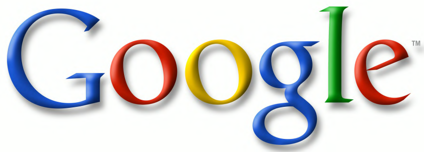

NORWAY 16

Herrn. Professor Dr. K. v
hochachtungsvoll
der

Tingsretten,

fremstillet

efter den norske Lovgivning

af

Fr. Brandt.

Kristiania.

J. Chr. Abelsteds Forlag.

1867.

Tingsretten.

Tingsretten,

fremstillet

efter den norske Lovgivning

af

Fr. Brandt.

Kristiania.

J. Chr. Abelsteds Forlag.

1867.

Rec. Feb. 4. 1904.

Indledning.

§ 1.

Om Ret i Almindelighed*. Formueret.

Mennesket befinder sig i Verden omgivet af en Mangfoldighed af levende og livløse Medskabninger, hvoriblandt de vigtigste er, ligesom det selv, frie Væsener med egen Bestemmelse. En saadan Bestaaen af frie Væsener ved Siden af hinanden, uden Hæmmen af hinandens Udvikling, bliver alene mulig derved, at der anerkjendes en Grænse, inden hvilken hver Enkelts Raadighed har et fikret Feldt. — Den Regel, hvorved Grænserne for den enkelte Persons Raadighedssfære bestemmes, kaldes Ret i objektiv Betydning. Personens Raadighed inden disse Grænser kaldes Ret i subjektiv Betydning.

Denne Grænse kan imidlertid aldrig være saa snæver, at den falder sammen med Menneskets egne naturlige Grænser; thi Mennesket vilde ikke kunne fysisk bestaa isoleret fra den øvrige Verden. Inden hine Grænser, altsaa tænkt som Naturvæsen, er tvertimod Mennesket endnu ikke at betragte som et egentligt Retssubjekt, hvilket det først bliver, idet det træder i Berørelse med Udenverden og kommer i Forhold til andre Personer. Retten til sin egen Person, den saakaldte Urret, er altsaa ingen egentlig Ret, men meget mere Grundlaget og Forudsætningen for alle sande Rettigheder.

*) Savigny, System I. S. 331 fgg.

Det er saaledes en Nødvendighed, at Menneskets Raadighed til en vis Grad maa være udvidet over en Del af den ydre Verden som Rettens Objekt. Summen af disse Udvidelser kaldes dets Formue, og Indbegrebet af de Regler, hvorved de herunder opkomne Retsforhold bestemmes, benævnes Formueretten.

Retsobjekterne kan imidlertid høre til 2 forskjellige Klasser, hvorefter selve Retten nødvendig maa antage en væsenlig forskjellig Karakter. De kan enten være Dele af den ufrie Natur eller en af Subjektets egne Lige, d. e. en anden Person. Heraf flyder Formuerettens Inddeling i Tingsret og Obligationsret.

Hvor Retsforholdets Gjenstand er en Del af den ufrie Natur, en Ting, kaldes Indbegrebet af de samme beherskende Retsregler Tingsretten.

Tingene har ikke selv nogen egen Bestemmelse, men er alene bestemte til at tjene Menneskene. Derfor er det Karakteristiske ved de tinglige Retsforhold deres udelukkende Natur, idet der alene tages Hensyn til Subjektet, den Berettigede, og Objektet følgelig maa kunne efter Behag isoleres fra enhver fremmed Paavirkning. De tinglige Rettigheders Toppunkt er Ejendom, hvor Subjektet behersker Objektet i dets Totalitet.

Hvor derimod Retsforholdets Gjenstand er en af Subjektets egne Lige, — der altsaa har sit Øjemed i sig selv, — der kan Objektet for det første ikke paa samme Maade totalt være Subjektets Raadighed underkastet; thi derved vilde Objektets Personlighed gaa tilgrunde, og Mennesket gaa over til en Ting (Slaveri). Subjektets Raadighed over Objektet kan her altsaa kun være partiel, d. e. kun gjælde en enkelt Handling eller Virksomhed, der følgelig, netop i Kraft af Friheden, maa tænkes udsondret af Objektets og indlemmet i Subjektets Raadighedsfeldt. Et saadant Forhold kaldes en For-

pligtelse (obligatio), og Indbegrebet af de samme beherskende Retsregler Obligationsretten.

Da dernæst en Forpligtelses Gjenstand altid maa være en Handling, og denne igjen forudsætter en vis Viljesretning hos den forpligtede Person, saa maa følgelig enhver obligatorisk Rets Nydelse blive betinget af Muligheden af at fremkalde en saadan Viljesretning. Vil den Forpligtede ikke opfylde sin Forpligtelse, og heller ikke den Berettigede har faktisk eller retlig Adgang til at tvinge ham dertil, opnaar han ikke Nydelsen af sin Ret. At den ydre Mulighed til at indtræde i dens Nydelse er tilstede, forandrer ikke Sagen; thi det er ikke denne Nydelse selv, men alene den Handling, hvorigjennem den skulde hidføres, der er Gjenstand for Rettigheden*. Den, som har faaet en Kjøbekontrakt paa en Gaard, har endnu ingensomhelst Ret over Gaarden, og han faar den først da, naar Ejeren vil eller kan tvinges til at udstede Skjøde paa den til ham.

En saadan Hindring for at opnaa Nydelsen af obligatoriske Rettigheder vil navnlig kunne fremkaldes derved, at der paahviler den Forpligtede saa mange Forpligtelser, at han ikke formaar at opfylde den ene, uden at tilsidesætte andre. Thi herved vil der ofte endog opstaa en retlig Nødvendighed for den Forpligtede til at afholde sig fra den Handling, hvorved den Ene vilde opnaa sin Ret til Fortrængsel for Andre.

§ 2.

Fortsættelse. Personret. Arveret.

Ethvert Retsforhold er efter det Anførte et ved en Retsregel bestemt Forhold mellem en Person og Udenverden, hvori den individuelle Vilje er anvist et Feldt til uafhængig Raadighed.

*) Dette er i Lærebøgerne ofte blevet overseet.

I de formueretlige Forhold betragter vi Personen in abstracto, som afsluttet i sig, lige over for andre fremmede, skjønt ligeartede og ligeberettigede Personligheder. Men den enkelte Person kan ogsaa betragtes som et Led i Menneskeheden, tænkt som et organisk Hele, hvori den enkelte Person ikke fremtræder som selvstændig, men derimod som tiltrængende Fuldstændiggjørelse i en større Sammenhæng, som Lem af en Familie, en Kommune, en Stat. Indbegrebet af de Retsregler, som bestemmer de heraf udspringende Retsforhold, kaldes Personretten. Herved maa imidlertid mærkes, at, da de personlige Forhold uvilkaarlig følger med selve Tilværelsen, er de kun delvis modtagelige for retlig Bestemmelse, medens Formueforholdene helt tilhører det Retliges Gebet.

Denne det enkelte Individs Ufuldstændighed viser sig strax i Kjønsforskjellen, idet hvert enkelt Menneske kun indeholder Menneskenaturen halvt. Dens Fuldstændiggjørelse ligger i Ægteskabet. — Dernæst i det menneskelige Livs Begrænsning, i Individets Hjælpeløshed ved Begyndelsen af sin Tilværelse, og i den Enkeltes forgjængelige Liv. Dens Fuldstændiggjørelse ligger i Forældreforholdet, hvortil det hele Slægtskabsforhold slutter sig. — Endelig i de individuelle Kræfters almindelige Utilstrækkelighed og den deraf flydende Nødvendighed af Samvirken mellem de i nærmere Berøring og under ligeartede Forhold levende Personer til Opnaaelse af det, som er Menneskets sædelige Bestemmelse. Her fuldstændiggjøres saaledes Individet i Kommune og i Stat.

De personretlige Forhold adskiller sig fra de formueretlige deri, at deres Indhold er nødvendig givet i og med Menneskets egen naturlige Stilling, medens de formueretlige er af vilkaarlig Natur. De personretlige Forhold er dernæst vistnok, ligesom de obligationsretlige, Retsforhold mellem Personer, men ikke i sig selv noget Herskerforhold. Det per-

sonretlige Forhold afføder vel en Mangfoldighed af Obligationer, men er ikke selv nogen Obligatio, men en af den individuelle Vilje uafhængig, i en stor Natursammenhæng begrundet, retlig bestemt Livsform.

Ved Personens Død skulde egentlig hans Formue ophøre at existere som saadan; thi den Døde kan ingensomhelst Raadighed øve. Men i alle kultiverede Lande bliver den alligevel bestaaende ifølge Statens Anordning, idet den Afdødes formueretlige Tilværelse lades fortsat efter hans Død enten gjennem dem, der tillige paa en vis Maade fortsætter hans individuelle Personlighed (Blodsforvante), eller gjennem dem, til hvem han selv før sin Død har overdraget denne Stilling (ved Testament). De herhenhørende Retsforhold behandles i Arveretten, der saaledes vistnok ogsaa har Formuen til Gjenstand, men først efter at den er bleven løst fra sin Besidder og skal gaa over til et nyt Subjekt. Da det væsenlig er en personlig Stilling, der danner Betingelsen for denne Overgang, og Undersøgelsen fornemmelig maa rettes paa Beskaffenheden af det mellem Arveladeren og Arvingen begrundede Forhold, kommer Arveretten til at staa i nær Sammenhæng med Personretten, uden dog at udgjøre nogen Del af denne. Og at den heller ikke bør opstilles som nogen Del af Formueretten, flyder deraf, at Arveret i sig selv ikke medfører nogen umiddelbar Raadighed enten over Personen eller Tingen, men alene en formueretlig Sammenknytning af tvende Personers Tilværelse. Arveretten bør følgelig opstilles som en tredie Hovedafdeling i Retssystemet.

Personretten afhandler saaledes Subjekternes retlige Forhold ifølge den Plads, de indtager i Menneskesamfundet,

Formueretten deres Forhold til de forskjellige Retsobjekter,

Arveretten behandler Retsobjekternes Skjæbne, naar deres hidtilværende Subjekt ophører at existere.

Anmærkning. Almindeligvis har man opfattet Arveretten som en Konsekvens og en Fuldstændiggjørelse af Ejendomsretten, hvorefter Arveretten skulde opstilles som den tredie Afdeling af Formueretten. Men dette er neppe rigtigt. Tingenes Bestemmelse er ikke at tjene alene det enkelte Menneske, men den hele Menneskehed som saadan, - og at antage Ejendomsretten at indeslutte Ret til at raade over Tingens Skjæbne for den hele Fremtid, vilde derfor være en Fornægtelse af Efterslægtens Krav paa i sin Tid at indtage sine Forgjængeres Plads og beherske den ufrie Natur med samme Frihed som disse. Ejendomsretten som saadan maa altsaa fornuftigvis ophøre med den fysiske Mulighed, og konsekvent skulde saaledes al Ejendom ved Besidderens Død hjemfalde til Staten, som Repræsentant for den under Slægternes uophørlige Vexlen evig bestaaende Menneskehed, for igjen at overantvordes fra Slægt til Slægt ifølge sin Bestemmelse. Vel lader nu dette af praktiske Grunde sig ikke udføre paa denne Maade; men det maa dog ligefuldt betragtes som en positiv Indrømmelse fra Samfundets Side, og netop som en Løsning af denne dets Opgave, saavel at en Mands Efterladenskaber umiddelbart tillægges hans egne Efterkommere, som at hans Dispositioner ud over Levetiden opretholdes. At heller ikke den positive Lovgivning erkjender dette som nogen umiddelbar Følge af Ejendomsretten selv, viser sig noksom af de store Indskrænkninger, som i begge Henseender er opstillede selv i Stater, der iøvrigt anerkjender Ejendomsretten i den størst mulige Udstrækning.

§ 3.

Særskilt om de tinglige Rettigheder.

Tinglig er efter det Anførte den Ret, hvis Gjenstand er en **Ting**; hvorimod Gjenstanden for **obligatoriske** Rettigheder altid er en **Handling** af en Person. At denne Handling kan have, og i Regelen ogsaa har, en Tings Nydelse til sin Gjenstand, maa følgelig ikke vildlede; dette bliver dog i ethvert Fald en Tilfældighed, der ingen Indflydelse kan have paa selve Rettighedens Væsen. At benævne Obligationsretten **middelbar Tingsret** er derfor urigtigt; thi, ikke at tale om, at ingenlunde alle Obligationer gaar ud paa Præstation af nogen Ting, vækker denne Benævnelse den skjæve Forestilling, at Sub-

jektets Forhold til Tingen i de obligatoriske Retsforhold er det samme som i de tinglige, alene med den Forskjel, at det i de første er formidlet gjennem en forpligtet Person; da dog i Virkeligheden de korresponderende Led i disse Benævnelser slet ikke er parallele. Ligesaalidt fortjener Benævnelserne Ret til Tingen i Modsætning til Ret i Tingen (hvilken sidste Benævnelse alene forekommer i Forligelseslovens § 65) at anbefales, saa meget mindre, som disse Udtryk i sig selv ingen klar Mening indeholder. Overhovedet har den obligatoriske Ret aldeles intet med nogen Ting at bestille, ligesaalidt som den tinglige Ret med nogen Person. I den første ligger Eftertrykket paa Pligten, i den sidste paa Retten, og ligeoverfor denne staar alene den almindelige negative Pligt for Alle til at afholde sig fra Retskrænkelser.

Væsenligt ved de tinglige Rettigheder er det, at de inden sine Grænser nødvendig gjælder imod Alle. Disse Grænser er bestemte enten af den Berettigede selv eller af Staten, gjennem hvis Anerkjendelse enhver Ret modtager sin Realitet. Thi Staten maa egentlig tillægges det universelle Herredømme over Tingene, og den enkelte Borger optræder som Lem af denne overalt, hvor han gjør Brug af nogen Ret. Ganske absolut kan ingen Ret være, og det maa være Lovgivningen overladt at nægte Rettigheder sin Anerkjendelse under visse Omstændigheder eller i visse Konflikter (jfr. Hævdsinstitutionen, Lovgivningen om Hittegods og Vrag, Bankfund. 14 Juni 1816 § 66, Konkursl. § 42 fgg. m. fl.). Men saa længe den tinglige Ret existerer, maa den ifølge sin Natur kunne gjøres gjældende mod Enhver, som har Tingen i sin Besiddelse, saa længe Tingen selv er til. Derfor kan den Ret, som en thinglyst Dom, Kjøbekontrakt eller Arrest stifter, ikke kaldes tinglig*; derimod stifter

*) Jfr. Scheel, Privatrettens almindelige Del. II. S. 5—7.

under visse Omstændigheder en Leiekontrakt tinglig Ret (5—8—16 jfr. Fr. 4 Decbr. 1795).

Enkelte Rettigheder har tilsyneladende en blandet Karakter, idet de vel kan gjøres gjældende som tinglige, altsaa ogsaa under Konkurstilfælde, men kun saa længe Tingen befinder sig hos den oprindelige Besidder; hvorimod den ikke kan søges tilbage fra Trediemand, og den Berettigede ofte ikke engang er berettiget til at protestere mod Tingens Afhændelse. Dette er saaledes Tilfældet med den almindelige Panteret og med Forlag (der ogsaa i Bergl. 14 Juli 1842 § 52, jfr. Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 2, a, benævnes Underpant), hvilke kun giver Fortrinsret under Konkurs samt Ret til at nægte Andre at tage Udlæg. Alligevel er disse sande tinglige Rettigheder, da de ligefrem gaar ud paa Tingen uden nogen Medvirkning af en Person, og ved nærmere Betragtning vil man indsee, at det Særegne alene ligger i Gjenstandens egen Beskaffenhed, ikke i Rettens Art. Gjenstand for de anførte Rettigheder er nemlig ikke de individuelle Ting som saadanne, men alene saalænge de befinder sig under visse ydre Forhold, altsaa som hørende til en vis Persons Bo, til et vist Værks Produkter m. v. Saa snart de er afhændede, existerer de ikke mere i denne Egenskab, og den tinglige Ret maa følgelig bortfalde, forbi dens Gjenstand, i juridisk Forstand, er gaaet tilgrunde. Særeget var Forholdet med Respondentia (Fr. 19 Decbr. 1794, ophævet ved Søfartsloven), der ikke engang medførte Ret til at forbyde Andre at gjøre Udlæg, men alene gav Ret til forlods Betaling af det Forsikrede, som paa Opgjørelsestiden forefandtes.

Ganske forskjellige herfra er saadanne Rettigheder, der f. Ex. vel kan gjøres gjældende mod alle malæ fidei Indehavere, men ikke mod godtroende Besidder, — vel mod enhver Besidder, som er sit Bo raadig, men ikke under Konkurs (f. Ex. en thinglyst Kjøbekontrakt), — vel staar sig mod alle frivillige, men ikke

mod tvungne Forføjninger (f. Ex. Arrest). Her er Retten overalt afhængig af *Personens* Vilkaar, og kan altsaa ikke kaldes tinglig. Dette Forhold er alene en Følge af den større eller mindre Retskraftighed, som Loven har tillagt de individuelle Dispositioner.

Der er saaledes en Grundforskjel mellem en *obligatorisk Ret imod Alle* og en *tinglig Ret*, hvilken sidste, som anført, egentlig ikke er en *Ret imod* Nogen, men *ligeoverfor* Alle, uden Hensyn til Nogen som særskilt Forpligtet. Alle tinglige Rettigheder er følgelig *lige stærke*, men kan vel være af meget forskjellig Omfang og Værdi.

Naar man almindelig forestiller sig de tinglige Rettigheder, fordi de kan gjøres gjældende imod Alle, som saa meget *bedre* og *sikrere* end de obligatoriske, da kan dette vel forsaavidt være rigtigt, som Tingene efter sin Natur er færre Eventualiteter undergivne end Personen. Men paa den anden Side maa det vel erindres, at den personlige Virksomhed, hvorpaa den Berettigede i sidste Tilfælde har Krav, ofte kan yde ham en større *Garanti* for at opnaa den tilsigtede Nydelse, end hvor han alene er henvist til Tingen selv. Den, som har hundrede Tønder Korn tilgode af en Mand, faar dem ikke, hvis den Forpligtede gaar fallit, om denne end har det fornødne Kvantum Korn liggende paa sit Lager; hvorimod han, hvis han har faaet sig dem tilmaalte, kan fordre sin Ejendom udleveret, om der end Intet bliver tilbage for de øvrige Fordringshavere. Men paa den anden Side, hvis Beholdningen brænder op, vil den, som allerede har faaet sit Korn leveret, ikke kunne fordre nogen ny Præstation, om end Sælgeren har Tilstrækkeligt tilbage; hvorimod han, saalænge han havde Kornet tilgode, naturligvis kunde forlange sit Tilkommende præsteret uden Hensyn til det indtrufne Uheld, naar kun Sælgeren dertil var istand. Overhovedet er hele denne Sammenligning mellem de forskjellige

Rettigheders Sikkerhed i sig selv lidet frugtbar, da det er Gjenstandens Godhed, hvorpaa det i hvert enkelt Tilfælde alene kommer an. Selve Retten er afhængig af forskjellige Betingelser og derfor egentlig ikke kommensurabel.

Anmærkning. Retentionsretten er ikke egentlig nogen tinglig Ret; den er alene en Ret til at fordre et vist faktisk Forholds Vedbliven, og medfører ingensomhelst Raadighed over Tingen. Rettens Gjenstand er saaledes ikke Tingen, men alene det Forhold, hvorunder Tingen befinder sig. Det er heller ikke en Ret, som kan gjøres gjældende lige over for nogen fremmed Besiddelse, men alene en Ret for Besidderen til at bevare sin Besiddelse lige over for Andres Ret. Da den imidlertid heller ikke er nogen obligatorisk Ret, behandles den dog mest passende i Tingsretten, under Afsnittet om Besiddelse, der er den tinglige Rets naturlige Grundlag.

§ 4.

Fortsættelse.

Tingene kan tjene de menneskelige Formaal i uendelig mange Retninger, og man kan derfor tænke sig en stor Mangfoldighed af tinglige Rettigheder. Disse lader sig dog alle samle til visse større Grupper efter det forskjellige Forhold, hvori den Berettigede staar til Tingen, og Beskaffenheden af det Herredømme, han som Følge deraf udøver over den:

a. Ejendom, den universelle Raadighed over Tingen i dens Totalitet.

b. Servituter, afløste Bestanddele af Ejendomsretten, hvor den Berettigede vel staar i et ejendomsartet Forhold, dog ikke til Tingen i dens Totalitet, men alene i en vis Anvendelse (suo nomine).

c. Tinglige Brugsrettigheder, hvor den Berettigede er overladt Raadigheden over Tingen enten i dens Totalitet eller i enkelte Retninger, dog ikke som Eier, men kun som Udøver af en Andens Ejendomsret (alieno nomine).

d. Tinglige Sikkerhedsrettigheder, hvor den Beretti-

gede vel som saadan aldeles ingen Raadighed over Tingen er tillagt, men hvor dog Tingen eller dens Værdi skal garantere ham Nydelsen af en anden Ret, saaledes at han, hvis denne ikke erholdes, er beføjet til at søge sin Fyldestgjørelse i Tingen.

e. Grundbyrderne, hvor den Berettigede bestandig kan kræve en Fordring fyldestgjort af Tingen gjennem Medvirkning af dens Besidder, ikke som nogen denne personlig paahvilende Obligatio, men som en Pligt, der følger umiddelbart med Tingens Besiddelse, — og endelig

f. Tilbagefalds- Forkjøbs- og Løsningsrettigheder, hvilke egentlig kun er Indskrænkninger i Ejerens Ret, uden at give den Berettigede nogen særskilt Raadighed over Tingen. Saalænge disse Rettigheder bestaar, medfører de ingen direkte Formindskelse af Ejerens Raadighed; men i det Øjeblik de gjøres gjældende, ophæver de denne aldeles, og gaar med det samme selv over til Ejendomsret.

Undersøgelsen om, efter hvilken Lov de tinglige Forhold i de givne Tilfælde skal bestemmes, henhører til Retssystemets Indledning under Afsnittene om Lovenes Virkekreds i Rummet og i Tiden*. Her skal alene som Resultat anføres, at de tinglige Retsforhold i sit Indhold maa bestemmes ved den Lov, som gjælder paa det Sted, hvor Tingen befinder sig, lige meget hvad enten den er Løsøre eller fast Ejendom. Jfr. Hstretsd. 10 Januar 1849 (Retst. S. 113). — Retsforholdets Tilværelse bliver at afgjøre efter den Ret, som gjaldt ved dets Stiftelse (jfr. Grl. § 97).

*) Jfr. Savigny, System VIII. S. 169—200 og S. 420—32. Scheel, Privatrettens alm. Del I. S. 310—16 og S. 391—400.

Første Afsnit.

Om Tingene i Almindelighed.

§ 5.

Definition. Immaterielle Ting.

Ved en Ting i juridisk Betydning forstaaes en begrænset Del af den ufrie Natur. Derved er saaledes udtrykt Modsætningen, ikke alene til Personer, men ogsaa til Naturen selv og Elementerne, der ikke i sin Helhed kan være Menneskets Herredømme underkastede.

Det karakteristiske Kjendemærke paa en Ting er den retlige Mulighed af at isolere samme fra fremmed Paavirkning; det er heri at det umiddelbare Forhold mellem Rettighedernes Subjekt og Objektet ligger begrundet. Hvorvidt saadan Mulighed i det enkelte Tilfælde faktisk er tilstede, kommer ikke i Betragtning; det er tilstrækkeligt, at den i sig selv er tænkelig og at den retlig er anerkjendt. Den over et Grundstykke hvilende Vand- eller Luftkolonne er saaledes i juridisk Forstand en Ting. Ligesaa kan Mennesket selv blive til en Ting, hvor Loven fornægter dets naturlige Krav paa Frihed og egen Bestemmelse.

Enhver Ting maa ifølge sit Begreb altid bestaa af et materielt Stof. Naar man har villet opstille en Deling af Tingene i legemlige og ulegemlige, og til de sidste henført Præstationer, da er dette en Begrebsforvexling, idet man har forvexlet Ting med Retsobjekt i Almindelighed. Den romerske Inddeling i res corporales og res incorporales (Just. Inst.

II. 2) er derimod en Inddeling af Formuen, ikke af Tingene; ved res incorporales forstaaes her Rettigheder i Almindelighed, — obligatoriske saavelsom tinglige, — medens vi alene har at gjøre med Rettighedernes Gjenstand. At Sproget tillader at betegne selve Rettigheden som Gjenstand for Ejendom og Besiddelse, og at Loven jevnlig behandler visse Rettigheder, hvis Gjenstand er en Ting, som om de selv var Ting, f. Ex. behandler deres Overdragelse som et virkeligt Salg, og gjør dem til Gjenstand for Udlæg og Pant, bør følgelig ikke vildlede.

Materien lader sig efter sin Natur aldrig tilintetgjøre, og Tingene kan følgelig strengt taget aldrig gaa tilgrunde. Men som Gjenstand for Rettigheder kan Tingen ikke længer anerkjendes, naar den ikke mere lader sig paavise i Udenverden. I juridisk Forstand siges saaledes Tingen at være gaaet tilgrunde, ikke alene naar den er bleven i den Grad opløst i fine Atomer, at dens Spor slet ikke mere lader sig gjenfinde, f. Ex. er bleven forvandlet til Aske eller Muld, men ogsaa naar den er gaaet for bestandig over i en helt ny og forskjellig Skikkelse, hvori den ikke længer lader sig gjenkjende, f. Ex. hvor Korn er forvandlet til Brød eller Brændevin. Men at Tingen i dette Tilfælde betragtes som undergaaet, grunder sig blot i den retlige Umulighed af længere at opretholde de til den oprindelige Ting knyttede Retsforhold, og en lignende Umulighed vil oftere være tilstede, selv hvor Tingen fremdeles lader sig paavise in specie, f. Ex. hvor Papir er beskrevet, Marmor og Lærred forvandlet til Kunstværker. Og selv hvor Tingen ikke engang kan siges endelig at være konsumeret, vil Loven ofte se sig nødsaget til i enkelte Retninger at behandle den som ikke mere bestaaende, hvor den er indtraadt i Forbindelser, som ikke lader sig opløse, uden at opofre Interesser, der har samme Krav paa retlig Beskyttelse, som den.

Paa den anden Side kan der ofte være Grund til i en-

kelte Retninger at undergive Resultaterne af menneskeligt Arbejde og Bekostning samme retlige Vilkaar som Ting, selv hvor de ikke fremtræder som begrænsede Dele af Naturen. Hvor dette Resultat nemlig lader sig paavise som en bestemt tilværende Værdi, der gjenfindes i Form af Forøgelse af en fremmed Tings Værdi, vil den Omstændighed, at den første mangler materielle Grænser, ikke være til Hinder for, at den kan bedømmes efter de samme Retsregler som Ting, for saa vidt som disse Regler ikke netop har sin Grund i den selvstændige Begrænsning.

Der gives følgelig virkelige, fremdeles bestaaende Ting, der paa Grund af den faktiske Forbindelse, hvori de er traadte med andre Ting, i den Grad har tabt sin Selvstændighed, at de tildels maa frakjendes sin Egenskab som saadanne, medens Forholdet dog iøvrigt maa bedømmes fra Tingsrettens Standpunkt. Og paa den anden Side vil ofte blotte Værdier optræde saaledes inkorporerede i en Ting, at ogsaa disse retlig bør behandles som Ting i de Forhold, hvor den selvstændige Optræden ikke er det afgjørende. For saadanne Tilfælde kunde man maaske som et systematisk Udtryk benytte Benævnelsen immaterielle Ting, hvorved da betegnes Formuesgjenstande, der dels ikke er, dels ikke retlig erkjendes for selvstændige Ting i den Betydning, at de kan være Gjenstand for særskilt Vindikation, men hvis Forhold dog forøvrigt bestemmes efter Tingsrettens Regler.

§ 6.

Forskjellige Arter af Ting. Fast Gods og Løsøre.

Tingenes retlige Vilkaar er i mange Maader afhængig af deres forskjellige Beskaffenhed.

Den vigtigste Inddeling af Tingene er i fast Gods og Løsøre. Til fast Gods henfører man da ikke alene de absolut urørlige Ting, Grundstykker, men ogsaa Bygninger, for saa vidt de er bestemte til at forblive staaende paa Grunden og

ikke, saaledes som Boder og Skilderhuse, til efter Behag at flyttes fra Sted til andet.

Paa Grund af sin Ubevægelighed og den deraf flydende Lethed i til enhver Tid at kunne gjenfinde den identiske Ting, er de faste Ejendomme modtagelige for en Deling af Rettighederne, som ved Løsøre ikke vilde kunne anerkjendes, uden at afstedkomme den største Retsusikkerhed. Dette kan ske gjennem Thinglysningsinstitutionen. Ved Anførsel i de paa Stedet værende offentlige Protokoller vil det altid være muligt at betegne, hvilke Rettigheder der til enhver Tid gives med Hensyn til hver Ejendom, og enhver Vedkommende vil altid kunne vide, hvor saadan Oplysning er at søge. Ved Løsøre er hverken Identiteten saa let gjenkjendelig; heller ikke vilde det være muligt at finde nogen Maade til at opbevare samlet de fornødne Oplysninger om dets Retsforhold. Man er saaledes ved Løsøre nødt til at lægge overvejende Vægt paa det udvortes Forhold til en Ejers eller Besidders Person. Medens vor Ret følgelig anerkjender hvilkensomhelst Art af tinglige Rettigheder over fast Gods, for saa vidt den er stiftet ved behørig thinglyst Dokument, anerkjender den ved Løsøre kun Ejendomsretten, og af de samme afløste tinglige Rettigheder kun dem, som lader sig stifte gjennem Overleverelse, saasom Brugsrettigheder (5—8—16), haandfaaet Pant (L. 12 Oktbr. 1857 § 1). Omvendt tillægger vor Ret Besiddelsen ved fast Gods blot en underordnet Betydning, netop paa Grund af den saa meget bedre Adgang til at betegne Retsforholdet gjennem Thinglysning. Selve Adkomsten til faste Ejendomme maa ved den kontraktmæssige Stiftelse hvile paa thinglyst Dokument (5—3—39). — Af samme Grund retter ogsaa Værnethinget ved Processer om faste Ejendomme sig efter disses Beliggenhed, ikke efter Sagvolderens Hjemsted (1—2—15 jfr. Rskr. 10 Aug. 1753 og Fr. 21 Juni 1793 § 3).

Dernæst danner Grundejendomme, som indbefattende Dele

af selve Jordklodens Overflade, paa en vis Maade det materielle Grundlag for Staternes Tilværelse. Jorden er ikke Gjenstand for menneskelig Produktion, men den er selv Kilden til Menneskets vigtigste Fornødenheder. Nu tildags har vel ikke Grundejendom den alt overvejende Betydning som i ældre Tider, da den betragtedes som den eneste sande Basis for Personens økonomiske Selvstændighed; men den vil dog altid bevare sin Plads som den vigtigste Del af Nationalformuen, og derved saavelsom ved sin store og altid voxende Værdi beholde en almenøkonomisk Betydning, som gjør den til Gjenstand for Lovens særegne Opmærksomhed. I fremmede Lovgivninger kommer dette ogsaa tilsyne i forskjellige Indskrænkninger af Ejerens Raadighed, saasom i Forbud mod Skovenes Ødelæggelse, mod overdreven Udstykning af Ejendommene o. dsl., hvilket derimod den norske Ret ikke gjerne har indladt sig paa. Mærkes kan dog Udskiftningslovgivningen og Bestemmelserne om Skovservituter (L. 22 Juni 1863 Kap. 1); se ogsaa Bergl. 14 Juli 1842 § 28, Udskiftningsl. 12 Oktbr. 1857 § 24, jfr. Skovl. § 71.

Derimod har vor Ret fra ældre Tider i Odelsinstitutionen bevaret et Middel til at hindre Landejendommes Udgang af Familien, ligesom den gjennem særegne Arvegangsregler (Aasædesretten) har stræbt at befordre deres udelte Overgang til Arvingerne. Til samme Øjemed sigter den Brugerne og deres Arvinger tilstaaede Forkjøbsret (Rskr. 18 Jan. 1710, jfr. 23 Septbr. 1799, gjentagen i Fr. 18 Juni 1723 og Fr. 25 Febr. 1733, jfr. L. om det beneficerede Gods 4 Aug. 1827 §§ 2—4 og 9). Fremdeles Løsningsretten ved tvunget Udlæg (5—6—2 jfr. L. 14 Juli 1827). — Grundbesiddelse er fremdeles et af Hovedfundamenterne for den aktive Borgerret (Grl. § 50).

Paa Grund af sin forholdsvis store Værdi er faste Ejendomme derhos i Almindelighed underkastede lavere Sportler,

ligesom der i Tilfælde af tvungen Realisation er foreskrevet en omhyggeligere Forberedelse og lempeligere Vilkaar. Endelig egner de sig saavel af denne Grund som paa Grund af sin Ubevægelighed fortrinlig som Skattefundamenter, især for direkte Skatter.

I mange Tilfælde deler ogsaa visse Løsøregjenstande formedelst den Forbindelse, hvori de staar med faste Ejendomme, disses retlige Vilkaar, saalænge Forbindelsen bestaar. Ligesom Bygninger selv kun uegentlig kan betragtes som urørligt Gods, og alene erholder denne Karakter ved sin permamente Forbindelse med Grunden, jfr. Bergl. § 50, hvorefter den til en Grubes Befæstning opførte Bygning altid skal følge Gruben, - saaledes viser 6—14—5 og 6—15—18 og 19, at Gjerder betragtes som Tilbehør til Grunden. — Paa samme Maade betragtes meget, der i sig selv er Løsøre, som Tilbehør til en Bygning, dels paa Grund af Fastheden i den Forbindelse, hvori det er sat med denne, saasom mur- og nagelfaste Indretninger, Kakelovne, jfr. Hstretsd. 16 April 1841 (Retst. S. 330), indmurede Bryggepander, - dels fordi det udgjør nødvendige Tillæg til den, f. Ex. Tagstenene, Døre og Vinduer, og det selv hvor ingen streng fysisk Forbindelse finder Sted, f. Ex. Nøglerne til Dørene.

Hvad der i de her omhandlede Tilfælde bevirker, at Tingen undergives samme Behandling som den faste Ejendom, hvortil den hører, er, at den betragtes som en integrerende Del af denne. Hvor Tingen imidlertid ikke i Virkeligheden udgjør et om end løst forbundet Stykke af selve Ejendommen (f. Ex. Døre og Vinduer), kan det i de enkelte Tilfælde ofte være tvivlsomt, om Tingen, alene paa Grund af sin Forbindelse med en fast Ejendom, skal betragtes som Tilbehør til denne, eller fremdeles behandles som selvstændig Ting; f. Ex. faste Skabe og Reoler, indlagte Gasapparater, Dampkjedler, indvendige Vinduer o. dsl. Herom lader sig ingen almindelig Regel opstille, da selve Be-

grebet „Tilbehør“ er faktisk; men hvad det især maa komme an paa, vil, foruden Forbindelsens Bestandighed, være, hvorvidt Tingen regelmæssig forekommer i saadan Forbindelse. Og i denne Henseende vil Skik og Brug jævnlig blive det afgjørende. Reolerne i en Butik vil man saaledes udentvivl anse som Tilbehør til Huset, medens Bogreoler, om de end er faste, vistnok vil blive betragtede som Løsøre; paa Steder, hvor det er sædvanligt at bruge Gasbelysning, og derhos Apparaterne i Regelen plejer at bekostes af Husets Ejer, vil disse vistnok være at behandle som Tilbehør til dette, medens de paa Steder, hvor det er sædvanligt, at de bekostes anbragte af vedkommende Beboere selv, bør behandles som Løsøre, selv om de i det givne Tilfælde maatte være anbragte for Ejerens Regning. Og af samme Grund bør Højesteretsdommen af 16 April 1841 ikke ansees som et almindeligt Præjudikat for, at Kakelovne efter vor Ret er Tilbehør til Bygningerne. Thi hvor det er sædvanligt, at disse ikke følger Huset, men bekostes af vedkommende Beboere selv, hvilket i flere Egne af vort Land og fornemmelig ved Embedsgaarde er almindeligt, bør de vistnok fremdeles behandles som Løsøre, og følgelig ikke ansees indbefattede under Pantsættelse eller Salg, om de end i det foreliggende Tilfælde virkelig tilhørte Ejeren, med mindre det udtrykkelig er vedtaget.

Forskjelligt fra det her behandlede Forhold er det, at Loven i adskillige Anvendelser har undergivet Løsøregjenstande, der jevnlig forekommer i en vis Forbindelse med faste Ejendomme (Inventarium), lige Behandling som disse; se saaledes L. om Brandforsikring 19 Aug. 1845 § 1: Med Bygninger kunne forsikres de deri værende mur- og nagelfaste Indretninger og saadanne til deres Bestemmelse hørende Inventariesager, som ej let kunne flyttes, samt de til Bygningerne hørende Indhegninger om Haver og Gaardsrum (jfr. L. 26 Maj 1866 § 1); L. om Hypothekforeninger 17 Juni 1857 No. 2: faste

Indretninger og Maskiner samt det til Driften hørende Inventarium, jfr. Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 1 b: tilligemed disse deres løse Maskiner samt det til Driften nødvendige Inventarium. Thi disse Ting taber ikke derved sin Egenskab af Løsøre, og bliver ikke udenfor de udtrykkelig bestemte Anvendelser at behandle som Tilbehør til det faste Gods. Det samme gjælder ligefuldt, om end Loven selv har forbudt at skille dem fra samme, saasom 3—17—3 (Vaaben), Brandanordn. 18 Aug. 1767 I § 4 (Brandredskaber), L. 8 Septbr. 1818 § 6 og 7 jfr. L. 7 Aug. 1827 (Tjenesteheste), 1—22—25, L. 25 Aug. 1848 § 19 jfr. Husmandsl. 24 Septbr. 1851 § 10, b (Foder og Gjødsel); thi herved paalægges alene vedkommende Ejer eller Bruger en Forpligtelse, som blandt Andet vil være til Hinder for særskilt Udlæg i disse Ting; men denne Forpligtelse er personlig og forandrer ikke Tingens egen retlige Karakter. (Jfr. jur. Ugebl. V S. 220).

Stiftelsen af den Forbindelse, hvori den ene Ting saaledes er kommen til den anden, vil altid være skeet ved Ejerens frie Beslutning. Hvorvidt derimod saadan Forbindelse bevirker, at den ene juridisk bliver et Tilbehør til den anden, afhænger ikke af hans Godtbefindende, men bliver at bedømme efter Forbindelsens egen Natur. At Parterne, overalt hvor de har fuld Raadighed over Forholdet, kan forenes om at behandle som Tilbehør til en fast Ejendom, hvad der i Virkeligheden er særskilte Løsøregjenstande, f. Ex. lade en Ejendoms Besætning og Inventarium følge den ved dens Salg, forstaar sig selv; men hvor de ikke har saadan Raadighed, f. Ex. hvor der handles om Pantsættelse, bliver Lovens Opfatning og ikke deres Vilje det afgjørende*.

Omvendt bevirker Forbindelsens faktiske Opløsning i et-

*) Jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 237 fg.

hvert Fald Ophøret af det mellem Tingene bestaaende retlige Forhold, uden Hensyn til, om selve Adskillelsen var berettiget eller ikke. Har saaledes Ejeren taget Tagstenene af sit pantsatte Hus, kan en anden Kreditor tage Udlæg i disse som i andre Materialier, uden at Panthaveren længer kan paastaa, at de skal betragtes som Tilbehør til Huset.

Fast Ejendom i Kjøbstæderne indtager for saa vidt en forskjellig Stilling fra Ejendomme paa Landet, at de ikke er Familierettighederne, Odels- og Aasædesretten, undergivne. Heller ikke var de ifølge Lovbogen (5—6—5 jfr. 2) underkastede Løsningsret i Tilfælde af tvunget Udlæg; men ved L. 14 Juli 1827 blev dette forandret til en forkortet Løsningstermin af 4 Maaneder. Ligesaa maa Kjøbstadejendom, for at give Stemmeret, ifølge Grl. § 50 c, have en Værdi af mindst 150 Spd., medens fast Ejendom paa Landet giver Stemmeret uden Hensyn til Værdi. I alle andre Henseender gjelder om begge det samme. Naar 5—3—18 bruger Udtrykket: „Kjøbstadgods og Jord er Løsøre", da maa dette, som de følgende Ord: „og maa sælges uden Lovbydelse" — viser, forstaaes i Modsætning til Odel (se Kilden, en dansk Herredagsdom af 22 Oktbr. 1554, jfr. G. L. Kap. 270), og det er ingenlunde Meningen, at det ogsaa iøvrigt skal behandles som Løsøre*.

Paa den anden Side er Skibe i flere Retninger af Loven stillede ved Siden af faste Ejendomme i Modsætning til andre Løsøregjenstande. De kan saaledes stilles til Underpant (5—7—7, L. 12 Oktbr. 1857 § 1), Hjemmelsdokumenter paa Skibe er Stempelafgiften underkastede (L. 9 Aug. 1839 § 2, a), og ved deres Salg maa Kvartprocentafgiften til Fattigvæsenet udredes (Kanc. Prom. 19 Marts 1805 Nr. 1) ligesom ved faste Ejendomme. Ligesaa er Auktionssportlerne (Fr. 19 Aug. 1693

*) Jfr. Grams Tingsret S. 19 fg.

§§ 14 og 15, L. 13 Sept. 1830 § 55) samt Bekjendtgjørelses- og Betalingsfristen og Inkassationssalaret ved Tvangsauktioner over Skibe (L. 30 Aug. 1842 §§ 1, 6 og 8) de samme som for faste Ejendomme. — Men dette er kun særskilte Bestemmelser, der har sin Grund i Skibes forholdsvis store Værdi. At Skibe i Virkeligheden er Løsøre, er udtrykkelig udtalt i Kanc. Skr. 15 Maj 1802 og Fr. om Afgift paa faste Ejendomme m. v. 8 Febr. 1810 § 3, og denne deres Egenskab viser sig endog i flere af de ovenfor nævnte Anvendelser. Skibe kan saaledes ogsaa, paa samme Maade som Løsøre, stilles som haandfaaet Pant; Ejendomsret til samme kan stiftes ved den blotte Overdragelse uden noget skriftligt Hjemmelsdokument (Søfartsl. 24 Marts 1860 § 4, jfr. Reskr. 18 Marts 1785) og Thinglysning af Skibsskjøder behøves naturligvis ikke (se dog Fr. 30 Juli 1756 § 8).

For saa vidt man, som oven bemærket, stundum overfører de om Tingene brugelige Betegnelser i uegentlig Betydning paa Formuesrettigheder overhoved, vil ogsaa her en Skjelnen mellem rørligt og urørligt blive at opstille. Til de urørlige maa man da henføre 1) de Rettigheder, hvis Gjenstand er fast Gods, saasom Servituter og Brugsrettigheder derover og 2) de, som uadskillelig er knyttede til fast Gods og saaledes har sit bestemte Folium i Pantebogen fælles med dette, saasom Tiende, Jordebogsrettigheder, løs Landskyld, Føderaad og andre Grundbyrder; hvorimod en alminделig Panteforдring maa blive at henføre til Løsøre; jfr. Stempell. 9 Aug. 1839 § 23. — Efter denne Regel maa det vistnok blive at afgjøre, hvorvidt en Rettighed som saadan kan være Gjenstand for Underpant, da L. 12 Oktbr. 1857 § 1 ved Udtrykket „rørligt Gods" aabenbar forudsætter en Deling af Personens hele Formue, ikke af Tingene alene; og paa samme Maade maatte der skjelnes, hvor i et Testament En var indsat til at arve Testators rørlige, og en Anden hans urørlige Formue.

§ 7.

Fortsættelse. Fungible og ikke fungible — fortærlige og ufortærlige Ting. Penge. Gjeldsbreve.

Visse Ting er efter sin Natur af den Beskaffenhed, at de i den almindelige Samfærsel ikke betegnes og kommer i Betragtning som individuelle Gjenstande, men alene efter sin Art, som en Kvantitet, idet et givet Maal af saadanne Ting altid agtes lige godt, uden Hensyn til de forskjellige Individer, hvoraf det bestaar, f. Ex. Korn, Melk, Spiger (res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, eller, som man med et sednere barbarisk Udtryk har plejet at kalde dem, res fungibiles, jfr. fr. 2 § 1 Dig. de rebus creditis (12. 1.): quæ in genere suo functionem recipiunt per solutionem; paa Tydsk: vertretbare Sachen). — Denne deres Egenskab har fornemmelig Betydning i Kontraktsretten ved Forpligtelsers Fyldestgjørelse, idet denne kan ske ved hvilkesomhelst Ting af samme Art, som har de betingede Egenskaber, og følgelig heller ikke bliver umulig derved, at de individuelle Ting, som dertil var bestemte, maatte forgaa (genera non pereunt); fremdeles i Strafferetten, idet Lovstridigheden af visse Forføjninger over fremmede Ting undertiden afhænger af denne deres Egenskab.

Det er imidlertid alene med Hensyn til deres Modtagelighed for en generel Behandling, at Inddelingen af Tingen i fungible og ikke fungible er af Vigtighed. I de tinglige Retsforhold optræder Tingene altid som Individer. En Kvantitet som saadan er ikke en Ting men kun et Begreb, og kan altsaa ikke være Gjenstand for nogen tinglig Ret, men kun for en Fordring, saa længe den ikke er bleven individualiseret; — og omvendt er en Tings fungible Beskaffenhed ikke til Hinder for, at den behandles som individuel, saalænge den kan paavises som saadan. Den, som har kjøbt 100 Tønder Korn af en Mand, ejer dem ikke, forinden han har faaet sig dem tilmaalte;

og omvendt kan den, hvis Korn urettelig er blevet ham frasolgt, vindicere det som sin Ejendom, saa længe han kan paavise sit identiske Korn.

Tingenes Modtagelighed for generel Behandling er i Regelen en Følge af deres egen Natur, saaledes at ved visse Ting Formodningen i Tvivlstilfælde er for, at de ej er tagne i Betragtning som Individer. Men iøvrigt maa det altid staa Parterne frit for at betegne Gjenstanden for sin Retshandel saaledes, som de selv finder for godt. Saaledes ser man oftere Kreaturer og Gaardsredskaber behandlede som fungible (ved de saakaldte Hollænderikontrakter), og i den ældre Tid var det sædvanligt at benytte Kreaturer, Trælle, ja selv faste Ejendomme og Skibe som Betalingsmidler alene efter Kvantitet uden individuel Betegning (se saaledes G. L. 223 jfr. 43 i Slutn.). Omvendt behandles Ting, der i sig selv er fungible, undertiden som Individer, se saaledes Bankfund. 14 Juni 1816 § 40 jfr. den ældre Stempelanordn. 25 Maj 1804 § 6. I slige Tilfælde kommer det saaledes alene an paa, at Parterne udtaler sin Mening med tilstrækkelig Tydelighed.

Større Betydning for Tingsretten har Inddelingen af Tingene i *ufortærlige* og *fortærlige*. Ved de sidste (res qvæ usu consumuntur) forstaaes de Ting, som, naar de engang er benyttede, har opfyldt sin Bestemmelse, og altsaa enten derved tilintetgjøres eller overgaar i en ganske ny og forskjellig Skikkelse f. Ex. Fødemidler, Brændsel, Kalk, Papir o. dsl. Disse Ting ophører følgelig, naar de saaledes er benyttede, at være Gjenstand for Vindikation, selv om de fremdeles materielt lader sig paavise. At derimod en Ting ved Brugen forringes, saa at den tilsidst bliver ubrugbar (f. Ex. Klædningsstykker), ophæver ikke deres Ufortærlighed (res qvæ usu minuuntur). — Alle fortærlige Ting behandles i Regelen tillige som fungible; men ingenlunde alle fungible Ting er fortærlige. Krølhaar, Tagsten

er f. Ex. fungible men ikke fortærlige Ting. Grænsen mellem de fortærlige og ufortærlige Ting kan iøvrigt ofte være dunkel; det er saaledes vistnok meget tvivlsomt, hvorvidt Mursten og Tømmer, der er anvendt til Opførelsen af et Hus, skal betragtes som konsumeret.

En særegen vigtig Plads blandt de fungible og tillige fortærlige Ting indtager Penge*. For det første betragtes Penge, uagtet de materielt bestaar som særskilte Ting, som et Maal for Værdier i Almindelighed. Dernæst er Penge det almindelige Omsætningsmiddel, hvorigjennem alle andre Tings Overgang fra Haand til Haand i den menneskelige Samfærsel foregaar. Paa Grund af denne sin Egenskab har Pengene selv for en stor Del tabt sin selvstændige tinglige Natur. Deres Behandling som fungible er grundet i en Retsnødvendighed; de er ikke Gjenstand for Vindikation, og Pengesedler derfor heller aldrig for Mortifikation. Hensynet til den almindelige Kredit fordrer, at Ihændehaveren af Penge altid maa kunne betragtes som deres Ejer. Imidlertid vil man neppe lade dette gjælde, hvor ingen Kollision med en Tredjemands erhvervede Ret finder Sted. Ligesom Domstolene ikke tager i Betænkning at fælde den, der underslaar fundne Penge, ligefrem efter Krll. 21—14, saaledes vil man vistnok heller aldrig betænke sig paa at udlevere stjaalne Penge, som maatte gjenfindes i Tyvens Bo, til Ejermanden, uden at lade denne konkurrere med Tyvens øvrige Kreditorer. Jfr. Høstretsd. 19 Maj 1852 (Retst. S. 524—5).

De anførte Ejendommeligheder ved Penge gjør det til en Nødvendighed, at deres Forfærdigelse ikke kan være overladt Enhvers Godtbefindende, men at de maa have en offentlig Autorisation, uden hvilken de ikke erkjendes som Penge, baade for at denne deres Egenskab utvetydig kan være betegnet, og til

*) Jfr. Savigny, Obligationenrecht I. S. 404 fgg.

Garanti for Værdiens Rigtighed. Hos os er ingen anden end Staten berettiget til at slaa Mynt. Penge-Enheden er Speciesdaleren, som er lig $\frac{4}{37}$ af 1 Mark fint Sølv köllnsk Vægt, og udmyntes af 14 lødigt Sølv, samt deles i halve, Femtedele og Tiendedele (L. om Pengevæsenet 14 Juni 1816 § 1 og 2, jfr. 20 Aug. 1821 § 2, 9 Aug. 1839 § 1 og 5 April 1845 jfr. L. 25 Jan. 1866); Enhver, som til Mynten indleverer Sølv, er berettiget til at erholde det udmyntet ved det Offentliges Foranstaltning (L. 1816 § 6). Foruden disse Mynter, der i sig selv indeslutter fuld Metalværdi (den grove Kurant), haves ogsaa Penge, hvis Værdi alene hviler paa ydre Garantier. Dette er: a) Skillemynten, nemlig 4, 3 og 2 Skillinger, der slaaes af 4 lødigt Sølv efter en Myntfod af $10\frac{2}{5}$ Spd. af 1 Mark fint Sølv, - og En- og Halvskillinger, der slaaes af Kobber, idet der af 1 ℔ Kobber udmyntes 80 Skillinger eller 160 Halvskillinger. Skillemyntens Metalværdi er saaledes meget ringere end dens paalydende; men dens Pengeværdi opretholdes derved, at der af samme aldrig udmyntes mere, end de smaa Omsætningers Behov udkræver, for Tiden 300,000 Spd. (L. 18 Maj 1836 jfr. L. 25 Jan. 1866); den myntes derfor altid kun for Statens egen Regning. b) Papirpenge, eller Repræsentativer, der hos os alene kan udstedes af Norges Bank, og som i sig selv blot er Gjeldsbreve; deres Værdi hviler paa Debitors (Bankens) utvivlsomme Evne til at opfylde sin Forpligtelse: paa Anfordring at indfrie dem med Mynt. De udstedes lydende paa 1, 5, 10, 50 og 100 Spd., og deres Værdi opretholdes derved, at der er sat et lovbestemt Forhold mellem deres Antal og den til enhver Tid i Banken værende Sølvbeholdning (Fund. 14 Juni 1816 §§ 4—7, jfr. L. 24 Juli 1827 § 4 og L. s. D. § 5, L. 8 Aug. 1842 § 1 og 28 Septbr. 1857 § 1 og 2 samt L. 6 Juni 1863).

Den offentlige Auktorisation sigter alene til at give Pengene

det legale Præg som saadanne, og dermed Gyldighed som tvunget Betalingsmiddel inden Riget. Deres tinglige Ejendommelighed har derimod sin Grund i Pengenes eget Væsen, og kommer derfor tilsyne, hvad enten det er udenlandske Penge eller norske. Se Krll. 11—8 fgg., der ogsaa med Hensyn til Straffen for Eftergjørelse eller Forfalskning sætter dem lige. — Paa den anden Side bortfalder disse Ejendommeligheder, saasnart Pengene har tabt sin Gangbarhed, om end deres offentlige Autorisation ingensinde er tilbagekaldt; saaledes kan antikke Mynter vindiceres som enhver anden Ting, og deres Forfalskning bliver kun et almindeligt Bedrageri.

Individualiseres Penge f. Ex. ved Indpakning og Forsegling, taber de selvfølgelig sin Egenskab som saadanne, og bliver at behandle som Pakker eller Poser, saalænge denne Tilstand varer, (jfr. Fr. 25 Maj 1804 § 6); derimod kan de ikke individualiseres ved blot at mærkes, f. Ex. ved at ridse i et Myntstykke, skrive Navn paa en Pengeseddel, men de vedbliver ligefuldt at være Penge, og kan ikke derved gjøres til Gjenstand for Vindikation.

Ved Gjeldsbreve bestaar det Særegne deri, at det materielle Stof paa det nærmeste er værdiløst, men Værdien ligger i, at de danner Fundamentet for en Fordring. Medens Besiddelsen af Papiret i Regelen er Betingelsen for med Nytte at kunne gjøre Fordringen gjældende (Fr. 9 Febr. 1798), er Ejendomsretten til dette altid et Accessorium til Fordringsretten. Heraf følger paa den ene Side, at Gjeldsbreve ikke kan være Gjenstande for Erhvervelse ved Hævd, saasom denne Erhvervelsesmaade kun gjælder Ting og ikke Fordringer*. Omvendt følger heraf, at Kreditors Vindikationsret til Gjeldsbrevet gaar tabt, hvor hans Ret til at kræve sin Fordring betalt er ophørt,

*) Jfr. Platou, om Besiddelse. S. 143 fgg.

selv om det er kommet ud af sit rette Løb (f. Ex. hvor en Vexel er betalt mod en falsk Kvittering).

Gjeldsbreve, som lyder paa Ihændehaveren, har det tilfælles med Penge, at de ikke kan være Gjenstand for Vindikation, og følgelig heller ikke for Mortifikation (jfr. dog Kanc. Skr. 19 Marts 1796, der neppe fortjener Bifald). — Dette grunder sig imidlertid alene paa deres Indhold, altsaa paa en af Kreditor kontraktmæssig opstillet Betingelse, og gjælder følgelig alene lige over for godtroende Ihændehaver; heller ikke betages de herved sin Egenskab af individuelle Ting, og kan derfor altid søges tilbage, naar den, til hvem de er overleverede i Forvaring, i Kommission eller desl., dør eller kommer under Konkurs, og Obligationerne findes udisponerede i Boet (jfr. Hstretsd. 17 Juni 1844, Retst. 1845 S. 17 fgg.; Konkursl. 6 Juni 1863 § 38). — Ret til at udstede saadanne Obligationer tilkommer ikke Enhver (Fr. 14 Maj 1754 § 4 jfr. Stempell. 9 Aug. 1839 § 29, og L. 13 Aug. 1818 § 11); men, foruden Staten selv og Norges Bank, alene Kommuner (L. 23 Maj 1857), Hypothekforeninger (L. 15 Septbr. 1851 og 17 Juli 1857), Hypothekbanken (L. 18 Septbr. 1851 § 5) samt Jernbane-Interessentskaber (L. 22 Juni 1863). Af Hensyn til Bankens Privilegium er det derhos foreskrevet, at saadanne Obligationer altid skal lyde paa Indfrielse til en forud bestemt Tid (ikke paa Anfordring) samt være rentebærende.

§ 8.

Fortsættelse. Indbegreb af Ting. Enkelte og sammensatte — delelige og udelelige Ting. Hovedting og Biting.

Undertiden betegner man en Flerhed af selvstændige Ting, der staar i en eller anden nærmere Forbindelse med hinanden, som en Helhed (universitas), og lader den optræde som saadan i forskjellige retlige Forhold, f. Ex. en Varebeholdning (se Bergl.

14 Juni 1842 § 52), et Bibliothek, en Hjord, o. dsl. Hvad man herved vil udtrykke, er, at Retsforholdets Gjenstand skal betragtes som uforandret, om end de enkelte Ting, hvoraf den dannes, ombyttes eller forgaar. I sig selv er en Universitas saaledes ikke en Ting, men blot et Begreb, og kan kun være Gjenstand for tinglige Retsforhold gjennem sine enkelte Dele. At eje en Besætning vil sige det samme som at eje hvert enkelt af de til samme hørende Kreaturer, og for at hævde en Besætning, maa man med Hensyn til hvert enkelt Kreatur opfylde Hævdsbetingelserne.

En Universitas kan ligesaavel optræde som Individuum, f. Ex. hvor Nogen sælger en Anden sin Besætning, i hvilket Tilfælde Tingene vel ikke specielt, men dog tilstrækkelig bestemt er betegnede ved det Fællesnavn, de bærer, - som behandles generelt, f. Ex. naar Nogen paatager sig at levere en Besætning af 20 Kreaturer for en vis Pris; i sidste Tilfælde er Retsforholdets Gjenstand ikke en Ting men en Obligatio.

I hvilket Omfang Adgangen til Ombytning og Forandring af de under et Tingsindbegreb hørende enkelte Ting skal staa aaben, afhænger forøvrigt af Retsforholdets egen Natur og ikke af den brugte kollektive Betegning; af denne følger det blot, at Retsforholdets Gjenstand som saadan aldrig afficeres ved den foretagne Forandring. Er der gjort Udlæg i en Kjøbmands Varelager (jfr. Retst. 1848 S. 450), bliver han naturligvis uberettiget til uden Udlægshaverens Samtykke at afhænde noget deraf, selv om han anskaffer andet istedet; hvorimod den, der havde pantsat sit Varelager, maatte forudsættes at være berettiget til fremdeles at forhandle Varerne (jfr. Toldl. 20 Septbr. 1845 § 100, d). Og paa samme Maade er den, som har solgt sin Besætning, naturligvis uberettiget til bagefter at ombytte enkelte Kreaturer med andre; medens en saadan Adgang i Regelen vil tilkomme den, der har bortforpagtet sit Fjøs til en

Schweitzer. Men i begge Tilfælde vedbliver Varelageret og Besætningen, saaledes som de til enhver Tid bestaar, uden Hensyn til Forandringens Retmæssighed eller Uretmæssighed, at være Gjenstand for det engang stiftede Retsforhold.

Under den kollektive Betegning kan ogsaa indbefattes Formuesrettigheder i Almindelighed, saasom en Mands udestaaende Fordringer; endog en Persons samlede Formue betegnes og behandles stundum som en Helhed (universitas juris), se saaledes 5—2—90, Fr. 12 Decbr. 1735, Fund. 30 Aug. 1775 § 6, samt K. R. O. 18 Marts 1720, I § 17, Fr. 10 April 1795 § 6, L. om Banken 20 Juli 1824 § 6 og om Assuranceforeninger 9 Aug. 1839 § 8 m. fl. Jo videre Omfang Udtrykket saaledes antager, og jo mere uligeartede Gjenstande derunder indbefattes, desto større vil ogsaa de Omvexlinger være, hvorfor det i sit Indhold er modtageligt; og hvor et helt Bo saaledes betegnes, forstaar det sig, at enhver Grænse i denne Henseende maa bortfalde (res succedit in locum pretii et pretium in locum rei).

For Tingsretten har den kollektive Betegning tabt en stor Del af sin Interesse, efter at den med faa Undtagelser er bleven uanvendelig ved Pantsættelse efter L. 12 Oktbr. 1857 § 1 og 4. Ved Udlæg har Adgangen til at give Gjenstanden en saadan Form ogsaa tidligere været meget indskrænket*, og efter L. 1857 bør det vistnok antages, at den ganske er bortfalden.

Tingene kan inddeles i enkelte og sammensatte, eftersom deres enkelte Dele er organisk eller kun mekanisk forbundne. Denne Inddeling har dog kun liden juridisk Interesse, da Tingen, saalænge Forbindelsen bestaar, i Regelen maa behandles som en Helhed, og Spørgsmaalet om, hvorvidt denne kan kræves opløst for at fyldestgjøre særskilte Rettigheder med Hensyn

---

*) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 389—91.

til enkelte af Delene, ikke afhænger af Forbindelsens Beskaffenhed, men af dens Forhold til selve Rettigheden. Der er saaledes ligesaavel Adgang til at tage særskilt Udlæg i Afgrøden paa Marken som i Kakelovnene i et Hus (jfr. 1—22—25, Fr. 18 April 1781 § 4). Og medens en pantsat Grund kan kræves ryddiggjort for de af Tredjemand efter Pantsættelsen opførte Bygninger (jfr. Retst. 1848 S. 757—72), er den, som i god Tro har sat Andenmands Hjul paa sin Vogn, ikke pligtig at taale, at hin tager Hjulene tilbage.

Af større Vigtighed er det derimod i denne Henseende at skjelne mellem delelige og udelelige Ting, eftersom de kan deles i flere eller ikke, uden at Tingen forringes eller skifter Natur. En enkelt Ting kan vel være delelig, f. Ex. en Planke, og en sammensat Ting udelelig, f. Ex. et Skib. En Jærnstang er delelig, men en Vognaxel udelelig. Deling kan vel finde Sted, uden at Delene adskilles (communio pro diviso) f. Ex. ved Grundstykker, ja selv ved Bygninger (Hstretsd. 29 April 1839, Retst. S. 289 fgg.). Se og Skovl. 22 Juni 1863 § 15, der forbyder at skille Skovgrunden og de paa samme voxende Trær i særskilte Ejendomsgjenstande.

Er en Ting delelig, kan den ogsaa altid fordres delt, for saa vidt nogen Berettiget til Fyldestgjørelse af sin Ret forlanger det (5—3—51).

At de enkelte Dele af en Ting, lige meget om Tingen er delelig eller ikke, kan være forskjellige Retsregler undergivne, f. Ex. Indmarken og Udmarken, Grunden og den paa samme staaende Bygning eller Skov, er en Selvfølge.

Man kan ogsaa tale om delelige og udelelige Rettigheder, eftersom den i samme indeholdte Beføjelse kan tænkes fordelt mellem Flere, eller ikke. Fordringer er delelige, Familierettigheder udelelige; thi vel kan Flere staa i samme Forhold til en Person, men hver Enkelt nyder samtlige deraf flydende Rettig-

heder helt. Ejendomsretten er delelig, og det saavel hvor dens Gjenstand er delelig (f. Ex. et Grundstykke), som hvor den er udelelig (f. Ex. et Skib); - hvorimod Panteretten og Servituterne er udelelige. I Samejeforholdet (communio pro indiviso) er Tingen udelt, men Rettigheden delt: hver Ejers Ret gaar ud paa den hele Ting; men enhver har kun en Brøkdel af Retten; - i Servitutforholdet er hverken Tingen eller Rettigheden delt, men alene Berettigelserne fordelte: hver Berettiget besidder sin Ret over Tingen selvstændig og helt.

Undertiden indtager den ene af Bestanddelene i en sammensat Ting en saa fremtrædende Stilling i Forhold til de andre, at den i større eller mindre Grad giver hele Tingen dens Præg og bestemmer dens Skjæbne (accessorium seqvitur suum principale). Denne Egenskab af Hovedting og Biting kan enten have sin Grund i Bestanddelenes egen Beskaffenhed, f. Ex. en Bog med sit Bind, et Grundstykke med paastaaende Huse, - eller alene i deres forskjellige Værdi, f. Ex. et Smykke med indfattede Stene, et Vindue med sine Ruder. Der kan ogsaa stundum være Grund til at statuere et lignende Forhold mellem de Faktorer, hvoraf en enkelt Ting bestaar, uagtet disse ikke hver for sig er materielle, saasom Formen i Forhold til Stoffet i Møbler eller Husgeraad, idet man, i at bestemme Forholdet mellem de forskjellige Berettigede, ved en Udvidelse af Begrebet bedømmer blotte Værdier fra Tingsrettens Standpunkt. — En Tings organiske Frembringelser bør dog ikke betragtes som Accessorier til denne; thi saa længe Frugterne er forbundne med Modertingen, er de blotte Dele af denne, uden at der til dem kan existere særskilte af Modertingen uafhængige Rettigheder (fructus pendentes pars fundi videntur), og saasnart de bliver skilte fra denne, bliver de selvstændige Ting og træder ind i sine egne særskilte Retsforhold.

Omvendt kan der ogsaa mellem selvstændige, for sig be-

staaende Ting finde et saadant Forhold Sted, at den ene i større eller mindre Grad slutter sig som Biting til den anden og deler dens retlige Vilkaar. Om Tilbehør til faste Ejendomme er ovenfor handlet; men det samme Forhold kan finde Sted mellem forskjellige Løsøregjenstande, f. Ex. Inventariet til et Skib, eller mellem faste Ejendomme indbyrdes (Underbrug) jfr. Odelsl. 26 Juni 1821 § 12. Ogsaa Rettigheder kan paa samme Maade betragtes som Tilbehør til fast Gods, f. Ex. Kirkens Landskyld og Tiende, Fr. 25 Febr. 1733.

§ 9.

Fortsættelse. Offentlige og private Ting. Luften og Vandet.

Man skjelner fremdeles mellem offentlige og private Ting, eftersom de tilhører Staten, - enten umiddelbart eller gjennem dens enkelte Afdelinger, Kommuner, - eller de tilhører de enkelte Borgere. De offentlige Ting falder igjen i 3 Klasser: 1) de, gjennem hvis Benyttelse Staten umiddelbart fremtræder som saadan, og som derfor ifølge selve sin Natur ikke kan tænkes som Privates Ejendom, saasom Fæstninger, Strafanstalter. Herunder hører ogsaa Kirker; thi den saakaldte Ejendomsret, som hos os tilkommer Private over flere Kirker, bestaar i Virkeligheden kun i en Ret til de økonomiske Fordele, Kirken kaster af sig, men giver ingensomhelst Raadighed over dens Benyttelse. 2) Ting, hvis egen Beskaffenhed ikke saaledes betegner dem som uadskillelig knyttede til Statsøjemedet, og i hvis Væsen der saaledes ikke ligger noget til Hinder for, at de kan være privat Ejendom undergivne, - men som dog er nødvendige Midler, hvorigjennem Statens Øjemed realiseres, f. Ex. Almenninger, Militæretatens Værksteder og Magasiner, det kongelige Slot, Postvæsenets Bygninger, Embedsgaarde, det beneficerede Gods o. s. v. 3) Ting, i hvis Besiddelse det Offentlige alene har almindelig økonomisk Interesse, og hvori dets Ejendomsret aldeles ikke

adskiller sig fra den Privates, f. Ex. Panter, indkjøbte for Statens Fordringer, Kongsberg Sølvværk (jfr. Res. 16 Juli 1838), Ladegaardsøens Hovedgaard o. dsl. — Det forstaar sig iøvrigt, at Grænserne mellem disse Klasser ikke kan være skarpe. Skjelnemærket mellem Litr. a og Litr. b ligger ikke i Tingens Substans, men alene i dens Anvendelse; det er saaledes intet til Hinder for, at en Privatmand kan frahævde Fæstningen endel af dens Grund. Og med Hensyn til Litr. c vil det væsenlig komme an paa, hvad man vil henføre under Statens Øjemed som saadan, om f. Ex. de lærde Skolers Bygninger skal henføres hid eller regnes under Litr. b; - og derhos maa det erindres, at heller ikke den rent finantielle Interesse ganske kan frakjendes Egenskaben af virkelig Statsinteresse.

Inddelingen i offentlige og private Ting er imidlertid for vor Ret af meget liden Vigtighed, da ingen almindelig retlig Forskjel knytter sig dertil, og vi ikke, som den romerske Ret, kjender særskilte Privilegier for Fiskus. Vistnok gjælder der særegne Retsregler om flere af de offentlige Ejendomme netop paa Grund af deres offentlige Bestemmelse; men dette vedkommer nærmest den offentlige Ret (jfr. Grl. § 19). For saa vidt enkelte af dem ogsaa i tinglig Henseende indtager en særegen Retsstilling, er dette mere ifølge deres egen Beskaffenhed end ifølge Graden i deres offentlige Bestemmelse.

I en anden Betydning forstaar man ved offentlige Ting saadanne, som er bestemte til almindelig Nytte og Brug, og hvorover følgelig ingen Enkelt kan tilegne sig udelukkende Benyttelse, saasom Gader, Landeveje, Havne, Jærnbaner, Telegrafer o. dsl. Egenskaben af offentlig er her henført til Tingens Benyttelse, ikke til Ejendomsforholdet; og skjønt det vistnok i sig selv er naturligst, at slige Ting ogsaa e j e s af det Offentlige, er dette dog ingenlunde nødvendigt. At saadanne Ting, selv hvor de tilhører Private, maa være undergivne forskjellige særegne

Retsregler paa Grund af sin offentlige Bestemmelse, er en Selvfølge (jfr. saaledes Havnel. 24 Juli 1827 § 6, e og 7 No. 3 samt § 18; L. om Jærnveje 12 Aug. 1848 og 7 Septbr. 1854, se og Krll. 23—11); men dette vedkommer nærmest den offentlige Ret. — I rent folkeretlig Betydning regnes hertil endvidere Statens Søterritorium (Ref. 22 Febr. 1812), udenfor den Grænse, hvor den private Grundejendomsret ophører, hvilket faar Betydning, hvor der maatte opstaa Øer i Havet.

Ved Regalier (Grl. § 19) i egentlig Forstand forstaaes Formuesrettigheder, som mere eller mindre udelukkende er tillagte Staten som saadan, uden dog med Nødvendighed at være en Følge af selve Statsbegrebet, altsaa i Modsætning til de egentlige Højhedsrettigheder, - saaledes: Bergregal, Postregal, Retten til Fund, forladt Arv o. dsl.; men ikke Expropriationsretten, Retten til at give Koncession til Anlæg af Jærnbaner, Farbargjørelsen af Vasdrag o. dsl. Regalierne er vel nærmest tillagte Staten af finantielle Hensyn; men i Regelen vil hertil ogsaa komme et Hensyn til det Almindeliges Tarv, som kræver en stærkere Indgriben fra Statens Side til en Virksomheds Ordning, f. Ex. Postvæsenet og vistnok tillige Telegrafvæsenet.

Vandet og Luften indtager paa Grund af Stoffets Beskaffenhed i flere Henseender en særegen Plads iblandt Tingene. De kan ikke i den Grad som andre Ting isoleres og fastholdes inden bestemte Grænser, men danner en evig vexlende og sig fornyende Masse. Der kan følgelig ved dem mindre være Tale om udelukkende Raadighed, men ordentligvis kun om Benyttelse af det, som i Øjeblikket er tilstede.

Vandet er imidlertid ikke i den Grad som Luften uimodtageligt for udelukkende Herredømme. Damme og Tjern maa stilles ganske ved Siden af andre Ejendomsgjenstande. Iøvrigt forstaar det sig, at de faktiske Forhold, hvorunder Vandet fore-

kommer, maa have en betydelig Indflydelse paa Retsreglerne: Havet, større Indsøer, sejlbare Floder, Bække.

I juridisk Forstand hører Vand til de faste Ejendomme; men Raadigheden over samme er mere en Benyttelse end et Herredømme. Ingen maa derfor tilbageholde Vandet for sig selv eller forandre dets Løb, 5—11—7 fgg. — Dernæst er det en Grundsætning i vor Ret, at Vandkommunikationen, idetmindste i de større Vasdrag, skal være fri for Alle, jfr. Fr. om Lænseanlæg 17 Oktbr. 1794, L. om Flodrensning m. v. 26 Aug. 1854 §§ 6 og 7. Ejeren af den Grund, hvorover Vandet strømmer, kan saaledes ikke lægge Hindringer ivejen for, at Tømmerfløding eller Dampskibsfart foregaar i Vasdraget, og har altsaa heller ingen Ret til Erstatning for de Ulemper, han derved maatte lide. — Endvidere er Fiskeriet i Havet (og tildels vistnok ogsaa i de større Indsøer) frit for alle Statens Undersaatter (jfr. Reskr. 23 April 1728), og Grundejeren har hertil ingensomhelst Forret fremfor Andre. Mærkes kan ogsaa Lovene om Vandledninger af 28 Juli 1824 § 6 og 28 Aug. 1854 jfr. 18 Maj 1860.

Paa Grund af Umuligheden i at optrække skarpe Grænser mellem de forskjellige Beføjelser med Hensyn til Vand, kan de forskjellige Berettigede her ikke stilles i et saa uafhængigt Forhold lige over for hinanden, som ved andre Ting. Enhver permanent Benyttelse af Vandet er egentlig en Overskridelse af den strenge Ret, og kan derfor medføre en Forpligtelse til at træffe positive Forholdsregler til Forebyggelse af Tab og Skade for Andre. Sætningen: at den, som benytter sin Ret, Ingen fornærmer, kan overhoved kun med store Modifikationer komme til Anvendelse i disse Forhold. Opkaster man saaledes det Spørgsmaal, hvorvidt en Grundejer har Ret til at forurene Vandet til Skade for Andre, da lader dette sig, - i alle Fald hvor ikke Sundhedspolitiet i Medhold af L. 16 Maj 1860 § 3

kan indskride, - neppe i sin Almindelighed besvare De enkelte Lovbestemmelser, som herom haves, - se Havnel. 24 Juli 1827 §§ 8 og 5; Lovene om Sagflis af 12 Aug. 1848, 26 Aug. 1854 og 24 Marts 1860, samt Fiskelovene af 24 Septbr. 1851 § 19, 23 Maj 1857 § 13, 18 Maj 1860 § 1 og 25 April 1863 § 1, - har samtlige kun til Hensigt at forebygge Opgrundning, og kan derfor ikke benyttes som Analogier, hvor der alene tales om at fordærve Vandet, ligesaalidt som Forbudet i de nu ophævede Fr. 1 Febr. 1786 I § 6, III § 2, L. om Fiskerierne i Finmarken af 13 Septbr. 1830 §§ 31 og 37 m. fl. Afgjørelsen vil derfor vistnok især afhænge af Sagens Betydenhed i det enkelte Tilfælde, og iøvrigt maa ogsaa Tidsforholdet mellem de kolliderende Benyttelser komme i væsenlig Betragtning.

Strandbredderne saavel ved Havet som ved andre Vasdrag, er ganske at betragte som enhver anden Del af Ejerens Grund; dog strækker den almindelige Ret til frit Havfiskeri sig ogsaa til den fornødne Adgang til Stranden for der at landdrage Fangsten, fastgjøre Garnene o. dsl. (5—11—16 jfr. L. 24 Jan. 1863 § 4), ligesom Fiskerne ved de store Fiskerier tildels har Adgang til at fordre Tilhold i Land, se Fr. 12 Septbr. 1753 II § 7, jfr. 1 Febr. 1786 I § 12 d, og II § 10 d; L. 13 Septbr. 1830 §§ 27—30 og L. 23 Maj 1857 §§ 21—24. — Kun hvor Stranden støder til nogen af Rigets Havne, er dens Benyttelse forskjellige Indskrænkninger underkastet, L. 24 Juli 1827 § 16 jfr. § 6 e.

Anmærkning. Den romerske Ret og de fleste andre paa den grundede Lovgivninger gik langt videre i at betragte Vandet som unddraget den enkelte Grundejers Raadighed. Romerretten betragtede de sejlbare Floder tilligemed den til samme stødende Strandbred ganske som offentlig Ejendom, - se om hele denne Materie Digesternes 43de Bog 12—14 Titel. Ligeledes grunder sig heri Mølleregalet, den saakaldte Leinpfadrecht m. v.

Med Hensyn til Luften mangler vor Lovgivning næsten ganske positive Forskrifter; se dog L. 6 Septbr. 1845 § 19 og Parallelstederne i de specielle Bygningslove. Bestemmelserne i L. 18 Maj 1860 § 4 med dens Parallelsteder er motiverede ved almindelige Sundhedshensyn. — Det er indlysende, at Umuligheden af at isolere Tingen fra fremmed Paavirkning her er endnu mere absolut end ved Vandet; Luften vil som Retsobjekt derfor altid fremtræde som et Accessorium til et Grundstykke, og for særskilt Raadighed vil den paa Grund af Stoffets Flygtighed kun være lidet modtagelig. — Ogsaa herom indeholdt den romerske Ret strengere Regler, saasom Forbud mod at hindre Lufttrækket.

Andet Afsnit.

Om Besiddelse.

§ 10.

Betydningen af Begrebet Besiddelse.

For at Mennesket skal kunne udøve det Herredømme over Tingene, hvortil disse ifølge sin Natur er bestemte, maa de befinde sig i et saadant udvortes Forhold til det, at den fornødne Paavirkning paa dem bliver mulig. Naturen saavelsom dens enkelte Dele tjener vistnok i mangfoldige Retninger Mennesket ved sin blotte Tilværelse; men denne Tjeneste, der ogsaa blot bliver bemærkelig inden en begrænset Kreds, er ikke Gjenstand for retlig Bestemmelse.

Skal dette Herredømme gaa ud over Tingen i dens Totalitet, og give den Enkelte en mere udelukkende Raadighed end den, der i og for sig følger af Tingens blotte Tilværelse i hans Nærhed, er det endvidere nødvendigt, at Tingen befinder sig under saadanne Forhold, at han indtil en vis Grad kan unddrage den fra fremmed Paavirkning. Et saadant udvortes Forhold, forbundet med Bevidstheden om, at Adgangen er tilstede, og med Vilje til i fornødent Fald at benytte denne, kaldes Besiddelse. Den er saaledes det faktiske Grundlag for de tinglige Rettigheder.

Besiddelse er altsaa ikke et retligt, men et faktisk Forhold. Men som saadant affødef den en Flerhed af retlige Virkninger, og dernæst kan den selv fremtræde som en retlig Følge

af retlige Forhold (Ret til at besidde). Begrebet Besiddelse er saaledes et juridisk Begreb, hvorvel dets Bestemmelse mere maa blive Retsvidenskabens end Lovgivningens Sag*.

I vort ældre Lovsprog betegnedes dette Forhold ved Ordet Hævd (af have), Haand og Hævd, Haand og havende Værge (se 5—5—3 og 5; 5—7—13; 6—15—19; 6—17—10, 11, 12 m. fl.). — I Odelsloven bruges „Besidder" i Betydningen Ejer, i Modsætning til Odelsmand, hvilket hviler paa Forudsætningen om, at hins Ejendomsret kun bliver midlertidig, og er en Levning af den antikke Forestilling om, at kun Haulden var sand Ejer.

Gjenstand for Besiddelse kan kun være virkelige legemlige Ting. Men ved en Udvidelse af Begrebet overfører man det ogsaa paa de Rettigheder, gjennem hvis faktiske Udøvelse en Raadighed over Tingen umiddelbart aabenbarer sig, saasom Servituter og Brugsrettigheder (qvasi possessio). Det er dog kun i en enkelt Anvendelse, at dette Forhold kan tillægges Besiddelsens Retsvirkninger (navnlig med Hensyn til Adgangen til Hævd, 5—5—4); thi hvor Gjenstanden ikke umiddelbart er en Ting, mangler Forholdet den udelukkende Karakter, som er Besiddelsens Væsen. Derfor er det heller ikke Selvtægt, naar Grundejeren afstænger Servituthaverens Vej; men vel omvendt, naar denne nedbryder Stængslet. — Naar man endvidere ofte

*) Thibaut, Über Besitz und Verjährung, Jena 1802.

Savigny, Das Recht des Besitzes, Gießen 1803, recenseret af Hugo, Zachariä (1824) og Warnkönig (1824), 6te Udg. 1837.

Albrecht, Die Gewehre als Grundlage des ältern deutschen Sachenrechts, Königsberg 1828.

Bruns, Das Recht des Besitzes im Mittelalter und in der Gegenwart, Tübingen 1848.

Scheel, Om Tilbageholdelsesretten efter de danske Love, Kbhvn. 1839.

Platou, Om Besiddelse efter norsk Ret, Christiania 1863.

bruger Ordet Besiddelse om Rettigheder i Almindelighed, f. Ex. at besidde en Fordring, Panteret, Handelsret o. dsl., da er dette ganske abusivt og betegner det samme som Beføjelse, altsaa ikke den blot faktiske Tilstand, men netop den Adgang, som Berettigelsen giver.

§. 11.

Fortsættelse. Hvad der udfordres til Besiddelse i Modsætning til den blotte Ihændehavelse. Besiddelse i eget og i fremmed Navn.

Loven har intetsteds bestemt, hvad der udfordres til Besiddelse, men forudsætter det givet som et medfødt Begreb. Det lader sig vistnok heller ikke udtale ved nogen enkelt almindelig Regel. Besiddelse er en faktisk Tilstand, og Spørgsmaalet om dens Tilstedeværelse maa saaledes afgjøres efter samtlige faktiske Omstændigheders Beskaffenhed; Doktrinen kan alene fastholde de væsenligste Kjendemærker, og angive det Indhold, det som retligt Begreb maa indeslutte.

Besiddelsen aabenbarer sig i et ydre og et indre Moment (corpus og animus); det sidste fremtræder igjen i en dobbelt Retning, som Bevidsthed og Vilje. — Det første er paa en Gang det, som mest falder i Øjnene, og det, som mindst lader sig bestemme ved nogen fælles Regel.

Det oprindelige og mest paatagelige Mærke paa et saadant ydre Forhold til en Ting er fysisk Ihændehavelse; jfr. Paulus i hans Kommentar til Ediktet (fr. 1 Dig. 41. 2): possessio appellata est a pedibus, qvasi positio, qvia naturaliter res tenetur ab eo, qvi ei insistit, - samt 6—17—16 og 17, der forudsætter, at al Tvivl om Besiddelsen maa bortfalde, hvor Tingen befinder sig under Nogens Laas og Lukkelse. Men det praktiske Livs Behov, der kræver, at alle Ting maa kunne være Gjenstand for Besiddelse, gjør det derhos til en Nødvendighed, dels at Begrebet maa sættes videre, dels at den blotte Ihændehavelse ikke altid kan tillægges Besiddelses Retsvirkninger. Det maa i denne

Henseende komme an: dels paa Tingens egen Beskaffenhed, - hvorvidt den i større eller mindre Grad er modtagelig for en fuldkommen udelukkende Beherskelse, f. Ex. faste Ejendomme, levende Dyr, - dels paa Forholdets Natur i det Hele, - f. Ex. om Tilstanden allerede forud er tilstede eller først nu skal indtræde; om den kommer i Kollision med en anden lignende Tilstand, om den er retmæssig eller uretmæssig o. s. v. I sidste Henseende maa det ikke oversees, at Besiddelsen, som et faktisk Forhold, vistnok maa være afhængig af faktiske Betingelser; men at ogsaa selve Retmæssigheden er et Faktum og som saadant kan indtage en væsenlig Plads, hvor der spørges, om en Tilstand retlig skal agtes som Besiddelse.

Modsætningen mellem Besiddelse og den blotte Ihændehavelse, der ikke agtes som Besiddelse, (detentio) beror egentlig kun paa Nødvendigheden af, at enhver Tilstand, der skal tillægges retlige Virkninger, maa fremtræde tilstrækkelig betegnet og have vundet en vis Fasthed. Den kommer derfor ikke saameget tilsyne, hvor det alene gjælder at bedømme Beskaffenheden af en given Tilstand i og for sig, som hvor det gjælder at vælge mellem flere kolliderende Tilstande. Man er mere tilbøjelig til at anerkjende en hidtil besiddelsesløs Ting overgaaet i Nogens Besiddelse, end til at erkjende en hidtilværende Besiddelsesstand afløst ved en ny.

Faste Ejendomme med deres Tilbehør kan ikke haves ihænde, ligesaalidt som de i noget Øjeblik totalt kan beherskes. Her maa altsaa Besiddelse finde Sted gjennem en Benyttelse, og det delvis. Men at dette egentlig blot er en af det praktiske Behov fremkaldt Nødvendighed, viser sig ved Grænsespørgsmaal; thi her kan ingen af Naboerne lige over for den anden siges at besidde det omtvistede Stykke længere, end Benyttelsen varer. — Som utvetydige Tegn paa Besiddelsen af en Grund, og følgelig som tilstrækkelige til at fortrænge en tidligere Be-

siddelse, betragter vor Ret Indhegning af samt Bygning, Saaning og Plantning paa Grunden, 6—14—4 og 5; 6—15—10, 11, 19. Derimod betegnes ikke nogen Depossession ved midlertidige Indretninger, saasom ved Opsætning af et Telt, eller ved løst henlagte Ting, f. Ex. en Bordstabel, jfr. 6—14—8, Havnel. 24 Juli 1827 § 20, e, skjønt man vistnok udenfor Kollisionstilfælde vilde anse en saadan Okkupation tilstrækkelig.

Ogsaa visse Løsøregjenstande er af den Beskaffenhed, at de i større eller mindre Grad maa overlades til sig selv, idet man gjør Regning paa, at ingen Uvedkommende befatter sig med dem, f. Ex. Kreaturer, som slippes tilfjelds, Tømmer i Vasdragene eller i Skoven (6—17—26) o. dsl. Paa Grund heraf maa man her eftergive Fordringen til Ihændehavelsens Stadighed, og betragte den engang til samme indtraadte Besiddelsesstand som fremdeles bestaaende trods Tingens ubeskyttede Tilstand, saa længe denne ikke enten er kommen paa Afveje, eller en ny, ved virkelig Bemægtigelse betegnet, Besiddelse til samme er stiftet. Overensstemmende med denne Opfatning maa Krabastømmer og Bundtømmer, efter at L. 12 Juli 1848 har tillagt samtlige Lastehandlere i Vasdraget Dispositionsretten derover, nu ansees for at være i Tømmerdirektionens Besiddelse, medens det forhen ansaaes for besiddelsesløst, jfr. Hstretsd. 16 Jan. 1856 (Retst. S. 189) og 22 Febr. 1861 (Retst. S. 272). — Saameget mindre kan Besiddelsen af Duer, Bier (jfr. D. L. 5—14—9) eller andre tamme eller tæmmede Dyr, saalænge de ikke er blevne forvildede, antages at udelukkes derved, at de løber frit omkring.

Med Hensyn til vilde Dyr, som befinder sig i indhegnet Dyrehave, og Fisk i Fiskedam eller Park, finder en virkelig Ihændehavelse Sted, og det er saaledes en Selvfølge, at de er Besiddelse undergivne, se Krll. 22—11 og 12 jfr. Jagtl. 22 Juni 1863 § 3 i Slutn. — Andre vilde Dyr og Fiske, i Skoven eller i

Vandet, er derimod besiddelsesløse, lige til Nogen virkelig har fanget dem, uden Hensyn til den Eneret, som muligens maatte tilkomme Grundejeren til at bemægtige sig visse Dyr (se Jagtl. 22de Juni 1863 § 3, 5—10—5), og uden Hensyn til den Stadighed, hvormed visse Dyr f. Ex. Edderfuglen holder til paa samme Sted. Dyr, som er under Jægerens Forfølgelse, selv om det er anskudt, kommer først i hans Besiddelse, naar han virkelig har fanget eller fældet det, jfr. 5—10—3, hvor „ejer," ligesaavel som i 5—10—5, staar i den ældre Betydning = har Ret til. Den tidligere Lovgivning satte vistnok oftere Tyvsstraf for ulovlig Bemægtigelse af vilde Dyr (saaledes 5—11—13 for ulovligt Fiskeri); men heraf kan aldeles intet sikkert udledes med Hensyn til Lovbogens Opfatning af Besiddelsesforholdet, da Tyveri og Ran i det ældre Lovsprog jevnlig bruges om Formueberøvelser i Almindelighed, og desuden Handlingens Karakter ofte er betegnet yderst vilkaarlig; saaledes kalder 5—10—7 det ganske rigtig Tyveri, at tage Dyr af anden Mands Gildre; men efter 5—11—19 er det ikke Tyveri, at tage Sild af Andenmands Garn (jfr. dog Reskr. 2 Maj 1776 § 3), og efter 5—12—10 heller ikke, at fare til en Hval om Natten og skjære af den, selv om den er tagen i Besiddelse af en Anden.

Ogsaa Ting, som almindelig plejer at holdes under en omhyggeligere Forvaring, kan ofte for en Tid efterlades paa usædvanlige Steder og uden Beskyttelse, uden at Tingen derved ansees for at være kommen paa Afveje, saalænge den uregelmæssige Tilstand selv forkynder sig som blot midlertidig, og Adgangen til at gjenoprette det regelmæssige Forhold utvetydig er tilstede. Saaledes naar Arbejdsredskaber efterlades paa Marken (Hstretsd. 26 Jan. 1861, Retst. S. 180 fgg.), Ræversaxe lægges ud i Skoven (Hstretsd. 1 April 1842, Retst. S. 357 fgg., jfr. dog 5—10—6 og 7, 5—12—14); naar en Badende lægger sine Klæder og sit Ur fra sig paa Stranden o. dsl. — Den

blotte Kundskab om, hvor Tingen er at finde, er derimod ingenlunde nok til at opretholde Besiddelsesstanden, hvor den ikke saaledes paa en Maade afpræger sig i det ydre Forhold. Kostbarheder, som, om end forsætlig, er henlagte i Skov og Mark, bør derfor ansees som besiddelsesløse og i Forhold til den, som bemægtiger sig dem, som Hittegods. Efter samme Tankegang har Høiesteret i Dom af 17 Decbr. 1840 anseet Bemægtigelse af Handsker, der var nedfaldne af en Snor, hvorpaa de havde været ophængte i Gaardsrummet for at tørres, som Tyveri, men derimod i Dom af 7 Decbr. 1840 en Sølvskee, der med Skyllevandet var kommen ud i Grisehuset, for Hittegods.

Den umiddelbare Adgang til at gjenoprette det regelmæssige Forhold vil kunne medføre, at Besiddelsesforholdet fremdeles betragtes som uforandret, om end Tingen midlertidig bringes ind under en anden Persons Omraade. Den, der lægger sit Reisetøi fra sig i en anden Mands Hus, forbliver i Besiddelse deraf, saalænge han opholder sig i Huset, og Verten begaar Tyveri, om han forgriber sig derpaa, hvis det ikke særskilt er overgivet ham i Forvaring. Først naar den Fremmede forlader Huset, overgaar det efterladte Tøi i Vertens Besiddelse. Og paa samme Maade ansees Passagergodset ombord i et Skib for at være ikke i Skipperens men i Passagerernes egen Besiddelse.

I mange Tilfælde kan Besidderen endog ligefrem give en Anden Tingen ihænde, uden at Besiddelsesforholdet derved ansees forandret*. Dette vil kunne ske, naar den Andens Ihændehavelse er ganske midlertidig, og den derhos enten finder Sted under den oprindelige Besidders Tilsyn, f. Ex. Knive, Gafler, Skeer o. dsl. paa en Restauration, Bøger paa et Bibliothek, Varer i en Krambod (jfr. Høistretsd. 4 Decbr. 1839, Retst. 1840 S. 27, 21 Jan. 1841, Retst. S. 117—20, 17 Septbr. 1850,

*) Jfr. herom Schweigaards Commentar II. S. 292—296.

Retst. 1851 S. 70—71), Redskaber leverede til Brug paa Stedet (Høstretsd. 27 Febr. 1843, Retst. S. 381—2), Klædningsstykker til Benyttelse i Huset (Retst. 1849 S. 78, Høstretsd. 1 Marts 1851, Retst. S. 265), — eller Ihændehaveren staar i et saadant personligt Forhold ligeoverfor Besidderen, at denne umiddelbart raader over, hvad hin har under Hænde, f. Ex. Tjenestefolk, Haandværkssvende og Drenge, Krambodsfolk og Matroser ligeover for Husbonden, Mesteren, Kjøbmanden og Skipperen, se Høstretsd. 8 Juli 1837, Retst. S. 506—7 (en Sygevogterske ved et Hospital), 2 Decbr. 1840, Retst. 1841 S. 11—13 (en Haandværkssvend, der var betroet Nøglerne til Materialrummet), 2 Febr. 1850, Retst. S. 105—6 (en Tomteformand) o. m. fl. — Hvad der i begge disse Tilfælde bevirker, at Ihændehavelsen ikke tillægges Karakteren af Besiddelse, er den fuldkomne Mangel paa uafhængig Raadighed og den oprindelige Besidders fremdeles bestaaende Adgang til naarsomhelst at gribe ind og tage Tingen til sig. Hvor derfor Ihændehaveren er indrømmet en mere selvstændig Stilling til Tingen, kan Forholdets rent forbigaaende Skikkelse ikke berøve det Egenskaben af sand Besiddelse. Man besidder saaledes Bøger, som man laaner hjem fra et Bibliothek, - Varer, som Kjøbmanden sender sin Kunde til Eftersyn i hans Hjem, - Redskaber, udleverede til Akkordarbejdere, - Klædningsstykker laante til Brug udenfor Huset (Høstretsd. 17 Maj 1841, Retst. S. 523—4), - og paa samme Maade maa den Tjener, der anbetroes en virkelig Bestyrelse af Husbondens Gods, ansees som virkelig Besidder af, hvad han i denne Egenskab faar under Hænde, (se Høstretsd. 3 Decbr. 1839, Retst. 1840 S. 21—24; 11 Febr. 1841, Retst. S. 176, 20 Oktbr. 1860, Retst. 1861 S. 65—66, jfr. dog Høstretsd. 18 Febr. 1839, Retst. S. 150, hvis Resultat neppe kan billiges). At Fr. 5 Febr. 1751 ogsaa belagde Skipperen, som underslog noget af Ladningen, og Pl. 28 Septbr. 1813 (jfr. Krll. 19—3 i. f.)

Postmesteren, som forvendte noget af, hvad der var Postvæsenet anbetroet, med Tyvsstraf, kan herimod ikke komme i Betragtning, da dette alene maa opfattes som vilkaarlige Straffebestemmelser, ikke som Udtryk for Lovens Opfatning af det sande Besiddelsesforhold, og man ikke, uden at sætte sig ud over ethvert Hensyn til det Faktiske, kan nægte Skipperen og Postmesteren virkelig Besiddelse.

Vanskeligere bliver derimod Spørgsmaalet med Hensyn til Ting, som leveres en Anden til Transport, for saa vidt denne ikke foregaar under den oprindelige Besidders umiddelbare Tilsyn eller Ledsagelse, men Ihændehaveren virkelig har Tingen under sin Varetægt. For at her det oprindelige Besiddelsesforhold fremdeles skal ansees bestaaende, maa der i ethvert Fald finde et personligt Undergivenhedsforhold Sted mellem Ihændehaveren og den oprindelige Besidder, og derhos maa intet andet end selve Beforddringen, og i alle Fald ingensomhelst videre Forføjning over Tingen være hin overdragen. Men selv med disse Begrænsninger maa det erkjendes, at der her finder en saadan Krydsning i de faktiske Betingelser Sted, at nogen bestemt Regel neppe lader sig opstille, og vore Retter vakler endnu i Afgjørelsen af Spørgsmaalet, om Tingens Forvendelse skal bedømmes som Tyveri eller Bedrageri; uagtet de vistnok i den Grad hælder til det første, at det kan synes betænkeligt at bygge paa deres Afgjørelser heraf med Hensyn til Bedømmelsen af Besiddelsesforholdet i Almindelighed, - se blandt Andet Høiesteretsdomme af 8 Septbr. 1835 og 18 Juli 1848, Retst. S. 491—2, samt af 6 April og 28 Septbr. 1839, Retst. S. 279 og 675, paa den ene, og af 15 Jan. 1839, Retst. S. 77, 5 Novbr. 1844, Retst. S. 761—2, samt 27 Maj 1858, Retst. S. 488—493, paa den anden Side.

Med Hensyn til Penge, følger det af disses særegne Natur, at man i Regelen vil anse enhver Ihændehaver som virkelig

Besidder, jfr. Krll. 24—20, se Højesteretsdomme af 11 Decbr. 1846 og 10 April 1847 (Retst. S. 22—23 og 297—98) samt 15 Juni 1850 (Retst. S. 553—55).

Det ydre faktiske Forhold til en Ting bliver dog først Besiddelse, naar det er forbundet med Bevidsthed om Forholdets Tilværelse og Vilje til at befinde sig deri. Man besidder ikke Ting, som hemmelig eller med Magt er bragte ind i Ens Gjemmer (jfr. 6—17—18); ligesaalidt kan Børn, Vanvittige eller juridiske Personer besidde paa anden Maade end gjennem Repræsentant, jfr. Krll. 19—4.

Bevidstheden om Forholdets Tilværelse maa dernæst slutte sig til en bestemt given Ting. En ubestemt, om end grundet Formodning er ikke tilstrækkelig. Derfor kan Grundejeren ikke siges at besidde jordgravet Gods eller andre heterogene Gjenstande, som maatte befinde sig inden hans Enemærker. Paa den anden Side kan det ikke forlanges, at man skal have nøjagtig Kundskab om Tid og Sted eller Individuum, naar Forholdets Indtræden med Bestemthed kan skjønnes at have været paaregnet. Den, der har udsat Gildre eller Garn, kommer saaledes i Besiddelse af Dyret i samme Øjeblik, dette gaar i Fælden. Og heller ikke er det nødvendigt at have bestemt Kundskab om Tingens Udstrækning eller Indhold. Besiddelsen af et Grundstykke omfatter Alt, hvad der med samme er organisk forbundet.

Besidderen behøver naturligvis ikke at have sin Tanke uafladelig rettet paa Tingen. Om han end glemmer, hvor Tingen er, eller endog at han har den, vedbliver Besiddelsen ligefuldt, saalænge ikke Viljen til at besidde positivt er opgiven. Først da, naar enhver Erindring om Tingen totalt var forsvunden, vilde man kunne sige, at Besiddelsen havde tabt sit indre Moment; men selv ikke i dette Tilfælde vilde man nægte at erkjende Besiddelsen fremdeles bestaaende, saalænge Tingen befinder sig inden Besidderens eget Omraade.

Efter den forskjellige Retning i Besidderens Vilje skjelner man mellem Besiddelse i eget eller fremmed Navn, paa egne eller Andres Vegne (possessio proprio eller alieno nomine). Begge Dele er sand Besiddelse, men med forskjellige Virkninger*.

Besiddelse i eget Navn eller, som den ogsaa i Systemet plejer at kaldes, borgerlig (poss. civilis), er tilstede, hvor Besidderen vil raade over Tingen som sin egen. Hvorvidt han hertil i Virkeligheden har Ret, kommer naturligvis ikke i Betragtning; tvertimod: hvis Berettigelsen kommer til, bliver Forholdet Ejendom. Besiddelse i eget Navn er nemlig som faktisk Herredømme over Tingen aldeles kongruent med Ejendom som det retlige. Tyvshæleren ligesaavel som den, der i god Tro har kjøbt en Ting af en Uberettiget, har begge borgerlig Besiddelse; men den første kan naturligvis ingen Rettigheder vinde ved sin Forbrydelse. Og Tyven begaar ingen særskilt Forbrydelse (Krll. 21—6) derved, at han disponerer over det stjaalne Gods; thi dertil havde han formel Hjemmel i sin Besiddelse, hvorimod det Forbryderske ligger i dennes Stiftelse. Retterne er imidlertid tilbøjelige til at fælde den, der med Vidende om sin Uberettigelse besidder fast Ejendom, til Tyvsstraf for Bemægtigelse af Skovprodukter, Afgrøde m. v., som han i saadan Egenskab foretager, (se Hstretsd. 14 Jan. 1851, Retst. S. 215—16, og 10 Novbr. 1859, Retst. 1860 S. 93—96), hvilket ingenlunde lader sig forsvare ved Udtrykkene i Krll. 19—1, - da Gjerningsmanden ikke „sætter sig i Besiddelse af, hvad der vorder fast Ejendom fraskilt," men frakiller det, hvoraf han forud var i (lovstridig) Besiddelse, - men vistnok har sin Grund deri, at Gjerningen ellers i mange Tilfælde vilde undgaa Straf, saasom fast Ejendom ikke er Gjenstand for Tyveri.

*) Forskjellen mellem Besiddelse i fremmed Navn og den blotte Ihændehavelse, som ikke er Besiddelse, er misforstaaet i Motiverne til Kriminalloven 21—6 (S. 257), jfr. Schweigaards Commentar II. S. 290—91.

Besiddelse i fremmed Navn, eller, som man kalder den, naturlig (poss. naturalis), er derimod tilstede, hvor Besidderen vil raade over Tingen med Erkjendelse af en Andens Ejendomsret. Besiddelsen kan da enten grunde sig i en kontraktmæssig Aftale, f. Ex. Pant, Laan, Leje, Forvaring, eller være stiftet ved en ensidig Handling, f. Ex. Fund, eller endog ved en Forbrydelse (Krll. 22—18); - men i ethvert Tilfælde paaligger der Besidderen en Forpligtelse til at respektere den Ret, som han selv erkjender, og paa Grund af dette personlige Forhold overfører han en Del af Besiddelsens Retsvirkninger til den, paa hvis Vegne han besidder, som dennes Repræsentant. Hvorvidt den, paa hvis Vegne Tingen besiddes, er dens virkelige Ejer, kommer ikke i Betragtning, og Besidderen behøver ikke engang at have Kundskab om, paa hvis Vegne han besidder, al den Stund han erkjender, at Tingen ikke er hans egen. Den, i hvis Navn Besiddelsen udøves, kan meget vel selv blot være Besidder (jfr. 5—7—4), og den, som finder jordgravet Gods, er naturlig Besidder ligesaa vel som Finderen af Hittegods. — Hvilke af Besiddelsens Retsvirkninger kommer den naturlige Besidder selv tilgode, og hvilke han overfører til den, i hvis Navn han besidder, afhænger ganske af Besiddelsens Grund. Beskyttelse mod Selvtægt (1—1—3) tilkommer altid den naturlige Besidder. Derimod kan hans Besiddelse aldrig gjennem Hævd gaa over til Ejendom, som uforenlig med hans Besiddelsesgrund, men han overfører Ejendomserhvervelsen til den, i hvis Navn han besidder, hvis denne var borgerlig Besidder.

§ 12.

Besiddelsens Stiftelse og dens Ophør.

Af hvad ovenfor er forklaret om, hvad der udfordres til Besiddelse, fremgaar det, at dens Stiftelse saavelsom dens Ophør ikke altid kan siges at finde Sted blot ved Betingelsernes

Indtræden eller Bortfalden, men at denne derhos maa være nogenlunde bestemt betegnet. Indtrædelsen af et nyt faktisk Forhold antages ikke saa let som Vedblivelsen af et gammelt.

Iøvrigt lader det sig ikke med nogen almindelig Regel angive, hvormeget der skal til for at betegne Besiddelsens Stiftelse, men dette maa afhænge af samtlige Sagens Omstændigheder. Hvad det fornemmelig kommer an paa, vil være, hvorvidt Besiddelsen skal stiftes med eller mod en hidtilværende Besidders Vilje. I sidste Tilfælde vil man vistnok til Indtrædelse af en ny Besiddelsesstand fordre, ikke alene at Okkupanten har sat sig i et umiddelbart Raadighedsforhold til Tingen, men ogsaa at han har bragt denne selv i en saadan Stilling, at den tidligere Besidder ikke længer har Adgang til at raade over den. Dernæst maa det mærkes, at vor Ret i deslige Tilfælde ikke altid lader Besiddelsesstandens samtlige Retsvirkninger indtræde paa en Gang, men at den anerkjender en Mellemtilstand, hvori de kun delvis indtræder. Uagtet saaledes Beskyttelse mod Selvtægt og Retten til Nødværge ikke mindre tilkommer den uretmæssige end den retmæssige Besidder, erkjendes det dog, at Besidderen af en Ting vel kan have gjort sig skyldig i fuldbyrdet Tyveri, - altsaa at Besiddelsen for saa vidt fuldstændig er stiftet, - men at dog Ejeren ikke gjør sig skyldig i Selvtægt, og Tyven følgelig ikke bliver berettiget til Nødværge, naar Ejeren forfølger ham paa fersk Gjerning og tager Kosterne fra ham (se 6—5—16 og 6—17—13 jfr. Krll. 7—8 og 22—19. Hstretsd. 2 Septbr. 1851, Retst. S. 612).

Men selv hvor den nye Besiddelsesstand ikke skal stiftes i Strid med nogen tidligere Besidders Vilje, hvor saaledes enten Besiddelse skal stiftes til en forud besiddelsesløs Ting, eller Besiddelsen med fælles Samtykke skal overføres fra den Ene til den Anden, maa der altid fordres et ydre paaviseligt Faktum, hvor-

ved ikke alene den indtraadte Raadighed over Tingen, men og-saa dennes udelukkende Karakter, betegnes. Hvad der i denne Henseende nærmest vil komme i Betragtning, er Tingens egen Beskaffenhed og det Forhold, hvorunder den hidtil har befundet sig. Ved faste Ejendomme følger det af, hvad ovenfor er anført om Umuligheden af en virkelig Ihændehavelse og af en total og permament Varetægt, at enhver Handling, hvorved en vedvarende udelukkende Tilegnelse utvetydig betegnes, maa være tilstrækkelig til at stifte Besiddelse af det hele Indbegreb af Gjenstande, som enten ifølge Forbindelsens egen Natur eller ifølge Parternes Aftale hører til Ejendommen, selv om Besid-delsestagelsen ikke aabenbarer sig gjennem nogen staaende ud-vortes Indretning; endog en Erklæring i Ord maa være nok, hvor den ikke møder nogen Modsigelse. (Jfr. Hstretsd. 10 Marts 1859, Retst. S. 369—81, og 5 Novbr. 1861, Retst. 1862 S. 161—63). Omvendt vil ved Løsøregjenstande, som hidtil har befundet sig i Nogens umiddelbare Værge, ikke altid den blotte Bemægtigelse (apprehensio) være tilstrækkelig; men det vil endvidere fordres, at det ældre Forhold til nogen Grad ophæ-ves, da Bemægtigelsen i modsat Tilfælde let kan blive at be-tragte som blot forbigaaende, og Tingen, naar Modtageren igjen slipper den, at anse som forbleven i Overdragerens Besiddelse. — Modtagelse af Nøglerne til Opbevaringsstedet vil altid, hvor den er forbunden med Adgang til dette Sted, selv om det tilhører Overdrageren selv, være tilstrækkelig til at stifte Besid-delse, jfr. Fund. for Assignationsbanken 8 Marts 1737 §§ 10, 14, 15, Oktroi for Speciesbanken 16 Febr. 1791 §§ 16, 17, 62, Reskr. 20 Oktbr. 1813 §§ 7 og 8, Bankfund. 14 Juli 1816 §§ 22 og 66 og L. om Laaneindr. s. D. § 23, Toldl. 20 Septbr. 1845 § 100, a, Brvl. 14 Aug. 1851 § 5, Maltl. 12 Oktbr. 1857 § 16. Se Hstretsd. 20 Marts 1849 (Retst. S. 241 fgg.). — Overdragelse af Konnossement paa afladede Varer

giver derimod alene Ret til at komme i Besiddelse af dem, men ikke Besiddelsen selv (Søfartsl. § 63).

Til Stiftelsen af Besiddelse udfordres saaledes ikke med Nødvendighed nogen korporlig Berøring af Tingen; hvad det kommer an paa, er den utvetydige Betegning, og Besiddelsestagelsen kan ofte ske, som man har udtrykt sig, ved en symbolsk Handling (non est necesse corpore et actu apprehendere possessionem sed etiam oculis et affectu, Paulus fr. 1 § 21 Dig. 41. 2). Men der maa dog altid foregaa en paa Tingen rettet udvortes Akt; det blotte Samtykke kan ikke fremkalde faktiske Tilstande i Udenverden; det kan alene begrunde den retlige, men ikke den fysiske Mulighed af at raade over Tingen. Derved stiftes altsaa ikke Besiddelse, uden hvor enten a) saadan Mulighed forud er tilstede, - idet enten Erhververen allerede har Tingen ihænde, i hvilket Tilfælde han ved den Andens blotte Samtykke kan gaa over fra simpel Ihændehaver til Besidder, eller fra Besidder i fremmed til Besidder i eget Navn (traditio brevi manu), eller omvendt den hidtilværende Besidder gjør sig til Fuldmægtig for Erhververen og forvandler sin Besiddelse fra Besiddelse i eget til Besiddelse i fremmed Navn, saa at Erhververen fra nu af bliver borgerlig Besidder (constitutum possessorium), - eller b) hvor slet ingen Ihændehavelse fordres, f. Ex. hvor Nogen overdrager en Anden sine Kreaturer tilfjelds, eller sit Tømmer i Vasdraget*. Derimod kan man ikke ved sit blotte Samtykke overdrage Besiddelsen af Kreaturer, som befinder sig i Overdragerens egen Havnegang, eller af Tømmer, som endnu ligger paa hans egen Grund, jfr. Hstretsd. 23 April 1842 (Retst. S. 409 fg.) og 27 April 1848 (Retst. S. 350 fgg).

Ved at sætte sit Mærke paa en Ting betegner man i Regelen alene Rettens Tilværelse, men ikke Besiddelsesforholdet,

*) Jfr. dog Platou l. c. S. 27—28.

hvilket derimod afhænger af de faktiske Omstændigheder. Det er derfor ikke paa Mærkningen, at Lastehandlernes Besiddelse af det i Vasdraget gaaende Tømmer hviler, men paa dets Modtagelse; tvertimod befinder de umærkede Stokke sig ligesaa fuldt i den samlede Lastehandlerkorporations som det mærkede Tømmer i den enkelte Lastehandlers Besiddelse. Se de ovenanførte Høiesteretsdomme af 23 April 1842 og 27 April 1848 samt 23 Juni 1864 (Retst. S. 577—78) og 1 Novbr. 1865 (Retst. 1866 S. 73 fgg.). Jfr. ogsaa Krll. 21—14, der viser, at Hval, som er dræbt ved mærket Skud, ligefuldt er Hittegods. — Bestemmelsen i Bankoktroien 14 Juni 1816 § 24 jfr. 71 og 75 (der dog ikke er optaget i Fundatsen) samt i Loven om Laaneindretninger af s. D. § 22 og 23 maa derfor ansees som en paa særegne Grunde bygget Undtagelse. At betragte Mærkningen som en symbolsk Besiddelsestagelse vilde ikke være rigtigt, al den Stund Tingen ikke bringes ud af den tidligere Besidders Raadighed. — Paa samme Maade kan Paategning paa et Gjældsbrev vel stifte Panteret i samme (paa Grund af Fr. 9 Febr. 1798), men dette bliver dog ikke haandfaaet Pant*.

Ved Besiddelsens Stiftelse vil det i Regelen være Erhververen, som optræder aktivt. Dette er dog ikke nødvendigt; naar kun hans Vilje er tilstrækkelig betegnet, og den fysiske Mulighed af at raade over Tingen er tilstede, kan denne gjerne være tilveiebragt af Overdrageren selv, f. Ex. hvor han paa Erhververens Forlangende sender Tingen hjem i hans Bolig (traditio longa manu, Javolen). — Blot derved, at den hidtilværende Besidder opgiver sin Besiddelse til Fordel for den Anden (si vacuam tradit possessionem), kan derimod ikke en ny Besiddelsesstand stiftes udenfor de Tilfælde, hvor det blotte Samtykke er tilstrækkeligt, samt ved faste Ejendomme, hvor det faktiske Raadigheds-

*) Jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 246.

forhold netop derved indtræder. Saaledes kan den sædvanlige Klausul, naar Løsøre sælges ved Auktion: at det Kjøbte fra Tilslaget ligger til Kjøberens Disposition og for hans Regning, ikke skaffe ham Besiddelsen deraf, forinden han har taget det til sig.

Besiddelse kan ogsaa stiftes ved Fuldmægtig. I saa Fald maa, hvad ovenfor er udviklet om det, som udfordres til Stiftelsen, anvendes paa Fuldmægtigens Modtagelse af Tingen. Det er ikke engang nødvendigt, at Principalen har Kundskab om Besiddelsens Stiftelse, naar han blot dertil har givet sit Samtykke, og Fuldmægtigen virkelig stifter Besiddelsen for ham og ikke for sig selv. — Fuldmægtigen kan herunder optræde enten alene som Redskab for den virkelige Erhverver, og saaledes selv blot blive Ihændehaver, saasom hvor en Tjener sendes for at hente en af Husbonden kjøbt Ting, - eller blive virkelig Besidder i Principalens Navn, saasom hvor han har faaet i Kommission at kjøbe Tingen for medgivne Penge. I begge Tilfælde maa Principalens Besiddelse regnes fra det Øjeblik, da hans Fuldmægtig modtog Tingen, og nogen formelig Overleverelse fra Fuldmægtigen til Principalen udfordres følgelig ikke. Hvis derimod Fuldmægtigen underslaar Tingen eller paa andre Maader bringer den paa Afveje, vilde man vistnok ikke anse Principalen for nogensinde at have været Besidder; uagtet man ligefuldt vilde straffe Tjeneren, som underslog den, hvis han blot var Ihændehaver, efter Krll. 19—1, og hvis han var Besidder efter Krll. 21—6.

Som sin Fuldmægtig ved Besiddelsestagelsen kan man ogsaa benytte den hidtilværende Besidder, idet denne vedtager for Fremtiden at besidde Tingen i Erhververens Navn (constitutum possessorium). Paa denne Maade lader det sig dog ikke nægte, at Fordringen til, at Besiddelsens Stiftelse skal være bestemt betegnet, kun meget ufuldkomment fyldestgjøres, ligesom derved ogsaa lettelig kan istandbringes fingerede Transaktioner.

Vore Retter er derfor, især efter den i L. 12 Oktbr. 1857 § 1 ved Afskaffelsen af Underpant i Løsøre udtalte Grundsætning, lidet tilbøjelige til at tillægge den gjennem Constitutum possessorium etablerede Besiddelsesstand Retsvirkning imod Tredjemand, se Hstretsd. 24 Oktbr. 1861 (Retst. S. 793 fgg.) og jur. Ugebl. II. S. 404—5; dog er det herved egentlig ikke nægtet, at Besiddelse paa denne Maade kan stiftes, men kun stillet strengere Fordringer til dens Styrke, hvor den skal være Betingelse for visse Retsforhold. — Klart er det derimod, at, hvor Besiddelsen skal stiftes netop imod den tidligere Besidder, som ved haandfaaet Pant, der bliver ikke alene Constitutum possessorium uanvendeligt, men det gaar heller ikke sednere an at lade Besiddelsen udøve gjennem ham. — At man i ethvert Fald med fuld Virkning som Fuldmægtig ved Besiddelsestagelsen kan benytte en Tredjemand, som hidtil har besiddet Tingen paa Overdragerens Vegne, f. Ex. naar Ejeren sælger En, hvad han har overgivet en Anden som haandfaaet Pant, er ikke tvivlsomt. Noget Samtykke fra denne Tredjemand til herefter at besidde Tingen paa Erhververens istedetfor paa Overdragerens Vegne udfordres ikke, da hans Retsstilling ved denne Overgang af den borgerlige Besiddelse aldeles ikke berøres.

I Interessentskabsforholdet maa enhver Interessent antages umiddelbart ved Erhvervelsen at blive delagtig med de øvrige Interessenter i Besiddelsen af de til den fælles Masse hørende Ting. Dette sker egentlig ved et Constitutum possessorium, idet den Interessent, som stifter Besiddelsen, tillige optræder som Fuldmægtig for alle sine Medinteressenter).

En Afdøds Besiddelse maa antages umiddelbart ved Dødsfaldet at gaa over paa hans Bo og Arvinger, uden at denne Overgang behøver at være særskilt betegnet. Dette er vel ikke ligefrem nogen Følge af Universalsukcessionen, hvis Gjenstand alene er Retsforhold ikke faktiske Tilstande; men det tilsiges dog

naturligen ved den Betragtning, at i ethvert Fald samtlige Retsvirkninger af den Afdødes Besiddelse overgaar paa hans Bo, og det dog vilde være lidet rimeligt at anse disse midlertidigen afbrudte, indtil en selvstændig Tiltrædelse fra Arvingernes Side kunde finde Sted. Det bør derfor ikke engang fordres, at Arvingerne skal have Kundskab om Dødsfaldet*. — At det dog ikke altid bliver samme Art af Besiddelse, som den Afdøde havde, der gaa over paa Arvingerne, er en Selvfølge; det kan gjerne blot være borgerlig Besiddelse, medens den naturlige Besiddelse kan være hos den gjenlevende Ægtefælle eller andre Tilstedeværende.

Om nogen særskilt Betegning af Besiddelsens indre Moment vil der ikke lettelig kunne opstaa Spørgsmaal, da dettes Tilstedeværelse i Regelen tilstrækkelig tydeligt vil fremgaa af det ydre Faktum. Selv hvor ingen Bemægtigelse kræves, hvor Besiddelsen skal overgaa fra Besiddelse i fremmed til Besiddelse i eget Navn eller omvendt, vil Overensstemmelsen i begge Parters Vilje tilstrækkelig betegne dennes forandrede Retning. — Derimod forstaar det sig, at, hvor Besiddelsen støtter sig til en bestemt Retsgrund, der kan ikke Besidderen blot ved sin ensidige Beslutning forandre denne (nemo sibi ipsi causam possessionis mutare potest); men den forandrede Viljesretning maa tillige være fremtraadt i et ydre paavisligt Faktum. Finderen af en Ting kan ikke ved sin blotte Vilje gjøre sig til Besidder i eget Navn, saalænge han ikke har underslaaet Fundet; Panthaveren Laantageren, Fuldmægtigen bliver ikke Besidder i eget Navn alene ved sin Vilje til at fornægte Ejerens Ret, forinden denne Vilje er fremtraadt i Handling.

Med Hensyn til Besiddelsens Ophør vil det være til-

---

*) Jfr. Platou l. c. S. 29. Schweigaards Commentar II. S. 298. „Le mort saisit le vif,“ jfr. code civil Art. 724.

strækkeligt at minde om, at dens Betingelser ikke nødvendigvis behøver at være tilstede under hele dens Bestaaen paa samme prægnante Maade, som ved dens Stiftelse. Besiddelsen ophører altsaa først da, naar der indtræder noget, hvorved enten dens ydre eller indre Moment fuldstændig ophæves (si in contrarium actum est). Spørgsmaalet om Besiddelsens Ophør falder altsaa sammen med, hvad der fordres til dens Vedligeholdelse; først naar ikke engang de hertil nødvendige Betingelser længere er tilstede, kan Besiddelsen betragtes som ophørt, - altsaa, foruden ved Tingens Undergang, naar enten den fysiske Mulighed af at raade over Tingen gaar tabt, eller Besidderen opgiver Viljen til at besidde.

Det første vil saaledes være Tilfældet, naar Besiddelsen fortrænges ved en ny Besiddelsestagelse (Depossession). Hvad hertil udkræves, er forhen forklaret, og navnlig maa det erindres, at det til at ophæve den tidligere Besiddelse mod Besidderens Vilje ikke er nok, at Okkupanten har sat sig istand til at raade over Tingen, men at det endvidere fordres, at det nye Forhold har antaget en vis Fasthed, saa at den tidligere Besidder kan siges at være fortrængt, i hvilken Henseende Tingens Beskaffenhed, og især om det er fast Gods eller Løsøre, kommer i væsenlig Betragtning.

Fremdeles, naar Besidderen taber Tingen. Dette kan ske saaledes, at Tingen tillige kommer ud af hans Raadighedskreds, eller ogsaa blot derigjennem, at hans Bevidsthed om Raadigheden ophører. Men i sidste Tilfælde maa det erindres, at selv en meget ubestemt Kundskab om, hvor Tingen er, vil være tilstrækkelig til at opretholde Besiddelsen, saalænge Tingen fremdeles befinder sig inden Besidderens Omraade, og at man end ikke vil være tilbøjelig til at anse en Ting for besiddelsesløs, saa længe den befinder sig inden Nogens umiddelbare Raadighedskreds, selv om han har forglemt, at han har den. — Paa

den anden Side vil en Ting efter Omstændighederne kunne blive at behandle som besiddelsesløs, selv om den hidtilværende Besidder ved, hvor den er, f. Ex. hvor Nogen lægger sit Ur fra sig i Skoven. Det er den mer eller mindre visse Udsigt til, at den virkelige Raadighed over Tingen atter vil kunne indtræde, som i begge Henseender vil være det afgjørende.

At Besiddelsen ophører i samme Øjeblik, som Viljen til at besidde opgives, er en Selvfølge; hvad der kan foranledige Tvivl er alene Bedømmelsen af, naar dette skal antages at være Tilfældet, da man sjælden ledsager sin Opgivelse af Besiddelsen med bestemte Erklæringer. — Besiddelsens Opgivelse kan finde Sted, uden at man tillige opgiver de Rettigheder, man forøvrigt maatte have over Tingen, f. Ex. naar Gods kastes overbord i Havsnød. Men alle disse Spørgsmaal er faktiske.

Det er ikke nogen nødvendig Følge af Besiddelsens Opgivelse, at Tingen derved bliver besiddelsesløs; men det er muligt, at en tidligere Besiddelsesstand af sig selv og uden nogen ny Besiddelsestagelse kan gjenopvaagne. Dette vil efter det oven Anførte være Tilfældet, hvor den sidste Besidder opgiver sin Besiddelse netop til Fordel for den tidligere, og Tingen derhos befinder sig eller bringes i et saadant Forhold til denne, som er tilstrækkeligt til Besiddelses Vedligeholdelse, f. Ex. hvor Nogen har taget en Andens Hest, og, efter at have redet paa den et Stykke, atter sluppet den i Skoven. Selv om det ikke har været paa den første Besidders Vegne, at den sidste har udøvet Besiddelsen, men hvor f. Ex. en Tyv betænker sig og bringer den stjaalne Ting tilbage paa sin Plads, vil man vistnok antage det samme, forudsat at Afbrydelsen i den ældre Besiddelsesstand har fundet Sted mod den tidligere Besidders Vilje, og den derhos ikke har været større, end at man kan betragte hin som blot suspenderet. — Hvis derimod Tingen ikke befinder sig inden den tidligere Besidders Omraade, eller den sidste Be-

sidder med sin Opgivelse ikke havde til Hensigt at gjenindsætte hin, kan den blotte Omstændighed, at denne ved sin Opgivelse har gjort ham det muligt uhindret at tage Tingen tilbage, ikke gjenoprette den ældre hævede Besiddelsesstand, saalænge en virkelig Besiddelsestagelse ikke har fundet Sted. Med Hensyn til fast Gods vil man dog vistnok ogsaa i dette Tilfælde anse den ældre Besiddelse gjenoprettet ved den sidstes Opgivelse, al den Stund blot animus possidendi fremdeles er tilstede hos den tidligere Besidder.

Da Besiddelse er et faktisk Forhold af udelukkende Natur, kan Flere ikke samtidig besidde den samme Ting (plures eandem rem in solidum possidere non possunt, Paulus, fr. 3 § 5 Dig. 41. 2). Men gjennem en Udvidelse af Begrebet siger man, at en Fællesbesiddelse finder Sted, hvor Flere staar i saadant Forhold til en Ting, at de hver for sig har Adgang til at raade over Tingen i dens Helhed (pro indiviso), og derhos Vilje til kun at øve denne Adgang i Fællig med de Andre, saasom i Interessentskabsforholdet (1—22—29). Men i Virkeligheden er denne Udtryksmaade ikke korrekt; thi Besiddelsens Udøvelse maa altid ske ved En ad Gangen, og denne besidder da alene den hele Ting.

Noget Andet er det, at Flere kan besidde Tingen i forskjellige Retninger, hvilket dog ogsaa kun bliver muligt gjennem en Udvidelse af Begrebet, - saasom hvor En besidder en Ting paa en Andens Vegne, eller hvor den Ene har en Servitut over den Andens Ting. I Virkeligheden er det ogsaa dette Forhold, der finder Sted, hvor man taler om Interessenters Fællesbesiddelse; thi den, som udøver Besiddelsen med Erkjendelse af, at hans Raadighed alene omfatter en Del af Tingen, besidder ogsaa kun denne Del i eget Navn, men udøver over Resten alene de Øvriges Besiddelse; at Delene kun er ideelt og ikke reelt adskilte, gjør ingen juridisk Forskjel.

Anmærkning 1. Den romerske Rets Besiddelsesbegreb var forskjellig fra det norske, idet den første alene behandlede Besiddelsen i 2 Retninger: som Betingelse for at vinde Hævd og for at kunne optræde med Søgsmaal i Anledning af Tingen. I juridisk Betydning betragtede Romerne i Regelen kun Besiddelse i eget Navn som virkelig possessio, ligegyldigt forresten, om den var retmæssig eller uretmæssig, om man udøvede den selv eller ved Andre, - og Besiddelse i fremmed Navn som blot detentio; medens dog ogsaa visse Arter afledet Besiddelse, saasom pignus og emphytheusis, var tillagt Søgsmaalsret. Modsætningen mellem possessio civilis og naturalis laa hos Romerne i Besiddelsens Retsvirkninger; saaledes gjorde Mangelen af bona fides og justus titulus Besiddelsen til naturlig, om den end var i eget Navn; Tyven var possessor naturalis. Lejetageren betragtedes derimod blot som detentor.

Anmærkning 2. De tydske Love i Middelalderen opfattede Besiddelsesbegrebet paa en ejendommelig Maade, som hverken har noget Sidestykke i de norske eller andre gamle Love. Ved Wehre, Gewehre forstod de ethvert faktisk Raadighedsforhold mellem en Person og en Ting, som beskyttedes af Loven, altsaa enhver Besiddelse i eget eller fremmed Navn, retmæssig eller uretmæssig, i Modsætning til den blotte Ihændehavelse. Det indbefattede saaledes ligesaa vel Tyvens (die rouflike d. e. räubliche gewehre) som Ejerens Besiddelse (die eigenlike gewehre). For saa vidt falder altsaa deres Begreb sammen med vort. Men Tydskerne betragtede ikke Besiddelsen blot som en faktisk Tilstand, der ubetinget maa vige for Retten; hvorimod de slog det faktiske og det retlige sammen til et Fællesbegreb: Die Gewehre, d. e. Ejendom og Besiddelse underet, var hos dem i sin Almindelighed et tingligt Retsforhold, og til dette Forhold knyttede de tildels Retsvirkninger, som vi knytter til Ejendom, medens Ejendom, som ikke var forbundet med Besiddelse, tildels frakjendtes samme. Med Hensyn til fast Gods gjaldt i det Væsenlige samme Regel, som hos os, at den faktiske Tilstand altid maa vige for den retlige; men med Hensyn til Løsøre opstillede Sachsenspiegel II. 60 og andre Lokalretter den Regel, at kun hvor Tingen var sin Ejer frastjaalen, frarøvet, tabt eller ved en Forvexling frakommen, kunde han søge den tilbage fra Tredjemand. Hvor derimod Ejeren selv havde overgivet Besiddelsen til en Anden (som Pant, Laan, Leje, Forvaring), kunde han alene søge den tilbage fra denne selv eller hans Arvinger, men ikke fra Tredjemand. Var Tingen bleven Besidderen fra-

stjaalen, kunde naturligvis denne anstille Tyvsklagen, og saaledes Ejeren, skjønt han selv ingen Vindikation kunde anstille, da ikke han var bleven bestjaalen, alligevel faa sin Ting tilbage. Men havde Besidderen svigagtig afhændet Tingen til Tredjemand, havde Ejeren alene sin personlige Tiltale til sin Medkontrahent*. Mange Love fordrede ikke engang god Tro hos Tredjemand. — Efter at imidlertid Romerrettens korrektere Opfatning af den tinglige Rets Væsen var trængt igjennem, er dette for en stor Del i den nyere Ret blevet forandret. Det gjælder dog endnu efter den franske Ret (Code civil Art. 2279), der aldeles ikke tilsteder Vindikation af rørlige Ting fra Tredjemand, undtagen hvor Tingen er stjaalen eller tabt. Jfr. den badiske Landret samme Artikkel. Den preussiske Landret derimod I. 15 § 1, 26, tillader vel Vindikation i alle Tilfælde, men giver dog godtroende Tredjemand Ret til at kræve den erlagte Kjøbesum godtgjort; jfr. derimod den østerrigske Lovbog § 333.

§ 13.

Besiddelsens Retsvirkninger.

De Retsvirkninger, Besiddelsen som saadan medfører, lader sig alle føre tilbage til den Sætning, at den faktiske Tilstand alene i Kraft af sin Tilværelse maa behandles som retlig, saa længe intet Modsat paa lovlig Maade er anerkjendt, hvilket igjen ikke er andet end en Anvendelse af det logiske principium rationis sufficientis.

I. a) Enhver Besidder kan, hvor uretmæssig hans Besiddelse end er, kræve Dom, forinden han opgiver den. Selvtægt er forbudt under Straf og berettiger Besidderen til Nødværge (1—1—3, Krll. 7—7 og 8). — Den ovenfor S. 50 berørte Modifikation i denne Regel har egentlig sin Grund i, at Tilstanden endnu ikke fuldt ud erkjendes som Besiddelse. — Derfor behøver

b) Besidderen ikke heller at gjøre Rede for sin Adkomst;

*) „Hand muß Hand wahren. Wo man seinen Glauben verloren hat, muß man ihn wiederfinden."

men den, som gjør ham Besiddelsen stridig, maa selv bevise sin fortrinligere Ret (1—14—5, 5—5—5 og 6—17—9 og 10).

II. Besidderen er, saalænge ingen bedre Berettiget er anerkjendt, Tingens Repræsentant. Hans Forføjninger over Tingen er derfor, uden Hensyn til Besiddelsens Retsgyldighed, formelt berettigede, hvor meget de end kan savne materiel Retskraft. Saaledes er

a) Besidderen altid kompetent Sagvolder med Hensyn til Tingen (jfr. Schweigaards Proces § 53). Noget andet er det, at en Dom over den blotte Besidder ofte ikke vil være Domhaveren til synderlig Nytte eller kunne skaffe den tilsigtede Ret. Hvor Nogen besidder en Ting i en Andens Navn, maa de altsaa begge kunne stevnes. Besidderen i fremmed Navn kan naturligvis benytte sin Mangel paa selvstændig Ret som Frifindelsesgrund, men ikke som en Afvisningsgrund.

b) Til Besidderen holder man sig derfor ogsaa med Hensyn til Skatter og andre Tingen umiddelbart paahvilende Forpligtelser (Fr. 13 Decbr. 1746 II. VI. 4 § 3; Love om Hundeskat 29 Juni 1848 § 3, 7 Septbr. 1854 § 4, og 11 Juni 1857 § 1; L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 19).

c) Besidderen hæfter for den Skade, som Tingen forvolder, for saa vidt denne ikke maa betragtes som hændelig, (6—10—4, L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 34).

d) Af samme Grund kan Besidderen ikke kræve Erstatning for de Udgifter, han i sin Besiddelsestid har anvendt paa Tingens Vedligeholdelse og Forbedring, med mindre en særskilt Retsgrund herfor er tilstede. I denne Henseende vil det fornemmelig komme an paa, om Besiddelsen har været i fremmed eller i eget Navn. I første Tilfælde vil en saadan Retsgrund ofte ligge i det personlige Forhold mellem Besidderen og den, paa hvis Vegne han besidder, hvilket kan have berettiget hin til at afholde Udgiften paa dennes Vegne, enten med Hjem-

mel af Fuldmagt, eller som Negotiorum Gestor (jfr. Søfartsl. § 6, 75, 81, 90, 97 og 106), eller til Opfyldelse af en denne paahvilende men forsømt Pligt (f. Ex. Istandsættelse af lejede Ting). — Besidderen i eget Navn vil derimod altid have anvendt Omkostningerne paa sine egne og ikke paa Andres Vegne, og følgelig ikke i Almindelighed have nogen obligatorisk Grund for sit Erstatningskrav. Hans muligens skuffede Forventning om, at de anvendte Udgifter vil komme ham selv tilgode, kan ikke paadrage den Anden nogen Forpligtelse, og Vederlag for den anvendte Bekostning kan derfor alene tilkomme ham, hvor denne maatte have efterladt en særskilt Værdiforøgelse, saa at Besidderen med Hensyn til denne versio in rem kan betragtes som Medinteressent i Tingen, saasom ved Tingens videre Bearbejdelse eller Tilføjelse af nye Bestanddele (Specifikation og Adjunktion), ved Indfrielse af Hæftelser (Hstretsd. 21 Jan. 1863, Retst. S. 197 fgg.) o. dsl. — Besidderens gode eller slette Tro kan her ikke have nogen Indflydelse, da Forholdet i sit Væsen maa bedømmes fra det tinglige Standpunkt. Dog forstaar det sig, at den svigagtige Besidders Erstatningspligt vil kunne neutralisere hans egen Erstatningsfordring, ligesom i ethvert Fald de nødvendige Udgifter, som Tingens Besiddelse medfører, maa komme i Betragtning ved Ansættelsen af Erstatningen for dens Afsavn. — Bekostningens egen Beskaffenhed, hvorvidt den har været nødvendig til Tingens Vedligeholdelse, eller dog nyttig, for saa vidt den har forøget dens Værdi, eller om den blot har forøget dens Behagelighed (impensæ necessariæ, utiles, voluptuosæ), vil være af megen Indflydelse ved Bedømmelsen af Spørgsmaalet, om en Erstatningsgrund er tilstede, men kan ikke i og for sig selv afgive nogen saadan. Den, hvem et Hus bliver fravindiceret, vil ikke kunne kræve nogen Erstatning for Udgifter, der er anvendte for at redde det fra Ildebrand, medens man ikke ubetinget vil kunne nægte ham Godtgjørelse for at have

ladet det tapetsere. — Efter Vindikationssagens Anlæg vil imidlertid Forholdet i nogen Grad modificeres, idet Besidderen derved, at Besiddelsesretten gjøres ham stridig, vil have en Grund til ikke længer at betragte sig som eneste rette Vedkommende med Hensyn til Tingen, og saaledes efter Omstændighederne vil kunne handle paa Vindikantens Vegne. Ligesom han fra dette Tidspunkt ubetinget maa erstatte denne Tingens Affsavn, vil der kunne være Grund til ogsaa for saa vidt at anse ham for under Sagen at have besiddet paa Vindikantens Vegne, at han tillægges Godtgjørelse for Udgifter, som han i denne Tid har anvendt paa Tingen. Forholdet maa for saa vidt bedømmes ganske efter Reglerne for uanmodet Forretningsførelse. — Hvor Besidderen har haft gjenkaldelig Ejendomsret, vil Afstaaelsen i Regelen være betinget af Erlæggelse af Tingens fulde nuhavende Værdi, og Spørgsmaalet kan følgelig ikke opstaa; iøvrigt vil Erstatningsspørgsmaalet i saadanne Tilfælde altid være afgjort ved det Retsfundament, hvorpaa selve Tilbagekaldeligheden hviler, jfr. Odelsl. § 19, se og 5—3—5, 35 og 5—6—4.

III. Besidderen erhverver umiddelbart ved sin Besiddelse Ejendomsret til Tingens Frugter. Dette er en Følge af, at disse ellers ved sin Tilblivelse som særskilte Ting vilde være herreløse, og er ligefrem forudsat i 5—5—6 og 5—2—90, jfr. 2—12—1. — Besidder han Tingen i en Andens Navn, erhverver han ogsaa Ejendomsretten for denne, med mindre det personlige Forhold mellem dem medfører noget Modsat; og hans Ret er for saa vidt ikke en Følge af den blotte Besiddelsesstand.

Besidderens gode eller slette Tro har derimod ingen Indflydelse paa Ejendomserhvervelsen, men afgjør alene det personlige Erstatningsspørgsmaal, idet den godtroende Besidder er fritagen for alt Ansvar for Tingens Afkastning lige til Sagens Anlæg (jfr. Forll. § 49), hvorimod den svigagtige Besidder skal „svare til“ og „indestaa“ rette Ejer for alle de oppe-

baarne Frugter (jfr. 3—14—1, Krll. 22—8, Arvel. § 71), foruden at erstatte hvad anden Skade, Ejeren har lidt, altsaa ogsaa de forspildte Frugter (fructus percipiendi). — Vistnok har Nogle (Ørsted) ogsaa villet indskrænke selve Ejendomserhvervelsen til den godtroende Besidder; men denne Mening er uden nogensomhelst Hjemmel i Lovstedernes Ord, og det vilde stride mod den tinglige Rets Væsen at gjøre Ejendom afhængig af den personlige Tro, foruden at det vilde føre til aldeles urimelige Konsekvenser, da man ikke uden Vilkaarlighed vilde kunne nægte, at Vindikationen af Frugterne maatte kunne fortsættes gjennem uendelige Led. Det er imidlertid en Selvfølge, at, for saa vidt Frugterne ved Tingens Vindikation endnu befinder sig i den svigagtige Besidders Eje, er det den naturligste Form for Erstatningen at paalægge ham at udlevere disse (jfr. Hstretsd. 3 Aug. 1842, Retst. S. 681—83); men man kan hverken erkjende Ejeren som Separatist i Besidderens Konkursbo eller tillægge ham Vindikationsret mod Tredjemand*. — Den gode eller slette Tro maa iøvrigt henføres til selve Besiddelsen, saaledes at Fritagelsen for at tilsvare Frugterne tilkommer Besidderen, selv om han er sig sin Adkomsts Mangler bevidst, naar han dog ikke ved sin Besiddelse vidende krænker Nogens Ret. — Erholder en Besidder, som ved Besiddelsens Stiftelse var i god Tro, sednere Kundskab om dens Uretmæssighed, synes han fra dette Øjeblik af overensstemmende med de almindelige Regler at maatte være uberettiget til at tilegne sig Frugterne, og følgelig ansvarlig for disse.

Ved Frugter forstaaes de, som er skilte fra Modertingen (separati), og altsaa bestaar som selvstændige Ting; fra dette Øjeblik af maa de ansees for „oppebaarne" af Besidderen, uden at det kan komme i Betragtning, hvorvidt de er tagne i særskilt

*) Jfr. Gram, Formueret I. 2den Udg. S. 216—20.

Varetægt, eller om de er forbrugte (percepti eller consumti). De vedhængende Frugter følger derimod Tingen ved dens Vindikation, da de juridisk maa betragtes som Dele af denne (fructus pendentes pars fundi videntur, Gaius, fr. 44 Dig. de rei vind., 6—1). Den, som har solgt den Kalv, hvormed en Ko gaar drægtig, eller Træer eller Afgrøde paa Roden, kan altsaa ikke fuldbyrde Handelen efter Tingens Vindikation. — For saa vidt Besidderen selv har Andel i Frugternes Tilblivelse, indtræder et ganske andet Forhold, hvorom nedenfor (jfr. 6—15 —11 og 12).

Til Frugter maa henregnes ikke alene Tingenes organiske Frembringelser, saasom Dyrenes Affødninger, Haar og Uld, Markens Afgrøde og Træernes Frugter og Løv, - men tillige de Dele af selve Substansen, som Tingen efter sin Beskaffenhed er bestemt til regelmæssig at afgive, - altsaa ogsaa Udbyttet af Skove, Tørvemoser, Bergværker, Kalk- og Stenbrud o. desl., - alt under Forudsætning af en forsvarlig Brug. — I udvidet Forstand henregner man desuden til Frugter alt det Udbytte, som en Ting afgiver, om det end ikke skyldes naturlig Produktion, saasom Lejeafgifter, Renter (fructus civiles); men for saa vidt vedkommer Forholdet ikke Tingsretten.

Sluttelig bemærkes, at her alene er Tale om den virkelige Besiddelse af legemlige Ting. For saa vidt man i enkelte Retninger ogsaa behandler Udøvelsen af visse Brugsrettigheder som Besiddelse, kan dette ikke komme til Anvendelse her. Hvorvidt den godtroende Brugsudøver bliver ansvarlig for de Frugter, han gjennem sin uberettigede Brug har oppebaaret, afhænger af andre Betingelser, navnlig Beskaffenheden af den Adkomst, i Henhold til hvilken Brugen har fundet Sted, jfr. Hstretsd. 16 Oktbr. 1844 (Retst. 1845 S. 498—504).

IV. Besiddelse i eget Navn af Ejendom eller Brug kan, naar den er fortsat en vis Tid (20 Aar) i god Tro, erholde

den retlige Beføjelse, som den maatte savne, og saaledes blive urokkelig (5—5—3 og 4). Herom skal udførlig handles nedenfor i 17de Afsnit under Erhvervelsesmaaderne (Hævd).

V. Besiddelsesforholdet er i flere Tilfælde det afgjørende Moment ved Bestemmelsen af Retsforholds juridiske Betydning. Saaledes er

a) Besiddelse en nødvendig Betingelse for Panteret i Løsøre (L. 12 Oktbr. 1857 § 1), ligesom overhovedet for Anerkjendelsen af særskilte tinglige Brugsrettigheder over samme.

b) Besiddelsesforholdet bestemmer for Løsøres Vedkommende Modsætningen mellem Tyveri og Bedrageri (Krll. 19—1 jfr. 21—6).

c) En Tings Egenskab af Hittegods med de deraf udspringende Retsfølger afhænger af, hvorvidt den er i Nogens Besiddelse eller ikke.

§ 14.

Fortsættelse. Tilbageholdelsesretten.

VI. Hvor Besidderen har en Fordring, som knytter sig til Tingens Besiddelse, vil han i Regelen være berettiget til at nægte at udlevere denne, forinden han faar sin Fordring betalt, selv om der ikke tilkommer ham Panteret i Tingen (Retentions- eller Tilbageholdelsesret). Denne Ret er i flere Anvendelser forudsat i vor Lovgivning, uagtet den ikke er udtalt i noget almindeligt Lovbud; men dens naturlige Hjemmel ligger deri, at det til Forholdets lovlige Opløsning maa kræves, at det i sin Helhed opgjøres underet.

Tilbageholdelsesretten er saaledes en umiddelbar Følge af Besiddelsen, og forudsætter aldeles intet Retsforhold mellem Besidderen og Tingens Ejer. Vistnok er der intet imod, at Ejeren indrømmer Nogen Tilbageholdelsesret i sin Ting; men ligesom dette sjælden vil ske, da man i saa Fald heller ligefrem vil stille Tingen til Pant, saaledes bør man vistnok ogsaa heller

betragte en saadan kontraktmæssig Tilbageholdelsesret som en begrænset Panteret (uden Ret til at realisere Pantet), hvoraf følger, at den Berettigede her vil have Adgang til ogsaa at vindicere Tingen fra Tredjemand, en Adgang, som Tilbageholdelsesretten i sig selv ikke giver.

Gjenstand for Tilbageholdelsesretten kan kun være Løsøre; thi med Hensyn til faste Ejendomme er det en Grundsætning, at Besiddelsen ikke giver nogen Ret ligeoverfor Tredjemand. Dog forstaar det sig, at enhver Ejer, som er sit Gods raadig, vil kunne indrymme en Anden Tilbageholdelsesret ved thinglyst Dokument, hvilken Behæftelse da i et og alt vil være at behandle overensstemmende med dettes Indhold; men efter det nys Anførte bør saadant heller betragtes som en indskrænket Panteret, og følgelig Besiddelse ansees unødvendig til Rettens Bevarelse.

Tilbageholdelsesretten forudsætter en virkelig lovlig Fordring. At den skal have fuld Retskraft, er derimod ikke nødvendigt; den kan vel være præskriberet eller prækluderet, eftersom Retten ikke medfører nogen direkte Tvang, men kun et indirekte Motiv til dens Fyldestgjørelse. Fordringen behøver heller ikke nødvendigvis at haves mod Tingens Ejer, naar den kun knytter sig saaledes til Tingens Besiddelse, at dens Betaling retteligt kan sættes som Vilkaar for dennes Ophør. Dette vil være Tilfældet:

a) hvor Fordringen udspringer af det samme (kontraktmæssige eller qvasikontraktmæssige) Forhold, som Modpartens Ret til at erholde Tingen udleveret. Saaledes tilkommende Arbejdsløn for dens Forfærdigelse eller Istandsættelse, Transportomkostninger, Havaribidrag og Bjergeløn (jfr. 4—3—11 og Søfartsl. §§ 49, 68, 90 og 94), Finderløn og andre Fordringer paa Grund af uanmodet Forretningsførelse med Hensyn paa Tingen. Ligesaa maa Sagførere og Kommissionærer være berettigede til at tilbageholde de modtagne Dokumenter, indtil de faar sit Sa=

lar; dog naturligvis ikke, hvor de har erholdt Dokumenterne udlaante af Retten. Jfr. dog Kanc. Skr. til Stiftamtmanden i Fyen 28 Jan. 1792.

b) hvor Fordringen hidrører fra anvendte Bekostninger paa Tingen, som Vindikanten er pligtig at godtgjøre, om der end ikke existerer noget kontraktmæssigt Forhold mellem ham og Besidderen. Saaledes i Tilfælde af Adjunktion og Specifikation, hvor Fordringen er en Levning af tidligere Ejendomsret, og Tilbageholdelse følgelig træder i Stedet for Tilbagesøgning; naar Nogen har indløst et Pant, hvor den bliver et Surrogat for Panteretten, o. s. v. Jfr. 5—3—46 og den østerrigske Lovbog § 333.

c) hvor Fordringen rejser sig af en Beskadigelse, der enten er forvoldt ved Tingens Besiddelse (f. Ex. hvor Nogen har laant eller lejet en Anden en løbsk Hest eller et farligt Redskab), eller ved selve den Begivenhed, hvorved Besiddelsen er stiftet (f. Ex. hvor en Ting bliver kastet ind gjennem en Mands Vinduer). Herhen hører ogsaa Skade, som Bofæ forvolder paa fremmed Mark (3—12—21 og L. 16 Maj 1860 § 29 jfr. § 24 og 26). — At Tingens Ejer skal være den Erstatningspligtige, er ingenlunde nødvendigt*; hvis derimod Skaden er rent hændelig, existerer der heller ingen Fordring, og den Skadelidende er følgelig ikke berettiget til at tilbageholde Tingen, om den end ved selve den skadegjørende Begivenhed er kommen i hans Besiddelse, f. Ex. hvor Tømmer ved sin Passage i Vasdraget driver op paa og beskadiger Nogens Grund (jfr. Hstretsd. 19 Novbr. 1857, Retst. 1858 S. 43—52, der dog ej er noget Præjudikat).

Hvor Besiddelsen derimod hviler paa en Fordringen uvedkommende Retsgrund, tilkommer der ikke Fordringshaveren nogen

*) Jfr. Scheel l. c. S. 99—100; hvormed det sednere S. 110—11 Anførte synes at staa i Strid.

Tilbageholdelsesret, selv om Fordringen knytter sig til Tingen; thi i dette Tilfælde er Intet retlig til Hinder for, at Besiddelsens Ophør og Fordringens Betaling kan paakjendes særskilt*. Den, der har repareret en Mands Ting og tilbageleveret den, uden at faa sin Betaling, har siden ingen Ret til at tilbageholde Tingen, om han kommer i Besiddelse af den f. Ex. som Laantager eller Depositar. Nogen Straf medfører saadan uberettiget Tilbageholdelse imidlertid ikke. — Endnu mindre er man naturligvis berettiget til paa egen Haand at sætte sig i Besiddelse af en fremmed Ting, om end Fordringen staar i Forbindelse med Tingen; men saadant bliver ligefrem strafbart som Selvtægt. Skipperen er saaledes uberettiget til at tilbageholde Passagerernes Rejsegods for Personfragten, eller Husværten de Logerendes Tøj for Huslejen; thi dette befinder sig ikke i Skipperens eller Værtens Besiddelse**; jfr. 1—19—11 og 13, der i saadant Tilfælde anviser formelig Arrest som den rette Vej. At Jordejeren kan indsætte Bofæ, som han antræffer paa sin Ejendom (L. 16 Maj 1860 § 26 og 28), viser alene, at man i slige Tilfælde stiller mindre strenge Fordringer til Besiddelsens Styrke.

Tilbageholdelsesretten giver alene den *negative* Beføjelse til at nægte at udlevere Tingen, for ved dens Affavn muligens at bevæge Ejeren eller Andre, som maatte have en retlig Interesse i at komme i Besiddelse af den, f. Ex. Ejerens Konkursbo, en Panthaver, eller en anden Kreditor, som maatte ville

---

*) Romerne tillod derimod endog en Panthaver at tilbageholde Pantet, efter at Fordringen var betalt, til Sikkerhed for andre Fordringer paa Pantsætteren (const. un. Cod. 8. 27, Gordian 239). Jfr. Preussisk Landret I. 20 §§ 171—173.

**) Jfr. Scheel l. c. S. 87 og 91. Schweigaards Proces III. S. 4. Se ovenfor S. 44.

tage Udlæg i Tingen, til at betale Fordringen. Denne Ret kan gjøres gjældende ligeoverfor alle, selv ældre tinglige Rettigheder; dog selvfølgelig ikke mod Nogen, hvis Ret hidrører fra Besidderen selv, eller som har et af Besiddelsen uafhængigt Krav paa at erholde Tingen udleveret, saasom hvor det Offentlige vil benytte sin Expropriationsret, eller hvor Justitien forlanger falske Penge eller forbryderske Skrifter udleverede for at tilintetgjøres. — Derimod giver Tilbageholdelsesretten i og for sig ingen Ret til at søge Betaling af Tingen; det er derfor en paa særegne Grunde bygget Udvidelse, at Søfartsl. § 68 har overladt det til Retten efter Omstændighederne at bemyndige Skipperen til at realisere de tilbageholdte Varer for Fragt og Havaribidrag, m. v. Men en Ret til at realisere Tingen kan ofte udspringe af en særskilt, Tilbageholdelsesretten uvedkommende Grund, f. Ex. at Tingen ikke uden uforholdsmæssig Vanskelighed lader sig bevare (negotiorum gestio) jfr. Res. 17 Juli 1818, Toldl. 20 Septbr. 1845 § 168, Søfartsl. § 89, 90, L. 16 Maj 1860 § 30, - eller at man paa Grund af anvendt Arbejde og Bekostning selv er Medinteressent i Tingen. I andre Tilfælde har altsaa Besidderen ingen anden Udvej end, forudsat at Fordringen er retskraftig, at tage Dom over sin Debitor, hvorefter han da, forudsat at Tingen tilhører denne, kan tage Udlæg i den, hvorved han ifølge L. 12 Oktbr. 1857 § 7 erhverver Pant og dermed Ret til at realisere. Dog synes det, at han under disse Betingelser ogsaa maa have Adgang til at gaa Fogden forbi og erhverve en Dom lydende paa umiddelbar Adgang til Tvangssalg*. Har Fordringen derimod ikke fuld Retskraft, eller Tingen ikke hører Debitor til, kan Besidderen ingen Vej komme; thi hans Ret strækker sig ikke videre end til at vedblive at besidde. — Overalt, hvor Besid-

*) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 307 jfr. S. 386--7.

deren gyldigen har realiseret Tingen, forstaar det sig, at han er berettiget til forlods at tage sig betalt af dens Udbytte; thi Penge er ikke Gjenstand for Retention; Besidderen bliver Ejer deraf og Debitor for, hvad der af det fulde Beløb overskyder hans Fordring. — Kaster Tingen Frugter af sig, som ikke bestaar i Penge, tilfalder disse Ejeren, da Retinenten besidder i hans Navn; men Tilbageholdelsesretten udstrækker sig naturligvis ogsaa til disse. Pengeindtægter kan han derimod bringe i Afdrag paa sin Fordring.

Den, som gjør Tilbageholdelsesret gjældende, skylder samme Agtsomhed, som enhver onerøs Besidder af Andenmands Ting, nemlig den, som paapasselige Folk plejer at anvende i egne Anliggender, uden Hensyn til, om den oprindelige Besiddelsesgrund medførte et større eller mindre Ansvar (Laan eller Depositum). — Til at bruge Tingen vil han ordenligvis være uberettiget, uden hvor saadant er fornødent til dens Bevarelse, med mindre han har Ejerens Samtykke dertil, jfr. L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 28.

Tilbageholdelsesretten kan ikke overdrages til Andre uden i Forbindelse med den Fordring, hvortil den knytter sig, og kun for saa vidt som den oprindelige Besiddelsesgrund ikke derfor er til Hinder (f. Ex. ved Laan).

Tilbageholdelsesret tilkommer enhver retmæssig Besidder; endog den simple Ihændehaver maa være berettiget til, naar de angivne Betingelser forøvrigt er tilstede, at holde Tingen tilbage. Retinenten beholder fremdeles sin Ret, om han end overlader en Anden at udøve Besiddelsen paa hans Vegne, dog kan selvfølgelig ikke selve Ejeren hertil benyttes (jfr. ovenfor S. 55). Derimod bortfalder Tilbageholdelsesretten, naar Besiddelsen ophører, og den medfører ingen Vindikationsret. Vistnok har Besidderen Ret til, hvor Besiddelsen ulovlig bliver rokket, at kræve den gjenoprettet, og Ejerens Kontrapaastande

indtil videre afviste*; men dette er alene som en personlig Fordring paa Fyldestgjørelse for den tilføjede Uret, ikke med Hjemmel af nogen tinglig Ret. — Taber Besidderen Tingen, men faar den tilbage, vaagner Tilbageholdelsesretten op igjen, og Retinenten er rette Vedkommende til hos Finderen eller det Offentlige at fordre sig Tingen udleveret, fremfor Ejeren. Men har Ejeren paa lovlig Maade erholdt Tingen tilbage, f. Ex. af en Tyv, en Finder, en Laantager m. v., kan Retinenten ikke fordre den sig tilbageleveret, al den Stund han ikke af nogen særskilt Retsgrund kan fordre Besiddelsen gjenoprettet. Iøvrigt ophører Tilbageholdelsesretten, foruden ved Tingens Undergang, — hvilken dog ikke, saaledes som ved Pant efter 5—7—1 (ophævet ved L. 12 Oktbr. 1857 § 3), kan antages at medføre Fordringens Undergang udenfor det i L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 33 udtrykkelig nævnte Tilfælde, — naar Fordringen ganske bortfalder eller ved Dom bliver Retinenten frakjendt, eller omvendt, naar Fordringen betales eller der for samme stilles tilbørlig Sikkerhed. Dette sidste bør antages saavel paa Grund af Analogien af, hvad der gjælder om Arrest og Affætning, som fordi det i de vigtigste lovbestemte Retentionstilfælde udtrykkelig er udtalt, se 3—12—21 (der dog ikke for saa vidt er gjentaget i L. 16 Maj 1860) og 4—3—11 jfr. Søfartsl. § 68. — Derimod har, som bemærket, Fordringens Præskription eller Præklusion ingen Indflydelse paa Tilbageholdelsesretten. Endvidere er det klart, at denne ligesaavel som Panteretten, hviler paa Tingen i dens Helhed, uden Hensyn til Forholdet mellem dens Værdi og Fordringens Størrelse, saa at Retinenten ikke behøver at tilbagelevere noget af, hvad han har i sin Besiddelse, forinden hans hele Fordring er fyldestgjort.

---

*) Jfr. Schweigaards Proces I. S. 7; Commentar II. S. 50.

Der er i sig selv intet i Vejen for, at en Ejer kan have Tilbageholdelsesret over sin egen Ting imod Andre, som er berettigede til at erholde den udleveret, f. Ex. naar Ejeren har udført en Reparation paa den bortlejede Ting, som det paalaa Brugshaveren at bekoste. — Derimod udøver Ejeren ikke Tilbageholdelsesret, naar han nægter at udlevere Tingen, forinden den, som skal have den overdraget, opfylder de formentlige Betingelser for Overdragelsen; thi dette sker med Hjemmel af den endnu ikke fuldstændig ophørte Ejendomsret, ikke med Hjemmel af den blotte Besiddelse. — Heller ikke er det Udøvelse af Retentionsret, naar Besidderen tilbageholder en Ting, hvorom 2 Tredjemænd strider, f. Ex. i Tilfælde af Kollision mellem Konnossementer, Søfartsl. § 63; thi dette sker ikke for at sikre sin egen Fordring, men fordi den Andens Ret til Tingen endnu ikke er given.

Naar Nogen tilbageholder en skyldig Præstation til Likvidation med sin Fordring (retentio debiti), er det ingen sand Tilbageholdelse, da Gjenstanden her ikke er nogen legemlig Ting.

Tredje Afsnit.

Om Ejendom i Almindelighed.

Idet vi nu gaar over til Behandlingen af de forskjellige tinglige Retsforhold, og skal betragte de enkelte Hovedklasser af tinglige Rettigheder i deres vigtigste Anvendelser paa de forskjellige Arter af Ting, vil vi i dette Skrift alene afhandle de ejendomsartede Rettigheder, - altsaa selve Ejendomsretten med dens Indskrænkninger (Tilbagefalds-, Løsnings- og Forkjøbsret), Servituterne og Grundbyrderne, - da den tinglige Brugsret og Sikkerhedsret allerede har fundet sin Behandling i Obligationsretten i Forbindelse med de personlige Retsforhold, hvortil de slutter sig. En saadan Fordeling af det formueretlige Stof maa vistnok ogsaa erkjendes for rigtigere end at gjennemføre en streng Deling efter Retsgjenstandens forskjellige Beskaffenhed. Thi ved al systematisk Gruppering kommer det dog til Slutning alene an paa, at enhver Materie behandles i de Forbindelser, som er bedst skikkede til saavel at skaffe klar Oversigt over Retsforholdet i dets Helhed, som en korrekt Opfatning af dets enkelte Momenters retlige Karakter. Det vilde lede til en ganske uheldig Splittelse af ensartede Ting, om man fra Brugsrettighederne vilde udsondre de tinglige og gjøre disse til Gjenstand for særskilt Fremstilling, da det dog ingenlunde er deres Tinglighed, som foranlediger de fleste Undersøgelser, men meget mere det personlige Forhold mellem Brugeren og den, hvis Ret han udøver. Og ved at skille den tinglige Sikkerhedsret (Pant) fra den per-

sonlige (Borgen), vil man uundgaaelig fordunkle Anskuelsen af den accessoriske Stilling, de begge indtager til en principal Obligatio, og hvori netop Panterettens særegne juridiske Karakter ligger begrundet.

§ 15.

Ejendomsrettens Betydning. Statens Overejendom.

Ved Ejendom forstaaes det universelle Herredømme over Tingen i dens Totalitet. Dette Herredømme besidder den enkelte Person gjennem en gjensidig Anerkjendelse fra hans Medmenneskers Side, grundet i Nødvendigheden af, at den Enkelte under Udøvelsen af Menneskehedens fælles Kald til at beherske den ufrie Natur kan optræde som et frit Væsen. I Staten erholder dette Herredømme sin Virkeliggjørelse som Ret. Absolut kan Raadigheden følgelig ikke være; den Enkeltes Raadighedsfeldt ligger fremdeles inden og ikke udenfor Samfundet, og det vilde være en Selvmodsigelse at tænke sig, at dette skulde have udelukket sig selv fra den Raadighed, som dets højere Formaal kræver. Det er derfor netop Statens Opgave at fastsætte de Grænser, inden hvilke den Enkeltes Ejendom retlig skal anerkjendes, og denne begynder og ender ved disse Grænser.

Men inden disse Grænser er Ejendomsretten en ubetinget, udelukkende og uindskrænket Ret, forsaavidt ikke Ejeren ved sin egen Viljesbestemmelse har begrænset sin Raadighed. Dens Begrænsninger maa derfor altid være positive; enhver Beføjelse, som ikke udtrykkelig er undtaget, tilkommer Ejeren.

Heri, at Raadigheden altid er negativt begrænset, og ikke i Raadighedens eget Indhold, ligger det karakteristiske ved Ejendomsretten i Modsætning til alle andre Rettigheder over Tingen. Ejendomsretten udelukker enhver anden Raadighed, som ikke netop er prioriteret foran den selv, - medens de andre Rettigheder maa taale al den Raadighed ved sin Side, som ikke ligefrem er dem selv til Fortrængsel.

Paahvilende Servituter eller andre Brugsrettigheder kan saaledes aldrig, hvor omfattende de end maatte være, ophæve Ejendomsforholdet. De første er alene Bestanddele af Ejendomsretten, der altid vil lade en Rest tilbage; og selv om en Brugsret har Tingens Totalitet til sin Gjenstand, og saaledes, medens den bestaar, aldeles udelukker Ejerens Raadighed, er det dog altid Ejerens Ret, som Brugeren benytter, og ved Brugens Ophør vender hin igjen tilbage. Skal en total Brug aldrig ophøre, er den selv Ejendom og ikke Brug, om Parterne end har benævnt den saaledes; Arvefæsteren er sand Ejer, se Skr. 12 Jan. 1841 og 20 Maj 1858, jfr. Stempell. 9 Aug. 1839 § 7, d.

Ejendomsretten kan derimod aldrig være temporær; thi da vilde dens Gjenstand ikke være Tingen selv i dens Totalitet, men alene et vist Maal af de Nydelser, som dens Benyttelse kan afgive. Er en Tilbagefaldsret imidlertid afhængig af en ikke nødvendig indtrædende Begivenhed, f. Ex. af en vis Familles Uddøen, bryder den ikke Ejendomsretten, og endnu mindre kan Løsningsret være til Hinder for at betragte Besidderen som Eier. — Afhændelsesforbud unddrager vistnok Ejeren en vigtig Del af hans Raadighed over Tingen, men ophæver i og for sig ikke Ejendomsretten. Er det imidlertid derhos ufravigelig bestemt, hvem Tingen efter Ejerens Død skal tilfalde, faar hans Ret unægtelig mere Karakteren af en livsvarig Brugsret; men hvor Tingen er bestemt at skulle tilfalde Nogen, til hvem Ejerens Formue efter hans Død ogsaa forresten ordenligvis gaar over, vil man snarere betragte et saadant Vilkaar som en Modifikation af Arveretten end som en Ophævelse af Ejendomsretten. — Ved Stamhuse og Fideikommisser er det egentlig den hele Familie, der betragtes som Ejer, repræsenteret ved det til enhver Tid besiddende Medlem, der saaledes ogsaa indtager en Ejers, ikke blot en Brugers Retsstilling. — Ved Len er

vistnok i Formen Lensherren den egentlige Ejer, og Vasallen i Navnet kun Bruger; men Lensforholdet er iøvrigt ingen privatretlig Institution, da det Karakteristiske ligger i den Besidderen tillige overdragne Embedsmyndighed. — At Ejeren er underkastet et Tilsyn og paalagt Indskrænkninger i Henseende til Tingens Brug, kan aldrig tilintetgjøre Ejendomsretten, saalænge Indskrænkningerne kun er positive; Bergværksejeren er sand Ejer, uagtet Forholdet i sin historiske Oprindelse fremtræder som en Forlening. En Kirkeejer er derimod i Virkeligheden ikke Ejer af Kirken men kun af dens Gods; thi hans Ret strækker sig ikke videre end til at nyde de økonomiske Fordele, som Tingen kan afgive, medens dennes egen Anvendelse er ufravigelig bestemt. Særeget er Forholdet ved Almenninger, hvor Staten eller den, til hvem den har overdraget sin Ret, vistnok er og tillige kaldes Ejer, og Bygdelaget kun brugsberettiget; men hvor Brugsretten dog i sin Oprindelse er den principale, og Ejendomsretten alene bestaar i Ret til at disponere over det Tiloversblevne.

Overhovedet maa det ved Bedømmelsen af, hvorvidt et Forhold rettelig kan betragtes som Ejendom, vel fastholdes, at enhver Ting, som er menneskelig Raadighed undergiven, maa have en Ejer. Et udenfor Ejendomsretten liggende Herredømme over Tingen er ikke tænkeligt.

Staten tilkommer, som Repræsentant for Menneskesamfundet i det Hele, det principale Herredømme over alle Ting. Denne saakaldte Overejendomsret er saaledes ikke nogen Indskrænkning i, men tvertimod Forudsætningen for den private Ejendomsret, der først begynder, hvor hin slipper. De positive Indskrænkninger i den private Ejendomsret, som Staten opstiller, har vistnok ogsaa sin Grund i dens Overejendom, men er ikke nogen Anvendelse af denne, da de ledsager Ejendomsretten paa dens eget Feldt.

Anvendelser af Statens Overejendomsret er derimod først Retten til at fordre en Andel af Tingenes Udbytte til Bestridelse af de offentlige Udgifter, Beskatningsretten. Dernæst Expropriationsretten, eller Retten til at fordre Tingen afgiven til offentligt Brug, hvor Statens Tarv kræver det. At Privatejendom overalt maa vige, hvor Samfundsvellet kræver det, er vel intetsteds som almindelig Regel udtalt i Loven; men det behøver heller ingen Lovhjemmel, ligesaa lidt som Statens egen Tilværelse. Det er derimod forudsat i Pl. 31 Juli 1801 og i Grl. 105, som derhos bestemmer, at saadan Afgivelse aldrig skal fordres uden mod fuld Erstatning. I hvilket Øjemed Tingen skal benyttes, er ligegyldigt, naar det kun er til selve Statens Brug; Staten kan vel misbruge, men aldrig overskride sin Ret. — Det faktiske Spørgsmaal, om Statens Tarv kræver Afstaaelsen, afgjøres af den udøvende Magt; hvorimod Retsspørgsmaalet, hvorvidt Afstaaelsespligten er tilstede, f. Ex. hvorvidt Øjemedet virkelig er et Statsøjemed, hvorvidt Beslutningen er udgaaet fra den kompetente Auktoritet, o. dsl. henhører under Domstolene. — Ved fuld Erstatning forstaaes Erstatning for Tingens fulde (materielle saavelsom immaterielle) Pengeværdi; ikke for den blotte Affektionsværdi, hvilken er intaxabel, - og heller ikke for Tab, der ikke umiddelbar foranlediges ved Tingens Afstaaelse, men alene indirekte ved det Foretagende, for hvis Skyld Afgivelsen kræves (jfr. Retst. 1857 S. 342—352 og 1862 S. 583—90*). — Budet om Erstatning i Grl. § 105 gjælder alene „rørlig eller urørlig Ejendom", hvilket maa forstaaes om Formuen overhovedet; personlige Tjenester kan derimod forlanges uden Erstatning, men kun ifølge særskilt Lovhjemmel.

*) Overretsdom 4 Decbr. 1865 (Ugebl. V. S. 237—9) er hermed ikke i Strid, da det i hin Sag antoges givet, at Foretagendet i og for sig medførte Erstatningspligt.

§ 16.

Afstaaelse til andet end Statens eget Brug.

I mange Tilfælde har Loven paalagt Ejeren at afstaa sin Ejendom til Andre end Staten selv. Dette maa altid betragtes som en virkelig Indskrænkning i Ejendomsretten, og saadan Ret maa derfor altid hvile paa en udtrykkelig Lovhjemmel, uden hvilken den ikke erkjendes. Som saadanne Foretagender, til hvis Udførelse Expropriationsret er tillagt Andre end Staten selv, kan mærkes:

1) Til Fortøjnings-Indretningers Anbringelse, ifølge Havnel. 24 Juli 1827 § 18, for saa vidt ikke Grundejeren selv vil anlægge dem for egen Regning. Til Anlæg af Brygger er derimod ikke Havnevæsenet udtrykkelig tillagt nogen Ret til at fordre Grund afgiven; men at Havnel. § 18 ogsaa her maa kunne anvendes, synes at følge af den Havnevæsenet i Almindelighed paahvilende Forpligtelse til at sørge for, at Havnene er i tilbørlig Stand, jfr. § 7, No. 3, og at Brygger ikke udtrykkelig er nævnte i § 18, kommer vistnok blot af, at Grundejerens egen Interesse er antaget at ville være et tilstrækkeligt Motiv for ham til at anbringe dem overalt, hvor dertil er Anledning. — Fremdeles til Lodsmærkers Anlæg og Udvidelse, Fr. 22 Novbr. 1799.

2) Til offentlige Vejes Anlæg, Omlægning eller Udvidelse kan den fornødne Grund fordres afstaaet, saavelsom den fornødne Vejfyld hertil og til Vejes Vedligeholdelse, samt til Broers Opførelse eller Istandsættelse den fornødne Sten, og i paatrængende Tilfælde tillige Træmaterialier, hvad enten Arbejdet udføres af privat Entreprenør eller efter Vejbestyrelsens Foranstaltning, se Vejl. 15 Septbr. 1851 § 22 fgg. 41, 42 jfr. 77.

3) Kommunen kan fordre afstaaet den fornødne Grund til Gaders og offentlige Pladses Anlæg, Retning eller Udvidelse saavelsom til Tomternes indbyrdes Regulering i et

afbrændt Strøg. Afstaaelsen gjælder ej alene ubebygget Grund, men ogsaa gjenstaaende Ruiner efter Ildebrand, - se Bygningslove af 6 Septbr. 1845 § 4, jfr. 19 Maj 1860 § 1 og 2, samt 8 Septbr. 1842 § 7 og 8 Juni 1858 § 17 (for Kristiania), 20 Septbr. 1845 § 7 (for Trondhjem), 12 Aug. 1848 § 10 jfr. 28 Septbr. 1857 §§ 7, 8 og 9 (for Bergen).

4) Til Anlæg af Jærnveje til almindelig Benyttelse er Enhver, som dertil har erholdt kongelig Bemyndigelse, berettiget til at fordre afgivet bebygget saavelsom ubebygget Grund, Sten, Grus og anden Fyld, samt til at aflede skadeligt Vand over anden Mands Grund, og til at fordre Indretninger o. dsl., der er farlige for Jærnvejen og Færselen paa samme, borttagne, L. 12 Aug. 1848 og 7 Septbr. 1854 §§ 2 og 4 jfr. Tillæg til Vejloven 12 Oktbr. 1857 § 6.

5) Til Anlæg af elektro-magnetiske Telegraflinjer for offentlig Regning er man pligtig at afgive den fornødne Grund samt til at finde sig i den Forringelse eller Skade, som en Ejendom derved paaføres, L. 31 Juli 1854.

6) Til Kirkegaardes Anlæg eller Udvidelse kan den fornødne Jord fordres afgiven, selv om Kirken ejes af Private, L. 24 Septbr. 1851 § 3. — Derimod antages der ikke at være Adgang til at kræve Tomt afstaaet til en Kirke, med mindre Grund til Kirke og Kirkegaard erhverves underet, og Kirken ligger indenfor Kirkegaardens Hegn, Skr. 17 Febr. 1864.

7) Til Anlæg af Lænser og videre fornødne Indretninger, hvis Nødvendighed eller Nytte for Tømmerflødningen ved en lovlig Skjønsforretning er bevist, kan Tømmerejerne kræve Grund afgiven, for saa vidt Grundejeren ikke vil anlægge Lænsen for sin Regning, Fr. 17 Oktbr. 1794.

8) Til Kanalanlæg, som er bifaldte af den kgl. Kanaldirektion, nu Regjeringen, kan Grund fordres afstaaet, selv om Anlægget sker for privat Regning, Pl. 28 Decbr. 1809.

9) Til Sænkning eller Udtapning af Indsøer og Myrstrækninger, eller Udvidelse, Forbedring eller Regulering af Fosse og Strømme, i Hensigt at indvinde eller forbedre eller afværge Skade paa Jordsmon, eller at fremme den almindelige Færsel paa Sø eller Elvedrag, - samt til Kanal- og Dæmningsanlæg, hvorved almindelig Færsel eller Fløding tilsigtes fremmet, - er Enhver, naar Kongen har meddelt Tilladelse til Foretagendets Udførelse, forpligtet til saavel at afstaa den fornødne Grund, som at finde sig i den Skade eller Forringelse, Foretagendet maatte medføre for ham tilhørende Grund, Ejendom, Indretninger eller Ejendomsherligheder, L. 31 Maj 1848, jfr. L. om Fløtningsvæsenet 26 Aug. 1854 § 6.

10) For at bortlede skadeligt Vand fra sin Jord eller fra offentlig Vej, eller for at lede Vand til sin Jords bedre Dyrkning, er man berettiget til at grave de nødvendige Grøfter gjennem Andenmands Ejendom, L. 28 Juli 1824 §§ 1 og 6 (jfr. 5—11—7) og Vejl. § 19.

11) Til Anlæg af Vandledninger til Kjøb- og Ladesteder efter Kommunebestyrelsens Foranstaltning, selv om Vandledningen tillige agtes benyttet udenfor Kjøbstadens eller Ladestedets Grænser, er Enhver, naar Kongen har meddelt Tilladelse til Foretagendet, forpligtet til saavel at afstaa det fornødne Vand samt Grund til de fornødne Indretninger til Vandets Samling og Ledning, som at finde sig i den Indskrænkning, Skade eller Forringelse, som Foretagendet maatte medføre for hans Grund, Ejendom, Indretninger eller Ejendomsherligheder, L. 28 Aug. 1851 og 18 Maj 1860.

12) I Byerne er Enhver pligtig at finde sig i Vand-, Gas- og Kloakledningers Anlæg gjennem hans Grund, L. 19 Maj 1860 § 3, jfr. Bgnl. for Kristiania 8 Juni 1858 §§ 6 og 8.

13) Bergværksejeren er berettiget til at fordre Grund

afstaaet til Veje og Gangstier saavel til Brug for Grubedriften selv som for Malmens Førsel til Forædlings- eller Udskibningssted, samt i Udmark derhos Grund til Berghalde, Grubeveds Opsætning, Bygninger over Dagen, til Vands Opdæmning og Ledning, til Grubemaskiner og Opberedningsværksteder samt det til disse fornødne Vand, Bergl. 14 Juli 1842 §§ 18 og 20, Hstretsd. 28 Oktbr. 1864 (Retst. 1865 S. 1—3) og L. 17 Febr. 1866. Jfr. om Anlæg af Hjælpedrifter Bergl. § 40.

14) Til Anlæg af Rorboder, Røster, Fiskehjælde m. v. ved Fiskerierne nordenfjælds kunde den fornødne Grund fordres afstaaet, for saa vidt ikke Ejeren selv vilde anlægge saadanne, ifølge Fr. 12 Septbr. 1753 II § 7 jfr. Fr. 1 Febr. 1786 I § 12 d (for Lofoten) og II § 10 d (for Helgeland); men disse Bestemmelser er nu ophævede. L. om Fiskerierne i Finmarken 13 Septbr. 1830 §§ 27—30 og om Torskefiskeriet i Nordland 23 Maj 1857 §§ 21—24 handler alene om Rorboder og Hjælde paa offentlig eller beneficeret Ejendom, og betragter deres Opførelse nærmest som en Fordel for Ejeren, der i Tilfælde af Misligheder forbrydes.

15) Søfartsl. § 87 om Forpligtelsen til at overlade det fornødne Rum til Opbevaring af skibbrudent Gods angaar ikke Afstaaelse af Ejendom, men kun Indrømmelse af Brug. — Søfartsl. § 34 om Pligten for norske (og svenske) Fartøjer til at medtage forulykkede Søfolk gaar alene ud paa en Præstation. — Det samme gjælder om Pligten til at modtage Indkvartering, Fr. 9 Maj 1806, L. 3 Aug. 1824 og L. 27 Juli 1830, samt om Afgivelsen af Lokale til Sygehuse under Epidemier ifølge L. 16 Maj 1860 § 18.

16) Endelig mærkes Pligten til at taale Udløsning af Brugsrettigheder over Jord og Skov ifølge Udskiftningsl. 12 Oktbr. 1857 §§ 2—4 jfr. L. 9 Maj 1863 § 4 og Skovl. 22 Juni 1863 §§ 1, 2 og 12.

Det vil sees, at det kun er ganske undtagelsesvis, at Ex-

propriationsret er tilladt private Personer, og kun i de mest vigtige Tilfælde. I Regelen er den kun tilladt Kommuner og andre offentlige eller halv offentlige Korporationer. Saadan Ret er da altid motiveret ved det tilsigtede Foretagendes Interesse for det Almindelige, og Adgangen er derfor i Regelen gjort afhængig enten af Kongens eller Øvrighedens Bemyndigelse for det enkelte Tilfælde, eller af et lovligt Skjøn over Anlæggets Nytte (saasom efter Fr. 17 Oktbr. 1794, L. 28 Juli 1824 og Bergværksloven). At Ejeren her, ikke mindre end hvor Staten selv exproprierer, kan fordre fuld Erstatning ifølge Grl. § 105, er en Selvfølge, og naar det i enkelte Tilfælde udtrykkelig er bestemt, at Afstaaelsen skal ske uden Vederlag (saasom Afgivelse af Vand ifølge L. 28 Juli 1824 § 6, Vejfyld ifølge Vejlovens §§ 22 og 41, Grund til Gader i Kristiania ifølge L. 8 Septbr. 1842 § 7, jfr. derimod L. 6 Septbr. 1845 § 4 med dens Parallelsteder), da er dette alene fordi Afstaaelsen forudsættes ikke i Virkeligheden at medføre noget Tab. I Overensstemmelse hermed har ogsaa Højesteret i Dom af 29 Maj 1847 (Retst. S. 356—61) antaget den Skibene ved Havnel. § 12 paalagte Forpligtelse at afgive sin Ballast til offentligt Brug, for saa vidt den ej af Rederiet selv afbenyttes, uanvendelig, hvor Rederiet vil sælge Ballasten til Andre. — I Regelen er det ogsaa nødvendigt, at Erstatningsspørgsmaalet maa være endelig afgjort, forinden Afstaaelsen kan kræves, jfr. Hstretsd. 27 April 1854 (Retst. S. 310 fgg.); dog er det for enkelte Tilfælde bestemt, at Afstaaelsen kan fordres strax, mod at Erstatningen sednere bestemmes, se Havnel. § 18, Vejl. § 22, L. om Telegrafer 31 Juli 1854, jfr. L. 31 Maj 1848 § 4.

Vægrer Ejeren sig for at udlevere Tingen, behøver den Expropriationsberettigede ikke at gaa igjennem Domstolene. Jfr. Hstretsd. 28 Oktbr. 1853 (Retst. S. 791—803). — De nærmere Forskrifter angaaende den Fremgangsmaade, som skal befølges

ved tvungen Grundafstaaelse, er givne i L. 10 Maj 1860*, der skjelner mellem 2 Tilfælde: I de vigtigere Tilfælde, hvor Afstaaelsen fordres med Hjemmel af Kongens eller Øvrighedens paa Lov grundede Bemyndigelse, hvilke er opregnede i § 1** og § 5 første Del, saavelsom overalt, hvor Berettigelsen til at fordre Grundafstaaelse beror paa Skjøn (§ 6 første Del), skal der under Taxtforretningen ved Kjendelse af Bestyreren bestemmes en vis Tid, efter hvis Udløb den til Foretagendets Udførelse efter Planen fornødne Grund under Udkastelses Tvang skal kunne tages i Besiddelse, mod Udbetaling eller, for saa vidt Grunden er behæftet, og ikke alle Vedkommendes Samtykke til Udbetalingen tilvejebringes, Deposition af det fastsatte Erstatningsbeløb. Tvistigheder angaaende Rettigheden til og Betingelserne for Foretagendets Udførelse, saavelsom hvad der er Gjenstand for Afstaaelsen eller for Erstatning o. dsl., afgjøres her ved Kjendelse af Taxtforretningens Bestyrer, hvilken kan paaankes umiddelbart til Høiesteret (§§ 2 og 4). Kjendelsens Paaanke stanser naturligvis ifølge 1—22—56 Besiddelsestagelsen. — I de øvrige, mindre vigtige, Tilfælde, hvor Grundafstaaelse fordres med Hjemmel af offentlig Bemyndigelse (§ 5 anden Del), saavelsom i de Tilfælde, som omhandles i L. om Vands Ledning 28 Juli 1824 (§ 6 sidste Del), er Vedkommende berettiget til strax og uden Hinder af Appel ved Fogdens Hjælp at blive sat i Besiddelse af Grunden, naar det Fornødne er foregaaet med Hensyn til Bestemmelse af Erstatningen, og denne derhos er anbudt, eller Grunden undtagelsesvis kan fordres afgiven, mod at Erstatningen sednere bestemmes. Ogsaa i disse Tilfælde synes Tvistigheder angaaende Gjenstan-

*) Se Platou i Ugeblad for Lovkyndighed I. S. 53 fgg.

**) Hertil maa, skjønt ikke udtrykkelig nævnt, føies L. om Fløtningsvæsenet 26 Aug. 1854 § 6, paa Grund af den der gjorte Henvisning.

den for Afstaaelsen og Erstatningen at maatte paakjendes under Taxten, hvis en saadan finder Sted; hvorimod der ikke her bliver Tale om i nogen Kjendelse at give Adgang til Grundens Besiddelsestagelse. Den Fogedhandling, hvorved den Expropriationsberettigede sættes i Besiddelse af Grunden, synes dog altid at burde udføres i de sædvanlige Retsformer. Vistnok synes det efter Lovens Forarbejder at have været Meningen, at Fogden i disse Tilfælde ikke skulde optræde som Retsbetjent men som Øvrighedsperson; men herpaa bør man, saaledes som Loven nu er affattet, ikke lægge videre Vægt, og det vilde ikke engang være muligt i de Byer, hvor Politimyndigheden er adskilt fra Byfogdens Embede. Ved Fogedforretningens Paaanke vil saaledes Ejeren have Adgang til at erholde Domstolenes Afgjørelse af Spørgsmaalet om hans Forpligtelse til at finde sig i Afstaaelsen. — I enkelte Tilfælde er den Expropriationsberettigede endog berettiget til paa egen Haand at sætte sig i Besiddelse af hvad han behøver, se f. Ex. Veilovens § 22 i Slutn., L. om Telegrafer 31 Juli 1854, L. om Jernveje 7 Septbr. 1854 § 5 og Tillægget til Vejloven 12 Oktbr. 1857 § 6, og denne Adgang har Loven af 1860 ikke berørt. Behøver han herunder Bistand af den offentlige Myndighed, vil Politiet være den rette Auktoritet, og i disse Tilfælde vil Søgsmaal a prima instantia være den eneste Vej for Ejeren til at erholde Spørgsmaalet om Foretagendets Lovlighed prøvet ved Domstolene. — Iøvrigt maa der med Hensyn til det Processuelle ved Expropriationssager henvises til Processen*.

At Expropriationsretten fortrænger alle paa Tingen hvilende Rettigheder, - Odelsret, Forkjøbsret, Panteret m. v., - ligesaa vel som selve Ejendomsretten, er en Selvfølge. Derimod viser L. 1860 § 1, at Pant- og Arresthaveren kan holde

*) Se Schweigaards Proces I. S. 537—47.

sig til Erstatningsbeløbet, - en Sætning der uden saadan udtrykkelig Lovhjemmel neppe vilde været ganske utvivlsom. Hvor Grunden bruges af Andre end Ejeren, foreskriver derhos de fleste Expropriationslove, hvad vel maatte følge af sig selv, at Brugeren er berettiget til en Godtgjørelse, der svarer til de aarlige Renter af Erstatningsbeløbet, jfr. L. 28 Juli 1824 § 4, der tillægger Brugeren en Tredjedel af Beløbet engang for alle. — Af Expropriationsrettens ubetingede Fortrin i alle Kollisioner følger det fremdeles, at thinglyst Adkomst paa det afstaaede Grundstykke er unfornøden, og heraf følger det igjen, at Budet i Fr. 18 Decbr. 1764 om særskilt Skyldsætning ikke kan komme til Anvendelse i Expropriationstilfælde. At imidlertid saavel formelig Adkomst som særskilt Skyldsætning af enhver af Parterne kan forlanges, er klart, og navnlig vil Ejerens egen Interesse ofte tilsige ham at forlange Skyldsætning, hvor det afstaaede Stykke er af nogen Betydenhed, jfr. Skr. 14 April 1859.

§ 17.

Nødret. Uskyldig Nytteret.

En med Statens Overejendomsret beslægtet Begrænsning af den private Ejendomsret er det, at denne maa vige overalt, hvor Bevarelsen af andre Menneskers uerstattelige Retsgoder kræver dens Opofrelse (Nødretten). Denne Sætning er udtalt i Krll. 7—5 jfr. 26—6, der fritager den, som for at afværge overhængende Fare for eget eller Andres Liv eller Helbred (jfr. 14—27) bemægtiger sig eller beskadiger Andres Gods, for Straf, og alene paalægger ham at give Erstatning. Livet og Helbreden er saaledes efter Loven de eneste, hvorfor Ejendomsretten i Almindelighed maa staa tilbage; og at man ikke er berettiget til at udvide Regelen til andre Tilfælde, hvor Indgrebet i den Enes Ejendom er uforholdsmæssig ringe i Sammenligning med det Gode, som derved bevares for den Anden,

synes klart. Det er ikke det truede Retsgodes Værdi, men dets Art, som begrunder dets Overvægt over Ejendomsretten, og en saadan Udvidelse vilde i altfor betænkelig Grad fordunkle denne. Bestemmelserne i Krll. 22—16, der fritager vejfarende Mand for Straf, om han i Skov eller Mark tager, hvad der er fornødent til hans Fremkomst, og som han ikke kan faa kjøbt, jfr. 6—14—16 og den ophævede 6—17—27, er altfor specielle til at kunne benyttes som Grundlag for nogen almindelig Regel. — Saa talende kan imidlertid Omstændighederne være, at man idetmindste ingen Straf vilde anvende paa den, som i et aabenbart Nødstilfælde forgreb sig paa fremmed Ejendom, f. Ex. under en Ildebrand eller Oversvømmelse, om end ingen Fare for Menneskers Liv eller Helbred var forhaanden. Brandanordn. 24 Febr. 1714 V. § 11, jfr. Instr. 14 Septbr. 1798 § 15, L. 19 Aug. 1845 § 21 og 26 Maj 1866 § 6 forudsætter det i Almindelighed som tilladt i Ildebrandstilfælde at beskadige Andenmands Ejendom, endog ved at nedrive Bygninger og sænke Skibe, for at hindre Ildens Udbredelse, og hvor det Offentlige optræder for at afværge en Fare, som truer det Almindelige, om det end ikke er Staten selv, vil man vistnok sige, at det ligger i Autoriteternes Pligt at varetage den almindelige Velfærd, at de, hvor øjeblikkelige Foranstaltninger paakræves, maa kunne optræde mere ubundne af den private Ejendomsret. Men at det her egentlig er den almindelige moralske Pligt til at hjælpe sine Medmennesker i Nødens Stund, som man tildels overfører paa det juridiske Feldt, viser sig deri, at man ofte kommer i Forlegenhed ved Spørgsmaalet om Erstatningen, se de citerede L. 19 Aug. 1845 § 21 og 26 Maj 1866 § 6, samt Skr. 22 Juni 1853. — Bygningsl. 6 Septbr. 1845 § 21 fgg. med dens Parallelsteder, jfr. L. for Bergen 28 Septbr. 1857 § 23, forudsætter, at Ejeren af en Bygning maa have Ret til at betræde Naboens Grund, for derfra at foretage de

nødvendige Reparationer, og i det hele bør man paa Grænserne neppe tage Sætningen om Ejendomsrettens Exklusivitet altfor strengt; men hvor langt man i denne Henseende tør gaa, lader sig ikke angive i nogen almindelig Regel.

Hvorvidt den, der ved en Naturbegivenhed bliver afskaaret Adgangen til sin Grund, kan kræve den fornødne Vej afgiven af de Omkringboende, har været omtvistet. Det rette er vistnok i Almindelighed at nægte Adgangen hertil (jfr. Vejlovens § 83), og, hvis Tilfældet skulde indtræde, at komme Vedkommende til Hjælp ved Anvendelse af det offentlige Vejvæsens Expropriationsret.

I adskillige Tilfælde har Loven givet Adgang til at benytte og tildels endog at bemægtige sig Andres Ejendom uden Ansvar, i Betragtning af Indgrebets Ubetydelighed og Uskadelighed, af hvilken Grund der heller ikke nogensinde kan blive Spørgsmaal om Erstatning (den uskyldige Nyttes- og Brugsret, jus innoxiæ utilitatis). Saaledes er det ifølge Krll. 22—16 jfr. 15 (se 6—17—27 og 32) samt L. 9 Juni 1854 straffrit paa uindhegnet Sted at plukke Nødder, som man fortærer paa Stedet, vilde Bær eller Blomster samt at opskjære Nødder af vilde Urter. Endvidere er ifølge 5—10—2 og L. 22 Juni 1863 § 3 og 6 Jagten uden Hund efter smaat Vildt fri for Enhver i Udmark, og efter de ikke fredede Vildtsorter tillige i Hjemmark, hvorhos Jagten efter Ulv og Bjørn selv med Hund er fri overalt. Ligesaa er Fiskeriet i Havet frit (Reskr. 23 April 1728). Dyrenes Bemægtigelse kan dog ikke betragtes som noget Indgreb i Grundejerens Ret, da de vilde Dyr og Fiske maa ansees som herreløse Ting. Ligesaa lidt kan Tilladelsen til at skjærpe efter Metaller og Ertser (L. 14 Juli 1842 § 1) henføres hid, da dette ingenlunde er en uskadelig Brug, men tvertimod en Grundejeren af Hensyn til Foretagendets Almenvigtighed paalagt Opofrelse, hvorfor der er tillagt ham Erstatning (§ 5),

og følgelig beslægtet med Expropriationsretten. Derimod viser saavel Forudsætningen i samtlige de anførte Lovsteder som Modsætningen til Krll. 22—10 og L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 39 jfr. den ophævede 6—15—23, at det i Regelen ikke er forbundet med noget Ansvar at betræde anden Mands Grund uden hans Samtykke, naar derved ingen Skade forvoldes, og man ikke enten tager stadig Gangsti derover, eller gaar over Indmarken paa Aarstid, da Gjærdepligt finder Sted. Dog maa Ejeren vistnok have Ret til at forbyde Enhver at stige over eller krybe igjennem Gjærder, saavelsom at begive sig ind paa aflukkede Steder, saasom i Have eller Parkanlæg, uagtet der heller ikke derfor er sat nogen Straf, al den Stund ikke nogen Beskadigelse finder Sted. I den almindelige Opfatning ansees det fremdeles tilladt at tage Vintervej over Andenmands Mark, naar denne er belagt med Sne og Is (jfr. Kanc. Skr. 3 Marts 1798, Hstretsd. 14 Decbr. 1842, Retst. 1843 S. 271 fgg., og 17 Jan. 1855, Retst. S. 353 fgg.). Men hvorvidt denne Praxis kan erkjendes for lovlig, er vistnok højst tvivlsomt. De anførte Højesteretsdomme har skudt Spørgsmaalet fra sig, og Vejl. 15 Septbr. 1851 § 35 har alene afgjort Vejarbejdspligten, men ikke Spørgsmaalet om Grundejerens Forpligtelse til at tilstede Vejens Oparbejdelse. Det synes derfor rettest at nægte Adgangen hertil, hvor ikke Brugen har fundet Sted fra Alders Tid. — At enhver Brug, ved hvilken Beskadigelse forvoldes, ikke alene er utilladelig, men ogsaa strafbar, viser Krll. 23—17. Paa den anden Side er de nys anførte Bestemmelser altfor enkeltstaaende, til at man deraf kan udlede nogen almindelig Regel om, at mindre Benyttelser af Andenmands Ejendom er tilladte, naar de ikke kan volde Ejeren nogen Skade. Thi det ligger netop i Ejendomsrettens Væsen som et udelukkende Herredømme, at Ejeren ikke i Almindelighed skal behøve at paaberaabe sig nogen særskilt Grund, for

at kunne bortvise Andres Befatning med hans Ting. Det er vistnok heller ikke rigtigt at opfatte de anførte udtrykkelige Indrømmelser, og navnligen Tilladelsen til at betræde anden Mands Grund, som nogen sand almindelig Ret, skjønt det paa den anden Side maa erkjendes, at de gaar videre end til blot Straffrihed*. Forholdet bør vel egentlig opfattes saaledes, at Loven ikke i nogen Henseende beskytter Ejeren mod disse smaa, uskadelige Indgreb, at han altsaa heller ikke er berettiget til at bruge Nødværge for at modsætte sig samme; hvorimod han paa den anden Side, hvis han ved Vagthold eller paa anden Maade formaar at forjage Bærsankere, Jægere, Fiskere o. dsl. fra sin Ejendom, ikke bliver pligtig at erstatte disse den forspildte Fangst, selv ikke om han end ved sin Adfærd paadrager sig Straf for Legemsfornærmelse, - hvilket derimod ligefrem vilde været Følgen af at formene Nogen Udøvelsen af en virkelig Jagt- eller Fiskeriret. En sand Ret, hvis Nægtelse følgelig medfører Skadeserstatning, er derimod Deltagelsen i de store Fiskerier (se de forskjellige Fiskelove) samt Adgangen til Skjærpning (Vergl. § 6).

§ 18.

Ejendomsgebeternes indbyrdes Begrænsning.

I Regelen falder Ejendomsrettens Gebet sammen med Tingens egne naturlige Grænser. For Grundejendommes Vedkommende maa man saaledes tænke sig det begrænset ved Flader som gaar lodret op til Zenit og lodret ned til Jordens Midpunkt. Men Ejendomsretten omfatter ikke nødvendigvis Alt, som befinder sig inden disse Grænser, men kun Tingens virkelige Bestanddele; Ejendomsretten over et Grundstykke omfatter saaledes ikke jordgravet Gods (5—9—3), Rav, som skylles op

*) Jfr. Schweigaards Commentar I. S. 32—33.

paa Stranden, eller Meteorstene, som falder ned fra Luften. Undtagne fra Ejendomsretten, skjønt organisk forbundne med Tingen, er de i Jordens Skjød bevarede Metaller og Ertser, der betragtes som Regalier, og af Staten paa visse Betingelser overlades Opdageren, hvorved Grundejeren ikke har noget væsenligt Fortrin fremfor Andre. Dog tilhører Myr- og Sømalm Ejeren.

Paa dette Gebet kan Ejeren, som Følge af sin totale og udelukkende Ret, bevæge sig frit og tilbagevise enhver fremmed Indtrængen, forsaavidt ikke enten Loven eller egen Vedtagelse har indskrænket hans Raadighed. Vorer Grenene eller Rødderne paa Naboens Træ ud over hans Grund, kan han fordre dem afhugne; falder den Enes Frugter over Grænseskjellet ind paa den Andens Grund, kan denne ikke fordre Adgang for at tage dem op, skjønt han naturligvis kan fordre sig Træet og Frugterne udleverede. — Ligesaalidt som Ejeren kan forlange nogen Medvirkning af Andre, for at opnaa Nydelsen af sin Ret, ligesaalidt behøver han at tage Hensyn til den Skade, som hans Benyttelse af sin Ejendom medfører for Andre, al den Stund han ikke skrider ind paa deres Retsgebet (qvi jure suo utitur neminem lædit). Den ene Nabo kan ikke forbyde den anden at opføre en Mur eller et Plankeværk, der betager hin Lys og Udsigt, eller at udgrave Grunden paa sin Ejendom, saa at Naboens Hus ved at miste sin Støtte revner eller styrter ned*. Enhver kan nedhugge sin Skov, om end Naboens Marker derved berøves sit Ly. Ved at opdyrke sin Mark kan man udelukke Skjærpere, og ved at opføre Brygger og Pæleværk gjøre Fiskeri umuligt.

Men herved er for det første vel at mærke Betingelsen: at

*) Hvilket derimod gjaldt efter den romerske Ret, se fr. 24 § 12 i. f. Dig. de damno infecto (39. 2).

man ikke maa overskride sit eget Retsgebet. Det er ikke nok, at Handlingen selv foregaar paa Ejerens eget Territorium; den bliver ligefuldt en Overskridelse, naar den umiddelbart paavirker Andres. Man maa saaledes ikke grave ind under Naboens Grund, ikke støde imod hans Hus, ikke skyde eller kaste ind paa hans Ejendom. Især vil dette vise sig, hvor Retsgebeterne ikke ligger uafhængigt ved Siden af hinanden, men griber ind i hinanden, saaledes, at den Enes Ret, enten ifølge Lov eller Vedtagelse er en Indskrænkning i den Andens, idet denne netop er forbunden med en særskilt Forpligtelse til at taale hin. Thi her vil denne, ved at lægge hin Hindringer i Vejen, ligesaa vel som hin, ved at overskride sin Ret, netop skride ind paa det fremmede Gebet. Grundejeren maa saaledes ikke afspærre eller oppløje Servituthaverens Vej; man maa ikke opføre en Mur foran Naboens hævdede Vindue. Ejeren af en Skov maa ikke besværliggjøre de Brugsberettigedes Adgang til Trævirke ved at borthugge den nærmest og bekvemmest liggende Del af Skoven (L. 22 Juni 1863 § 22), ligesaalidt som den Brugsberettigede maa øve uforsvarlig Hugst i Skoven til Skade for Ejeren (§ 20).

Dernæst maa Grundsætningen om Ejendomsrettens Exklusivitet nødvendigvis undergaa adskillig Afændring i sin Anvendelse paa Vandet og Luften, som Følge af disse Ejendomsgjenstandes særegne Beskaffenhed, der gjør det umuligt at drage skarpe Grænser mellem de forskjellige Retsgebeter. Ejeren af den Grund, hvorover Vandet strømmer, tillægges vistnok Ejendomsret over Vandet (5—11—5); men de enkelte Vandpartikler ejer han kun momentant: i næste Øjeblik ejer hans Nabo dem paa samme Maade. Ingen maa saaledes stanse dets Løb eller aflede Vandet (5—11—7 og 8), selv om det alene sker ved Foranstaltninger paa hans egen Grund, thi derved vilde han umiddelbart forgribe sig paa den Andens Ejendom, og heller

ikke maa han paaføre den Anden Vandet i større Masse eller anderledes, end Naturen har bestemt. Af samme Grund maa den nedenfor Beliggende finde sig i at modtage det Vand, som ifølge Naturens Orden kommer ovenfra, og er ikke engang berettiget til at værge sig mod den Skade, som det forvolder, naar han derved fører Vandet over paa Andre. — Men paa den anden Side gaar dog Ejerens Ret over Vandet videre end til blot at bruge det i Forbifarten. Han kan øse deraf og paa andre Maader disponere derover, naar han blot ikke forandrer dets Løb. — Derhos medfører Vasdragenes Bestemmelse til almindeligt Brug, at den Enkelte ogsaa udenfor Naboforholdet maa underkaste sig mange Indskrænkninger, for at den ene Benyttelse skal kunne finde Sted ved Siden af den anden. Som Følge af alt dette bliver man med Hensyn til Vand nødt til mindre at spørge efter den enkelte Brugs formelle Berettigelse, og til hovedsagelig at se hen til det reelle Forhold: hvorvidt den givne Benyttelse forvolder den Anden Skade. Denne Opfatning er paa mange Maader gjort gjældende i Lovb. 5—11, som derhos vil, at der i disse Forhold skal tages et afgjørende Hensyn til Alders Tid. Og overensstemmende med samme Tanke synes det klart, at ogsaa de forskjellige Interessers indbyrdes Betydelighed, samt hvem der først har gjort sig Vandløbet nyttigt, bør tages i Betragtning. Efter disse Hensyn maa det saaledes vistnok, som oven bemærket, afgjøres, hvorvidt den ene Ejer til Skade for den anden kan forurene Vandet (jfr. Hstretsd. 19 Marts 1864, Retst. S. 296—304). — Iøvrigt maa det ogsaa komme an paa Vandbeholdningernes egen Beskaffenhed; 5—11 taler kun om Elv, Aa eller Bæk, altsaa om virkelige Vandløb. Vandaarerne i Jorden maa derfor være underkastede Ejendomsrettens almindelige Regler. Ingen kan forbydes at grave en Brønd paa sin Grund, om end Tilløbene til Naboens Brønd derved overskjæres, saa at denne udtør-

res*, - og heller ikke bør den ene Nabo kunne modsætte sig, at den anden graver en Dam i Nærheden af Grænsen, om end hins Grund derved stadig holdes fugtig; hvorimod denne naturligvis ikke maa give Vandet Udløb derover. — Om Luften gjælder det i endnu højere Grad end om Vandet, at den er i uafladelig Bevægelse, saa at den kun momentant kan være den Enkeltes Eneraadighed undergiven; men paa Grund af den næsten fuldkomne Mangel paa vejledende Lovforskrifter, lader der sig herom ikke sige andet, end at enhver Ejer kan modsætte sig enhver direkte Paavirkning paa den over hans Grund hvilende Luftkolonne. Men det faktiske Spørgsmaal: naar saadan direkte Paavirkning skal siges at finde Sted? er netop det, som volder størst Tvivl, paa Grund af Stoffets lidet materielle Natur. Medens det er en klar Sag, at Ingen, ligesaalidt paa Land som i By, er berettiget til at lede sit Tagdryp saa, at det falder paa Naboens Grund (se Bgnll. 6 Septbr. 1845 § 15 med dens Parallelsteder), tør man neppe sige det samme om Røg, Aske, Gnister fra Ildsteder. Umuligheden af skarpt at begrænse Retsgebeterne maa her snarere være en Bestemmelsesgrund for Lovgiveren til at fastsætte positive Indskrænkninger i Ejendomsraadigheden, end et Hensyn, som det staar i Lovanvenderens Magt ad Fortolkningens Vej at fyldestgjøre. De positive Bestemmelser, som herom haves, gjælder alene for Byerne, og er motiverede af almindelige Politihensyn.

Endelig bør det vistnok erkjendes som en almindelig Retsgrundsætning, at enhver Handling, som foretages alene i den bestemte bevislige Hensigt at skade Andre, derved eo ipso bliver ulovlig, uden Hensyn til den formelle Berettigelse. Erkjendelsen af Ejendomsrettens Uafhængighed medfører vel, at Ejeren maa kunne benytte sin Ting, uagtet Andre derved lider

*) Jfr. fr. 24 § 12 Dig. de damno infecto (39. 2).

Skade, men ikke for at skade dem. Dette vilde tvertimod være ligefrem i Strid med Tingenes Bestemmelse, og kan følgelig ikke være indbefattet i Ejendomsretten. Den, som udgraver sin Grund alene i den erkjendte Hensigt at bevirke Nedstyrtning af Naboens Hus, maa følgelig være erstatningspligtig, selv om han ikke har gravet ind under eller stødt til dette.

Sætningen: at en Ejer ikke behøver at tage Hensyn til den Skade, han ved sit berettigede Foretagende paafører Andre, kommer ligefuldt til Anvendelse, hvor Skaden rammer det Offentlige, som hvor den alene rammer den Enkelte; thi den har sin Grund i Ejendomsrettens egen udelukkende Natur. Men det Offentlige vil i Regelen have det i sin Magt at afværge Skaden ved Benyttelse af sin Expropriationsret, jfr. Hstretsd. 14 Decbr. 1847 (Retst. 1848 S. 41 fgg).

De faktiske Tvivl, som ofte vil kunne opstaa om de forskjellige Retsgebeters rette Grænser, vil tildels blive berørte under Fremstillingen af de særskilte Retsforhold. Nogen almindelig Regel for deres Løsning lader sig neppe opstille. Det bør saaledes neppe antages, at Forbudet mod at lade sit Tagdryp falde paa Naboens Grund ogsaa kan udstrækkes til de fra Taget nedstyrtende Snemasser.

At Ejeren er berettiget til at tilbagevise Indgreb i hans Ejendomsret med hvad Værge han mægtig er, siges udtrykkelig i Krll. 7—7. Men den almindelige Indskrænkning: at det anvendte Middel ikke maa være haardere, end til Hensigtens Opnaaelse nødvendigt, gjælder ogsaa her. Naar der saaledes spørges, hvorvidt Ejeren er berettiget til at beskytte sin Ejendom ved at udlægge Selvskud, Fodangler, Rævesaxe o. dsl., da er det ingenlunde nok, at Skade deraf ikke kan ramme Andre end dem, som i retsstridig Hensigt betræder Grunden. Dersom man kan beskytte sine Frugttræer mod Tyve ved at holde Vagt, maa man ikke for sin Bekvemmeligheds Skyld lægge Selvskud, men

vel efter Omstændighederne Rævesaxe. Var derimod Selvskud det eneste tjenlige Middel, maatte det vistnok være lovligt; men Bevisbyrden herfor vilde paaligge Ejeren. — Hvor derimod Selvskud o. dsl. ikke er udlagt i den Hensigt at skade Mennesker, men f. Ex. for at fange Dyr, bliver Spørgsmaalet et ganske andet. I dette Tilfælde er det alene én Benyttelse af Ejendommen, hvorved de almindelige Regler for Uagtsomhed kommer til Anvendelse, hvoraf følger, at Ejeren bliver ansvarsfri, om ogsaa Mennesker derved kommer til Skade, naar Selvskuddet m. v. var henlagt paa et Sted, hvor det ikke kunde forudsættes, at nogen Uvedkommende skulde komme, og i alle Fald behørig Kundgjørelse havde fundet Sted, jfr. 5—10—8 og 11, se og 6—11—9 (i Gaard eller Gade) og Vergl. 14 Juli 1842 § 4. Hstretsd. 10 Septbr. 1847 (Retst. S. 582 fgg.).

§ 19.

Indskrænkninger i Ejendomsretten.

Da en hensynsløs Benyttelse af Ejendomsretten i mange Tilfælde vilde kunne medføre de fordærveligste Virkninger, har den positive Lovgivning i forskjellige Retninger indskrænket Ejerens Raadighed over Tingen. Disse Indskrænkninger er dog efter vor Ret meget mindre end efter de fleste fremmede Love, og alle motiverede af Hensyn til den almindelige Velfærd. Især forstaar det sig, at fast Ejendom i Byerne maa være underkastet mange Baand fremfor paa Landet. — Af de vigtigste positive Indskrænkninger i Ejendomsretten kan mærkes:

1) Bygningslovgivningen: L. 8 Septbr. 1842 med Tillægslove af 13 April 1848, 8 Juni 1858 og 9 Maj 1863 for Kristiania, - L. 20 Septbr. 1845 og 29 April 1854 for Trondhjem, - L. 12 Aug. 1848 med Tillægslove af 28 Septbr. 1857 og 25 Jan. 1866 for Bergen, samt den almindelige Bygningslov af 6 Septbr. 1845 med Tillægslove af 28 Septbr.

1857 og 19 Maj 1860 for samtlige øvrige Kjøb- og Ladesteder samt i 75 Alens Udstrækning udenfor samme. — For Landet gjælder ingen Indskrænkninger i Bygningsfriheden; dog kan Kongen gjøre L. 6 Septbr. 1845 gjældende for Kjøb- eller Ladesteders Forstæder paa Landets Grund, samt for andre større Samlinger af Bygninger paa Landet, se saaledes Resolutioner af 27 Aug. 1847, 21 Oktbr. 1847, 5 Aug. 1848, 13 Juni 1850, 2 April 1853, 13 Juni 1860, 23 Maj 1863 o. fl. — I Bygningslovgivningen er det fornemmelig Hensynet til Brandsikkerheden, Orden i Bebyggelsen og Sundheden, som har gjort sig gjældende (jfr. L. 19 Maj 1860 § 5). Derimod er de rent æstetiske Hensyn saa godt som aldeles ikke komne i Betragtning.

2) Brandlovgivningen, Anordn. 18 Aug. 1767 og de særskilte Brandanordninger for Trondhjem af 30 Novbr. 1689, for Bergen af 16 Maj 1707 og for Kristiania af 24 Febr. 1714, gjælder ogsaa kun for Byerne. For Ladesteder og andre større Samlinger af Bygninger paa Landet kan der ifølge L. 26 Aug. 1854 fastsættes egne Brandreglementer af Kongen, ligesom ogsaa saadanne Samlinger af Bygninger, naar de er beliggende i Nærheden af en Kjøbstad eller et Ladested, kan henlægges under sammes Brandvæsen, i hvilket Tilfælde de bliver undergivne den for samme gjældende Brandlovgivning med de nærmere Bestemmelser eller Modifikationer, som Kongen anordner. — For andre Steder paa Landets Grund gjælder ingen egne Brandforskrifter; mærk dog 6—19—11 og Fr. om Braatebrænden 4 April 1781, jfr. Skr. 15 Marts 1844 og L. 4 Juli 1857 § 1.

3) Ifølge L. om Sundhedskommissioner af 16 Maj 1860 §§ 3 og 4 samt 11, jfr. 26 skal Sundhedskommissionerne saavel i Byerne som paa Landet føre Tilsyn med Sundhedsforholdene i Distriktet, og almindelige Forskrifter med Hensyn til Sundhedsvæsenet inden Kommunen kan vedtages af Kommunebestyrelsen med kongelig Approbation. I Byerne er det gjort

Sundhedskommissionen til Pligt at udarbejde Forslag til saadanne Forskrifter, og som Gjenstande for disse nævner Loven blandt andet: stillestaaende Vands Afledning, Vandhuses og Gjødselbingers Indretning og Rensning, Oplæggelse af Gjødsel og andre Gjenstande, der kan indvirke skadeligt paa Sundhedstilstanden, Drikkevandets Beskaffenhed, skadelige Næringsmidlers Forhandling, Boliger, hvis Skadelighed for Sundheden bestemt har vist sig, m. v. — Derimod kan man ikke i Almindelighed anse det utilladeligt at opføre eller at bebo livsfarlige eller usunde Huse, hvor ikke enten den specielle Bygningslov eller approberede Sundhedsvedtægter forbyder det. Dog maatte vel Øvrigheden i Kraft af sit almindelige Værgemaal kunne forbyde Forældre at have sine smaa Børn i aabenbar skadelige Boliger.

4) I flere af Byerne ansees det med Hjemmel af den sædvansmæssige Ret utilladeligt at anbringe Vinduer ind mod Naboens Grund, jfr. Hstretsd. 17 April 1847 (Retst. 1848 S. 165 fgg. (Stavanger), se og Retst. 1856 S. 822—32 og Hstretsd. 19 Marts 1831 (Kristiania). — Nogen skreven Lovhjemmel for denne Sætning haves imidlertid ikke (jfr. D. L. 5—10—56), og den kan ikke antages at gjælde udenfor de Stæder, hvor den gjennem Sædvanen er bleven anerkjendt.

5) Ifølge Havneloven 24 Juli 1827 § 16 maa Ingen opføre Søboder, Bolværker eller deslige ved Havnen eller gjøre nogensomhelst Forandring derved, uden Havnekommissionens Tilladelse. Denne Indskrænkning gjælder dog neppe udenfor Kjøb- og Ladestederne, da der for Udhavnene hverken er anordnet Havnekommission eller ansat nogen Havnefoged.

6) Vejloven 15 Septbr. 1851 § 19 forbyder at opføre Bygninger og Gjærder inden en Afstand af resp. 3 Alen og 1 Alen fra offentlig Vej, og Tillægsloven af 12 Oktbr. 1857 § 6 at opføre Krudmøller og lignende farlige Indretninger i

mindre Afstand end 1000 Alen. — L. 7 Septbr. 1854 §§ 3 og 4 forbyder ved Jærnbaner til almindelig Benyttelse, som drives med Lokomotiv, at opføre noget Hus eller Skur inden en Afstand af 75 Alen uden med ildfast Tagtækning, og at have Oplag af let ildfængende Ting inden en Afstand af 40 Alen uden under ildfast Overdækning (jfr. Bkgj. 11 Oktbr. 1855 og 15 Juni 1864), samt, hvor Banen ligger paa en Banke eller i en Udskjæring, at udgrave Grunden i dens Nærhed. Ogsaa udenfor disse Bestemmelser kan Kongen forbyde Opførelse af særdeles farlige Indretninger og andre Foretagender, hvoraf Fare for Jærnbanen og Færselen paa samme skjønnes at ville opstaa. — Endelig mærkes Forbudet i Anordn. 14 Juni 1687 § 4 og Fr. 13 Aug. 1734 § 7 mod at opføre noget Hus med Ildsted inden en Afstand af 100 Alen fra Kirkerne.

7) Som Indskrænkninger i Ejendomsretten kan ogsaa betragtes en stor Del Politibestemmelser vedkommende Behandlingen af visse Ting, navnlig saadanne, som ved at misbruges kan stifte Skade. Saaledes: om Handelen med visse Gjenstande (Gifter og Medikamenter; Brændevin og dermed tilberedet Drik); om usunde Levnetsmidlers Forhandling Fr. 22 Oktbr. 1701 II. Kap. 9, § 5 m. fl. jfr. L. 16 Maj 1860 § 3; om Husdyr, der angribes af smitsomme Sygdomme, L. 15 Septbr. 1851 og 27 Febr. 1866; om Fiskevarers Tilvirkning Reskr. 26 Juli 1781, L. 1 Aug. 1821 § 14 og L. 23 Maj 1857 § 20; om Guld- og Sølvarbejdes Gehalt, Haandvl. 15 Juli 1839 § 86, L. 25 Septbr. 1845, Lagsart. 6 Maj 1718 og 15 Jan. 1723 §§ 5 og 6; om Tilsynet med Dampskibe, L. 4 Juni 1866. Forbudet mod Mishandling af egne Kreaturer, Krll. 23—19, samt Bestemmelserne om Fredning af forskjellige vilde Dyr medfører ligeledes forskjellige Indskrænkninger i Ejerens Raadighed; men her er det dog egentlig nærmest selve Handlingerne, som forbydes.

8) En overmaade væsenlig Indskrænkning i Ejendomsraadigheden medfører dernæst Odelsretten, L. 26 Juni 1821 og 28 Septbr. 1857. Jfr. ogsaa 5—3—37 og 38. — Endvidere

9) Forkjøbsretten, der tilkommer Medejere ifølge 5—3—51 jfr. 4—2—3 og Søfartsl. § 7, samt Leilændinger paa Bygselgods ifølge Reskr. 18 Jan. 1710 (jfr. 23 Septbr. 1699), gjentagen i Fr. 18 Juni 1723 og Fr. om Kirkegods 25 Febr. 1733; se og om det beneficerede Gods L. 4 Aug. 1827 §§ 2—4 og 9. — Hvor offentlig Auktion finder Sted, faar Forkjøbsretten liden Betydning, da den Berettigede her alligevel har det i sin Magt at erhverve Tingen, og man har derfor ment, at hine Bestemmelser, der alle hidrører fra en Tid, da offentlige Auktioner endnu ikke var komne i Brug, maatte blive uden Anvendelse, i alle Fald naar den Forkjøbsberettigede specielt bliver varslet om Auktionen, jfr. Odelsfr. 14 Jan. 1771 § 6 og Søfartsl. § 7. Imidlertid kan man klarligen ikke af denne Grund anse Forkjøbsretten bortfalden, naar Tingen sælges ved Auktion; thi den Forkjøbsberettigede behøver ikke at gjøre noget Overbud, men kan fordre at indtræde i det højeste Bud, som gjøres af Andre. Alene mellem Samejere synes man, som Følge af at offentlig Auktion antages at kunne træde istedetfor Taxt efter 5—3—51 ved Samejets Opløsning, ogsaa at kunne forsvare at antage, at Medejerne heller ikke med sin Forkjøbsret kan omstøde et foretaget Auktionssalg af den enkelte Part, jfr. Søfartsl. § 7. — At den nyere Lovgivning heller ikke har anseet Forkjøbsret uforenlig med Auktionsinstitutet, viser især Berganordn. 7 Septbr. 1812 § 67, L. om Røros 12 Septbr. 1818, Privil. § 24, L. 20 Aug. 1821 § 26 jfr. 4 Aug. 1827 § 2.

10) En i sin Tid højst betydelig, men nu ganske upraktisk Indskrænkning i Ejendomsretten medførte Lovb. 3—14, der ikke alene paalagde Jorddrotterne ved Bortbygsling af sin Ejendom at lade sig nøje med meget uforbelagtige Vilkaar, men

derhos ogsaa paa en Maade nødte den, som ejede mere end een Gaard, til at bortbygsle de øvrige (3—14—26). At 3—14 endnu ved Midten af forrige Aarhundrede fordredes overholdt, viser en Rentekammerskrivelse af 22 Juli 1758, hvorved Fogderne paalægges at tage Lejlændingernes edelige Forsikring, at Jorddrotten ikke oppebærer mere for sin Gaard, end Loven tillader; se og Reskr. 23 Septbr. 1699. Men allerede Reskr. 2 Septbr. 1799 og 3 Novbr. 1813 § 12 viser, at man dengang ansaa ham berettiget til at tage højere Bygsel end 3—14—24 tillod, jfr. L. 4 Aug. 1827 § 2 og 7.

11) Visse Gjenstande er det forbudt Ejeren at skille fra Ejendommen, se, foruden den upraktiske 3—17—3 (Vaaben), Anordn. 18 Aug. 1767 I § 4 (Brandredskaber) og L. 8 Septbr. 1818 §§ 6 og 7 jfr. L. 7 Aug. 1827 (Kvarterheste). Se og Bergl. 14 Juli 1842 § 50, der forbyder ved Grubers Nedlæggelse at borttage noget af den til sammes Befæstning opførte Bygning.

12) Uagtet det er en Følge af Ejerens uindskrænkede Herredømme, at han frit maa kunne omforme og tilintetgjøre Tingen, kan dog ikke Ejendomsretten egentlig siges at medføre Ret til en aldeles hensigtsløs Ødelæggelse, da dette vilde være i ligefrem Strid med Tingenes Bestemmelse. Hermed lader sig vel ikke i Almindelighed føre nogen Kontrol, ligesaa lidt som Nogen vilde kunne forhindre Ejeren fra at sætte sin Vilje igjennem, saa længe man ikke kan betage ham hans personlige Frihed. Men deraf følger dog, at ingen dertil sigtende Forføjning behøver at respekteres. En kontraktmæssig eller testamentarisk Disposition, gaaende ud paa, at en Ting aldeles ikke mere skal bruges, eller at den skal ødelægges, vil være ugyldig, hvor der ikke kan paavises nogen rimelig Grund dertil, saasom at Ejeren ikke ønsker, at Tingen skal komme i fremmede Hænder; skjønt dens Efterkommelse dog ikke er forbudt. — Vor Lovgivning har heller ikke

ved positive Bud synderlig indskrænket Ejerens Adgang til at ødelægge sin Ejendom, hvilket derimod de fleste fremmede Love, navnlig med Hensyn til fast Gods, i stor Udstrækning har gjort. Rentekammerskr. 29 Jan. 1750 og 29 Jan. 1752 paalagde vel Fogderne ved Jordegods's Afhændelse at paase, at ingen Ejer ødelagde sin Gaards Skov eller anden Herlighed, samt at ingen Gaard udparcelleredes eller fraskiltes sine Herligheder i den Grad, at Resten ikke kunde holdes tilbørlig vedlige; men dette Bud, som heller ikke vilde været let at gjennemføre, er bortfaldet i alle Fald ved Fr. 18 Decbr. 1764 og L. 17 Decbr. 1836 § 3 jfr. L. 11 April 1842. De ældre Forbud mod ødelæggende Behandling af Skovejendomme er hævede ved Fr. 22 April 1795 og L. 23 Juni 1836. Alene med Hensyn til Almenningsskovene har den sednere Lovgivning indskrænket Ejernes Raadighed af Hensyn til Efterslægten (L. 12 Oktbr. 1857 og L. 22 Juni 1863 Kap. 2). Over private Skove har den derimod alene forbudt Ejeren at indrømme Andre ødelæggende Brugsrettigheder (L. 22 Juni 1863 §§ 14—19, jfr. ogsaa § 71). — At Ejeren ikke maa ødelægge Tingen paa en for Andre farlig Maade f. Ex. ved Ild, forstaar sig selv, jfr. Krll. 23—1 og 2, samt Fr. 4 April 1781. Men et isoleret Hus paa Landet, hvori ingen Mennesker opholder sig, og som ikke er forsikret, kan Ejeren ustraffet afbrænde.

Fjerde Afsnit.

Om Sameje.

§ 20.

Samejeres Raadighed over Tingen. Samejets Opløsning.

Naar Ejendomsretten til en Ting befinder sig hos Flere i Forening, saaledes, at Enhver besidder en Brøkdel af Ejendomsretten til den hele Ting, kaldes dette Forhold Sameje. Det er altsaa ikke Tingen, men alene Retten, som her er delt, og det den samlede Ejendomsret, saaledes at ikke nogen Del af Tingen eller nogensomhelst Raadighed over den udelukkende tilkommer nogen enkelt af Ejerne (communio pro indiviso).

Heri adskiller saaledes Sameje- sig fra Servitutforholdet, hvor vistnok heller ikke Tingen men alene Retten er delt; men hvor Retten er delt paa den Maade, at hver Deltager særskilt besidder sin Del af Retten udelukkende og helt, hvor altsaa Beføjelserne paa en Maade kan siges at befinde sig i et communio pro diviso med hinanden.

Samejeforholdet maa ikke opfattes som en Indskrænkning i Ejendomsretten, da Formindskelsen af den Enkeltes Raadighed ikke vedkommer Indholdet, men alene Omfanget. Alle Ejere har kvalitativt den samme Ret, — fuld Ejendomsret til den hele Ting, — men kun en Del af, ikke hele Ejendomsretten.

Fra Sameje maa vel adskilles det Tilfælde, at en Ting ejes af en juridisk Person, der dannes af flere fysiske Individer (f. Ex. af et Aktieselskab). Thi her er Retten in-

genlunde delt; den juridiske Persons Ejendomsret er som saadan ikke forskjellig fra enhver anden. Den juridiske Person er som Retssubjekt aldeles forskjellig fra samtlige de fysiske Personer, der udgjør dens Substrat; disse er hverken enkeltvis eller samlede Ejere af Tingen (jfr. Skr. 20 Juli 1843), og kan følgelig ikke paa Grund af sin Egenskab som Bærere af den juridiske Person tilkomme Andel i nogen af de Rettigheder, som følger med Ejendom, f. Ex. Odelsret, Stemmeret. Disse Rettigheder synes derimod ikke at kunne frakjendes Samejere; thi om end deres Ejendomsret ikke er hel, kan man dog ikke nægte, at de virkelig er fuldkomne Ejere. Storthinget har dog ved en Beslutning af 5 Juni 1866 frakjendt Samejere som saadanne Stemmeret, (jfr. det juridiske Fakultets Betænkning i Ugeblad for Lovkyndighed I. S. 113 og V. S. 392). — Der er iøvrigt naturligvis intet til Hinder for, at en Ting kan være i Sameje mellem flere juridiske Personer eller mellem en eller flere juridiske og en eller flere fysiske Personer. I alle Tilfælde betragtes den juridiske Person som et eneste Retssubjekt.

Sprogbrugen tillader at anvende Ordet Ejendom og Sameje ikke alene paa Ting men paa Formuen i Almindelighed, og man deler saaledes Sameje i det almindelige og det specielle. Det første, som i det ældre Lovsprog mere passende benævntes Fællig (se f. Ex. 5—2—63 og 64, 5—3—30), — hvorunder dog ogsaa betegnedes et faktisk Samliv med den derved opstaaende Fællesnydelse, uden Hensyn til Ejendomsforholdet (f. Ex. 1—22—29, 1—21—10, 5—1—13, 5—2—57 til 60, 5—3—22 jfr. 6—9—4), — er imidlertid meget mere et personligt end et tingligt Forhold.

Det Retsforhold mellem to eller flere Personer, som opstaar derved, at de i en eller flere Retninger har forenet sine Interesser, bliver i sin Helhed at afhandle i Obligationsretten, da det ikke kommer væsenlig i Betragtning, hvad der er For-

eningens Gjenstand: Ting eller Handlinger. Tingsretten behandler derfor alene en enkelt Side af Interessentskabsforholdet, nemlig det egentlige Sameje, hvis Gjenstand er en eller flere (materielle eller immaterielle) Ting. Det forstaar sig iøvrigt, at de samme Regler, med de Afændringer, som det personlige Forhold medfører, ogsaa maa komme til Anvendelse i Fælligsforholdet, forsaavidt Fællerne er Samejere af nogle eller alle de i Boet værende Ting, ja tildels endog, hvor Tinglysning overensstemmende med 1—22—29 er forsømt, strengt taget uden Hensyn hertil. — I Tingsretten behandles fremdeles Samejeforholdet kun, forsaavidt Tingens retlige Forhold paavirkes ved denne Ejendomsrettens Deling. Samejernes Retsforhold iøvrigt, indbyrdes og ligeover for Tredjemand, afhandles bedst i Obligationsretten i Forbindelse med Selskabsforholdet i det hele.

Sameje kan være frivilligt eller ufrivilligt, eftersom Parterne frivillig har indladt sig i Forholdet eller ikke. I sidste Tilfælde kan igjen Samejet grunde sig enten paa Lovens Bud eller i en tilfældig Begivenhed.

At enhver enkelt af Ejerne i et Samejeforhold maa være indskrænket i sin Raadighed over Tingen af Hensyn til Medejerne, er en ligefrem Følge deraf, at han ikke besidder hele Ejendomsretten; men Udøvelsen af denne delte Ejendomsret over den udelte Ting kan oftere give Anledning til Tvivlsmaal. I det frivillige Sameje vil disse Tvivlsmaal fornemmelig maatte søge sin Løsning i den Viljestilkjendegivelse fra Parternes Side, hvorpaa Forholdet hviler, og, hvor denne ikke indeholder noget herom, i hvad der med størst Rimelighed maa antages at have været deres Mening; dette behandles saaledes bekvemmest i Obligationsretten. — I det ufrivillige Sameje derimod, hvor man ikke har noget udtrykkeligt eller stiltiende Samtykke at gaa ud fra, kan Samejernes indbyrdes Retsforhold alene udledes af Beskaffenheden af hver enkelts egen Ret i Tingen.

Navnlig med Hensyn til det vigtige Spørgsmaal: hvorvidt Majoriteten i Tvisttilfælde binder Minoriteten, kan man i det frivillige Sameieforhold ofte, selv hvor Kontrakten intet derom bestemmer, ledes til en bekræftende Besvarelse ved den Betragtning, at det ikke er rimeligt, at Parterne kan have villet, at det Hele i ethvert Dissenstilfælde skal gaa istaa (jfr. 3—14—2, 4—1—34 og 35, Søfartsl. §§ 5 og 9). Dog kan dette ikke gjælde uden for rene Administrationsanliggender, ligesom Medlemmernes Antal heller ikke maa være altfor lidet, da Enstemmighed inden en liden Kreds snarere kan antages at være paaregnet, hvorhos det ogsaa maa komme i Betragtning, om der er forbeholdt enhver Interessent Adgang til efter Behag at træde ud. — Ved det ufrivillige Sameie derimod fører den Betragtning, at Minoriteten ejer sin mindre Part med samme Ret som Majoriteten sin større, uden at have givet noget Samtykke til i noget Tilfælde at underordne sin Ret under dennes, - til altid at indrømme enhver af Ejerne et Veto med Hensyn til alle Forføjninger over den fælles Ting. Dog maatte vel en Protest, der var fremsat uden nogen anden Grund, end alene for at fortrædige de Andre, kunne paadrage Erstatningsansvar, og ved Dom kunne erholdes kjendt ugyldig. — Hvor Sameiets Gjenstand er Skib, forudsætter Søfartsl. § 5, jfr. § 8, 9 og 41 bestemt, at Majoriteten af Rederne i ethvert Tilfælde har den afgjørende Myndighed i alle Bestyrelsesanliggender.

I ethvert Fald forstaar det sig, at enhver Medejer maa være berettiget til, naar intet Andet udtrykkelig er bestemt, at disponere frit over sin egen Anpart, forsaavidt dette kan ske uden Fortrængsel for de Øvrige, altsaa navnlig ved at bortskjænke, bortleje eller sælge denne, i hvilket sidste Tilfælde dog Medejerne har Forkjøbsret fremfor en Fremmed (5—3—51, Søfartsl. § 7).

De Vanskeligheder, som Løsningen af Konflikter især i det ufrivillige Sameieforhold medfører, afhjælpes dog for en væsentlig Del ved den enhver af Sameierne, hvor intet Modsat udtrykkelig er vedtaget, ifølge selve Loven tilkommende Ret til at paastaa Sameiet ophævet ved fysisk Deling, hvor saadan uden Skade kan finde Sted (jfr. Hstretsd. 29 April 1839), og i Mangel deraf ved Udløsning (3—12—15, 5—3—51).

Er det udtrykkelig aftalt, at Sameiet en vis Tid skal være uopløseligt, er det en Selvfølge, at denne Aftale maa være forbindende for Parterne. Hvorvidt den ogsaa, i Tilfælde af deres Død eller Fallissement, bliver bindende for deres Arvinger eller Kreditorer, vil bero paa, om Aftalen ikke kommer i Strid med 5—13—44 jfr. Konkursl. § 42 og 43, og derhos om den kan betragtes som en virkelig fuldbyrdet Disposition inter vivos, hvilket den i Regelen vil være, hvor den Afdøde eller Fallenten selv har staaet udenfor Tingens Bestyrelse. Og selv om han personlig har deltaget i Bestyrelsen, vil efter Omstændighederne det samme kunne gjælde, naar denne Deltagelse fra hans Side alene har været en Ret, og samme Adgang er forbeholdt hans Efterfølgere. I modsat Fald vil derimod Dødsfaldet eller Konkursen altid fremkalde en Forrykkelse af Forholdet, hvori Livsarvinger (for 3 Fjerdedele af Boet) og Kreditorer ikke er pligtige at finde sig. For Udarvinger vil Aftalen altid være forbindende. — I alle Tilfælde, hvor Sameiet forbliver bestaaende, forstaar det sig, at Vedkommendes Anpart i samme gaar over paa hans Bo og Arvinger paa samme Maade, som han selv besad den*.

Sameie i Skib kan dog ifølge Søfartsl. § 8 ikke fordres opløst, med mindre Retten finder, at nogen af Rederne bliver brøstholden ved den Maade, hvorpaa Skibet bestyres, og det

*) Jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 214 fgg.

skjønnes, at Fællesskabet ikke længer med Nytte kan fortsættes, og der heller ikke er Anledning til uden betydeligt Tab at faa de enkelte Skibsparter solgte. Paa den anden Side kan her Samejets Opløsning altid dekreteres, hvor disse Betingelser er tilstede, selv om Uopløselighed maatte være vedtagen. Og Sagens Natur taler for, at Analogien heraf maa kunne følges ogsaa i andre Sameieforhold. — Omvendt maa det vistnok ogsaa antages at være en Følge af den alle Interessenter paa Grund af det personlige Forhold, hvori de staar, paahvilende Agtsomhedspligt imod hinanden, at ingen kan fremtvinge Opløsningen til Tider, hvor Forholdene maatte gjøre den aabenbar uforbelagtig.

Paa Grund af Medejernes Forkjøbsret foreskrev 5—3—51, at den Ejer, som ønskede Samejets Opløsning, skulde give sine Medejere Valget mellem at udløse ham, eller at udløses af ham. Udløsningen skulde ske efter lovlig Vurdering, i hvis Sted nu, efter Auktionsvæsenets Udvikling, offentlig Auktion antages at kunne bruges, jfr. 4—1—35, 4—2—14 og Søfartsl. § 7 og 8. — Om formeligt Skifte ved Rettens Mellemkomst vil der alene være Tale, hvor Fællesskabets Gjenstand er et Bo eller en Formuesmasse, ikke naar det alene angaar en enkelt Ting.

Forsaavidt der ved Samejets Opløsning tilfalder den enkelte Interessent mere af nogen Gjenstand end den Anpart, som han selv deri repræsenterer, finder for det Overskydende i Virkeligheden et Salg Sted, og, hvis der i Fællesskabet findes faste Ejendomme eller Skibe, maa der følgelig til Hjemmelsdokumentet benyttes stemplet Papir efter Værdien af det Overskydende, og det uden Hensyn til paahvilende Gjæld, hvis Overtagelse er at betragte som Kjøbesum. Dog behøver længstlevende Ægtefælle ikke i noget Tilfælde stemplet Papir til Hjemmelsbrev paa, hvad han eller hun erholder udlagt paa

Skifte efter sin Ægtefælle, med hvem førstnævnte levede i Fællig; se Stpll. 9 August 1839 § 11, L. 14 August 1851 og 12 Oktober 1857.

§ 21.

Ufrivillige Sameieforhold. Sammenblandinger.

Et ufrivilligt Sameie kan opstaa:

A. Ved Retskollisioner saasom ved samtidig thinglyste Pante- eller Adkomstdokumenter (L. 12 Oktbr. 1857 § 5; jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 275); samtidig afholdte og thinglyste Udlæg (L. 1857 § 7 og 8 jfr. Konkursl. 6 Juni 1863 § 46 og 128).

B. Ved en Persons Død eller Konkurs. — Forsaavidt imidlertid Boet tages under Behandling af den offentlige Skifteret, fremkommer intet egentligt Sameie; thi Boet optræder her som en selvstændig juridisk Person, repræsenteret ved Skifteretten, og Arvinger eller Kreditorer staar i Forhold til samme som Rettighedshavere, med en efter Omstændighederne større eller mindre Ret til Indflydelse paa dets Anliggender; og det Interessentskabsforhold, som i denne Henseende bestaar mellem dem, vedkommer følgelig ikke Tingsretten. Først ved Udlægget erhverver Boets Interessenter Eiendomsret (5—6—1), men med det samme indtræder ogsaa Fællesskabets Opløsning. — Naar en Enkemand eller Enke, mod Lovens Forbud, gifter sig igjen, før Skifte efter den Førstafdøde er afholdt, bestemmer 5—2—70, at, hvis Boets Tilstand ikke kan lovligen bevises, skal den Førstafdødes Arvinger, den Længstlevende og dennes nye Ægtefælle, hver for en Tredjedel, være lodtagne i den samlede Masse; men hvad Loven her fastsætter, er alene Delingsnormen; noget egentligt Sameie er heller ikke her tilstede, da Arvingerne først bliver Eiere af sin Anpart, naar de erholder samme udlagt.

Ifølge Fr. 19 Marts 1790 og Reskr. 25 Juli 1788, 10

Juli 1789 og 7 Febr. 1794 samtlige § 2, opstod der et Slags Sameje mellem den Længstlevende, som erholdt de nødvendige Ejendele af Boet udlagt, og den Førstafdødes Livsarvinger. Men dette Forhold bør nu vistnok alene betragtes som Pant, ikke som Ejendom, jfr. Fr. 21 Juni 1799 § 2, Odelsl. § 15 og L. 30 Juli 1851 § 13. — Heller ikke er det noget virkeligt Samejeforhold, som opstaar ved længstlevende Ægtefælles Hensidden i uskiftet Bo (L. 30 Juli 1851); thi uagtet Arven allerede er falden ved den første Ægtefælles Død, betragtes Børnene dog ikke endnu som Ejere, og har ingensomhelst Raadighed over nogen Del af Boet; men denne tilkommer udelukkende den Længstlevende, alene med de Indskrænkninger, som den Stedbørnenes Værger paalagte Tilsynspligt (L. 1851 § 9) medfører. Den erhvervede Arverets Overgang til Ejendomsret er her udsat indtil videre.

C. Ved tilfældige Begivenheder. — Det klareste Tilfælde er, hvor forskjellige Ejeres Ting er sammenblandede paa saadan Maade, at de ikke, eller kun med uforholdsmæssige Bekostninger, igjen kan skilles ad, og uden at noget egentlig nyt Produkt derved kan siges at være dannet, jfr. 4—3—16, 21, (confusio, commixtio). Her bliver de forskjellige Ejere, hver i Forhold til Værdien af sin Ting, Samejere i den fælles Masse. Er altsaa denne som Blanding mindre værd end Summen af dens enkelte Bestanddele, maa Tabet følgelig gaa forholdsvis ud over dem alle. Er f. Ex. 50 Tønder Rug a 4 Spd. og 50 Tønder Hvede a 6 Spd. pr. Tønde, altsaa en samlet Værdi af 500 Spd., tilhørende forskjellige Ejere, styrtede sammen, og Blandingen kun udbringes til 4½ Spd. pr. Tønde, altsaa tilsammen 450 Spd., — tilkommer der Rugens Ejer af de samlede 100 Tønder $\frac{4}{10}$, altsaa 40 Tønder, eller af Udbyttet 180 Spd., og Hvedens Ejer $\frac{6}{10}$ eller 60 Tønder, og af Udbyttet 270 Spd.

De fleste Vanskeligheder i dette Forhold fremkommer derved, at de forskjellige Ejeres Bidrag til den fælles Masse som oftest ikke nøjagtigen lader sig oplyse; men dels slet ikke, dels alene med et Maximum eller et Minimum eller begge Dele, er givet.

At i første Tilfælde, naar *slet intet* er oplyst, den samlede Masse maa *deles lige* mellem samtlige Ejere, er en almindelig Nødhjælp, og følger ligefrem deraf, at ingen kan bevise nogen Ret til det Mere. — Er et *Minimum eller* et *Maximum* paa hver Side givet, forstaar det sig, at ingen kan erholde mindre end hint, eller mere end dette; men med denne Begrænsning maa ogsaa her lige Deling finde Sted. At fordele Differensen i Forhold til de beviste Anparter, eller at lade enhver forlods udtage sit Minimum og derefter dele Resten lige, vilde ikke gaa an, da det ingenlunde er vist, at det, som paa de respektive Sider er *bevist*, indbyrdes staar i samme Forhold til det *Sande*. — Er *baade Maximum* og *Minimum* givne, anvendes samtidig begge Begrænsninger ved den lige Fordeling: Ingen faar mindre end sit Minimum, og ingen faar mere end sit Maximum. — Det Tilfælde, at Summen af de beviste Minima er *større*, eller Summen af de beviste Maxima *mindre* end Massen, kan alene tænkes fremkommet ved en sednere Formindskelse eller Tilvæxt, f. Ex. naar flydende Varer svinder ind eller udlækker, eller en Kornbeholdning svæller ud, og i dette Tab eller Overskud maa Samejerne tage ligelig Del. Men under den første Forudsætning har det beviste *Minimum* tillige tabt sin Anvendelighed som Grænse for Delingen, hvoraf følger, at umiddelbar lige Deling af det Tiloversblevne maa indtræde; under den anden Forudsætning maa først en lige Deling, med den anførte Indskrænkning, at ingen kan faa mere end sit Maximum, finde Sted, og derefter Overskuddet atter deles lige mellem Ejerne; thi at dele det Hele

umiddelbart efter Forholdet mellem de beviste Maxima, eller at lade enhver først udtage sit Maximum, og dernæst dele Resten lige, vilde være urigtigt, da det, som anført, ingenlunde er vist, at de respektive Maxima eller Minima staar i ligeligt Forhold til det Sande, hvoraf følger, at de alene kan komme i Betragtning som Grænser opad eller nedad. — Samme Bemærkning kommer til Anvendelse, naar det alene er paa den ene Side, at et Maximum eller et Minimum er oplyst. Ogsaa her maa lige Deling finde Sted, dog saaledes, at ingen erholder mindre end dette, eller mere end hint. — At iøvrigt det ovenfor angivne Hensyn til de respektive Bestanddeles forskjellige Værdi ogsaa her, saa vidt Bevislighedernes Stilling tillader det, maa tages i Betragtning, er en Selvfølge; men den komplicerede Regning, som derved kan blive nødvendig, volder alene faktiske, ikke juridiske Vanskeligheder.

§ 22.

Fortsættelse. Produktion og Bearbejdelse af fremmede Materialier.

Under foregaaende Litr. har Forudsætningen været, at de særskilte Bestanddele, hvoraf den samlede Masse bestaar, fremdeles optræder som selvstændige Ting; Fællesskabet mellem Ejerne er her fremkommet som en Følge af Umuligheden i at sondre disse Ting ud fra hinanden, og dette Samejes Opløsning bevirkes derfor gjennem en delvis Bytning af Ejendomsgjenstande.

Anderledes stiller derimod Forholdet sig, hvor Foreningen af de forskjellige Ejendomsgjenstande er foregaaet paa en saadan Maade, at derved er frembragt et nyt Produkt, hvilket f. Ex. ved Blanding af uensartede flydende Ting hyppig vil være Tilfældet. Thi da er det ikke længer de oprindelige Bestanddele, men den nye tilblevne Ting, hvorpaa Undersøgelsen kommer til at gaa ud, og ved Bestemmelsen af dennes Ejen-

domsforhold maa samtlige de Faktorer, som den skylder sin Tilblivelse, og ikke alene de materielle Substanser isoleret tagne, komme i Betragtning. Til Løsningen af de herhen hørende yderst vanskelige Spørgsmaal giver vor positive Lovgivning saa godt som intet Bidrag, og vi er saaledes næsten udelukkende henviste til den Vejledning, som af Forholdets egen Natur i Forbindelse med Ejendomsrettens Begreb i dets Almindelighed lader sig hente. De positive Regler, som den romerske Ret herom indeholdt, (Just. Inst. II. 1 § 25—34) er hos os ikke anvendelige.

Klart er det for det Første, at, hvor nogen af Bestanddelene er benyttet som Materiale til det nye Produkts Frembringelse paa saadan Maade, at den derved kan siges at være endelig konsumeret, f. Ex. ved kemiske Blandinger, hvor fremmed Kalk, Sten eller Tømmer er forbrugt til Opførelse af et Hus, Korn eller Potetes til Brændevin, Potaske og Olie til Sæbe, Olie og Farve til Maling, Svovl og Kviksølv til Zinnober, Uld til Klæde, Lærred eller Marmor til Kunstværker o. desl., der er den tidligere Ejendomsret hertil ved Tingens Undergang fuldstændig gaaet tabt, og Producenten beholder det Hele, uden at der tilkommer Bestanddelenes tidligere Ejer nogensomhelst Ret. — At Materialet i flere af de exempelvis anførte Tilfælde endnu fysisk lader sig paavise, gjør intet til Sagen; thi absolut lader Materien sig aldrig tilintetgjøre, men i retlig Forstand maa en Overgang til en hel ny og forskjellig Skikkelse, hvorfra Tingen er beregnet paa ingensinde at skulle kunne vende tilbage, ansees som Undergang. Og derfor kan heller ikke den Omstændighed, at Forbindelsen sednere adskilles f. Ex. ved at Bygningen igjen nedrives, Zinnober ved Glødning igjen adskilles i Svovl og Kviksølv, o. dsl. kalde den tidligere Ejendomsret over Bestanddelene tillive igjen; thi de nye Ting, som herved fremkommer, er i retlig Betydning forskjellige fra dem, som oprindelig blev forbrugte. Forsaavidt Forbrugelsen kan

lægges nogen Person tillast, har den Forurettede vistnok en Erstatnings-Fordring paa den, ved hvis Skyld hans Ejendom er tilintetgjort; men hvorvidt dette er den samme, som er Ejer af Produktet, er en Tilfældighed, og vedkommer følgelig ikke Tingsretten.

Hvor derimod ved det nye Produkts Frembringelse dets Bestanddele ikke saaledes kan siges at være materialiter tilintetgjorte, der opstaar et med Sameje analogt Retsforhold. Vel bliver ogsaa her det nye Produkt den umiddelbare Gjenstand for Undersøgelsen, og optræder som en ny selvstændig Ejendomsgjenstand, der ikke kan ofres for at opretholde Ejendomsretten over de Faktorer, ved hvis Forbindelse den er fremkommen. Men da paa den anden Side ogsaa disse Gjenstande fremdeles existerer og kan paavises, gaar det heller ikke an at sætte Ejendomsretten over dem aldeles ud af Betragtning. En Modifikation af de respektive Rettigheder bliver følgelig nødvendig, og den eneste Maade, hvorpaa en retfærdig og med Forholdets Natur stemmende Løsning kan foregaa, bliver her at tillægge Repræsentanten for den væsenligste Faktor alene den egentlige Ejendomsret til det hele Produkt, mod at udløse de Øvrige, følgelig lade Vindikationsretten for disses Vedkommende bortfalde, men dog betragte dem som Interessenter i Ejendomsretten for saa vidt, at der tillægges dem en Fordring hos hin for sit Tilkommende, hvilken Fordring, for saa vidt de tillige har Tingen i sin Besiddelse, er forbunden med Tilbageholdelsesret (se ovenfor S. 69). — At man ikke, saaledes som ved de rene Sammenblandinger, kan antage et egentligt Sameje, der ligefrem skulde løses efter Regelen i 5—3—51, kommer af, at her mangler den i det virkelige Samejeforhold væsenlige Ensartethed mellem de respektive Rettigheder, og heller ikke haves nogetsomhelst Samtykke til at behandles lige at gaa ud fra. Ejerne af hver af de Faktorer,

hvoraf den nye Gjenstand bestaar, besad oprindelig hele Ejendomsretten hver til sin Ting, og den stedfundne Forbindelse kan ikke medføre nogen Deling af Retten. Men Gjenstandene er ved Forbindelsen i større eller mindre Grad paavirkede i sin Individualitet, og denne Forandring bevirker naturlig ogsaa en tilsvarende Modifikation i Retten. Det gaar saaledes ikke an at kjende dem Alle ligeberettigede til at beholde det Hele mod at udløse de Øvrige, og i Mangel af Overenskomst lade Lodkastning gjøre Udslaget; men den Ene eller den Anden vil altid indtage en saa fremtrædende Stilling i Forholdet, at han ubetinget maa have Ret til, hvis han vil, at udløse sine Medinteressenter. Og dermed bortfalder altsaa ogsaa Vindikationsretten for disses Vedkommende, selv i Tilfælde af, at Principaltingens Ejer foretrækker at lade 5—3—51 ligefrem komme til Anvendelse, hvortil han naturligvis altid maa have Adgang. Heri ligger altsaa den retlige Begrundelse af Sætningen: accessorium seqvitur suum principale, at Tingene ved den indtraadte Forbindelse vel ikke er tilintetgjorte, men dog har tabt saa meget af sin Selvstændighed, at ogsaa den tidligere Ejendomsret til samme vel ikke er ophørt, men dog væsenlig er bleven modificeret. Og saaledes bliver det ganske konsekvent at lade den, hvis Ejendomsgjenstand ved det Passerede er undergaaet mindst Forandring, og som altsaa i det nye Produkt indtager den væsenligste Plads, fremdeles beholde sin Stilling som Ejer, og af de øvrige, mere eller mindre forstyrrede, Faktorers Ret at lade bestaa saa meget som muligt, nemlig Ret til en større eller mindre Andel i det nye Produkts Værdi.

Med Hensyn til det indbyrdes Forhold mellem Produktets forskjellige Faktorer, vil saaledes en afgjørende Indflydelse tilkomme Graden, hvori den ene eller den anden ved Forbindelsen er undergaaet Forandring.

1. Størst Lighed med et virkeligt Sameje antager Forholdet, naar Produktets materielle Bestanddele i det Væsentlige bestaar individuelt uforandrede, men alene har tabt sin selvstændige Tilværelse som Ting, og er gaaede over til integrerende Dele af det nye Produkt. — Her er det alene Hensynet til dette sidstes Opretholdelse, der staar i Vejen for Adskillelsen og Vindikationen af de enkelte Dele, f. Ex., hvor Hjul er satte paa en Vogn, Glasruder i et Vindue, Ædelstene indsattede i Smykker, forskjellige Stykker Metal sammenloddede, Metaller forarbejdede til Husgeraad, Klæde syet til Klæder o. s. v., og i Almindelighed hvor en Ting alene er omformet, saaledes at Stoffet fremdeles bestaar in specie. Da nemlig ogsaa Formen som saadan altid bestaar, befinder alle Faktorer sig i deslige Tilfælde under ensartede Vilkaar. Hvorvidt Produktets Ejer tillige var Ejer af nogle af Stoffene, eller om alene Formen skylder ham sin Tilværelse, er ligegyldigt. — Hvilken Faktor der i deslige Tilfælde er den principale, maa alene bero paa Værdiforholdet. Ved Bestemmelsen af dette maa man imidlertid se hen til Faktorernes respektive Værdi som endnu tilværende Bestanddele af Produktet, ikke derimod til deres Værdi i adskilt Tilstand, thi Adskillelse skal netop ikke finde Sted, — og ligesaalidt til hvad der i Virkeligheden er forbrugt. Er der til Produktets Frembringelse enten forbrugt mere Materiale eller anvendt mere Arbeide end fornødent, da er denne Værdi forsaavidt tilintetgjort og kan ikke gjøre Paastand paa at erstattes. Er det derimod ingen af Bestanddelene særskilt, der er bortødslet, men alligevel Værdien af det samlede Produkt er mindre end Summen af de Faktorer, hvoraf det bestaar, fordi selve Forbindelsen var uhensigtsmæssig, f. Ex. om man havde forfærdiget Spiseskeer af Jærn eller Vinduesbeslag af ædle Metaller, Gaardsredskaber af Mahogni eller sat Messingbeslag paa en Arbejdsvogn, forsynet en Plog med kunstigt

Snitværk, o. dsl., da maa Tabet gaa forholdsvis ud over begge. Thi i dette Tilfælde er Tilintetgjørelsen eller Forringelsen først indtraadt efter, at Retten til de respektive Gjenstande havde ophørt at bestaa særskilt, altsaa efter, at Interessentskabet var indtraadt, og saavel den ene som den anden Bestanddel er forringet ved den uhensigtsmæssige Forbindelse. Det kunde vel ved første Øjekast synes naturligere her at lade det komme udelukkende an paa, om Stoffet fremdeles var tjenligt til videre selvstændig Benyttelse eller ikke, og i første Tilfælde lade Tabet helt gaa ud over Ejeren af den forfejlede Form (f. Ex., hvor der var gjort Spiseskeer af Jern), i sidste Tilfælde over Ejeren af det misbrugte Stof (f. Ex. Gaardsredskaber af Mahogni); men dette vilde ikke være rigtigt; thi ved nærmere Betragtning vil det indsees, at Forringelsen altid maa være gjensidig. Det er som Bestanddel af det nye Produkt, og ikke som selvstændig Ejendomsgjenstand, at Stoffet her skal bedømmes, altsaa ikke som Jærnstænger og Mahogniplanker; og paa samme Tid som den kostbare Form forringes ved at sættes paa det dertil upassende Stof, og det kostbare Stof ved at gives den uhensigtsmæssige Form, paa samme Tid lider ogsaa den anden Faktor, der kunde have faaet en fordelagtigere Anvendelse, ved at knyttes til hin. Løsningen maa følgelig ske saaledes, at man først vurderer det samlede Produkt, og dernæst bestemmer, hvor stor Andel heri tilkommer de forskjellige Faktorer, hvoraf det bestaar, - hvorved altsaa den Ejer kommer til at lide det største Tab, hvis Ting ved den ufordelagtige Forbindelse har lidt mest.

2. En forskjellig Karakter antager Forholdet, hvor den ene af de Faktorer, som danner Produktet, fremdeles bestaar i det Væsenlige uforandret i sin Individualitet, medens de andre paa en Maade er gaaede op i den, dog uden at være egentlig konsumerede, f. Ex., hvor en Bog er indbunden, Brændevin

er ombestilleret, et Hus malet eller tapetseret, Træmaterialier opskaarne til Planker og Bord o. dsl. — Her er det paa Forhaand givet, hvad der er det Principale, og hvilken Ejendomsret der følgelig skal bestaa. Ejeren af det andet Tilkomne maa derimod have Fordring paa Godtgjørelse for den Værdiforøgelse, som Hovedtingen ved Bitingens Tilkomst har modtaget. Har Bitingens Tilkomst altsaa ingen egentlig Forøgelse medført til Hovedtingens Værdi (f. Ex. alene regelmæssig Vedligeholdelse), eller endog maaske forvoldt dens Forringelse (f. Ex. hvor Husgeraad af Metal er smeltet sammen til en Klump), bliver der altsaa ikke Tale om nogen Godtgjørelse. I deslige Tilfælde bliver Bitingen at anse som tilintetgjort derved, at den er traadt ind i den uheldige Forbindelse*.

Modsætningen mellem begge disse under No. 1 og 2 behandlede Tilfælde ligger saaledes deri, at i første Tilfælde ingen Faktor i og for sig er den principale, men dette bestemmes alene efter Størrelsen af det Bidrag, de hver for sig har ydet til det samlede Produkts Tilblivelse, altsaa efter Værdiforholdet, hvoraf følger, at, hvis Faktorernes Værdi ved Foreningen er formindsket, maa Tabet gaa ud over dem alle; hvorimod i sidste Tilfælde Hovedgjenstanden paa Forhaand er given, og denne ikke selv er traadt sammen med noget Andet, men dette Andet er traadt til den. Bitingens Ejer maa derfor i dette Tilfælde selv bære det Tab, som er opstaaet ved den Forbindelse, hvori hans Ting er kommen, og kan ikke fordre nogen Andel i Hovedtingen, med mindre dennes Værdi har modtaget

*) Efter samme Regel maa ogsaa det Tilfælde behandles, hvor den ene Ejers Jord er styrtet ud over Naboens Marker, saaledes, at den ikke kan bortføres derfra, uden at opgrave disse, hvilket Tilfælde ikke omfattes af 5—11—5, men hvor dog ikke noget nyt Produkt kan siges at være dannet.

en virkelig Tilvæxt ved Bitingens Tiltræden; thi da Hovedtingen efter som før Forbindelsen er den selvsamme, kan denne Forbindelse i og for sig ikke give Bitingens Ejer nogen Ret over Hovedtingens oprindelige Værdi. — Den forskjellige Behandling af disse 2 Tilfælde er altsaa en ligefrem Følge af Gjenstandenes forskjellige tinglige Stilling: i første Tilfælde som ligeartede og ligeberettigede Faktorer i det samlede Produkt, i sidste Tilfælde som uligeartede, idet den ene blot er et Tilhæng til det andet.

§ 23.

Fortsættelse.

I den foregaaende Undersøgelse er den Form, som en Gjenstand har modtaget, og overhovedet ethvert paavisseligt Resultat af Arbejde og Bekostninger, stadig betragtet som en egen Ting i Forbindelse med Stoffet, og de herhen hørende Tilfælde stillede ganske ved Siden af Forbindelser mellem flere virkelig legemlige Ting. Mod denne Opfatning har man indvendt, at Formen jo ikke i Virkeligheden er en Ting, og følgelig ikke kan behandles som Gjenstand for Ejendom. Man har derimod af alle hidhørende Tilfælde dannet et eget Retsinstitut, Specifikation, hvilket man har gjort til en egen Erhvervelsesmaade, idet man har tillagt Specifikanten i alle Tilfælde Ejendomsretten til det nye Produkt, der skylder ham sin Tilværelse, men, efter Regelen: nemo debet alterius damno fieri locupletior*, anseet ham pligtig at give Stoffets Ejer Erstatning. — Men uagtet det vistnok fra Sprogets Side ikke lader sig forsvare at kalde den blotte Form en Ting, skjønnes det dog ikke, at der herfra lader sig hente nogen afgjørende Grund mod vor Lære. Al den Stund den Form, som Stoffet

*) hvilken Regel iøvrigt paa ingen Maade i Almindelighed lader sig opstille i vor Ret.

har modtaget, er et Produkt af menneskeligt Arbejde, og har en særskilt Pengeværdi, er den som saadan ogsaa en Formuesgjenstand, hvortil Frembringeren har Ret, uanseet at den ikke særskilt lader sig gjøre i Penge. Og naar nu denne Formuesgjenstand er bleven inkorporeret ved at forbindes med et materielt Stof, og dette Stof tilhører en fremmed Ejer, skjønnes ikke rettere, end at dette Forhold maa løses efter Tingsrettens Grundsætninger, saaledes at man betragter begge de Personer, hvis Formuesgjenstande er traadte i denne uopløselige Forbindelse, der igjen fremtræder som en legemlig Ting, som Interessenter i Ejendomsretten over denne, med forskjellig Retsstilling efter det forskjellige Bidrag, Enhvers oprindelige Formuesgjenstand har ydet til denne Tings Tilblivelse. Den i sig selv rigtige Bemærkning, at man ikke kan betragte Formen og Stoffet hver for sig, saasom de i sin Forening danner Gjenstanden, hvorover Ejendomsretten haves, ikke over Formen for sig og Stoffet for sig, - fyldestgjøres netop derved, at man med os erkjender, at ingen af dem kan være Gjenstand for særskilt Vindikation, og at man ved Spørgsmaalet om selve Ejendomsforholdet behandler Tingen i dens Helhed. Men herfra og til ganske at se bort fra det oprindelige Retsforhold, i hvilket de Faktorer, hvoraf Tingen bestaar, befandt sig, før Forbindelsen indtraadte, er et stort Sprang. Ved Spørgsmaalet om, hvilken Person Ejendomsretten over den hele Ting skal tillægges, er det alene, vi tager Hensyn til, i hvis Formue den væsenligste Faktor oprindelig befandt sig.

At opstille den saakaldte Specifikation som et eget Retsforhold er derhos fra vor Lovgivnings Standpunkt, i hvilken ikke engang Ordet nogetsteds forekommer, og hvor altsaa Spørgsmaalene maa løses udelukkende efter en Betragtning af Ejendomsforholdenes Væsen i Almindelighed, - i sig selv urigtigt, forbi man derved uundgaaelig kommer til under fælles Regler

at sammenfatte Forhold af ganske forskjellig Beskaffenhed. Det er jo ikke alene Forbindelsen mellem Form og Stof til et nyt Produkt, som udgjør det karakteristiske ved Forholdet, og hvorfra navnlig Indvirkningen paa de ældre Rettigheder udgaar, men meget mere den Forandring, som de forskjellige Formuesgjenstande undergaar ved denne Forbindelse. Denne Forandring kan aabenbart være af ganske forskjellig Beskaffenhed, og denne Forskjellighed maa klarlig medføre en Forskjel i Retsreglerne: Snart er Stoffet ved Forbindelsen ganske og aldeles konsumeret, saa at al Ret over samme er gaaet tabt, snart existerer Stoffet fremdeles, og i dette Tilfælde kan det igjen enten saa at sige være absorberet af Formen (f. Ex. hvor Træmaterialier er forarbejdede til Møbler), eller omvendt Formen være opslugt af Stoffet (f. Ex. hvor Tømmer er opskaaret til Planker), eller ogsaa kan Form og Stof fremtræde som lige gode og lige berettigede Faktorer i det nye Produkt (f. Ex. hvor Metal er forarbejdet til Husgeraad). I alle disse Tilfælde maa forskjellige Retsregler indtræde, uden at man ved det fælles Navn Specifikation bør lade sig forlede til at henføre dem alle under en fælles Kategori.

Det forstaar sig iøvrigt, at Spørgsmaalet, om det ene eller det andet Tilfælde skal ansees for at være tilstede, ofte i Anvendelsen kan være meget tvivlsomt. Men disse Tvivl er faktiske, ikke juridiske. Medens en Marmorblok maa siges at være konsumeret ved at anvendes til en Statue, vil den ved at tildannes til en Søjle alene kunne siges at være undergaaet en Forandring, der bringer Formens og Stoffets Ejer i et Interessentskabsforhold til hinanden saaledes, at deres respektive Værdi maa afgjøre, hvem Ejendomsretten over Søjlen skal tillægges; endelig vil dens blotte Tilhugning til en almindelig Bygningskvader aldrig kunne berøve Blokkens Ejer hans Ejendomsret, hvorimod Stenhuggeren maa lade sig nøje med

Godtgjørelse for den Værdi, som den tilhugne Sten har mere end den raa Blok. — Det Hensyn, hvorpaa de romerske Jurister lagde saa megen Vægt ved Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om Ejendomsretten over det nye Species skulde tillægges Stoffets Ejer eller Specifikanten, nemlig om Stoffet lod sig bringe tilbage til sin forrige Skikkelse eller ikke, vil ogsaa for os være af Betydning for saa vidt, at man i bekræftende Fald ikke gjerne vil negte Stoffets Ejer en ligeberettiget Stilling med Specifikanten; hvorimod man ikke altid omvendt, alene fordi Stoffet ikke lader sig bringe tilbage i sin forrige Tilstand, kan betragte det som absorberet af Formen. I denne sidste Henseende vil det derimod være af Vigtighed, om den Form, Stoffet har modtaget, er den, som det er bestemt til endelig at beholde (f. Ex. Møbler), eller alene en Overgangsform, hvori det fremdeles fremtræder som Materiale, alene af en hensigtsmæssigere Art (f. Ex. Planker og Bord). At iøvrigt ogsaa Sprogbrugen her vil kunne yde nogen Vejledning, synes klart.

De selvsamme faktiske Vanskeligheder ved Bestemmelsen af Faktorernes Forhold til hinanden i det nye Produkt kan ligesaavel opstaa mellem de forskjellige materielle Bestanddele, ved hvis Sammenføjning det er fremkommet. Ingen vil negte, at den Kalk, der er anvendt til en Bygnings Opførelse, er endelig konsumeret; men hvorvidt det samme er Tilfældet med Murstenene og end mere med Tømmeret, kunde nok bestrides. Og Tagsten, Paneling og Tapeter vil neppe Nogen betragte som konsumerede ved Anvendelsen. Glasruderne i et Vindue vil vistnok Alle være enige i at betragte som ligeberettigede Faktorer med Vinduesrammen, medens de enkelte Glasstykker i et Glasmaleri eller Mosaikarbejde aabenbar maa ansees ved Forbindelsen at være saaledes gaaede op i det Hele, at Ejendomsretten, uden Hensyn til Værdiforholdet, maa til-

lægges Forfærdigeren. — Overhovedet bør man fastholde, at der ingen Grund er til at skjelne paa en forskjellig Maade, hvad enten Faktorerne optræder som Form og Stof (specificatio), eller som særskilte Bestanddele af Stoffet (adjunctio); thi det er ikke af Faktorernes forskjellige Beskaffenhed, at nogen Forskjel i Behandlingsmaaden udspringer, men af det forskjellige Forhold, som disse forskjellige Faktorer, uden Hensyn til sin Beskaffenhed, indtager til hinanden i Forbindelsen. — Den hele Terminologi, Specifikation og Adjunktion, bør derfor i vort Retssprog opgives som alene vildledende, saameget mere som selve Bestemmelsen af, hvorvidt Forbindelsen rettelig er at betragte som Specifikation eller som Adjunktion, ofte kan være dunkel, da det mangengang er vanskeligt at sige, hvorvidt en eller anden af Produktets Bestanddele er et til dets Istandbringelse benyttet Stof, eller alene optræder som en mekanisk Tilføjelse. Dog maa som en faktisk Forskjel bemærkes, at medens Formen er fysisk uadskillelig fra Stoffet, er det i Regelen muligt at adskille dettes forskjellige alene mekanisk forbundne Bestanddele, uden at tilintetgjøre nogen af dem, og denne Omstændighed vil ofte bevirke, at Faktorerne her kommer til at indtage en ligeberettiget Stilling*.

§ 24.

Fortsættelse. Muligheden af Bestanddelenes Adskillelse. Paabygning, Saaning, Plantning paa fremmed Grund.

Hidtil har Forudsætningen været, at Adskillelsen af de forskjellige forenede Ting enten var fysisk umulig eller dog forbundet med Tab for nogen af Faktorerne, og da man ingen

---

*) Jfr. W. Usſing, om Vindikationsrettens Ophør paa Grund af Forandringer i Ejendoms-Gjenstandenes Beskaffenhed, i Nyt juridisk Tidsskrift III. S. 188—245 og IV S. 1—59.

Hjemmel har til at ofre den Enes Ret for at redde den Andens, er deraf udledet, at Forbindelsen maa bestaa, og de forskjellige Ejere, forsaavidt deres Ting ikke er at anse som tilintetgjorte, komme i et Sameje- eller et med Sameje analogt Forhold til hinanden. Ganske anderledes stiller sig derimod Forholdet, naar Forbindelsen lader sig adskille uden nogen Skade, eller i alle Fald uden nogen Skade for Andre end den, der selv forlanger Adskillelsen. Thi 5—3—51 foreskriver som almindelig Regel, at Deling og ikke Udløsning skal finde Sted, naar saadant er muligt uden Skade, og det følger ligefrem af Ejendomsbegrebet, at Ingen kan beklage sig, naar han faar sin egen Ting i uforvansket Tilstand tilbage (jus tollendi). Vil saaledes Ejeren af den ene af flere sammenblandede Kornsorter overtage den Møje at udpille sine enkelte Korn, staar dette ham naturligvis frit for, og ligesaavel maa den Guldsmed, som maatte have indfattet en Andens Ædelsten i sit Smykke, være berettiget til at tage den ud igjen og give Ejeren den tilbage, om end dens Værd overstiger Værdien af Smykket, og følgelig Ejendomsretten over det Hele, ifald Forbindelsen var forbleven uadskilt, vilde have tilfaldt Ædelstenens Ejer. Her at hente nogen Modgrund derfra, at Gjenstandene ved Forbindelsen er blevne til en eneste, og at ingen Anden end Ejeren af den samlede Ting er berettiget til at forføje over nogen af dens Dele, - vilde være en Tilsnigelse; thi Delenes Forbliven sammen er ikke en umiddelbar Følge af deres Forening, men tilsiges netop alene deraf, at de ikke uden Skade kan adskilles. — Men ligesom det vel maa erindres, at Betingelsen for Adskillelighed er, at den, som kræver Adskillelsen, formaar at restituere den Anden hans identiske Ting i uforringet og uforvansket Tilstand, — hvorfor der heller ikke i det nysanførte Tilfælde omvendt kan indrømmes Ædelstenens Ejer Ret til mod Guldsmedens Protest at udtage sin Sten og levere Guldsmeden hans Smykke tilbage, saasom

han derved vilde forspilde dennes, ved Indfatningen, paa Smykket anvendte Arbejdes Værdi, — saaledes maa man vistnok ogsaa med Romerne antage, at jus tollendi aldrig kan tilstedes, hvor dens Udøvelse alene vilde være en ren Chikane, f. Ex, at afrive Papirstapeter eller skrabe Malingen af en Væg. At Ejeren af Formen aldrig er berettiget til at tilintetgjøre denne, følger deraf, at saadant ikke vilde kunne ske, uden tillige at skade Materialet, saasom dette netop har sin nuværende Betydning som Materiale i dette Produkt.

Til Slutning skal endnu behandles de enkelte Tilfælde af disse Retsforhold, hvorom vor positive Lovgivning indeholder udtrykkelige Bestemmelser. De henhører begge til den ovenfor under No. 2 opstillede Klasse af Tilfælde, hvor den ene Faktor paa en Maade er gaaet op i den anden, der fremdeles bestaar i det væsenlige uforandret, og Lovens Regler udmærker sig ved et paafaldende lidet Hensyn til denne underordnede Faktor.

a) Paabygning, 6—15—18 og 19. Bygningens Ejer er baade berettiget og forpligtet til at tage Bygningen bort, uden Hensyn til hans gode eller slette Tro, der alene faar Indflydelse paa Strafansvaret. Artikkelen omfatter Enhver, som uberettiget bygger sit Hus paa en Grund, hvorover Dispositionsretten er ham betagen, enten fordi han slet ikke havde nogen eller kun en utilstrækkelig Adkomst, og hvad enten Jorden tilhører en Fremmed eller den Byggende selv, men er i en Fremmeds Besiddelse (jfr. Krll. 22—6). — Men ligesom det i sidste Tilfælde forstaar sig, at dette strenge Bud om det Byggedes ubetingede Borttagelse ikke kan komme til Anvendelse efter, at den Byggende allerede har faaet Besiddelsen tilbage inden Dommens Fuldbyrdelse (jfr. Forudsætningen i Art. 19), saaledes er der meget for at antage, at en saadan Fritagelse ogsaa efter Omstændighederne ellers kan indrømmes den, der har bygget

paa sin egen Grund, der midlertidig er i en Andens Besiddelse, især hvor Vederpartens Besiddelse grunder sig paa Kontrakt. — I ethvert Fald er Lovbudet uanvendeligt, hvor en Dispositionsret over Grunden har tilkommet den Byggende, selv om denne in casu maatte være overskreden. Er det som Bruger i en Andens Navn, den Byggende har haft Grunden i sin Besiddelse, vil Retsforholdet blive at afgjøre efter Indholdet af den Kontrakt, hvorpaa Brugen hviler (jfr. 3—14—32, L. 25 August 1848 § 16 og L. 24 September 1851 § 13 b), hvorunder i Almindelighed den naturlige Sætning: ædificium solo cedit kommer til Anvendelse. — Er det med virkelig men gjenkaldelig Ejendomsret, Byggeren har besiddet Grunden, kommer Intet af det Anførte til Anvendelse; men Bygningen følger altid Grunden mod eller uden Erstatning, eftersom Gjenkaldeligheden bestaar i en Løsningsret eller en Tilbagefaldsret, jfr. 5—3—5, 16; 5—6—4 og som Undtagelse den ophævede 5—2—66. — Derimod er det Tilfælde, at den Byggende har overskredet Grænsen og bygget sit Hus dels paa egen dels paa fremmed Grund, ligefrem indbefattet under 6—15—18, og det vilde være aldeles vilkaarligt med Ørsted at antage, at Bygningen i dette Tilfælde kan blive staaende mod Erstatning. Derimod er det vel muligt, at Modparten selv kan have optraadt paa en Maade, som tillader at forudsætte en Renuntiation fra hans Side (jfr. en Overretsdom af 7 Decbr. 1829 i Repertorium for praktisk Lovkyndighed I. S. 379, se og Retst. 1856 S. 829—30).

b) Saaning paa anden Mands Grund. 6—15—10 fgg. skjelnede, eftersom Agerens Ejer vindicerede denne (thi, som tidligere bemærket, er Besiddelsen af Grunden saavel ved Saaning som ved Bygning gaaet tabt) før eller efter Midtsommer. I første Tilfælde tilfaldt Afgrøden Agerens Ejer; dog hvis den Saaende gjorde Ed paa, at han saaede af Vanvare i den

Tro, at Ageren var hans egen, skulde han have Vederlag for Saakornet men ikke for Arbejdslønnen. Vindicerede derimod Ejeren sin Ager først efter Midtsommer, tilfaldt Afgrøden den Saaende mod at give fuld Landskyld af Ageren. Da 6—15 10 og 11 er ophævede ved Kriminalloven, maa vistnok hele denne Skjelnen være bortfaldt, og Afgrøden i ethvert Fald følge Ageren ved dens Vindikation, saaledes at den Saaende alene faar Vederlag for Saakornet, hvis han var i god Tro. Forudsætningen er imidlertid, at Indhøstningen ikke er foregaaet før Vindikationen, og Regelen gjælder altsaa kun fructus pendentes; thi fructus separati tilhører efter 5—5—6 altid Besidderen, uden eller mod Erstatning, eftersom han har været i god eller ond Tro, og her har man ingen Adgang til at kræve nogen egen Benegtelsesed. For forsætlig at saa eller plante i anden Mands Jord har Krll. 22—6 sat Straf, hvorhos det Saaede, Plantede eller Høstede forbrydes til den Forurettede, se Krll. 22—8 jfr. 3—14—1 og 3—12—5. — Iøvrigt maa her ligesom ved Paabygning skjelnes de Tilfælde, hvor den Saaende har været i lovlig Besiddelse af Ageren, enten som Bruger (jfr. 3—14—42, 2—13—2, L. 25 Aug. 1848 § 25, 26 og 37) eller som gjenkaldelig Ejer, og hvor Saaningen følgelig i sig selv var berettiget.

I Tilfælde af, at Nogen maatte have saaet anden Mands Korn i sin Jord, er Sæden naturligvis at betragte som konsumeret, og Jordens Ejer eneberettiget til at høste Udbyttet, og det samme maa antages, hvor Nogen har nedlagt fremmed Gjødning i sin Jord (jfr. 3—12—9). — Har Nogen derimod nedlagt sin egen Gjødning i fremmed Jord, synes man ikke at kunne negte ham Vederlag for den Værdiforøgelse, som Jorden derved har modtaget, da Tilfældet ligefrem synes at maatte gaa ind under den ovenfor under No. 2 opstillede Regel. Tilfældet bliver ganske det samme, som hvor Nogen

med sin Farve har maket et fremmed Hus, i hvilket Tilfælde man vistnok vil tillægge Maleren Erstatning for den Værdiforøgelse, Huset derved har vundet; - hvorimod man, naar Nogen har benyttet fremmed Farve til dermed at male sit Hus, vistnok vil være enig i at erkjende Farven for konsumeret.

Det tilsyneladende Inkonsekvente i saaledes at lade et forskjelligt Resultat fremkomme, eftersom Forbruget er foretaget af den Ene eller den Anden, bortfalder ved den Betragtning, at, hvor Ejeren selv har brugt sin Ting, for derved at vinde et bestemt Resultat, og han virkelig har vundet dette Resultat, der har han egentlig aldrig skilt sig ved Tingen, men denne er paa en Maade bleven tilbage i det vundne Udbytte; dette er da hans, og han har en ganske anderledes begrundet Adkomst dertil, end den Ejer, som alene kan paaberaabe sig det nøgne Faktum, at et Udbytte skyldes hans undergaaede Ting, men ham selv ubevidst og uden hans Medvirkning; dette Udbytte kan han ingenlunde kalde sit, men det tilhører den, gjennem hvis Virksomhed det er vundet.

Om Plantning maa vistnok den almindelige Regel gjælde: Kan Planterne uden Skade borttages, f. Ex. Træplantninger og perennerende Væxter, har naturligvis deres Ejer Ret til at borttage dem. Vil han ikke dette, eller lader det sig ikke gjøre, maa de følge Grunden mod Erstatning for den Værdiforøgelse, som denne derved har modtaget. At følge Analogien af Saaning vilde ikke gaa an, uden i alle Fald med Hensyn til etaarige Væxter.

Endelig maa det gjentagende bemærkes, at alt det ovenfor Udviklede er sagt under Forudsætning af, at det Passerede ikke kan lægges nogen af Parterne tillast som Svig eller Uagtsomhed. Vel har bona eller mala fides ingen direkte Indflydelse paa Ejendomsspørgsmaalet; men det obligatoriske Moment, som her træder til, vil dog medføre, at den, som urette-

lig har forgrebet sig paa Andres Ting, ikke paa denne sin Forgribelse, der endog kan medføre Strafansvar, kan bygge Paastand om nogen Retserhvervelse; ligesom ogsaa Reglerne for Skadeserstatning vil medføre, at han for sit Vedkommende maa taale, at alt det iværksættes, som til den Forurettedes Skadesløsholdelse er nødvendigt. Men videre at forfølge denne Undersøgelse ligger udenfor Tingsretten.

Det yderst vigtige, fra gammel Tid af bestaaende Jordfællesskab vil blive behandlet i en anden Forbindelse. Paa dette Sted skal kun nævnes den Indskrænkning i Skovens Benyttelse, som samme medfører (L. 12 Oktbr. 1857 § 7), samt at visse Arter af Fællesskab ikke maa udskiftes (Udskiftningsl. § 24 jfr. L. 22 Juni 1863 § 71); medens Regelen iøvrigt er den, at enhver Sameier kan fordre Udskiftning med bindende Virkning for alle, og uden at det i Almindelighed tilstedes nogen at erholde særskilt Udskiftning (Udskiftningsl. § 18. b). — Ogsaa med Hensyn til de saakaldte Bygdealmenninger bestaar et Sameieforhold, hvorom adskillige særegne Retsregler, især sigtende til Skovens Bevaring, er givne (L. om Almenningsskove 12 Oktbr. 1857 og L. om Skovvæsenet 22 Juni 1863), men som ogsaa bekvemmest behandles paa et andet Sted.

Femte Afsnit.

Om Servituter*).

§ 25.

Servitutforholdets Betydning.

Naar Ejendomsraadigheden over en Ting er saaledes forminddsket, at nogen af de Beføjelser, der indeholdes i Ejendomsretten, endeligen er skilte fra samme og henlagte under en Anden end Ejeren, siger man, at der paa Tingen hviler en Servitut. Det Karakteristiske ved Servituter, i Modsætning til andre tinglige Brugsrettigheder, er altsaa, at Rettigheden optræder som en selvstændig Ejendomsgjenstand, og udøves af den Berettigede i eget Navn. Herved udelukkes altsaa allehaande temporære Brugsrettigheder.

Da efter vor Lovgivning alene faste Ejendomme er modtagelige for Ejendomsrettens Opløsning i særskilte tinglige Rettigheder (gjennem Thinglysningsindretningen), kan følgelig Servituter kun hvile paa faste Ejendomme.

Almindeligvis er det ogsaa kun faste Ejendomme, der kan eje Servituter; thi kun hvor Rettigheden tilligger en saadan, vil i Regelen den Bestandighed i Forholdet være mulig, at angjældende Beføjelse kan siges at være definitivt udsondret af Ejendomsretten. Personlige Brugsrettigheder vil, om de end er tinglige, dog i Regelen indehaves paa Ejerens Vegne, og altsaa, uagtet de udøves af en Anden end Ejeren, dog fremdeles være indbefattede i Ejendomsretten over Tingen. —

*) T. A. Usfing, Læren om Servituter, Kjøbenh. 1836.

Umuligt er det dog ikke, at en Brugsret, om den end indehaves af en Person, kan besiddes af denne som en virkelig selvstændig Ejendomsgjenstand, og altsaa endelig være udskilt af Ejendomsretten over Tingen, og i saa Fald maa der da siges at bestaa en personlig Servitut, f. Ex. hvor en Kjøbstadbeboer har tilforhandlet sig en Jagtret, Fiskeriret, Ret til at have Lastetomt, Lænseanlæg o. dsl. paa en Mands Grund. Men hyppigst vil man dog vistnok i deslige Tilfælde sige, at det er en virkelig Ejendomsret, med nogen Indskrænkning i Henseende til Benyttelsen, der er erhvervet; i ethvert Fald har Inddelingen i reelle og personelle Servituter ikke den samme Betydning for vor Ret, som for den romerske.

Servitutbegrebet tilhører næsten alene Systemet; men om dets rette Bestemmelse hersker megen Uenighed mellem de Retslærde. I vor Lovgivning forekommer Ordet kun paa enkelte Steder, se L. om Matrikulen 17 Aug. 1818 §§ 28 og 35, Hstretsl. 12 Septbr. 1818 § 6 og Udskistnl. 17 Aug. 1821 § 13; hvorimod det i den nye Udskiftningslov af 12 Oktbr. 1857 og i Loven om Skovvæsenet af 22 Juni 1863, aldeles ikke forekommer, men er indbefattet under de almindelige Udtryk „Rettigheder" eller „Brug", jfr. 5—5—4. Det kunde derfor synes lidet hensigtsmæssigt at opstille dette som en egen juridisk Kategori, især da Udtrykket endog paa de faa Steder, hvor Lovgivningen har benyttet samme, aabenbar er fattet paa en forskjellig Maade. Men det lader sig dog ikke negte, at den Omstændighed, at den enkelte Brugsrettighed optræder som en selvstændig Ejendoms-Gjenstand, nødvendigvis maa medføre, at væsenlig forskjellige Retsregler kommer til Anvendelse, fremfor naar det alene er Ejerens egen Ret, som Brugeren bringer i Udøvelse, saaledes navnlig Nødvendigheden af særskilt Skyldsætning.

I sin største Beskuelighed fremtræder Forholdet ved de reelle Servituter, hvor Brugen tilkommer den berettigede

Ejendom som saadan, ikke sammes Ejer personlig. Her fremkommer mellem den herskende og den tjenende Ejendom et Forhold, som er analogt med Obligationsforholdet mellem Personer, idet Grænserne for Ejendomsraadigheden ikke falder sammen med Tingenes naturlige Grænser, men den herskende Ejendom, som Ejendomsgjenstand betragtet, skyder sig ud over sin naturlige Begrænsning og ind i den tjenende Ejendom. — Af denne Betragtning er der gjort en Anvendelse i L. 17 Aug. 1818 § 28 jfr. L. 6 Juni 1863 § 1, at Servituter, som en Ejendom i Thinglaget har paa en anden, skal matrikuleres sammen med, altsaa ansees henhørende til den herskende Ejendom, og følgelig betragtes som udsondrede af den tjenendes Matrikulværdi, jfr. Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 2 i. f. og Skovl. 22 Juni 1863 § 5. — En personel Servitut maa saaledes efter Matrikullovens § 30 blive at matrikulere særskilt.

En Servitut kan aldrig bestaa i nogen Forpligtelse for den tjenende Ejendoms Besidder til at foretage nogen positiv Handling; thi en Handling kan ikke være Gjenstand for Ejendom. Grundbyrder, Afgiftspligt o. dsl., som maatte paahvile en Ejendom, er alene Obligationer paa sammes Ejer, enten som saadan eller personlig, og den tinglige Ret i Godset opløser sig i en Sikkerhedsret, der ikke unddrager dets Ejer nogen Del af Ejendomsraadigheden. — En Servitut paa Godset kan vel være forbunden med en saadan Ret til en Præstation af enhver Godsets Besidder, f. Ex. en Vejservitut med Forpligtelse for Ejeren til at vedligeholde Vejen; men egentlig er dette to forskjellige Rettigheder. En Præstationspligt kan derfor neppe heller, om den end er stedsevarende, henføres under de „særdeles Byrder", som Matrikullovens § 28 i Slutn. omhandler, og bør altsaa ikke komme i Betragtning til Nedsættelse af Ejendommens Matrikulskyld, ligesaalidt som den ifølge Høje-

steretslovens § 6 er objectum appellabile til Højesteret, med mindre den udgjør en Værdi af 4 Spd. om Aaret.

Eftersom en Servitut for den Berettigede medfører Beføjelse til selv at udøve en positiv Raadighed over den tjenende Ejendom, eller alene til at forbyde en eller anden Forføjning med Hensyn til denne, - deles Servituterne i positive og negative. Denne Inddeling er af Vigtighed for Hævdslæren, da negative Servituter er uimodtagelige for Besiddelse (gjennem Brugsudøvelse), og følgelig ikke kan erhverves ved Hævd. — Derimod er Inddelingen af Servituter i synbare og usynbare, og i uafbrudte og afbrudte ikke af synderlig Betydning for vor Ret, efter at Højesteret har antaget, at denne Forskjel er uden Indflydelse paa Hævdsspørgsmaalet*.

Man har derhos som en egen Klasse af Servituter opstillet de legale i Modsætning til de paa privatretlig Adkomst grundede (Ørsted), og atter inddelt hine i almindelige og specielle, i de, som er forbeholdte det Offentlige, og de, som er paalagte til Fordel for enkelt Privatmand, f. Ex. Forbudet mod at bebygge sin Grund paa en vis Maade, Pligten til at taale, at Naboen i visse Tilfælde betræder Ens Grund m. v. Men saadanne legale Byrder, der paahviler alle Ejendomme af en vis Art umiddelbart ifølge Loven, henhører ikke under Servitutbegrebet, naar dette opfattes skarpt. De er nemlig ikke sednere Udskillelser af en oprindelig mere indholdsrig Ejendomsret; men de følger som samtidige med Ejendomsretten selv, hvilken kun inden disse Begrænsninger nyder retlig Anerkjendelse. Absolut fri er ingen Ejendom nogetsteds; men i juridisk Forstand bør man kalde den Ejendom fri, der

---

*) I Danmark antages derimod fremdeles, at usynbare Servituter ikke kan erhverves ved Hævd. I Frankrig gjælder det samme, Code civil Art. 690, 691. Jfr. preussisk Landr. II. 22 § 18 og 24.

har saa megen Frihed, som kan bestaa med Statens Lovgivning. — At saadanne Byrder dog uden Hensyn til Værdi maa udgjøre summa appellabilis til Højesteret (L. 12 Septbr. 1818 § 6) synes utvivlsomt at burde antages, da Sagen i ethvert Fald angaar „fast Ejendom.“

Inddelingen i Bygnings- og Grund-Servituter (servitutes prædiorum urbanorum & rusticorum) er for vor Ret uden videre Betydning.

Afhændelsesforbud hører ikke til Servituternes Klasse, da ingensomhelst Ret over Tingen her er henlagt til Andre end Ejeren, og den Indskrænkning i Ejerens Raadighed, som Forbudet medfører, ikke giver nogen Andens Ejendomsgebet nogen tilsvarende Udvidelse. — Ligesaalidt kan andre rene Indskrænkninger i Ejendomsretten, Hjemfalds-, Løsnings- og Forkjøbsrettigheder, kaldes Servituter, da de ikke er afløste Bestanddele af Ejendomsretten. Saa længe disse Rettigheder ikke benyttes, formindsker de, uagtet sin Tilværelse, ikke i nogen Maade Ejerens Raadighed; saa snart de derimod bringes i Udøvelse, omstyrter de denne aldeles og medfører Stiftelsen af en ganske ny Ejendomsret.

Romerne erklærede Servitut paa en Servitut for en Umulighed; det samme maa vistnok ogsaa vi sige, ikke fordi der i Begrebet selv vilde være Noget til Hinder for, at en Servituthaver, lige saa vel som en Ejer, kan paalægge sig allehaande Indskrænkninger i sin Servituts Udøvelse, eller overdrage nogle af de Beføjelser, som Servituten medfører, til en Anden, men fordi det er naturligere at betragte saadanne Indrømmelser som partielle Opgivelser eller Afstaaelser af Retten. Ejendom og Servitut er nemlig Rettigheder af forskjellig Benævning, der forholder sig til hinanden som Regel til Undtagelse; men to Servituter er sideordnede og formindsker hinanden ligefrem, saa at alene den tiloversblevne Rest kommer i Betragtning.

§ 26.

Servituters Stiftelse og Ophør.

Servituter kan stiftes eller tabes:

1) ved frivillig Indrømmelse (Kontrakt eller Testament). — I dette Tilfælde maa der til Adkomstdokumentet benyttes stemplet Papir efter Størrelsen af den Kjøbesum, som betales for Byrdens Overtagelse (Stempell. 9 Aug. 1839 § 2 b). Dog synes dette kun at burde gjælde om de positive Servituter, da kun ved disse en „Brugsret" over Ejendommen kan siges at være afstaaet, uagtet Ordene: Dokumenter, hvorved en „Ejendomsbyrde" overtages, nok kunde gives en mere udstrakt Forstaaelse. — Naar Servituthaveren overdrager den erhvervede Servitut til en Tredjemand, maa naturligvis atter Overdragelsesdokument paa behørigt stemplet Papir, ganske som ved Skjødning, udfærdiges. — Til Dokumenter, hvorved en Servitut opgives (og den tjenende Ejendom følgelig frigjøres), kan dog ikke stemplet Papir behøves, da den tjenende Ejendoms Frigjørelse her ikke er Følgen af nogen Overdragelse fra Servituthaverens Side (som hvor en solgt Ejendom tilbageskjødes Sælgeren), men indtræder ipso jure alene ved Servitutens Frafaldelse. Forholdet bliver her egentlig det samme som ved en Erklæring om, at en Ejendom derelinkveres, hvortil naturligvis heller intet stemplet Papir udfordres*.

Naar en Ejer ved Salget af sin Ejendom forbeholder sig en Servitut i samme, behøves hertil intet stemplet Papir, da der for saa vidt ingen Afhændelse har fundet Sted, men Ejeren simpelt hen er forbleven i Besiddelse af denne Del af Ejendomsretten, og det stemplede Papir til Skjødet bliver alene at beregne efter den Kjøbesum, som er betalt for Resten.

---

*) uagtet egentlig ogsaa heri indeholdes en Overdragelse, nemlig til Staten, hvem, som bekjendt, alt herreløst fast Gods ansees tilhørende.

— Præstationer, paalagte en Ejendom ved dens Salg, betragtes derimod som Tillæg til Kjøbesummen, se Stempell. § 7, hvis Litr. d kun undtager saadanne Byrder fra at tages i Betragtning til Forhøjelse af Papirets Taxt, naar de allerede før Ejendommens Afhændelse var samme paalagte.

At Thinglysning i alle Tilfælde er nødvendig, forstaaes af sig selv. — Ligesaa følger det af Fr. 18 Decbr. 1764 og L. 17 Aug. 1818 § 30 og 42, jfr. Udskiftnl. § 2 i. f. og Skovl. § 5, at Skyldsætning maa finde Sted, hvis den fra Ejendomsretten udskilte Raadighed er af nogen væsenlig Betydning. Men dette iagttages neppe strengt i Praxis, og det synes ogsaa uden videre Betænkelighed at kunne eftergives, naar der for den overtagne Byrde erlægges et fast aarligt Vederlag. Jfr. Skr. 11 Oktbr. 1861.

2) Ved Hævd eller ved Kontrahævd. — Derimod tabes ikke Servituten ved tyveaarig Undladelse af Brugen, medmindre dette kan ansees som en stiltiende Opgivelse, hvilket imidlertid, hvor Servituten er stiftet ved thinglyst Dokument, ikke i og for sig bliver bindende for Tredjemand. Herom mere nedenfor i 17de Afsnit.

3) Ved den herskende Tings Undergang gaar ogsaa Servituten tilgrunde, med mindre den er stiftet ogsaa til Fordel for enhver anden Ting, som træder i den gamles Sted, hvilket ved Bygningsservituter som oftest vil være Tilfældet. Jfr. Hstretsd. 5 Novbr. 1856 (Retst. S. 822—32). At den herskende Ting midlertidig sættes ud af Stand til at bruge Servituten, har naturligvis ingen Indflydelse paa denne. — Personlige Servituter gaar, som andre Ejendomsgjenstande, ved Personens Død over paa hans Bo og Arvinger, medmindre de var saa nøje knyttede til hans Personlighed, at de ved Ombytning af Udøver vilde blive forandrede i sit Væsen og derved gaa tilgrunde, f. Ex. en Ret til at spadsere i en Andens Have

eller Park. Men saadanne i strengeste Forstand personlige Brugsrettigheder bør man paa Grund af deres i sig selv temporære Karakter helst udelukke fra Servitutbegrebet.

4) Paa samme Maade maa ved den tjenende Tings Undergang ogsaa Servituten gaa under, med mindre den tillige hviler paa enhver anden Ting, som maatte træde i den gamles Sted. Men selv i dette Tilfælde kan Servituthaveren dog ikke fordre, at den undergangne Ting skal erstattes med en ny; men, forsaavidt dette sker, beholder han sin Brugsret over den nye. — At Servituten, naar den Del af den tjenende Ting, hvorpaa den hviler, gaar tilgrunde, ikke uden ifølge særlig Adkomst kan overføres paa den muligens tiloversblevne Del, er indlysende; i dette Tilfælde er det egentlig en ny Servitut, der træder istedetfor den gamle.

5) Ved Konfusion eller derved, at den herskende Person eller Ting selv erhverver den tjenende Ting, ophører Servituten ikke, da det etablerede Ejendomsforhold klæber ved Tingen og ikke ved Personen, og følgelig vel Rettens Udøvelse, men ikke Retten selv, forandres ved Forandring af Personerne. Det er saaledes ganske konsekvent, at Brugshævden afbrydes i sit Løb ved Konfusion (jfr. Hstretsd. 1 Decbr. 1841, Retst. 1842 S. 1 fgg.), men at den allerede hævdede Brug ikke derved gaar tabt. Saa længe Forbindelsen mellem Tingene bestaar, udøver vistnok den fælles Ejer Brugen over den tjenende Ting i Egenskab af Ejer og ikke af Servituthaver (nemini res sua servit); men ved Adskillelsen træder atter det tidligere Ejendomsforhold mellem Tingene frem. Jfr. Hstretsd. 31 Maj 1862 (Retst. S. 632—34). — At dog Ejeren har det i sin Magt, for saa vidt ikke Andres (f. Ex. ældre Panthaveres) Rettigheder derfor er til Hinder, definitivt at ophæve Servitutforholdet, er en Selvfølge; men dette maa da ske udtrykkelig ved thinglyst Dokument, f. Ex. et Forbehold i Skjødet.

Indskrænkning i Adgangen til at paahæfte sin Ejendom Servituter gjælder ifølge L. 22 Juni 1863 §§ 14—19 med Hensyn til Skov, hvem ingensomhelst anden Servitut end Beitesret, og denne alene med store Indskrænkninger, kan paalægges (§ 17). Ingen anden Brugsrettighed maa paahæftes Skov for længere Tid end 25 Aar eller for en Mands og Hustrues Levetid. Disse Indskrænkninger gjælder dog kun den kontraktmæssige Stiftelse; hvorimod Skovservituter fremdeles maa kunne stiftes ved Hævd. De for Skoven mest skadelige Brugsrettigheder: Ret til at brænde Braate, svie Lyng eller syte Træer, samt til at flække Bark eller Næver og til af Skovens Træer at virke Kvægfoder eller Strøelse, er det ifølge § 14 aldeles forbudt at paahæfte Skov, og saadanne Servituter vil følgelig heller ikke kunne hævdes.

§ 27.

Ejerens og Servituthaverens indbyrdes Forhold.

Ved Bestemmelsen af Ejerens og Servituthaverens indbyrdes Forhold maa man have for Øje, at den, paa hvis Ejendom der hviler en Servitut, derved er unddraget en Del af Ejendomsraadigheden, hvilken han følgelig ikke maa benytte til Skade for Servituthaveren. Men da dog Retsgebeterne her ikke ligger i Fællig, men alene berører hinanden, og da hver af Parterne besidder den Ret, han har, hel og holden, medfører Servituten ingen anden Indskrænkning i Ejendomsretten, end at Servituten ikke direkte maa angribes. Forholdet er saaledes her mere uafhængigt end saavel mellem Samejere indbyrdes som i et almindeligt Brugerforhold. Ejerens og Servituthaverens Ret kan paa en Maade siges at befinde sig i et communio pro diviso; det er alene den ham unddragne Del af Ejendomsretten, som Ejeren ikke til Skade for Servituthaveren maa udøve; forøvrigt gjælder Regelen: at den, som

kun benytter sin Ret, Ingen fornærmer. Den, paa hvis Ejendom der hviler en Vejservitut, maa vistnok ikke oppløje eller afspærre Vejen; men han kan ikke formenes at have Gjødselhobe, Bistader o. dsl. ved Siden af Vejen, om end dens Brugbarhed for Servituthaveren derved nok saa meget formindskes. Den, der har indrømmet en Anden en Fiskeriret paa et vist Sted i sin Elv, kan ikke forbydes at anlægge en Fabrik paa et andet Sted, om end Larmen skræmmer Fiskene bort, - alt forsaavidt ikke ogsaa disse Indskrænkninger maa ansees stiltiende overtagne.

Hvorvidt Ejeren iøvrigt er berettiget til at deltage med Servituthaveren i Brugens Udøvelse, vil bero paa de faktiske Omstændigheder, nemlig hvorvidt den hele Ejendomsraadighed i den enkelte Retning kan ansees for at være Servituthaveren overdragen, eller alene en Andel i samme; og Afgjørelsen vil, hvor Intet udtrykkelig er bestemt, væsenlig komme an paa, hvorvidt saadan Deltagelse fra Ejerens Side kan være Servituthaveren til Skade eller ikke; thi at Servituthaverens Ret, forsaavidt Servituten betræffer, gaar foran for Ejerens, er en ligefrem Følge af Forholdet mellem samme som Undtagelse til Regel.

Ligesaalidt som Ejeren maa overskride sit Retsgebet, ligesaalidt maa Servituthaveren overskride sit. Men iøvrigt kan han, saalænge han holder sig inden dette, bevæge sig der med samme Frihed som Ejeren, og uden Hensyn til de Ulemper, som hans Brug maatte forvolde denne. — Imidlertid ligger det i Forholdenes Natur, at det i Anvendelsen mangen Gang vil være vanskeligt at opdrage skarpe Grænser mellem Retsgebeter, som berører og griber ind i hinanden paa saa mange Punkter, og hvor Fordelingen paa samme Tid skal gaa ud paa Retten og paa dens Gjenstand. Som vejledende Regler i denne Henseende kan mærkes:

1. Servituthaveren maa som saadan være berettiget til at udøve al den Raadighed over den tjenende Grund, som er nødvendig til Servitutens Udøvelse. Retten til at hente Vand fra anden Mands Brønd medfører saaledes ogsaa Ret til den fornødne Vej til Brønden.

2. Servituthaveren maa som saadan være berettiget til paa den tjenende Ejendom at foretage de fornødne Reparationer og andre til Servitutens Udøvelse sigtende Arbejder, forsaavidt Gjenstanden er ham selv tilhørende. Almindeligvis vil han ogsaa hertil være forpligtet, dersom Ejeren af den tjenende Ejendom forlanger det, eller i modsat Fald til at finde sig i Gjenstandens Borttagelse. — Er Gjenstanden Ejeren tilhørende, vil det komme an paa Omstændighederne, navnlig hvorledes Retten er stiftet, hvorvidt Servituthaveren skal ansees berettiget til at reparere denne, eller, hvor den maatte være bleven utjenlig, f. E. en Bro, at erstatte den med en ny. Derimod er i dette Tilfælde Ejeren altid berettiget, men aldrig forpligtet til at istandsætte sin Ting, og Servituthaveren maa finde sig i den derved muligens fornødne midlertidige Standsning af Brugen.

3. Servituthaveren vil i Regelen være forpligtet til at taale saadanne mindre væsenlige Modifikationer, som Ejerens Tarv kræver, i den Gjenstand, hvorigjennem Brugen udøves, hvad enten denne Gjenstand er ham selv eller Ejeren tilhørende, naar saadan Forandring blot ikke i nogen Henseende skader ham og heller ikke forandrer Brugens Beskaffenhed. Han bør saaledes ikke kunne modsætte sig en liden Flytning eller Omlægning af en Vej. Jfr. G. L. 90, M. L. VII. 43.

4. Med Hensyn til Servituter i Skovejendomme indeholder L. 22 Juni 1863, Kap. 1 jfr. § 59 og 64 forskjellige Bestemmelser, sigtende til at betrygge saavel Rettighedshaveren som Ejeren imod en altfor hensynsløs Benyttelse af de

respektive Beføjelser. Paa den ene Side bestemmer Loven, at Ejeren kan forlange Udøvelsen af de bestaaende Brugsrettigheder ordnet og begrænset saaledes, at de ikke skader Skoven mere, end til deres Tilfredsstillelse er fornødent. Saaledes kan Ejeren kræve, at Hugstret alene skal øves efter Udvisning (§ 6 og 7); at Rettighed til Brænde og Gjerdefang, der ikke er bunden til nogen vis Mængde, engang for alle ved Skjøn skal bestemmes til en lige stor aarlig Mængde efter det rimelige Behov (§ 8); uden Hinder af Bejtesret frede enkelte Strækninger af Skoven for Kvæget, naar derved ikke for Rettighedshaveren opstaar nogen Mangel paa tilstrækkelig Havn (§ 9), samt med Hensyn til andre Brugsrettigheder anvise Rettighedshaverne, hvor og hvorledes de bliver at udøve, forsaavidt intet Modsat udtrykkelig er betinget (§ 11). Og § 20 jfr. § 7 forbyder i Almindelighed Rettighedshaveren, under Straf, at øve uforsvarlig Hugst i Skoven efter Advarsel fra Ejeren. — Paa den anden Side bestemmer § 21, at den Hugstberettigede, naar det ved Skjøn befindes, at Skoven er uformuende til vedvarende at yde Mere end til Fyldestgjørelse af de Skoven paahvilende Brugsrettigheder og Ejerens Gaardsfornødenhed, kan forbyde Ejeren at aavirke til Salg deri, hvoraf indirekte følger, at Ejeren, hvor intet Modsat er bestemt, ikke kan negtes at aavirke til Gaardsfornødenhed, hvor meget end Servituthaverens Adgang til Trævirke derved maatte indskrænkes, (jfr. Hstretsd. 20 April 1860, Retst. S. 403 fgg.). Fremdeles forbyder § 22 Ejeren at besværliggjøre de Brugsberettigedes Adgang til Trævirke ved at borthugge den nærmest og bekvemmest liggende Del af Skoven. — Endvidere tilsteder Lovens § 1 og 2 Skovejeren at afløse de for Skoven skadeligste Brugsrettigheder, nemlig Ret til at brænde Braate, svie Lyng eller syre Trær, samt endvidere Retten til at flække Bark eller Næver og til af Skovens Trær at virke Kvægfoder eller Strøelse.

Dog kan, hvis de 2 sidstnævnte Rettigheder er af overvejende Vigtighed for det Brug, hvortil de ligger, Rettighedshaveren kræve, at de, istedetfor at afløses med Penge, omsættes til en tilstrækkelig Ydelse, der er tjenlig til at afhjælpe samme Fornødenhed som den, Rettigheden gaar ud paa at fyldestgjøre. Paa samme Maade er Skovejeren berettiget til mod Erstatning at iværksætte Fredning af Skoven, om end den Bejtingsberettigede derved kommer til at lide Mangel paa tilstrækkelig Havn, forsaavidt ikke Skjønsmændene finder, at Strækningens Benyttelse er af overvejende Vigtighed for Rettighedshaveren (§ 10).

Efter Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 §§ 3 og 4, jfr. L. 9 Maj 1863 § 4, kan ogsaa Hugst og Havningsrettigheder i fremmed Gaards Ind- eller Udmark afløses mod Erstatning, efter Omstændighederne med Penge eller Jord eller i samme Slags som Rettighedshaveren afgiver, jfr. dog Skovlovens § 12. Herom mere nedenfor i en anden Forbindelse.

Sjette Afsnit.

Om Grundbyrder.

§ 28.

Grundbyrders Forskjel fra almindelige Pantehæftelser paa den ene, og fra Servituter paa den anden Side. Deres Stiftelse og Ophør.

En *Præstation* kan som saadan ikke være Gjenstand for tinglig Ret. Den maa i sig selv altid være en Obligatio. At den hviler paa en fast Ejendom, forandrer ikke Forholdet; den tinglige Ret er her, som før bemærket, en selvstændig *Sikkerhedsret*, som alene er accessorisk til den personlige Forpligtelse paa Ejendommens Besidder, og hvorom intet Særeget gjælder.

Men hvor en Præstationspligt hviler paa en Ejendom saaledes, at den *for bestandig* paahviler enhver Besidder af Ejendommen, *alene som en Følge af dens Besiddelse*; saa at den ipso jure indtræder og ophører med denne og ikke følger Besidderens Person, — der træder den personlige Forpligtelse i den Grad i Baggrunden for den tinglige Ret, at Forholdet faar megen Lighed med Servitutforholdet, og af Lovgivningen i flere Retninger er stillet i Klasse dermed. Vel er her ingen Del af Ejendoms*retten*, men dog en Del af Ejendommens *Værdi*, at anse som for bestandig skilt fra Ejeren og henlagt til en Anden. Den Berettigede er her, ligesom i andre rent tinglige Forhold, alene henvist til Tingen selv og

hvad den kan yde; Tingens Ejer optræder alene som Mellemmand, uden noget personligt Ansvar. Ved at opgive sin Besiddelse af Tingen træder han eo ipso ud af Forholdet, og ved Tingens Undergang ophører Retten ganske.

Saadanne Byrder kan naturligvis alene hvile paa faste Ejendomme, jfr. Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 1. — Den berettigede Part kan saavel være en (fysisk eller juridisk) Person, som en anden fast Ejendom.

Temporære Byrder paa faste Ejendomme bør lige saa lidt henføres til Grundbyrdernes som til Servituternes Klasse, selv om de ikke med personligt Ansvar paahviler vedkommende Ejer, saasom de ikke absorberer nogen Del af selve Ejendomsværdien. De vil desuden næsten altid i sin Oprindelse indeslutte et almindeligt Gjældsforhold, f. Ex. en præskriberet eller prækluderet Pantefordring, og, om end dette ikke altid er Tilfældet, f. Ex. Føderaad o. dsl., er de ligefuldt i sin Oprindelse en virkelig Gjæld, hvor alene det personlige Ansvar er eftergivet (omtrent som ved Laan i Laaneindretninger mod haandfaaet Pant). — Kornrenten af det solgte beneficerede Gods er heller ingen Grundbyrde, da Forpligtelsen, skjønt uopsigelig, dog er stiftet som en personlig Gjæld for Obligationens Udsteder og hans Efterfølgere (jfr. L. 20 Aug. 1821 § 19, No. 3, L. 4 Aug. 1827 § 1, L. 5 Aug. 1848 og L. 21 Marts 1860). Derimod er Jordafgiften en sand Grundbyrde. — At Ydelsen kan afløses, forandrer derimod ingenlunde dens Karakter, aldenstund dette alene er en Ret for Ejeren, da den ligefuldt absorberer en Del af Ejendommens Kapitalværdi.

Gjenstand for saadanne Grundbyrder kan alle mulige Præstationer være, hvad enten de umiddelbart frembringes af Ejendommen, eller ikke, altsaa baade Penge og personlige Arbejder, f. Ex. Arbejdspligt, Gjerdeholdspligt (jfr. L. 16 Maj 1860 § 7 i. f.), Ret til at erholde opskaaret et vist Kvantum

Træmaterialier paa en Sag, malet et vist Kvantum Korn paa en Mølle o. dsl.

De almindelige Skatter paa faste Ejendomme bør dog ikke henregnes til Grundbyrder, lige saa lidt som vi anerkjender legale Servituter. Thi Skattepligtighed er en ligefrem Følge af den al Ejendom i Staten ledsagende Pligt at bidrage til Statens Udgifter. — Derimod er Jordebogsrettighederne og Tienden sande Grundbyrder, da de hviler paa særskilt Adkomst, om de end er ordnede ved Lov og i flere Henseender stillede ved Siden af Skatterne. — Forpligtelser og Ydelser, som ved selve Loven paalægges Ejendommene paa Statens Territorium, bliver, netop paa Grund af sin Almindelighed og Samtidighed med selve Ejendomsretten, ikke sande Grundbyrder.

Den eneste Maade, hvorpaa Grundbyrder kan stiftes, bliver saaledes Kontrakt eller Testament. Hertil udfordres naturligvis thinglyst Dokument, der maa skrives paa stemplet Papir efter det erlagte Vederlags (altsaa ikke Præstationens egen) Størrelse, jfr. L. 9 Aug. 1839 § 2 i. f., der dog nærmest tænker paa den videre Overdragelse af allerede stiftede Grundbyrder. — Naar Nogen, ved Salget af en Ejendom, i Skjødet paalægger samme en Grundbyrde (f. Ex. en Grundleje, Arvefæsteafgift, Arbejdspligt o. dsl.), betragtes denne som en Del af Kjøbesummen og medregnes følgelig ved Bestemmelsen af Taxten paa det stemplede Papir (Stempell. § 7, a), da ikke her, saaledes som ved Forbeholdelsen af en Servitut, nogen Del af Ejendomsretten forbliver uafhændet; men i saa Fald kan ogsaa Forpligtelsen indtages i Skjødet, og behøver intet særskilt Hjemmelsdokument, jfr. Skr. 16 Aug. 1848. — Om nogen Skyldsætning af den paatagne eller afstaaede Grundbyrde kan selvfølgelig aldrig være Tale.

Naar en Grundbyrde overdrages til Tredjemand, maa nyt Hjemmelsdokument paa behørigt stemplet Papir udstedes;

en simpel Transport gaar ikke an. Naar Byrden derimod ligefrem eftergives, mod eller uden Vederlag, synes Aflysning her ligesom ved Opgivelsen af Servituter at maatte kunne finde Sted efter en Kvittering paa slet Papir. At udlede noget Modsat deraf, at L. 20 Aug. 1821 § 31 forlanger „lovligt Skjøde" ved den løse Landskylds Overdragelse til Bygselhaveren, og af Skattekundgjørelsernes Udtryk: Tiender, Jordebogsrettigheder o. s. v., der er „solgte til Yderne", - synes efter de særegne historiske Omstændigheder ved disse Forhold mindre rigtigt, jfr. L. 17 Decbr. 1836 § 10. Man maa overalt fastholde, at her ikke egentlig foregaar nogen Overdragelse, men at den betyngede Ejendom ipso jure bliver fri ved Rettens Opgivelse.

Ved Hævd kan Grundbyrder ikke stiftes, da en Præstation ikke kan være Gjenstand for Besiddelse*.

Ved den bebyrdede Ejendoms Undergang gaar ogsaa de paa samme hvilende Grundbyrder under. Naar Ejeren derelinkverer eller paa anden Maade skiller sig ved Ejendommen, ophører ipso jure hans Forpligtelse for Eftertiden, og gaar i sidste Tilfælde uden nogen særlig Vedtagelse over paa hans Eftermand. For de i hans Besiddelsestid forfaldne men tilbagestaaende Ydelser hæfter den Fratrædende selvfølgelig som for anden Gjæld. — I Tilfælde af Ejendommens Udparcellering maa vistnok altid, hvor det ikke ved Forholdets Stiftelse udtrykkelig var aftalt, at Byrden skulde hvile udelt paa den samlede Ejendom, en forholdsvis Fordeling af den paa samme hvilende Grundbyrde finde Sted.

Ved Præskription kan vel de enkelte forfaldne Terminer (5—13—2), men ikke selve Retten gaa tabt, jfr. Hstretsd. 12 Oktbr. 1844 (Retst. 1845 S. 614 fgg.) og 1 Novbr. 1853 (Retst. S. 803 fgg.).

---

*) Jfr. Storthingstidenden for 1860 O. S. 637—40.

Ved Konfusion eller derved, at den Berettigede bliver Ejer af det bebyrdede Gods, kan Grundbyrder ikke ansees udslettede, hvad man end vil antage om Spørgsmaalet, hvorvidt en Pantefordring i et saadant Tilfælde bortfalder*. Thi fra almindelige Panthæftelser adskiller Grundbyrder sig netop derved, at de klæber fast ved selve Ejendomsforholdet. Medens Panteretten alene skal garantere den personlige Forpligtelse, og staar og falder med denne, hviler Grundbyrden saaledes paa den bebyrdede Ejendom, at den ligefrem formindsker dennes Værdi som saadan. Saalænge Ejendommen befinder sig paa den Berettigedes Haand, føles denne Formindskelse ikke; men dette er alene af den Grund, at Præstationen skulde været præsteret til ham selv; saasnart Ejendommen kommer i en ny Ejers Haand, maa den følgelig atter tilsvares, dersom den ikke forud udtrykkelig er udslettet.

Visse Grundbyrder til det Offentlige kan endelig afløses af den bebyrdede Ejer mod Indbetaling af en bestemt Sum engang for alle, nemlig Jordebogsrettigheder, Jordafgift og løs Landskyld, se Love af 17 Decbr. 1836 § 8, 5 Aug. 1848 § 2, 4 og 5, 24 Septbr. 1851 § 3 fgg., 29 Marts 1854 og 21 Marts 1860 § 3.

At indlade sig i nogen speciel Gjennemgaaelse af de enkelte Grundbyrder vilde være uden videre Interesse. — Med Hensyn til Beløbets Beregning i vore nugjældende Penge mærkes Pengel. 14 Juni 1816 § 26 b. — Endvidere maa erindres, at Grundlejen i Byerne altid synes at kunne inddrives ved Udpantning, se Love om Sarpsborg af 9 Aug. 1839, om Hamar af 26 April 1848, om Kongsvinger af 15 April 1854 og om Gjøvig af 21 Jan. 1860, samtliges § 5, jfr. Resl. om Skattefogdens og Kæmnerens Forretninger i Bergen af

---

*) Jfr. Hallagers Obligationsret I. S. 136—37 og II. S. 312 fgg.

19 Oktbr. 1840 § 2. Det samme gjælder flere af de saakaldte Tolde: Sorenskrivertold (Sportell. § 82), Klokkertold (L. 14 Juni 1816 § 7), Lensmandstold og Thingholdspenge (Sportell. § 116), Skydsskaffertold (L. 28 Juni 1824 § 1), Sundtold og Bropenge (ifølge de specielle Bevillinger) m. v.

Derimod vil vi nærmere afhandle 4 Klasser af Grundbyrder, hvorom adskilligt Særeget er at mærke.

§ 29.

1. Jordebogsrettighederne.

Ved Jordebogsrettigheder forstaaes en stor Mængde smaa Ydelser af forskjelligt Navn, som fra gammel Tid af har hvilet paa de fleste af Rigets Landejendomme. De er i sin Oprindelse mest virkelige Skatter, tildels dog ogsaa kontraktmæssige Ydelser, navnlig Levninger af jorddrotlige Rettigheder (jfr. 3—14—23). — Angaaende deres Udredelse gjaldt ingen almindelig Regel; men de erlagdes efter hvad der fra Alders Tid havde været Brug, hvilket fandtes opført i Kronens Jordebøger eller Fortegnelser over Statens Ejendomme og Rettigheder over de faste Ejendomme i Lenene.

Deres vigtigste Bestanddel, Ledingen i Kystdistrikterne og Visøren i det Indre af Landet, havde i sin Tid været Rigets eneste almindelige Skat. Fra først af var dog ogsaa denne egentlig intet Andet end Krigsstyr, eller den i Forbindelse med Krigstjenestepligten (útferðarleiðangr) staaende Forpligtelse at proviantere og besolde det udbudte Mandskab (útgerðarleiðangr), og hvilede derfor paa Personen, saaledes at hver Husfader udredede Bidraget for hele sit Hus, (se den ældre Gulathingslov Kap. 296 og 299 og Frostathingsloven VII. 8). Men imod Slutningen af det 13de Aarhundrede, da de regelmæssige aarlige Krigstog var ophørte, medens Kongen fremdeles beholdt sin Ret til i ethvert Fald at oppebære Halvparten af

den Udredsel, som et almindeligt Udbud medførte, antog Udgerdsledingen Karakteren af en virkelig Skat paa Formuen (se Magnus Haakonssøns nyere Landslov III. 6, Byloven ibid.), der, for saa vidt den faldt paa de faste Ejendomme paa Landet fordeltes efter den Landskyld, som de afgav, og erlagdes, vistnok i Regelen i de samme Species som denne, i 2 Terminer, Høst og Vaar (se M. L. VII. 7, Rb. 14 Oktbr. 1312, Reces 1539 Art. 9 fgg., Chr. IV. L. VI. 1, Rskr. 23 Jan. 1665 og Fr. 7 Juli 1721 § 3). I Byerne fordeltes den efter Huslejen. — I Tidens Løb ophørte Ledingen at svares af den løse Formue, og gik over til en staaende Afgift paa Jordegodset; i Byerne bortfaldt den ganske.

Da man imidlertid i Løbet af det 17de Aarhundrede fik andre mere regelmæssige Skatter (Lejlændings- og Odelsskatten), tabte disse ældre Ydelser denne Karakter, og gik over til staaende Afgifter (jfr. Skattefr. 24 Oktbr. 1634 Art. 1 og 2), der kun undtagelsesvis* stod i noget regelmæssigt Forhold til Matrikulskylden. — Enkelte hele Distrikter var ganske eller tildels fritagne for disse Ydelser*; flere Gaarde fik dem ved kongelig Benaadning eftergivne, andre frikjøbte sig for dem. Paa nogle Steder havde Kongen afhændet sin Ret til samme til Private eller offentlige Stiftelser.

I Forbindelse med den nye Matrikulering (1818—1836) blev ogsaa disse Ydelser, for saa vidt de tilfløb Statskassen, samlede til en enkelt Sum i Penge for hver Gaard, der for Eftertiden paalagdes Ejendommene som en staaende Afgift, der opkræves med Skatterne (se L. 17 Decbr. 1836). Deres

*) Nemlig i Nedenæs, Robygdelagets, Listers, Mandals, Nordmøres og Numedals Fogderier.

**) Saaledes Jarlsbergs og Laurvigs Fogderier samt Lyseklosters Gods for dem alle, nedre Romeriges Fogderi for Leding og Visøre m. fl.

samlede Beløb udgjorde dengang omtrent 25,000 Spd. og fortiden omtrent 19,600 Spd.

De Staten tilkommende Jordebogsrettigheder kan efter L. 1836 § 8 afløses mod Indbetaling af Afgiftens sextendobbelte Beløb.

I Saltens, Lofotens og Vesteraalens samt Senjen og Tromsø Fogderier var Ledingen ingen Grundbyrde, men, ligesom i ældre Tider, et Slags Formuesskat, der ved hvert Aars Thinge af Fogden og Lagrettet paalignedes Almuen, uden Hensyn til om de ejede Gaarde eller ikke. Dette, hvis Oprindelse ikke kjendes, blev ophævet ved L. 1836 § 13 for Saltens, Lofotens og Vesteraalens samt Distriktet Senjens Vedkommende; hvorimod Ledingen fordeltes paa Gaardene efter den nye Matrikul. I Distriktet Tromsø, hvor den største Del af Ledingen tilhørte Private, skulde det derimod indtil Videre forblive ved det Gamle.

§ 30.

II. Tienden.

Efter den mosaiske Rets Forbillede, der betragtede Gud som den egentlige Ejer af det forjættede Land, opstillede den kanoniske Ret meget tidlig* den Regel, at det var en Samvittighedspligt at give Tiende til Kirken af al sin Ejendom, „for at Mennesket", som det heder i en Retterbod af Kong Haakon Haakonssøn (Norges gl. Love I. S. 459) „derved kan tilbagekjøbe den tiende Part i Himmerig, som det ved vore første Forældres Syndefald havde mistet", - og det lykkedes ogsaa efterhaanden at faa den vedtagen i alle kristne Lande. I Norge skede dette under Kong Sigurd Jorsalfarers og hans Brødres

*) Allerede i en Beslutning paa Konciliet i Maçon 585.

Regjering*. — Før Tiendens Indførelse i Norge bestredes Gejstlighedens Underholdning, foruden ved Betalingen for gejstlige Forretninger samt det til Kirkernes Underhold henlagte Jordegods, af en personlig Udredsel efter Mandtal (prestreiða, biskupsreiða), hvorhos det, som det synes, allerede tidlig var blevet Regel, at Enhver var pligtig til engang i sit Liv, eller i alle Fald ved sin Død, at give til Kirken en Tiendedel af al sin løse Formue (høfuðtiund). — Dette er ogsaa fremdeles vedblevet i øvre Telemarken, hvor den regelmæssige aarlige Tiende (ávaxtartiund) aldrig blev vedtagen, og hvor følgelig Hovedtiende og Præsteredselen (under Navnet „Gaardmandsrettighed") fremdeles bestaar** se Reskr. 25 Jan. 1788 I. No. 2, jfr. Reskr. 30 Novbr. 1798). Det blev, som det synes, Regel, at Hovedtienden erlagdes, naar man første Gang indtraadte i Ægteskab; men i Tidens Løb blev den betydelig reduceret, se Vigens Kristenret Kap. 11, Fr. 19 Maj 1604 og Reskr. 25 Jan. 1788 I. No. 4, hvor dens Maximum sættes til 20 Rdl. (16 Spd.), jfr. Regulativet for Modum af 26 Juni 1801 II No. 1. — I hele det øvrige Norge, hvor den regelmæssige aarlige Indkomsttiende blev indført, bortfaldt Præste- og Bisko psredselen samt Hovedtienden (jfr. Rb. 22 Septbr. 1277) som Pligt; men en Levning af denne sidste synes dog den Ydelse til Præsten ved Bryllupper at være, som omtales

*) Paa Island var det allerede skeet under Biskop Gissur Isleifsson 1096. — I England skede det allerede under Kongerne Offa i Mercia (794) og Edhelwolf i Wessex (855); i Danmark under Knut den Hellige († 1086), i Sverige under Knut Eriksson (1200).

**) Øvre Telemarken kaldes derfor „Skatlandet" (se f. Ex. Recessen af 7 Oktbr. 1578 Art. 16 og 18), til Forskjel fra nedre Telemarken, hvor Indkomsttiende erlagdes, og som derfor kaldtes „Tiendetaget" (Tingtaget). Jfr. Wille Silgjords Beskr. S. 284. Se og Biskop Eysteins Brev af 11 Novbr. 1395 (Munch & Ungers Læsebog S. 133—6).

i Recessen af 1539 Art. 18 under Navnet Pusefæ (af púsa = vie) jfr. Reces 1568, stadf. 1584 Art. 4 samt Chr. IV. Kirkeord. IX. fol. 37, og hvis Beløb var 6 Skilling, men som afskaffedes ved Lovb. 2—12—8.

Det kanoniske Princip var, at Tiende skulde erlægges af al Indkomst uden Undtagelse; men i denne Udstrækning gjennemførtes det intetsteds, hvorimod Tiende alene opkrævedes af Folkets Hovednæringskilder. I Norge var det saaledes Regelen, at Tiende svaredes af Korn, Fisk og af Kvægavl (viðreldistiund), den sidstnævnte saaledes, at der skulde laves Ost af al den Melk, som faldt Fredagen før St. Hansdag, og denne erlægges som Tiende af Kvæget. Se Erkebiskop Sigurds Kristenret af 1244 (F. L. II. 18 og 19). I Byerne svaredes ogsaa Tiende af Husleje og andre ordentlige Næringsveje. — I Slutningen af det 13de Aarhundrede forsøgte vistnok Gejstligheden at gjennemføre Tiendeydelsen i dens hele kanoniske Strenghed (se Haakon Haakonsøns Rb. i gl. L. I. S. 459 og Magnus Haakonsøns Rb. 1267, gl. L. II. S. 453 fgg., Forliget til Tunsberg 9 Aug. 1277, gl. L. II. S. 474, jfr. Magnus Haakonssøn Rb. 22 Septbr. 1277 og Jons Kristenret af 1280 Kap. 18 og 19). Men disse Bestemmelser blev satte ud af Kraft kort efter (se Rb. 14 Maj 1290 o. fl.), og Bestemmelserne i F. L. II. 18 og 19 forblev gjældende. — Tienden deltes i 4 Parter, mellem Biskoppen, Præsten, Kirken og de Fattige.

Ved Reformationen forblev Tienden bestaaende*; men det bestemtes nu, at den skulde deles i 3 Dele mellem Kongen, Kirken og Præsten (Kirkord. af 1537 fol. 56 jfr. den Kjøben-

*) Efter at Sagbrug og Tømmerskur var blevet en lønnende Næringsvej, fordredes ogsaa Tiende af Sagbrug (jfr. Jons Kristenret Kap. 19), se Kongebrev 18 Marts 1545. Denne Tiende tilfaldt dog udelukkende Kongen, og blev ved Fr. 30 Jan. 1664 ombyttet med en bestemt aarlig Sagskat.

havnske Reces af 1536 Art. 5). Men dette vakte stor Misfornøjelse blandt Almuen, der fordrede fremdeles som hidtil at beholde den ene Fjerdedel af Tienden, eller, som den kaldtes, Bondelodden, til sine Fattiges Underholdning. I Regelen blev ogsaa dette bevilget (se Kongebreve af 4 Juli 1551 og 10 Aug. 1553 samt Recessen af 7 Oktbr. 1578 Art. 2 for Oslo og Hamar Stifter; Kongebreve af 18 Juli 1573, 13 Maj og 2 Aug. 1574, 25 Jan. 1575 og 25 Aug. 1578 for Stavanger samt Recessen af 15 Septbr. 1578 Art. 2 for Throndhjems Stift), saa at Staten alene tilegnede sig Biskoppens Andel, medens Kirkens og Præstens forblev uforandrede. — I Kjøbstæderne bortfaldt Tienden aldeles, se 2—22—10, jfr. Reskr. 6 Juni 1668 og 4 Juni 1734 (om Skeen).

Tienden erlagdes fra de ældste Tider in natura paa Ageren eller Fiskehjælden; efter 2—22—1 skulde den være ydet „paa Kasteboden" (jfr. 2—21—64) inden Jul. — For Modvillighed i Tiendeydelsen var i den katholske Tid fastsat haarde Straffe; L. 2—22—7 straffer Tiendesvig alene med at erlægge det Dobbelte.

I Tidens Løb maatte der imidlertid efterhaanden uddanne sig Observanser i dette Forhold. Uagtet det altid forblev Regelen, at virkelig $\frac{1}{10}$ af den sande Avling eller Fangst skulde erlægges (2—22—1), synes dog dette aldrig at have været taget strengt, men Tienden meget tidlig at være gaaet over til en bestemt Ydelse, der vistnok kun sjelden forandredes. Saaledes kan der heller ikke lægges nogen Vægt paa, at 2—22—4 fremdeles, paa samme Maade som Kirkeordinansen, bestemmer, at den fulde Tiende skal deles i 3 lige Dele: til Kongen, Kirken og Præsten. Thi hvad der virkelig erlagdes, ansaaes vistnok for at repræsentere fuld Tiende*. Endvidere maatte de mange

*) Jfr. Usfings Kirkeforfatning III. 2. S. 577 fgg.

specielle kongelige Benaadninger med Tienden give Anledning til forskjellige Uregelmæssigheder. — Ved Reskr. 23 Jan. 1665 ang. Matrikulerr var det fastsat, at denne Matrikul ogsaa skulde være Norm for Tiendens Udredelse; men dette Bud synes alene at være blevet paaagtet for Nedenæs og Robygdelagets samt Lister og Mandals Amts Vedkommende (jfr. Reskr. 15 Juli 1799, se og for Sandøkedals Præstegjælds Vedkommende Resol. 8 Juli 1761).

Mindst Forandring undergik Præstens Andel i Tienden. Foruden øvre Telemarken svarer kun Rollag Præstegjæld aldeles ingen Tiende, men kun en „Rettighed" til Præsten. — Derimod medførte navnlig Kirkernes Salg under Kong Frederik den 4des Regjering megen Forandring i Kirketienden. Hvor nemlig Almuen selv kjøbte sin Kirke, ophævedes gjerne, trods Forbudet i Skjødet (Fr. 25 Febr. 1733), strax Kirketienden (jfr. Retst. 1854, S. 451, Skr. 7 Marts 1862), og de private Kirkekjøbere sluttede ofte særskilte Overenskomster med Tiendeyderne angaaende Tiendens Erlæggelse. — Det samme var ogsaa hyppig Tilfældet med Kongens Anpart, der paa flere Steder var afhændet dels til Yderne selv, dels til andre Private, se Recesserne til Throndhjem og Oslo af 15 Septbr. og 7 Oktbr. 1578 Art. 2 og Anordning for Bergen af 13 Juli 1599 Art. 14, Reskr. 7 Aug. 1767 og 15 Juli 1785; se og Reskr. 24 Marts 1792, Kongebrev 19 Febr. 1559, Reskr. 2 Septbr. 1811 jfr. Univ. Fund. § 37. — Hvor Yderne selv havde kjøbt sin Tiende mod en Sum engang for alle, bortfaldt den vistnok i Regelen aldeles*; men som oftest har de kjøbt den mod en be-

---

*) Saaledes svares i Flesberg Prgd., hvor Almuen ogsaa har kjøbt sin Kirke, hverken Kirke- eller Kongetiende; i Solums og Hvaløernes Prgd. svares ingen Kongetiende.

stemt aarlig Afgift*, i hvilket Tilfælde den vel i Regelen opkrævedes som før, og Overskuddet disponeredes paa forskjellig Maade; nu indflyder det vel i Regelen i Kommunekassen, jfr. Skr. 3 Juli 1855. — Mange enkelte Ejendomme har derhos enten ved kongelig Benaadning eller ved Kjøb erhvervet sig Fritagelse for Tiendepligten**.

§ 31.

Fortsættelse. Tiendens Omregulering til en fast Afgift. Tiendefrihed.

Allerede ved den ifølge Fr. 7 Juli 1721 paabudte nye Matrikulering bestemtes det i § 4, at Tienden skulde reguleres til en bestemt Pengeafgift for hver Gaard, og i Forbindelse hermed toges ved Kirkernes Salg udtrykkeligt Forbehold i Skjøderne om, at Kirkekjøberne skulde være pligtige at finde sig heri. Men den hele Foranstaltning blev, som bekjendt, faa Aar efter opgiven (Reskr. 8 Decbr. 1724). — Ved Fr. 31 Juli 1801 blev endelig saavel Korn- som Smaatienden (2—22—2) reguleret til en fast og uforanderlig aarlig Afgift paa Gaardene, uden Hensyn til hvorledes eller af hvem de brugtes, hvilken kan inddrives ved Udpantning og er prioriteret endog foran de offentlige Skatter. Ved denne Forordning, der selv angiver det som sit Øjemed at forebygge, at Jordens bedre Opdyrkning skal paadrage den forøgede Byrder, bestemtes, at Tienden aldrig mere skulde kunne fordres erlagt in natura. Hvor der enten var indgaaet udtrykkelig Forening mellem Parterne om Tiendeafgiften,

---

*) Saaledes i Gudbrandsdalen (Res. 9 Septbr. 1727), Solør og Odalen (Res. 12 Maj 1767), i Sandsøkedals Prgd., samt Nordmøre, Salten, Senjen og Tromsø samt Rakkestad, Heggen og Frølands Fogderier (Res. 8 Juni 1761).

**) Se herom i det hele Stort. Forh. 1845 V. No. 97 S. 33 fgg. — Kongetienden er i sidste Budget opført med 15000 Spd. aarlig.

eller denne havde været ydet efter een Maalestok i 20 Aar eller længere, skulde denne for Fremtiden tjene til urokkelig Regel for begge Parter; men i modsat Fald skulde Tienden, hvis Almuen ikke var tilfreds med den Afgift, som for Tiden svaredes, ansættes af en Kommission, bestaaende af Amtmanden, Fogden og Sorenskriveren, der efter erhvervede Oplysninger og anstillede Undersøgelser om de faktiske Forhold skulde søge at bringe Parterne til mindelig Forening, og i Mangel deraf ved Kjendelse bestemme Tienden. Dens Beløb kunde efter Parternes Valg enten ansættes i Penge eller i Korn efter Kapitelstaxt; dog helst det sidste, hvilket altid skulde bruges, naar Kommissionen afsagde Kjendelse. I Regelen sees Tienden dog at være bleven ansat i Penge, jfr. Kanc. Skr. 2 April 1803. De sluttede Foreninger og afsagte Kjendelser skulde indsendes til Kancelliets Approbation. Klager over Kommissionens Forretning afgjordes med endelig Virkning af Kancelliet.

Det fremgaar af det Anførte paa det klareste, at den i 1801 foretagne Regulering af Tienden er endelig og uforanderlig for de dengang tiendelagte Ejendommes Vedkommende, alene med den Undtagelse, at, naar en Gaard paa Grund af Naturødelæggelser erholder Aftag i Skatterne, skal den ogsaa tilstaaes en forholdsmæssig Afgang i Tienden; men naar Aftaget ophører ganske eller tildels, skal ogsaa den nedsatte Tiende igjen i samme Forhold forhøjes (Fr. 1801 § 6). Se Høstretsd. 14 Jan. 1860 (Retst. S. 161 fgg.). — Med Hensyn til de Ejendomme, der ikke blev tiendelagte i 1801, maa der skjelnes, eftersom Grunden hertil var en Ejendommen tilkommende virkelig Tiendefrihed eller kun en midlertidig Fritagelse; i sidste Tilfælde maa de, naar Grunden til Fritagelsen ophører, lægges i Tiende, medens i første Tilfælde deres Forbigaaelse i Tiendeforretningerne maa indeholde en indirekte Stadfæstelse af deres Frihed. Dette faar Anvendelse paa den

store Mængde Ejendomme, som i 1801 faktisk var fritagne for at svare Tiende, men som dog herfor ikke kan paavise nogen Hjemmel: til nu at fratage dem denne Frihed vil man aabenbar savne al Berettigelse, saasom man nu ikke længer kan gaa ud fra Tiendepligtighed som almindelig Regel, efter at 2—22—1 i saa mangfoldige Henseender er forrykket. — De positive Fritagelser for Tiendepligt, som iøvrigt haves, er følgende:

1) Præste- og Kapellangaarde, 2—12—1 og 3, Reskr. 19 Aug. 1699, jfr. Regulativ for Modum 26 Juni 1801 I. No. 2 b. — Forsaavidt en ældre Præstegaard sælges til Private, synes den at burde tiendelægges; men da Alt her beror paa det Offentliges egen Bestemmelse, kan ingen praktiske Vanskeligheder opstaa, hvad enten man følger den ene eller anden Fremgangsmaade. Naar omvendt en hidtil tiendepligtig Ejendom indkjøbes til Præstegaard, er Spørgsmaalet derimod tvivlsommere. Klart er det i ethvert Fald, at de private Tiendetagere, - derunder indbefattet Almuen, hvor den har kjøbt sin Tiende, - ikke derved kan miste sin Ret; og efter at Tienden ganske har antaget Karakteren af en Grundbyrde, synes der ogsaa iøvrigt at være overvejende Grund til at lade den vedblive uafhængig af Ejendommens forandrede Bestemmelse, jfr. Skr. 7 Marts 1856 og 19 April 1862.

2) Enkesæder antages efter Analogien af 2—13—7 i Regulativet af 26 Juni 1801 I. No. 2, a, jfr. Skr. 20 Oktbr. 1834 (Dept. Tid. S. 780), se og Kanc. Prom. 6 Oktbr. 1792 i. f., - at være tiendefrie; men denne temmelig vilkaarlige Regel bør udentvivl indskrænkes til de Steder, hvor det fra gammel Tid har været sædvanligt. Klart er det, at, naar et Enkesæde sælges til privat Ejendom (L. 26 Septbr. 1845), maa det for Fremtiden svare Tiende, jfr. Skr. 26 April 1847 (Dept. Tid. S. 287) og 2 Maj 1860. — Det samme formenes at maatte gjælde om Klokkergaarde (2—15—7), hvor disse efter gammel

Sædvane har været tiendefrie, se Hstretsd. 5 Juli 1844 (Retst. S. 598 fgg.).

3) Adelige Sædegaarde, Gejstl. Priv. 24 Juni 1661 § 2, Grevernes og Friherrernes Priv. 25 Maj 1671 §§ 8 og 9 samt Lovb. 2—22—11 jfr. 6. — Det fremgaar heraf klart, at Tiendefriheden var et virkeligt reelt Privilegium for Gaardene, der ikke gik tabt, om disse end kom i Uadeliges Besiddelse, saaledes som Skattefriheden efter Fr. 13 Decbr. 1746 VI. § 4 No. 2, - hvilket ogsaa udtrykkelig er sagt i Reskr. 4 Febr. 1784. Ikke destomindre har Adelsl. 1 Aug. 1821 § 5, som det synes, ved en Misforstaaelse erklæret Tiendefriheden for et blandet adeligt Privilegium, og udtrykkelig sagt, at den, ligesom Skattefriheden, skal ophøre med de da værende Ejere og ikke gaa over paa deres Eftermænd. Heraf er det uregelmæssige Resultat fremkommet, at de Sædegaarde, som før 1821 havde tabt sine adelige Rettigheder, beholder Tiendefriheden; medens derimod de, som efter 1821 gaar over i Uadeliges Eje, taber samme, hvilken Forskjel ogsaa er anerkjendt ved Højesterets Domme af 18 Maj 1854 (Retst. S. 450 fgg.) og 13 Decbr. 1855 (Retst. 1856 S. 108 fgg.) jfr. 28 Oktbr. 1865 (Retst. 1866 S. 88 fgg.).

4) De Gaarde, som beboes af Lensmændene i Nordland (Reskr. 30 Jan. 1782, Sportell. § 117). Denne Fritagelse er rent personel, og ophører følgelig, naar Gaarden skifter Ejer.

5) Rydningspladse i Almenning skulde efter Fr. 29 April 1752 § 6 være tiendefrie, saalænge deres Frihedsaar varer, men efter deres Udløb skulde de tiendelægges. — Med Hensyn til saadanne Rydningspladse, der først er opstaaede efter Tiendereguleringen 1801, samt overhovedet Gaardsbrug, som først efter dette Tidspunkt har faaet sin Tilværelse, synes det at være den ene rette Mening, at disse aldeles ikke kan paalægges Tiende. Dette Resultat kan egentlig ikke bygges paa Ordene i Fr. 31 Juli 1801, uagtet det maa erkjendes, at

denne Fr. forudsætter, at den Ordning, som den vilde indføre, i det Hele skulde være fast og uforanderlig. Men det fremgaar, saavidt skjønnes, uigjendrivelig af den hele forandrede Betydning, som Tienden ved Reguleringen i 1801 fik. Før denne Tid, da Tienden, i alle Fald i Formen, var en Ydelse af en vis Del af Jordens Afkastning, var det klart, at det var Egenskaben af Jordbrug alene, som betingede Ydelsen. Ligesom Tiendeydelsen følgelig maatte ophøre, naar Jordbruget nedlagdes, saaledes maatte paa den anden Side ogsaa Tiendepligt indtræde, saasnart et nyt eller udvidet Jordbrug optoges. Men alt dette maatte forandres, da Tienden forandredes fra en Ydelse af Jordens Afkastning til en Afgift paa Ejendommen selv. Da der nu ikke mere kan være Tale om enten at forhøje eller formindske Tienden af nogen Gaard som Følge af udvidet eller indskrænket Produktion, ligesaalidt som der kan blive Spørgsmaal om nogensinde at eftergive nogen Gaard dens Tiende, fordi den maatte blive aldeles nedlagt som Gaardsbrug, - saa synes alt dette at vidne om, at Territoriets Benyttelse som Gaardsbrug er sat ganske ud af Betragtning ved Spørgsmaalet om Tiendeplitgten. Og da det ingenlunde er, ligesaalidt som det nogensinde har været, Regel, at enhver Del af Landets Territorium nødvendigvis skal svare Tiende, saaledes som Skatter, saa fører Konsekvensen heraf ligefrem til det Resultat, at ingen Ejendom, der ikke blev tiendelagt i 1801, sednere kan tiendelægges, med mindre de virkelig i 1801 var tiendepligtige og alene nød en midlertidig Fritagelse, - altsaa ikke de Jordbrug, som i 1801 endnu ikke existerede*.

Da Tienden, paa en enkelt Undtagelse nær, ikke staar i Forbindelse med Matrikulen, kan ingen sednere Forandring af Matrikuleringen have Indflydelse paa Tiendepligten.

---

*) Jfr. Ugeblad for Lovkyndighed I S. 329 fgg.

Naar en Gaard skal ansættes til Tiendesvarelse, synes dette nu at maatte foregaa som en almindelig Skjønsforretning under Sorenskriverens Administration (jfr. 3—12—8), se de ovenfor citerede Højesteretsdomme af 1854, 1855 og 1860. — Det er imidlertid klart, at under en saadan Forretning ikke kan afgjøres noget om selve Tiendepligten, men alene Tiendens Størrelse ansættes; hvorimod Spørgsmaalet om Pligten til at svare Tiende hører ind under de almindelige Domstole. De i 1801 nedsatte Kommissioner var derimod udrustede med fuld dømmende Myndighed til at paakjende saavel Spørgsmaalet om Forpligtelsens Tilværelse som dens Udstrækning. Ved Tiendens Ansættelse maa, ifølge Bestemmelsen i Fr. 1801 § 7, g, gaaes ud fra en Tiendedel* af ethvert Slags Kornsæd, som efter den daværende Dyrkningsmaade i et Middelsaar kunde avles paa Gaarden. Man kan altsaa ikke tage Hensyn til Gaardens nuværende Udbytte og dets Værdi, men maa lægge Tilstanden i 1801 til Grund eller, hvilket egentlig siger det samme, bestemme Afgiften efter Sammenligning med andre tiendepligtige Gaarde i Omegnen, jfr. Retst. 1860 S. 166—167.

Paa forskjellige Steder, især i det søndenfjeldske Norge, har fra gammel Tid af nogle civile Embeds- og Bestillingsmænd, navnlig Fogden, Sorenskriveren og Lensmanden, oppebaaret Tienden af enkelte Gaarde i hvert Thinglag (Frigaarde). Nogen Hjemmel hertil gives neppe; rimeligvis er Begunstigelsen fra først af indrømmet til Gjengjæld for ydet Bistand ved Tiendemandtallets Istandbringelse og Tiendens Indsamling, jfr. Reskr. 13 Juni 1767, Kanc. Skr. 10 Juli 1764, se og Fr. 23 Juni 1710 § 4 i. f. Nu er dette Forhold vel saa støttet til Sædvanens Ret, at dets Gyldighed ikke længer kan angribes.

---

*) Egentlig skulde det vel blot have været ¾ deraf eller 0.075 af Udbyttet.

I det egentlige Finmarken (med Undtagelse af Senjen og Tromsø Fogderi) har der aldrig været svaret Tiende af Jorden. Reskr. 27 Maj 1775 omtaler den aldeles ikke, ligesaalidt som Fr. 20 Aug. 1778 og 5 Septbr. 1787, hvis § 11 derhos viser, at der ved „Tiende" i Finmarken alene forstaaes Fisketienden, da der alene henvises til Fr. 23 Juni 1710. Se ogsaa Reskr. 27 Marts 1672 jfr. Fr. 5 Febr. 1685 § 17.

Fisketienden, der ikke berørtes af Fr. 1801, ophævedes over det hele Rige ved L. 20 Septbr. 1845 samt 5 Aug. 1848 og 19 Aug. s. A., jfr. L. 12 Maj 1851 og 27 Decbr. 1862. — Ifølge 2—2—3 svaredes den alene af de større eller almindelige Fiskerier, se iøvrigt Fr. 5 Febr. 1685 §§ 2 og 17, Fr. om Fisketienden i Throndhjems Stift af 23 Juni 1710, Reskr. om Fisketienden i Bergens Stift af 16 Juli 1771, jfr. Kanc. Skr. 2 Juli 1774, Reskr. 10 Oktbr. 1777 og 27 Septbr. 1780 samt Kontrakt af 2 Febr. 1771; Reskr. om Fisketienden ved Skudesnæs af 26 Marts 1813; Fr. om Finmarken af 20 Aug. 1778 § 13—20, og 5 Septbr. 1787 § 11; L. 2 Juni 1824 og 24 Juli 1827, se og Reskr. 26 Marts 1756, 29 Febr. 1792 og Kanc. Skr. 26 Jan. 1799.

Ved de nævnte Love af 20 Septbr. 1845 og 5 Aug. 1848, blev der til Udredelsen af den fornødne Erstatning og til Afløsning af den Private samt Kirken og Gejstligheden tilkommende Andel af Fisketienden dannet et Fond ved en Fiskevarer, med Undtagelse af Sild, paalagt Afgift ved deres Udførsel til Udlandet. Byrden overførtes saaledes fra Fiskerne paa de Handlende. Statens Anpart af Tienden eftergaves uden Vederlag. Afgiften skal forresten bortfalde, saasnart samtlige Erstatningssummer er bortfaldne eller afløste, jfr. L. 27 December 1862.

Den Indtægt, som enkelte nordlandske Præstekald fra gam-

mel Tid havde oppebaaret af Fjærefisk, ophævedes ved L. 13 April 1848.

Paa nogle Steder er ogsaa Fiskketienden ved Sædvane gaaet over til en fast og bestemt Afgift efter Brug eller Skyld. Denne bestaar da uforandret efter Lovene af 1845 og 1848.

Til Gaardbrugernes Tiende svarer for Husmænd, Indersster og andre i lignende Stilling en personlig Afgift til Kirken af 8 Skill. om Aaret (Vinholdspenge), 2—22—12, Reskr. 29 Oktbr. 1725, Fr. 13 Aug. 1734 § 10, samt til Præsten en Høstdag eller i dets Sted 12 Skill. aarlig, 2—12—7, Reskr. 25 Jan. 1788 I. No. 3 og Regul. 26 Juni 1801 I. No. 3, Kanc. Prom. 29 Septbr. 1787, L. 14 Juni 1816 § 3 og Husmandsl. 24 Septbr. 1851 § 21.

§ 32.

III. Jordafgiften.

Da Staten ved Reskripterne af 2 Septbr. 1791 og 3 Novbr. 1813 udlagde Embedsgaarde til de militære og civile Embedsmænd af det beneficerede Gods, bestemtes det, at dette skulde ske uden Tab for vedkommende Beneficiarier af hvad dem lovligen tilkom. Beneficiarius var nemlig ikke berettiget til selv at tage bemeldte Gods i Brug, men forpligtet til at bortbygsle samme, efter den strenge Ret, paa de i Lovbogens 3—14 foreskrevne Vilkaar. Det bestemtes derfor, at vedkommende Embedsmand skulde være forpligtet til aarlig at udrede alle de foreskrevne jorddrotlige Rettigheder til Beneficiarius, saaledes at den i 3—14—24 bestemte Indfæstningssum engang for alle omsattes til en uforanderlig aarlig Afgift af 4½ Rdl. (3 Spd. 72 ß) af hvert Skpd. Tunge og forholdsvis af andre Skyldspecies, se Reskr. 2 Septbr. 1791 § 2 og 4, 3 Novbr.

1813 § 11 og 15, a, L. 25 Aug. 1848 § 10 og L. 20 Aug. 1821 § 14 og 15. Se og Reskr. 28 Juni 1799.

Paa samme Maade gik man frem, da man efter Reskr. 19 Maj 1809 besluttede at realisere Statens, de offentlige Stiftelsers og det Gejstligheden beneficerede Gods, idet man ved Salget paahæftede dem en paa ovennævnte Maade beregnet, til de lovlige jorddrotlige Rettigheder svarende, aarlig og bestandig Jordafgift, uafhængig af enhver fremtidig Skyldforandring, hvilken skulde ansættes til Byg efter Middeltallet af Kapitelstaxterne fra 1788—1807 inkl. og betales i Penge efter Middeltallet af de Betalingsaaret næst foregaaende 10 Aars Kapitelstaxter, - se L. 20 Aug. 1821 §§ 19, 21, 24, 29, 30, 33, 40; L. 4 Aug. 1827 § 2, a, 7 og 9, samt Resol. 15 Juni 1822, 24 Febr. 1824 § 7 og 8 og 20 Septbr. 1828. At saaledes ikke alene det beneficerede, men ogsaa Statens eget Gods skulde paalægges Jordafgift, synes lidet motiveret. — Jordafgiften indføres i Skjødet og skal erlægges, saasnart Kapitelstaxt er sat, til de for Landskyldens Betaling fastsatte Terminer (jfr. 3—14—16), under de Tvangsmidler og med samme Fortrinsret, som for Skatter er bestemt, L. 20 Aug. 1821 § 40 og L. 25 Aug. 1848 § 10 i Slutn. Jfr. Cirk. 29 April 1856.

Ved L. 28 Novbr. 1836 § 2 blev der aabnet Ejere af Gaarde, hvorpaa der hviler Jordafgift, Adgang til at frigjøre sig for samme, ved at formaa Ejeren af en anden Gaard til at paatage sig den. — Ved L. 5 Aug. 1848 blev det derefter bestemt, at Statens, og ved L. 24 Septbr. 1851, at det Gejstligheden beneficerede eller offentlige Stiftelser tilhørende Gods, som herefter sælges, ikke for Fremtiden skal paahæftes Jordafgift. I dens Sted skal der ved Salg af beneficeret Gods, foruden Kjøbesummen, erlægges det syvogtyvedobbelte af det Beløb, hvormed Jordafgiften skulde have været svaret, beregnet i Penge efter Middeltallet af de Salget nærmest fore-

gaaende 10 Aars Kapitelstaxter; dog har Kjøberen ogsaa Adgang til, ifald han heller maatte ønske det, at faa Jordafgift paahæftet Godset efter de almindelige Regler. Ved Salg af Statens Gods bliver intet saadant Tillæg til Kjøbesummen at erlægge. — Den Jordafgift, som maatte paahvile noget tidligere solgt offentligt eller beneficeret Gods, kan endvidere afløses, den første (efter L. 1848 § 2) mod Indbetaling af dens 25-dobbelte, og den sidste (efter L. 1851 § 3) med dens 27-dobbelte Beløb i Penge efter Middeltallet af de næstforegaaende 10 Aars Kapitelstaxter, enten paa engang eller i aarlige Terminer indtil et Tidsrum af 40 Aar mod 4 pCt. Rente; dog kan ifølge L. 21 Marts 1860 § 3 Jordafgiften af det beneficerede Gods ogsaa afløses med det 24-dobbelte Beløb, naar Indbetalingen sker enten strax eller inden et Tidsrum af høist 10 Aar og mod 4½ pCt. Rente. — Af de Summer, som indkommer i Stedet for Jordafgiften af det Geistligheden beneficerede Gods, dannes et Fond, Jordafgiftsfondet, der forvaltes paa sædvanlig Maade underеet med Oplysningsvæsenets Fonds Kapitaler, og hvoraf Beneficiarius aarlig udbetales den indløste Jordafgifts paa sædvanlig Maade til Byg omsatte Beløb, beregnet i Penge efter Middeltallet af de enhver Betalingstermin næst foregaaende 10 Aars Kapitelstaxter. For offentlige Stiftelsers Vedkommende gaar Indløsningssummerne ind i Stiftelsens eget Fond.

Foruden Jordafgiften til Beneficiarius er ogsaa de civile Embedsgaarde paalagt et aarligt Kornbidrag til Universitetet, som Følge af Tilsagnet i Reskr. 2 Septbr. 1811, e, se Reskr. 3 Novbr. 1813 § 8, Reskr. 14 Decbr. 1816, L. 20 Aug. 1821 § 16, Univ. Fund. § 57 No. 3 og L. 25 Aug. 1848 § 11. Bidraget skal bestemmes til ¼ pCt. af Ejendommens Værdi uden Afdrag for de jorddrotlige Rettigheder, hvilket Be-

løb derpaa engang for alle omsættes til Byg efter Middeltallet af de næst foregaaende 20 Aars Kapitelstaxter, og betales, paa samme Maade som Jordafgiften, med Penge efter hvert Aars Kapitelstaxt. — Falder en Embedsgaard tilbage til det Gejstligheden beneficerede Gods, ophører Bidraget til Universitetet, da Gaarden i saa Fald bliver Gjenstand for Realisation, og Bestemmelserne i L. 20 Aug. 1821 § 52 og Univ. Fund. § 57 No. 1 følgelig kommer til Anvendelse, ligesom der med Jordafgiften bliver at forholde efter L. 24 Septbr. 1851.

§ 33.

IV. Den løse Landskyld.

Denne Grundbyrde, der hviler paa mange Ejendomme i Landet, og tilkommer dels forskjellige gejstlige Embeder og offentlige Stiftelser, dels private Personer, har sin Oprindelse fra den Tid, da de Indskrænkninger, som Lovb. 3—14 opstillede i Henseende til det Vederlag, som det ved Bortforpagtning af Jordegods var tilladt at tage, endnu respekteredes. Landskylden, der i de ældste Tider var den eneste Afgift, som Brugeren af fremmed Jord havde at svare, fik allerede tidlig, som Følge af at den benyttedes som Maalestok for Skatternes (Ledingens) Udligning, Karakteren af en uforanderlig Afgift, se Reces 1539 Art. 9, Chr. IV. L. VI. I. og Lovb. 3—14—14, og iøvrigt oppebares det passende Vederlag for Brugen af Jorden under Formen af en Betaling engang for alle (Bygselsum) samt en Kjendelse hvert tredje Aar (Tredjeaarstage og Landboveitsle). Disse Ydelser var oprindelig overladte til Parternes eget Forgodtbefindende, men blev tilsidst fastsatte til et bestemt ufravigeligt Pengebeløb, se Fr. 5 Febr. 1685 § 7 og Lovb. 3—14—12 og 24. Allerede paa Lovbogens Tid var dette Vederlag aldeles utilstrækkeligt, og blev det end mere i Tidens Løb under Jordegodsets stadige Stigen i Pris, hvoraf fulgte, at den, som holdt

sig Loven efterrettelig, aldrig uden Tab kunde leje sin Jord bort. Da nu derhos 3—14—26 jfr. Pl. 24 Oktbr. 1787 paa en Maade nødte Folk til at bortforpagte sine Gaarde, ved at bestemme, at enhver Jorddrot, som brugte mere end een Gaard, skulde udrede dobbelt Skat og dobbelt Mandskab af de øvrige*, ledede dette ligefrem dertil, at Besiddelsen af flere faste Ejendomme umulig kunde afgive det tilbørlige Udbytte for sin Ejer. — Imidlertid havde allerede tidlig, medens de i 3—14 fastsatte Ydelser virkelig svarede til Brugens sande Værdi, Landskyldens Egenskab af en fast og uforanderlig Afgift bevirket, at Forholdet mellem flere Samejere i en Gaard, hvoraf det for en enkelt var af overvejende Interesse at besidde den egentlige Proprietet til Gaarden, lod sig ordne uden nogen formelig Udløsning, saaledes, at denne beholdt Gaarden og gav de øvrige Medejere Landskyld for deres Andel, se G. L. 88, M. L. VII. 16, Fr. 7 Aug. 1514 Art. 2, Reces 1539 Art. 19, Lovb. 3—13—2 og 5—2—63**. I Virkeligheden blev derved den første den egentlige Ejer, og de andre oppebar alene en Afgift af Gaarden; men i Formen var de fremdeles Samejere, saasom Landskylden paa den ene Side og Bygselen (tilligemed de øvrige mindre jorddrotlige Rettigheder) paa den anden repræsenterede al den Indtægt, som en Jord, man ikke selv brugte, lovligen kunde afgive (jfr. 3—14—2 og 3, 5—3—37 og 38), og, uagtet Loven paalagde den, som raadede for Bygselen (Herligheds-ejeren), at indestaa den, som havde Ret til Landskylden, for hans Tilkommende, gjorde den dog Regelen i 5—3—51 anvendelig ogsaa i dette Forhold.

---

*) Dette unaturlige Bud ophørte først ved Fr. 1 Novbr. 1799, der gjorde Værnepligten personel, og Skattel. 7 Aug. 1827 § 10, der hævede den dobbelte Skat af Underbrug.

**) Jfr. Aschehoug i Ugeblad for Lovkyndighed I. S. 19 fgg.

Eftersom nu det i Lovbogen foreskrevne Vederlags Utilstrækkelighed mere og mere viste sig, blev denne Fremgangsmaade et Middel for dem, som ønskede at have sin Indtægt af Jordegods, og dog vilde have fuldt Vederlag for sin Ejendom, uden at overtræde 3—14—24, til at opnaa sit Ønske, idet de, istedetfor at bortbygsle sin Gaard, solgte selve Bygselretten, men forbeholdt sig Landskylden, hvorved de altsaa ikke var bundne til Indskrænkningen i 3—14—24. Den løse (bygselløse) Landskyld blev saaledes faktisk ganske det samme som en Arvefæste-Afgift; men alligevel har den gamle Opfatning om Landskyldhaverens Medejendom i Gaarden vedligeholdt sig i enkelte Anvendelser i Lovgivningen lige til den sidste Tid. Saaledes fandt den ældre Udskiftnl. 17 Aug. 1821 § 4 i Slutn. det fornødent udtrykkelig at bestemme, at Ejeren af løs Landskyld ikke er forpligtet til at deltage i Udskiftningsomkostninger (ligesaa lidt som han naturligvis er berettiget til at kræve Udskiftning), ligesom Forestillingen om Landskyldsretten som en selvstændig Ting, der kan gaa i Handel og Vandel, samt om Bygsel- og Landskyldsejerens gjensidige Adgang til at udløse hinanden endnu har gjort sig gjældende i L. 20 Aug. 1821 §§ 30—32.

Efter det nugjældende Forhold maa den løse Landskyld ganske betragtes som en Afgift, der ikke giver den Berettigede mindste anden Raadighed over den behæftede Ejendom. Alle de øvrige jordbrotlige Rettigheder (Tredjeaarstage, Skydsfærd m. v.) tilhører Bygselejeren. Det gamle Samejerforhold er blevet til en fuldkommen retlig Antikvitet. Om Nogen fremdeles vilde stifte Forholdet, maatte vistnok „Salg af Bygselen" betragtes som ensbetydende med Salg af selve Ejendommen i dens Helhed, og den forbeholdte Landskyld betragtes som en Del af Kjøbesummen, følgelig medregnes til det stemplede Papirs Taxt efter L. 9 Aug. 1839 § 7 a. Og heller ikke vilde man nu længer, i Tilfælde af at Gaarden rammedes af en Naturøde-

læggelse, hvorfor den erholder Aftag i Matrikulskylden, anse Ejeren berettiget til derfor at fordre nogen Nedsættelse i Landskylden, jfr. Rentek. Skr. 27 Jan. 1725 og Kanc. Prom. 9 Septbr. 1786.

Som en særskilt Bestemmelse kan endnu mærkes, at det er forbudt at skille Landskylden af Kirkegods fra Kirken, se Fr. 25 Febr. 1733 jfr. 2—21—17, L. om Kapitelstaxt 20 Juli 1824 og 17 Aug. 1848 § 4, jfr. L. 1 Aug. 1821 § 4 og L. 24 Septbr. 1851 § 6. — Hvor altsaa Kirken ejer løs Landskyld, maa denne ikke afhændes, og ved Salg af Kirkens Jordegods maa altid Landskylden forbeholdes, hvilken Indskrænkning imidlertid bortfalder, naar Kirken ejes af eller afhændes til Menigheden selv (jfr. Skr. 23 April 1861 og 14 April 1862).

§ 34.

Kapitels- og Landskyldtaxter.

En stor Del af de især fra ældre Tider bestaaende Ydelser af faste Ejendomme er bestemte i Naturalpræstationer af højst forskjellig Art, fornemmelig i Korn, ligesom ogsaa i sednere Tid flere staaende Ydelser (f. Ex. Jordafgiften o. fl.) ansættes i Korn, hvis Værdi under Tidernes Løb mindre er undergivet Forandring end Sølvet. I Tilfælde, hvor disse Præstationer enten paa Grund af gyldig Bestemmelse skal erlægges med Penge, eller saadan Omsætning bliver nødvendig derved, at tvungen Inddrivelse maa finde Sted, foregaar saadan Omsætning til Penge for Kornets Vedkommende efter den aarlig af hver Stiftsdirektion, efter modtagne Erklæringer fra Magistraterne i Byerne og Fogderne paa Landet saavelsom samtlige Formandskaber og Sognepræster angaaende Middelprisen paa Kornvarer i enhvers Distrikt i det sidstforløbne Aar fra 1 Juli til 30 Juni, underet for hvert Stift beregnede Kapitelstaxt. — For de øvrige Naturalpræstationer sker Ansættelsen efter den under

3 Oktbr. 1865 udfærdigede saakaldte almindelige Landskylds-taxt. — For Kirkernes Landskyld skal der aarlig af Stifts-direktionerne sættes en egen Taxt. — Se Anordn. 29 Juli 1631 Art. 11 (Paus S. 740), Fr. 5 Febr. 1685 § 2, Lovb. 2—21—7 og 3—14—15, L. om Gejstlighedens Indkomster af 14 Juni 1816 § 2, L. om Kapitelstaxt 20 Juli 1824 og nu L. 17 Aug. 1848. Se ogsaa Pengel. 14 Juni 1816 § 25.

Syvende Afsnit.

Om offentlige Ejendomme.

Ved den følgende Fremstilling af de enkelte Ejendomsgjenstandes særskilte Retsforhold, og de dermed i Forbindelse staaende Institutioner bemærkes foreløbig, at nogen udtømmende Gjennemgaaelse af de forskjellige Klasser af Ejendomsgjenstande ingenlunde tilsigtes, da vor Lovgivning i Regelen ingen retlig Forskjel knytter dertil. Loven har ladet sig nøje med i Almindelighed at anerkjende Ejendomsretten i dens historisk givne Betydning og Begrænsning, hvoraf følger, at den Forskjel, som Tingenes Forskjellighed medfører, i Regelen alene bliver faktisk. I enkelte Retninger har Loven imidlertid opstillet særskilte Retsregler om visse tinglige Forhold, og det er disse, vi under dette og de følgende Afsnit vil gjennemgaa.

Den Omstændighed, at en Ting tilhører Staten eller en Statsindretning som saadan, medfører i og for sig ingen væsenlig Forskjel i dens retlige Stilling, og navnlig ikke i Henseende til Rettigheders Erhvervelse og Fortabelse lige over for de Private. Jfr. Instrux for Amtmændene af 7 Febr. 1685 § 7, 2—12—11, 2—19—5, 2—21—1, 19, 23 m. fl., der indirekte viser, at der intet er til Hinder for, at det Offentliges Ret kan tabes ved Hævd, for saa vidt Betingelserne for denne iøvrigt er tilstede, jfr. 3—12—2, hvis forlængede Hævdstermin forklares af historiske Grunde. At det naturligvis ikke gaar an

for Private at erhverve de i strengeste Forstand offentlige Ting, saasom Fæstninger eller Strafanstalter, hviler ikke paa noget Lovforbud men alene paa den faktiske Grund, at disse Tings Bestemmelse er saa udpræget, at den for enhver Besidder umiddelbart maa medbringe Bevidstheden om Besiddelsens Uretmæssighed; det er altsaa af selvsamme Grund som at Ingen kan tilegne sig udelukkende Ret over offentlige Landeveje eller Havne. Der er derfor intet til Hinder for, at en Privatmand kan hævde et Stykke af en Fæstnings Grund eller Servituter paa de til en Fæstning eller en Strafanstalt hørende Bygninger, jfr. Hstretsd. 6 Juni 1850 (Retst. S. 580—86).

Ligesaalidt tilkommer der det Offentliges Ejendom nogen almindelig Frihed for Deltagelse i Skatter eller andre offentlige Byrder; derimod er saadan Fritagelse i flere Tilfælde positivt indrømmet, se saaledes L. om Kommuneafgifterne i Kristiania 29 Juni 1848 § 1 jfr. L. 5 Aug. 1857 § 4 og 6 Juni 1863 § 11; L. om Byskatten 28 Aug. 1851 § 6, Fattigl. 6 Juni 1863 for Byerne §§ 52 og 74 og for Landet §§ 56 og 90. Se ogsaa Højesteretsdomme af 23 Febr. 1836 (Retst. S. 195—216) om Norges Bank, 16 Marts 1836 (Retst. S. 255—59) om Kongsberg Sølvværk, 1 Oktbr. 1851 (Retst. S. 666—79) om Hortens Værft, 22 Novbr. 1855 (Retst. 1856 S. 113—20) og 12 Juni 1858 (Retst. S. 547—50) om Militæretatens Bygninger i Trondhjem. Jfr. Hstretsd. 11 Juni 1852 (Retst. S. 492 fgg.).

Nogle offentlige Ejendomme indtager imidlertid dels som Følge af sin ejendommelige Beskaffenhed, dels af historiske Grunde en i flere Henseender særegen Retsstilling, og disse skal i det Følgende omhandles.

I. Almenninger.

§ 35.

Historisk Udvikling. Forholdet mellem Statens og Bygdelagets Ret.

Ved Almenninger forstaaes de Strækninger af Landet, som efter dettes Bebyggelse var blevne liggende tilbage, uden at være tagne i Besiddelse af Nogen som særskilt Ejendom. Over disse Strækninger udøvede i den ældste Tid Enhver, som vilde, den Raadighed, som han fandt forgodt, og kunde naturligvis, for saa vidt han ikke krænkede nogen Andens allerede stiftede Ret, tilegne sig større eller mindre Stykker deraf.

Ved det norske Enekongedømmes Stiftelse tilegnede, som Sagaen udtrykker det, Harald Haarfagre sig „alt Odelsgods og alt bebygget og ubebygget Land, endog Søen og Vandene. Alle Bønder skulde være hans Lejlændinge og ligesaa de, som ryddede i Skovene og brændte Salt ved Stranden, og alle Jægere og Fiskere"*. — Heri var altsaa Kongens eller Statens Ejendomsret over Almenninger udtalt, og denne opgaves ikke derved, at Kong Haakon Adelstensfostre, som det heder, „gjengav Bønderne Odelen til deres Gaarde"; thi derved gjenoprettedes alene de privatretlige Ejendomsforhold. Alene for saa vidt Gaardbrugernes Ret faktisk havde udstrakt sig ogsaa over Almenningerne, forblev denne bestaaende, hvilket fornemmelig kom til Anvendelse paa Sætrene eller de af de enkelte Gaarde i særskilt Besiddelse tagne Græsgange, der nærmest var at betragte

---

*) Egils Saga Kap. 5, jfr. Snorre Kap. 6 og 32. — Da det norske Folk efter Stiklestadslaget anden Gang berøvedes sin Odel, synes dette ogsaa at have medført, at Kongen tilegnede sig udelukkende Ret over Almenningerne, indtil Magnus Barfods Sønner for Frostathingslagen (og maaske Magnus den Gode for Gulathingslagen) gav Bønderne deres Brugsret tilbage, se F. L. XVI. 2.

som Tilliggelser (hlunnindi) til Gaarden, og saaledes halvvejs som virkelig Ejendom. — Det fremgaar desuden af G. L. 84 og 86 samt F. L. XIV. 8, at ogsaa for Fremtiden enhver Bonde blev berettiget til at indrette sig Sæter i Almenning, saalænge han kun ikke kom i Kollision med andre Bonders tidligere Ret.

Det var dog ingenlunde Meningen at lægge nogetslags Hindringer i Vejen for Landets fortsatte Bebyggelse, men alene at gjøre denne afhængig af Kongens Tilladelse, se G. L. 145, F. L. XIV. 7 og 8, M. L. VII. 61 og 62, Chr. IV. L. 58 og 59, der forbyder at opdyrke Almenning uden kongelig Tilladelse, under Straf af at have Udbyttet forbrudt, men iøvrigt ogsaa viser, at saadan Tilladelse villigen meddeltes, og at, naar den var given, det saaledes opryddede Areal ganske ophørte at henhøre til Almenningen, og blev, som Gulathingsloven kalder det, „Bygd". Den eneste Indskrænkning heri synes at maatte have været, at Bebyggelsen ikke maatte ske til Fortrængsel for de allerede okkuperede Sætre, hvilken Indskrænkning vel ikke udtrykkelig nævnes før end i Lovb. 3—15—8 i Slutn. (der ikke fandtes i Kilden, Fr. 28 Juni 1632, Paus. S. 750, og st. Reces 1643 3—39 No. 10), men følger af Forholdets Natur. Endvidere maatte det vel følge af sig selv, at den bortfæstede Plads maatte være skikket til Opdyrkning, og at den i modsat Fald ikke kunde unddrages Almenningen, jfr. 3—12—4 i Beg. (hvis Kilde heller ikke kjendes, med mindre det skulde være Kongebrev af 10 Novbr. 1577).

Fremdeles beholdt Almuen som før Frihed til at benytte Almenningens naturlige Herligheder, navnlig til Græsgang for sit Kvæg, til at slaa Hø (men ikke saa Korn), hugge Ved og Tømmer, jage og fiske m. v. se G. L. 145, F. L. XIV. 8 og 9. — Disse Rettigheder synes oprindelig at have staaet aabne for Alle og Enhver; men Sagens Natur maatte medføre

at de alene kunde komme de nærmeste Bygder tilgode, hvilket siden, under denne Abgangs tiltagende Betydning, blev til en virkelig udelukkende Ret. Allerede i M. L. VII. 46 og 64 omtales de Bønder, „som har Lod med Kongen" i Almenningen.

Kongens eller Statens Ret til Almenningen var saaledes dels en Højhedsret, nemlig Retten til at udvise Bosteder for Rydningsmænd, dels alene en Ret til at disponere over hvad der bliver tilbage, efter at Almuens Brugsrettigheder er fyldestgjorte, hvilken sidste dog i den ældre Tid alene kom tilsyne i saadanne lidet væsenlige Rettigheder, som Retten til inddrevet Vrag, Hval og jordgravet Gods (G. L. 145 og 150, M. L. VI. 16). Længer ned i Tiden, da Træmaterialier blev til en værdifuld Handelsgjenstand*, maatte den udelukkende Ret til at fælde Tømmer til Salg, hvilken ikke engang nævnes i de ældre Love, blive den væsenligste Bestanddel af Statens Ret over Almenningerne, og at denne Ret endnu ikke i Chr. V. Lovbog udtrykkelig er udtalt (jfr. 3—12—6), kommer alene deraf, at denne alene har udskrevet sine ældre Kilder.

De gamle Loves Bestemmelser er saa godt som ganske uforandrede gaaede over i vor nugjældende Ret. Den eneste direkte Forandring, som skede, er, at det blev ligesaavel forbudt at slaa Hø som at saa Korn i Almenning uden kongelig Tilladelse (3—12—5), hvilket dog alene havde sin Grund i en Misforstaaelse af Kilden**. Af Hstretsd. 7 Aug. 1847 (Retst. S. 566—68) sees, at saadant nu bliver at straffe som Tyveri.

---

*) Tømmerhandel omtales neppe som Næringsvej før i en Retterbod af 11 Juni 1302 (gl. L. III. S. 134—5).

**) Chr. IV. L. havde nemlig i Oversættelsen af M. L. VII. 62 forvexlet det gamle demonstrative Pronomen sá med det personlige hann, og derved forvansket Lovstedet derhen, at Rydningsmanden skulde have Eneret til i det første Aar at benytte Engsletterne i Almenningen. Denne Urimelighed vilde Chr. V. L. rette; men da man ikke kjendte

Med Hensyn til det indbyrdes Forhold mellem Almuens og Statens Ret, da viser den hele Udviklingsgang for det første, at de allerede i Besiddelse tagne Sætre ikke ved nogensomhelst Forføjning maa fortrænges, se Hstretsd. 22 Marts 1850 (Retst. S. 337—41) og 2 Aug. 1842 (Retst. S. 489—500). — Dernæst er det klart, at det Offentliges Ret til at bortfæste Rydningspladse gaar foran for alle andre Rettigheder, naar alene Indskrænkningerne i 3—12—4 og 3—15—8 jfr. Skovl. 22 Juni 1863 § 55 iagttages, jfr. Rentek. Skr. 28 Septbr. 1754 og 31 Marts 1792. Se og Fr. 29 April 1752 § 6 og 7. At den udviste Plads skal bebygges, er derimod ikke nødvendigt. — Endelig maa Almuens Brugsret (3—12—6) gaa foran for Statens saakaldte Ejendomsret, der i sig selv alene er en Ret til at disponere over hvad der bliver tilovers, efter at Almuen har taget hvad den behøver, jfr. Hstretsd. 10 Maj 1848 (Retst. S. 597—605). — Det vilde saaledes være en urigtig Forestillingsmaade at kalde Forholdet mellem Almuens Brugsret og Statens Ejendomsret et Servitutforhold; thi uagtet Beskaffenheden af Almuens Ret vistnok har en materiel Lighed med Servituter, er den dog saavel i Oprindelse som i Afkomst den principale.

Navnlig hvad Bygdelagets Ret til Skovhugst angaar, da kan denne hverken indskrænkes til hvad Vedkommende ikke kan hente fra sin egen Skov, eller alene til de mindre værdifulde Skovprodukter jfr. Kanc. Skr. 17 Septbr. 1791 og Hstretsd. 8 Juni 1836 (Retst. S. 511 fgg.); men den eneste Indskrænk-

---

det oprindelige Forhold, blev Høslaat undergivet samme Regel som Kornsæd, - istedetfor at de ældre Love alene erklærede den Høslaat at være forbrudt, der faldt som Efterslaat efter ulovlig Kornsæd eller Opdyrkning; men lod Benyttelsen af den naturlige Eng være aldeles fri saavel til Slaat som til Bejting.

ning i Hugstretten er, at det Aavirkede maa være bestemt til Gaardsfornødenhed og ikke til Salg, se Reskr. 9 Novbr. 1726 og 16 April 1734 samt Hstretsd. 9 Marts 1861 (Retst. S. 259 fgg.). Ikke engang Udvisning behøvede Almuen tidligere at underkaste sig, jfr. Hstretsd. 29 Maj 1838 (Retst. S. 505 fgg.). Vistnok indskjærpes oftere Forbudet mod Misbrug af Almenningerne, saasom mod at hugge Sagtømmer (Reskr. 28 Septbr. 1754 i. f.), flaa Barken af Træerne (Kanc. Skr. 17 Septbr. 1791) o. fl. Men alle disse Indskrænkninger, der stod i Forbindelse med det ældre Forstsystem, maa ansees bortfaldne efter Fr. 22 April 1795. — For saa vidt Almenningen imidlertid var utilstrækkelig til at tilfredsstille alle de Brugsberettigedes fulde Behov, var det en Selvfølge, at alle Brugere maatte underkaste sig forholdsvis Indskrænkning.

§ 36.

Fortsættelse. Skovbruget i Statsalmenningerne.

Ved L. om Almenningsskove af 12 Oktbr. 1857 og især ved L. om Skovvæsenet af 22 Juni 1863 Kap. 2—5 er imidlertid denne Almuens ubundne Hugstret bleven undergivet forskjellige Begrænsninger af Hensyn til Skovenes Konservation*. Herved maa imidlertid stadig fastholdes, at det ingenlunde har været disse Loves Mening at rokke den Grundsætning, at Al-

*) Se herom i det hele: Beskrivelse over Statens Ejendomme 1825—1826, Chra. 1842 S. 69—76; J. B. Barth, Om Skovene i deres Forhold til Nationaløkonomien, Chra. 1857; Barth, om Almindingsskovene, Chra. 1857; Barth, om Skovforholdene i Finmarken, Chra. 1858; Barth, om Skovforholdene i Gulbrandsdalen, Chra. 1859, og Th. Mejdell, om Foranstaltninger til en mere husholderisk Behandling af Norges Skove, Chra. 1858. Storthingsforhandlinger 1848 I. No. 21, 1857 O. No. 49, 1860, O. No. 33 og 1863 O. No. 1. Morgenbladet 1863 No. 102, 104, 109 og 110 samt 134.

muens Ret gaar foran Statens, eller overhovedet at formindske Bygdelagets Brugsret, og Forstbetjeningen kan saaledes ikke med Hjemmel heraf paalægge Almuen Indskrænkninger af den Grund, at den fulde Benyttelse af Almuens Ret ganske vilde opsluge Statens. Loven vil alene, at Retten skal benyttes paa en forstandig og husholderisk Maade, og at man ikke, for alene at tilfredsstille Øjeblikkets Krav, skal svække eller tilintetgjøre Skovens Evne til at fyldestgjøre Fremtidens Behov. — I dette Øjemed har Loven for det første for samtlige Almenninger organiseret egne Bestyrelser, bestaaende af saa mange af vedkommende Distrikts Formænd, der er Brugsberettigede i Almenningen, mindst 5, hvilke er berettigede til, med bindende Virkning for samtlige Brugsberettigede, at ordne Udøvelsen af de fælles Brugsrettigheder og foretage saadanne Indskrænkninger med Hensyn til Skovens Benyttelse, som til dens Bevarelse ansees hensigtsmæssige (L. 1857 §§ 6, 7 og 9, jfr. L. 1863 § 47). Ligeledes er det Offentlige fra sin Side berettiget til uden Hinder af Almuens Brugsret at iværksætte saadan Forvaltning af Skoven, som af Hensyn til dens Tilstand ansees fornøden (L. 1863 § 48). Saaledes kan det Offentlige paalægge de Brugsberettigede i Statsalmenning, som er stillet under Opsyn af en offentlig Forstbetjent, at hugge alene efter Udvisning (L. 1857 § 8), ligesom det ogsaa selv kan lade tilvirke den fornødne Mængde Trævirke og stille den til Bestyrelsens Raadighed, i hvilket Tilfælde Bestyrelsen har at godtgjøre det Offentlige de udlagte Arbejdsomkostninger, saafremt den ikke foretrækker at afgive den fornødne Arbejdsstyrke til Tilvirkningen (L. 1863 §§ 50 og 51). — Er Almenningen uformuende til vedvarende at yde de Brugsberettigede deres fulde Behov af Trævirke, bliver det at afgjøre, ifald Bestyrelsen forlanger det, ved lovligt Skjøn af sagkyndige Mænd, hvor stor Mængde af hvert Slags Skoven aarlig kan afgive; i dette Tilfælde

er det en Selvfølge, at der for Statens Regning aldeles ingen Hugst kan finde Sted. Kun for saa vidt der findes ældre Tømmertrær, tjenlige til Salg, som uden Skade for Skoven kan hugges i saa affidesliggende Trakter af Almenningen, at de Brugsberettigede ikke antages at kunne føre sig dem til Nytte, er det Offentlige berettiget til at afhænde dem til Dækkelse af Forvaltningsomkostningerne; men det mulige Overskud skal anvendes til Fordel for Almenningen, saa længe denne ikke er bragt i den Stand, at den vedvarende kan tilfredsstille de Brugsberettigedes fulde Behov. Derimod fremgaar det af disse Bestemmelser klart, at de Brugsberettigede i saadanne utilstrækkelige Almenninger aldrig kan fordre sit Behov af Trævirke tilfredsstillet, uden for saa vidt det under Iagttagelse af en forstandig Skovforvaltning kan ske, selv om det for Øieblikket Fornødne virkelig forefindes. De er følgelig i Udøvelsen af sin Ret, af Hensyn til Efterslægten, mere bundne end Servituthavere i private Skove, hvem det, som Skovlovens § 20 jfr. § 7 viser, aldrig kan formenes at nedfælde selv Tømmerskov eller sammenhængende Strækninger af Ungskov til Brænde, naar intet andet tjenligt Virke uden uforholdsmæssig forøget Besvær var at erholde. — Har Almenningen derimod Evne til vedvarende at yde de Brugsberettigedes fulde Behov af Trævirke, har det Offentlige ifølge L. 1863 § 51 Adgang til at henlægge Brugsrettighederne til en afgrænset Del af Skoven, tilstrækkelig til vedvarende at fyldestgjøre dem. Den Del af Skoven, som saaledes unddrages de Brugsberettigedes Raadighed, maa da for Hugstrettens Vedkommende ganske blive at sætte ved Siden af de Staten paa almindelig Maade tilhørende Skovejendomme. Den Del derimod, hvortil Brugsrettighederne er henviste, bliver ikke derved, saaledes som naar en Privatalmenning ifølge §§ 35 og 36 deles mellem Ejerne og de Brugsberettigede, disses Ejendom (jfr. § 38), men vedbliver fremdeles

at være Statsalmenning og følgelig Regelen i § 48 undergiven. Dog forstaar det sig, at de Brugsberettigede ikke kan indskrænkes i at fordre sit fulde Behov af ethvert Slags Trævirke tilfredsstillet, saa længe Almenningen har Evne til vedvarende at yde dette. Selv om det kun kan ske ved en mod alle forstmæssige Regler stridende Hugst, f. Ex. af Tømmerskov til Brænde, kan dette dog ikke af Hensyn til Statens Tarv nægtes Almuen. Skulde imidlertid den de Brugsberettigede anviste Del i Fremtiden vise sig utilstrækkelig, enten som Følge af en uparegnet Stigen af Behovet eller af en ulykkelig Hændelse, maatte de vistnok finde sig i en forholdsmæssig Indskrænkning, uden at kunne forlange Afgivelse af nogen Del af den det Offentlige forbeholdte Strækning; thi Henvisningen til Forskrifterne i § 36 viser bestemt, at den engang foretagne Grænsebestemmelse ifølge § 51 er ligesaa endelig og uforanderlig, som den efter § 35 foretagne Deling af Privatalmenning.

Det antages iøvrigt, at Brugsret i Almenning alene tilkommer Bygdens Gaardbrugere, og at saaledes Husmænd og Inderster er uberettigede til nogensomhelst Hugst, jfr. Hstretsd. 19 Febr. 1852 (Retst. S. 174 fgg.), 18 Febr. 1859 (Retst. S. 314), og 7 Febr. 1860 (Retst. S. 157 fgg.). Ligesaalidt tilkommer der den, der har fæstet Rydningsplads (jfr. Resl. 15 Juni 1822), nogen Hugstret i den øvrige Del af Almenningsskoven. Sælges derimod den opryddede Plads til Ejendom, maa Kjøberen naturligvis indtræde i alle en Gaardbrugers Rettigheder, jfr. Reskr. 28 Septbr. 1754.

Med Hensyn til Havningsretten opstaar færre Vanskeligheder, da her ikke saa ofte vil kunne opstaa Kollisioner med Almenningens Ejer, men alene mellem Brugerne indbyrdes. Ogsaa denne Ret antages iøvrigt alene at tilkomme Gaardmændene; Husmænd og Inderster maa dog være berettigede til Deltagelse i Havnegangen i Forening med Gaar-

dens Kreaturer. 3—12—3 indeholder heller ingen anden Indskrænkning i Adgangen til at flytte Sæter, end at ingen anden Sæterberettiget derved lider Skade, jfr. Hstretsd. 12 Jan. 1844 (Retst. S. 384 fgg.), se og 22 Marts 1850 (Retst. S. 337 fgg.) og 2 April 1856 (Retst. S. 401 fgg.). Saa længe altsaa Almenningen er fuldkommen tilstrækkelig, synes det ikke at kunne formenes nogen Brugsberettiget at udøve Havningsretten i saa stor Udstrækning, han lyster, i alle Fald saa længe han ikke kommer ind paa de, andre Gaarde fra gammel Tid forbeholdte Sæterstrækninger, jfr. Reskr. 4 Jan. 1782; Udtrykket „Horn mod Horn og Kløv mod Kløv", der forekommer i 3—12—3 jfr. D. L. 3—13—29, synes blot i Almindelighed at betegne, at den Enes Ret er ligesaa god som den Andens. Det kan derfor heller ikke formenes Ejeren af en fra en almenningsberettiget Gaard fraskilt Parcel at opføre egen Sæter, saa længe Almenningen afgiver tilstrækkelig Havnegang for dem alle, jfr. Hstretsd. 13 April 1843 (Retst. S. 539 fgg.). — Er Almenningen derimod utilstrækkelig for alle, følger det af Grundsætningen om alles lige gode Ret, at samtlige maa finde sig i en forholdsmæssig Indskrænkning (jfr. L. om Jords Fredning 16 Maj 1860 § 37). Højesteret har ved en Dom af 16 Decbr. 1837 (Retst. 1838 S. 234—41) i et saadant Tilfælde anseet de Brugsberettigede forpligtede til ikke at slippe flere Kreaturer i Almenningen om Sommeren, end de kunde fremføde paa sine Gaarde om Vinteren. — Endvidere er det Offentlige berettiget til i Statsalmenning at foreskrive de til Skovens Konservation fornødne Indskrænkninger i Havningsretten, dog saaledes, at ikke mere end en Tyvendedel af noget enkelt Havnelags Bejtestrækning samtidig maa unddrages fra Bejtning (Skovl. 1863 §§ 48 og 49), og saadan Fredning skal foregaa ved Bestyrelsens Foranstaltning uden Udgift for det Offentlige.

Iøvrigt kan man vistnok ikke indskrænke Almuens Brugsret

alene til de specielt nævnte Benyttelser, jfr. 5—11—7 og 5—10—10. Det maa følgelig ogsaa være tilladt at tage Tørv til Brændsel, hente Tang, Løv og Mose sammesteds o. s. v. — Benyttelser, som angriber Substansen, og forudsætter en mere permanent Disposition, saasom af Kalk- og Stenbrud (Skr. 2 Decbr. 1863), Myr- og Sømalm (Bergl. 14 Juli 1842 § 8), maa derimod udelukkende tilkomme Staten som Ejer. Se endvidere Bergl. § 14.

§ 37.

Almenningernes Salg. Privatalmenninger.

Under den Finansnød, som herskede under Frederik den Fjerdes Regjering, besluttede man at afhænde Almenningerne, hvilket tildels allerede tidligere var skeet, og det synes, at man idetmindste paa enkelte Steder har villet sælge dem til fuldkommen Ejendom uden Hensyn til Bygdelagets Brugsret; men Afhændelsen blev snart stanset ved Reskr. 25 Oktbr. jfr. 9 Novbr. 1726. Alligevel solgtes dog i den følgende Tid flere Almenninger, indtil L. 20 Aug. 1821 § 38 forbød det for Fremtiden. Dette Forbud ophævedes igjen ved L. 5 Aug. 1848, der dog atter er hævet ved Skovl. 1863 § 72, saa at Forbudet i førstnævnte Lov mod Statsalmenningernes Afhændelse nu igjen er sat i Kraft.

Ved Salget af Almenningerne er Kjøberen indtraadt i Statens Ret, og har saaledes erhvervet Retten til at bortfæste Pladse, hugge til Salg i Skoven, disponere over Engsletterne m. v., se Kanc. Skr. 17 Septbr. 1791 og Rentek. Skr. 21 Septbr. 1799; men Almuens Brugsret er ikke derved undergaaet nogensomhelst Forandring. End ikke til at deltage i Havningsretten kan Kjøberen ansees berettiget, med mindre han tillige er Gaardbruger i Bygden. Til jordgravet Gods maa vel Kjøberen erhverve Grundejerens Tredjedel (5—9—3

jfr. 6); hvorimod Reglerne i 5—10—10, 5—11—1 og Bergl. § 14 ikke kan antages at undergaa nogen Forandring. L. 24 Jan. 1863 §§ 1 og 2 viser derimod, at Ejeren af Privatalmenning med Hensyn til Retten til indbreven Hval er sat lige med en anden Grundejer, og Jagtl. 22 Juni 1863 § 3 viser indirekte, at Ejeren af Privatalmenning er berettiget til sammesteds at skyde 1 Elgsdyr, 1 Bæver og 2 Hjorte om Aaret. Ligeledes fremgaar det indirekte af L. 23 Maj 1862 § 2 i Slutn., at Ejeren af Almenning tilkommer Landslod ved Fiskeriet.

Privatalmennings Ejer er naturligvis i sin Benyttelse af Skoven indskrænket af Hensyn til Bygdelagets Brugsret paa samme Maade som Staten, og de Brugsberettigede skal ogsaa her udkaare en fælles Bestyrelse til at varetage sine Interesser (Almenningsl. 1857 § 9). Derimod har den private Ejer ikke den samme Ret til at anordne Fredning for Bejting samt med Hensyn til Skovprodukternes Tilvirkning, som Staten, og saaledes vanskelig, uden efter Overenskomst med Bestyrelsen; Adgang til at undergive Skoven en forstmæssig Forvaltning. Den i Skovl. 1863 Kap. 1 jfr. Udskiftningsl. 12 Oktbr. 1857 §§ 3 og 4 Skovejere givne Adgang til inden visse Grænser at afløse og omordne Brugsrettigheder har, hvad Almenningsskov angaar, kun Anvendelse lige over for særskilte Rettigheder, som Nogen kan have erhvervet udenfor dem, som tilkommer de brugsberettigede Gaardbrugere i Fællesskab (jfr. § 59). — Paa den anden Side har Skovl. §§ 35 og 36 bestemt, at den private Almenningsejer kan forlange Almenningen delt mellem ham og de Brugsberettigede enten ved mindelig Overenskomst med Bestyrelsen paa disses Vegne inden en ham af vedkommende Departement forelagt Tidsfrist eller ved offentlig Foranstaltning. De Brugsberettigede kan derimod ikke mod Ejerens Ønske fordre Deling; men efter 1 Januar 1884 skal enhver Privatalmenning deles, hvad enten Ejeren ønsker det eller ikke. Delin-

gen udføres, i Mangel af mindelig Overenskomst, ved en af Kongen overensstemmende med Reglerne i Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 23 anordnet Kommission. De Brugsberettigede skal derunder tildeles som Ejendom en saa stor Del af Skoven, som under Forudsætningen om et efter Reglerne for Bygdealmenninger ordnet Brug udfordres, for vedvarende at tilfredsstille deres rimelige Behov af Trævirke, og denne Del bør, saa vidt gjørligt, lægges i en sammenhængende Strækning, og fortrinsvis bestaa af den Skov, hvortil de har bekvemmest Adkomst. Derhos kan Kommissionen, for saa vidt saadant paa Grund af Skovens nærværende Tilstand findes hensigtsmæssigt, tildele de Brugsberettigede til Fyldestgjørelse af deres Behov af ældre Skov, for et vist Antal Aar Hugstret i et begrænset Stykke af den Almenningsdel, som tilfalder Ejerne, hvilke med Hensyn hertil kan fordre, at Tørt og Affald, som er tjenligt til Brænde og andet Brug, og som uden uforholdsmæssigt Besvær kan tages, fortrinsvis bliver afbenyttet, samt at Hugsten indskrænkes til bestemte Tider og foregaar under Tilsyn af dertil antagne paalidelige Mænd. Særskilte Brugsrettigheder, som maatte paahvile Almenningen, skal, saavidt muligt, henlægges til en bestemt Andel af samme (jfr. Udskiftnl. § 2 d). — Har de Brugsberettigede Ret til at hente sit Behov af Trævirke fra flere Almenninger eller Almenningslodder, uden at Rettighedernes Omfang for hver enkelt er fastsat, skal samtlige Almenninger eller Lodder deles, naar Ejeren af en enkelt Almenning eller Lod forlanger Deling, saaledes, at Kommissionen først undereet bestemmer den samlede Mængde Virke af hvert Slags, som skal tilkomme de Brugsberettigede fra samtlige Almenninger eller Lodder, og dernæst med en passende Andel af hver udlægger dem Skov til vedvarende Fyldestgjørelse af dette Behov, hvorunder saavel vedkommende Almennings Evne, som dens for de Brugsberettigede mer eller mindre bekvemme Beliggenhed

skal tages i Betragtning (§§ 44 og 45). Samme Regel om Deling gjælder, om end de flere Almenninger er af forskjelligt Slags (Stats-, Privat- eller Bygdealmenning); er nogen af dem Bygdealmenning, har dennes Bestyrelse saaledes Ret til at kræve Deling for samtliges Vedkommende (§ 57). Den foretagne Delingsforretning besørger Kommissionen thinglyst, hvorefter den tjener som Hjemmelsdokument for alle Vedkommende. Omkostningerne ved Delingen fordeles ved Kommissionens Kjendelse paa samtlige Ejere og Brugsberettigede. — Den de Brugsberettigede saaledes tillagte Andel af Almenningsskoven bliver for Fremtiden at forvalte efter de Regler, som gjælder for Bygdealmenninger (§ 38, jfr. 2det Kapitel), og over samme faar altsaa den forrige Ejer for Fremtiden ingensomhelst Raadighed. Den Del derimod, som tilfalder Ejeren, ophører ikke derved at være Almenning; alene Bygdelagets Hugstret i samme bortfalder, men saavel Havningsretten som de øvrige Brugsrettigheder (5—10—10, 5—11—1 og 7 o. fl.) forbliver bestaaende. Dog kan Kommissionen, hvis nogen af Ejerne forlanger det, udskifte fra den disse tilfaldne Lod den de Brugsberettigede i Fællesskab tilkommende Havningsret mod Vederlag i Jord, Skov eller Penge; dog kun for saa vidt det ikke findes at være af overvejende Vigtighed for de Brugsberettigede at beholde Rettigheden uforandret (§ 36). De øvrige mindre væsenlige Brugsrettigheder er i Loven, der kun har de for Skoven skadelige Rettigheder for Øje, ikke udtrykkelig nævnte; men det synes dog ingen Betænkelighed at kunne have at antage, at ogsaa disse under samme Betingelse som Havningsretten kan udskiftes. Sker dette, eller hvis Ejeren kommer overens med de Brugsberettigede om at frafalde sine Rettigheder, maa det antages, at Strækningen derved aldeles ophører at være Almenning og gaar over til fuldkommen fri Ejendom, hvilket f. Ex. med Hensyn til Bestemmelsen i Bergl. § 14 kan være af Vig-

tighed. — Er Ejerne uvillige til at lade Almenningen dele, eller er Deling i Mindelighed ikke udført inden den dem af vedkommende Departement forelagte Frist, er saavel de som de Brugsberettigede pligtige at finde sig i, at Skovbruget midlertidig ordnes overensstemmende med Grundsætningerne for Bygdealmenninger i Lovens § 26; dog saaledes, at de Brugsberettigede og Ejerne, - forsaavidt ellers Skoven er i den Tilstand, at den tillader nogen Hugst til Fordel for Ejerne, - saa vidt muligt henvises til særskilte tydelig betegnede Strækninger. I Overensstemmelse hermed bliver af vedkommende Departement at udarbejde et Udkast til Forskrifter for Skovens Behandling, hvilket forelægges Ejerne og Bestyrelsen paa de Brugsberettigedes Vegne til Vedtagelse, og i Mangel heraf, og hvis de heller ikke bliver enige om andre Forskrifter, som Departementet finder fyldestgjørende, bliver saadanne at fastsætte ved lovligt Skjøn. Omkostningerne ved Istandbringelsen af disse Forskrifter har Ejerne og de Brugsberettigede at udrede hver med det Halve. Disse Forskrifter kan ikke uden efter Overenskomst mellem Ejerne og Almenningsbestyrelsen, samt med Departementets Samtykke, forandres i de første 5 Aar, hvorefter nye Forskrifter saavel af Ejerne som af Bestyrelsen kan forlanges udfærdigede. Disse Forskrifter forbliver da gjældende, saafremt ikke Deling forinden er foregaaet, indtil 1 Januar 1884, da Almenningens Deling ubetinget skal iværksættes. Bestyrelsen er pligtig at paase, at de Brugsberettigede overholder de udfærdigede Forskrifter (§§39—42).

§ 38.

Fortsættelse. Bygdealmenninger.

Endel Almenninger er kjøbte af den brugsberettigede Almue selv. For saa vidt den tillige er udskiftet mellem Ejerne, og den fælles Brugsret saaledes bortfalden (jfr. L. 5 Juli 1816, Resol. 8 Septbr. 1818 og 13 Juli 1821 om

Krogskovens Almenning), bliver den fuldkommen privat Ejendom og Gjenstand for Matrikulering paa sædvanlig Maade (jfr. L. 17 Aug. 1818 § 34); dog maa mærkes Bestemmelsen i Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 24 jfr. Skovl. 1863 § 71, hvorefter Udskiftning af Almenning, der ejes af Bygdelag eller Dele af saadant, ikke maa foregaa, forinden det ved dertil særlig opnævnte kyndige Mænd er undersøgt, hvorvidt Udskiftning er hensigtsmæssig samt hvorledes denne bør ske (jfr. Hstretsd. 22 Novbr. 1864 (Retst. S. 697—711). — Men selv hvor den fælles Brugsret forbliver bestaaende, indtræder væsenlige Forandringer derved, at Ejendoms- og Brugsretten befinder sig paa samme Haand, ikke, saaledes som ved Stats- og Privatalmenninger, paa forskjellige Hænder.

Ved Bygdealmenninger, hvorved efter L. 1857 § 1 og L. 1863 § 25 forstaaes de, som ejes af mindst Halvparten af de i samme hugstberettigede Gaardbrugere, staar Interesserne ikke saaledes imod hinanden, da i Virkeligheden, saavidt vides, her Antallet af dem, der deltager i de fælles Brugsrettigheder, uden tillige at være Medejere, overalt er meget indskrænket. L. 1857 §§ 1—5 og L. 1863 Kap. 2 har derfor med Hensyn til den vigtigste Brug, nemlig af Skoven, undergivet disse Almenninger en Fællesbestyrelse, der er berettiget til med bindende Virkning for samtlige Ejere og Brugsberettigede at beslutte og iværksætte Forholdsregler vedkommende Udøvelsen af de fælles Rettigheder, - altsaa ogsaa af Havningsretten, for saa vidt derved tilsigtes Skovens Bevaring (jfr. L. 1863 § 26, a), - samt til at foretage saadanne Indskrænkninger med Hensyn til Skovens Benyttelse, som til dens fremtidige Bevarelse ansees hensigtsmæssige. Denne Almenningsbestyrelse repræsenterer saaledes paa engang Ejerne og de Brugsberettigede, hvilke sidste ved L. 1863 § 32 jfr. 27 i Henseende til Bestyrelsen i ethvert Tilfælde er tillagte de samme Rettigheder og Forpligtelser som

Ejerne, ligesom de til de fattede Beslutningers Gjennemførelse fornødne Udgifter ifølge § 31 skal bæres af samtlige Brugsberettigede, hvad enten disse tillige er Ejere eller ikke. Ved sine Beslutninger er følgelig Bestyrelsen berettiget til at lade Hensynet saavel til Ejernes som til de blot Brugsberettigedes Tarv komme i Betragtning; dog maa det altid erindres, at de Brugsberettigede gaar foran for Ejerne, og Loven forbyder udtrykkelig (§ 26 f.) at paalægge de blot Brugsberettigede andre eller større Indskrænkninger eller Byrder end dem, der ogsaa skal gjælde for Ejerne, eller som Skovens Tilstand i det Hele nødvendiggjør. — Ifølge L. 1863 § 26 er Almenningsbestyrelsen forpligtet til inden en af vedkommende Departement forelagt Tidsfrist at indsende Udkast til hensigtsmæssige Forskrifter for Skovens Brug, efter foreløbig at have bragt disse til de Brugsberettigedes Kundskab. Finder Departementet Udkastet utilfredsstillende, og derfor negter at stadfæste samme, og Bestyrelsen ikke vil indgaa paa de af Departementet foreslaaede Forandringer, skal Sagen forelægges et Fællesmøde af samtlige Ejere og Brugsberettigede (§ 27), og hvis der heller ikke paa dette Møde vedtages Forskrifter, der findes at egne sig til Stadfæstelse, kan Departementet lade Sagen afgjøre ved lovligt Skjøn af sagkyndige Mænd (§ 28). De givne Forskrifter kan ikke uden med vedkommende Departements Samtykke forandres, før efter 10 Aars Forløb; men hvis de da befindes ikke at svare til Hensigten, kan saavel Almenningsbestyrelsen som Departementet foranledige nye Forskrifter istandbragte (§ 34). — Det sees af det Anførte, at Bestyrelsen for Bygdealmenningerne (L. 1857 § 1) indtager en ganske anden Stilling og har en mere udstrakt Myndighed, end Bestyrelserne for Stats- og Privatalmenningerne (§§ 6 og 9). Disse repræsenterer nemlig alene de Brugsberettigede, og har kun Myndighed til at ordne Forholdet mellem disse indbyrdes, og paa deres Vegne slutte

de til Skovens Bevarelse fornødne Overenskomster med de private Ejere; men kan ikke paalægge disse eller Staten nogen Indskrænkning, som ikke allerede flyder af selve Loven. Bygdealmenningernes Bestyrelse repræsenterer derimod Almenningsskovens Interesser i det Hele, og har fuld Myndighed til at handle saavel paa Ejernes som paa de blot Brugsberettigedes Vegne. Det synes derfor ikke engang, at Departementet, om det maatte finde de af Bestyrelsen anordnede Forholdsregler for strenge, har nogen Adgang til derimod at gjøre Indsigelse; Bestemmelsen i Almenningsloven af 1857 § 5, at Bestyrelsens Beslutninger af enhver Ejendoms- eller Brugsberettiget kunde forlanges undergivne kongelig Stadfæstelse, er hævet i L. 1863 § 72, jfr. § 26 og 60. Alene ligeoverfor de særskilte Rettighedshavere har Bestyrelsen heller ikke i Bygdealmenninger nogen Myndighed, udenfor den enhver Skovejer efter Lovens 1ste Kapitel tilkommende Adgang til at fordre deslige Rettigheder afløste og omordnede, hvilken Adgang iøvrigt efter § 59 ogsaa tilkommer Bestyrelsen i Privat- eller Statsalmenning, forsaavidt den der ikke benyttes af Ejerne.

Ogsaa Statsalmenninger kan, hvor det Offentlige ikke finder det hensigtsmæssigt selv at forvalte samme, ifølge L. 1863 § 52 af vedkommende Departement forlanges forvaltede ved en af de Brugsberettigede udkaaret Bestyrelse overensstemmende med de for Bygdealmenninger gjældende Regler. At Almenningen dog ikke paa Grund af saadan Overdragelse bliver til Bygdealmenning, men fremdeles forbliver Staten tilhørende, er en Selvfølge.

Den almindelige Kommunalbestyrelse som saadan har, selv hvor Almenningen er solgt til samtlige Bygdens Gaardbrugere, ingen Kompetens til at beslutte Noget vedkommende Almenningen jfr. Skr. 5 Juni 1863. Af Kommunen som saadan, eller som juridisk Person, er nemlig, saavidt vides, ikke nogen Almen-

ning bleven kjøbt. Skede dette, maatte den blive at betragte som en Kommunen tilhørende Privatalmenning.

De Udgifter, som Almenningernes Bestyrelse og de af den vedtagne Reglers Gjennemførelse medfører, tilvejebringes efter Skovl. § 31 for Bygdealmennings Vedkommende enten ved Afgift paa Aavirket eller ved Udligning paa samtlige Brugsberettigede, hvad enten disse er Ejere eller ikke, eller paa begge disse Maader; dog saa, at Udgifter i Anledning af Aavirke til særskilt Fordel for Ejerne (jfr. § 26, g) bæres udelukkende af disse. Afgiften og de udlignede Bidrag kan inddrives ved Udpantning. — Samme Regler gjælder efter §§ 41 og 47 i Slutn. for Privat- og Statsalmenninger; dog kan naturligvis ikke den private Ejer og endnu mindre Staten paalægges enten nogen Afgift af, hvad de lader aavirke, eller iligues noget Bidrag, da her kun handles om Udgifter, som de ved Bestyrelsen repræsenterede Interessers Varetagelse udkræver. — Bestyrelsen er derhos ifølge § 58 berettiget til, hvor den selv lader Hugsten udføre paa de Brugsberettigedes Vegne, eller hvor i Statsalmenning det af det Offentlige Aavirkede er stillet til dens Raadighed, - at sælge dette underhaanden eller ved Auktion til de Brugsberettigede. Af Udbyttet dækkes først Arbejdsomkostningerne og dernæst Udgifterne ved Forvaltningen, forsaavidt disse falder de Brugsberettigede tillast; Overskuddet indbetales i Kommunekassen, saafremt det er helt Formandskabsdistrikt, som er brugsberettiget, eller anvendes i modsat Fald til Fordel for de Brugsberettigede efter disses egen Bestemmelse. De Brugsberettigede er imidlertid som Kjøbere undergivne de samme Indskrænkninger, som i det hele gjælder for dem i deres Egenskab af Rettighedshavere, og følgelig ligefuldt uberettigede til atter at sælge det Kjøbte, naar det er aavirket i Stats- eller Privatalmenning.

At de brugsberettigede Gaardbrugere, som havde kjøbt sin Almenning, atter maatte være berettigede til at afhænde den af

dem saaledes kontraktmæssig erhvervede Ret, synes ikke at kunne benægtes; hvorvel saadant ved Retsforholdets Stiftelse neppe nogetsteds kan have faldet Nogen ind. Efter Lovene af 1857 og 1863 stiller Sagen sig for saa vidt noget anderledes, som disse Love har opstillet Bygde- og Privatalmenninger som bestemt forskjellige Gjenstande, der er forskjellige Retsregler undergivne, og aabenbar herunder forudsat Forholdet engang for alle uforanderlig stiftet. Tvivlsomt bliver det dog altid, om man i denne Betragtning, uden nogen udtrykkelig Lovhjemmel, har Adgang til at erklære den enkelte Bruger uberettiget til, paa samme Maade som en Privatalmennings Ejer, - at afhænde sin Andel i Ejendomsretten til Andre, skjønt saadant unegtelig, - især om man kunde tænke sig, at saa mange af Almenningens Ejere afhændede sin Part til Fremmede, at de tiloversblevne ikke længer udgjorde Halvparten af de i Almenningen brugsberettigede Gaardbrugere, og Almenningen saaledes ved en privat Forføjning kunde komme til at overgaa fra Bygde- til Privatalmenning, - vilde kunne fremkalde de største praktiske Vanskeligheder. Aabenbart synes Loven at have forudsat, at der efter 1884 ikke skulde gives flere Privatalmenninger af den gamle Art; men dette vilde i saa Fald ikke kunne undgaaes. — At den Bygdens Gaardbrugere som saadanne tilkommende Brugsret i ethvert Fald bliver uafhændelig og uadskillelig fra Gaarden, er en Selvfølge. (Jfr. Ugebl. for Lovk. IV. S. 397 fgg.).

Straffen for uberettiget Hugst i Almenning, hvad enten Angjældende aldeles ingen Brugsret havde (saasom Husmænd), eller overskrider sin Hugstret (saasom ved at hugge til Salg eller uden Udvisning, hvor denne er fornøden), er den almindelige Tyvsstraf, se Hstretsd. 28 Maj 1853 (Retst. S. 560), 20 Jan. 1855 (Retst. S. 245 fgg.), 19 Juli 1859 (Retst. S. 655 fgg.) og 18 Novbr. 1862 (Retst. 1863 S. 107 fgg.); ligeledes for uberettiget Høslaat, Hstretsd. 7 Aug. 1847

(Retst. S. 566 fgg.). — Anden Overskridelse af Hugstretten i Privat- eller Statsalmenning straffes ifølge Skovl. §§ 43 og 53 med Bøder og Fortabelse af det ulovlig Aavirkede eller dets Værdi til den Forurettede (Ejer eller Staten). Ved disse Bestemmelser er Krll. 22—5 jfr. 8 for Overskridelser af Hugstretten i Almenning bleven overflødig, medens denne Artikel maa blive at anvende paa Overskridelser af Brugsretten i andre Henseender. — Overtrædelser af de foreskrevne Regler om Almenningsskovs Benyttelse, som ikke bestaar i Bemægtigelse af Noget, som man ikke havde Tilladelse til at tage, ansees efter § 61 ligeledes med Straf af Bøder og Konfiskation. Med Straf af Bøder ansees ogsaa efter § 43 den private Ejer af Almenning, som til Skade for Skoven og de Brugsberettigede aavirker mere eller anderledes, end Reglerne tilsteder. I alle Tilfælde, hvor Sagen bliver at anse efter Skovloven, er den Gjenstand for privat-publik Paatale ved Politiret, jfr. § 56.

Over enkelte Almenninger (f. Ex. Namdalens Almenning) har Almuen fra umindelige Tider ingensomhelst Brugsret udøvet; i andre (f. Ex. Inderøens Almenning) har der altid alene været hugget efter Udvisning og mod Rekognition til Staten. Saadanne Forhold vilde man vel efter Principet i 3—12—1 for Fremtiden maatte respektere.

At Forandringer i Præstegjælds- eller Sogneinddelingen ikke kan have nogensomhelst Indflydelse paa Almuens Brugsret i Almenning, er ligefrem. Denne tilligger nemlig fra gammel Tid Gaardene som saadanne, uden nogetsteds at være knyttet til nogen civil eller gejstlig Inddeling af Landet, jfr. Hstretsd. 14 Novbr. 1863 (Retst. 1864 S. 84—89). Lovb. 3—12—3 og 6 bruger ogsaa, for at betegne de Brugsberettigede, de ubestemte, alene til de lokale Forhold henvisende Udtryk: „Bygdelag" „som bor der, hvor Almenningen tilligger af Alders Tid".

Fra Almenninger maa vel adskilles de store Sameje-

strækninger, som findes paa forskjellige Steder i Landet, og hvorover ofte hele Bygdelag eller Dele deraf udøver samme Brug som over Bygdealmenninger (jfr. Skovl. § 70). Disse Strækninger er nemlig aldeles privat Ejendom, der er forblevne liggende i fuldkomment Fællesskab, efter at de Gaarde, hvortil de henhørte, for Hjemmarkens Vedkommende var blevne mer eller mindre fuldstændigt udskiftede. Over disse tilkommer det derfor ikke det Offentlige at føre noget Tilsyn, og navnlig haves der ingen Adgang til at underkaste Skovbruget sammesteds bindende Forskrifter. Ifølge Udskiftnl. § 24 maatte slige Sameje-strækninger lige saa lidt som Almenningerne udskiftes, forinden det ved kyndige Mænd var undersøgt, hvorvidt Udskiftning var hensigtsmæssig, samt hvorledes denne burde ske; men allerede ved Skovl. 22 Juni 1863 § 71 blev dette ophævet for de Strækninger, som ikke er Almenninger. — Med Hensyn til det ofte højst tvivlsomme faktiske Spørgsmaal, hvorvidt en given Strækning er Bygdealmenning eller almindeligt Sameje, maa man vistnok gaa ud fra, at den almindelige private Ejendomsret har Formodningen for sig, saa at ingen Strækning kan behandles som Bygdealmenning, med mindre det kan paavises, at den som saadan af Staten er afhændet.

De store øde Strækninger og Fjeldsletter mellem det nordenog søndenfjeldske samt østen- og vestenfjeldske Norge har man vel ofte villet henregne til Almenningerne, og i Regelen har Bygderne eller de enkelte Gaarde fra umindelige Tider villet betragte dem som sig tilhørende. Imidlertid er det af Lovens egne Bestemmelser øjensynligt, at den med sine Regler om Almenninger ikke har sigtet til disse. Paa Grund af Principet i 3—12—1 maa her vistnok det fra Alders Tid bestaaende Forhold respekteres; men Sagens Natur tilsiger, at der her ikke kan være Tale om at gjennemføre nogen almindelig Regel for de forskjellige Ejendoms- og Benyttelsesrettigheder.

§ 39.

Statens Jord i Finmarken.

Det egentlige Finmarken har lige fra den ældste Tid været betragtet som den norske Stats Ejendom. Først langt ned i den historiske Tid er dette Distrikt blevet bebygget af Indvandrede; men disse ansaaes ikke som Ejere af Grundene, jfr. Fr. 5 Febr. 1685 § 19, der forbyder Bergens Borgere „at flytte Indbyggerne af et Præstegjæld i et andet efter eget Behag." Ved Priv. 1 Jan. jfr. Reskr. 27 Novbr. 1680, fornyet ved Anordn. 28 Juli 1686 og Oktroi af 2 April, jfr. Reskr. 21 Maj 1687, blev Finmarken bortforpagtet til de Bergenske Kjøbmænd for 200 Rdl. aarlig. Sednere blev det delt i 7 Distrikter, som ligeledes bortforpagtedes, se Oktroi 16 Maj og Fr. 6 Juni 1691; Reskr. 19 Decbr. s. A. Efter 1729 dreves Handelen dels af kjøbenhavnske Handelskompagnier, dels for kongelig Regning, indtil den ved Fr. 5 Septbr. 1787, jfr. Rentek. Pl. 13 Febr. 1789, blev frigiven. — Først ved kgl. Resol. 27 Maj, bekjendtgjort ved Rentek. Skr. 3 Juni 1775 blev Selvejendom indført i Finmarken, idet denne Resolution hjemlede Enhver, som vilde nedsætte sig der, Ret til uden Betaling af Amtmanden at erholde udvist den fornødne Grund, paa Betingelse blandt andet, at Pladsen skulde bebygges, og at den, ved i over 3 Aar at lades øde, skulde hjemfalde til Staten (§ 7, jfr. Resol. 3 Septbr. 1816), ligesom der sednere i Skjøderne indtoges den Klausul, at den paa Jorden staaende Skov kun maatte anvendes til Ejerens egen Fornødenhed, og det Offentlige forbeholdtes Ret til, for saa vidt Ejeren ikke selv behøvede den, at udvise den til Andre, som dertil maatte være trængende. I Forhold til de udviste Lodder blev den øvrige Del af Finmarken at betragte som en Almenning (jfr. Skovl. 1863 § 56); dog skulde al Furu- og Granskov være det Offentlige forbeholdt, men Birkeskoven bestemmes til visse Bygder, som dertil var trængende. Hugst skulde altid kun fore-

gaa efter Udvisning, se §§ 3—6 jfr. Resol. 30 Septbr. 1
og 13 Oktbr. 1818*. — Ved L. 22 Juni 1863, der h
§§ 1 og 2 samt 7 og 8 i Resolutionen af 1774, er det i
lertid nu bestemt, at Statens Jord i Finmarken for Frem
ikke uden i særegne Tilfælde (§ 6) skal udvises uden Beta
men sælges, efter i Forvejen ved offentlig Foranstaltning
være opmaalt, skyldsat (i Kjør og Faar, jfr. Resol. 1775
og Skr. 16 Decbr. 1856) og værdsat. Se Resol. 2 Juli 1
— Jorden maa ikke afhændes, naar saadant vilde være
dende mod Distriktets Tarv, saasom navnlig hvor den udfo
til Sommerhavn for de Fastboendes eller for Fjeldfinne
Dyr eller til Torvskjær; hvor den benyttes eller forudsætte
ville udfordres til Vej ved Fjeldfinnernes Flytninger eller
de Fastboendes Færsel; hvor den alene bestaar af Udm
slaatte, der ikke vil kunne tages under ordentlig Dyrkning,
hvor det er sandsynligt, at den vil blive benyttet af den fis
Almue til Tomt for Rorboder eller Hjeldbrug. Jorden b
herefter at sælge til fuld Ejendom med paastaaende Skov; l
imod den paa den tidligere udviste Jord staaende Skov s
deles forbeholdes Staten. — De Beløb, som indkommer
Salg eller Bortforpagtning af Statens Jord, skal henlægge
et Fond for Skovvæsenets Fremme i Finmarken.

Ved Siden af den Brugsret, som saaledes tilkomm
faste Beboere over det fælles Territorium, maa mærkes den
som baade de norske og de svenske Finner har til H
gang, Jagt og Fiskeri samt Hugst i Skovene efter Trakt.
Oktbr. 1751 §§ 10—13 og 16, jfr. Reskr. 27 Septbr. 172
De russiske Finner har derimod efter Grænsespærring
1852 ikke mere nogen saadan Ret, Res. 29 Juli 1852 o
7 Septbr. 1854.

---

*) Jfr. Saml. t. n. F. Sp. Hist. III. S. 261 fgg.

II. Civile og militære Embedsgaarde.

§ 40.

Embedsgaardes Udlæggelse af Kronens og det beneficerede Gods.

Allerede fra de ældste Tider finder man, at det har været brugeligt i Norge, at Kongens Tjenestemænd lønnedes ved at overdrages en Del af Kronens Gods til Benyttelse (veitsla), dels uden nogen anden Lønning, saasom Lændermændene, dels ved Siden af Løn i Penge, saasom Lagmændene (F. L. Indl. 16 jfr. Rb. 17 Juni 1308 Art. 12). Dette var i Virkeligheden en Forlening; Tanken var ikke nærmest at skaffe Embedsmanden Bolig, men Indtægt, og Vejtslegodset, der i Regelen bestod af flere Gaarde, blev for det meste gjort frugtbringende ved Bortbygsling.

Men ogsaa efter at det var blevet almindeligt at lønne Embedsmændene med Penge, vedblev man dog ogsaa undertiden at overlade Embedsmændene i Landdistrikterne en Gaard til Beboelse. Med Hensyn til Fogderne fulgte det næsten ligefrem af deres Stilling som Lensherrens halv private Forvaltere, at de tog en af de under Lenet hørende Gaarde til Brug for sig selv, jfr. Reces 15 Septbr. 1578 Art. 9 (Paus S. 388), og Fr. 15 Marts 1633 Art. 6, der foreskrev, at gode og midt i Fogderiet beliggende Gaarde skulde udlægges til Fogedgaarde og altid dertil forblive, og Fogderne selv skulde holde dem vedlige. Ved Fr. 24 Oktbr. 1634 Art. 5 blev derefter for Sorenskriverne, der hidtil udelukkende havde været lønnede med Sportler og Told (Anordn. 27 Juni 1592, Paus S. 436, og Chr. IV. L. I. 4), bevilget en Gaard paa 2 Skippund Tunge til afgiftsfri Brug, saaledes at Almuen skulde udrede Landskylden deraf. Men, som det synes, skede dette kun paa de færreste Steder.

Da man efter Suverænitetens Indførelse vilde give den

norske Landmilits en fast Organisation, blev det ved kgl.
ling af 28 April 1663 bestemt, at der af Kronens Gods
udlægges 1096 Gaarde til Officerer og Menige af Kav
(deraf 96 til Officererne) og 204 Gaarde til Officerer v
fanteriet, og ved en Befaling af 13 Juni 1664 bestemt
der ogsaa skulde udlægges det fornødne af privat og ben
Gods mod Vederlag, eftersom det havde vist sig, at i
havdes mere end 500 fulde Gaarde af Kronens Gods f
fjelds, som hertil kunde anvendes. Jfr. Fr. 30 Apri
§ 33. Men denne Indretning blev igjen afskaffet h
Midten af det 18de Aarh.*.

Vanskeligheden af at skaffe Embedsmændene i Norges
distrikter passende Boliger bevirkede imidlertid, at man
besluttede, at der skulde udlægges de nationale Kompagn
Embedsgaarde af Bygselgodset, hvilke Gaarde skulde overlad
til Brug, mod deraf at svare de jordbrotlige Rettigheder og
lige Byrder, medens den tidligere Indretning alene hav
sigtet at skaffe Officererne Kvarter (Pl. 13 April 1787 j
11 Novbr. 1791). Denne Foranstaltning blev gjennemf
Reskr. 2 Septbr. 1791, hvorved ialt 198 Gaarde blev
til Kompagnicheferne. Af disse var alene 5 af Kron
øvrige var tagne af det beneficerede Gods. Korpsch
var som saadanne tillige Befalingsmænd over et Ko
(Livkompagniet), og fik altsaa i denne Egenskab Chefs
da denne Indretning ophørte ved Armeforandringen i
fik Korpscheferne særskilte Embedsgaarde (Resol. 26 Oktbr
— Ved Armeens Reduktion ifølge L. 5 Juli 1816 ble
Chefsgaarde overtallige, og disse skulde fremdeles a
til Landmilitæretatens Gavn (L. 14 Aug. 1818).

Ved Reskr. 21 Marts (Kanc. Skr. 3 April) 1800,

---

*) Se Berg, om Landeværnet § 15 og § 43.

4 April s. A. og Pl. 6 Novbr. 1813, bestemtes en lignende Foranstaltning at skulle iværksættes for de civile Embedsmænds Vedkommende, og ved Resfr. 3 Novbr. 1813 blev der for alle Amtmænd, Fogder og Sorenskrivere i Kristiania, Hamar, Kristiansands og Throndhjems Stifter, for saa vidt de ikke tidligere havde Embedsgaarde, udlagt saadanne af det beneficerede Gods, og sednere er der ved specielle Resolutioner ogsaa udlagt Embedsgaarde i Bergens og Tromsø Stifter.

Til de af det beneficerede Gods udlagte Embedsgaarde tilkommer Oplysningsvæsenets Fond fremdeles Proprieteten. Istedetfor de jorddrotlige Rettigheder skal Embedsmanden svare en fast og uforanderlig Jordafgift til Beneficiarius (Resfr. 1791 § 2 og 4, Resfr. 1813 § 11 og 15, a); derhos skal de civile Embedsgaarde svare et aarligt Kornbidrag til Universitetet (Resfr. 1813 § 8), se ovf. S. 163 og 165. Men iøvrigt er Embedsgaardene at anse som satte ud af al Forbindelse med den forrige Beneficiarius, Resfr. 28 Juni 1799. — De Embedsgaarde, som er udlagte af Krongodset, er derimod fritagne for disse Afgifter.

L. 20 Aug. 1821 § 12 bestemte dernæst, at der for de Embeder, som endnu maatte mangle Embedsgaarde, skulde udlægges saadanne af det beneficerede Gods, eller, hvis intet saadant gaves i Distriktet, anskaffes ved Mageskifte eller Salg af beneficeret Gods i andre Distrikter. Denne Bestemmelse, hvis Foreneligheds med Grl. § 106 vel kunde være meget tvivlsom, blev hævet ved L. 25 Aug. 1848 § 1, hvorefter Embedsgaardes Udlæggelse af det beneficerede Gods for Fremtiden skulde ophøre; hvorimod de allerede udlagte civile og militære (virkelige og overtallige) Embedsgaarde beholder sin Bestemmelse. Bliver saaledes nogen Embedsgaard ledig derved, at Embedet inddrages, anvendes den eller den ved dens Salg udbragte Kapital til Indkjøb af Embedsgaarde i de Distrikter, hvor samme mangler

(L. 1848 § 5). — Embedsgaardene kan, naar det af Konger findes hensigtsmæssigt, bortsælges, med Paahæfte af den fast Jordafgift til Beneficiarius; Proprieteten saavel til Kjøbesummen som til den for samme muligens indkjøbte nye Embedsgaard er fremdeles forbeholdt Oplysningsvæsenets Fond (L 1848 §§ 1 og 5, jfr. L. 1821 § 13, Resol. 4 Febr. 1850) Renten af Kjøbesummerne for de solgte civile Embedsgaard skal enten tillægges Kapitalen, for i Forening med denne a anvendes til Indkjøb af en ny passende Embedsgaard, elle udbetales Embedsmanden; saadan Disposition kan ogsaa ske ti Fordel for et andet Embede, naar kun dette er ligeartet me det, for hvilket Gaarden oprindelig var udlagt (Resol. 8 Ma 1841, L. 1848 § 3 og L. 14 Juni 1851). Renterne for d solgte militære Embedsgaarde samt Forpagtningsafgifterne fo de overtallige Chefsgaarde skal derimod henlægges til et Fon (Chefsgaardsfondet), hvoraf de Chefer, som ikke kan erholt Embedsgaard, uagtet de efter sin Stilling dertil er berettiged skal udbetales en aarlig Erstatning af indtil 80 Spd. for e Korpschef og 60 Spd. for en lavere Afdelingschef, og det Ti overblevne kan anvendes til Bebyggelse af virkelige Chef gaarde, som fremdeles beholdes (L. 1848 § 4).

§ 41.

Embedsmandens Brugsret. Tilsynet med Embedsgaarde.

Den anførte Lov af 25 August 1848, jfr. L. om Skovv senet 22 Juni 1863 Kap. 6, har nu nærmere bestemt Embe mændenes Stilling til sine Embedsgaarde. Det er kun Brug retten, som tilkommer Embedsmanden; Udbyttet af Stenbr Myr- og Sømalm (Vergl. §§ 8 og 14) og jordgravet Go saa vel som af den til Gaardens Behov overflødige Skov, n saaledes tilkomme det Fond, fra hvilket Gaarden er udlagt (Rentek. Skr. 28 Marts 1795 og 1 Marts 1800, se og L. 1

§§ 22 og 23). — For saa vidt Gaarden er forsynet med de for en Embedsmand passende Vaaningshuse, er han forpligtet til at overtage og bebo samme; dog kan han af Kongen fritages for den sidste Forpligtelse, naar det oplyses, at saadant ej strider mod Distriktets Tarv, og at Gaarden behandles forsvarligt (L. 1848 § 9). Er den derimod ikke forsynet med passende Huse, har Embedsmanden Ret til at frasige sig Gaarden, naar han derom mindst 6 Uger inden den for dens Tiltrædelse bestemte Termin afgiver en for sin Embedstid forbindende Erklæring; men i dette Tilfælde har han intet Krav paa Indtægt deraf (§ 8). — Embedsmanden er forpligtet til at vedligeholde sin Embedsgaard med Bygninger og Gjerder i aabodsfri Stand. Han maa ikke bortføre Hø, Halm eller Gjødsel og ikke benytte Gaarden til Underbrug (§§ 18—20). I Skoven maa kun hugges det til Benyttelse paa Gaarden fornødne Brænde og Gjerdefang, samt Bygningstømmer til Huse, der tilhører Embedet (jfr. Cirk. 22 Marts 1861); dog er han ikke pligtig at underkaste sig Udvisning, medmindre Skoven er stillet under Tilsyn og Behandling af offentlig Forstbetjent, i hvilket Tilfælde Brugere af Embedsgaarde er underkastede samme Forpligtelser og Ansvar som Rettighedshavere i private Skove (jfr. Reskr. 1813 §§ 3 og 6, L. 1848 § 21, Skovl. § 62). Derhos er Embedsmændene efter sidstnævnte Lovs § 63 forpligtede til at finde sig i yderligere Indskrænkninger af Hensyn til Skovens Konservation; navnlig maa de, for saa vidt Skoven er utilstrækkelig, til enhver Tid taale den fornødne Indskrænkning af den Forsyning med Træværk, hvorpaa de ellers har Krav. Dog kan der i dette Tilfælde, dersom Skoven indeholder Tømmer eller anden værdifuld Last, som egner sig til Afhændelse, af det ved Salget vundne Nettoudbytte tilstaaes Embedsmanden et passende Bidrag til Anskaffelse af manglende Træværk til Gaardsfornødenhed (Skovl. § 67). At brænde Braate, svie Lyng eller syre Trær,

samt at flække Bark eller Næver og af Skovens Træer a
Foder eller Strøelse for Bofæ er Embedsmanden forbudt (
§ 68 jfr. Skr. 9 Marts 1861). Af den til Gaardens
overflødige Skov kan der efter Kongens Bestemmelse aavir
Indtægt for vedkommende Fond, og i dette Tilfælde ka
af Renterne af det derved indvundne Nettoudbytte tilstaaes
bedsmanden et Bidrag til Gaardens paa Matrikulskylden
lende Udredsler, som afpasses efter det antagelige Skyldfo
mellem Skoven og Gaarden, og af Nettoudbyttet forøvrig
et passende Beløb anvendes til Fordel for Skoven (L.
§ 22, Skovl. § 66). — Embedsmanden maa ikke oprette
eller nedlægge gamle Husmandspladse paa sin Embedsg
uden kongelig Tilladelse; men de ældre kan han bortfæste
bindende Virkning for sine Eftermænd, dog ikke paa ufo
agtigere Betingelser for Gaardens Besidder end tidligere, h
hos ingen Indfæstningssum maa tages. Endvidere er han p
tig at finde sig i saadan Bestemmelse om Husmandspladse
Antal eller om Husmændenes Adgang til Forsyning af Sko
som vedkommende Departement af Hensyn til dennes Vedl
holdelse afgiver. (Se L. 1848 § 24, Husmandsl. 24 Sep
1851 § 18, jfr. Resol. 2 Febr. 1852 og Skovl. § 63 d).
Embedsmanden er forpligtet til at udrede alle Skatter, Udr
sler og Byrder samt Brandkontingent af sin Embedsgaard
1848 §§ 25 og 17).

Til Embedsgaardens Bebyggelse har Embedsmanden A
gang til at erholde Laan af offentlige Midler paahæftet E
bedet; dog ikke til Reparation af ældre Bygninger, medmin
han paa Grund af sin Formands Uvederhæftighed ikke har m
taget Gaarden i aabodsfri Stand. Opfører han for egne Mid
nye Bygninger paa Embedsgaarden, har han eller hans Arv
ger Ret til, hvis de ikke efter Omstændighederne kommer til
drag i Aaboden, inden 2 Aar efter Fratrædelsen at bortfly

samme; men er de ikke inden den Tid bortførte, tilfalder de Embedet. (L. 1848 §§ 12—17).

Afgaar Embedsmanden fra Embedet mellem Faredag og Jul, skal han eller hans Familie fratræde Gaarden til næste Faredag; men indtræffer Afgangen mellem Jul og Faredag, har han Ret til at beholde den til anden Faredag, efter at Embedet er blevet ledigt, forudsat, at Eftermanden paa den Tid er udnævnt; i modsat Fald er Formanden eller hans Arvinger berettigede til at beholde Gaarden indtil næste Faredag efter Embedets Besættelse. Det samme gjælder, naar Embedsgaarden er bortforpagtet af det Offentlige (§ 26 jfr. §§ 38 og 39). Har den Fratrædende saaet Vintersæd, tilkommer der ham Erstatning for Saakorn og Arbejdsløn. Det tiloversblevne Hø og Halm har den Fratrædende Ret til at bortføre, hvis Eftermanden ikke vil modtage samme efter Taxt; hvorimod Gjødselen uden Vederlag følger Gaarden (§§ 36 og 37).

Ved Gaardens Overleverelse skal der, i Mangel af mindelig Overenskomst mellem den Fratrædende og den Tiltrædende, afholdes en lovlig Skjønsforretning til Bestemmelse af Aaboden. Det herunder bestemte Ansvarsbeløb kan umiddelbart inddrives ved Exekution; det er den Tiltrædendes Pligt at anvende den modtagne Aabodssum til strax at afhjælpe Manglerne. — Aabodssummen maa dog, hvis Gaarden er forsynet med passende Vaaningshuse, ikke overstige for en civil Embedsgaard eller en Korpschefsgaard 500 Spd., og for en Kompagni-, Batteri- eller Eskadronschefsgaard 400 Spd. Ved Embedsgaarde, som ikke er forsynede med passende Vaaningshuse, maa Aabodssummen ikke overstige 300 Spd. Er dette Beløb utilstrækkeligt, kan den Tiltrædende søge Regres hos den vedkommende Overordnede, hvis denne har forsømt at føre tilbørligt Tilsyn; i andet Fald har han Adgang til at erholde Laan til Manglernes Afhjælpelse paahæftet Embedet (§§ 27—35).

Vedkommende nærmest foresatte Øvrighed, - og ved Amtmændenes Embedsgaarde den nærmest boende Sorenskriver, - er forpligtede til i det mindste hvert 3dje Aar at besigtige Embedsgaarde, overtallige Chefsgaarde derunder indbefattede, i Forening med 2 opnævnte Lagrettesmænd, og, hvor mærkeligt Aabodsfald finder Sted, anordne dets Istandsættelse inden en bestemt Frist (§§ 42—45, Skr. 18 Decbr. 1858 og 15 Jan. 1859).

For betydelige Jordforbedringer paa Embedsgaarden har Embedsmanden Adgang til at erholde Godtgjørelse af sin Eftermand i Embedet, se Reskr. 1791 § 11 og 1813 § 15, g, hvilke Bestemmelser ikke er bortfaldne ved L. 1848.

III. Gejstlige Embedsgaarde.

§ 42.

Præsternes Ret til Embedsgaard.

De gejstlige Embedsgaarde danner en Klasse for sig selv, der saavel i Oprindelse som i Retsforhold vel maa adskilles saavel fra de civile og militære Embedsgaarde som fra det til Kirkens og Gejstlighedens Underhold iøvrigt henlagte Gods.

Samtidig med Kristendommens Indførelse i Norge opførtes ogsaa Kirker omkring i de forskjellige Landsdele ved Kongens og de verdslige Høvdingers Foranstaltning. De Gejstlige, som besørgede Gudstjenesten ved disse Kirker, havde da naturligvis sit Tilhold paa den Gaard, paa hvilken Kirken var bygget, og oppebar iøvrigt til sin Underholdning en aarlig Ydelse af Menigheden. Ved de Kirker, som Kongen selv lod bygge, i Regelen alle Landets Hovedkirker, blev vistnok lige fra Begyndelsen ogsaa den Gaard, paa hvis Grund den var opført, henlagt til Præstens Brug; ved de øvrige Kirker, som Privatmænd havde bygget paa sine Gaarde, vedblev derimod vistnok Ejeren fremdeles at beholde sin Gaard; men Præsten boede dog paa Gaar-

den og betragtedes som hørende til Husets Folk, ligesom Kirken til Gaardens Huse, selv om den havde sin egen Menighed. Da den verdslige Magt i Norge i 1152 opgav Patronatet over Kirken, maatte dette Forhold føre derhen, at ogsaa Ejendomsretten til selve den Gaard, hvorpaa Kirken stod, og hvor dens Præst boede, fulgte med Kirken og saaledes gik tabt for sin tidligere Besidder, alene med Undtagelse af de Kirker, ved hvilke ingen fast gejstlig Betjening var ansat (Høgendeskirker d. e. Annexkirker, Kapeller). Til enhver Sognekirke kom der saaledes til at høre en Præstegaard, hvilket blev den Gaard, hvortil Kirken hidtil havde hørt, og som saaledes oprindelig dels har været en Kongsgaard*, dels en af de gamle Høvdingers Odelsgaarde. At dette kunde gaa for sig uden større Modstand, bliver forklarligt dels deraf, at den største Del af disse Gaarde vistnok allerede forlængst havde været overladt til Præsternes Brug, saa at Indgrebet i Ejendomsretten mest kun var i Navnet, dels deraf, at de Høvdinger, som paa denne Maade mistede sine Ejendomme, hørte til Landets gamle Aristokrati, hvis Rettigheder under de følgende Kampe mellem Stat og Kirke blev lidet agtede**. — For de Sognekalds Vedkommende, der oprettedes i den følgende Tid, ved flere Kirkers Opbyggelse og de ældre Kalds Deling, maa det derimod antages, at Præstegaardene har sin Oprindelse fra samme Kilde, som det øvrige til Gejstlighedens Underholdning henlagte Gods, nemlig Dona-

*) eller tilhørt de hedenske Templer.

**) Paa denne Maade kan man ogsaa blandt Andet forklare sig, at saa mange af de ældre Præstegaarde ikke har noget eget Navn. Man maa antage, at det oprindelig er Gaardens Navn, som er gaaet over paa Kirken, og derfra først paa Menigheden og siden paa Sognet, hvis Navn saa ofte er forskjelligt fra det gamle Heredsnavn. Mange Præstegjældsnavne viser ved selve sin Betydning, at de oprindelig har været Gaardsnavne.

tioner, enten umiddelbart derved, at den, som byggede en Kirke, tillige skjænkede den en Gaard til Præstegaard (jfr. c 9 og 10 Dist. 1 de consecratione; J. K. R. Kap. 8), eller middelbart, idet Kirken opførtes paa en til gudeligt Brug given Ejendom, der med det samme henlagdes til Præstegaard for dens Præst.

Den Sætning, at enhver selvstændig Sognepræst skal have Præstegaard, findes iøvrigt ikke udtrykkeligt udtalt i de gamle Kristenretter, skjønt den er forudsat i Erkebiskop Eilifs 3dje Statut af 1320 (gl. L. III. S. 264); endnu G. L. 15 forudsætter, at Heredspræsterne ikke altid har Præstegaard. — Frederik den 1stes Haandfæstning af 21 Novbr. 1524 Art. 46 (Saml. t. n. F. Sp. Hist. I. S. 10) bestemmer udtrykkelig, at alle Præster skal have sine Præstegaarde frie. Efter Reformationen gjentoges den samme Bestemmelse i Chr. III. Kirkeord. fol. 56 a., Chr. IV. Kirkeord. fol. 37 b., Gejstlighedens Priv. 24 Juni 1661 § 5 og 2—12—1.

I Finmarken gaves der i den ældre Tid ikke Præstegaarde; men ved Reskr. 3 Juni 1775 § 9 blev ogsaa Bosteder udlagte til Præsterne, hvilke de da selv maatte bebygge, saaledes at Eftermanden i sin Tid afkjøbte Formanden hans Huse, jfr. Reskr. 17 Decbr. 1773. Ved Reskr. 13 Juni 1781 blev det paalagt Kirkerne (d. e. det nordlandske Kirke- og Skolefond) at indkjøbe Præsteboligerne og vedligeholde dem; dog saaledes, at Præsterne skulde svare 4 pCt. Rente af Kjøbesummen, jfr. Resol. 18 Juli 1825. Se og for Tromsø Provsti Resol. 22 Jan. 1821, 24 Aug. 1822 og 23 Juni 1836.

Præsterne i Kjøbstæderne har aldrig haft Embedsgaarde; men skulde efter 2—21—62 af Kirken forsynes med passende Boliger. Dette forandredes ved L. 14 Juni 1816 derhen, at Byen skal skaffe Præsten fri Bolig eller i Mangel deraf give ham en Husleiegodtgjørelse efter Regjeringens Bestemmelse. Dette gjælder dog kun for Præster, som har en virkelig

Menighed i Byen; altsaa ikke Garnisonspræster eller Præster ved Strafanstalterne, Res. 20 Septbr. 1838 § 6, lige saa lidt som for de Præster, der har Præstegaard i et Landsogn, hvortil Bykaldet er annekteret, med mindre der er en residerende Kapellan i Kaldet, hvem det er paalagt at bo i Byen, jfr. Reskr. 22 Septbr. 1752 og 21 Juni 1762 (Eidanger og Brevig), Resol. 2 Juli 1831 (Botne og Holmestrand). — Nogle Bypræster er tillagte Avlsgaarde paa Landet f. Ex. Præsterne i Trondhjem (Reskr. 22 Novbr. 1793, 29 Marts 1799, 8 Aug. 1806 og 8 Febr. 1811, jfr. Resol. 11 Decbr. 1818), Sognepræsten i Kristiansund (Res. 20 Aug. 1827. 4), Sognepræsten til Røros (Res. 21 Decbr. 1855), o. fl.

Ved nye Sognekalds Oprettelse er der efter L. 20 Aug. 1821 § 12 Adgang til at udlægge Præstegaarde af det beneficerede Gods. At disse i saa Tilfælde ikke bør paalægges enten nogen Jordafgift til Beneficiarius eller Kornbidrag til Universitetet, synes at være en Selvfølge.

Proprieteten til de gejstlige Embedsgaarde maa, som til alt Gejstlighedens øvrige Gods, tilkomme Oplysningsvæsenets Fond. Naar derfor nogen Del af samme, hvorover Præstens Brugsret ikke strækker sig, sælges, f. Ex. et Stenbrud, eller i Tilfælde af Aavirke af den til Gaardsfornødenhed overflødige Skov efter Skovlovens § 66 jfr. den ophævede L. 20 Aug. 1821 § 17 og Cirk. 1 Marts 1847, - maa Udbyttet indgaa i Oplysningsvæsenets Fond. Er det derimod noget af Præstegaardens Jordvej, som afhændes, hvilket i mangfoldige Tilfælde sker, betragtes Kjøbesummen i Regelen som en Embedet tilhørende Kapital, der forvaltes sammen med Oplysningsvæsenets Fond, men hvoraf Renterne udbetales Embedsmanden. Jfr. dog Res. 12 Aug. 1862.

§ 43.

Præstens Brugsret. Tilsynet med Præstegaarde.

Præsten er ifølge 2—12—1 forpligtet til at bebo sin Præstegaard. Jordvejen kan han derimod med Amtmandens og Provstens Tilladelse bortforpagte for sin Embedstid, og under særegne Omstændigheder, med Regjeringens Tilladelse, for en bestemt Tid, dog aldrig over 9 Aar (Pl. 19 Marts 1812 jfr. Skr. 11 Jan. 1832, Dept. Tid. S. 50). — Om Bortfæstelse af Husmandspladse gjælder nu den almindelige Regel i L. 24 Septbr. 1851 § 18 jfr. Skovl. § 63 d, se og Hstretsd. 4 Marts 1829 (Retst. 1836 S. 659 fgg.) jfr. Retst. 1844 S. 299. I Skoven maa Præsten alene hugge til Husbrug og efter Udvisning (jfr. Fr. 5 Febr. 1685 § 11); iøvrigt gjælder Bestemmelserne i Skovlovens 6te Kap. ogsaa her. Er Præstegaardens egen Skov utilstrækkelig, kan ifølge 2—12—2 jfr. Rentek. Skr. 21 Jan. 1786 det Fornødne tages af andre Kaldet beneficerede Skove, hvorom der dog nu kun sjælden bliver Spørgsmaal. — Med Hensyn til Præstens Pligt at bruge Gaarden forsvarlig, ikke at bortføre Foder eller Gjødsel m. v., gjælder i det hele det samme, som for de civile og militære Embedsgaarde, jfr. L. 28 Novbr. 1836 §§ 4 og 5.

Angaaende Præstegaardes Bebyggelse foreskriver 2—12—4, at Almuen, hvor det fra Alders Tid har været sædvanligt, skal bygge og vedligeholde „tre Huse, som er Borgestue, Herrekammer og Stald". Betydningen af disse ofte omtvistede Udtryk (hvorom kan sees Reskr. for Ager 10 Septbr. 1734 III. og Regulativet for Modum 26 Juni 1801 I. A. No. 1, jfr. Reskr. for Rakkestad 4 Oktbr. 1754 og for Bygland 23 Juni 1786), maa vistnok afgjøres efter det paa ethvert Sted sædvansmæssige (jfr. Hstretsd. 12 April 1844, Retst. S. 585—95, om Hommedals Præstegaard). Paa mange Steder er denne Almuens Forpligtelse ordnet gjennem Overenskomst eller ved specielle

Bestemmelser, se Reskr. 26 April 1755 (for Kinn), Kanc. Skr. 27 Febr. 1808 (Fron), Resol. 9 Juli 1833 (Øier), 8 Novbr. 1849 (Tysvær), 31 Jan. 1861 (Holt). Naar der i nogle af de specielle Bestemmelser alene tales om to Bygninger (f. Ex. i Reskr. til Stiftamtmanden i Trondhjem 7 Aug. 1739, jfr. Skr. 27 Febr. 1808), maa Borgestuen (d. e. Drengestue-Bygningen) antages indbefattet i Herrekammeret (d. e. Hovedbygningen). — De øvrige Huse har Præsten selv at holde vedlige under Aabodsansvar. Til Præstegaardes Bebyggelse, for saa vidt den ikke paaligger Almuen, har Præsten nu, i Lighed med andre Embedsmænd, Adgang til at erholde Laan paahæftet Embedet, L. 20 Aug. 1821 §§ 49, 50, jfr. Skr. 10 Juni 1854 og 18 Septbr. 1865, og derhos til Bidrag af det ifølge L. 3 Marts 1866 § 3 dannede gejstlige Byggefond. Bygninger, som en Præst opfører for sine egne Midler, og som ikke kommer til Afgang i Aaboden, bliver hans egen Ejendom, for saa vidt Materialierne ikke er tagne i Gaardens Skov, jfr. Skr. 9 Febr. 1863. — Den Kirkerne i Stiftet ved 2—12—4 No. 2, jfr. Reskr. 7 April 1809, paalagte Forpligtelse at yde Bidrag til Gjenopførelsen af nedbrændte Præstegaardsbygninger hæves ved L. 9 Maj 1863. Kirkedepartementet har i Skr. 24 Oktbr. 1859 antaget, at det ikke i Almindelighed kan paalægges nogen Præst for egen Regning at holde Bygningerne brandforsikrede.

Til nogle Præstegaarde har der fra gammel Tid hørt et, oprindelig vel fra Gave af tidligere Præster hidrørende, saakaldet Inventarium, hvilket allerede nævnes i et Statut af Erkebiskop Eilif fra 1320 (N. gl. L. III. S. 362), gjerne bestaaende af Kvæg og Redskaber (Jærnkjør, Eisernes Vieh stirbt nicht), se 2—12—5. Undertiden kan dette være temmelig betydeligt (saasom ved det forrige samlede Indvigens Kald: 11 Kjør, 1 Oxe, 1 Hest, 1 Fole, 12 Faar, 2 Svin, en Kværn og en liden Baad, Resol. 9 Maj 1842 § 9); men i Regelen er

det ubetydeligt. Ved specielle Bestemmelser er det paa mange Steder tilladt, at Inventariet er afhændet, enten saaledes, at det med en vis Sum tilsvares af Formand til Eftermand, eller at Kapitalen er udsat paa Rente, hvilken tilflyder Præsten, se Kanc. Skr. 2 Febr. 1793 for Urskog (24 Rdl. 3 Mark 4 ß), 14 Septbr. 1793 for Fedt (44 Rdl. 3 Mark 4 ß), Reskr. 19 Juli 1799 for Vaale (36 Rdl. 8 ß), Kanc. Skr. 22 Marts 1800 for Eger (116 Rdl. 72 ß), Reskr. 28 Maj 1813 for Meelhus (15 Tdr. 4 Skjæpper Byg og 35 Tdr. 4⅝ Skjæpper Havre, der tilsvares med Penge efter Kapitelstaxt), Resol. 16 Maj 1840 for Lindaas (21 Spd. 24 ß), 28 Aug. 1851 for Aure (22 Spd. 6 ß), o. fl.

Om Præstegaardes Fratrædelse og Ryddiggjørelse i Tilfælde af Præstens Afgang handler 2—13—2 til 5 og 8, hvor Brugen af Præstegaarden er stillet sammen med Naadensaaret, jfr. Hstretsd. 27 Febr. 1856 (Retst. S. 341—50). Afgaar Præsten mellem 14 Oktbr. og 14 April, tilkommer ham eller hans Bo Indtægterne af Præstegaarden Aaret ud. Afgaar han mellem 14 April og 14 Juli, tilkommer ham desuden en Tredjedel af Præstegaardens Avling i det følgende Aar, og afgaar han mellem 14 Juli og 14 Oktbr., tilkommer ham Halvparten af det følgende Aars Avling. Er der ikke Naadensaar i Kaldet, antages Præsten alene berettiget til at beholde Præstegaarden indtil første Faredag efter sin Afgang. Disse Regler maa vistnok ogsaa gjælde om Afgiftens Fordeling, hvor Gaarden er bortforpagtet, jfr. Analogien af L. 25 Aug. 1848 § 26. — Bypræsterne er paa samme Maade berettigede til at beholde Præsteboligen eller den Huslejegodtgjørelse, som træder i dens Sted, indtil Naadensaarets Udløb, og, hvor der ikke er Naadensaar, indtil første Flyttedag efter sin Afgang. Jfr. Resol. 3 April 1818.

Ved Præstegaardens Fratrædelse skal der i Mangel af

mindelig Overenskomst, hvilken dog er undergiven Stiftsdirektionens Approbation, afholdes Aabodsforretning, som bekostes af den tiltrædende Præst, og hvorunder Fogden skal møde paa det Offentliges Vegne, 2—12—4, Kanc. Skr. 31 Marts 1792 og Sportell. § 95. Ligeledes bør vistnok ogsaa Formandskabet varsles paa Almuens Vegne. Herunder skal bestemmes saavel den Erstatning, den Aftrædende pligter for forsømt Vedligeholdelse, som den Godtgjørelse, han maatte tilkomme af Eftermanden for mulige Forbedringer. Aabodssummen, saavel for Husene som for Jordvejen, maa ikke sættes højere enten til Godtgjørelse eller til Ansvar end 500 Rdlr. (400 Spd.); men denne vedkommer ikke de Huse, som Almuen skal vedligeholde. De forefundne Mangler skal istandsættes inden et Aar, og Aaboden har 1ste Prioritet i Naadensaaret, - se Reskr. 6 Aug. 1784 for Agershus, 16 Oktbr. og 20 Novbr. 1795 for Kristiansands og 17 Marts 1797 for samtlige Stifter, jfr. Hstretsd. 14 Decbr. 1841 (Retst. 1842 S. 145 fgg.). Under særegne Omstændigheder kan dog Regjeringen tilstaa en Præst højere Godtgjørelse, i Tilfælde af betydelige Forbedringer, jfr. Reskr. 17 April 1789 (Soggendal), 3 Aug. 1804 (Land), 5 April 1805 (Orkedalen). — Disse Bestemmelser kommer dog ikke til Anvendelse paa Bypræsters Avlsgaarde, Hstretsd. 17 Marts 1831 (Dept. Tid. S. 422 fgg.), lige saa lidt som paa Kapellangaarde, Hstretsd. 19 Juli 1826.

Om Tilsynet med Præstegaarde handler Reskr. 17 Marts 1797 § 5 og Resol. 24 Oktbr. 1816, jfr. Res. 28 Jan., 3 April, 26 Oktbr. og 11 Decbr. 1818, samt 7 Septbr. 1850 § 4 og 28 April 1865, hvorefter Præstegaardenes Tilstand særskilt skal undersøges ved Provsternes og Biskoppernes Visitationer. Holdes ikke Husene m. v. i tilbørlig Stand, og Øvrighedens Advarsel ikke frugter, skal Sagen anmeldes for Stiftsdirektionen, der da har at lade behørigt Skjøn optage, og, hvis Manglerne ikke derefter inden

1 Aar afhjælpes, foranstalte Istandsættelsen udført paa Vedkommendes Bekostning.

Den Frihed for Skatter og Tyngsler, som efter Loven tilkom Præstegaardene (jfr. Reskr. 7 Febr. 1685, Fr. 13 Decbr. 1746 VI. § 4 No. 3), er nu i alt Væsenligt bortfalden, se Skattel. 1 Juli 1816 Kap. V. § 20; dog har de naturligvis beholdt Tiendefriheden. I Kommuneudgifter maa Præstegaardene deltage i Lighed med andre Ejendomme, jfr. Skr. 3 April 1854, 30 April og 23 Maj 1859, samt 7 Marts 1862. — I Anledning af Oprettelsen af et nyt Dragonregiment blev det ved kgl. Resol. 15 Juli 1750 for Agershus Stift og 10 Marts 1752 for Trondhjems Stift befalet, at Præstegaardene med flere Frigaarde skulde indtages til Dragon- og Soldaterlægder, hvilket ved Reskr. 28 Aug. 1751 for Agershus Stift. jfr. Reskr. 13 Juli 1753 blev forandret derhen, at Præstegaardene skulde ansættes til en vis Skyld, for deraf at svare de til Dragon- og Soldaterhold behøvende Udredsler. Dette i Forbindelse med en urigtig Opførelse i Fogedregnskaberne gav Anledning til, at en hel Del (57) Præstegaarde kom ind i Fogdernes Jordebøger og fejlagtigen blev betragtede som Staten tilhørende. Først et Aarhundrede sednere blev denne Fejl opdaget, og ved Storthingsbeslutning rettet, Resol. 10 Maj 1860.

§ 44.

Annexgaarde, Kapellangaarde, Klokker- og Skolegaarde, Bisperesidenser.

Ved Siden af Præstegaardene nævner Lovgivningen paa flere Steder Annexgaarde, uden dog nærmere at forklare, hvad herved forstaaes. Uden Tvivl har disse oprindelig været selvstændige Præstegaarde, der ved flere Sognekalds Forening til eet er blevne overtallige. Over disse tilegnede Præsten sig saaledes næsten samme Raadighed, som over sin egen Præstegaard; han tog det fornødne Tømmer i deres Skov (2—12—2)

og oppebar den hele Tiende af dem (2—12—3). Nogle blev drevne aldeles som Underbrug under Præstegaarden eller overladte til Præstens Kapellan (2—14—13); andre blev bortbygslede. Disse sidste maa nu blive at behandle paa samme Maade som det øvrige beneficerede Gods, jfr. Resol. 2 Marts 1837. Enkelte Annexgaarde er allerede tidligere gaaede over i Privates Eje, undertiden med Forpligtelse til at herbergere Præsten paa hans Annexrejser.

Ved Oprettelsen af de saakaldte residerende Kapellanier (2—14—13) gik man, som tildels selve Navnet antyder, ud fra, at de skulde have Embedsgaarde, og ved Reskr. 2 Marts 1742, hvorved de fleste oprettedes, blev saadanne ogsaa udlagte for dem dels af de gamle Annexgaarde, dels af det øvrige Mensalgods. I Byerne har de ifølge L. 14 Juni 1816 § 5 Ret til Huslejegodtgjørelse paa samme Maade som Sognepræsterne. — Om Kapellangaardene gjælder i det Væsenlige de samme Regler som om andre Præstegaarde, alene med Undtagelse af, at deres Bebyggelse ikke for nogen Del paahviler Almuen, og at Aabodens Indskrænkning til 400 Spd. heller ikke gjælder for dem. Hvor ikke særegne Forføjninger i denne Henseende er trufne, saasom for Eger ved Reskr. 19 Jan. 1810, Overhalden Reskr. 21 April s. A., Nannestad Res. 9 Juli 1835, Modum Res. 12 Jan. 1836, Vestby Res. 8 Maj 1841, Eidsberg Res. 9 Jan. 1843, Sandsver Res. 13 Novbr. 1843, Strinden Res. 23 Marts 1852 o. fl., har Kapellanerne i Regelen selv bebygget sine Gaarde, hvilket da er betragtet i Lighed med andre Bekostninger paa Embedsgaarden saaledes, at den fratrædende Kapellan har faaet sine Bekostninger godtgjorte af Eftermanden, for saa vidt han ikke antages ved Brugen at have erholdt tilstrækkeligt Vederlag derfor, jfr. Reskr. for Støren 22 Juli 1785 og 26 Marts 1802, for Valle af 15 Marts 1805 og Østretsb. angaaende Ullensager 19 Juli 1826. Iøvrigt maa Kapella-

nerne have samme Adgang som andre Embedsmænd til at erholde Laan til Embedsgaardens Bebyggelse paahæftet Embedet (L. 20 Aug. 1821 §§ 49 og 50) saavelsom Adgang til Bidrag af det ved L. 3 Marts 1866 § 3 dannede Fond. — Under Vakanser har Sognepræsten Ret til at tage Kapellangaarden i Brug mod at være ansvarlig for Aaboden, Res. 3 April 1818 § 2.

Kaldskapellaner (Kapellaner pro loco, modsat pro persona) har, skjønt lige saa fast ansatte i Kaldet som de residerende Kapellaner, intet Krav paa Embedsgaard; hvorimod de i Byerne efter Ordene i L. 14 Juni 1816 § 5 uden Hensyn til Navnet maa tilkomme Huslejegodtgjørelse.

Allerede Chr. IV. Kirkeordinans af 1607 fol. 44 a. bestemte, at, hvor der ikke allerede var Degneboliger, der skulde Sognedegnene udvises Boliger af Kirkens Gods, og, i Mangel deraf, af Kronens. Jfr. Gejstl. Priv. 24 Juni 1661 § 8 og Konfirm. 15 Decbr. 1670 § 2; Lovb. 2—15—7 jfr. 2—21—20. Se endvidere Reskr. 13 Decbr. 1793 (for Asker), Resol. 19 April 1819 (Ly), 5 Aug. 1819 og 18 Novbr. 1854 (Sandsver), 6 Maj 1840 (Ofoten og Gilleskaal), 19 Oktbr. 1840 (Borge og Overberg) o. fl. Af disse dem saaledes udlagte Gaarde skulde Degnene dog svare Bygsel og Landskyld, og følgelig indtage den samme Stilling som en almindelig Lejlænding. — Skoleloven af 14 Juli 1827 § 2 jfr. Skolel. 16 Maj 1860 § 24 har gjentaget disse Bestemmelser, og Højesteret har i Dom af 31 Maj 1843 (Retst. S. 628 fgg.) antaget, at Pligten til at udlægge Klokkergaard ogsaa paahviler private Kirkeejere. Se endvidere L. 13 Decbr. 1862. Retten til at erholde Klokkerbolig tilkommer nu alene Kirkesangeren ved Hovedkirkerne. — Er denne ikke tillige Skolelærer, skal endvidere mindst en af Lærerne ved Kommunens Almueskoler tillægges Familiebolig med hosliggende Jordvej af saadan Størrelse, at derpaa mindst 2 Kjør kan fødes og en Have anlægges, hvilken skal an-

skaffes paa Skolekassens Bekostning, hvorimod Læreren skal udrede de jordbrotlige Rettigheder af Gaarden. Dens Vedligeholdelse maa paahvile Kommunen, ogsaa om den tillige er Klokkergaard. (Skr. 14 Decbr. 1865). De fornødne Udhuse skal ligeledes anskaffes af Kommunen, men deres Vedligeholdelse kan med Stiftsdirektionens Samtykke paabindes Læreren. Se Skolel. 16 Maj 1860 §§ 24—26 jfr. 28. — Klokker- og Skolegaarde maa iøvrigt være undergivne det samme Tilsyn som andre, jfr. Res. 26 Oktbr. 1818. — I Byerne tilkommer Klokkerne ligesom de øvrige Kirkebetjente Huslejegodtgjørelse ifølge L. 14 Juni 1816 § 5 jfr. 2—21—62. — Om Skolelærerne se L. 12 Juli 1848 §§ 9 og 10.

Bisk opperne har fra de ældste Tider af haft sine Residenser ved sine Kathedralkirker i Stiftstæderne, og de beholdt samme efter Reformationen (Chr. III. Kirkeord. fol. 65, Chr. IV. Kirkeord. fol. 44, Lovb. 2—17—21); men i Tidernes Løb er disse undergaaede mange Forandringer. Proprieteten til samme ansees nok i Almindelighed for at tilkomme Staten. — Bisperesidenser findes nu alene i Kristiania (se dog Res. 28 Septbr. 1860) og Trondhjem (jfr. Reskr. 26 Septbr. 1691, 17 Aug. 1804 og 5 Oktbr. 1810), da de i Kristiansand og Bergen er solgte for Statskassens Regning; hvorimod denne udbetaler Biskopperne en bestemt Huslejegodtgjørelse, se Resol. 24 Juli 1827 jfr. Reskr. 15 April 1803 og Resol. 16 Juni 1848. For Biskoppen i Hamar er ligeledes bevilget en Huslejegodtgjørelse af 300 Spd. af Statskassen, Resol. 27 Febr. 1864. Biskoppen i Tromsø Stift har aldrig haft Embedsbolig, men er tillagt Gage og Huslejegodtgjørelse af det nordlandske Kirke- og Skolefond, Reskr. 11 Maj 1811 jfr. Resol. 23 Marts 1830 (Dept. Tid. S. 251) og 29 Maj 1832 (Dept. Tid. S. 429). — Angaaende Bisperesidensernes Vedligeholdelse gjælder de almindelige Regler. 2—17—21 forudsætter, at visse

Midler er henlagte til deres Vedligeholdelse (jfr. Reskr. 30 Jan. 1679), hvorved rimeligvis er ment de Biskopperne af Kirkerne tillagte saakaldte Residenspenge, der imidlertid nu ikke mere svares uden i Kristiania Stift, hvor de udgjør 183 Spd. 71 ß aarlig. — Til Bergens Bispeembede har der hørt et Inventarium, der er solgt, Res. 25 Jan. 1862.

§ 45.

Enkesæder.

Lovb. 2—13—7 bestemte, at Enken efter den afgangne Præst, foruden Pension af Kaldet skulde nyde den næst Præstegaarden bedste og belejligste Gaard af Præstebolets Gods paa 1 Skippund Tunge eller 1½ Løb eller Spand. Men først i den sednere Tid er der for de fleste Sognepræst-Embeder paa Landet udlagt faste Enkesæder, for saa vidt der har hørt beneficeret Gods til Kaldet. For Toten (Reskr. 29 Novbr. 1792) og Faaberg Kald (Reskr. 27 Oktbr. 1797) var der 2 Enkesæder. Var der intet beneficeret Gods til Kaldet, havde Enken ingen Ret til Enkesæde; imidlertid antages der efter Analogien af L. 20 Aug. 1821 § 12 at være Adgang til at udlægge Enkesæde af det til et andet Kald hørende beneficerede Gods, mod at erstatte Beneficiarius den ham tilkommende Jordafgift, jfr. Resol. 7 Juli 1819 og 5 Novbr. 1827.

Ved de residerende Kapellanier havdes kun undtagelsesvis (49) Enkesæder, f. Ex. Ous (Reskr. 14 Decbr. 1787), Stavanger (Reskr. 3 Jan. 1794, Resol. 31 Decbr. 1822 og 27 Juni 1860 § 8), Domkirken i Trondhjem (Res. 13 Decbr. 1817), vor Frelsers Kirke i Kristiania (Res. 15 Juni 1820) o. fl.

Om Enkerne efter Bypræster bestemte 2—13—8 jfr. Chr. IV. Kirkeord. fol. 43 og 2—21—62, at de skulde forsynes med fri Bolig af Kirkens Midler; men enkelte af dem (37) har ogsaa faaet Enkesæder udlagte, saasom i Tønsberg (Reskr. 12

April 1799), Frue Kirke i Trondhjem (Reskr. 16 Septbr. 1808), Skien (Resol. 18 Jan. 1819), Kristiansand (Res. 10 Oktbr. 1826), Stiftsprovstiet i Kristiania (Res. 5 Maj 1826) o. fl.

Paa et Par Steder: i Vang (Reskr. 21 April 1810) og i Løjten (Resol. 12 Decbr. 1825), hører der ogsaa Enkesæde til Kirkesangerbestillingerne, ligesom ogsaa til enkelte Skolelærer-Embeder, f. Ex. Rektoratet ved Kristiania Kathedralskole (Reskr. 22 Juni 1798).

Ogsaa til Bispeembederne i Kristiania, Kristiansand, Bergen og Trondhjem er Enkesæder i den sednere Tid udlagte, se Resol. 16 og 18 April 1814, 2 Oktbr. 1824 og 31 Jan. 1832, se dog Res. 13 April 1835 for Kristiania og Res. 22 Juli 1865 for Bergen.

Enkens Ret til Enkesædet indtraadte strax efter Naadensaarets Udløb, og Enken efter den formedelst Alderdom eller Svagelighed i Naade entledigede Præst har samme Ret til Enkesæde som den, hvis Mand er død i Kaldet (L. 20 Aug. 1821). Fraskilt Hustru har naturligvis ingen Ret til Enkesæde. Er der flere Enker i et Kald, har Højesteret i en Dom af 23 Febr. 1843 (Retst. S. 305 fgg.) om Asker Kald antaget dem alle ligeberettigede til Enkesædet, med mindre der gives særskilte Bestemmelser for det modsatte, f. Ex. i Trondhjems Stift, hvor ifølge Vedtægt altid den ældste Enke ansees eneberettiget til Enkesædet, jfr. Reskr. 16 Septbr. 1808, i Vardal (Reskr. 22 Juni 1810) jfr. Resol. 12 Decbr. 1825. — Saa længe der ingen Enke er i Kaldet, har Beneficiarius Dispositionsretten over Enkesædet, mod at være ansvarlig for Aaboden, Reskr. 18 Aug. 1775 for Bergens og 7 Juli 1776 for de øvrige Stifter, jfr. Resol. 3 April 1818 § 2. — Om Enkesædernes Brug gjælder de almindelige Regler.

Ved Love af 26 Septbr. 1845 jfr. 13 April 1848, 14 April 1860, 25 Febr. 1863 og 3 Marts 1866 er det bestemt, at Enke-

sæderne skal sælges, uden Paahæftelse af nogen Jordafgift, og af Kjøbesummerne dannes et Laanefond, hvis Renter udelukkende skal anvendes til Pensioner for gejstlige Embedsmænds Enker. Dog skal hvad der af Kjøbesummen for et enkelt Enkesæde overstiger 7000 Spd., samt hvad der indvindes ved Salg af overflødigt Trævirke fra gejstlige Enkesæders Skove, overføres til Oplysningsvæsenets Fond og under dette danne et særskilt Fond, hvis aarlige Indtægter anvendes til Bidrag ved Byggeforetagender paa gejstlige Embedsgaarde efter Kongens nærmere Bestemmelse. — Om Pensionerne handler L. 1845 §§ 16 og 17, L. 29 Aug. 1857 og 21 Marts 1860. — I de Sognekald hvor der ikke er Enkesæde, uagtet de derpaa havde Krav, eller hvor dette er mindre, end Loven bestemmer, skulde saadanne efterhaanden udlægges eller suppleres til den lovbestemte Skyld; dette vil dog nu, efter at Pensionen af Pensionsfondet for de Gejstliges Enker ved L. 29 Aug. 1857 § 3 er fastsat til mindst 120 Spd. aarlig, være mindre fornødent. — Pensionen skal i Regelen svare til 4½ pCt. Rente af den ved Enkesædets Salg indvundne Kapital, og ansættes til Korn efter Middeltallet af de sidste 10 Aars Kapitelstaxter indtil et Maximum af 100 Tønder Byg, samt udbetales i Penge. Er der flere Enker i Kaldet, deler de Pensionen. — Allerede før Loven af 1845 var iøvrigt enkelte Enkesæder ifølge speciel Bestemmelse afhændede; disse Kjøbesummer er nu indgaaede i Pensionsfondet.

Beneficiarius har, for saa vidt han er ansat efter Loven af 1845, eller, for saa vidt Enkesædet senere er blevet udlagt, efter Udlæggelsen, ikke mere nogen Ret til Udbytte af det eller af den ved dets Salg udbragte Kapital. De tidligere ansatte beholder for sin Embedstid den Ret, som de hidtil havde, L. 1845 § 8, 9 og 11 jfr. L. 13 April 1848.

IV. Kirker, Kirkegaarde og Kirkegods.

§ 46.

Historisk Oversigt.

Kristendommens Indførelse i Norge udgik, som bekjendt, fra Kongerne Olaf Tryggvessøn og Olaf den Hellige. Allerede den første synes at have opført Kirker i alle Landets Fylker, i det mindste i det vestenfjeldske og nordenfjeldske Norge, hvilke sandsynligvis er blevne lagte netop paa de gamle Fylkestemplers Plads. Olaf den Hellige fuldstændiggjorde denne Anordning og henlagde derhos det fornødne Jordegods til Kirkernes Underholdning, ligesom Bønderne forpligtedes til at holde dem vedlige. — Efterhaanden som Kristendommen vandt mere Fremgang, blev ogsaa flere Kirker opførte for mindre Distrikter, dels ved Kongernes egen Foranstaltning paa Kongsgaardene, dels af Almuen selv, dels ogsaa af rige Bønder paa deres Gaarde, og disse Kirker fik ligeledes sine egne Menigheder, som dog ikke derved løstes fra Forbindelsen til Fylkeskirken, eller, som den kaldtes, Hovedkirken. Saaledes istandbragtes, sandsynligvis meget tidlig, en Inddeling af Riget i over- og underordnede Kirkesogne, der vel ikke ganske faldt sammen med den verdslige Inddeling i Fylker og Hereder, men dog var indrettet i Overensstemmelse med denne.

Forholdet var imidlertid forskjelligt i de forskjellige Lagdømmer. I Gulathings- og Frostathingslagen var der en Fylkeskirke i hvert Fylke; derhos var der Heredskirker, eller, som de ogsaa kaldtes, Fjerdings- eller Ottingskirker, eftersom Fylket var delt i 4 eller 8 Hereder. Kun i de 8 thrønderske Fylker, hvor ingen Heredsinddeling fandtes, var Fylkeskirkerne de eneste selvstændige Sognekirker. I Vigen var der 2 Fylkeskirker i hvert Fylke og derhos Heredskirker. Paa Oplandene, hvor Fylkerne var saa store, og Kristendommen derhos sednere

var bleven indført, var der 3 Fylkeskirker, eller, som de kaldtes, þriðjungskirkjur, i hvert Fylke, hvorhos Heredskirkerne her, som det synes, benævntes Hovedkirker. — Vedligeholdelsen af disse Kirker paalaa under strenge Straffe vedkommende Distrikters Almue.

Foruden disse egentlige Sognekirker gaves der endnu i alle Landets Dele en tredje Klasse, som dels en afsondret boende Del af Almuen i et større Sogn, dels enkelte mægtige Privatmænd havde ladet opføre til sin egen Bekvemmelighed (hægindiskirkjur). Disse Annexkirker eller Kapeller stod saaledes ikke i Forbindelse med nogen Sogneinddeling, om de end kunde have sin egen Menighed; Gudstjenesten ved dem besørgedes ved Sognets Præst eller en Kapellan, og deres Vedligeholdelse hvilede som et reelt Baand paa den Gaard, hvor de laa. Til denne Klasse hørte egentlig ogsaa de berømte 14 kongelige Kapeller, der imidlertid siden indtog en ganske særegen Plads. — Hele denne ejendommelige Indretning med Kirker af forskjellig Rang var vistnok dannet efter engelsk Forbillede*.

Kjøbstæderne stod udenfor hele denne Ordning; deres Kirker, for saa vidt de havde særskilt Menighed, synes at have været regnede lige med Heredskirkerne. — Ved Bispestolene opførtes sednere, efter disses Oprettelse, Kathedralkirker eller Domkirker, hvilke naturligvis var de fornemste i hele Diøceset.

Præsterne ved Fylkes- (Halvfylkes- og Tredjings-) Kirken og ved Hereds- (Fjerdings- og Ottings-) Kirkerne var alle selvstændige Sognepræster og hinanden ganske sideordnede i Myndighed; de var alene forskjellige i ydre Anseelse og i den ældre Tid, som det synes, tillige i Indtægter. Høgendespræsterne var derimod vedkommende Sognepræst underordnede.

Ejendomsretten til Kirken, Dispositionsretten over det til

*) Jfr. Munch, n. F. Hist. I. 2. S. 634—6. Keyser, n. Kirkes Hist. I. S. 172—6.

dens Underholdning henlagte Gods overensstemmende med dets Bestemmelse samt fornemmelig Retten til at ansætte dens geistlige Betjening (Patronatsretten), tilkom oprindelig den, der havde bygget Kirken; dog saaledes, at Biskoppens Ordination udfordredes, og at Almuen havde en Stemme med ved sine Sognepræsters Valg. — Men da den norske Kirkes Forfatning fuldstændig blev organiseret ved Kardinal Nicolaus's Legation 1152, opgav den verdslige Magt Patronatsretten, hvilken Opgivelse blev stadfæstet af Kong Haakon Sverresson. Alene til de 14 kongelige Kapeller, der paa en Maade dannede et eget Diøces for sig selv, var Kongen indrømmet Patronatsretten* ved specielle Buller af Paverne Innocentius IV. og Clemens V. Alle de øvrige Kirker med deres Gods var udelukkende henlagte under Kirkens (Biskoppens) Styrelse, og den verdslige Magt havde aldeles intet derover at sige.

Ved Reformationen mistede Kirken ganske sin Selvstændighed lige over for Staten. Kongen tiltog sig Overhøjhed over Kirken og dens Gods, og saavel Bisopperne som alle andre Kirkens Embedsmænd blev i denne sin Egenskab Statstjenere. Menighedens Forhold til Kirkerne undergik imidlertid herved ingen Forandring; den havde heller ikke i den katholske Tid haft nogensomhelst Raadighed over Kirken, og dens Ret til at benytte samme og Pligt at bidrage til dens Vedligeholdelse blev uforandret. — Det var heller ingen egentlig Ejendomsret til Kirken og dens Gods, som Staten ved Reformationen tiltog sig. Dette viser sig noksom deraf, at man aldrig finder, at Kirkernes Indkomster er gaaede umiddelbart ind i Statskassen, eller at Staten har betragtet sig som Jorddrot

*) Af disse er flere endnu til som Sognekirker f. Ex. Avaldsnæs, Egersund og Tromsø, uden dog nu at indtage nogen fra de øvrige Kirker forskjellig Retsstilling.

til Kirkegodset (Reces 1539 Art. 13 jfr. dog Chr. IV. L. VI. 1). Overhovedet betragtedes Kirken som en selvstændig, men dog Staten tilhørende, offentlig Stiftelse. Overbestyrelsen over Kirkerne henhørte under den halv verdslige, halv gejstlige Autoritet Stiftsdirektionen, der bestod af Lensmanden i Hovedlenet (Stiftsbefalingsmanden) og Superintendenten.

Men over Overskuddet af Kirkens Gods ansaa Staten sig berettiget til at forføje, og, ligesom den indrømmede Adelen Øvrighedsmyndighed over Kirkerne paa dens Besiddelse (Patronatsret), - se Adelens Privilegier 24 Juli 1661 § 5, Grevernes Priv. 25 Maj 1671 § 5 og Friherrernes af s. D. § 4, Lovb. 2—21—6 og 45, 3—2—1, 5—2—63, 5—3—34 og 35 m. fl., - saaledes blev, især efter Suverænitetens Indførelse, forskjellige Private, Gejstlige og Verdslige, som det hed, „benaadede med Kirkens Indkomster mod at holde dens Bygning vedlige", se f. Ex. Reskr. 19 og 20 Febr. 1662, 28 Oktbr. 1665, 14 Septbr. 1670 jfr. 25 Jan. 1666 og Anordn. 9 Maj 1668. Men ved Reskr. 26 Septbr. 1690 blev alle disse Benaadningsbreve tilbagekaldte, og ved Anordn. 2 Marts 1708 og 20 Febr. 1717 I. A. 1 blev det udtrykkelig forbudt at ansøge om saadan Forlening, „da ingen Anden bør nyde Overskuddet af Kirken, som selv bør have det, og kan hjælpe andre brøstfældige Kirker dermed." — Imidlertid blev Kirkerne i Nordland og Finmarken ved Reskr. 27 Novbr. 1716, 5 Septbr. 1718, 18 Septbr. 1719 og 12 Jan. 1720 overdragne til det nordlandske Missionsfond, hvilket sednere er gaaet over til det saakaldte nordlandske Kirke- og Skolefond.

Under den store Finansnød efter Krigen med Sverige greb Kong Frederik den Fjerde til det fordærvelige Middel at sælge de norske Kirker og Præstegaarde, - de sidste, saaledes som i Danmark under Frederik den Tredje var gjort, til Præsterne

selv*, Reskr. 24 Maj og 17 Novbr. 1710, 21 Aug. 1722 og Aab. Br. 31 Decbr. 1723. Præstegaardenes Salg blev dog paa Grund af den stærke Misnøje, det vakte, opgivet, Reskr. 16 Septbr. 1724; men af Kirkerne blev alle de stillede til offentlig Auktion, som besad saa mange Midler, at Nogen kunde ventes at ville kjøbe dem. Dette var i Regelen ikke Tilfældet med Byernes Kirker, og disse reddedes derved fra Salget; medens over Halvparten af Landets Kirker paa denne Maade kom i Privates Eje.

Efter at dette voldsomme Indgreb havde fundet Sted, synes det, som om Staten paa en Maade har afstaaet fra videre Dispositioner over Kirkerne og deres Gods**, og at de Kirker, som ikke blev solgte, efterhaanden har vundet en mere og mere selvstændig Stilling, idet Menigheden tildels er traadt i Statens Sted og er bleven betragtet som den, hvem Kirken egentlig maatte siges at tilhøre. Denne Menighedens Ret, der tilsidst fik positiv Sanktion ved L. 24 April 1818, var dog endnu mindre end Statens nogen Ejendomsret; thi Menigheden erholdt aldrig nogen Dispositionsret over Kirkens Formue, og Stiftsdirektionen, som en Statsauktoritet, vedblev at være Kirkernes nærmeste Foresatte, jfr. 2—21—4, Fr. 6 Febr. 1694 og 23 Febr. 1748.

Umiddelbart i Statens Besiddelse er alene 9 Kirker, nemlig Garnisonskirkerne i Kristiania, Carljohansværn og Frederiksværn samt Kirkerne paa Munkholmen og ved Strafanstalterne. Disse, saavelsom Slotskapellet og de ved enkelte Værker opførte Kirker f. Ex. ved Altens Kobberværk (Resol. 23 Decbr.

---

*) Det første skal have været efter Statholder Wibes eller Etatsraad Nobels; det sidste efter Biskop Deichmanns Tilskyndelse.

**) Dog er nogle civile og militære Embedsgaarde ogsaa tagne af Kirkernes Gods.

1835 og 15 Jan. 1842), samt de af enkelte Medlemmer af et Sogn opførte Kapeller f. Ex. den tydske Kirke i Bergen (Reskr. 5 Maj 1741, 21 Novbr. 1748, 8 Aug. 1771, L. 9 Aug. 1839, ophævet ved L. 12 Maj 1866) og mange flere, - svarer ganske til de gamle Høgendeskirker, der vel kan have en egen Menighed, men dog ikke er Kirker i noget eget Sogn, og derfor heller ikke har faste Indtægter. Deres Vedligeholdelse paahviler alene deres Ejere, der ligefuldt maa svare de anordnede Bidrag til sin egentlige Sognekirke, for saa vidt de ikke i særegne Tilfælde har erholdt udtrykkelig Fritagelse derfor. — De saakaldte Gave- og Lovekirker har i Regelen ikke heller nogen egen Menighed, men er alene opførte for at skaffe et Distrikt forøget Anledning til Gudstjeneste; til deres Vedligeholdelse er der gjerne henlagt særskilte Midler. — Alle disse Kirker kan med et fælles Navn kaldes Benaadningskirker, jfr. L. 1 Aug. 1821 § 3.

Hvorvidt Kirken tilhører et Hovedsogn eller et Annexsogn, har nu med Hensyn til dens Retsstilling mindre Betydning. Annexkirkerne har alene noget mindre Udredsler end Hovedkirkerne, se Reskr. 9 Maj 1668 og Reskr. 20 Novbr. 1716 (Afgiften til det nordlandske Kirke- og Skolefond), Reskr. 1 Aug. 1800 (Brandhjælp), L. 14 Juni 1816 § 6 (Provsteløn), jfr. Resol. 1 Juli 1817.

§ 47.

Kirkers Anlæg og Indvielse. Tilsynet med Kirkerne.

Ingen ny Kirke kan bygges, lige saa lidt som nogen Kirke maa nedtages, ombygges eller underkastes nogen større Reparation, uden kongelig Tilladelse, jfr. Kanc. Skr. 5 Oktbr. 1771 og Cirk. 30 April 1840, Res. 14 Juli 1843 og Skr. 22 April 1854, samt en Mængde specielle Resolutioner. Dette gjælder ikke mindre, hvor Kirken ejes af Private end hvor den tilhører Menigheden. Ved Meddelelsen af slige Tilladelser gjøres det

i Regelen til Betingelse, at Kirketaarne, som tjener til Sømærker, ikke maa nedrives; at den forrige Kirkes og Kirkegaards Tomt holdes indhegnet og ikke benyttes til andet Brug før efter mindst 20 Aars Forløb, samt at dens hellige Kar og Ornamenter ikke profaneres. — Den alle Rigets Kirker ved Reskr. 15 Decbr. 1724 og 1 Aug. 1800 (jfr. Resol. 24 Novbr. 1827 og 23 Novbr. 1839 samt Skr. 16 Jan. 1835) paalagte Pligt at yde Bidrag til Gjenopførelsen af Kirker, som ødelagdes ved ulykkelig Hændelse, er ophævet ved L. 9 Maj 1863. Ligeledes maa vistnok ogsaa den almindelige Pligt, som efter den kanoniske Ret og Forudsætningen i 2—21—56, 62, 63 og 70 jfr. Reskr. 20 Novbr. 1716, Fr. 20 Febr. 1717, Reskr. 23 Febr. 1725 og 25 Aug. 1758 skulde paahvile Kirkerne til i Nødstilfælde at komme hinanden til Hjælp idetmindste ved Laan, nu ansees bortfalden, jfr. Skr. 23 Maj 1859.

Enhver Kirke maa ved en egen kirkelig Akt af Biskoppen (eller i hans Forfald Provsten, se Res. 21 Decbr. 1832) være indviet til sin hellige Bestemmelse. Reglerne herfor indeholdes i Resol. 10 Oktbr. 1818. I Tilfælde af større Reparationer, især hvor Alteret forandres, bør vistnok en passende Højtidelighed finde Sted, naar Kirken igjen tages i Brug; men ny Indvielse behøves ikke, saalænge Kirken ikke kan siges at være bleven en ny, fra den allerede indviede forskjellig, jfr. Skr. 19 Aug. 1840. — Til i denne Henseende, saaledes som i den katholske Kirke, at lade alt komme an paa, hvorvidt Stenene i Alteret er blevne forrykkede eller ikke (c. 19, 20 Dist. I. de cons.), er der efter den protestantiske Opfatning ikke tilstrækkelig Grund.

Som fælles Regel for alle Kirker gjælder det, at de ikke maa benyttes til andet end til Gudstjeneste og kirkelige Handlinger, 2—21—65, Skr. 28 Febr. 1818, Cirk. 23 Marts 1830. Hverken Stiftsdirektionen, Præsten, Menigheden eller Kirkeejeren kan heri tilstede nogen Forandring, selv om den omhandlede

Benyttelse i sig selv ingen Vanhelligelse medfører. Til Højtideligheder af religiøs Karakter, om de end er verdslige, kan derimod Kirken overlades med Stiftsdirektionens Samtykke, saasom til Passionskoncerters og Oratoriers Opførelse, Bibelselskabers og Missionsselskabers Sammenkomster (Res. 26 Juni 1846 og 1 Marts 1849) m. v. Som specielle Undtagelser kan mærkes Grl. § 55 (om Valgforsamlingers Afholdelse), den ved Søfartsl. § 87 ophævede Fr. 21 Marts 1705 § 17 (om Opbevaring af skibbrudent Gods) og Reskr. 18 Oktbr. 1743 (om Provsterettens Afholdelse i Sacristiet), jfr. Skr. 22 Marts 1844 og Cirk. 12 April 1865. Se ogsaa L. 24 Juli 1827 jfr. Skr. 15 Marts 1859. At Kirken nogensinde skulde blive tilladt benyttet til en dissenterende Bekjendelses Gudstjeneste, er neppe sandsynligt; skjønt nogen Profanation dog vel ikke her kan siges at finde Sted.

Det nærmeste Tilsyn med Kirkerne paahviler Stiftsdirektionen eller Kirkens Patron, hvilke er, som Loven udtrykker sig, Kirkens Forsvar, Lovb. 2—21, Fr. 6 Febr. 1694 og 13 Aug. 1734 m. fl. Ved Bispe- og Provstevisitatserne skal derhos Kirkernes og Kirkegaardenes Tilstand undersøges, Resol. 26 Oktbr. 1818 § 5. Findes det, at Kirkens Vedligeholdelse forsømmes, og de, hvem dette paaligger (Kirkeejeren eller Menigheden), er uvillige til at rette derpaa, bliver Sagen nu at afgjøre ved Domstolene, da den Udvej, som 2—21—56, Reskr. 20 Febr. 1784 og L. 24 April 1818 § 2 i sidste Tilfælde anviser: at Øvrigheden uden videre skal udligne det Fornødne paa Almuen, maa ansees bortfaldet efter Formandskabsinstitutionens Indførelse. — At iøvrigt ogsaa Sognepræsten maa være baade berettiget og forpligtet til at føre et stadigt Tilsyn med Kirken og alt, hvad dertil hører, er en Selvfølge; men nogen selvstændig Myndighed til at anordne eller foranstalte noget vedkommende Kirken besidder han ikke. Finder han noget at paaanke,

maa han derom henvende sig til Kirkens Vedkommende, og, hvis dette ikke hjælper, indberette Sagen til sin gejstlige Øvrighed eller til Stiftsdirektionen.

Hvad der udfordres, for at en Kirke skal kunne siges at være fuldstændig og forsvarlig indrettet, omhandles i 2—21—54 og 57, Fr. 13 Aug. 1734 jfr. Ref. 30 Septbr. 1823, Skr. 16 Maj 1823, og 9 Marts 1846: Vægge, Tag og Loft skal være tætte og forsvarlige; Taget bedækket og Trækirker bordklædte og malede; Dørene skal være indrettede til at gaa udad og Vinduerne til at aabne. Knæfaldet om Alteret og Skriftestolen samt Skammelen ved Alteret skal være stoppede og de førstnævnte forsynede med Rækværk. Der skal mindst være en ordentlig Klokke, der skal være anbragt udenfor selve Kirkens til Gudstjenesten bestemte Rum, og i det mindste Tin- eller Messingstager paa Alteret. Kirken skal holdes ren og uden Støv; Inventariet ligesaa, samt Klæderne være af passende Tøj og rene. — Derhos bestemmer L. 24 Septbr. 1851 jfr. L. 25 Febr. 1860, at enhver Kirkes Skib skal afgive Plads for 3 Tiendedele eller, hvor der holdes Gudstjeneste 2 Gange hver Søndag, for 2 Tiendedele af Sognets Folkemængde, medmindre det oplyses, at Kirken alligevel ved sædvanlige Lejligheder afgiver Plads for de Kirkesøgende af Menigheden. Ved Kirker, som opføres fra Nyt af, skal denne Plads beregnes saaledes, at samtlige kan sidde. Dog kan Kongen, hvor en Kirke efter denne Beregning maatte indrettes for mere end 700 Pladse, tillade, at det overskydende Antal sættes ud af Betragtning.

Kirkernes retlige Forhold iøvrigt er yderst forviklet, og forskjelligt efter de forskjellige Ejendomsforhold, hvorunder Kirken befinder sig.

§ 48.

A. Kirker, som er i Privates Eje.

Ved Kirkeskjøderne (af hvilke et er meddelt i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie VI. S. 171 fgg.), blev Kirkerne med alle sine Tilliggelser m. m. overdragne Kjøberne „til uigjenkaldelig Odel, Arv og Ejendom," mod stedse at holde Kirken og dens Ornamenter i forsvarlig Stand og tilbørlig Hævd og udrede alle af samme pligtige Skatter og Udgifter. Hermed var det dog ingenlunde Meningen at overdrage Kjøberen virkelig Ejendomsret til Kirken selv; thi denne skulde uforandret beholde sin Bestemmelse at være Menighedens Gudshus, og af Kjøberen vedligeholdes i dette Øjemed; — men alene at overføre paa Kjøberen den Ret til at disponere over Kirkens Midler, som Kongen havde tilegnet sig. Det var overhovedet ikke Meningen derved i nogen Maade at forrykke Forholdet mellem Menigheden og Kirken, jfr. Fr. 13 Aug. 1734*. — Betænker man imidlertid, at Menigheden heller ikke tidligere havde haft nogensomhelst egentlig Ret over Kirken, og man derhos tager i Betragtning, at en Ret, som er indrømmet Privatmand i lukrativt Øjemed, altid maa blive benyttet mere strengt efter Bogstavet og i større Udstrækning af ham end af det Offentlige, saa vil det forstaaes, at det alligevel maatte blive Følgen, at de i sin Tid til Private solgte Kirker maatte komme i et fjernere Forhold til sine Menigheder end de, som forblev i Statens Eje, og at den forhen omtalte Overgang af de sidste til offentlige Stiftelser til Menighedens Brug ikke kunde komme

*) Det er vistnok neppe tvivlsomt, at Christian den 6tes Regjering har misbilliget det under Frederik den 4de foretagne Skridt, og at man ved Fr. 25 Febr. 1733 og fornemmelig Fr. 13 Aug. 1734 har søgt at redde hvad reddes kunde.

til at indtræde ved de første. Kjøbernes Ret lod sig ingenlunde begrænse til en Ret til alene at oppebære Kirkens Overskud.

Ved Skjødernes 3dje Post, der til almindelig Efterretning blev bekjendtgjort ved Fr. 25 Febr. 1733, blev Kjøberne udtrykkelig tilladt Ret til efter Forgodtbefindende igjen at sælge, transportere og afhænde Kirken og dens Gods, alene med den Indskrænkning, at Landskylden og al Rettighed af Godset saavelsom Tienden altid og uforanderlig skulde følge Kirken, samt at det fra Kirken bortsolgte Gods i Tilfælde af Kirkens Forbrydelse skulde falde tilbage til samme, i hvis Hænder det end maatte være, fra hvilken Bestemmelse ingen Dispensation kan tilstaaes (Skr. 30 Aug. 1856 jfr. dog Resol. 15 Jan. 1842 og 22 Aug. 1849). Se og L. 13 Decbr. 1862. — Om Kirkens Skove handles der ikke udtrykkelig i Skjøderne, og Fr. 13 Aug. 1734 § 1 fortolker dette derhen, at den private Kirkeejer heller ikke maatte hugge i dem videre end til Kirkens Vedligeholdelse, overensstemmende med 2—21—22; men denne Fortolkning synes allerede at være forladt i Fr. 31 Marts 1741 og 13 Decbr. 1746 VI. § 2 jfr. Stampes Erkl. VI. S. 444, og i Virkeligheden har Kirkeejeren samme Raadighed over Kirkens Skov som over dens øvrige Jordegods (L. 24 Septbr. 1851 § 6). Kirkens egen Ret til at hugge i den samme frasolgte Skov til sin Fornødenhed synes dog efter Skjødernes Ord („al anden Rettighed") altid at maatte forbeholdes jfr. Hstretsd. 24 Marts 1847 (Retst. S. 200—213).

Kirkeejeren er forpligtet til at holde Kirken med dens Ornamenter i forsvarlig Stand. Forsømmer han dette og Advarsel ikke frugter, falder Kirken med alt dens Gods, i hvis Hænder dette end maatte være, tilbage til Kongen, eller nu efter L. 24 April 1818 til Menigheden, og Kirkeejeren er derhos forpligtet til at erstatte Omkostningerne ved dens Istandsættelse (2—21—6 jfr. Fr. 13 Aug. 1734 § 16). Denne Klausul,

der ifølge Fr. 25 Febr. 1733 skal indføres i ethvert Skjøde paa Kirkegods, medfører saaledes ogsaa, at Panthaverne i afhændet Kirkegods taber sin Ret, naar Kirken forbrydes, hvilket er indtruffet med Heggen Kirke paa Modum, Hstretsd. 6 Decbr. 1828, jfr. Hstretsd. 10 Jan. 1843 (Retst. S. 385 fgg.). Paa Grund heraf antages Kirkegods ikke som Pant for offentlige Midler, Skr. 19 Febr. 1844, og Højesteret har i Dom af 23 Jan. 1817 antaget, at Kirkegods paa Grund af denne Ejendomsrettens Usikkerhed ikke kan være Gjenstand for Odelshævd.

Derimod er Kirkeejeren berettiget til paa samme Maade som Staten at fordre Hjælp af Almuen ved større Reparationer, se 2—21—60 jfr. 52 og 56, Reskr. 14 Juni 1687 § 3, 3 Maj 1704, Fr. 13 Aug. 1734, Reskr. 20 Novbr. 1750 og Kanc. Skr. 19 Jan. 1793. Saavel de Tilfælde, hvori denne Bygningshjælp skal ydes, som dens Udstrækning er imidlertid kun lidet nøjagtig bestemt, men maa vel bero paa et Skjøn og paa hvad tidligere har været Brug. Anskaffelsen af det fornødne Tømmer, hvor ikke Kirken selv har Skov, synes alene at falde Gaardbrugerne tillast; hvorimod Arbejde og Kjørsler ogsaa paahviler de øvrige Medlemmer af Menigheden. Alt det egentlige Haandværksarbejde paaligger det Kirkeejeren alene at bekoste. — Fordelingen af Byrden maa vistnok nu altid blive Formandskabets Sag, og den Fremgangsmaade, som foreskrives i Reskr. 3 Maj 1704 (se og Reskr. 20 Febr. 1784) jfr. Skr. 16 Febr. 1836 (Dept. Tid. S. 224), maa nu ansees bortfalden. Det Udlignede kan inddrives ved Udpantning, Hstretsd. 5 Maj 1836 (Retst. S. 423 fgg.). — Denne Almuens Pligt er uafhængig af, om Kirken selv ejer Formue. Hvor enkelte Dele af et Sogn maatte have opført en egen Kirke til sin Bekvemmelighed, bliver de ligefuldt pligtige at bidrage til sin egentlige Sognekirke, jfr. L. 1 Aug. 1821 § 3 og 9 Aug. 1839 § 3. — At Kirkeejeren i ethvert Tilfælde

ved at afstaa Kirken i aabodsfri Stand med dens Gods og øvrige Tilliggelser til Menigheden kan fri sig for videre Vedligeholdelsespligt i Fremtiden, er en Selvfølge, jfr. Hstretsd. 21 Jan. 1865 (Retst. S. 113 fgg.).

Kirkeejerens Forpligtelse gaar dog ikke videre end til at vedligeholde Kirken saadan, som den i sin Tid blev solgt (jfr. Fr. 1734 §§ 3 og 4 og Hstretsd. 11 April 1845*). — At Kirken eller Kirkegaarden i Tidens Løb bliver for liden, vedkommer følgelig ikke den private Kirkeejer, Hstretsd. 30 Septbr. 1835 (Retst. 1836 S. 40 fgg.) jfr. 27 Juni 1865 (Retst. S. 689 fgg.). Ved L. 24 Septbr. 1851 § 5 er det imidlertid bestemt, at, hvis Kirkeejeren ikke med den ham tilkommende Bistand af Menigheden vil overtage Omkostningerne ved Udvidelsen, skal han til Menigheden afstaa Kirken med alle dens Indkomster og Tilliggender, Jordegods og Skov undtagen, for saa vidt disse ikke maatte være fornødne, for at Menigheden ikke skal modtage Kirken med Tab, - alt efter en, i Mangel af mindelig Forening, paa Menighedens Bekostning sat Taxt. At den private Kirkeejer ikke heller ved Gjenopbyggelsen af ødelagte Kirker er forpligtet til at give dem nogen Udvidelse over deres tidligere Størrelse, er klart, jfr. L. 1851 § 5, der ogsaa henviser til § 2.

Ligesom Kirkeejeren ingensomhelst Raadighed har over Kirkens Benyttelse, saaledes er han heller ikke berettiget til at foretage nogensomhelst Forandring i eller med Kirken, saasom at indrette Stole eller anbringe Inskriptioner, uden Stiftsdirektionens Samtykke, lige saa lidt som han maa tilegne sig nogen Raadighed over Kirkens Fortog (2—21—28, Fr. 13 Aug. 1734 §§ 5 og 7).

---

*) Ved denne Dom, der ikke er meddelt i Retstidenden, blev det afgjort, at Vedligeholdelsen af et Kirken sednere tilbygget Sakristi var Kirkeejeren uvedkommende.

§ 49.

B. Kirker, som tilhører Menigheden.

De Menigheden tilhørende Kirker indtager en væsenlig forskjellig Retsstilling, eftersom de:

enten aldrig har været i Privates Eje, hvilket navnlig er Tilfældet med Kjøbstadkirkerne, eller uden Vederlag er faldne tilbage til Menigheden ifølge L. 24 April 1818, hvortil endnu maa henføres de, som af Ejeren uden Vederlag maatte blive tilbagegivne,

eller de af Menigheden selv er kjøbte.

De første maa betragtes aldeles som offentlige Stiftelser, jfr. Skr. 11 Novbr. 1857. Som saadanne findes de oftere betegnede, f. Ex. i Reskr. 6 Juli 1774, 3 Marts 1784 o. fl. Der maa saaledes i Lighed med disse tilkomme dem Fritagelse for Retsgebyr og Stempelafgift samt Portofrihed (Sportelloven 13 Septbr. 1830 § 67, Stempell. 9 Aug. 1839 § 21 og L. om Portofrihed 13 Septbr. 1830). Deres Anliggender maa bestyres af Kirkeværgen eller Kirkeinspektionen under Stiftsdirektionens Tilsyn; dog maa der vistnok ogsaa paa Grund af de Forpligtelser, som Kommunen har til Kirken, tilkomme Kommunebestyrelsen en Stemme med i alle Anliggender, som kan medføre Pengeudgifter. Deres Jordegods maa sælges overensstemmende med L. 20 Aug. 1821; deres Regnskaber revideres i Kirkedepartementet* (2—21—4, Fr. 6 Febr. 1794, 23 Febr. 1748 og Resol. 10 Jan. 1824), og Overskuddet af deres Indtægter lægges til Kapitalen (2—21—61 jfr. Skr. 4 Aug. 1827). Er Indtægterne ikke tilstrækkelige, paaligger det Menigheden at tilskyde det Fornødne, uden at Kirkens Kapital derfor maa angribes (2—21—56 jfr. Skr. 12, 13 og 14 Jan. 1826). De hertil fornødne Udgifter maa paa Landet udlignes paa Sognets

*) Dette iagttages dog i Regelen ikke.

Matrikulskyld, og Kommunebestyrelsen er uberettiget til uden Sognemændenes godvillige Samtykke at substituere noget andet Ligningsfundament, jfr. Skr. 2 Oktbr. 1847, 29 Jan. 1858 og 29 Juni 1859. I Byerne maa de udredes paa samme Maade som Bykassens øvrige Udgifter (jfr. Skr. 17 Maj 1865).

Kirkeværgen er efter 2—9—2 og 2—21—11 og 12 Ombudsmand og udnævnes som saadan af Kirkens Forsvar (Stiftsdirektionen eller Patronen) for 3 Aar ad Gangen. Reskr. 31 Juli 1670 bestemte, at de i Kjøbstæderne skulde beskikkes af Magistraten, hvilket vel maa ansees ophævet ved Lovbogen, men dog paa nogle Steder har holdt sig i Praxis, se Reskr. 6 Juli 1774 og Skr. 27 Febr. 1847. — For Kjøbstadkirkerne er derhos anordnet en saakaldet Kirkeinspektion, der danner en Melleminstans mellem Kirkeværgen og Stiftsdirektionen, og bestaar af Magistraten og Sognepræsten (Reskr. 27 Novbr. 1739, 8 Aug. 1771, Instr. 14 Septbr. 1798 § 9, Resol. 22 Maj 1833. — I Kristiania er Kirkeværgen lønnet Bestillingsmand, der beskikkes af Magistraten med Stiftsdirektionens Approbation, Resol. 23 Maj 1857.

Hvor derimod Menigheden selv har kjøbt sin Kirke, indtager den ganske det samme Forhold som enhver anden Kirkeejer, alene med den Forskjel, at den ikke, enten i det Hele eller for nogen Del igjen kan afhænde Kirken; derimod bortfalder paa den anden Side i dette Tilfælde de foreskrevne Indskrænkninger ved Salget af dens Jordegods og Skov. Se L. 24 Septbr. 1851 § 6 jfr. L. 1 Aug. 1821 § 4, Skr. 31 Juli 1843 jfr. Res. 15 Jan. 1842 og 22 Aug. 1849. — Kirkedepartementet har i en Skr. 16 Marts 1852 udtalt, at denne Bestemmelse dog ikke medfører nogen Ret til at disponere over den derved indvundne Kjøbesum, jfr. Resol. 29 Aug. 1855, men at alene Overskuddet af Kirkens aarlige Indtægter kan anvendes til Kommunens almindelige Udgifter, jfr. Skr. 23 Maj 1859.

Det skjønnes dog ikke, at der haves nogen Hjemmel til, naar blot Formandskabslovenes resp. § 39 og 40 iagttages (jfr. Skr. 23 April 1861), at nægte Kommunebestyrelsen Ret til at betragte disse Kjøbesummer paa samme Maade som andre ved Salg af Kommunens Ejendomme indvundne Kapitaler, altsaa at lade dem umiddelbart indflyde i Kommunekassen; thi Forholdet maa her blive ganske det samme, som om Kommunen alene havde kjøbt Kirken uden dens Gods, i hvilket Fald en saadan fri Dispositionsret over dette eller den ved dets Salg indvundne Kapital ipso jure vilde have tilkommet den forrige private Kirkeejer. — Over andre af Kirkens Tilliggelser end dens Jordegods og Skov tilkommer derimod Menigheden ingen større Dispositionsret end en privat Kirkeejer. Navnlig synes den løse Landskyld fremdeles at maatte være uadskillelig fra Kirken (jfr. Skr. 14 April 1862), hvorimod det ikke er nødvendigt at forbeholde Landskylden ved Salg af Kirkens Gods. Naar det ikke desto mindre oftere er skeet, at en Kommune, der selv har kjøbt sin Kirke, har ophævet Tienden til samme (jfr. Skr. 23 Oktbr. 1843, Dept. Tid. 1844 S. 72 fgg., og 5 Febr. 1858), da er saadant vistnok en efter Fr. 25 Febr. 1733 uberettiget Handling; men paa den anden Side er det vanskeligt at sige, hvorledes Udførelsen af en saadan Beslutning skulde kunne hindres, da en Kirke, som ejes af Menigheden selv, aldrig nogensinde vil kunne komme til at mangle de fornødne Midler til sin Vedligeholdelse. Jfr. Skr. 7 Marts 1862.

Et mere spidsfindigt end praktisk Spørgsmaal kan det være, om ikke ogsaa en af Menigheden kjøbt Kirke efter Omstændighederne kunde antages at være erhvervet mere for at frigjøre den for den private Ejendomsret end for at Kommunen skulde erholde en Ejendomsgjenstand, - og saaledes af denne Grund være at betragte som en selvstændig Stiftelse. Da man imidlertid aldrig kan være berettiget til uden bestemt Bevis at an-

tage, at Nogen ved en Handel skulde have villet erhverve en mindre Raadighed over Tingen, end Transaktionen i sig selv medfører, maa det vistnok antages, at alle de Kirker, som engang er blevne Gjenstand for Handel og Vandel, ogsaa beholder denne privatretlige Karakter, med mindre de enten overensstemmende med L. 24 April 1818 er forbrudte, eller de ved en paavislig Disposition, f. Ex. en legatarisk Forføjning, er vendte tilbage til sit oprindelige Forhold.

Fra samme Synspunkt synes ogsaa de Kirker at maatte betragtes, som af Menigheden selv fra først af er opbyggede, uagtet det her med større Føje kunde siges, at Hensigten nærmere maa antages at være at tilfredsstille en religiøs Trang end at erhverve sig en Ejendom. Men da disse Kirker ikke gjærne vil afgive Indtægter, men tvertimod medføre Udgifter, vil Spørgsmaalet ikke lettelig blive praktisk, og det Fornødne vil vel altid ved Meddelelsen af Tilladelse til Kirkens Opførelse paa Forhaand være afgjort. Legater o. dsl., som maatte blive tillagte saadanne Kirker, vil naturligvis selv blive at behandle som Stiftelser, med mindre Giveren maatte have truffet nogen modsat Bestemmelse.

Enhver Menigheden tilhørende Kirke, hvad enten den staar i Forhold til den som en selvstændig Stiftelse, eller den er kjøbt, er Menigheden forpligtet til paa sin Bekostning at give den fornødne Udvidelse, hvis den maatte være for liden, ligesom den ogsaa har at skaffe den fornødne Begravelsesplads, hvor saadan Pligt ikke maatte paahvile nogen privat Kirkeejer, L. 24 Septbr. 1851 § 5, jfr. Hstretsd. 27 Juni 1865 (Retst. S. 689 fgg.). Hvad Kirkens Indretning og Udstyr iøvrigt angaar, har Stiftsdirektionen ingen større Myndighed over Menigheden end over en privat Kirkeejer.

Et særeget, højst vanskeligt Forhold indtræder, hvor en Kirke er kjøbt ikke netop af sin egen Menighed, men, saaledes som

paa flere Steder er Tilfældet, af en større Del af dens Medlemmer, men dog saaledes, at disse har erhvervet den ikke for sine Personer men for sine Ejendomme, eller som Medlemmer af den bestemte Kommune. Stundum finder ogsaa det omvendte Tilfælde Sted, at Kirken i det enkelte Sogn er kjøbt af det samlede Præstegjæld. Ved 2 Kirker, Hurums og Strømmens, hersker det ejendommelige Forhold, at Husmændene i samme har Ejendomsret for en Tredjedel. — For saa vidt den hele Menighed som saadan er ejendomsberettiget til sin Kirke, maa man vel betragte denne paa samme Maade, hvad enten den i det Hele eller kun for en Del ejes af Menigheden, og altsaa navnlig anse Bestemmelsen i L. 24 Septbr. 1851 § 6 anvendelig paa Menighedens Anpart; hvorimod den Del, som tilhører Andre udenfor Menigheden, maa betragtes som værende i privat Eje, og følgelig, hvor der blev Spørgsmaal om Anvendelsen af L. 1851 § 5, blive at udløse; det samme bør vistnok ogsaa antages om Husmændenes Tredjedel i Hurums og Strømmens Kirker. — Hvor derimod ikke den hele Menighed som Korporation ejer Kirken, maa den uden Tvivl betragtes som i sin Helhed værende i privat Eje, uden at dens retlige Forhold kan forandres ved den faktiske Omstændighed, at samtlige dens Ejere tillige er, eller endog nødvendigvis maa være, dens Menigheds Lemmer. Hvem Bestyrelsen af Kirkens Anliggender i et saadant Tilfælde tilkommer, kan, hvor den oprindelige Konvention intet herom indeholder, mangen Gang være yderst vanskeligt at afgjøre; men denne Vanskelighed er faktisk, og maa løses efter Samejeforholdets Regler. I ethvert Tilfælde maa Kirkens Forsvar, efter Regelen om Forpligtelser, som paahviler Flere i Forening, kunne holde sig til alle Ejerne in solidum. Almindeligvis vil dog, hvor det kun er enkelte af Kommunens Medlemmer, som ikke er Medejere i Kirken, Bestyrelsen af dens Anliggender ved udtrykkelig eller stiltiende Overenskomst være

overladt til **Formandskabet**; men dette bliver ikke derved berettiget eller forpligtet til at behandle den som Kommunens Ejendom*, og navnlig ikke til at bestride Udgifterne til dens Vedligeholdelse af den almindelige Kommunekasses Midler, eller til at udligne paa Matrikulskylden mere end den almindelige Bygningshjælp efter 2—21—60 og Reskr. 3 Maj 1704; skjønt saadant dog oftere sker.

§ 50.

C. Det nordlandske Kirke- og Skolefonds Kirker. D. Patronatskirkerne. — Kirkegaarde.

Angaaende de ved Reskr. 27 Novbr. 1716, 5 Septbr. 1718, 18 Septbr. 1719 og 12 Jan. 1720 til det nuværende nordlandske Kirke- og Skolefond overdragne Kirker i Nordland og Finmarken gjælder egentlig det samme, som om de øvrige i privat Eje værende Kirker, skjønt den Omstændighed, at Kirkeejeren selv her var en offentlig Stiftelse, ikke kunde blive uden Indflydelse paa Kirkernes Stilling i det Hele. Paa Grund af de Vanskeligheder og Tab, som Bestyrelsen af disse Kirker medførte for Fondet, blev det ved L. 1 Aug. 1821 bestemt, at Kirkerne med deres Tiende og andre Indtægter udenfor Jordegodset skulde afhændes, enten ved at overlades underhaanden til vedkommende Menigheder mod en passende Kjøbesum, eller, hvis dette ikke kunde ske, ved offentlig Auktion til den Højstbydende. De saaledes solgte Kirker bliver da ganske at stille ved Siden af andre, som er kjøbte af Private eller af Menigheden selv, jfr. Skr. 31 Juli 1843. — Kirkernes Jordegods skulde derimod ikke sælges tilligemed Kirkerne, og ikke heller Landskylden følge disse, men forblive Fondets Ejendom og behandles som andet beneficeret Gods efter L. 20 Aug. 1821.

*) Forholdet bliver her ganske analogt med hvad der gjælder, hvor Kongetienden er solgt til Yderne, saavelsom ved Bygdealmenningerne.

Den saakaldte Patronatsret, der blev indrømmet Adelen og enkelte Andre, se Adelens Priv. 24 Juni 1661 § 5, Gejstlighedens Priv. af s. D. § 3, Grevernes Priv. 25 Maj 1671 § 5 og Friherrernes af s. D. § 4 m. fl., var egentlig ingen Ejendomsret men alene en Højhedsret over Kirken under Statens Overhøjhed. Patronatskirkerne var saaledes Patronen tilhørende Stiftelser; Patronen var Kirkens Forsvar, og indtog følgelig den samme Stilling, som Stiftsdirektionen til de Kirker, der, som Fr. 13 Aug. 1734 udtrykker sig, var under Kongens eget Patronat. Kirkepatronen var berettiget til at oppebære Overskuddet af Kirkens Indkomster; hvorimod han under sin Rets Fortabelse var pligtig at holde Kirken vedlige (2—21—6 til 8). Han havde at opnævne Kirkeværge (2—21—11), raade for Uddelingen af indkomne Tavle- og Blokkepenge (2—19—16, Fr. 13 Aug. 1734 § 6), sætte Taxt paa Klokker og Grave (Fr. 7 Novbr. 1682 § 21), give Samtykke til Forandringer ved Kirken, til nye Stolestaders Indretning, Epitafiers og Inskriptioners Anbringelse m. v. Patronen kunde forlange at blive nævnt i Kirkebønnen, og der plejede at anordnes Kirkesorg ved hans Død. — Patronens vigtigste Prærogativ var dog Kaldsretten (jus vocandi) eller Retten til at beskikke Præst og Klokker. Retten til at kalde Præst blev imidlertid ved Fr. 3 Juni 1809 §§ 3, 6 og 7 forandret til en Forslagsret, og ved L. 1 Aug. 1821 § 3 fuldkommen hævet som stridende mod Grl. § 21. Retten til at kalde Klokker er vel ikke nævnt hverken i Fr. 1809 eller i Adelsloven; men da den ganske er ignoreret saavel i Skolel. 14 Juli 1827 som i den følgende Lovgivning, maa vistnok ogsaa den ansees bortfalden.

Retten til ved Salg at disponere over Kirkens Gods tilkom derimod ikke Patronen, skjønt 5—6—35 forudsætter, at Patronatsretten i sin Helhed kan være Gjenstand for Afhændelse*.

*) Jfr. Stampes Erklæringer VI. S. 374 fgg.

Ikke desto mindre sees Kirkepatronerne ogsaa i denne Henseende at have tilegnet sig en Kirkeejers Rettigheder. Ved Reskr. 6 Febr. 1750 blev det tilladt Grev Wedel-Jarlsberg at bortsælge det til Jarlsberg Grevskabs Kirker hørende Jordegods, for dermed at betale Grevskabets Gjæld, og i en Kanc. Skr. 18 Febr. 1786 er det antaget, at dette Jordegods derved er blevet aldeles skilt fra Kirken, som fuldkommen fri Ejendom, uden at kunne hjemfalde til Kirken i Henhold til Fr. 25 Febr. 1733, „da Lenet altid bliver pligtigt at vedligeholde Kirken." Men med Hjemmel af samme Reskript af 1750 er ogsaa de fleste Kirker i Grevskabet blevne solgte dels til Almuen, dels til Private, og til disse kan der ikke mere antages at paahvile Grevskabet nogen Forpligtelse. Fortiden tilhører ikkun 4 (Sems, Slagens, Borre og Ramnes) Kirker Grevskabet*. — Patronatsret tilkom, foruden Jarlsberg Grevskab, kun Rosendal Stamhus samt den adelige Sædegaard Hafslund (til Skjeberg og Ingedals Kirker) og Klostergodset ved Skien, sednere Fossum Jærnværk (til Gjerpens Kirke). — Som en blandet adelig Forrettighed skulde Patronatsretten ifølge L. 1 Aug. 1821 § 6 egentlig bortfalde, naar Godset kom i en Uadeligs Haand, og følgelig Kirkerne da antages at hjemfalde til Menigheden paa samme Maade som de, der i Medhold af L. 24 April 1818 forbrydes; men man synes ikke at have betragtet Sagen paa denne Maade. Skjeberg og Ingedals samt Gjerpens Kirker er blevne solgte til Menigheden, og over de tilbageblevne Kirker i Jarlsbergs og paa Rosendals Gods vil man nu neppe frakjende Godsbesidderen en virkelig Kirkeejers Rettigheder, jfr. Resol. 7 Septbr. 1854.

Over Patronatskirkerne havde Stiftsdirektionen som saadan ingen Myndighed. Derimod maa Sognepræsten, Prov-

---

*) Jfr. Krafts Beskrivelse II. S. 768.

sten og Biskoppen i Forhold til dem indtage den samme Stilling som til alle andre Kirker (2—21—7 og 28, jfr. 2—17—14). — Til Menigheden staar Patronen i omtrent samme Forhold som en almindelig Kirkeejer; dog maa det mærkes, at han blandt Sognemændene kan beskikke Kirken en Værge.

Til enhver Kirke hører ogsaa en Kirkegaard, der paa Landet almindeligvis ligger rundt om Kirken, men ved Bykirker ifølge Fr. 22 Decbr. 1805 jfr. L. 16 Maj 1860 § 3 i Slutn. af Sundhedshensyn skal ligge udenfor Byen. Kirkegaarden skal ifølge L. 24 Septbr. 1851 § 3, foruden Rum til en 4 Alen bred Vej fra dens Hovedindgang og omkring Kirken, indeholde Plads for et Antal Grave, der mindst er ligt med Halvdelen af Sognets Folkemængde, hver Grav beregnet til 7 Kvadratalen. Om dens Udvidelse i Tilfælde at den er for liden, gjælder samme Regler som om Kirker. Den til Kirkegaardes Udvidelse eller Hjælpekirkegaardes Anlæg fornødne Jord kan kræves afgiven efter Taxt. Ved saadan Grundafstaaelse antages ingen egen Skyldsætning fornøden (Skr. 14 April 1859), uanseet Fr. 18 Decbr. 1764, lige saa lidt som, saavidt vides, Kirker og Kirkegaarde nogetsteds er medtagne ved Matrikuleringen. — Kirkegaardens Indhegning paaligger altid, selv hvor Kirken er i privat Eje, Almuen, idet hver Gaard skal tildeles sit bestemte Stykke at holde vedlige, Reskr. 3 Maj 1704, Fr. 13 Aug. 1734 § 15, Resol. 16 Maj 1823 og 25 Jan. 1842. — Enhver Kirkegaard, som ikke indrettes og indvies i Forbindelse med selve Kirken, skal særskilt indvies, helst den Dag, da det første Lig sammesteds begraves, se Resol 10 Oktbr. 1818. — Om Betalingen for Begravelser skal handles nedenfor. Jfr. endvidere Reskr. 14 Juni 1687 § 2, Skr. 1 Febr. 1843 og Res. 3 Febr. 1844.

§ 51.

Kirkernes Indtægter og Udgifter.

Kirkernes vigtigste Indtægt paa Landet er Tienden af Gaardbrugerne og Vinholdspengene af Husmænd og Indersiter, hvorom ovenfor er handlet.

Kjøbstadkirkernes væsentligste Indtægt er Stoleleien (2—21—37 til 41). Paa nogle Steder er det en Tvangspligt at fæste Stol i Kirken, saaledes i Kristiania, Kristiansand, og, som det synes, i Bergen (Reskr. 8 Oktober 1698 og 24 Juni 1808 jfr. L. 9 Aug. 1839 § 3). Stoleleien, der fastsættes af Kirkens Forsvar med Menighedens, nu vel Formandskabets, Samtykke (jfr. Kanc. Skr. 3 Aug. 1736), erlægges forud, og kan i Kristiania, Kristiansand, Bergen og Frederikstad inddrives ved Udpantning, se Reskr. 27 Jan. 1730, 3 Aug. 1736, 3 Juli 1739 og 5 Juli 1744, samt Kanc. Skr. 26 Marts 1803, Skr. 27 Novbr. 1829 og 20 Oktbr. 1835. Se endvidere for Frederikshald Reskr. 12 Oktbr. 1753 og for Trondhjem Kanc. Skr. 14 Maj 1791. I nogle Byer er ved Kommunebestyrelsens Beslutning med kongelig Approbation Stoleleien ophævet, mod at Kommunen har overtaget det fornødne Tilskud til Kirkens Udgifter, saasom i Kristiania (Res. 3 Juli 1851), i Tønsberg (Res. 2 Febr. 1852), i Drammen (Res. 18 Novbr. 1853 jfr. 31 Aug. 1859), i Kristiansand (Res. 8 Aug. 1865). — Paa Landet følger Stolestaderne Gaardene som en dem tilliggende Rettighed uden Betaling, se 2—21—42 og 44, Fr. 13 Aug. 1734 § 2, jfr. Kanc. Skr. 11 Febr. 1792 og Høistretsd. 30 Maj 1837 (Retst. S. 667 fgg.), der viser, at dette dog ikke er nogen Ejendomsret, der kan hindre Kirkens Vedkommende i at foretage de fornødne Forandringer i Fordelingen.

Kjøbstadkirkerne har fremdeles Indtægt af Begravelser, 2—21—31 og 35 jfr. Fr. 7 Novbr 1682. Begravelse i selve Kirken omhandles i 2—21—25 fgg.; men dette blev ved Fr.

22 Febr. 1805 jfr. Bevilling 21 April 1810 saagodtsom ganske afskaffet. Betalingen er enten bestemt ved specielle kongelige Resolutioner eller af Kirkens Forsvar; det samme gjælder om Betalingen for Brugen af Kirkeklokkerne, 2—21—33. Jfr. Res. 3 Juli 1821 og 4 Novbr. 1825 (for Bergen), 18 Oktbr. 1856 (for Kristiania). — Paa Landet derimod har Alle, som enten svarer Tiende eller Vinholdspenge, Ret til fri Begravelse samt Brugen af den mindste Klokke for sig og sin Familie samt Husfolk. Andre Lemmer af Menigheden maa derimod betale herfor enten efter den gamle Taxt af 1 Septbr. 1687, eller, hvilket vel vil være det sædvanlige, efter Kirkens Forsvars Bestemmelse (jfr. Reskr. 24 Septbr. 1733); endvidere maa alle de, som vil sætte Monumenter paa Gravene, betale en Kjendelse herfor til Kirken, se 2—21—32 og 35, Reskr. 14 Juni 1687 og Fr. 13 Aug. 1734 §§ 9 og 11. — Præsten og Kirkens Værger samt Fattiglemmer erholder fri Begravelse, 2—21—30 og 31, Tugthusanordn. 2 Decbr. 1741 II. § 3 og 7, Fattigl. 6 Juni 1863 resp. §§ 75 og 91, jfr. Skr. 27 Novbr. 1865. Begraves Nogen ved fremmed Kirke, skal derved den rette Kirke intet afgaa (Kanc. Skr. 21 April 1810).

Om Kirkernes Indtægt af sit Jordegods er forhen handlet. Hvor Kirken er i privat Eje, maa Landskylden aldrig skilles fra den, Fr. 25 Febr. 1733, jfr. L. 24 Septbr. 1851, Res. 15 Jan. 1842 og 22 Aug. 1849.

Endvidere gives der for de enkelte Kirker en Mængde specielle Indtægter, hvilke dog er af mindre Betydning. Tavlers Ombæring til Kirkens Fordel afskaffedes ved L. 7 Maj 1845, undtagen hvor private Kirkeejere ved gammel Skik og Brug var berettigede dertil, jfr. Fr. 13 Aug. 1734 § 6.

Ligesom til Præstegaardene, har der ogsaa til mange Kirker fra gammel Tid af henhørt et Inventarium (Kirkekjør). Dette er imidlertid paa flere Steder, uanseet Forbudet i 2—

21—21, med kongelig Tilladelse solgt og saaledes overgaaet til en rentebærende Kapital for Kirken, se Reskr. 9 Oktbr. 1795 og 23 Decbr. 1803, 25 Septbr. 1809, 21 Decbr. 1810, 23 April 1813, Resol. 13 April 1855, 21 Juli 1856, 16 Febr. 1859, 28 Septbr. 1860 o. fl. Ved L. 3 Marts 1866 er nu saadant Salg i Almindelighed tilladt; dog, for saa vidt Kirken er i privat Eje, kun med Stiftsdirektionens Approbation, og mod at det indkomne Beløb udsættes paa betryggende Maade til Fordel for Kirken.

Af de uklare Bud om Kirkens Fortog mærkes alene 2—21—66 og Fr. 13 Aug. 1734 § 7. Jfr. Reskr. 14 Juni 1687 § 4.

Ifølge 2—21—13 og 14 skal der i ethvert Stift findes 2 nøjagtige Protokoller over samtlige Stiftets Kirkers Ejendomme, Rettigheder og Indkomster, hvoraf den ene skal være i Stiftamtmandens, den anden i Biskoppens Værge. Lignende Fortegnelser for de enkelte Kirkers Vedkommende (Kirkestole) skulde indføres i enhver Kirkes Regnskabsbog, der skulde være i Præstens og Kirkeværgernes Forvaring og tillige indeholde Opgave over Kirkens Inventarium, Ornamenter m. v. Jfr. Regl. for Vinger, Grue og Hofs Kirker af 24 Jan. 1806. — Ved Kirkernes Salg blev de originale Kirkestole udleverede til Kjøberne; men ved Fr. 13 Aug. 1734 § 17 blev det dem paalagt at tilbagelevere disse mod at erholde bekræftede Udskrifter deraf.

Blandt de mangfoldige, tildels aldeles specielle Udredsler, som paahviler Kirkerne, og hvoraf flere i den sednere Tid er bortfaldne, skal, foruden hvad ovenfor er anført om Udgifterne til Kirkens Vedligeholdelse m. v., alene nævnes:

1) Udgifterne til Vin og Brød ved Altergangen (2—21—49) samt til Alterlysene (2—21—50, Reskr. 23 Febr. 1725, Fr. 13 Aug. 1734 § 8). Da Kirkernes Oplysning ved Reskr. 2 og Fr. 23 Jan. 1739 § 34 indskrænkedes til Fornødenhedstilfælde, blev det bestemt, at den Udgift, som Kirken hidtil havde

haft til Lys, fremtidig skulde anvendes til den aandelige Oplysning og henlægges til Almueskolerne, jfr. Plak. 5 Maj 1741 § 6, Skolel. 14 Juli 1827 § 22 b og 16 Maj 1860 § 16 c, Reskr. 28 Oktbr. 1740 og 22 Novbr. 1754, (Lyseholdspenge).

2) Provstelønnen, 2—16—10 og L. 14 Juni 1816 § 6, se og Skr. 25 Juni 1864; den udgjør 3 Spd. af hver Hovedkirke og 2 Spd. af hver Annexkirke.

3) Kathedraticum til Biskoppen, 2—21—45 og 2—17—20, jfr. Reskr. for Trondhjem 9 Maj 1682 og 17 Decbr. 1723. Anordn. 18 Marts 1732 omtaler Kathedraticum som en Afgift af Kirkerne til Universitetet paa de Steder, hvor Præsteskabet erlagde Kathedraticum til Biskoppen, jfr. Reskr. 19 Septbr. 1732; men dette beror vistnok alene paa en Misforstaaelse, og i alle Fald omtales dette ikke i Reskr. 2 Septbr. 1811 og har aldrig været oppebaaret af det norske Universitet, jfr. L. 8 Decbr. 1859. — I Bergens og (i alle Fald tidligere, se Reskr. 12 Septbr. 1685) i Kristiansands Stift betaler Kirkerne Kathedraticum til Domkirken.

4) Studieskatten til Universitetet, aabent Brev 29 Juni 1667, Reskr. og Anordn. 18 Marts 1732, 24 Decbr. 1723, 2 Septbr. 1811 samt Univ. Fund. § 57, udgjør 1 Rdlr. (96 ß) af hver Hovedkirke, men hæves ved L. 4 Juni 1866 for de Kirker, som ejes af Menigheden.

5) Lovb. 2—21—45 nævner endvidere Kirkeskat og Skoleskat; men hvad herved forstaaes, vides ikke. Imidlertid svares af flere Kirker en Afgift til de lærde Skoler (saaledes Kirkerne i Kristiania Stift til Kathedralskolens Stipendiefond, jfr. Reskr. 25 Septbr. 1719*), hvilken hæves ved L. 4 Juni 1866 for de Kirker, som ejes af Menigheden. — Kirkernes Forpligtelse til at vedligeholde Kirke- og Skolebetjentenes Boliger (2—21—62

*) Jfr. Saml. t. n. F. Sp. Hist. IV. S. 182.

og 63) ophæves ved L. 14 Juni 1816 § 5 og 23 April 1839 § 2. Dog maa mærkes det ovenfor citerede Reskript for Finmarken af 13 Juni 1781 og Resol. 22 Jan. 1821.

6) Til det nordlandske Kirke- og Skolefond erlægges af hver Hovedkirke 2 Rdl. (1 Spd. 72 ß) og af hver Annexkirke 1 Rdl. (96 ß) ifølge Reskr. 20 Novbr. 1716, 4 Jan. 1717, 5 Septbr. 1718 samt Resol. 13 Juni 1817; dog kun for saa vidt Kirken er i privat Eje, se L. 4 Juni 1866.

7) For de almindelige Skatter til Statskassen og Kommunen kan Kirkerne ingenlunde paastaa sig fritagne, jfr. Kirkeskjødernes 8de Post, Fr. 13 Decbr. 1746 II. og V., Resol. 30 Septbr. 1836, L. 26 Aug. 1833 § 7, a. Da imidlertid Kirker og Kirkegaarde, saavidt vides, intetsteds er særskilt matrikulerede, kan der ikke ved dem blive Tale om Deltagelse i de Skatter, der udlignes paa Skylden. — En særegen Skat af Kirker er Otte-Procentskatten til Statskassen af deres aarlige Indkomst, Fr. 13 Decbr. 1746 VI. 1; men siden 1837 bortfalder denne Skat for de Kirker, som ejes af Menigheden selv (Kundgj. 14 Febr. 1837 g. 2 og 3 Marts 1866 d. 2).

V. Bygselgodset.

§ 52.

Historisk Oversigt.

I ældre Tider ejede Kongen (Staten) en stor Mængde Jordegods omkring i Landet, hvilket dels fra de ældste Tider havde tilhørt Kongedømmet, dels sednere i Tidens Løb var tilfaldet det, fornemmelig ved Konfiskationer. Dette Gods blev dels drevet umiddelbart for kongelig Regning som Kongsgaarde, dels var det uddelt som Veitslegods til Embedsmændene, fornemmelig til Lændermændene og Lagmændene, dels blev det bortbygslet.

I Frederik d. 3djes, Kristian d. 5tes og Frederik d. 4des Tid blev den største Del af Krongodset afhændet til Private dels ved Pantsættelse til Brugelighed, dels ved Salg under Forbehold af Gjenløsningsret, se Fr. 1 Decbr. 1664, Instr. f. Amtmændene 7 Febr. 1685, § 18 og Reskr. 25 Juni 1723. Ved Pl. 24 Septbr. 1740 blev derefter Besidderne af saadant Jordegods opfordrede til at afkjøbe Staten denne dens Gjenløsningsret; men for saa vidt dette ikke skede, blev Gjenløsningsretten overalt frafaldt i Henhold til Pl. 29 Juni 1757.

Efter Lagstolenes Ophævelse ved Fr. 11 Aug. 1797 hjemfaldt alt det til Lagmændenes Underhold henlagte Jordegods til Staten; men en stor Del af samme blev strax efter afhændet til Private, se Rentek. Skr. 20 Septbr. 1800.

Det Krongods, som Staten beholdt tilbage, blev altid gjort frugtbringende ved at bortbygsles. Det er en Selvfølge, at Staten længere end nogen anden Jordbrot ansaa sig bunden ved Reglerne i Lovb. 3—14.

Ogsaa Kirken var fra den katholske Tid i Besiddelse af en overordentlig stor Mængde Jordegods, der for Størstedelen var erhvervet ved fromme Gaver, og som dels var henlagt til Kirkens eller kirkelige Indretningers, Klostres eller Hospitalers, dels til Gejstlighedens Underholdning. Dette sidste, det saakaldte Mensalgods, maa altsaa vel skjelnes fra Gejstlighedens Embedsgaarde, hvilke paa en Maade dannede et Tilbehør til Kirken, og hvor Præsten skulde bo, medens Mensalgodset alene var bestemt til gjennem Bortleje at skaffe ham Indtægter.

Ved Reformationen tilegnede Staten sig en stor Del af det til Kirken, fornemmelig af det til Biskopsstolene og de ophævede kirkelige Indretninger, især Klostrene, henhørende Gods*; en Del af Byttet tilfaldt ogsaa Adelen (se den kjøbenhavnske

*) Jfr. Norske Samlinger I. S. 513 flg.

Reces af 1536 Art. 3). Imidlertid beholdt dog Kirken en stor Del af sit Gods, og hvorvel der, efter den forandrede Stilling, som Kirken nu indtog, ikke længere strengt kunde skjelnes mellem Kirkens Gods og den øvrige Statsformue, saa inddroges hint dog heller ikke ligefrem under Statens Gods, men anvendtes efter sin oprindelige Bestemmelse. — Ved Kirkernes Salg under Frederik den 4de kom en stor Del af det til disses Underholdning henlagte Gods i privat Eje; men hvad der ikke paa denne Maade gik aldeles tabt for Kirken, vandt i den følgende Tid en noget større Uafhængighed af Staten, idet Kirkerne mere og mere antog Karakteren af selvstændige offentlige Stiftelser.

Om alt dette til Kirken og Gejstligheden henlagte, saakaldte beneficerede Gods gjaldt det som almindelig Regel, at det ikke maatte bruges for Beneficiarens egen Regning, men skulde bortbygsles paa Lejlændingens og hans Enkes Levetid og, efter den strenge Ret, paa de i Lovb. 3—14 anordnede Vilkaar, hvilket sidste dog Beneficiarierne kun sjælden holdt sig efterrettelige.

Ogsaa over det til andre offentlige Stiftelser, som Skoler, Hospitaler o. dsl., henlagte Jordegods, hvilket i Regelen er af yngre Oprindelse, udøvede Staten en Tilsynsret, ligesom der ogsaa med Hensyn til dette gjaldt den samme Regel: at det skulde bortbygsles og ikke drives for Vedkommendes egen Regning. — Men det følger af sig selv, at der med Hensyn til dette ikke kunde være Tale om at tillægge Staten nogensomhelst Ejendoms- eller anden Dispositionsret, medens den over det Kirken og Gejstligheden beneficerede Gods ansaa sig berettiget til at forføje, og at tilegne sig Overskuddet af dets Værdi, naar blot Beneficiarius beholdt de ham lovligen tilkommende jorddrotlige Rettigheder, en Ret som ogsaa i fuldt Maal blev benyttet ved Udlæggelsen af dette Gods til Embedsgaarde for militære og civile Embedsmænd ved Reskr. 2 Septbr. 1791 og 3 Novbr. 1813.

Ved Grl. § 106 blev det for Fremtiden forbudt at anvende enten Kjøbesummerne eller Indtægterne af det Gejstligheden beneficerede Gods til andet end til Gejstlighedens Bedste og Oplysningens Fremme (jfr. Reskr. 2 Septbr. 1811 e og 9 Maj 1812), saavelsom milde Stiftelsers Ejendomme til andet end disses eget Gavn. — Dette blev imidlertid i L. 20 Aug. 1821 § 12 givet den Fortolkning, at Udlæggelsen af civile Embedsgaarde af det beneficerede Gods fremdeles maatte fortsættes, og først ved L. 25 Aug. 1848 § 1 i. f. blev ogsaa dette afskaffet, og Budet i Grl. § 106 indsat i sin fulde Anvendelse. Men med denne Indskrænkning er Statens Ret til at bestemme Anvendelsen af det beneficerede Gods ikke undergaaet nogen Forandring.

Man maa saaledes nu nøje skjelne mellem 3 Klasser af det offentlige Bygselgods:

1) Statens eget Gods,

2) Gejstlighedens Mensalgods, eller det beneficerede Gods i streng Forstand, og

3) Det Kirker og andre offentlige Stiftelser tilhørende Gods, hvilket ogsaa indbefattes under det beneficerede Gods, naar dette Ord tages i mere udstrakt Betydning.

For dem alle gjaldt forhen den fælles Regel, at Godset skulde gjøres frugtbringende ved Bortbygsling, og nu, at det skal sælges til Selvejendom.

§ 53.

Bygselgodsets Realisation.

Allerede ved Reskr. 19 Maj 1809 (jfr. 7 Maj 1811 og 28 Maj 1813) bestemtes det, at alt det beneficerede Gods skulde sælges til privat Ejendom, efterhaanden som det blev bygselledigt, dog med Forbehold af de Beneficiarius tilkommende jordbrotlige Ydelser, hvilke fremdeles skulde paahæftes Godset.

Imidlertid blev denne Foranstaltning først alvorlig gjennemført ved L. 20 Aug. 1821, jfr. L. 4 Aug. 1827, og ved den førstnævnte Lov ligeledes udstrakt til Statens Bygselgods. — De Beneficiarier, som var ansatte før 19 Maj 1809, beholdt dog for sin Embedstid Bygselraadigheden over det deres Embede beneficerede Jordegods (L. 1821 § 3); men af disse er nu ingen flere tilbage*.

Undtagne fra Bortsalg var alene de Gaarde, hvis Salg var forbudt ved nogen udtrykkelig Bestemmelse i testamentariske Dispositioner, lovlige Gavebreve eller Kontrakter (L. 1821 § 1, jfr. L. 26 Septbr. 1845 § 2), samt de Gaarde, som var eller maatte blive udlagte til Embedsgaarde for gejstlige, civile eller militære Embedsmænd eller til Enkesæder (L. 1821 § 2, jfr. 12 se og L. 25 Aug. 1848 § 1 i Slutn.). — Om Brugsretten over det beneficerede og Statens Gods, for saa vidt det ikke sælges, se Skovl. 22 Juni 1863 Kap. 6, Skr. 23 April 1855.

Da Beneficiarierne ikke ved Godsets Salg skulde tabe nogen dem lovlig tilkommende Ret, bestemtes det, at en til de jorddrotlige Rettigheder svarende Jordafgift skulde paahæftes Godset ved dets Salg (jfr. ovf. S. 164). Dette skulde ikke alene ske med det beneficerede, men ogsaa med Statens Gods, uagtet her ingen Beneficiarius gaves (L. 1821 §§ 19, 21 fgg., L. 1827 § 2, a, 7 og 9). Ved L. 5 Aug. 1848 blev dette imidlertid for Statens Gods afskaffet, og ved L. 24 Septbr. 1851, jfr. 21 Marts 1860 blev det bestemt, at heller ikke det beneficerede Gods, hvis ikke Kjøberen ønsker det, skal paahæftes Jordafgift, og at Ejeren af tidligere solgt offentligt eller beneficeret Gods kan afløse den samme paahvilende Jordafgift.

Naar noget beneficeret eller Staten eller en offentlig Stiftelse tilhørende Gods bliver ledigt, paaligger det Beneficiarius,

---

*) Den sidste var Provst Dahl i Evindvig, † 4 Aug. 1852.

Fogden eller vedkommende Stiftelses Bestyrelse herom at gjøre Indberetning til Stiftsdirektionen eller til Amtet, ledsaget med Forklaring over Gaardens Skyld, Beliggenhed, Størrelse m. m. samt dens formentlige Værdi, hvilke Indberetninger indsendes til vedkommende Regjeringsdepartement med Indstilling om den Pris og de Konditioner, hvorpaa Godset kan afhændes (L. 1821 §§ 18—25, jfr. Resol. 24 Febr. 1824 og 30 Septbr. 1830. — Salget skal i Almindelighed foregaa ved offentlig Auktion, og en Tredjedel af Kjøbesummen skal, hvis Kjøberen ikke foretrækker at indbetale den hele enten strax, eller i bestemte Terminer (L. 1827 § 1), forblive henstaaende uopsigelig i Gaarden mod en aarlig og bestandig Kornrente, svarende til Renten af en Tredjedel af Kjøbesummen, omsat til Korn efter Middeltallet af de sidste 10 Aars Kapitelstaxter. Ifølge L. 5 Aug. 1848 § 1 skal imidlertid Statens Gods for Fremtiden heller ikke paahæftes Kornrente, og al tidligere paahæftet Kornrente af Statens eller beneficeret Gods kan afløses ved Indbetaling af den til Kornrente overgaaede Kapital, - dog, for saa vidt angaar det beneficerede Gods, kun til Udgangen af Aaret 1870 (L. 21 Marts 1860 § 1). — Af den øvrige Kjøbesum for Ejendommen skal en Fjerdepart erlægges inden 6 Maaneder efter Salget, og det øvrige forrentes og afdrages i bestemte Terminer. Skjødet udfærdiges altid af Regjeringen saavel paa det beneficerede som paa Statens Gods (L. 1821 § 23).

Kan Salg ikke ske ved Auktion paa antagelige Vilkaar, kan det ske underhaanden, og hvis dette heller ikke lader sig gjøre, kan Gaarden bortbygsles ved offentlig Auktion, og i Mangel deraf bortforpagtes paa Aaremaal enten ved Auktion eller underhaanden efter Regjeringens Foranstaltning, (L. 1821 § 36, L. 1827 §§ 2, 7 og 8, Skr. 14 Marts 1842). I Tilfælde af Bortbygsling bliver Jordafgiften til Beneficiarius at paahæfte

Godset og at erlægge paa sædvanlig Maade; i Tilfælde af Bortforpagtning udredes den forlods af Forpagtningsafgiften.

Saavel Kjøbesummer som Renter og, i Tilfælde, Jordafgiften af Statens Bygselgods tilfalder Statskassen. Kapitalen oplægges til et Laanefond, der fortrinsvis benyttes til Laan til Embedsmænd, som dermed vil bebygge sine Embedsgaarde (L. 1821 §§ 21 og 50, jfr. L. 25 Aug. 1848 § 12 a.). Renterne og de aarlige Indtægter benyttes under Budgettet.

Af det Gejstligheden beneficerede Gods tilfalder Kjøbesummen og Kornrenten samt, i Tilfælde, Forpagtningsafgiften med Fradrag af Beneficiarius's Jordafgift Oplysningsvæsenets Fond (L. 1821 § 41, 44—46). Kapitalen benyttes som Laanefond: til Embedsgaardes Bebyggelse, samt til Kommuner, der vil iværksætte omfattende og til Kommunens Tarv sigtende Foretagender, fornemmelig til Kirker og Kirkegaarde samt til Almueskolevæsenets Fremme (L. 1821 §§ 48 og 49, L. 23 April 1839, 25 Aug. 1848 § 12 b, 29 Marts 1854, 22 Juni 1857 og 2 Decbr. 1865 se og Fængselsl. 13 Oktbr. 1857 § 20), - og Andre, især til Landmænd, der vil foretage Jordforbedringer (jfr. L. 26 Aug. 1854, jfr. Cirk. 24 Decbr. 1855. — Af Renterne tilfalder en Tredjedel Universitetet, og de 2 Tredjedele udgjør Oplysningsvæsenets Understøttelsesfond, der anvendes til Oplysningens og Skolevæsenets Fremme, til Pensioner for afgangne Skolelærere o. fl. efter Bevilgning af Storthinget (L. 1821 §§ 52 og 53, L. 10 Septbr. 1842).

Kjøbesummerne for de offentlige Stiftelsers Gods tilfalder disse selv som et fast og uafhændeligt Fond, hvis Renter og andre Indtægter anvendes til Stiftelsens Bedste (L. 1821 §§ 21 og 43). At L. 1827 § 9 i Almindelighed tillægger Oplysningsvæsenets Fond alle Bygselsummer, maa saaledes alene betragtes som en Unøjagtighed, idet Hen alene har villet udtale, at samme ikke skal tilfalde vedkommende Beneficiarius.

Den Omstændighed, at en Privatmand ejer løs Landskyld af beneficeret Gods, er ikke til Hinder for dets Salg, da Landskyldshaverens Ret bliver uforkrænket, idet hans Egenskab af Medejer forlængst har tabt al Betydning, og Landskylden, der ganske har antaget Karakteren af en Grundbyrde, forbeholdes ham ved Afhændelsen. Landskyldshaveren af det Gejstligheden beneficerede Gods har derhos Adgang til af Oplysningsvæsenets Fond at erholde sin Landskyldsret indløst; dette gjælder derimod ikke ved Statens og offentlige Stiftelsers Gods, hvorpaa saaledes endnu 5—3—37 og 38 maatte kunne anvendes. — Er derimod blot Landskyldsretten beneficeret, medens Bygselen tilhører Private, kan ingen Realisation finde Sted; men Landskylden tilfalder udelukkende Beneficiarius og oppebæres som forhen (L. 1821 §§ 30—32).

Om Afhændelse af den til en Embedsgaard hørende overflødige Skov handlede L. 1821 § 17 og L. 25 Aug. 1848 § 23, der dog nu er hævede ved Skovl. 22 Juni 1863 § 72. Derimod bestaar fremdeles Adgangen til for vedkommende Fonds Regning at aavirke til Salg af den for Gaardens Behov overflødige Skov (L. 1848 § 22, Skovl. § 66, jfr. L. 3 Marts 1866 § 2). — Da Beneficiarius lige saa lidt som vedkommende Bruger havde nogen Ret hertil, maa Udbyttet udelt tilfalde vedkommende Fond, ligesom der heller ikke forhen var Tale om at paahæfte de frasolgte Skovstykker nogen Jordafgift.

Særskilt skyldsatte Pladse under en Gaard kan sælges, saa snart de bliver ledige, uafhængig af det Gods, hvortil de har ligget. Det samme gjælder ogsaa om uskyldsatte, altsaa fremdeles under Gaarden hørende Pladse, naar der af samme ikke er svaret Arbejdsdage til Gaarden (Resol. 24 Febr. 1824 §§ 6 og 2). Husmandspladse, hvoraf der svares Arbejdsdage eller Afgift til Gaarden, kan naturligvis ikke fraskilles denne uden Samtykke af dens Bruger, selv om de maatte være særskilt skyld-

satte (jfr. L. 1 Septbr. 1830 § 10), Skr. til Kristiania Stiftsdirektion af 1 Juli 1858.

Ved Bygselgodsets Salg er der tilstaaet Lejlændingen og hans Familie forskjellige Begunstigelser:

Foruden den Lejlændingerne i Almindelighed efter Fr. 18 Juni 1723 og 25 Febr. 1733 tilkommende Forkjøbsret til det bygslede Gods, er saadan Ret ogsaa ved L. 1827 § 2 tillagt hans Livsarvinger; i Tilfælde af at flere gjorde Paastand paa denne Ret, vilde vistnok Reglerne for Aasædesretten (L. 26 Juni 1821 § 11) afgive den nærmeste Analogi. Lejlændingen har derhos, hvis han oplader sin Bygsel, Adgang til at erholde Gaarden kjøbt underhaanden. Stilles Godset til Auktion, har han Ret til enten at indtræde i det højeste Bud, eller fremdeles at beholde Gaardens Brug som Lejlænding, alene mod at erstatte de af Auktionen flydende Omkostninger (L. 1821 § 26). I alle Tilfælde har saavel Lejlændingen som hans Livsarvinger eller hans efterladte Hustru, om nogen af dem bliver højstbydende, saavel Fritagelse for den kontante Indbetaling paa Kjøbesummen som Ret til forlængede Betalingsfrister (L. 1821 § 27). Endelig er Regjeringen bemyndiget til at tilstaa aldrende og svagelige Lejlændinge, som maatte ville fratræde Gaarden, saa at denne derved bliver disponibel, et passende Føderaad af samme (L. 1821 § 28 sidste Passus, jfr. om Enkesæder L. 14 April 1860), ligesom ogsaa aldrende og svagelige Lejlændinge er givne Ret til for egen og Hustrues Levetid at afstræde Bygselen til Fordel for Barn eller Slægtning, og derved af denne at betinge sig saadant Føderaad, som af Sorenskriveren og Mænd findes billigt (L. 1821 § 28 første Passus). Naar Bortbygsling finder Sted, fordi Salg ej kan ske, har Lejlændingens Livsarvinger samme Fortrinsret (L. 1827 §§ 3 og 4).

Ottende Afsnit.

Om de privilegerede Ejendomme.

§ 54.

De blandede adelige Privilegier.

Uagtet de adelige Privilegier i vort Land snart alene tilhører Historien, idet Grl. §§ 23 og 108 aldeles har forbudt Meddelelsen af Adelsprivilegier for Fremtiden, og L. 1 Aug. 1821 ophævet alt arveligt Adelskab i Norge i det sedneste ved de dalevende Individers Død, har de dog i sin Tid haft en saa stor Betydning for den hele Samfundsorden, at en kort Angivelse af Hovedtrækkene i disse Retsforhold ikke kan undgaaes.

Adelsværdigheden var i Norge oprindelig intet andet, end den Kongens haandgangne Mænd omgivende personlige Fornemhed. Først efter Kalmarunionen opkom en med bestemte Standsprivilegier udrustet Adelsstand i Norge derved, at de Adelen i Danmark tilkommende Rettigheder uden videre tillagdes Enhver, som Kongen ophøjede i Adelsstand. Dog opnaaede Adelen i Norge ingensinde enten den Betydning eller de Rettigheder som i Danmark*. Adelens personlige Standsforrettigheder vedkommer os imidlertid ikke paa dette Sted.

De vigtigste Forrettigheder, som Adelen nød for sine Ejendomme (blandede Privilegier), var:

*) Se Aschehoug, Statsforfatningen i Norge og Danmark S. 406—19.

1) Skattefriheden, den vigtigste. Denne havde allerede sin Rod i de haandgangne Mænds Fritagelse for den almindelige Ledingspligt, hvilken, ved Ledingens Overgang til Skat, blev til en begrænset Skattefrihed (Rb. 15 Maj 1311). Adelens eneste Skyldighed mod Kongen var Riddertjeneste, og dens Jordegods benævntes derfor frit. Ifølge Frederik den 1stes Haandfæstning 24 Novbr. 1524 Art. 45 „skulde Ingen i Norge nyde sit Jordegods frit med kongelig Rente til Kronens Afbræk og Skade, uden de Sædegaarde, som Kirken og Ridderskabet havde.“ Skattefriheden sluttede sig saaledes til Personen; den bortfaldt, saasnart Godset kom i en uadelig Persons Eje, medens omvendt ufrit Gods, som kom i en Adelsmands Besiddelse, ipso jure blev skattefrit. Denne Frihed blev stadfæstet ved Privilegierne af 14 Febr. 1582 Art. 3, bekræftet ved Fr. 21 Juli 1591, og her tillægges udtrykkelig, hvad allerede ligger i Ordet Sædegaard, at Friheden er betinget af, at den adelige Ejer selv bor paa Gaarden, og at Adelen paa andet sit Gods ingen Frihed har. Ved aabent Brev af 28 Septbr. 1639 (Budstikken 1823 S. 748) bestemtes det imidlertid med Adelens eget Samtykke, at intet Jordegods skulde holdes for ret Sædegaard, uden sammesteds af Adelen holdtes Dug og Disk, og derhos Gaarden i 40 Aar med Rette havde været holdt for en fri adelig Sædegaard og imidlertid ej været i ufrie Personers Hænder enten til Ejendom eller (brugeligt) Pant. Herved gik Skattefriheden over til et blandet Privilegium for Ejendommen, og denne Bestemmelse, der gjentoges i Priv. 1 Jan. 1649 § 6, jfr. Priv. 31 Aug. 1648 § 2 og 4, hvor dog Tidsgrænsen sættes ved 1646, er Grunden til, at det i de følgende Skattebreve fra 25 Febr. 1682 (jfr. Fr. 26 Febr. 1681 og 30 Decbr. 1679) lige til den staaende Anordn. 13 Decbr. 1746 VI. § 4 No. 2, jfr. § 5 gjøres til Betingelse for de adelige Sædegaardes Skattefrihed, at de fra 1639 eller længer tilbage kan bevises stadig at

have været det, jfr. Kanc. Skr. 29 Marts 1783. — I den følgende Tid indskrænkedes de adelige Sædegaardes Skattefrihed til de ældre Skatter, saa at de nye Skatter (Jordafgiften af 1802 og Landskatten) paalagdes alt saavel frit som ufrit Jordegods; hvorimod det skattefrie Gods erholdt en til Beløbet af hine ældre Skatter svarende Skattegodtgjørelse, der kom til Afgang i Skatterne*, se Fr. 1 Oktbr. 1802 § 27, Skattel. 1 Juli 1816 § 20. Se ogsaa Hstretsd. 16 Novbr. 1826, jfr. 20 Novbr. 1835. — Ifølge Adelsl. 1 Aug. 1821 § 5 skulde Adelens Skattefrihed ophøre ved de daværende Besidderes Afgang; men allerede ved Landskattens Ophævelse i 1837 antages Retten til Skattegodtgjørelse at være bortfalden, se Hstretsd. 4 Oktbr. 1842 (Retst. S. 625 fgg.). — Ogsaa for de kommunale Byrder var Sædegaardene fritagne ligesom de stundum udgjorde en egen Kommune for sig selv. Men dette havde kun lidet at betyde; thi de adelige Sædegaarde har altid maattet bidrage til Fattig- og Skolevæsenet, og heller ikke indeholdt enten Skyds- eller Vejloven nogen Undtagelse for deres Vedkommende. — Tiendefriheden var i Virkeligheden ikke noget blandet men et reelt Privilegium, se Reskr. 4 Febr. 1784; men, som det synes ved en Fejltagelse, er det medtaget ved Adelsl. § 5, jfr. ovf. S. 159.

2) Hals og Haand med Sekt- og Sagefaldsret, d. e. fuld Øvrighedsmyndighed over sine Undergivne med Ret til at oppebære Sagefaldet paa sine Godser, fik den norske Adel først ved Priv. 18 Juli 1646, jfr. 31 Aug. 1648 Art. 2, 1 Jan. 1649 Art. 4 og 5, 24 Juni 1661 § 1, 3—2—1, 1—22—4, 5—3—34, 6—6—1 og 5, Fr. 6 Decbr. 1743 § 23, Reskr. 24 Septbr. 1762, 5 Oktbr. 1764 og 31 Decbr. 1787, jfr. Kanc.

---

*) Den samlede Skattegodtgjørelse udgjorde 3000 Spd., hvoriblandt for Jarlsberg 800 Spd., Rosendal 500 Spd., Hafslund 300 Spd.

Skr. 6 Oktbr. s. A. — Eftersom imidlertid Formuestraffene mere og mere afløstes af Frihedsstraffe, tabte denne Ret sin økonomiske Interesse, og ved Adelslovens § 4 er den ganske ophævet.

3) Birkerettighed eller Ret til at beskikke Underdommer paa Godset tilkom ikke den norske Adel før Suveræniteten. Vel oprettede Hannibal Sehested i 1649 paa engang 9 Birker i i Norge; men dette ophørte igjen ved hans Fald 1651. — Med Undtagelse af Lenene (Priv. 25 Maj 1671 § 5) tilkom Birkerettigheden alene Svanøen (Reskr. 16 Maj 1685 jfr. Resol. 9 Juni 1821), Lysekloster (aabent Brev 12 Juli 1661) samt Halsnø-Kloster, hvilket sidste dog igjen blev ophævet (Reskr. 22 April 1673 jfr. 30 Maj 1771).

4) Kaldsretten, eller Retten til at beskikke Præst og Klokker er tidligere omtalt (se ovf. S. 237). — Ved Fr. 3 Juni 1809 blev Retten til at beskikke Dommer og Præst forandret til en Forslagsret, og ved Adelsl. § 3 bortfaldt den ganske som uforenelig med Grl. § 21.

5) Skiftejurisdiktion tillagdes ved 5—2—91 de adelige Sædegaardsejere; men betoges dem igjen ved Rskr. 31 Maj 1690. Sednere erholdt Østraat Herregaard ved Bevilling af 21 Aug. 1767 samme tilbage; men ifølge Adelsl. § 6 er den nu bortfalden, Resol. 14 Novbr. 1857.

6) Fogedret tilkom, saavidt vides, alene Rosendal og Lysekloster; men er, idetmindste for det sidstes Vedkommende, ikke blevet betragtet som et adeligt men som et reelt Privilegium. For Rosendals Vedkommende blev den frivillig opgiven (Res. 6 Maj 1844), og for Lysekloster hævedes den ved L. 3 Septbr. 1851 jfr. Hstretsd. 1 Marts 1856 (Retst. S. 353 fgg.). Se Resol. 29 Aug. 1855.

7) Forstrandsretten eller Statens Ret over Vraggods (jfr. 4—4—4) betragtes vistnok i Priv. 1661 § 18 og Priv. 1671 §§ 18 og 16 som et adeligt Privilegium, men det synes

i Praxis at være betragtet som reelt. Det tilkommer Østraat (Bev. 21 Aug. 1767) og Frøerne i Fosen (Skjøde 12 Maj 1694).

Af andre Forrettigheder mærkes: Hoveriretten (3—14—23 i Slutn., 5—3—36 jfr. Kanc. Skr. 15 Septbr. 1798), der dog nu, da enhver Jorddrot i at bortleje sin Gaard kan betinge sig Vederlaget under hvilken Form, han vil, ikke mere har nogen Betydning. Fremdeles, at Thinglysning af Dokumenter, vedkommende adelige Sædegaarde, skulde ske ved Overretten (5—3—39, Fr. 7 Febr. 1738 § 2 og 11 Aug. 1797 § 19), hvilket egentlig skulde være uafhængigt af Ejernes Stand, men alligevel antages at bortfalde ved deres Overgang i Uadeliges Besiddelse. Endelig den særegne Arvegang (5—2—63 og 64), Retten til af sin Sædegaard at oprette et Stamhus (5—2—65) samt Retten til at gjenløse de fra Gaarden udlagte Jorder eller Rettigheder (5—3—35 og 36 jfr. 5—6—2).

§ 55.

Den højere Adel. Len.

Efter Suverænitetens Indførelse oprettedes, tildels som en Modvægt mod den gamle Adel, en Lensadel (Feudaladel), Grever og Friherrer, der i væsenlige Henseender havde Fortrin for hin, se Privilegier af 25 Maj 1671. Af saadanne Len oprettedes i Norge 3, nemlig:

1) Larvigs Grevskab ved Erektionspatent af 29 Septbr. 1671 og Extentionspatent af 27 Febr. 1692 for Kongens Halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve, hvis Dattersøns Sønnesøn Generalmajor, Greve Frederik Ahlefeldt-Larvig med kongelig Tilladelse solgte Grevskabet i 1805 til Kongen for en Kjøbesum af 920,000 Rdl. D. Cour., hvoraf 686,024 Rdl. (343,012 Spd.) skulde danne en fast Fideikommiskapital for den lensberettigede Familie. Ved Kielertraktaten forbeholdt Frederik den Sjette sig personlig Ejendomsretten til Grevskabet, og solgte det

i 1817 for 498,012 Spd. til Private, hvorved dets adelige Forrettigheder er bortfaldne, se Høiesteretsdomme af 4 Oktbr. 1822, 16 Novbr. 1826, 2 Novbr. 1832 og 20 Novbr. 1835*.

2) Jarlsberg Grevskab, oprettet for Griffenfeld under Navnet Tønsberg i 1673, men ved hans Fald 1676 inddraget under Kronen. I 1678 blev Grevskabet, med Undtagelse af Byerne Tønsberg og Holmestrand, af Kongen tilskjødet U. F. Gyldenløve, som igjen 1683 med kongelig Tilladelse solgte den største Del af samme til Feldtmarskalk, Friherre G. W. v. Wedel, for hvis mandlige og kvindelige Descendens det ved Patent af 3 Jan. 1684 blev erigeret til Grevskab under Navn af Jarlsberg, og i hvis Familiés Besiddelse det endnu er.

3) Rosendal Baroni, oprettet ved Erektionspatent af 14 Jan. 1678 for Generalkrigskommissær Ludvig Holgersen Rosenkrands. Som blot Mandslen faldt det allerede i 1723 ved Mandslinjens Uddøen tilbage under Kronen, der i 1725 igjen solgte samme for 20,000 Rdl. til Statholder Ditlev Wibe med Ret for Besidderen til at udøve friherrelige Rettigheder, men uden Titel af Baroni og uden at det derved blev Len. Ved Erektionsakt af 9 Septbr. 1749 oprettede den daværende Besidder, Biskop Edvard Londemann de Rosenkrone, af Godset med Hjemmel af 5—2—65 et Stamhus, til hvilket hans Søn i 1779 erholdt Tittelen af Baroni (jfr. Retst. 1838 S. 737—755)**.

Det karakteristiske ved et Len er, at samme saagodtsom ganske var unddraget den almindelige Statsmyndighed. Lenet udgjorde egentlig en selvstændig Provins af Riget, der beherskedes af sin Besidder under Kongens Overhøihed. Denne Uafhængighed af den almindelige Statsstyrelse, der i Tydskland og andetsteds,

*) Se Saml. t. n. F. Sp. Hist. VI. S. 525--648.
**) Se Saml. t. n. F. Sp. Hist. VI. S. 210—258.

som bekjendt, gik over til en virkelig Landshøjhed, tilintetgjorde imidlertid i Danmark og Norge aldrig Lensadelens undersaatlige Egenskab. Ejendomsret til Lenet, paa samme Maade som til de almindelige adelige Sædegaarde, laa derimod aldeles udenfor Institutionens Væsen; tvertimod var Lensforholdet egentlig uforenligt med privatretlig Ejendomsret til Lenet. Den, som indtraadte i Lensforhold til en Anden, erkjendte derved af denne at være overdraget et Gebet til Bestyrelse under dennes Overhøjhed; selv hvor dette Gebet altsaa tidligere havde været hans egen fuldkomne Ejendom (allodium), frafaldtes Ejendomsretten derved, at det ophøjedes til Len, og forvandledes til en Bestyrelsesret (Lensprivilegiernes resp. §§ 9 og 8). Forholdet var det selvsamme, hvad enten Vasallen i Virkeligheden havde faaet Lenet af sin Herre (feudum datum), eller han havde taget sin tidligere Allodialbesiddelse til Len af denne (feudum oblatum), Priv. resp. §§ 19—21 og 17—19.

Lenet gaar i Arv til Vasallens Efterkommere paa den i Lensbrevet bestemte Maade, og, naar ingen Sukcessionsberettiget er tilbage, hjemfalder det under Kronen (konsolideres). — Ved Utroskab mod Lensherren (Feloni) forbrydes Lenet, Priv. 1671 resp. §§ 5 og 6, der ikke er hævede ved Grl. § 104. — At Lenet i strengeste Forstand maatte være uafhændeligt, følger ligefrem af Lensforholdets Væsen.

Al Embedsmyndighed inden Lenet udgik fra Lensmanden. Han udøvede selv, eller lod ved sin Overinspektør udøve Overøvrighedsmyndigheden (jfr. Resol. 16 Maj 1815 No. 5), og beskikkede Dommere, Fogeder og Præster, ligesom han alene forestod Udskrivningen til Krigstjenesten og Vejvæsenets Bestyrelse (Priv. resp. §§ 5, 13, 16 og 17 og §§ 4, 12, 14 og 15). Han besad altsaa saavel Hals og Haand med Sekt- og Sagefaldsret, som Birkeret, Kaldsret, Skiftejurisdik-

tion og Fogedret. Men alle disse Privilegier er nu bortfaldne ifølge Adelsl. 1 Aug. 1821 §§ 1—4, jfr. Skr. 1 Marts 1842.

Skattefriheden (Priv. resp. §§ 9 og 8) gik tabt for Lenene paa samme Maade som for de adelige Sædegaarde.

Af andre Privilegier for Lensadelen mærkes: Forstrandsretten (Priv. resp. §§ 18 og 16), Jagtretten (Priv. resp. §§ 12 og 11), der dog i Norge ingen Betydning havde, samt Eneretten til Bergværksdrift og Statens Ret til jordgravet Gods, hvilke tvende Rettigheder dog alene var Greverne tillagte (Priv. § 15). Disse Rettigheder vil ifølge Adelsl. § 6 bortfalde, naar Godset tiltrædes af en Uadelig.

Det eneste endnu tilværende Len, Jarlsberg Grevskab, vil ved sin nuværende Besidders Død gaa over i en Uadeligs Besiddelse, men skal ikke derved hjemfalde til Staten, uanseet dets tidligere Egenskab af Len, L. 8 Aug. 1842. Grevskabet gaar saaledes over til et Stamhus, og skal fremdeles nedarves i den Wedelske Familie overensstemmende med Erektionspatentet, uden Hensyn til Besidderens Stand eller Rang.

§ 56.

Stamhuse og Fideikommisser.

Ved et Stamhus eller Stamgods, - ogsaa Fideikommis, hvilket Ord dog nærmest bruges, hvor Gjenstanden for Dispositionen ikke er fast Gods, - betegnes en Ejendom, der ved en bindende Disposition er bestemt til udelt at gaa fra Mand til Mand inden en Familie, saaledes at hver enkelt Besidder over samme vel kan udøve en Ejers fulde Raadighed, men ikke afhænde Ejendommen, saa at altsaa heller ingen Indførsel deri for den enkelte Besidders Gjæld kan finde Sted. Mod at træffe slige Forføjninger over sin Ejendom var der i ældre Tider, for saa vidt man var sit Gods raadig og ikke traadte sine Arvingers eller Kreditorers Ret for nær, intet til Hinder. Men der-

hos aabnede 5—2—65 enhver Privilegeret, som ejede en Sædegaard med tilliggende Gods paa idetmindste 400 Tønder Hartkorn, Ret til, uden Hensyn til om han havde Livsarvinger, og med bindende Virkning for sine Kreditorer, deraf at oprette et Stamhus for en af sine Børn eller Arvinger, alene mod at bekjendtgjøre denne sin Beslutning til Advarsel for Kreditorerne Aar og Dag i Forvejen. — Med Hjemmel af denne Artikkel er imidlertid kun eet Stamhus, Rosendal 1749, oprettet. De øvrige Stamhuse i Norge, tilsammen omtrent tyve, er vistnok alle oprettede med Hjemmel af speciel kongelig Bevilling. Ved Grl. § 108 er den fremtidige Oprettelse af Stamhuse og Fideikommisser forbudt.

Som den egentlige Ejer af Stamhuset maa den hele sukcessionsberettigede Familie betragtes. Ingen Besidder kan følgelig enten helt eller delvis sælge eller pantsætte Stamhuset; lige saa lidt som deri af nogen Kreditor kan gjøres Indførsel. Selv om samtlige til en vis Tid levende Medlemmer af Familien maatte være enige i en saadan Disposition, vilde den kunne omstødes af en sednere født Sukcessor. Ved kongelig Bevilling ser man dog, at det tillades Stamhusbesiddere at afhænde Dele af Stamhuset, mod at Kjøbesummen fikres den sukcessionsberettigede Familie som en fast Fideikommiskapital (jfr. Resol. 7 Septbr. 1854), og det samme maatte udentvivl iagttages i Tilfælde af tvungen Expropriation, uagtet Tilfældet ikke er berørt i L. 10 Maj 1860 § 1; thi Besidderen vilde neppe være berettiget til at give liberatorisk Kvittering for Erstatningsbeløbet. — For sin Besiddelsestid kan derimod Besidderen frit disponere over Stamhuset og dets Indtægter paa enhver Maade, og der haves neppe nogen Adgang til at underkaste ham nogen Kontrol eller paalægge ham Indskrænkninger, sigtende til at forebygge Vanrøgt. Lovb. 5—2—65 tillader endog Besidderen i Nødstid at pantsætte Indtægterne for en bestemt Tid af indtil

5 Aar, hvilket altsaa bliver bindende for Efterfølgerne, om Pantsætteren dør forinden (jfr. Fr. 12 Septbr. 1792 § 7 b.). Derhos maa Besidderen vistnok med bindende Virkning for sine Efterkommere kunne oprette saavel Bygsel- som Husmandskontrakter paa de sædvanlige Betingelser. I Tilfælde af modvillig Mishandling af Ejendommen maatte dog vistnok Eftermanden være berettiget til at kræve Erstatning af sin Formand eller hans Bo.

I Henseende til Retten til at udøve Stemmeret (Grl. § 50, b), Retten til jordgravet Gods (5—9—3, 4), Bergværksdrift m. v. samt Pligten til at indestaa for de offentlige Skatter maa Stamhusbesidderen ganske indtage en Ejers Retsstilling. Odels- og Aasædesretten bliver naturligvis uden Anvendelse paa Stamhuse. Jfr. nedf. S. 273.

At en Stamhusbesidder skal være adelig, er ingenlunde nødvendigt, og et Stamhus har som saadant udenfor Sukcessionsreglerne ingen Forrettigheder. Var det en adelig Sædegaard, som var gaaet over til Stamhus, maatte naturligvis Besidderen for saa vidt han havde de dertil fornødne personlige Kvalifikationer, kunne udøve de dermed forbundne blandede Privilegier, for saa vidt samme ikke ved Adelsloven er bortfaldne.

Er der ingen sukcessionsberettiget Arving mere tilbage, og Erektionspatentet intet indeholder om, hvorledes der i dette Tilfælde skal forholdes med Godset (se om Rosendal Erektionsaktens Art. 15 og Opgj. Akt 20 April 1820 Art. 5) bortfalder Grunden til Indskrænkning i Besidderens Raadighed, og Stamhuset maa da af sidste Besidder kunne disponeres efter Forgodtbefindende. Dette vil altsaa gjælde om Jarlsberg.

Sluttelig mærkes Stamhusbesidderens Pligt at pensionere sine Søskende, hvis de ingen Arv erholder efter sine Forældre, ifølge 5—2—65 i Slutn.

§ 57.

Reelle Privilegier.

Af den store Mængde ublandet reelle Privilegier, som i ældre Tider var tilstaaede forskjellige Ejendomme, og hvilke ikke er berørte af Adelsl. 1 Aug. 1821, staar for Tiden ikke mange tilbage. De forskjellige Tvivlsmaal, som kan opstaa angaaende deres rette Betydning og Udstrækning, maa afgjøres efter Indholdet af de særskilte Adkomster, uden at det er muligt herom at opstille nogen almindelig Regel. Ifølge Grl. § 105 kan de alene ophæves mod fuld Erstatning.

Skattefriheden blev, som oven anført, forvandlet til en fast Skattegodtgjørelse, og er nu efter Landskattens Ophævelse bleven upraktisk, jfr. Hstretsd. 9 Juni 1826 og 4 Oktbr. 1842. — Tiendefriheden samt Fritagelsen for Jordebogsrettigheder er tidligere omhandlet. Sekt- og Sagefaldsretten (jfr. Reskr. 5 Oktbr. 1764, jfr. 20 Aug. 1811 og 21 Decbr. 1787, om Apostelgodset i Sogn) er ikke længere praktisk. — Fogedretten (for Rosendal og Lysekloster) samt Forstrandsretten (for Østraat og Froverne) er ovenfor berørt.

Vigtigere er den Udskibningsret, eller Ret til at indlade til Udskibning Produkter paa Tilvirkningsstedet istedetfor paa nærmeste Toldsted, som er tilstaaet enkelte Gaarde: Ljan (Konfirm. 16 Septbr. 1780), Bækkerø (Skr. 23 Febr. og 2 Novbr. 1782), Kaupanger og Stedje i Sogn (Priv. 10 Maj 1636, konfirmerede 29 Jan. 1827).

Enkelte Ejendomme har Eneret til at drive visse Næringsveje, f. Ex. holde Mølle (Skjøde 4 Juni 1672 m. fl.), herbergere Rejsende (Bevilling 3 Septbr. 1706), drive en vis Art Handel, drive Bagernæring (Priv. 23 April 1744, jfr. Haandvl. 15 Juli 1839 § 47 og L. 14 April 1866 § 9, jfr. Hstretsd. 6 Maj 1843, (Retst. S. 521 fgg.), besørge Overfæt-

ningen ved et Færgested og derfor oppebære Sundtold (Bev. 27 Septbr. 1751 og mange flere), holde Lænse (Reskr. 12 Juli 1684, jfr. Resol. 8 Aug. 1865), holde Markedsplads (Reskr. 19 Juli 1765 og Kanc. Skr. 4 Maj 1811 om Grundset) m. fl.

Sagbrugsprivilegierne, der medførte Ret til paa visse Sage at opskjære Træmaterialier fra fremmede Skove til Salg, men ikke nogen udelukkende Ret til at drive Sagbrug, idet Kongen var forbeholdt Myndighed til at bevilge nye Sages Opførelse (Fr. 22 April 1795 §§ 2 og 3 jfr. L. 8 Juni 1818), har tabt sin Betydning ved Sagskurens Frigivelse fra 1 Jan. 1860 ved L. 26 Aug. 1854.

Heller ikke af de forskjellige Bergværkers specielle Privilegier (L. 14 Juli 1842 § 76) staar der nu, med Undtagelse af de Kongsbergs Sølvværk forbeholdte Rettigheder (Bergl. § 75 jfr. L. 24 Septbr. 1854), noget af Vigtighed tilbage, som ikke tilkommer alle Bergværker ifølge den almindelige Lovgivning. Jfr. L. 1 Juli 1816.

Nogle Gaarde er fritagne for det militære Lægdshold; enkelte har Fritagelse for Kommuneskatter (f. Ex. Munkedammen ved Kristiania, Kanc. Skr. 4 Oktbr. 1788), m. v. Se herom i det hele Storth. Forh. 1845 V. No. 97.

Niende Afsnit.

Om Odelsretten*.

§ 58.

Historisk Oversigt.

Ved Odelsret i vor nugjældende Lovgivning forstaaes en legal Løsningsret, som paahviler Jordegods, der i 20 Aar uafbrudt har været ejet af en og samme Person eller hans Forfædre, til Fordel for denne Person og hans Efterkommere i en vis Orden.

Oprindelig var Odelsretten væsenligst blot et personligt Fortrin for visse af Landets Grundbesiddere. Ved Odel (óðal) forstodes oprindelig alene fuld Ejendom**, modsat Forlening, og Odelsinstitutionen i Norge staar i Forbindelse med selve Landets Bebyggelse. Nordmændene kjendte ved sin Indvandring i Norge ingen anden overordnet Myndighed end den patriarkalske Styrelse, som Familieoverhovederne udøvede, og de besatte et forhen ubebygget Land. Derfor blev det Grundstykke, som enhver Indvandrer tilegnede sig, hans Odel (allóð), ikke, saaledes som naar en organiseret Krigerskare erobrer et Land fra dets ældre Beboere, tildelt ham af Høvdingen som Len (feudum, féóð). I Norge tog følgelig hver Familiefader,

---

*) U. A. Motzfeldt, Lovgivningen om Odelsretten og om Aasædesretten, Chr. a. 1846.

**) Saaledes endnu i Skjødningsformelen: „til Odel og Eje“.

enhver Anden uadspurgt, saa meget Land, han behagede, og uddelte, hvad han ikke selv brugte, blandt sine Undergivne. — Landets Naturbeskaffenhed medførte endvidere, at det til Bebyggelse skikkede Land snart blev optaget; og efter at saaledes Bebyggelsen af et Hered i det væsenlige var tilendebragt, maatte de sednere Indvandrende faa sig Land overladt af de tidligere Ankomne, ligesom de vistnok jævnlig hos disse maatte søge Hjælp og Vejledning. De oprindelige Landnamsmændsætter blev saaledes paa en Maade at anse som Landets egentlige Ejere, et Aristokrati, hvilende paa Grundbesiddelse (Hauldér). De, der sednere nedsatte sig som Gaardbrugere i Bygden, og enten kjøbte eller lejede sig Jord (kauplendingr, leiglendingr), var vel lige saa frie Bønder, men nød ikke den Anseelse som Hauldérne. Disse var i visse Sager bedre Vidner, havde Ret til at tilegne sig en større Hval (5—12—1), Krav paa fornemmere Begravelsesplads, Ret til at gjøre større Gaver, og overhoved større personlig Ret (jfr. G. L. 200 og 185; F. L. X. 34 og IV. 53). — Hauldérnes Stand var imidlertid ikke sluttet; Enhver, som havde Betingelserne, hvis Forfædre gjennem tilstrækkelig mange Led havde været Grundejere i Bygden, hørte ipso jure til Hauldérnes Klasse, og Haulds-Ret tilkom hele Slægten, saalænge Odelsgodset var i dens Eje. Men derfor kunde det heller ikke være overladt til den aktuelle Besidders Godtbefindende at skille Familien af med samme, og derfor havde ethvert af dens Medlemmer Forkjøbsret i Tilfælde af Salg eller Pantsættelse. Men hvis Ingen af Ætten vilde overtage Gaarden, naar den blev dem lovbuden, kunde den frit sælges til en Fremmed, og var Lovbydelsen forsømt, maatte Gaarden indløses inden eet Aars Frist. — Jord blev til Odel ved at nedarves til 6te Generation, samt umiddelbart ved endel honorable Erhvervelsesmaader, navnlig Gave af Kongen, - forudsat na-

turligvis, at det ikke var nogen Andens Odel, - og endelig ved Mageskifte af Odel mod Odel.

Efter det Stød, som det ældre Aristokrati i Norge fik ved Borgerkrigene i det 12te og 13de Aarhundrede, svækkedes Odelsrettens personlige Betydning mere og mere, men til samme Tid traadte dens tinglige Element, Adgangen til at komme i Besiddelse af en Gaard, mere og mere i Forgrunden og forsynedes med flere Lettelser. Allerede i den ældre Frostathingslov er Hævdstiden forkortet til 4de Generation; i Magnus Lagabøters nyere Landslov tilføjes endvidere et bestemt Antal, 60, Aar; men fremfor Alt tillades det her de Odelsberettigede uanseet Lovbydelsen at forbeholde sin Ret en vis Tid ved at lyse Forfald*, hvilket tidligere alene havde tilkommet dem, der havde solgt Jord med kontraktmæssigt Forbehold af Løsningsret (forsala). Pengemangelslysningen skulde gjentages hvert 10de Aar; var Lovbydelsen forsømt, behøvedes ingen Forfaldslysning. — Christian den Fjerdes Lov forkortede Hævdstiden til 3die Generation og 30 Aar; Christian den Femtes Lovbog opstiller ikke mere noget bestemt Antal Generationer og sætter Hævdstiden til 20 Aar, Fr. 14 Jan. 1771 til 10 Aar, hvilket bibeholdtes i Fr. 5 April 1811 og L. 26 Juni 1821, men ved L. 28 Septbr. 1857 atter forhøjedes til 20 Aar. — Ved Adgangen til at lyse Pengemangel var Lovbydelsen bleven en ren Formalitet, og Odelsretten i Virkeligheden gaaet over fra en Forkjøbs- til en Løsningsret, uagtet den dog i Formen vedblev at være det første. Den Tid, hvori Forkjøbsretten ved Lysning af Pengemangel saaledes kunde forbeholdes, hvilken Frist følgelig præskriberede Løsningsretten, var efter Magnus

*) Forfaldene var: 1) Pengemangel, 2) Ophold i Udlandet, 3) Fraværelse indenlands i Kongens Bestilling, 4) Sygdom og 5) Uvidenhed om Lovbydelsen.

Lagabøters, Christian den 4des og Christian den 5tes Love ligesaa lang som Hævdstiden, altsaa resp. 60, 30 og 20 Aar; men sattes i Fr. 1771 til 15 Aar, altsaa længere end Hævdstiden. Dette urimelige Forhold rettedes i Fr. 1811, hvor Præskriptionstiden sattes til 5 Aar, som bibeholdtes i L. 1821 men i L. 1857 yderligere forkortedes til 3 Aar.

En Levning af Odelsrettens Sammenblanden med den kontraktmæssige Løsningsret var den Adgang til at løse Godset efter den Sum, hvorfor det i sin Tid var blevet afhændet, der gaves ifølge Lovb. 5—3—5 og 16, medens ifølge de ældre Love virkelig Odelsløsning altid foregik efter Taxt. Denne Bestemmelse, om hvis rette Anvendelse der herskede megen Uklarhed (jfr. 5—3—10 og 13), og som efter Odelsrettens forandrede Betydning ikke længer havde nogen Rimelighed og ved Pengevæsenets Forstyrrelse i Begyndelsen af dette Aarhundrede fremkaldte de største Ubilligheder, blev ophævet ved Fr. 5 April 1811.

I forrige Aarhundrede indløb der flere Klager over Odelsrettens Fordærvelighed og Andragender om dens Ophævelse; men de bevirkede alene Fr. 14 Jan. 1771, hvis Forfatter H. Stampe aldeles misforstod Institutionen. Ved Fr. 5 April 1811, der er forfattet af Nordmanden C. Colbjørnsen, gjordes derimod alvorlige Skridt til dens Ophævelse, idet denne Forordning 1) forkortede Præskriptionstiden til 5 Aar, 2) gjorde Odelsrets Hæftelse paa et Gods betinget af Ejerens udtrykkelige Erklæring, 3) bestemte, at Løsningen altid skulde ske efter lovlig Taxt og 4) undtog solgt offentligt eller beneficeret Gods fra Odelsrets Paahæftelse for stedse. — Grundlovens § 107 forbød Odelsrettens Ophævelse, og paa Grund heraf udkom L. 14 Juni 1816, jfr. Resol. 3 Septbr. s. A., der ophævede Forbudet mod solgt offentligt eller beneficeret Gods's Odelshævd. Ved L. 26 Juni 1821 blev dernæst Odelsinstitutionen fuldstændig ordnet; Lovbydelsen og Forfaldslysningen ophævedes, og Odels-

retten blev saaledes nu ogsaa i Formen, hvad den længe havde været i Virkeligheden, en Løsningsret. — I Aaret 1845 fremsattes atter Forslag om Ophævelse af Budet i Grl. § 107; men det blev af Storthingene gjentagende forkastet, hvorimod man ved L. 28 Septbr. 1857 igjen for en Del vendte tilbage til Fr. 1811, idet Hævdstiden forlængedes til 20 Aar, Præskriptionstiden forkortedes til 3 Aar, og Ejeren af odelsfri Jord gaves Ret til ved thinglyst Erklæring at bestemme, at Ejendommen skal være fri for Odel.

Kilderne til vor nuværende Odelsret er saaledes L. om Odels- og Aasædesretten af 26 Juni 1821, hvis § 32 har hævet alle ældre Bestemmelser om Odelsretten uden Undtagelse (mærk dog 5—9—3), samt L. 28 Septbr. 1857. Jfr. ogsaa L. 16 Maj 1860.

Anmærkning. Et positivt Bevis paa, at Odelsrettens oprindelige Betydning var rent personlig, er det, at Nordmændene paa Island, der netop var udvandrede af Misfornøjelse med, at Harald Haarfagre fratog Bønderne i Norge deres Odel, desuagtet hverken indførte nogen Forkjøbs- eller Løsningsret til Jordegods i sit nye Hjem. Men paa Island var netop alligevel hver Bonde Hauld (se Overenskomsten med Olaf den Hellige i Norges gl. Love I. S. 437, G. L. 200). — Den norske Odelsret blev først indført paa Island ved Christian den 4des Forordning af 29 Novbr. 1622, jfr. Reskr. 28 Marts 1776, der udvidede Fr. 14 Januar 1771 til Island. — Paa Færøerne har en Forordning af 14 Januar 1829 anordnet Odelsretten i det væsenlige overensstemmende med Fr. 5 April 1811, og ved Fr. 17 April 1833 er Forordningen af 1829 næsten ordlydende gjentagen for Island. Paa disse Øer er derhos Odelsretten indskrænket til Ejendomme af en vis Størrelse.

§ 59.

Gjenstanden for Odelsret.

Gjenstand for Odelsret er ifølge Odelsl. 1821 § 1 Jord paa Landet. „Kjøbstadgods og Jord er Løsøre og maa sælges uden Lovbydelse", 5—3—18, jfr. G. L. 270. Ved Kjøb-

stæders Anlæg eller Udvidelse plejer man imidlertid altid i selve Loven at forbeholde de ved dens Udgivelse levende odelsberettigede Individer deres Ret (Grl. § 97). — Ladestedernes Grund henhører til Landet.

At Jorden skal være særskilt matrikuleret, er ikke nødvendigt. Heller ikke tør man indskrænke Odelsretten alene til saadanne Landejendomme, der benyttes som egentlige Jordbrug (Ager og Eng). Thi uagtet en saadan Indskrænkning vilde stemme ret vel med Odelsinstitutets historiske Betydning, vilde den dog være vilkaarlig og i Anvendelsen medføre altfor mange praktiske Ulemper. Ved „Jord paa Landet" bør altsaa forstaaes enhver Del af Landets Grund, der er brugbar for Landbobedriften, altsaa ogsaa Skov. Derimod kan hertil umulig henføres blotte og bare Hustomter, Stenbrud, Vandfald, Fiskerier o. desl., uden for saa vidt de ligger som Appertinenser til et Gaardsbrug; thi dette vilde stride lige saa meget mod Lovens Ord som mod selve Rettens Betydning.

Odelsl. § 4 første Del undtager udtrykkelig fra Odelshævd Bergværker, Fabrikker og Manufakturer tillige med den Jord, som til sammes Drift er henlagt. „Andre Anlæg" derimod er ikke til Hinder for, at jo den Jord, til hvilken de ligger, kan vorde Odelsjord. — Hvad der forstaaes ved „Fabrik" og „Manufaktur" i Modsætning til „andre Anlæg", er et vanskeligt Spørgsmaal, hvor vistnok Sprogbrugen maa være det afgjørende. Almindelig defineres en Fabrik som et Anlæg, hvorved i det Store produceres det samme, som i det Smaa er Gjenstand for den egentlige Haandværksdrift. Men man bør dog neppe udelukkende tage Hensyn til Anlæggets Omfang eller til den i samme nedlagte Kapital, men ogsaa til selve Produktionens Beskaffenhed, da det vel især maa komme an paa, om Anlægget er beregnet paa at levere sit Produkt i større Masser eller alene i enkelte Stykker (jfr. Fr. om Kancelliet og

Rentekammeret m. v. 20 Oktbr. 1773 § 2, b og c). Udtrykkelig nævner Loven Kornmøller, Sagbrug og Teglværker som henhørende til „andre Anlæg". — Ved de, kjendelig med Forsæt benyttede, forskjellige Udtryk: den Jord, „som til sammes Drift er henlagt", og den Jord, „til hvilken de ligger", har det vistnok ikke været Lovens Mening at opstille nogen egen Betingelse, men alene at betegne, hvorledes Forholdet faktisk vil stille sig: at nemlig i første Tilfælde Jorden er et Appendix til Anlægget, i sidste Tilfælde Anlægget et Appendix til Jorden. Men klart er det alligevel, at ikke den Omstændighed alene, at en Fabrik o. dsl. er anlagt paa en Ejendom, er nok til at unddrage samme fra Odelshævd, naar Ejendommen ikke kan siges at være henlagt til Fabrikkens Drift (jfr. Fattiglovenes resp. §§ 29 og 30), - ligesom omvendt en Mølle o. dsl. ikke i og for sig kan være Gjenstand for Odel, men alene i Forbindelse med den Jord, til hvilken den ligger. Det er Jorden, som altid er Odelsrettens Gjenstand. I første Tilfælde unddrager Anlægget den til samme henlagte Jord fra Odelshævd; i sidste Tilfælde drager Jorden det paa samme anlagte Anlæg ind under Odelshævden. — At intet af disse Anlæg kan frigjøre nogen Jord for den før deres Anlæggelse stiftede Odel, er ligefrem; dog gjør Bergværker her en Undtagelse, saavidt Mutherens Expropriationsret strækker sig; men denne Undtagelse, der heller ikke rammer al den til Bergværkets Drift henlagte Jord, har ikke sin Grund i Odelsl. § 4 men i Berglovens § 18.

Odelsl. § 4 anden Del bestemmer endvidere, at det tidligere solgte offentlige og beneficerede Gods fremdeles skal være undtaget fra Odelshævd, indtil Ejeren ved en thinglyst Deklaration erklærer, at han vil, Jorden skal være Odelshævd undergiven, i hvilket Tilfælde Hævdstiden regnes fra Deklarationens Thinglysning. — Ved denne Bestemmelse, der indkom i Loven ved et Bænkeforslag paa Storthinget, havde man imid-

lertid glemt, at L. 14 Juni 1816 allerede havde aabnet Ejerne Adgang til at undergive de nævnte Ejendomme Odel, samt at denne Lov ikke krævede nogen Thinglysning og heller ikke opstillede noget eget Udgangspunkt for Hævdstidens Beregning, men lod Odelshævden, naar blot Deklarationen var afgiven, indtræde efter de almindelige Regler, altsaa beregnet ligefra Erhvervelsen af. Da der nu ligger en fuld Odelshævdsperiode mellem 1811 og 1821, saa vilde man, ved ligefrem at befølge Odelsloven, kunne komme til at berøve Nogen hans allerede erhvervede Odelsret, hvilket vilde være lige i Strid med Grl. § 97. Den naturligste Maade, hvorpaa denne Lovstrid kan løses, synes at være den, alene at anvende L. 1821 paa de Ejendomme, angaaende hvis Odelshævdbarhed Erklæring først afgives efter 26 Juni 1821, men lade alle tidligere afgivne Deklarationer beholde sine fulde Virkninger overensstemmende med den Lov, som gjaldt ved deres Afgivelse, d. e. L. 1816. At gjøre Bestemmelsen i Odelsl. § 4 sidste Passus anvendelig overalt, hvor ikke Odelshævden allerede ved Lovens Udgivelse var fuldendt*, synes vilkaarligt og inkonsekvent; thi det er lige stridende mod Tanken i Grl. § 97 at afbryde en paabegyndt Odelshævd (jfr. L. 1857 § 1) ved at berøve den ifølge L. 1816 udstedte Erklæring dens Retsvirkning, som at udslette en allerede erhvervet Odel; i begge Tilfælde vilde man berøve en allerede passeret Akt de Retsvirkninger, som var den tillagte i den Lovgivning, med Hjemmel af hvilken den foretoges.

§ 60.

Fortsættelse. Hindringer for Odelshævd.

Fremdeles følger det af Odelsl. § 1, at Odel ikke kan hvile paa andre Ejendomme end de, som er Gjenstand for den almin-

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 19—20.

delige privatretlige Ejendomsret, altsaa ikke paa Len eller Stamgods, men vel paa adelige Sædegaarde, uagtet det er kjendeligt nok, at Lovgivningen ikke med Hensyn til disse har tænkt sig Odelsretten anvendelig (jfr. 5—3—63, 64 og 65). Men da de dog ikke i Loven er undtagne derfra, og i intet adskiller sig fra andre Ejendomme uden i de adelige Forrettigheder, vilde det være vilkaarligt at undtage dem, da de desuden ligefrem er Aasædesret undergivne.

At Ejendomsrettens Tilbagekaldelighed er uforenlig med Odelsret, forstaar sig af sig selv, jfr. Odelsl. § 1 og Reskr. 25 Juni 1725. Odelsret kan følgelig ikke vindes paa Ejendomme, hvorpaa der hviler en Tilbagefaldsret, — f. Ex. Kirkegods, saa længe Kirken er i Privates Eje (jfr. Fr. 25 Febr. 1733, Hstretsd. 23 Jan. 1817, og L. 24 Septbr. 1851 § 6 i Slutn.), — eller en kontraktmæssig Løsningsret. For saa vidt imidlertid Tilbagekaldeligheden er afhængig af en uvis Begivenhed, og derhos indskrænket til en vis Tid, der er udløben forinden Odelshævdstiden, synes den ikke at kunne være til Hinder for Odel, da Ejeren alligevel maa siges at have besiddet Gaarden med fuld Ejendomsret. Der er heller intet til Hinder for, at Odelshævd for den ene Æt kan løbe i det samme Tidsrum, hvori den anden Æts Odel præskriberes. — Forkjøbsret kan ikke være til Hinder for Odel, da Tilbagekaldeligheden her er afhængig af Ejerens egen Vilje. — Paahvilende Servituter er naturligvis aldrig hinderlige for Odelshævd; thi hvor meget de end kan indskrænke Ejerens Raadighed over Ejendommen, formindsker de dog ikke hans Ret til denne, der ligefuldt bliver fuld og uangribelig Ejendomsret. — Endnu mindre kan Sameje forhold hindre Odelsrets Erhvervelse, da hver enkelt Ejer besidder fuld Ejendomsret, om end dennes Gjenstand ikke er den hele Ejendom.

At imidlertid Almenninger, saalænge de virkelig bestaar

som saadanne (jfr. L. 17 Aug. 1818 § 34), skulde kunne være Gjenstand for Odel*, synes ganske uantageligt paa Grund af Beskaffenheden af den Ret, hvormed den saakaldte Ejer maa siges at besidde samme. Dette er nemlig ikke nogen sand Ejendomsret, ikke nogen almindelig Raadighed over Tingen i dens Totalitet, men alene en Overdragelse af Statens Ret til at disponere over, hvad der bliver tilbage, efterat Bygdelaget har taget, hvad det behøver (se ovf. S. 176). Naar derimod Almenningen er solgt til de Brugsberettigede selv og udskiftet mellem dem, eller, overensstemmende med Skovl. 22 Juni 1863 §§ 35 og 42, er delt mellem Ejeren og de Brugsberettigede, - da bør i første Fald den hele Almenning og i sidste Fald den Ejeren tilfaldne Del (jfr. § 38), i det mindste for saa vidt ogsaa Havningsretten er afløst (§ 36), selv om der paa samme bliver hæftende andre særskilte Brugsrettigheder, ansees for at have ophørt at være Almenning og at være gaaet over til Ejendomsskov, og saadan kan efter det Foranførte vel være Gjenstand for Odel. — Sætre følger med den Gaard, til hvilken de ligger; men særskilt afhændede Sætre bør ikke antages at kunne odles. — Særskilt afhændede Rydningspladse maa derimod kunne odelshævdes som anden Ejendom, hvad enten de er skyldsatte eller ikke.

Den Omstændighed, at der hviler løs Landskyld paa en Jord, er naturligvis ikke til Hinder for Odelshævd, og da Landskylden forlængst har tabt sin Karakter af Medejendom og er gaaet over til en Grundbyrde, er Bygselhaveren alene at betragte som fuld Ejer.

En Arvefæste-Ejendom, der aldrig skal falde tilbage, er naturligvis Gjenstand for Odel; men hvis det derimod er et sandt Fæste, altsaa bundet til Besidderens Familie, saaledes

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 13.

at Ejendommen skal hjemfalde, naar denne uddør, maa det sættes ved Siden af Forlening, og den vil altsaa ikke kunne odelshævdes.

§ 61.

Betingelserne for Odelsrets Erhvervelse.

Odelsret erhverves ved 20aarig Ejendomsbesiddelse af samme Person eller hans Ætlæg eller hans Ægtefælle (L. 26 Juni 1821 § 1, 2, 5 og 6, jfr. L. 28 Septbr. 1857 § 1). — Odelsl. § 1 fordrede derhos, at Ejendomsretten skulde være fuld, d. e. urokkelig, hvilket følgelig maatte medføre, at, hvis Adkomsten led af nogen Mangel, som gjorde Afhændelsen ugyldig, saasom Umyndighed eller manglende Dispositionsret hos Sælgeren*, kunde Odel alene vindes, efter at denne Mangel ved den almindelige 20aarige Ejendomshævd var afhjulpen, i hvilken Henseende dog Odelsl. § 6 tilstod den Lettelse, at Odelsretten, naar dens Betingelser forøvrigt var tilstede, skulde ansees erhvervet strax ved den borgerlige Hævdstids Udløb; hvorimod den ældre Ret krævede 10aarig Besiddelse efter dette Tidspunkt (Hstretsd. 1 Marts 1820). — Efter at imidlertid L. 28 Septbr. 1857 § 1 har udstrakt Odelshævdstiden til samme Længde som den borgerlige Hævdstid, faar Spørgsmaalet om Mangler ved Adkomsten mindre Betydning, saasom i ethvert Fald disse Mangler altid vil være udslettede ved den borgerlige Hævd, inden der bliver Spørgsmaal om Odelserhvervelse. Er Mangelen ved Adkomsten af den Natur, at den hindrer Ejendomshævd, forstaar det sig, at der saa meget mindre kan blive Tale om nogen Odelshævd.

Derimod foranlediger L. 1857 en anden Uregelmæssighed, nemlig med Hensyn til Udgangspunktet for Hævdstidens

*) Hertil kan dog neppe regnes Arrest; thi denne gjør ikke Afhændelsen i og for sig ugyldig, men giver alene Kreditor Ret til at omstøde Salget, for saa vidt det er ham til Skade.

Beregning. Efter Odelsl. § 6 skulde nemlig Hævdstiden (10 Aar) regnes fra Adkomstens Thinglysning. Havdes ingen anden Adkomst end Hævd, skulde Jorden ansees odlet, naar Ejendomshævdstiden (20 Aar) var udløbet. Herved var det klarlig Forudsætningen, at Odelshævdsbetingelserne efter § 1 ogsaa var tilstede, altsaa at Odelsgodset den hele Tid, eller i det mindste de sidste 10 Aar*, maatte have tilhørt en Person eller hans Ætlæg, og Udgangspunktet maatte i dette Tilfælde blive Besiddelsens Stiftelse. Da nu Odelsl. § 6 fremdeles bestaar, medens Hævdstidens Længde i begge Tilfælde er den samme, taber Budet om Hævdstidens Beregning fra Thinglysningen for en stor Del sin Betydning, da man, hvor Erhververen har tiltraadt Godsets Besiddelse, før han lader sit Skjøde thinglyse, umulig kan nægte ham at fuldende Odelshævden overensstemmende med Odelsl. § 6 i. f. i 20 Aar, regnede fra Besiddelsens Stiftelse, saasom det dog ikke kan præjudicere Odelserhvervelsen, at Besidderen virkelig har lovlig Adkomst til Godset.

Undergaar Besiddelsen i Hævdstidens Løb en Forandring, som gjør den uskikket til at begrunde Odel, f. Ex. der betinges Hjemfalds- eller Løsningsret, er det en Selvfølge, at Odelshævden stanses. Det samme er Tilfældet ved Oprettelse af Kjøbekontrakt og endnu mere ved Skjødes Udstedelse; thi uagtet Kjøbekontraktens Udstedelse ikke betager Ejeren hans Ejendomsret, betager den dog Ejendomsretten dens Fuldkommenhed, ligesom det jo vilde være absurd, om den, der havde forpligtet sig til at afhænde en Ejendom, alene ved en Udsættelse med at opfylde sin Forpligtelse skulde kunne erhverve en Ret, hvorved Afhændelsen bagefter kunde omstødes. Noget ganske andet er det, at Præskriptionen af allerede erhvervet Odelsret først regnes fra selve Afhændelsesdokumentets Thinglysning

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 36.

(Hstretsd. 12 Juni 1839, Retst. S. 425 fgg.). — At Ejeren paa uretmæssig Maade berøves Ejendommens Besiddelse, kan imidlertid aldrig antages at afbryde Odelshævdens Erhvervelse, da denne er betinget af Ejendom og ikke af Besiddelse; tvertimod maa vistnok, naar Godset kommer tilbage til sin rette Ejer, Hævden antages at have løbet ogsaa under Afbrydelsen. Kun hvor Odel skulde vindes alene med Hjemmel af § 6 i. f., er det indlysende, at en Depossession, som stanser Ejendomshævden, eo ipso afbryder Odelshævden.

§ 62.

Familiemedlemmers Adgang til at sammenlægge sin Besiddelsestid.

Lige saa vel ved Odelshævd som ved Ejendomshævd kan flere Besiddere lægge sin Besiddelsestid sammen; hertil udkræves imidlertid enten, at de flere Besiddere staar i Forhold som Descendent til Ascendent, eller at de er Ægtefæller. — Det første udtrykker Odelsl. § 1 ved, at „Jorden har tilhørt en Person eller hans Ætlæg", og § 2 siger, at ved en Persons Ætlæg forstaaes „de, som i ret nedstigende Linie nedstammer fra ham", - altsaa hans hele Descendens, jfr. § 9, hvor ogsaa Ætlæg bruges synonymt med Æt. Denne legale Definition er imidlertid urigtig; thi Ætlæg betyder Slægtlinie*, altsaa en Familieforbindelse, hvor enhver staar i Forhold til hinanden som Parens til Barn, og kan altsaa aldrig omfatte flere Descendenter af samme Grad. Denne Fejl er forklarlig deraf, at det Sted i Loven, hvor Definitionen gives, handler om dem, der skal være berettigede til at arve en allerede erhvervet Odel, hvor det da var naturligt, at alle de fra Erhververen udgangne Linier maatte medtages. Men da

*) Ættleggr kommer af leggr, som betegner: hvad der strækker sig fremad (af leggja), f. Ex. fótleggr, armleggr, deraf: Linie, f. Ex. karlleggr, kvennleggr.

nu det samme, engang legalt definerede, Ord „Ætlæg" ogsaa er brugt om dem, gjennem hvis Besiddelse Odel skal erhverves, uagtet det synes at maatte være klart, at disse naturligst skulde staa i samme Linie, - kan der opkastes Spørgsmaal, om Ordet „Ætlæg" i § 1 nødvendigvis maa tages i samme Betydning som i §§ 2 og 9? En streng Lovfortolkning leder unegtelig til at besvare dette bekræftende, hvoraf følger, at det maa være tilstrækkeligt, naar Gaarden i 20 Aar har været ejet af en Person og flere af hans Børn, den Ene efter den Anden. Derimod at binde sig saa strengt til Ordlyden, at det endog skulde være ligegyldigt, hvad enten Ascendenten eller Descendenten ejede Gaarden først, saa at Godset skulde odelshævdes ogsaa ved at gaa opad i Ætten*, vilde komme i en altfor aabenbar Strid med Odelsinstitutionens hele Væsen til at kunne antages, og følger heller ikke med nogen Nødvendighed af Ordene. Mærkes kan og, at i Lovkomiteens Forslag hed det i § 1 udtrykkelig: „Hvad enten Jorden i Løbet af de 10 Aar er forbleven hos første Ejer, eller er gaaet nedad i Ætlægget, bliver den ligefuldt Odelsjord, - - - Er derimod Jorden i Løbet af de 10 Aar - - - gaaet fra Børn til Forældre opad eller Syskende imellem, bliver den ikke Odelsjord". Og Storthingskomiteen, der udelod dette Tillæg og gav § 1 dens nuværende Form, havde dermed ingenlunde til Hensigt at forandre Meningen; men alene at gjøre Udtrykket kortere og præcisere**. Paa Grund heraf skulde man vistnok ledes til ogsaa at negte Syskende at lægge sin Besiddelsestid sammen, selv om Jorden forud har været ejet af deres fælles Parens; men dette synes dog formeget at stride mod Lovens Ord. Er derimod Jorden ikke kommen fra Forældrene, er det i ethvert Fald klart, at

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 27.

**) Se Storthingsforhandlinger for 1821, Maj. S. 535 og 572.

flere Syskende, som har besiddet den efter hinanden, ikke kan lægge sine Besiddelsestider sammen.

At de 20 Aar for Odelshævden, lige saa vel som for Ejendomshævden, maa have været uafbrudte, og at enhver Afbrydelse bevirker, at en ny Hævdsperiode maa begyndes, ligesom der heller ikke nogensinde kan blive Adgang til at sammenlægge flere ved Mellemrum adskilte Perioder, er en Selvfølge.

Som en saadan Afbrydelse kan man dog vistnok ikke betragte Skiftebehandling, hvad enten den finder Sted i Ejerens levende Live eller efter hans Død, og hvad enten Boet sluttes som solvent eller fallit*. Thi under Skiftet vedbliver dog Boet, der repræsenterer Fallentens eller den Afdødes Person, at fortsætte hans Ejendomsret, og den Udsættelse, som Ejerens eller Arvingens Raadighed over Ejendommen formedelst Skifteholdet er underkastet, synes ikke at kunne afskjære Baandet. Dette vil Ingen finde tvivlsomt ved Skifte i Vedkommendes levende Live; men Konsekvensen fører aabenbart til at antage det samme om Dødsboer. Thi den offentlige Skifterets Indskriden kan heller ikke her forandre Ejendomsforholdet, men har alene Indflydelse paa Ansvarspligten lige over for Kreditorerne. Den paabegyndte Odelshævd maa følgelig fremdeles løbe, medens Skiftebehandlingen varer. Udløber Hævdstiden under Skiftet, maa Odelen ansees for at være erhvervet for Besidderens hele Descendens i den foreskrevne Orden; udlægges Godset før Hævdstidens Udløb til et af hans Børn, og den udløber i dennes Besiddelsestid, bliver han Odelserhverver, og til hans Descendenter gaar Odelsretten da over. — Saa vidt vil man dog ikke kunne strække Konsekvensen af det her Anførte, at man skulde antage, at Odelshævd ogsaa kunde paabegyndes paa Jord, som under Skiftet maatte blive indkjøbt for

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 29–30.

Boets Regning. Med Hensyn til Besiddelsen af saadant Gods vil man ikke kunne sige, at Boet repræsenterer den Afdøde eller fortsætter dennes Besiddelse; her vil man vistnok betragte Boet særskilt som en juridisk Person, og saadanne kan naturligvis ikke erhverve Odel. Først fra Udlægget til nogen af Boets Vedkommende vil altsaa her Odelshævd kunne paabegyndes af denne.

Da Odelsloven af 1821 ganske har ophævet Fr. 5 April 1811, forstaar det sig, at ogsaa saadant Gods, som ifølge denne Fr. § 3 havde været undtaget fra Odelshævd, fordi Ejeren havde undladt at afgive Erklæring om, at det skulde være Odel undergivet, nu maa være underkastet Odelshævd efter den almindelige Regel i Odelsl. § 1, jfr. dog § 4 sidste Passus. Det synes dog, at Odelshævden i dette Tilfælde ikke uden Besidderens Vilje kan regnes før end fra denne Lovs Udgivelse; i modsat Fald kunde man komme til det Resultat, at denne Lov umiddelbart ved sin Udgivelse hæftede Odelsret paa forhen odelsfrie Ejendomme, og tillagde den tidligere Besiddelse Retsvirkninger, hvorfor den ved den da gjældende Lovgivning udtrykkelig var fritagen, hvilket vistnok vilde være at gaa Grl. § 97 for nær*.

Fremdeles kan Ægtefæller, som lever i Fællig, lægge sin Besiddelsestid sammen, saaledes, at hvis den ene bringer Jord ind i Boet, hvorpaa Odel endnu ikke er vundet, eller de under Ægteskabet kjøber Jord, „da odler de den fælles og for fælles Afkom, og det endog om kun den ene og hvilkensomhelst af dem oplever Odelshævdstiden." Derimod bliver Odelsret, som allerede var erhvervet af den ene Ægtefælle før Ægteskabet, ikke fælles (§ 5). — Tillægget „for fælles Afkom" vil alene sige, at Fællesbørnene bliver nærmest berettigede til den fælles erhver-

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 30—31.

vede Odel fremfor Særkuldbørnene, uden Hensyn til, at den anden Ægtefælle maaske ikke har været Medejer af Jorden under hele Hævdstiden, jfr. sidste Passus; men ikke enten at Odelserhvervelsen skal være betinget af, at der er fælles Afkom, eller at det fælles Afkom skal have en fortrinligere Odel end Ægtefællerne selv (jfr. Hstretsd. 8 Decbr. 1842, Retst. S. 769 fgg.).

Med Hensyn til den Odelsret, som vindes af Ægtefolk, gjælder end videre paa Grund af det fuldkomne Formuesfællesskab den særegne Regel, at hver af dem vinder Odel til det hele Gods, ikke blot til sin ene Halvdel deraf. — Opløses Ægteskabet ved Skilsmisse, eller Boet skiftes mellem dem som Følge af Fælligets Ophævelse, er det klart, at de fra dette Øjeblik af fortsætter Odelshævd og erhverver Odelsret hver for sig. Men den før Fællesskabets Opløsning forløbne Tid maa hvilkensomhelst af Ægtefællerne, der ved Delingen beholder Godset som sit, kunne sammenlægge med sin egen paafølgende Besiddelsestid, for at udbringe Hævdstiden*; selv om den, der ikke bragte Gaarden ind i Boet, kommer til at beholde den ved Delingen, synes det dog ikke at kunne negtes ham at beregne Hævdstiden lige fra den andens Erhvervelse af; thi ved Ægteskabets Indgaaelse i sin Tid blev en fuldstændig Enhed i Henseende til Formue, alene med Undtagelse af forhen erhvervet Odel, stiftet, saa at der ikke mere spørges efter, fra hvilken af Ægtefællerne de enkelte Gjenstande hidrørte, og man har ingensomhelst Hjemmel til at give den sednere Adskillelse tilbagevirkende Kraft til at udslette de Virkninger, som den tidligere Fællesbesiddelse allerede har medført. — Paa Børnenes Odelsret faar Forældrenes Skilsmisse saaledes ingen Indflydelse.

Med Hensyn til allerede fælles erhvervet Odel er det

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 33.

klart, at Adskillelsen ingen Indflydelse faar. Ægtefællerne er i Henseende hertil lige berettigede, og kan de ikke forenes herom, maa Odelsgodset deles mellem dem (5—2—68, jfr. 3—12—15). Men det er da ogsaa klart, at hver af dem maa beholde sin Odelsret til det hele Gods, uden at denne kan præskriberes, saa længe Godset er i den andens Besiddelse.

Andre Samejere end Ægtefæller erhverver naturligvis kun Odel ved egen Besiddelse overensstemmende med § 1, og kun til den Del, som tilkommer hver især. Er denne Del allerede tidligere særskilt betegnet i de offentlige Bøger (jfr. L. 12 Oktbr. 1857 § 1), og saaledes bestaar juridisk som særskilt Ejendom, opstaar ingen videre Vanskelighed. Men er det et virkeligt Sameje (pro indiviso), maa vistnok ogsaa det samme gjælde, saa at Vedkommendes Odelsret kun omfatter hans bestemte Anpart, der i Tilfælde bliver at udlægge ved en lovlig Delingsforretning, og det hvad enten Retten gjøres gjældende mod Fremmede eller mod en Medejer. — Et Interessentskab som juridisk Person kan naturligvis ikke odle.

§ 63.

Odelsrets Erhvervelse ved Mageskifte. Erklæring om Odelsfrihed.

Endelig bestemmer Odelsl. § 7, at Odelsjord kan mageskiftes mod Odelsjord med den Virkning, at Hver erhverver Odelen til den Jord, han bekommer, dersom intet Mellemlag gives. — Dette er imidlertid ikke nogen egentlig Erhvervelse, men alene en Ombytning af Odelsret, og det Særegne er alene, at det her er tilladt at overdrage Odelsretten i Forbindelse med Ejendomsretten. — Paa Grund af Artikelens ubetingede Udtryk er man nødt til at antage, at enhver odelsberettiget Ejer paa denne Maade kan disponere ikke alene over de Fjerneres, men ogsaa over de Nærmeres Odel, og heller ikke kan Udtrykket „lige for lige“ forstaaes saaledes, at denne

Adgang er betinget af, at der virkelig finder et ligeligt Forhold Sted mellem Magelæggene. Dog maatte Dispositionen vel være ugyldig, naar disse var saa aabenbar uforholdsmæssige, at Mageskiftet kjendelig alene var simuleret, og at derunder skjulte sig en virkelig Gave. Gives der Mellemlag, er det et delvis Salg, og da bestemmes der udtrykkelig, at hver Ret søger den Odel, som før tillaa den.

Fra Regelen i Odelsl. § 1, ifølge hvilken Odelsretten, naar Betingelserne for samme var tilstede, erhvervedes ved en Retsnødvendighed, uden Hensyn til Besidderens Ønske, har nu L. 28 Septbr. 1857 § 2 foretaget en vigtig Afændring, idet den har tilladt Ejeren af Jord, hvis Odelshævdstid ikke er udløben, at forebygge Odelsrets Erhvervelse ved, før Hævdstiden udløber, at afgive en skriftlig Erklæring om, at Ejendommen skal være fri for Odel, hvilken Erklæring skal skrives paa stemplet Papir Nr. 3 og thinglyses. Dette bør vistnok forstaaes saaledes, at ogsaa Thinglysningen maa være skeet før Hævdstidens Udløb. — At frigjøre Jorden for allerede erhvervet Odel staar derimod ikke i Odelserhververens Magt; thi hans Descendenters Odelsret er, fra det Øjeblik Retten er erhvervet, en selvstændig Ret, som ikke vilkaarlig kan berøves dem (Odelsl. § 8). Har imidlertid Odelserhververen ingen Descendenter, eller han erholder de tilværendes Samtykke, maa han, trods Udtrykkene i L. 1857, naarsomhelst, ogsaa efter at Odelshævdstiden er udløben, have Adgang til at erklære Ejendommen odelsfri; thi ifølge Odelsl. § 8 jfr. 2 er Enhver berettiget til at frasige sig Odelsretten saavel for sig selv som for sin Hustru, med hvem han lever i Fællig, om de ejer Odelen fælles, med den Virkning, at de Børn, som sednere fødes, ingen Odelsret faar. — En Erklæring om Odelsfrihed kan naarsomhelst tilbagekaldes, og Hævdstiden regnes da fra Tilbagekaldelsens Thinglysning. En kontraktmæssig

Aftale f. Ex. i Overdragelsesdokumentet om, at en Gaard for bestandig skal være odelsfri, synes ikke at være forbindende og vilde vel derhos som oftest mangle retlig Interesse.

§ 64.

De odelsberettigede Personer.

Spørgsmaalet om, hvilke Personer er odelsberettigede til et Gods, er afgjort i Odelsl. § 2 (jfr. Fr. 14 Jan. 1771 §§ 2 og 4). Efter dette tilkommer Odelsret alene Descendenterne af den Besidder, i hvis Ejendomstid Odelshævden er udløbet, altsaa ikke Ascendenterne, ligesaalidt som Afkommet af de tidligere Besiddere, hvis Besiddelse har bidraget til Rettens Erhvervelse. Hvorvidt Odelsarvingerne er fødte før eller efter Odelsrettens Erhvervelse, er ligegyldigt.

Slegfredbarn er odelsberettiget til sin Moders Odelsgods lige med ægte Barn, men til Faderens kun, hvis det lyses i Kuld og Kjøn (jfr. Arvel. § 5). Barn, der er avlet i Hor eller Blodskam, synes lige saa lidt at kunne tillægges Odelssom Arveret efter den skyldige Parens.

Odelsretten tilkommer Erhververens Descendens i uendelige Led (§ 3), uden at ophøre ved nogen Generation. Efter de ældre Love ophørte derimod Odelsretten, naar Godset kom over i en anden Linie, ved 7de Led kanonisk Regnemaade (medens Arveretten allerede stansede ved 5te Led), se G. L. 282, jfr. M. L. VI. 1, Chr. IV. L. 2, Chr. V. L. 5—2—2.

Ligesom imidlertid alle nærmere Odelsbaarnes Odelsret gaar tabt, naar nogen fjernere har besiddet Godset i 3 Aar (Odelsl. § 9, jfr. L. 1857 § 3), saaledes bestemmer Odelsl. § 2, jfr. Dissenterl. 16 Juli 1845 § 18 og Arvel. § 81, at Ingen ansees for odelsbaaren, som er født, efter at Godset er gaaet ud af Familien. — Hensigten med sidstnævnte Bestemmelse er aabenbart den, at Enhver, som erhverver et Gods,

hvorpaa der hviler Odel, skal ved selve Erhvervelsen kunne vide, hvilke Odelsberettigede der til samme gives, og af hvem han saaledes kan paaregne Gjenløsning. Paa Grund heraf maa man, hvor varsom man ellers maa være ved at fravige Ordene i en saa vilkaarlig Lov som Odelsloven, dog vistnok være berettiget til at udvide Bestemmelsen i § 2 derhen, at Godsets Overgang til en fjernere Linie sættes ved Siden af Udgang af Familien i Forhold til de nærmere Linier*. Antog man ikke dette, vilde, naar en Mand havde solgt sit Odelsgods til sin eneste Datter, og han sednere fik en Søn, denne med Hjemmel af Odel kunne fratage sin Søster Gaarden, hvilket vilde være altfor urimeligt. Det er af historiske Grunde forklarligt, at Odelsloven i § 2 ikke har haft andet end Forholdet mellem samtlige de Berettigede og aldeles Uberettigede for Øje; men ligesom den i det Hele, hvor den behandler Odelsberettigelsen (jfr. § 9), stadig sætter Fjernere i Forhold til Nærmere ved Siden af ganske Fremmede, saaledes anbefaler denne Forstaaelse sig lige saa meget ved sin Naturlighed som ved sin praktiske Hensigtsmæssighed. Har saaledes selve Odelserhververen solgt Godset til sin Søn, faar ingen af hans sednere fødte Børn eller de ældre Sønners efter Salget fødte Afkom Odelsret til samme; hvorimod naturligvis hans før Salget fødte Datter transmitterer Odelsretten paa sine efter Salget fødte Børn, da hun er fjernere end Godsets Besidder.

Kommer Godset inden Præskriptionstidens Udløb atter tilbage til Familien eller til en nærmere Linie, synes derved Odelsretten at maatte ansees som gjengiven ikke alene den, som atter har bragt Godset tilbage til Ætten, og hans Descendenter, men ogsaa til alle de Fjernere, uden Hensyn til, om de er fødte før eller siden (jfr. Hstretsd. 13 Decbr. 1850, Retst.

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 41 jfr. S. 130.

1851 S. 25 fgg.). At forstaa Udtrykket saa strengt, at alle de Individer, som er fødte i et Tidsrum, hvori Godset var ude af Familien, skulde ansees som ikke odelsberettigede for bestandig*, synes ikke at have nogen rimelig Grund og tilsiges heller ikke med Nødvendighed af Lovens Ord, der ved Udtrykket: „er gaaet ud af Familien" aabenbar tænker sig, at Godset fremdeles er ude af Familien, saa at der opstaar Spørgsmaal om, hvem der er berettiget til at løse det tilbage, - ligesom den her bestridte Mening vilde føre til det urimelige Resultat, at af flere Søskende de ældste ikke vilde være odelsberettigede, men derimod de yngre, - medens paa samme Tid dog deres fælles Parens endnu kunde have sin Odelsret i Behold. — Er det altsaa den Nærmeste af alle Odelsberettigede, der inden Præskriptionstidens Udløb bringer Godset tilbage i Familiens Besiddelse, udslettes derved Virkningen af dets Udgang aldeles.

Tidspunktet for Godsets Udgang af Familien maa vistnok ligesom Præskriptionstiden beregnes fra Afhændelsesdokumentets Thinglysning.

Med Hensyn til uægte Børn kan det være tvivlsomt, hvorvidt man i denne Henseende skal lægge Vægt alene paa Fødselstiden, eller tillige paa Kuldlysningstiden. Uagtet det fra een Side betragtet kunde synes rimeligst at fordre, at Barnet, for at kunne gjøre Odelsret til Faderens Odelsgods gjældende, maatte være ikke alene født men ogsaa kuldlyst før Godsets Afhændelse, efter som det kunde synes ubilligt, om det skulde staa i Faderens Magt ved en vilkaarlig Handling at skabe en Odelspretendent, som ikke ved Afhændelsen fandtes, synes man dog ikke at have tilstrækkelig Hjemmel til at statuere en saadan Indskrænkning i Lovens Bud**. Odelsloven fordrer jo

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 41.

**) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 41. Colletts Personret II. S. 331.

blot, at Barnet skal være „født" forinden Afhændelsen, og tilføjer om Slegfredbørn alene, at de skal være kuldlyste, uden at fastsætte noget Tidspunkt herfor. Og efter Arvelovens Opfatning af Kuldlysningen som en blot Anerkjendelse af et naturligt Faktum, synes man ogsaa at maatte sige, at Erhververen af et Odelsgods lige saa vel bør være belavet paa at træffe en Prætendent i Afhænderens uægte som i hans ægte Børn, da han ingen Ret har til at vænte eller at betinge sig, at førstnævnte ikke skal kuldlyses.

At Ingen, som ikke selv er odelsberettiget, eller som har tabt eller frasskrevet sig sin Odelsret, derefter kan transmittere nogen Odelsret paa det Afkom, som sednere fødes, er ligefrem.

§ 65.

Odelssukcessionen.

Odelsarvefølgen er ifølge Odelsl. § 3 agnatisk-kognatisk, regnet fra første Forhverver, efter Førstefødselsretten; dog saaledes, at, naar Godset først er kommet i en Linies Besiddelse, gaar Odelen ej til en fjernere Linie, saa længe Nogen af hin er tilbage.

Efter den ældre Lovgivning lige til Christian den Femtes Lovbog fulgte Odelsretten med nogle Indskrænkninger Arvegangen, saaledes at enhver eo ipso blev nærmest Odelsmand til den Odelsjord, som tilfaldt ham i Arv; kun i enkelte Tilfælde kunde visse af de andre Frænder fordre at tilløse sig samme, og da som oftest med en Femteparts Afslag i Prisen*. Mellem flere lige nære Odelsarvinger blev Odelsjorden delt (5—2—68); dog havde ældste Søn ifølge 5—2—63, Fr. 31 Maj 1737 og 26 Maj 1752 Ret til at tiltræde Hovedbølet udelt (Aasædesretten). — Eftersom Odelsrettens Egenskab af Løs-

*) Se Ugebl. f. Lovk. VI. S. 58.

ningsret mere og mere traadte i Forgrunden, maatte nødvendigvis den Grundsætning gjøre sig gjældende, at altid een var den nærmest Berettigede af Alle, og som Følge heraf maatte der opstilles en vis Orden mellem de Odelsbaarne; om en saadan kunde der vistnok ogsaa før blive Spørgsmaal (jfr. 5—3—1, 2, 5, 10), men dog, saa længe Odelsretten væsenlig var Forkjøbsret, alene i det mindre hyppige Tilfælde, at flere Odelsbaarne samtidig meldte sig for at kjøbe, og Lovene udtaler sig intetsteds udtrykkelig herom. Den Regel, som da i Praxis gjorde sig gjældende, var den, at den agnatisk-kognatiske Sukcession, - altsaa den samme, som i Henseende til Aasædesretten gjaldt mellem Medarvinger, - var den for Odelsretten gjældende, men saaledes, at ved Odelssukcessionen Slægtskabet altid beregnedes fra første Odelserhverver, medens ved Aasædesretten alene Forholdet til sidste Besidder kommer i Betragtning. Men idet man saaledes ved Odelssukcessionen fik Individer, hørende til forskjellige Linier, fremkom derved det urimelige Resultat, at selv en Mands eneste Arving, naar dette var en Kvinde, efter hans Død kunde med Hjemmel af Odel berøves sin Gaard af en Person, der var fjernere end hendes Fader. Om saaledes Odelserhververen selv havde solgt sin Gaard til sin ældste Søn, kunde efter dennes Død, naar han kun efterlod sig Døtre, den yngre Søn fratage sin Broderdatter hendes Faders Gaard (Farbroderretten). Denne forhadte Indretning vilde Storthinget i 1821 afskaffe, og tilføjede derfor § 3 Litr. a, hvorved Odelsarvefølgen gjordes lineal for den Odelsberettigede, som havde taget Godset i Besiddelse; medens Loven iøvrigt beregner Sukcessionen fra første Erhverver efter den agnatisk-kognatiske Regel (Litr. b) og Førstefødselsretten (Litr. c).

Det følger af det her Anførte, at der ved „nærmeste Odelsberettigede" i § 3, a maa forstaaes den relativt, eller

sammenlignet med dem, med Hensyn til hvilke Spørgsmaalet opkastes, nærmeste, ikke den absolut, eller i Forhold til hele Sukcessionen, nærmeste*, saa at altsaa ogsaa anden Søns Datter gaar foran tredie Søn og dennes Afkom, naar hendes Fader allerede havde taget Godset i Besiddelse. Antog man ikke dette, vilde Loven af 1821, tvertimod sin udtrykkelige Hensigt**, alene for den ene Linies Vedkommende have afskaffet Farbroderretten, men ladet den bestaa for de øvrige, ligesom deraf ogsaa det lidet rimelige Resultat vilde følge, at det kunde komme til at bero paa de nærmere Liniers Forgodtbefindende, hvorvidt Besidderskken skulde kunne rokkes i Besiddelsen af sin Faders Odelsgods af de fjernere Agnater eller ikke; thi de nærmere vilde da have det i sin Magt, ved udtrykkelig at frasskrive sig sin Odelsret, at gjøre Besidderskens Fader til den absolut nærmeste, men, ved at negte at give en saadan Frasskrivelse, at bevirke, at hun kunde fordrives af dennes yngre Brødre, - uagtet saavel det ene som det andet jo maatte være dem, al den Stund de ikke selv skjøttede om at benytte sin Odelsret, aldeles uvedkommende. — Odelsarvefølgen efter § 3 er altsaa ganske den samme som Aasædesarvefølgen efter § 11, naar blot de forskjellige Udgangspunkter tages i Betragtning, nemlig at Odelssukcessionen regnes fra Odelserhververen og Aasædessukcessionen fra sidste Besidder. Fastholder man dette, vil det sees, at det lineale Element i den første: at Kognaterne i den Linie, i hvis Besiddelse Godset engang er kommet, gaar foran Agnaterne i de fjernere Linier, ingenlunde bringer Strid men tvertimod Overensstemmelse mellem § 3 og § 11. Thi hvor ældste Søn har taget Godset i Besiddelse, er ogsaa efter § 11 hans Datter nærmere berettiget end hans Broder, der ikke engang nogen Aasædesret

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 45.

**) Se Storthingsforhandlinger 1821 Maj S. 569.

har; opstaar derimod Spørgsmaal om et af Stamfaderen efterladt Gods, gaar saavel efter § 3 som efter § 11 yngre Søn foran ældste Søns Datter. Blandt flere Medarvinger bliver altsaa, - med en enkelt Undtagelse, - den nærmest aasædesberettigede efter § 11 altid ogsaa nærmest odelsberettiget efter § 3. Derimod er det naturligvis en klar Sag, at hele andre Linier kan være nærmere odelsberettigede end nogen af dem, uagtet disse ingen Arveret, og følgelig heller ingen Aasædesret har.

For at udfinde den i hvert enkelt Tilfælde nærmest Odelsberettigede, maa man følgelig først se hen til, om Godset er kommet i nogen odelsberettiget Ejers Besiddelse. Er dette Tilfældet, bliver der, saa længe der er Nogen tilbage af dennes Linie, ikke Spørgsmaal om nogen fjernere Linie, og Undersøgelsen indskrænkes altsaa til dem af de fra Odelserhververen udgangne Linier, der efter den agnatisk-kognatiske Sukcessionsorden og Førstefødselsretten (§ 3 b og c) er nærmere end den, i hvilken Godset er kommet. Blandt samtlige de til disse hørende Individer afgjør da Forholdet til Odelserhververen efter § 11 Enhvers Nærhed til Odelen. — Er Odelserhververen selv Godsets Besidder, falder følgelig Odels- og Aasædesretten ganske sammen; er sidste Besidder den absolut nærmeste Odelsmand, er hans Descendenter efter Ordenen i § 11 de nærmeste saavel til Odel som til Aasæde; men derhos kan der gives fjernere Odelsmænd, som ingen Aasædesret har. Er derimod sidste Besidder en fjernere Odelsmand, kan hans aasædesberettigede Descendenter, ligesom han selv, fordrives af de nærmere Odelsbaarne i de nærmere Linier (dog med Iagttagelse af Budet i § 2); hvorimod de, der ikke havde kunnet fordrive Besidderen, heller ikke har det i sin Magt at fordrive nogen af hans Descendenter.

Ved at „have taget Godset i Besiddelse“ maa forstaaes

Ejendomserhvervelse. At det skal være ifølge Arv, kræves ikke. Har sidste Besidder ejet Godset i 3 Aar, er hans Afkom naturligvis altid de nærmest berettigede.

§ 66.

Afvigelser fra den regelmæssige Sukcessionsorden.

Fra den i forrige § opstillede Hovedregel indeholder Odelsl. § 5 sidste Del samt § 13 Undtagelser.

Ifølge den førstnævnte § skal, hvor Ægtefolk har odlet et Gods i Fællig, altid Fællesbørnene være nærmest odelsberettigede fremfor Særkuldbørnene, og det saaledes, at, hvor den længstlevende af Forældrene, medens Odelshævden gik fremad, har ejet Jorden i Fællig med flere Ægtefæller, viger dog Odelen først til Fællesbørnene efter den første Ægtefælle, med hvem Jorden ejedes i Fællig, om end denne Ægtefælle ikke oplevede Hævdstiden, men samme fuldendtes i den sednere Ægtefælles Tid. Inden samme Kuld kommer derimod de almindelige Sukcessionsregler til Anvendelse. Hvorvidt Barnet er avlet før eller efter Ægteskabets Indgaaelse, kommer her, som sædvanlig, ikke i Betragtning.

Da et saadant Fortrin ikke er givet Fællesbørnene med Hensyn til Aasædesretten, kan herigjennem opstaa Kollision mellem Odels- og Aasædesret ogsaa mellem Medarvinger indbyrdes, idet ældste Søn ubetinget er nærmest aasædesberettiget, selv om han er Særkuldsøn eller Slegfredbarn. Denne Kollision maa da fornuftigvis løses saaledes, at Odelsretten, som medførende Løsningsret, ansees som en forstærket Aasædesret, og det odelsberettigede Fællesbarn saaledes gives Fortrin paa selve Skiftet. — Med Hensyn til Ægtefællernes særskilte Odel, ligesom til endnu ikke odelshævdet Gods, kommer derimod den almindelige Regel i § 11, uden Hensyn til Kuld, ligefrem til Anvendelse.

Er der ingen Fællesbørn men kun Særkuldbørn, bliver disse odelsberettigede efter de almindelige Regler; er der Særkuldbørn paa begge Sider, bliver der ingen anden Udvej end at dele Godset lige mellem begge Kuld, paa samme Maade som naar Konflikten opstaar mellem Ægtefællerne selv*. Dog maa, som bemærket, paa Grund af Forældrenes fælles Odelsret til det hele Gods, enhver af disse have fortrinlig Odel til hele Gaarden fremfor den andens Særkuldbørn, og af samme Grund synes, lige over for Fremmede, ethvert af Særkuldene at maatte kunne gjøre Odelsret giældende til det hele Gods.

Den anden Undtagelse fra Hovedregelen for Odelssuksessionen, nemlig § 13 jfr. § 12 og 14, har derimod til Hensigt at forebygge Konflikt mellem Odelsret og Aasædesret. — Odelsl. § 12 jfr. L. 16 Maj 1860 bestemmer nemlig i Lighed med de ældre Love, at, hvor Arveladeren efterlader sig flere Gaarde, skal den Aasædesberettigede dog ikke have mere end een af dem (Hovedbølet) for sig og sin Linie, men ogsaa de øvrige Børn skal, saa langt tilstrække kan, for sig og sine Linier tildeles hver sin Gaard efter eget Valg i den Orden, hvori Aasædesretten gaar i Arv. Og § 14 (jfr. Fr. 14 April 1769) tillader endvidere Arveladeren under visse Betingelser at udstykke Hovedbølet mellem sine Børn. — For at nu ikke disse Forføjninger bagefter skal kunne omstødes med Hjemmel af Odelsret, bestemmer § 13 (jfr. M. L. VI. 1, Chr. IV. L. 2, Chr. V. L. 5—5—2), at, hvor saadan Fordeling har fundet Sted, og Jorden er Odelsjord, skal Odelen forblive i dens Linie, som har valgt, uden at de nærmere Odelsbaarne i Ætten kan gjøre sin

*) For Aasædesrettens Vedkommende bør derimod vistnok alene Børnenes Alder og Kjøn, uden Hensyn til Kuld, være det afgjørende. Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 53 og 178. Hallagers Arveret S. 221.

Odelsret gjældende, saa længe Nogen er tilbage af Vælgerens Afkom. Næst denne følger saa den nærmeste af de Linier, som ved Delingen ingen Jord fik, og først naar ingen saadan gives, gaar Odelen til den nærmest Berettigede i de Linier, som før fik Jord. — Det er klart, at her kun tales om Ordenen mellem de Aasædesberettigede (Arveladerens Afkom) indbyrdes; gives der andre, endnu nærmere Odelsberettigede end Arveladeren selv, har disse naturligvis sin Ret forbeholden.

Det er af hele Sammenhængen kjendeligt, at Odelsl. i § 13 tænker sig, at Jorden vedbliver at være i Vælgerens eller hans Linies Besiddelse. Dette er dog ikke gjort til nogen ligefrem Betingelse, og det maa derfor vistnok antages, at den ifølge § 13 foretagne Ordning af Odelsretten forbliver den endelige ogsaa i det Tilfælde, at en endnu nærmere Odelsberettiget optræder og fordriver Vælgeren fra Gaarden, dersom sednere noget Løsningssøgsmaal opstaar.

Iøvrigt maa det vel bemærkes, at den her gjorte Afændring i Odelssuksessionen er afhængig af, at Aasædesret bliver gjort giældende. Undlader den yngre Søn paa Skiftet at træffe det ham tilkommende Valg, kan han ikke sednere imod den nærmere Odelsmand, som maatte have tiltraadt samtlige Gaarde, paaberaabe sig nogen fortrinlig Ret, og han synes ikke engang at have Adgang til ved en udtrykkelig Reservation under Skiftet at forbeholde sig i Fremtiden at erholde den ene Gaard udleveret af sin ældre Broder. Paa den anden Side behøver ikke den nærmere Odelsberettigede at gjøre sin Aasædesret gjældende, men beholder sin Odelsret ligefuldt, om han end ikke paa Skiftet lader sig udlægge nogen Gaard. Men da Bestemmelsen om, at de yngre Børn og deres Linier skal have fortrinlig Odelsret til de Gaarde, de har valgt, er betinget af, at alle de nærmere Linier har faaet sig Gaarde udlagte, er det klart, at man, hvor haardt det end kan synes, ikke vil kunne

negte den nærmere Odelsmand, der under Skiftet ingen Gaard har ladet sig udlægge, sednere med Hjemmel af Odelsret at indtale fra de fjernere Berettigede en af de dem udlagte Gaarde efter sit eget Valg. Den, der saaledes bliver fordreven, kan da igjen paa samme Maade fordrive en af de Fjernere og saa fremdeles. Mærkes maa dog, at det kun er een Gaard, hver af de nærmere Odelsmænd, som ingen Gaard har faaet paa Skiftet, eller som er blevne fordrevne fra den Gaard, de har faaet, er berettigede til paa denne Maade efter eget Valg at fratage de fjernere odelsberettigede Medarvinger. Thi saasnart den Nærmere har faaet en Gaard, kommer Raden til den Fjernere at vælge, og den Nærmere kan ej ved at udeblive fra Skiftet tilvende sig en større Ret. Det forstaar sig derhos, at de Nærmere, der er udeblevne fra Skiftet, maa gjøre sin Ret gjældende inden den almindelige Præskriptionstid 3 Aar, da de i modsat Fald taber sin Odelsret og det til samtlige Ejendomme, eftersom de havde haft Ret til at indløse hvilkensomhelst af disse. Gjør de derimod sin Ret gjældende, bevarer de sin Odelsret til de Ejendomme, hvorfra de fjernere Linier efter § 13 ikke kunde fortrænges. — Er der flere Gaarde end Børn, tilkommer, efter at hver i sin Orden har valgt en Gaard, den Nærmeste alt, hvad der bliver tilbage.

Hvad her er anført om § 12, gjælder ogsaa, hvor Arveladeren med Hjemmel af § 14 har anordnet Hovedbølets Deling. — Det er fremdeles klart, at Fordeling af Ejendommene efter § 12 paa samme Maade som Hovedbølets Deling efter § 14 maa kunne foregaa lige saa vel i Arveladerens levende Live, som efter hans Død, og at dens Indvirkning med Hensyn til Odelsretten efter § 13 i begge Tilfælde maa blive den selvsamme.

Efterlader i det i §§ 12 og 14 nævnte Tilfælde Arveladeren sig Børn af forskjellige Kuld, og de efterladte Gaarde er

odlede i Fællig, kan der opkastes Spørgsmaal om, i hvilken Udstrækning Bestemmelsen i § 5 sidste Del skal bringes i Anvendelse, nemlig om det fortrinsberettigede Kuld udelukkende kan fordre samtlige Gaarde sig udlagte, eller blot fortrinsvis skal tilfredsstilles, saaledes, at, naar alle de dertil hørende Børn har faaet hver sin Gaard, de øvrige Gaarde skal udlægges til Børnene af de øvrige Kuld. Uagtet den sidste Mening unegtelig har Billigheden for sig, synes dog overvejende Grunde at tale for den første. Thi om hver enkelt i Fællig odlet Gaard gjælder Bestemmelsen i § 5, at Børnene af den første Ægtefælle, med hvem Jorden ejedes i Fællig, har fortrinlig Odelsret, og ligesom denne Bestemmelse i Almindelighed gaar foran for Regelen i § 11, saaledes bør den ogsaa foretrækkes for § 13, der ligefrem slutter sig til § 11. Mellem Børnene af et og samme Kuld maa derimod Reglerne i §§ 12—14 komme til Anvendelse.

Endelig maa det bemærkes, at efter Ordene i § 13 skal der ved Bestemmelsen af, hvem der er nærmest odelsberettiget til de overensstemmende med §§ 12—14 udlagte Ejendomme næst Sælgeren og hans Afkom, - saa længe ikke alle de fra Arveladeren udgangne Linier har bekommet Jord, alene tages Hensyn til selve Liniens Nærhed, altsaa til det Forhold, hvori dens Hoved stod til Arveladeren, uden Hensyn til de Individer, ved hvem den repræsenteres, naar Spørgsmaalet opstaar. — Er derimod ingen Linie tilbage, som ikke har faaet Jord, gaar Odelen overensstemmende med den almindelige Regel til den nærmest Berettigede inden Descendensen i det Hele, hvorved altsaa de nuværende Individers Slægtskabsforhold til hin Arvelader bliver det afgjørende. — Havde saaledes en Mand efterladt sig 2 Gaarde og 4 Sønner, hvoraf altsaa den 3die og 4de paa Skiftet ingen Jord erholdt, da tilfalder, naar den ene af de ældre Linier uddør, den vakante Odel altid 3dje

Søns Linie, selv om der i denne for Tiden blot findes Kvindeled, medens 4de Søns Linie repræsenteres af Agnater. Havde derimod alle 4 Sønner i sin Tid faaet sin Gaard, vilde den ved en Linies Uddøen vakante Odel tilfaldet den yngre Linies Agnater fremfor Kognaterne i de ældre Linier.

§ 67.

Odelsmandens Ret og dens Beskaffenhed.

Odelsmandens Ret er det i sin Tid at erholde det odlede Gods til Ejendom, mod derfor at betale, hvad det er værd efter uvillige Mænds Taxt.

Fra det Øjeblik, da Godset blev odlet, striver sig Odelsmandens Ret; saaledes som Godset dengang var, kan enhver Odelsmand i sin Tid kræve at erholde samme.

Men paa den anden Side maa det heller ikke glemmes, at de mellemkommende Besiddere, hvad enten disse er odelsbaarne eller ikke, er fulde Ejere, og at følgelig deres Dispositioner med Hensyn til Godset har Krav paa at respekteres, for saa vidt de ikke direkte strider mod Odelsretten. Ligesom der altsaa aldrig kan paalægges de mellemkommende Ejere noget særskilt Ansvar for Gaardens Forringelse (jfr. alene § 28), saaledes maa omvendt Odelsmanden finde sig i at modtage Godset i den Stand, det ved Løsningen befindes, altsaa være saavel forpligtet som berettiget til at modtage de nye Bygninger og andre Indretninger, Forbedringer o. s. v., som maatte være gjorte, og betale dem efter deres Værdi. — Det er altsaa alene Dispositioner, som umiddelbart rammer selve Godsets Substans, eller som forhindrer dets Erhvervelse efter dets sande Værdi, med Hensyn til hvilke der kan blive Spørgsmaal om, hvorvidt de er forbindende for Odelsmanden.

Aller klarest stiller dette sig med Hensyn til virkelige Afhændelser af Substansen. Lige saa vel som det hele Gods,

saaledes kan Odelsmanden naturligvis indtale de enkelte Parceller, som maatte være blevne samme fraskilte, og han er nødt til at gjøre dette inden 3 Aar, hvis han ikke vil se sin Odelsret til Parcellen præskriberet (§ 9). Den eneste Afhændelse, som bliver forbindende for Odelsmanden, er Mageskifte uden Mellemlag (§ 7), hvorom ovenfor er handlet.

Med Hensyn til indrømmede Servituter er Spørgsmaalet tvivlsommere. Den Betragtning, at Servituter er afløste Bestanddele af selve Ejendomsretten, er i og for sig ikke afgjørende, da det, som her spørges om, netop er, hvorvidt man skal anvende, hvad der gjælder om Afstaaelse af Dele af Rettens Gjenstand, paa Afstaaelse af Dele af Retten selv. Men da man dog endnu mindre kan henføre Servituter under Reglerne i § 31, der kjendelig alene angaar Ydelser og temporære Brugsrettigheder, og da den Forringelse i Værdi og Betydning, som Rettens Gjenstand undergaar derved, at enkelte af de Beføjelser, som Ejendomsbegrebet indbefatter, for bestandig udsondres dersra, er aldeles ligeartet med den, som bevirkes ved en materiel Formindskelse, - synes det at være rettest at behandle begge Tilfælde lige, og følgelig anse paahæftede Servituter som Gjenstand for Indløsning*, dog saaledes, at Adgangen til at afløse Servituten først indtræder, og, som Følge heraf, Præskriptionstiden først begynder at løbe, fra selve Godsets Indløsning.

Antages dette, skulde det samme konsekvent ogsaa antages, hvor Servituter, som Odelsgodset besad over en anden Ejendom, maatte være opgivne; thi disse er, juridisk taget, virkelige Bestanddele af den herskende Ejendom (jfr. ovf. S. 133), og skulde saaledes ikke med bindende Virkning for de Odelsbaarne kunne fraskilles denne. Men i Praxis vil man dog, i det mindste ved

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 68 og 102.

negative Servituter, neppe indgaa herpaa, af Hensyn til de urimelige Resultater, hvortil det vilde lede. Sandsynligvis vil man da sige, at Odelsretten i sig selv alene omfatter selve den odlede Grund, og at Servituterne vel i Forbindelse med hin, men ikke særskilt, kan indtales ved Odel. Var derfor selve Odelsgodset solgt til Ejeren af den tjenende Grund, vilde man vistnok ingen Betænkelighed have ved at tilstede dets Løsning ledsaget af den det tilkommende Servitut, i alle Fald saalænge denne ikke tillige faktisk var ophævet; men var Servituten særskilt afhændet, vilde man vel anse den som bortfalden for bestandig. — At det her Anførte saa meget mere gjælder Afgifter af en fremmed Ejendom til Odelsgodset, der er afstaaede fra samme, er ganske indlysende, hvorom nedenfor S. 304

Hævdede Servituter kan naturligvis, lige saa lidt som den med samme Adkomst stiftede Ejendomsret, rokkes med Hjemmel af Odel; thi Hævd er en originær Erhvervelsesmaade.

At Odelsmanden heller ikke fra sin Side kan foretage nogen partiel Løsning, men maa løse hele Godset eller saa meget af samme, som befinder sig i samme Ejers Besiddelse, er en Selvfølge. Underbrug maa følge med den Gaard, de tilligger (§ 12). Derimod kan Odelsmanden hverken tvinges til eller fordre at løse Grundstykker, som sednere maatte være tillagte Odelsgodset; tvertimod kan der til disse gjerne existere en særskilt Odelsret. — Med Hensyn til Servituter, som tidligere har paahvilet Odelsgodset, men hvorfor Besidderen, efter at det er odlet, har frigjort samme, saavel som med Hensyn til Servituter over andre Ejendomme, som Besidderen sednere maatte have erhvervet for samme, kan den nysanførte Regel klarlig ingen Anvendelse faa. Deslige Forføjninger vil altid maatte betragtes som Forbedringer ved, ikke som selvstændige Tillæg til Odelsgodset, og i ethvert Fald blive at medtage under Taxten.

Laa det odlede Gods i Fælleskab og derfra sednere er blevet udskiftet, være sig i Mindelighed eller ved formelig Forretning, er det en Selvfølge, at den passerede Akt bliver bindende for alle de Odelsbaarne, uden Hensyn til deres Nærhed, da Udskiftningsloven ingen Indskrænkning indeholder i denne Henseende (jfr. Udskiftningsl. 12 Oktbr. 1857 § 22). Kun hvor Mellemlag er givet, og saaledes en virkelig Afhændelse har fundet Sted, synes Odelsmanden at kunne kræve at indløse den til dette svarende Andel af Jorden, der da maatte bestemmes ved en lovlig Delingsforretning (L. 28 Maj 1845). Dog synes heller ikke dette at gaa an, uden hvor Mellemlaget er givet som Vederlag for en virkelig større Part af Samejet, og hvor følgelig særskilt Skyldsætning har maattet finde Sted (jfr. Udskiftningsl. § 9), altsaa ikke hvor Vederlaget alene er givet for at muliggjøre en hensigtsmæssig Udskiftning (Udskiftningsl. § 18, d, jfr. L. 9 Maj 1863 § 3), ligesaalidt som hvor der blot er givet Bidrag til Udflytning, da Mellemlaget i disse Tilfælde ikke betegner nogen Formindskelse af Ejendommens sande Størrelse.

At enhver Forføjning med Hensyn til Odelsgodset, som er truffen, forinden det blev til Odel, er bindende for Odelsmanden, forstaaes af sig selv (jfr. Odelsl. § 24 og 31). At Odelsmanden, hvor han som Arving paa Skifte tiltræder sit Odelsgods, hvis han er Bosliddsmand, maa kunne rygge den paa samme siddende Lejlænding, uanseet Udtrykkene i § 31, selv om Gaarden var bortbygslet, før den blev til Odel, følger af 3—13—1, jfr. Fr. 18 Oktbr. 1780; men dette er netop ikke med Hjemmel af Odelsret, men alene som Arving, og samme Ret har han endog, om han selv havde indsat Lejlændingen.

§ 68.

Fortsættelse. Odelsrettens Sammenstød med andre Rettigheder i Odelsgodset.

Med Hensyn til de angaaende Odelsgodset, efter at det er odlet, stiftede Kontrakter, indeholdes Reglerne om deres forbindende Kraft lige over for Odelsmanden i Odelsl. §§ 24 og 31. — I den førstnævnte § omtales Pantsættelse, hvilken Loven behandler i Forbindelse med Reglerne for Løsningssummens Ansættelse, da Pantegjælden enten træder istedet for, eller ligefrem kommer til Afdrag i denne. Regelen er, at den fjernere Odelsmand ubetinget maa respektere den Pantsættelse, som er skeet af den nærmere, altsaa, hvis Pantegjælden overstiger Taxtsummen, overtage samme. Panthæftelser, der er Godset paadragne af den Fjernere, behøver den Nærmere derimod ikke at respektere, for saa vidt de overstiger Taxtsummen, men kan, for saa vidt de ikke kommer til Likvidation i denne (§ 23), erklære dem sig uvedkommende, og vistnok ogsaa enten efter erhvervet Mortifikation, eller naar Dommen i Løsningssagen har overstaaet fatalia restitutionis, eller ved Højesteretsdom er stadfæstet (L. 19 Aug. 1845 § 2), kræve de Løsningssummen overskydende Hæftelser udslettede af Pantebogen. — At Ordene „nærmest odelsberettiget" i § 24 bør forstaaes om den relativ til Løsningsmanden nærmeste, og ikke om den absolut nærmeste af alle Odelsbaarne*, tilsiges baade af Sammenligningen med hvad der gjælder om Føderaads- og deslige Kontrakter efter § 31, og er ogsaa i sig selv det naturligste; thi medens der under en modsat Fortolkning ikke skjønnes at være nogen rimelig Grund til at privilegere den nærmeste lige overfor de øvrige Odelsbaarne, hvis Ret jo er lige saa selvstændig som hans, saa bliver dette efter vor Fortolkning alene en ligefrem Konsekvens deraf, at den Fjernere altid maa respektere hvad

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 77 og 100.

den Nærmere har gjort, naar blot ikke derved Godsets Besiddelse unddrages ham.

Hviler der paa Godset Pantegjæld af forskjellig Prioritet, hvoraf den sildigere er samme paadragen af nærmere, men den tidligere af fjernere Odelsmand, og de tilsammen overstiger Taxtsummen, er det klart, at Løsningsmanden maa overtage dem alle*. Thi om man end ikke allerede vil anse den nærmere Odelsmands Overtagelse af den ved hans Erhvervelse af Ejendommen paa samme hvilende Pantegjæld for ligegjældende med „Behæftelse", saa er det dog evident, at en udtrykkelig Pantsættelse af Godset fra hans Side med Prioritet efter denne Pantegjæld ligefrem indeholder et Tilsagn fra hans Side om, at Godset skal tjene som Sikkerhed for den samlede Sum, altsaa en „Behæftelse", som de fjernere Odelsbaarne maa være pligtige at respektere.

Det er kun virkelig Pantegjæld, d. e. Hæftelser med tinglig Ret, som Løsningsmanden efter § 24 behøver at overtage, altsaa ikke thinglyste (Domme, Forlig og) Arrester**, men vel Udlægs- og Affætningsforretninger (Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 7). — Fremdeles er det kun den Pantegjæld, som virkelig ved Løsningen hviler paa Godset, ikke den, som engang har hvilet derpaa, men er indfriet, om den end fremdeles staar uudslettet i Pantebogen (jfr. Hstretsd. 25 Jan. og 20 Marts 1844, Retst. S. 401 og 581 fgg.), som maa overtages. At paa denne Maade selve Pantekreditor, der har maattet lade sig Ejendommen tilslaa for at redde sin Fordring (hvilken saaledes ophører ved Konfusion), igjen kan fratages samme ved Taxt for et mindre Beløb, er i sig selv ingen værre Ubillighed, end at Kjøberen

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 77.

**) Noget andet er det naturligvis, at ogsaa disses Beløb maa blive at fradrage Taxtsummen ved dennes Anbud i Retten (§ 23).

af Odelsjord i Almindelighed kan berøves samme for en mindre Sum, end han har givet for den.

Med Hensyn til Renter og Omkostninger maa vistnok Regelen i Fr. 12 Marts 1790 i det mindste analogisk komme til Anvendelse, saa at Odelsmanden kun faar at svare til et Aars resterende Renter. Om tilbagestaaende Skatter og Afgifter se 5—13—35 og Fr. 31 Decbr. 1742 § 4.

Hvorvidt Odelsl. § 24, der aabenbart alene tænker paa Penge-Fordringer, kan udvides til ogsaa at angaa andre Fordringer af Penges Værd, er, naar man først hylder vor Fortolkning af Ordet „nærmest", mindre vigtigt, da deslige Fordringer i alle Fald aabenbart gaar ind under § 31 2det Passus, hvis Regel er den samme. — Hvorvidt iøvrigt Pantegjælden er opsigelig eller uopsigelig, om den har Formen af en rentebærende Kapital eller af en aarlig Afgift, maa være ligegyldigt.

Med Hensyn til andre over Odelsgodset sluttede Kontrakter indeholdes Regelen i den høist uheldigt affattede § 31. — Der skjelnes mellem Forpagtnings-Kontrakter paa den ene Side, og Føderaads- og deslige Kontrakter paa den anden: De første kan Odelsmanden ved Godsets Indløsning altid rokke, - Bygselkontrakter dog kun hvis han selv er Bosliddsmand; - hvorimod de sidste er forbindende for ham, naar de er indgaaede af en nærmere, og kun kan rokkes, naar de er indgaaede af en fjernere Odelsmand end Løsningsmanden. At dog aldrig den Besidder, som selv har indgaaet Kontrakten, om han siden med Hjemmel af Odel maatte faa Gaarden i Besiddelse, kan omstøde sin egen Gjerning, forstaar sig selv. — Den Synderlighed, at „Forpagtningskontrakter" er nævnt paa 2 forskjellige Steder, saavel i anden som i tredje Del af §en, har sin Grund deri, at hverken 2det eller 3dje Passus fandtes i det oprindelige Forslag, men indkom under Behandlingen i Odelstinget

efter Forslag fra 2 forskjellige Proponenter. Og da Odelstinget derhos udtrykkelig besluttede, at Bestemmelsen i 3dje Passus ikke skulde ansees at staa i Strid med den alt vedtagne Bestemmelse i 2det Passus, maa man vel have tænkt sig Muligheden af, at en Forpagtningskontrakt kunde være sluttet paa saadan Maade, at den „ikke hindrede Løsningsmanden i at tiltræde Gaardens Brug." Hvorledes dette skulde være muligt, er ikke let at indse; man skulde vel nærmest tænke paa en Udleje af Bygninger o. dsl.; men for det praktiske Resultats Skyld kan man vistnok gjerne betragte Ordet „Forpagtningskontrakter" i 2det Passus som uskrevet, især da det endog er ganske uklart, hvad Proponenten selv derved har ment*.

Under Forpagtningskontrakter maa vistnok henføres enhver Kontrakt, der temporært overlader nogen Del af Odelsgodset til Andens Brug, enten i det Hele eller for en Del. Loven forudsætter, som det synes, ubetinget, at Løsningsmanden strax kan fordre at tiltræde Gaardens Brug, og heri at statuere nogen anden Indskrænkning end den, Loven selv har gjort med Hensyn til Bygsel, vilde være vilkaarligt. Herunder maa altsaa ogsaa henføres Arvefæstekontrakter (ikke — -Skjøder), Grundsedler o. dsl. Angaaende Husmandskontrakter haves imidlertid den udtrykkelige Bestemmelse i Husml. 24 Septbr. 1851 § 20, at selv den af en fremmed eller fjernere odelsberettiget Besidder i Præskriptionstiden oprettede Kontrakt er forbindende for Odelsmanden, naar den angaar en gammel Husmandsplads og er afsluttet paa sædvanlige Betingelser. Husmandskontrakter paa nyoprettede Pladse eller paa usædvanlige Betingelser bliver derimod at sætte ved Siden af Forpagtningskontrakter, og maa følgelig af enhver Odelsmand kunne rokkes.

Ved Føderaads- og deslige Kontrakter maa vistnok

*) Jfr. Storthingsforhandlinger 1821, Maj, S. 660—67.

forstaaes Ydelser og Præstationer af enhver Art. En Klasse af saadanne er altsaa de i § 24 behandlede Pengehæftelser, hvorom iøvrigt Regelen antages at være den samme. At indskrænke Bestemmelsen i § 31 alene til temporære Ydelser synes lidet antageligt, da det jo ikke er nogen Nødvendighed, at et Føderaad skal være indskrænket til en enkelt Generation, og desuden Sammenligningen med, hvad der gjælder om Pantehæftelser ifølge § 24, aabenbart er derimod. At saaledes den nærmere Odelsmand med bindende Virkning for den fjernere kan hæfte Grundbyrder paa Odelsgodset, medens det modsatte gjælder om Servituter, er ganske konsekvent, da de første ikke indeholder nogen Formindskelse enten af Ejendomsretten eller af dennes Gjenstand, men alene af den sidstes Værdi. — At altsaa ogsaa Præstationer, som Odelsgodset hidtil har oppebaaret af andre Ejendomme, kan frafaldes med bindende Virkning for de Odelsberettigede, og det ikke alene af en nærmere odelsberettiget, men af enhver, selv en fremmed Besidder, er ligefrem, da Odelsgodset selv ikke derved undergaar nogensomhelst Formindskelse enten i Substans eller Værdi.

Andre Kontrakter end de her nævnte har Loven vistnok ikke tænkt sig vilde forekomme, og de vilde vist ikke heller lettelig blive praktiske. Det eneste skulde vel være Husleje-Kontrakter; men disse bør vistnok ansees indbefattede under 2det Passus. — Indrømmelse af Servituter maa, efter det anførte, betragtes som Afhændelse, og vedkommer os følgelig ikke paa dette Sted.

De i §§ 24 og 31 givne Regler gjælder efter sine Ord kun, hvor Odelsmanden tilløser sig sit Odelsgods. Det er imidlertid ganske klart, at de samme Regler ogsaa maa gjælde, hvor en Odelsmand kommer i Besiddelse af sit Odelsgods ved Udlæg paa Skifte eller ved frivillig Overdragelse, da dette maa være en i Forhold til Rettighedshaveren ligegyldig Omstæn-

dighed, og det modsatte alene vilde lede til, at Odelsmanden for et Syns Skyld altid foretog en formelig Løsning.

Den Rettighedshaver, hvis Rettigheder i Medhold af Odelsl. § 24 og 31 omstødes, kan naturligvis herfor kræve Erstatning. Dette bliver dog ikke nogen Skades-Erstatning; thi Odelsløsning er ikke, juridisk taget, nogen Skadetilføjelse fra Odelsmandens, lige saa lidt som nogen Vanhjemmel fra den fordrevne Besidders Side; men nærmest at sætte ved Siden af tilfældig indtrufne Uheld, hvorpaa Enhver maa være belavet. Men det erlagte Vederlag maa Rettighedshaveren kunne forlange tilbage, for saa vidt han ikke derfor har nydt tilstrækkeligt Ækvivalent i den Ret, han allerede har udøvet. — Hvorvidt det bliver Løsningsmanden eller den fordrevne Besidder, som kommer til at udrede denne Erstatning, vil bero paa Omstændighederne. Panthæftelser bliver, for saa vidt de dækkes af Løsningssummen, at afdrage i denne, og overtages med personligt Ansvar af Løsningsmanden (§ 23). Hvad der overstiger Taxtsummen, forbliver, for saa vidt Løsningsmanden ikke ogsaa maa overtage dette (§ 24), naturligvis hæftende paa den tidligere Debitor, Besidderen, som hans personlige Gjæld, uden at dog Kreditor formedelst den bortfaldende Pantesikkerhed kan kræve nogen tidligere Indbetaling, end oprindelig var fastsat. Den efter § 31 fordrevne Lejlænding maa efter 3—13—1 kunne forlange sin erlagte Indfæstningssum tilbage; men hvorvidt han herfor skal holde sig til Besidderen eller Løsningsmanden, saavel som hvem der skal udrede den Erstatning, som Føderaadsfolk, Afgiftsberettigede, Forpagtere eller Andre maatte kunne fordre (§ 31), beror for en Del paa, hvorledes man antager, at disse Byrder skal bringes i Anslag ved Løsningssummens Ansættelse. Erstatningen for afløste Servituter maa altid af Løsningsmanden blive at erlægge umiddelbart til Servituthaveren, da her tales om en Afhændelse, der ikke mere vedkommer Godsets fordrevne Besidder.

§ 69.

Løsningssummens Ansættelse.

Med Hensyn til Løsningssummens Bestemmelse foreskriver Odelsloven, at samme altid skal ansættes ved en lovlig Taxtforretning, hvorom de nærmere Regler indeholdes i §§ 17—22. — Den gamle Uskik, at Taxationsmændene forsætlig taxerede Godset under dets sande Værdi til Fordel for den Løsningsberettigede, er udtrykkelig forbudt i Odelsl. § 19, der befaler, at Godset skal sættes „til fuld Værdi efter gangbar Pris i Egnen." Kun ved Aasædes=Taxter er det nu ved L. 9 Maj 1863 bestemt, at Taxten, hvis ikke Arveladeren selv ved Testament har fastsat nogen vis Pris, skal være billig; men ved Odelsløsnings=Taxter gjælder Regelen i Odelsl. § 19 fremdeles.

Det, som skal taxeres, er naturligvis Odelsgodset i den Tilstand, det befindes i det Øjeblik, Taxten foregaar, med de Herligheder eller Byrder, det i dette Øjeblik har. Til at sætte Noget ud af Betragtning mangler man enhver Hjemmel. Bestemmelsen i 5—2—66 gjaldt alene Aasædesret og var forlængst gaaet ud af Praxis, inden den udtrykkelig hævedes ved Arvelovens § 81.

Den Norm, som Taxationsmændene ved sin Værdsættelse skal lægge til Grund, er „den gangbare Pris i Egnen." Altsaa kommer det f. Ex. ved Bygninger ikke i Betragtning, hvad de i Virkeligheden har kostet; heller ikke hvad det antagelig vilde koste at opføre saadanne Bygninger; men alene: med hvilket Beløb de forhøjer Ejendommens Værdi i Handel og Vandel efter Egnens Priser. Og paa samme Maade kan paahvilende Byrder ikke altid bringes i Anslag for det Vederlag, som i sin Tid blev erlagt; heller ikke for hvad det antages at ville koste Odelsmanden at frigjøre sig for samme; men ene og alene for den Forringelse af Gaardens Værdi

i Handel og Vandel, som de medfører. Hvorvidt disse Byrder er forbindende for Odelsmanden, eller ikke, kommer her ej i Betragtning, da Værdsættelsen i ethvert Fald skal være overensstemmende med den sande Værdi, og følgelig ens, hvad enten Løsningsmanden er nærmere eller fjernere berettiget.

Naar det her Udviklede om, at Taxationsmændene ved sine Værdsættelser altid alene skal tage Hensyn til den virkelige Værdi i Handel og Vandel, behørigen haves for Øje, vil Spørgsmaalet om, hvorvidt Løsningsmanden er berettiget til at fordre, at de Byrder, som han ifølge § 31 er berettiget til at afkaste, skal sættes ud af Betragtning ved Taxationen, tabe det meste af sin praktiske Betydning. Men i sig selv bør vistnok dette Spørgsmaal besvares benegtende, saa at Ejendommen altid taxeres behæftet, som den er, med sine Byrder. Thi Taxationen foregaar jo før end Løsningen, og følgelig maa alle da tilværende Forhold tages med. Det er endnu aldeles uafgjort, hvorvidt Løsningsmanden vil, eller engang om han er berettiget til i sin Tid at afkaste den omhandlede Byrde, og endelig maa det mærkes, at Odelsl. § 31 ingenlunde tillader ham at ignorere denne, men alene siger, at den under visse Betingelser „ikke skal være forbindende," „ikke hinderlig" for ham. Det er altsaa først efter Indløsningen, at Spørgsmaalet om dens Afkastelse kan opstaa. Den fratrædende Besidder maa kunne fordre Ejendommen betalt efter dens Værdi saadan, som han afstaar den; er den bestaaende Byrde saa lidet besværende, at den ikke synderlig nedsætter Ejendommens Værdi i Handel og Vandel, men Odelsmanden dog af særegne Grunde ønsker sig befriet for den, er intet rimeligere, end at det heraf opstaaende Tab bliver hans eget, - og omvendt, hvis den i Virkeligheden er af betydelig forringende Beskaffenhed, men alligevel specielt for Odelsmanden volder forholdsvis liden Ulempe, saa at denne finder sin Fordel ved at lade den bestaa, maa ogsaa dette blive

hans egen Sag. — Ved den her antagne Mening synes det tilbørlige Hensyn paa engang at være taget saavel til Ejendomsrettens som til Odelsrettens Krav. paa at respekteres; den harmonerer ogsaa bedst med Principet i § 23 og medfører derhos den Fordel, at man saaledes undgaar det vanskelige Spørgsmaal om, hvem Rettighedshaveren kan holde sig til for sin mulige Erstatningsfordring, idet denne da altid følger Besiddelsen af Godset og først opstaar, naar Odelsmanden vil benytte sin Ret efter § 31 til at hæve Kontrakten, hvor det da under den desangaaende opstaaende Sag mellem ham og Rettighedshaveren bliver at afgjøre, hvorvidt den sidste maa finde sig deri uden eller mod Godtgjørelse.

Med Hensyn til Taxationen forøvrigt mærkes, - foruden det ubetingede Bud i § 22, at Skoven skal taxeres særskilt, en Regel, hvis Tilsidesættelse maa have Taxtens Uefterretteligheд til Følge, - at Øjemedet med Taxationen ikke alene er - at faa den absolute Ejendomsværdi bestemt, men i det hele at tilvejebringe de fornødne Data til en Opgjørelse mellem Parterne*. At paase, at den i denne Henseende erholder den fornødne Fuldstændighed, bliver Parternes egen Sag. Overalt hvor der saaledes opstaar Tvist om, hvorvidt noget skal medtages eller ej, om en Hæftelse eller Byrde skal overtages eller ikke, maa den behørige Specialitet i Værdsættelsen iagttages, for at Dommeren ved Fastsættelsen af den endelige Løsningssum kan have de fornødne Materialier, eftersom Adgangen til bagefter at afhjælpe Mangelen ved nyt Skjøn er afskaaren. Jfr. Høstretsd. 21 Maj 1864 (Retst. S. 481 fgg.), hvorved Løsningssagen antoges at maatte have sin Fremgang, uanseet at Odelsgodsets Grænser under Taxtforretningen var blevne urigtigen paaviste. — Navnlig med Hensyn til Hæftelser eller Byrder bør det vistnok altid,

*) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 151—3.

uden Hensyn til, om de af Løsningsmanden skal overtages eller ikke, iagttages, at Ejendommens Værdi ikke udtrykkes som en nøgen Differens, men at Regningen udføres, saaledes at den uformindskede Ejendomsværdi udtrykkelig angives, og derfra drages det Beløb, hvormed den ved Hæftelsen antages formindsket. Dette falder ganske af sig selv med Hensyn til almindelige Penge-Hæftelser, der, for saa vidt de af Løsningsmanden overtages, ligefrem betragtes som en Del af Kjøbesummen (jfr. Stempell. 9 Aug. 1839 § 7); men ogsaa med Hensyn til andre Byrder er det ofte af Vigtighed for det Tilfælde, at de sednere maatte undergaa Forandring. Perpetuerede Grundbyrder, som Løsningsmanden erkjender sig pligtig at overtage, saasom Jordebogsrettigheder, Tiende, Landskyld, Jordafgift, Arvefæsteafgift, Grundleje o. dsl. vilde det dog være ufornødent at opføre særskilt. — At forøvrigt den Omstændighed, at der staar faste Penge i eller hviler uopsigelige Afgifter paa en Gaard, saa at Kjøberen slipper med en saa meget mindre kontant Udbetaling, i Handel og Vandel ansees for en Fordel, og følgelig bør tages i Betragtning til Bruttoværdiens Forhøjelse, er klart.

Med Hensyn til de processuelle Særegenheder ved Odelssøgsmaal, hvorom handles i Odelsl. §§ 20—29, henvises til Processen*. Her skal alene bemærkes, at den der foreskrevne Rettergangsmaade alene er anvendelig ved Indløsning af afhændede Ejendomme eller Dele deraf. Og uagtet Servituter i Henseende til Indløsningen ovenfor er satte ved Siden af afhændede materielle Dele, for saa vidt Præskriptionstiden angaar, synes dog den egentlige Odelsproces, der kjendelig forudsætter en materiel Gjenstand, efter sin Beskaffenhed uanvendelig paa disse. Den almindelige Rettergang synes her at kunne anvendes, og denne maa nu klarlig

*) Se Schweigaards Proces II. S. 147—172.

ogsaa bruges, naar Odelsmanden med Hjemmel af § 31 ønsker at omstøde andre Kontrakter. — Nødvendigheden af særskilt Udsigelse, hvor Odelsmanden vil fordrive Forpagtere eller andre Brugere, er forudsat i § 28. At der med Hensyn til disse Søgsmaal ikke gjælder nogen Præskription, er indlysende; at Odelsmanden derimod under Odelssagen kan have optraadt paa en Maade, hvorved han kan have fraskrevet sig Adgangen til at omstøde Kontrakten, er en anden Sag.

§ 70.

Særegne Begunstigelser og Forpligtelser for Odelsmanden.

Odelsl. § 15 tilstaar den odels- eller aasædesberettigede Arving, hvem Jord bliver udlagt paa Skifte, den Begunstigelse, at Medarvinger og Kreditorer, for saa vidt de ikke kan erholde Fyldest for sit Tilkommende i Boets øvrige Midler, dog ikke derfor skal gives Udlæg i Jorden, men alene i sammes Taxationssum, og have Panteret i Godset for sin Fordring, der forrentes paa lovlig Maade, indtil den opsiges med 6 Maaneders Frist. — Dette gjælder dog kun, naar Jorden udlægges Arvingen paa offentligt Skifte, altsaa ikke i Løsningstilfælde (jfr. §§ 23 og 29), og heller ikke hvor Arvingerne paa egen Haand deler Boet (5—2—84), ligesaalidt som i Boer, der skiftes i Ejerens levende Live. Den odels- eller aasædesberettigede Arving kan saaledes, uden Hensyn til Boets Forfatning, kræve sig Godset udlagt in natura efter Taxt og 6 Maaneders Henstand med Betalingen. Og selv om Medarvingerne er umyndige, er Værgemaalsbestyrelsen dog efter L. 31 Maj 1827 berettiget (men naturligvis ingenlunde forpligtet) til at lade Myndlingens Penge henstaa mod denne Sikkerhed, om den end ikke er saa stor, som Fr. 12 Septbr. 1806 jfr. L. 28 Septbr. 1857 § 11 kræver, saa længe Renterne ordentlig erlægges. — Til Arvinger maa vistnok ogsaa

gjenlevende Hustru henføres*, uagtet hun egentlig er Ejer af sin Part i Boet, da hun dog i Forhold til Skiftet i alle Dele behandles lige med Arvingerne; hun maa følgelig saavel være pligtig at finde sig i, at den Odelsberettigede erholder Henstand, som berettiget til, hvis hun selv har Odel til Godset, at fordre Henstand af de Øvrige. Manden derimod, som selv er personlig ansvarlig for Boets Gjæld, kan naturligvis, om han beholder sit Odelsgods paa Skifte, intet Moratorium af Kreditorerne forlange; men lige over for Arvingerne synes ogsaa han at maatte være saavel berettiget til selv at kræve, som forpligtet til at taale de 6 Maaneders Henstand.

Bestemmelsen i § 15 kommer naturligvis ligefuldt til Anvendelse, om der blot gives Arvinger og ingen Kreditorer, eller omvendt blot Kreditorer og ingen Medarvinger. Hvorvidt den derimod ogsaa gjælder, selv om Boet er insolvent, saa at der Intet bliver at arve, er yderst tvivlsomt**. Vistnok er Aasædesretten i sig selv alene en egen Anvendelse af Arveretten, og § 15 forudsætter kjendelig, at Kreditorerne i ethvert Tilfælde erholder fuldt Udlæg; men Spørgsmaalet er netop, om selve Retten kan siges at bortfalde derved, at den i det givne Tilfælde ikke faar nogen materiel Betydning, og om Lovens Forudsætning tør forstaaes som en Betingelse. Bemærkes det imidlertid, at Arvingen i ethvert Fald skal betale Gaarden med den fulde Værdi (§ 19), saa at hans Ret egentlig blot bestaar i ubetinget at kunne fordre den sig udlagt in natura, og at man ikke fra Lovens Standpunkt kan være berettiget til i Almindelighed at gaa ud fra, at Taxt vil lede til en lavere Kjøbesum end Auktion, - saa synes Boets Tilstand ikke at burde tillægges nogen Indflydelse herpaa; og de 6 Maaneders Mo-

*) Jfr. Hallagers Arveret S. 169.

**) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 114 og 171. Hallagers Arveret S. 228.

ratorium er i ethvert Fald lige byrdefuldt for Kreditorerne, enten de erholder fuldt Udlæg eller ikke, og ikke mere ubilligt i sidste Tilfælde end i første. Klart er det dog, at Beneficiet i L. 9 Maj 1863 aldrig kan komme til Anvendelse i Fallitboer, hvor heller ingen testamentarisk Disposition efter 5—4—16 kan tillægges Gyldighed. — Men selv om man indgaar paa den, efter det Anførte neppe rigtige, Mening, at Aasædesret alene kan gjøres gjældende i solvente Boer, saa synes det dog ganske klart, at, hvis Arvingen lader sig Gaarden udlægge med Hjemmel af Odel, vil Beneficiet i § 15 ikke kunne negtes ham; thi Odelsmandens Ret er det netop uden Hensyn til Arveret at kunne kræve Ejendommens Besiddelse efter Taxt, og i Forhold til ham kan Kreditorerne aldrig fordre at prøve Auktion (jfr. § 24).

At iøvrigt § 15 ikke gjælder Pantekreditorer, er aldeles tydeligt af dens egne Udtryk. Men iøvrigt maa §en komme til Anvendelse paa alle Kreditorer, uanseet om nogen kortere Opsigelsesfrist var betinget, og selv om Gjælden før Dødsfaldet allerede var forfalden.

Bestemmelsen i §ens sidste Punktum: at den, der er kommen i Besiddelse af Jorden, naar han indbetaler de i samme udlagte Summer, ikke skal behøve at tage nye Skjøder af Udlægshaveren, men at det skal agtes som fuld Hjemmel, naar han fremlægger Vedkommendes Kvitteringer og lader Gjælden aflyse (jfr. Sportell. § 30), - er alene en unyttig Gjentagelse af Fr. 19 Marts 1790, og vil alene sige, at Udlægget ikke skal ansees for at stifte Ejendom, men alene Pant (jfr. Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 7). — At Aflysningen af deslige Udlæg kan ske efter løs Kvittering, uden Hinder af Fr. 9 Febr. 1798, har vistnok ikke været Odelslovens Mening, men er antaget af Høiesteret i Dom af 8 Decbr. 1836 (Retst. 1837 S. 105 fgg.).

§ 71.

Fortsættelse. Forældres og Stedforældres Brugsret.

En særegen Forpligtelse for den Odelsberettigede indeholdes i Odels. § 16, der forbyder den Odelsberettigede at drive sin kjødelige Fader eller Moder fra Gaarden, saalænge de i enlig Stand forbliver. Indtræder de derimod i nyt Ægteskab, saa kan den Odelsberettigede, saafremt det er den først Afdødes Odelsjord, tage Gaarden i Besiddelse, Søn, naar han har fyldt sit 25de Aar, og Datter, naar hun giftes. — Stedforældre er berettigede til at vedblive Gaardens Brug, indtil odelsberettiget Stedsøn har fyldt 18 Aar og Steddatter giftes.

Høiesteret forstaar denne Bestemmelse saaledes, at Odelsmanden i ethvert Fald kan fordre sig Godset udlagt til Eiendom, saa at det alene er en usufruktuarisk Raadighed, der er forbeholdt de kjødelige Forældre lige saa vel som Stedforældre (Hstretsd. 23 Marts 1844, Retst. S. 596—98). Heraf følger, at der i sig selv intet kan være til Hinder for, at en Odelsmand anlægger Løsningssøgsmaal mod sine kjødelige Forældre; men han bliver ligefuldt forpligtet til at lade dem beholde Besiddelsen. — Paa den anden Side maa det mærkes, at det kun er under Forudsætning af, at den længstlevende Parens er forbleven i Gaardens Besiddelse efter den førstafdøde Ægtefælles Død, at Barnet ikke maa fordrive ham fra Gaarden; er altsaa Godset paa Skiftet blevet solgt til Fremmede, og derefter med Hjemmel af Odel indløst af Barnet, kan Forældrene naturligvis ikke kræve det overladt til sig. Hvorvidt Forældre og Stedforældre har den samme Ret, hvor de er komne i Besiddelse af Barnets Odelsgods ikke paa Skifte efter Barnets Fader eller Moder, men paa anden Maade f. Ex. ved Kjøb af Fremmede, kan være mere tvivlsomt, men synes dog ikke at burde antages. — Ordene „Forældre" og „Stedfor-

ældre" bør vistnok forstaaes strengt, saa at Beneficiet ikke udvides til fjernere Ascendenter. Dog kan naturligvis ikke Barnebarnet fordrive sine virkelige eller Sted-Bedsteforældre, som besidder sit Barns Odelsgods, saa længe dette selv lever og ikke kan tage Gaarden fra dem. Men efter Barnets Død maa Barnebarnet kunne fordrive sine Bedsteforældre, ligesaavel som Barnebarnet, om det paa Skifte efter den ene af sine Bedsteforældre umiddelbart havde faaet en Gaard udlagt som sit Odelsgods, vilde kunnet drive den anden af dem fra Gaarden. At Bedsteforældrene saaledes ikke heller, naar de frivillig opgiver Brugen, har Krav paa Føderaad, er en Selvfølge.

Odelsl. § 16 nævner „Gaarden" i Enkelttallet. Er der flere Odelsgaarde efter den afdøde Ægtefælle, kan det derfor være tvivlsomt, hvorvidt den Efterlevende har Ret til at beholde dem alle eller kun een. Uagtet saavel Billighed som Analogien af 5—2—19 og 20 taler for det sidste, og skjønt Udtrykket „drive fra" antyder, at der kun er tænkt paa den Gaard, hvorpaa den Efterlevende bor, synes man dog ikke heri at have tilstrækkelig Hjemmel til at negte den Gjenlevende at beholde Brugen af alt det efterladte Jordegods. Jfr. Ugebl. f. Lovk. III. S. 38 fgg. Loven gaar aabenbart ud fra, at de gjenlevende Forældres eller Stedforældres Stilling ikke formedelst Barnets Odelsret skal forrykkes, og man kan i alle Fald umulig gjøre deres Ret afhængig af, om de bor paa nogen af de efterladte Gaarde. Under en modsat Fortolkning vilde man ogsaa komme i Forlegenhed, hvor den Afdøde overensstemmende med § 14 havde anordnet Hovedbølets Deling, da den Gjenlevende dog under ingen Omstændighed kunde negtes at vedblive Brugen af det hele Hovedbøl; hvorimod, hvis man anser den Gjenlevende berettiget til at vedblive Brugen af alt det efterladte Jordegods, Aasædernes Fordeling overensstemmende med §§ 12 og 14 ingen Indflydelse vil faa paa dennes Ret.

Forældrenes eller Stedforældrenes Brugsret
ikke til Hinder for, at Barnet sælger Ejendo
Fremmed. Men hvorvidt da denne Kjøber kan
gerens Forældre, er tvivlsomt. Den Sætning,
overdrage Andre en større Ret, end han selv h
gjørende; thi Forældrenes Brugsret er ingen ree
Gaarden, men alene en i Pietetsforholdet begrund
Forpligtelse for Barnet. I Praxis ansees ders
ældrene pligtige at vige, naar Barnet sælger
Barnet paa Skiftet kan frabede sig, at Godset u
ligefrem; men i dette Tilfælde kan den Gjenleven
mel af Reskr. 25 Juli 1788, 10 Juli 1789 og
§ 2 jfr. L. 30 Juli 1851 § 12 selv fordre sig
til Ejendom.

Som Vederlag for den dem tillagte Brug
det Stedforældrene uden Godtgjørelse at besør
nærmest Odelsberettigedes som hans Søskendes
ning og Opdragelse, indtil de har fyldt det
den nærmest Odelsberettigedes Værge skal have
de opfylder disse Pligter og vedligeholder E
Forringelse; overbevises dem det modsatte, ha
Brugs- og Besiddelsesret. — At den samme Fo
paaligge virkelige Forældre, er ligefrem, og at
kelig er sagt, kan alene forklares deraf, at det e
løvigt, da Forældre jo under enhver Omstændig
at opdrage sine egne Børn. — Endvidere er s
som Stedforældre under sin Besiddelsestid klarlig
at udrede alle paa Ejendommen hvilende Skatte
byrder. Derimod kan man strengt taget ikke an
tede til at udrede Brandkontingent, Rent
mindre Afdrag af de paa Ejendommen hvilende
da disse er Ejerens Gjæld og en Del af Kjø

Gaarden, og Brugen i saa Fald ikke blev gratuit, hvilket den dog efter Loven skal være*. Antog man dette, vilde Konsekvensen aabenbart føre til, at Forældrene endog maatte udrede Renterne af den Kapital, som Odelsmanden selv sednere laante paa Godset, hvilket igjen vilde lede til, at de kunde komme til at forrente hele Gaardens Kapitalværdi. Imidlertid er det vel tvivlsomt, om Retterne vilde gaa ind paa et saa haandgribelig uretfærdigt Resultat, skjønt det maa erkjendes, at § 16 i det hele paalægger Odelsmanden, som jo maatte forudsættes at have betalt Gaarden med dens fulde Værdi (jfr. dog nu L. 9 Maj 1863), en Byrde, der vanskelig paa nogen Maade lader sig bringe i fuld Overensstemmelse med Billighedens Forskrifter. Mærkes maa det imidlertid, at, hvis Udeblivelse med Skatters, Afgifters, Renters eller Afdrags Erlæggelse bevirker, at Ejendommen til deres Dækkelse bliver realiseret, vil vedkommende Forældre derved gaa glip af sin Brugsret.

Naar Forældre (i Tilfælde af nyt Ægteskab) eller Stedforældre efter § 16 maa fravige Jorden, fordi en Odelsberettiget har opnaaet den foreskrevne Alder eller er bleven gift, da skal endvidere denne, for saa vidt Fravigelsen sker i Mindelighed, give dem et saadant Føderaad af Jorden, som Sorenskriveren med Lagrette skjønner billigt at være efter Gaardens Størrelse, Forældrenes Trang og den Odelsberettigedes Vilkaar. — For dette Føderaad tilkommer der den Odelsberettigede intetsomhelst Afslag i Taxtsummen eller andet Vederlag (jfr. Hstretsd. 16 Juni 1853, Retst. S. 680 fgg.). Det er ligefrem en Gave, som det paalægges ham at udrede. — I Mindelighed maa Godset ansees fraveget, naar der om selve Fravigelsen ikke er nogen Tvist, om der end opstaar Strid om Føderaadets Størrelse og Beskaffenhed, eller hvor Forældrene, som i sin Tid erholdt

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 60.

Godset udlagt til Ejendom, først efter Odelssags Anlæg afstaar Godset til den Odelsbaarne, naar de blot ved Løsningssummens Anbud erklærer sig villige til at modtage denne, og Sagen saaledes sluttes ved Forlig efter § 25; thi Rettergangen har i dette Tilfælde indskrænket sig til Taxationen, der jo i ethvert Fald var nødvendig. (Jfr. Ugebl. f. Lovk. II. S. 369). Under denne Taxation synes da ogsaa Føderaadet mest passende at kunne bestemmes. — At endvidere de fratrædende Forældre eller Stedforældre, om de ved Fratrædelsen intet Føderaad har paastaaet, ikke derved kan antages at have frafaldt sin Ret, men ogsaa senere maa kunne kræve Føderaad bestemt, synes klart (jfr. Hstretsd. 9 Maj 1846, Retst. S. 339 fgg., se og Hstretsd. 17 Marts 1865, Retst. S. 306 fgg.). Men ved dets Bestemmelse maa dog altid tages Hensyn til Forholdet, som det var ved Fratrædelsen, saa at ikke f. Ex. senere indtraadt Trang kan komme i Betragtning til dets Forhøjelse, ligesom det forstaar sig selv, at det engang bestemte Føderaad under ingen Omstændighed senere kan undergives forandret Ansættelse.

§ 72.

Løsningsmandens Pligt selv at overtage Gaarden.

For at forebygge det Misbrug, at den Odelsberettigede alene laante en Uvedkommende sit Navn til at fratage Besidderen Godset, paalagde de ældre Love Løsningsmanden at gjøre sin Ed paa, at han løste det for sig selv og ikke til nogen Anden (M. L. VI. 5, Chr. IV. L. 4, Chr. V. L. 5—3—7). I dets Sted forbyder nu Odelsl. § 30 den Odelsmand, som har indløst et Gods, i 3 Aar efter Løsningen at overdrage Godset paa nogensomhelst Maade, saasom ved Skjøde, Gavebrev, Forpagtningskontrakt, Bygselseddel o. s. v. paa kortere eller længere Tid til nogen Fremmed eller Fjernere i Ætten. I Over-

trædelsestilfælde kan den forrige Besidder søge Godset tilbage, mod at han derfor udbetaler den Sum, hvortil Godset taxeres overensstemmende med Reglerne i §§ 20 og 21. — Denne Forpligtelse paahviler alene den Odelsmand, der har indløst et Gods, d. e. fordrevet dets tidligere Besidder, enten ved Dom eller Forlig, med Hjemmel af Odel; altsaa ikke den, som har faaet sig Godset udlagt paa Skifte, - om han end med Hjemmel af § 16 har drevet sine Forældre eller Stedforældre fra Gaarden, men derimod vel, hvor disse har erholdt Gaarden udlagt til Ejendom, og Odelsmanden har indløst den fra dem. Heller ikke er § 30 anvendelig, hvor Odelsmanden ved almindeligt Kjøb er bleven Ejer af sit Odelsgods. — § 30 angaar endvidere kun virkelig, frivillig Overdragelse til Ejendom eller Brug af Gaarden eller nogen Del deraf fra Løsningsmandens Side; paa tvungen Afhændelse har den ingen Anvendelse, med mindre samme kan skjønnes alene at være en Maske for at skjule en frivillig Overdragelse. Indrømmelse af negative Servituter gaar aabenbar ikke ind derunder, og selv positive Servituter maa vel kunne indrømmes, al den Stund de dog ikke medfører nogen Afstaaelse af selve Godsets Substans.

Heller ikke er det utilladeligt, at Løsningsmanden lader tidligere stiftede Bygsel- eller Forpagtningskontrakter bestaa, om han end efter § 31 kunde omstyrte dem. Det er saaledes ogsaa et uhelbigt Tillæg i Hens Slutning, at der „fra dens Bestemmelse i Henseende til en Gaards Bortbygsling eller Bortforpagtning undtages det Tilfælde, at den, paa hvis Vegne Indløsningen er skeet, er umyndig, i hvilket Fald de 3 Aar regnes fra en Mandspersons fyldte 18de Aar og fra den Tid et Fruentimmer giftes“; — thi Ingen vilde alligevel faldet paa at anse Formynderbestyrelsens Forføjninger over Gaarden under Løsningsmandens Umyndighed som nogen lovstridig Overdra-

gelse. Tillægget er endog for saa vidt vildledende, som det ved første Øjekast kunde lede til den Tro, at det skulde være den umyndige Løsningsmands ubetingede Pligt i 3 Aar fra sit indtraadte 18de Aar eller efter sit Giftermaal at overtage Gaarden for egen Regning, saa at følgelig ingen af Værgemaalsbestyrelsen sluttet Kontrakt maatte indgaaes for længere Tid end til Myndlingens 18de Aar eller Giftermaal. Men det er dog klarlig alene Lovens Mening, at der i Løbet af disse 3 Aar ikke maa foregaa nogen Overdragelse fra Odelsmandens Side, uden at der kan være noget imod, at en tidligere gyldig stiftet Forpagtning bliver bestaaende. At imidlertid Formynderbestyrelsen, under det foreskrevne Ansvar, ikke maa sælge Godset i de første 3 Aar efter Indløsningen, følger ligefrem af Ordene. — Med Hensyn til Umyndiggjorte maa Analogien af, hvad der gjælder de egentlige Umyndige, vistnok anvendes.

Den her omhandlede Forpligtelse er klarlig rent personlig for Løsningsmanden selv. Ved hans Død eller Opbud kan der aabenbar intet være til Hinder for, at Boet disponerer over Gaarden ved Salg eller paa hvilkensomhelst Maade. Det samme bør vistnok ogsaa antages i Tilfælde af, at Løsningsmanden bliver umyndiggjort eller forsvinder; dog kun for saa vidt hans Bo derved kommer under Værgemaal (jfr. Skr. 9 Marts 1842 og L. 12 Oktbr. 1857 § 2), ikke derimod saalænge Ægtefælle eller Fuldmægtig fortsætter Bestyrelsen (L. 11 April 1863 § 2 og L. 12 Oktbr. 1857 § 3).

Overtrædelse af det her omhandlede Forbud bevirker, at den forrige Besidder kan søge Godset tilbage. Og at hverken Løsningsmanden eller den, til hvem han urettelig havde overdraget Godset, bagefter kan iværksætte nogen ny Løsning, enten mod denne Besidder eller mod Nogen, som fra ham udleder sin Ret, er en Selvfølge. Dette kunde alene synes tvivlsomt, for saa vidt den fjernere Odelsberettigede, til hvem Løs-

ningsmanden maatte have overdraget Godset, var ubekjendt med, at hans Hjemmelsmand ved Odelsløsning var kommen i Besiddelse deraf; men det Rette er dog ogsaa i dette Tilfælde at anse ham ansvarlig for Følgerne af, at han har forsømt at underrette sig om Hjemmelsmandens Forhold. — Hele dette Spørgsmaal vilde forresten bortfalde, hvis man turde forstaa „Fjernere i Ætten" i Forhold til den fordrevne Besidder, hvorfor kunde anføres, at denne i Grunden slet intet har at beklage sig over, naar den, til hvem Løsningsmanden overdrager Godset, er en Person, der selv kunde have frataget Besidderen samme. Men denne Fortolkning er vel altfor dristig til at kunne antages; det er klart, at Loven har ment „Fjernere end Løsningsmanden," saa at det kun er til en Odelsbaaren, som i fornødent Fald kunde fordrive Løsningsmanden selv, at denne uden Ansvar kan overdrage Gaarden.

Denne sin Tilbagesøgningsret maa forrige Besidder gjøre gjældende inden 4 Maaneder, efter at Afhændelsesdokumentet er thinglyst. Finder ingen Thinglysning Sted, maa vistnok analogisk de 4 Maaneder regnes fra Gjenløserens beviste Kundskab om Overdragelsen, da det dog synes urimeligt, at Gjenløsningen skulde staa aaben i det Uendelige eller gjennem hele Hævdstiden. At Tilbagesøgning kan finde Sted, selv om Godset allerede maatte være kommet tilbage til Odelsmanden paa den Tid, den foregaar, er indlysende.

Tilbagesøgningen skal ske mod Udbetaling af den Sum, „hvortil Godset taxeres overensstemmende med Reglerne i §§ 20 og 21." Uagtet alene disse 2 Paragrafer citeres, kan det dog neppe betvivles, at det er Meningen, at Reklamanten skal iagttage Reglerne for Odelsprocessen i det hele, altsaa, under Tab af sin Tilbagesøgningsret, paastævne Sagen til første Thing, forevise og anbyde Taxationssummen i Retten (§ 23), indløse Godset til første Faredag efter Dommen (§ 29), ligesom

Meddomsmænd maa tilkaldes efter § 27, og Ejeren være indskrænket i Skovens Brug fra Udsigelsen af efter § 28. — Med Hensyn til de Taxtsummen overstigende Hæftelser samt de Godset efter Odelsløsningen paalagte Byrder maa det vistnok antages, at de ikke er forbindende for Reklamanten, eftersom denne jo betragtes som fornærmet ved Odelsmandens Misbrug af sin Løsningsret, og altsaa maa kunne fordre en fuldstændig restitutio in integrum*. — At den fordrevne Kjøber eller Forpagter, forudsat at han selv har været i god Tro, ligesaavel som den Rettighedshaver, hvis Kontrakt omstyrtes, maa kunne kræve fuld Erstatning for Vanhjemmel af Odelsmanden, der ved den stedfundne lovstridige Transaktion har foranlediget Reklamationen, er ligefrem.

At Tilbagesøgningsretten af den forrige Besidder maa kunne overdrages til Andre, og at den gaar over paa hans Arvinger efter hans Død, følger ligefrem deraf, at den er en Erstatning for den ham ved Odelsrettens Misbrug tilføjede Fornærmelse, altsaa en Formuerettighed, ikke, som Odelsretten, nogen Familieret. — At der heller ikke efter Tilbagesøgningen paahviler Besidderen nogen Forpligtelse til i en vis Tid ikke at skille sig ved Gaarden, er ogsaa klart. Det er sin oprindelige, utilbørligen forstyrrede, Ejendomsret, han faar tilbage.

§ 73.

Indskrænkninger i Besidderens Raadighed over Godset under Odelssagen.

Uagtet Besidderen naturligvis lige til Skjødets Udstædelse (§ 25 eller 29) forbliver Ejer af Godset, og ikke mere i Odelsend i andre Sager er hindret i Dispositionen over Tingen, medens Sagen staar for Retterne, indeholder dog Odelsl. § 28

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 156.

den særegne Forskrift, at Gaardens Ejer og Bruger fra den Tid, de er udsagte fra Gaarden, ikke maa hugge Mere i Skoven, end nødvendigt til Gaardens Brug, under Straf af at have forbrudt det mere Aavirkede til Løsningsmanden og dets dobbelte Værdi til Statskassen, om endog Sagen siden vindes. — Det er paafaldende, at denne Indskrænkning begynder ved Udsigelsen, og ikke enten fra Sagens første Skridt, Paaklagen, eller fra Taxationen, da Hugsten egentlig kun i sidste Tilfælde kan forvolde noget direkt Tab. — Med Hensyn til Brugeren maa det imidlertid vel mærkes, at det kun er den Bruger, som er bleven udsagt, hvem Forbudet gjælder. Benytter altsaa ikke Løsningsmanden sin Ret efter § 31 til at fordrive Brugeren, eller kan denne ikke af Løsningsmanden tvinges til at vige, kan heller ikke Løsningssøgsmaalet paalægge ham nogen Indskrænkning i den ham kontraktmæssigen tilkommende Hugstret. — Ansvaret er forøvrigt uafhængigt af, hvorvidt Odelsmanden vinder eller taber sin Sag; taber han den imidlertid saaledes, at han idømmes Procesomkostninger, bliver han ifølge Lens Slutning pligtig at give Besidderen Erstatning for Skovens Affavn, og i dette Tilfælde synes det derfor naturligst, om man lod Ansvaret paa begge Sider hæve hinanden. — At Besidderen ved en underordnet Rets Dom frifindes for Odelsmandens Tiltale, ophæver ikke Indskrænkningen; men denne varer, indtil endelig Frifindelsesdom erholdes. Bliver Odelssøgsmaalet ved endelig Dom afvist, maa dog Virkningen af Forbudets Overtrædelse vistnok bortfalde, da et uefterretteligt Søgsmaal er at agte lige med intet. Det samme bør vel ogsaa antages, hvis Odelsmanden i sin Tid undlader Løsningen (§ 29), da han derved giver tilkjende, at han ikke har ment det alvorligt med sit Søgsmaal. — At iøvrigt Paatalen her er rent privat, og at Løsningsmanden kan eftergive det omhandlede Baand, er klart, og at selv et betinget

Forlig i Odelssagen indeholder en saadan Eftergivelse, sees af Hstretsd. 26 Febr. 1844, Retst. S. 517 fgg.

Endvidere paalægger § 28 Ejeren eller Brugeren at erstatte Løsningsmanden, ifald Sagen vindes, efter særskilt lovlig Omgang al den Forringelse, der ved den ulovlige Skovhugst, saavelsom ved Avlingens eller Gjødselens Bortførelse, Huses Borttagelse, Vanrøgt eller modvillige Fordærvelse samt i andre Maader maatte under Sagens Gang være tilføjet Ejendommen. — Dette Ansvar er imidlertid et ganske regelmæssigt Erstatnings-Ansvar, og kan følgelig alene indtræde for den Gaarden efter Taxationen tilføjede Forringelse; thi den tidligere tilføjede Skade har Løsningsmanden allerede gjennem den saa meget mindre Taxtsum faaet erstattet. — Erstatningen paaligger naturligvis den, som har tilføjet Skaden; dog synes Ejeren efter Regelen i 3—21—2 at maatte være ansvarlig for Brugerens Handling, hvis denne ikke har udøvet Brugen for egen Regning, men i hins Navn.

Med Hensyn til Gyldigheden af de af Besidderen, medens Løsningssagen varer, sluttede Kontrakter vedkommende Godset, synes det klart, at Søgsmaalet ingen Indflydelse kan faa, saa at Adgangen til at rokke dem bliver den selvsamme, som om de var afsluttede før Paaklagen*. — Dog maa vistnok alle efter Taxationen sluttede Kontrakter, for saa vidt de overhovedet kan brydes, erkjendes Odelsmanden uvedkommende i den Forstand, at Rettighedshaveren alene henvises til sin Medkontrahent for at erholde den ham tilkommende Erstatning. Sednere paadragne Panthæftelser kommer naturligvis til Afdrag i Løsningssummen saa vidt tilstrække kan.

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 95.

§ 74.

Odelsrettens Tab. a) ved Frafkrivelse.

Odelsretten kan tabes ved Frafkrivelse, ved Præskription eller ved Procesfejl under Sagen.

A. Om Frafkrivelse af Odelsretten handler Odelsl. § 8, der bestemmer, at Ingen kan frafkrive sig Odelsretten uden for sin egen Person, altsaa ikke for sine Børn. De Børn, som fødes efter Frafkrivelsen, er derimod naturligvis ikke odelsberettigede (jfr. § 2). Dog frasiger sig Husbonden Odelsretten for sig og den Hustru, han da har og lever i Fællig med, om de ejer Odelen fælles. Manden kan altsaa ikke frafkrive Hustruen hendes Odel og beholde sin egen. Hustruens særskilte Odel kan alene hun selv frafkrive sig, hvortil hun dog maa have Samtykke af Manden, som hendes Værge. — Umyndiges Odelsret synes Værgen ikke uden i alle Fald med Overformynderiets og Sorenskriverens eller Magistratens Samtykke at kunne frafkrive (jfr. L. 28 Septbr. 1857 § 14, Hstretsd. 18 April 1818 og 13 Decbr. 1850, Retst. 1851 S. 25 fgg.). Mindreaarige maa have sin Kurators Samtykke. — Opbud eller Arrest kan ikke hindre Frafkrivelsen, da Odelsretten ikke er en Ret, hvori Kreditorerne kan søge nogen Betaling.

I Henseende til Frafkrivelsens Form maa det nu vistnok efter L. 28 Septbr. 1857 § 2 antages, at den, for at have nogen Retsvirkning mod Tredjemand, altsaa medføre nogen Fortabelse af andre Familiemedlemmers Odelsret, maa være skeet ved thinglyst Dokument, f. Ex i et Skjøde.

Iøvrigt forstaar det sig, at Frafkrivelsen af Odel kan ske saavel uden som i Forbindelse med Salg af Odelsgodset. I første Tilfælde bliver Besidderen efter Frafkrivelsens Thinglysning at betragte som en aldeles Fremmed; hans sednere fødte Børn faar ingen Odelsret; selv kan han fordrives af de andre Odelsbaarne, og deres Ret præskriberes, hvis de lader ham blive

3 Aar i Besiddelsen. En Fraskrivelse af Odelsret, der ikke er givet som kontraktmæssigt Tilsagn til Nogen, synes dog, ligesom en almindelig Erklæring om en Gaards Odelsfrihed efter L. 1857 § 2, naarsomhelst at kunne tilbagekaldes, i alle Fald naar ingen Odelssag er rejst inden Tilbagekaldelsesdokumentets Thinglysning.

Derimod er det omtvistet, hvorvidt et Salg i og for sig implicite indeholder Fraskrivelse af Odelsret. Af Odelsl. § 8 kan vistnok Intet udledes, ligesom Udtrykkene i den almindelige Skjødningsformular: „til Odel og Eje" ikke sigter til Løsningsretten. Men Sagens Natur synes dog paa det bestemteste at tilsige, at den, som har solgt sin Ejendom, ikke kan være berettiget til atter at omstøde sin egen Gjerning, og følgelig, hvor han ikke udtrykkelig har forbeholdt sig det, maa være afskaaret fra at gjøre Odelsret gjældende enten mod Kjøberen eller mod nogen Anden, som fra ham udleder sin Ret*. Antages det, at Sælgerens efter Salget fødte Børn ingen Odelsret har (§ 2), vilde det ogsaa være lidet sammenhængende, om Faderen fremdeles skulde antages at beholde sin. Hvad enten Salget er frivilligt eller tvunget, synes at maatte være uden Forskjel.

Naar det i § 8 heder, at „ingen Odelsbaaren kan overdrage sin Ret til en anden" (jfr. Hstretsd. 1 Decbr. 1852, Retst. S. 817 fgg.), da er dette naturligvis ikke til Hinder for, at man kan fraskrive sig Odelsretten i Forhold til bestemte Personer, men forbeholde sig den mod Andre; thi derved forrykkes ikke Forholdet mellem de Odelsbaarne forøvrigt.

---

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 65.

§ 75.

Fortsættelse. b) ved Præskription.

B. Om Præskription af Odelsret handler Odelsl. § 9, jfr. L. 28 Septbr. 1857 § 3. — Har Odelsgodset været ude at Familien i 3 Aar, er hele Familiens Odelsret dertil aldeles tabt. Ligeledes taber alle Nærmere i Ætten sin Indløsningsret, saafremt de uden Paatale lader nogen Fjernere i Ætten besidde Godset i 3 Aar. — Præskriptionens Begyndelse regnes, i Lighed med Hævden, fra Thinglysningen af den nye Ejers Adkomstdokument (Hstretsd. 12 Juni 1839, Retst. S. 425 fgg.). — At Afhændelsen vitterlig lider af en Mangel, der bevirker, at Godset vilde kunnet reklameres, kan ikke antages at hindre Præskriptionen, saafremt Afhændelsen dog bliver staaende ved Magt; reklameres derimod virkelig Godset, om end først efter 3 Aars Forløb, synes ingen Præskription at kunne have løbet. — Det er fremdeles klart, at de 3 Præskriptionsaar maa være uafbrudte; erhverves Godset forinden tilbage for Familien, men derefter atter afhændes, maa en ny Præskription paabegyndes.

Lige med aldeles Fremmede i Forhold til den hele Familie er den fjernere Odelsberettigede stillet i Forhold til de Nærmere. Naar man her har villet gjøre en Forskjel saaledes, at, saa længe Godset er i Familien, om end i et fjernere odelsberettiget Medlems Besiddelse, kan Præskriptionen af de Nærmeres Odelsret aldrig løbe fra et tidligere Tidspunkt end fra deres Fødsel, medens hele Familiens, altsaa ogsaa de Ufødtes, Odelsret præskriberes i 3 Aar fra Afhændelsen til en Fremmed*, - da er dette vistnok at urgere Bogstaven „lade besidde" altfor meget. Fra den Sætning, at den odelsberettigede Families enkelte Medlemmer ikke selv besidder nogen selvstændig Odelsret, men at det altid er den af første Forhverver

*) Jfr. Motzfeldts Odelsret S. 130.

stiftede Odel, hver enkelt af hans Descendenter erholder, - er netop denne Bestemmelse i § 9 (der er ny i Loven af 1821) en Afvigelse, sigtende til at forebygge Usikkerhed i Godsets Besiddelse. Hensigten med al Præskription er jo den, at Besidderen efter et bestemt, forud beregneligt Tidsrum skal kunne vide sig sikker for Prætensioner, og denne Forstaaelse af § 9 stemmer fuldkommen med den af os ovf. S. 285 hyldede Fortolkning af § 2, ligesom ogsaa L. 1857 kjendelig stiller Præskriptionen ved Fremmedes og ved fjernere Odelsberettigedes Besiddelse under samme Vilkaar.

Ordene: nærmere og fjernere Odelsberettiget maa imidlertid forstaaes i Forhold til samtlige Regler om Adgangen til Odelen, altsaa ikke blot til Hovedreglerne i § 3 jfr. 11, men ogsaa §§ 5, 13 og 16. — Saa længe der er nogen retlig Hindring for at gjøre Retten gjældende, kan denne naturligvis ikke præskriberes. Der kan imidlertid spørges, om ikke Odelsretten ifølge § 16 dog maa præskriberes, naar den Odelsbaarne ikke benytter sin Ret saa vidt han kan, altsaa: dersom han lader Gaarden udlægge den gjenlevende ikke odelsberettigede Parens til Ejendom og ikke inden 3 Aar indløser samme, eller dog i det mindste, hvis han undlader at tage Gaarden i Besiddelse, saa snart han dertil bliver berettiget. Uagtet en streng Konsekvens tilsiger at besvare begge disse Spørgsmaal bekræftende, er det dog klart, at det første bestemt maa negtes, da det vilde være en altfor stor Urimelighed at nøde Odelsmanden til at lade sig udlægge en Ejendom, hvis Brug Loven selv formener ham i en rum Tid at tiltræde, se Høstretsd. 10 Marts 1846 (Retst. S. 414 fgg.). Og heller ikke det andet bør antages, da det vilde være altfor stridende mod det Pietetshensyn, hvorpaa selve § 16 er bygget, om den her skulde have gjort Odelsmanden det til Pligt under Rettens Fortabelse at gjøre den gjældende i sin hele Strenghed, (jfr. Høstretsd. 3 Febr. 1825). —

At Præskriptionen af Retten til at afløse paahæftede Servituter først løber fra Ejendommens Indløsning, medens Odelsretten til afhændede Parceller præskriberes i 3 Aar fra deres Afhændelse, er forhen bemærket.

At ingen faktisk Forhindring i at gjøre Retten gjældende kan afværge Præskriptionen, er forhen berørt, og stemmer ganske med de almindelige Regler; dog kan naturligvis ikke den, som ved en lovstridig Handling har forhindret Odelspaatale, til Fordel for sig paaberaabe den imidlertid indtraadte Præskription.

At altid en af en anden Æt vunden ny Odelshævd udsletter den forrige paa Gaarden hvilende Odelsret, om denne end ikke er præskriberet, følger af § 6 jfr. § 1, hvis Bestemmelse: „at Odelsjord af ingen Anden skal kunne indløses", i Fr. 14 Jan. 1771 netop havde sin Hovedbetydning i denne Retning, da Hævdstiden var kortere end Præskriptionstiden. Nu vilde Bestemmelsen ikke let faa nogen særskilt Indflydelse uden for det Tilfælde, at Afhændelsesdokumentet ikke er thinglyst, eller hvor Løsningssagen formedelst Parterne utilregnelige Feil spildes, og imidlertid ikke alene Præskriptions- men ogsaa Hævdstiden var udløben (jfr. Retst. 1848 S. 113—128). — Inden samme Æt er det derimod altid, som før berørt, den af første Forhverver stiftede Odelsret, som i sin Orden gaar over paa hver enkelt af hans Efterkommere, hvoraf ingen nogensinde kan erhverve selvstændig Odelsret for sig og sit Afkom. Ved de Fjerneres Besiddelse i 3 Aar bliver vel de Nærmeres Linier udslettede af de Odelsberettigedes Tal; men derved forandres ikke Beskaffenheden af den Ret, som de øvrige beholder.

§ 76.

Fortsættelse. c) ved processuelle Fejl; d) ved ulovlig Overdragelse af Odelsgodset til Andre.

C. Processuelle Fejl medfører Odelsrettens Fortabelse ifølge §§ 21, 23 og 29. — De paa disse Steder benyttede forskjellige Udtryk: „uigjenkaldelig tabt sin Odelsret,“ „tabt sin Løsningsret“ og, at „Besidderen kan af ham ej mere til Godsets Fravigelse sagsøges,“ - betegner aabenbar et og det samme. Spørgsmaalet kan alene være tvivlsomt med Hensyn til § 29; men det synes dog at være unaturligt, om ikke den, som udleder sin Ret fra den forrige Besidder, skulde tilkomme samme Urørlighed som denne selv.

Foruden de i §§ 21 og 29 særskilt nævnte Fejl: Udeblivelse fra Forligelseskommissionen eller nogen af Taxtforretningerne uden saadant lovligt Forfald, at han end ikke kunde sende Nogen med uindskrænket Fuldmagt til at handle paa sine Vegne, samt Forsømmelse med at indløse Godset til første Faredag efter Dommen, - nævner § 23 endvidere i Almindelighed det Tilfælde, „at Sagen ikke anlægges paa foranførte Maade.“ Uagtet denne Bestemmelse efter sine Ord alene omhandler Anlæggelsen af den egentlige Domssag (efter Taxationen), og den foregaaende § 21 særskilt har omhandlet Følgen af en Procesfejl paa tidligere Trin, er det dog indlysende, at Loven har sigtet til den hele Løsningssag fra først til sidst. Loven vil, at Løsningsmanden i det Hele uden Anstød skal iagttage den foreskrevne Fremgangsmaade, og Bestemmelsen om Rettens Fortabelse i Overtrædelsestilfælde er tilføjet til Slutning, efter at Fremgangsmaaden paa de forskjellige Trin: Klage til Forligelseskommissionen, Udsigelse, Taxt og Domssagens Inkamination, er beskreven. At § 21 særskilt foreskriver Rettens Tab som Følge af en enkelt Fejl, beviser lidet, da §'en dog maatte omtale Udeblivelsens Følger for Besidderens Vedkommende, og

derved havde en naturlig Opfordring til at medtage dens Følger ogsaa for Odelsprætendenten. Enhver Procesfejl fra dennes Side, der vilde lede til Sagens Afvisning, medfører altsaa ogsaa Rettens Fortabelse.

Herfra bør dog undtages Fejl ved Forligsprøven, dog med Undtagelse af Udeblivelse (§ 21), - altsaa f. Ex. Valg af en urigtig Kommission, Fejl ved Forkyndelsen, Varselet o. dl. Thi da Fejl paa Sagens første Trin ikke forstyrrer den foreskrevne Følgeorden, maa Odelsprætendenten have Adgang til, hvis der er Nok tilbage af Præskriptionstiden, at foretage en ny Indkaldelse m. v., uden at man, naar han derefter gaar rigtig frem, kan negte, at han har „anlagt Sagen" paa rigtig Maade. Herfor taler ogsaa den Billighedsbetragtning, at Baandet paa Skoven efter § 28 først indtræder ved Udsigelsen.

Paa samme Maade maa ogsaa under den følgende Sag Fejl kunne rettes, naar det kan ske, uden at spilde noget af de foretagne Skridt og uden at afvige fra den foreskrevne Orden. Fejl ved Forkyndelserne maa altsaa kunne rettes ved ny Forkyndelse, for saa vidt dertil endnu er tilstrækkelig Tid for Varselet. — At en unødig fornyet Indklage af Sagen, efter Taxten, til Forligelseskommissionen, uagtet den i sin Tid derfra var endelig henvist til Retten (§ 23 første Passus), er en uskadelig Overflødighed, viser Hstretsd. 12 Juni 1839 (Retst. S. 425 fgg.).

Endvidere er det klart, at Fejl, som er Løsningsmanden utilregnelige, men f. Ex. hidrører fra vedkommende Embedsmand (jfr. Hstretsd. 18 Septbr. 1843, Retst. 1844 S. 16 fgg. og 5 Febr. 1848, Retst. S. 113 fgg.), eller fra uovervindelige Forhindringer, saasom Sygdomsforfald eller Naturbegivenheder, ikke har Rettens Fortabelse til Følge.

Endelig er denne kvalificerede Virkning af Procesfejl indskrænket til første Instans. Appelstevningens Afvisning

hindrer ikke Odelsmanden i at foranstalte ny Paaanke, ifald Tiden tillader det.

D. At den Løsningsmand, som gjør sig skyldig i Misbrug af sin Odelsret efter § 30, saavel som den Odelsberettigede, til hvem hin lovstridigen maatte have overdraget Godset, ikke kan løse dette tilbage fra den tidligere Besidder, som maatte have reklameret det, er forhen bemærket. Men heri ligger indirekte Tab af Odelsretten for disse; thi Reklamanten er ikke indskrænket i sine Dispositioner over Godset, og Lovbudet vilde komme i Strid med sig selv, om man vilde indrømme Løsningsmanden eller hans Medskyldige Ret til at løse Jorden fra Nogen, som udleder sin Ret fra hin tidligere Besidder.

Anden svigagtig Adfærd i Odelsrettens Anvendelse, f. Ex. Spillen under Dække med Besidderen, for derved at stænge andre Odelsberettigede ude (se saaledes Retst. 1852 S. 24 fgg. og 1858 S. 241 fgg.), urigtige Foregivender, for at bevirke Taxtens Nedsættelse, falsk Angivelse af Slægtskabsforhold o. dl., kan derimod ikke medføre den civilretlige Virkning, at selve Odelsretten tabes.

§ 77.

Virkningen af Odelsrettens Tab.

Da Odelsrettens Fortabelse knytter sig til Personen, er det klart, at de øvrige, tidligere fødte, odelsberettigede Medlemmer i Ætten beholder sin Odelsret, selv om de udleder samme fra den, som har forspildt sin egen Ret. — Først naar Godset i 3 Aar har været i aldeles Fremmedes Eje, er Familiens Odelsret fuldstændig tilintetgjort; saa længe det derimod er i Familiens Besiddelse, opretholdes altid de fjernere Liniers, fra Odelserhververen udledede, Ret gjennem de nærmeres Besiddelse. Selv den absolut fjerneste Odelsmand kan ikke vinde nogen selvstændig Odel for sig; men da dog gjennem hans Besiddelse

i 3 Aar alle de Øvriges Odelsret er præskriberet, har han det i sin Magt, ved at fraşige sig sin Ret, at gjøre Godset odelsfrit, saa at han i denne Henseende staar ved Siden af selve den første Forhverver.

At Anvendelsen af Expropriationsret i ethvert Fald tilintetgjør den paa Godset hvilende Odelsret, ligger klart i denne Rets Natur, som gjennembrydende alle private Retsforhold. En Anvendelse heraf med Hensyn til Bergværker har vi ovenfor gjort (S. 271). Ligesaa har vi seet, at Jord, som henlægges fra Land under Kjøbstad, derved maa ansees unddragen alle de Familiemedlemmers Odelsret, som fødes efter at Loven er traadt i Kraft.

At der aldrig kan være Tale om nogen Erstatning for den, hvis Løsningsret, om end ved nok saa lovstridige Handlinger, hindres eller endog ganske forspildes, følger deraf, at vor Ret i Almindelighed kun erkjender økonomisk Skade som Gjenstand for Erstatning. Odelsretten er derimod en ren Familieret, og lader sig følgelig ikke, juridisk taget, ansætte i Penge; Løsningsmanden skulde efter § 19 ingen Pengefordel erholde ved Gaardens Erhvervelse (jfr. Retst. 1858 S. 242 fgg.). — At derimod det almindelige Ansvar for utilbørlig Retsnegtelse, Mulkt og Procesomkostninger, kan paalægges Besidderen, er en Selvfølge.

Tiende Afsnit.

Om Matrikulen.

§ 78.

Maalestokken ved Skatternes Fordeling i ældre Tid.

Ved Udligning af Skatter paa de faste Ejendomme er det af stor Vigtighed at have en nogenlunde paalidelig Maalestok for deres indbyrdes Værdi. Som saadan benyttede man i de ældste Tider Landskylden, enten den, som virkelig svaredes, eller, for Ejendomme, som ikke bortbygsledes, hvad der efter almindelig Opfatning i Egnen ansaaes for at repræsentere deres Lejeværdi. Landskylden var Norm for Ledingens Fordeling (M. L. VII. 7, Reces 1539 Art. 9, Reces 1557 Art. 2 og 5, Reces 1568 Art. 5 og 6, Lovb. 3—14—14). Som Følge heraf antog Landskylden snart Karakteren af en fast Afgift, selv efter at den forlængst havde ophørt at repræsentere den fulde Lejeværdi, idet Vederlaget for Øvrigt oppebares under andre Former, medens Landskylden ikke maatte forandres uden efter lovligt Skjøn.

Landskylden havde imidlertid som Maalestok den Ulempe ved sig, at den var saa højst uregelmæssig. Dels var dens Størrelse forskjellig i Landets forskjellige Egne, dels var den fastsat i de forskjelligste Naturalpræstationer. Dette sidste voldte ingen væsenlig Ulempe ved Ledingens Fordeling, da denne oprindelig netop erlagdes i de samme Præstationer, som Landskylden selv; men det maatte gjøre den næsten uanvendelig ved Fordelingen af en Skat i Penge. Da man derfor i Løbet af

det 17de Aarhundrede havde faaet flere regelmæssige Skatter, Lejlændings- og Odelsskatten, blev en Omregulering af Landskylden som Ligningsfundament nødvendig, og paabødes ved Reskr. 23 Jan. 1665, hvorved al Skyld skulde reduceres til Korn, Smør og Fisk, saaledes at 1 Skॐ. = 1½ Spand Korn skulde være = 1½ Løb Smør og 3 Voger Fisk. Fra denne Foranstaltning har den saakaldte gamle Matrikul sin Oprindelse. Men denne led af to væsenlige Mangler: Først at den var indrettet særskilt for hvert Distrikt, uden at der var taget Hensyn til Skyldsforholdet mellem de forskjellige Distrikter i Riget, hvilket derfor blev højst ulige. Dernæst holdt Kommissionen sig ikke Budet om de forskjellige Landskyldspræstationers Reduktion til 3 Skyldspecies efterrettelig. Vel blev den store Mængde Species betydelig formindsket; men mange blev dog fremdeles staaende. De vigtigste var foruden Korn, der beregnedes dels efter Vægt (Skॐ. Tunge) dels efter Maal (Spand og Tønde): Løb og Bॐ. Smør, Bॐ. Talg, Vog Fisk, Skॐ. Salt, Huder og Skind m. fl.

Nogen almindelig Taxt til Bestemmelse af de forskjellige Skyldspecies' indbyrdes Værdiforhold fik man ikke før i 1625. Den nuværende Landskyldtaxt er af 3 Oktober 1685; men den Vejledning, som denne yder, var højst utilstrækkelig. Derimod plejede de ældre Skattebreve selv, ved Bestemmelsen af de forskjellige Skatter, tillige udtrykkelig at angive, hvor Meget der skal falde paa hvert Skॐ. Tunge, hver Løb Smør, hver Vog Fisk, hver Hud o. s. v. i de forskjellige Distrikter (se Fr. 13 Decbr. 1746 I. og II.). Men herved møder den Besynderlighed, at man ikke alene finder forskjellige Forholdstal benyttede til de forskjellige Tider, men endog at der er benyttet et andet Forholdstal ved Lejlændings- end ved Odelsskattens Fordeling i flere Distrikter; medens saaledes 1 Tønde Korn ved Lejlændingsskattens Fordeling findes sat lig 8 Lॐ. Tunge, findes den

ved Odelsskatten sat lig med 10 L℔. o. s. v. Til det i Reskr. 23 Jan. 1665 opstillede Forholdstal bandt man sig ikke. Imidlertid ansaaes nok, hvor Skatteskylden skulde benyttes som Maalestok i andre Retninger, f. Ex. ved Udskiftning af Fællesskab, den ved Lejlændingsskatten benyttede Norm som den regelmæssige. — Ogsaa ellers, hvor Lovgivningen lejlighedsvis udtaler sig om Forholdet mellem de forskjellige Skyldspecies, forekommer der idelig Uoverensstemmelser.

Da Rostjenesteskatten indførtes ved Fr. 22 April 1682, benyttede man som Maalestok for dens Repartion den danske Betegnelse efter Tønde Hartkorn*, hvilken i sin Tid ogsaa havde været benyttet som Maalestok ved Rostjenestens Ansættelse (Fr. 1 April 1625). For Reduktionen af de andre Skyldspecies til Hartkorn indeholdt Fr. 1682 en egen Tabel, hvorefter 1 Sk℔. Tunge omtrent er = 2 Tønder Hartkorn, men som neppe kan benyttes i andre Retninger.

Allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede bragte Erkjendelsen af den gjældende Matrikuls store Ufuldkommenheder Regjeringen til at træffe forskjellige Foranstaltninger til et nyt Matrikulværk, og ved aabent Brev af 7 Juli 1721 og Instr. 4 Aug. 1722 paabødes en ny Matrikulering over det hele Rige, hvorved Hartkornskylden overalt skulde benyttes, under Bestyrelse af Etatsraad H. Nobel og Biskop B. Deichmann. Men dette Foretagende mødte saa mange Vanskeligheder, at det allerede ved Reskr. 8 Decbr. 1724 maattte indstilles.

Da man i 1802 maatte udskrive en ny Skat, foregik der ifølge Fr. 1 Oktbr. s. A., der suppleredes ved Fr. 6 Maj 1812, en almindelig Taxation af alle Landets faste Ejendomme efter

*) Ved Hartkorn (hartes Getreide) forstodes Hvede, Rug, Erter og paa nogle Steder ogsaa Byg, i Modsætning til weiches Getreide: Havre og paa nogle Steder Byg.

deres Værdi i Handel og Vandel ifølge Distriktets gangbare Priser, beregnede, saavidt muligt, efter et Middeltal distriktvis, dog saa, at Taxten i Regelen ikke skulde overstige 1200 Rdl. pr. Skippund Tunge, 1000 Rdl. pr. Spand Korn, 800 Rdl. pr. Løb Smør o. s. v. Denne Jordtaxt, der dog lige fra Begyndelsen af var erkjendt som meget ufuldkommen, blev sednere benyttet ved Siden af den gamle Matrikulskyld som Ligningsnorm for Landskatten, se L. 1 Juli 1816 § 19 og L. 13 Septbr. 1830 § 9.

Rigets samlede Matrikulskyld, med Undtagelse af Nordland og Finmarken, udgjorde, reduceret til Korn, omtr. 40,500 Skp. Tunge. Jordtaxten af 1802 udgjør tilsammen 25,565,530 Spd.

I det egentlige Finmarken, hvor før Reskr. 27 Maj 1775 ingen Grundejendom gaves, havdes selvfølgelig heller ingen Skyldsætning; men ifølge Reskr. 1775 § 10 jfr. Skr. 16 Decbr. 1856 skulde de udviste Bopladse ansættes til en aarlig Afgift efter det Antal Kjør og Faar, som Aaret rundt kunde fødes paa den udviste Ejendom; 1 Ko = 8 Faar. Jfr. Skattel. 26 Aug. 1833 § 9. Denne Afgift er nu ophørt (Skattekundgj. 17 Oktbr. 1839 g. Nr. 3); men Skyldbenævnelsen Kjør og Faar bruges fremdeles i Finmarken, jfr. L. 17 Aug. 1818 § 1. — Den samlede Skyld er 1436 Kjør og 1 Faar. — Se endvidere L. 18 Maj 1860.

Fra gammel Tid af synes der, især paa Østlandet at være opkommet en traditionel Inddeling af Gaardene i hele, halve og fjerdings- eller Ødegaarde, hvilken benyttedes som Maalestok ved Fordelingen af forskjellige mindre Byrder (se f. Ex. Reces 7 Oktbr. 1578 Art. 5, Chr. IV. L. VI. 1 (Foring) Chr. IV. L. I. 4 (Sorenskrivertold) m. fl. At denne Inddeling oprindelig har rettet sig efter Landskylden, er utvivlsomt, og den synes endog netop at have haft Hensyn til Ledingsudredselens Størrelse (jfr. Rb. 23 April 1293 Art. 14, Chr. IV. L. II. 11); men i

Tidens Løb er dens Forbindelse med Landskylden tabt. Efter denne Maalestok blev den Bønderne under Navnet Landehjælp til forskjellige Tider paalagte personlige Skat, ved dennes Overgang til en Grundskat fra 1645 af, fordelt, idet man dog ved Siden deraf i Almindelighed bemyndigede Lensherrerne til at udjevne Misforholdet mellem Gaardene, overensstemmende med den ældre Fremgangsmaade, „saaledes at den Rige hjælper den Fattige". Efterhaanden gik man imidlertid videre og videre i at overføre denne Skat, eller, som den siden kaldtes, Lejlændingsskatten, paa Landskylden, og efter Matrikuleringen af 1665 blev denne udelukkende benyttet som Norm. Odelsskatten havde altid, eller lige fra 1553, været fordelt efter Landskylden. — Nogen Regel om Forholdet mellem Inddelingen i hele, halve og Ødegaarde og Matrikulskylden lader sig saaledes ikke opstille. Vel finder man i Skattebrevene fra 1647 og de følgende Aar udtrykkelige Angivelser af Forholdet; men dette er aabenbart vilkaarlig ansat, og derhos forskjelligt i de forskjellige Distrikter og til de forskjellige Tider.

Da Inddelingen i hele, halve og Ødegaarde endnu har megen Anvendelse som Norm for Erlæggelsen af forskjellige lokale Afgifter, saasom Sorenskrivertold, Sundtold, Bropenge m. fl. (se f. Ex. Reskr. 19 Septbr. 1749, se ogsaa Skattel. 7 Aug. 1827 § 12), nødes man følgelig til udelukkende at fastholde det engang Bestaaende, og man kan ikke uden videre henføre hver enkelt Gaard til en af disse Klasser. Hvor flere Gaarde sammenlægges til een, maa man saaledes sammenregne alle de særskilte Gaardes Afgift; og omvendt, hvor en Gaard deles i flere, fordele Gaardens Afgift paa alle Parcellerne, og det vilde ikke være rigtigt i første Tilfælde kun at beregne enkelt (højst Fuldgaards) Afgift af den sammenlagte Gaard, uden Hensyn til dens Størrelse, og i sidste Tilfælde særskilt (mindst Ødegaards) Afgift af hver enkelt Parcel, uden Hensyn til dens

Lidenhed. Overhovedet kan man ikke længer betragte disse Benævnelser som nogen Inddeling, men alene som en Betegning af de enkelte Gaarde.

I nogle Egne forekommer desuden Tredjings d. e. trefjerdedels Gaarde og halve Ødegaarde. I Chr. IV. L. II. 11 synes Tredings-Gaard at betegne en Tredjedels-Gaard*.

§ 79.

Den nye Matrikul og dennes Revision.

Ved L. 17 Aug. 1818 med dens Tillægslove af 20 Aug. 1821, 28 Juni 1824 og 1 Septbr. 1830 samt 11 April 1842 foranstaltedes endelig en ny Matrikulering for det hele Rige med Undtagelse af Øst- og Vestfinmarken efter et eneste Skyldspecies, Penge, udtrykt i Daler, Ort og Skilling. Ved denne Matrikulering opstillede man som Princip at tilvejebringe en for alle Tider gyldig Maalestok for Landejendommenes indbyrdes Værdiforhold. Matrikulskylden skulde altsaa ikke just være Udtrykket for Forholdet mellem Ejendommenes virkelige Salgsværdi, men mellem deres permanente Grundværdi, ifølge de Fortrin eller Mangler, som de medbragte saa at sige fra Naturens egen Haand. Ifølge L. 1818 § 28 skulde man derfor ved Sammenligningen ikke tage Hensyn til slige tilfældige og temporære Værdiforøgelser som Bygninger, industrielle Anlæg o. desl. Man skulde vel tage Hensyn til Jordens større eller mindre Frugtbarhed og Bekvemhed til at modtage Forbedring, men ikke til dens bedre eller slettere Dyrkning; vel til Skov-

---

*) Se endvidere: Vogt, Underretning om Matrikulskylden som Maalestok for Skat af Jordejendomme i Norge, Christiania 1816. Blom, Forklaring over Hovedmatrikuleringskommissionens Arbejde, Christiania 1826. Aschehoug, Bidrag til Lejlændings- og Odelsskattens Historie, i Ugebl. f. Lovk. I. S. 17—34.

bundens større eller ringere Produktionsevne, men ikke til Skovens mere eller mindre fredede eller misbrugte Tilstand (jfr. Cirk. 15 Juli 1864, L. 26 Maj 1866); Vandfald skulde tages i Betragtning som en Herlighed; men ikke det ved samme anlagte Sag- eller Møllebrug. Heller ikke kunde Metalanvisninger tages i Betragtning, da Ejeren ingen udelukkende Ret har til at gjøre sig disse nyttige, ligesaalidt som Sten- og Kalkbrud, da disse efterhaanden udtømmes (Skr. 28 Juni 1864).

For paa den ene Side at sikre det lokale Kjendskab den tilbørlige Indflydelse, og paa den anden Side at udelukke uvedkommende personlige Interesser samt derhos vedligeholde den fornødne Enhed i det hele Foretagende, fordeltes Matrikuleringsarbejdet mellem 2 Kommissioner: specielle Sammenligningskommissioner (Distriktskommissioner) for hvert Fogderi, og en Hovedmatrikuleringskommission for det hele Rige. Begge Kommissioner organiseredes særskilt for hvert Thinglag, saaledes at deres Personale delvis omskiftede i de forskjellige Distrikter. Distriktskommissionerne bestod af 3 af Kongen udnævnte faste Medlemmer for det hele Fogderi, hvilke i hvert Thinglag traadte sammen med Lensmanden og 16 af Bygden valgte Gaardbrugere. Denne Kommission skulde sammenligne samtlige Ejendomme inden Thinglaget og under Jagttagelse af de nævnte Regler give hver enkelt Gaard et bestemt Forholdstal, men ikke foretage nogen egentlig Taxation (§§ 27 og 28 samt 35). Hovedmatrikuleringskommissionen bestod af 3 af Kongen for hele Riget udnævnte faste Medlemmer, hvilke i hvert Fogderi skulde træde sammen med de 3 faste Medlemmer af Distriktskommissionen, samt i hvert Thinglag derhos med Lensmanden og 8 valgte Gaardbrugere, af hvilke sidste altid de 4 skulde fungere saavel i det Thinglag, hvori de var valgte, som i det næste Thinglag, medens de øvrige 4 skulde vælges i det Thinglag, hvori Matrikuleringen foregik. Denne Kommission skulde befare og

taxere en Middelsgaard i hvert Thinglag (Normalgaarden), hvorefter Værdien af samtlige de øvrige Gaarde udregnedes efter det paa dem satte Forholdstal. Normalgaardens Taxation foregik paa den Maade, at Ejendommens Nettoudbytte af ethvert Slags i et Middelsaar taxeredes i Penge efter de i Juli Maaned 1820 inden Thinglaget gjældende Priser, og dette betragtedes som 5 pCt. Rente af dens Kapitalværdi, hvilken saaledes ansattes til det Tyvedobbelte af dette Beløb. Taxten divideret med 400 skulde udgjøre Ejendommens nye Matrikulskyld (§§ 29 og 31). Dennes samlede Beløb er omtrent 240,000 Skyldaler, der svarer til en Taxt af 96 Millioner Spdlr.

Efter at den nye Matrikulering i Hovedsagen var tilendebragt, blev den nye Skyld fra 1827 af delvis lagt til Grund for Skattefordelingen ved Siden af de 2 ældre Ligningsnormer, den gamle Matrikulskyld og Jordtaxten af 1802, se Skattelovene af 7 Aug. 1827 og 13 Septbr. 1830 §§ 9, a, b og c og 12 samt 26 Aug. 1833 §§ 8 og 12. Endelig blev den nye Matrikul ved L. 17 Decbr. 1836 sat i fuldstændig Anvendelse, hvorefter Hovedmatrikuleringskommissionen opløstes ved Res. 6 Maj 1837. Se og Res. 29 Decbr. 1838.

Den saaledes istandbragte Matrikul erholdt dog ikke den fulde Virksomhed, som var den tiltænkt, idet den direkte Skat til Statskassen af de faste Ejendomme, Landskatten, allerede fra 1837 af blev ophævet, saaledes at Matrikulskylden alene blev anvendelig ved Udligningen af Refusion for de forskudte Vej- og Skydsudgifter (Vejl. 28 Juli 1824 § 2, a og 15 Septbr. 1851 § 4 samt Skydsl. 6 Juni 1816 § 19 jfr. L. 6 April 1839 § 1). — Ved Udligningen af de kommunale Udredsler beholdt den derimod fremdeles sin Anvendelse, idet det gjælder som en Grundsætning, at Kommunebestyrelsen er uberettiget til at substituere noget andet Ligningsfundament uden speciel Lovhjemmel (jfr. Skattel. 26 Aug. 1833 § 12, Skr. 2 Oktbr. 1847,

29 Jan. 1858, 29 Juni 1859, 1 Aug. 1863 og 6 Juli 1864. Se og Veil. 28 Juli 1824 §§ 12 og 14 og 15 Septbr. 1851 §§ 9, 14 og 34). Men denne Grundsætning led en stor Indskrænkning derved, at de tvende vigtigste og betydeligste Kommuneudgifter, Fattig- og Skoleskatten, ogsaa kunde udlignes paa andre Fundamenter, navnlig efter Formue og Næring, se Skolel. 14 Juli 1827 § 22 og 16 Maj 1860 § 16 jfr. § 30 samt Fattigl. 20 Septbr. 1845 § 62 og 6 Juni 1863 § 44. — Da det derhos snart blev en almindelig erkjendt Sag, at Matrikultaxterne var meget ufuldkomne, og at navnlig Skylden i det vestlige Norge var forholdsvis meget højere end paa Østlandet, blev en fuldstændig Revision af Matrikulen anordnet ved L. 6 Juni 1863. Denne Revision, hvorved det, paa Grund af at Udgangspunktet forud er givet, fornemmelig gjælder at tilvejebringe den størst mulige Garanti for Upartiskhed, foregaar ved et temmelig kompliceret Maskineri: En Heredskommission i tre Afdelinger, væsenlig sammensat af Medlemmer af Kommunebestyrelsen, en Fogderikommission paa 5 Medlemmer udenfor Fogderiet, af hvilke de 3 vælges af Amtsformandskabet og de 2 af Amtmanden, en Amtskommission bestaaende af 3 udenfor Amtet boende Mænd, udnævnte af Kongen, og endelig en Hovedskyldbelingskommission for det hele Rige, bestaaende af 5 eller 7 af Kongen beskikkede Medlemmer. Disse Kommissioner har at foretage en ny Fordeling af den nuværende Matrikulskyld - hvilken foreløbig bliver uforandret - inden de respektive Distrikter under Iagttagelse af Reglerne i L. 1818 § 28, og efter at der er istandbragt nøjagtige Beskrivelser over hver enkelt Ejendom og anstillet de fornødne Undersøgelser, samt, for Hereds- og Hovedskyldbelingskommissionens Vedkommende, efter at foreløbige motiverede Udkast til Skyldbelingen passende Tid forud har været offentliggjorte. Heredskommissionerne fordeler saaledes Heredets samlede Skyld mellem de

enkelte Gaarde, hvorefter Fogderikommissionen fordeler Fogderiets samlede Skyld mellem dets enkelte Hereder, og derefter Amtskommissionen Amtets samlede Skyld mellem dets enkelte Fogderier; endelig fordeler Hovedskyldsdelingskommissionen Rigets samlede Matrikulskyld mellem de enkelte Amter. Overensstemmende hermed lader Regjeringen til Slutning udarbejde en efter Herederne inddelt ny Matrikul for det hele Rige med Undtagelse af Altens, Hammerfest, Tanens og Varangers Fogderier, hvorved hele Rigets Matrikulskyld skal omsættes til 500,000 Skyldmark, hver Mark delt i 100 Ører, og ingen Ejendom ansættes til mindre Skyld end 1 Øre. I Tilfælde af Anke over Fordelingerne forretter enhver af de højere Skylddelingskommissioner som Appelinstants for den nærmest nedenfor staaende. — Saasnart Skyldforholdet mellem samtlige Ejendomme i et Hered er endelig ordnet, indtræder den nye Skylddeling som Regel for Fordelingen inden Heredet af alle Udgifter og Byrder, som falder paa Matrikulen; derimod bestemmes Heredets Andel i de Udredsler, som udlignes paa det hele Rige, Amt eller Fogderi, efter den hidtil gjældende Matrikul, indtil den nye Skyldfordeling i sin Helhed er traadt i Virksomhed, hvilket skal ske, efter Kongens nærmere Bestemmelse, saasnart de fornødne Forberedelser er tilendebragte.

Stedsevarende særdeles Byrder (Servituter) paa en Ejendom maa naturligvis komme i Betragtning til Nedsættelse af Ejendommens Skyld, for saa vidt de optræder som afløste Bestanddele af selve Ejendomsretten, jfr. ovf. S. 133. Tilkommer disse Rettigheder en anden Ejendom inden Thinglaget, skal de betragtes som henhørende til denne og altsaa forholdsvis forhøje dennes Forholdstal; i modsat Fald skal de særskilt matrikuleres (L. 1818 § 28 jfr. § 30; se og Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 2 Slutn. og Skr. 27 Juni 1863). — Til saadanne særdeles Byrder kan imidlertid ikke henregnes

Afgifter eller andre Præstationer, der hviler paa Ejendommen, selv om de er stedsevarende f. Ex. Arvefæsteafgift, Landskyld og Jordafgift (Cirk. 16 Juli 1864 og 9 Marts 1865), da disse ikke indeslutter nogen Bestanddel af selve Ejendomsretten, men alene medfører Forpligtelser for Ejeren. Ejendommen bliver altsaa at ansætte til sin fulde Værdi uden Hensyn til disse, og i Konsekvens hermed kan heller ikke Fritagelse for Jordebogsrettigheder eller Tiende o. desl., lige saa lidt som Indtægter, der tilligger nogen Ejendom, f. Ex. Grundafgifter, Ringepenge o. desl., komme i Betragtning til Skyldens Forhøjelse, jfr. Cirk. 20 Decbr. 1866.

§ 80.

Fortsættelse.

Den nye Matrikulering omfatter enhver Del af det sydlige Norges Landdistrikt, alene med Undtagelse af førhen uskyldsatte Rydningspladse, hvis Frihedsaar endnu ikke er udløbne (3—12—7 og 8, Fr. 29 April 1752 § 6), og Almenninger, der benyttes som Fællesbrug, hvilke dog i Matrikuleringskommissionens Protokol skulde specificeres, L. 1818 § 34 jfr. § 28, der viser, at Brugsretten i Almenning skal tages i Betragtning ved Bestemmelsen af Gaardens Skyld*). Matrikuleringskommissionen har derhos ogsaa overalt undtaget Kirkernes og Kirkegaardenes Grund fra Skyldlægning, hvilket vel er uden egentlig Hjemmel i Loven, men i sig selv ganske naturligt (jfr. Skr. 14 April 1859). — Naar saadanne uskyldsatte Ejendomme sednere skal skyldlægges, maa dette efter 3—12—8 jfr. L. 28 Maj 1845 foregaa ved en almindelig Skjøns- og Taxationsforretning under Sorenskriverens Bestyrelse, hvorved de samme Regler,

---

*) Det er saaledes en aabenbar Urigtighed, naar man, som det stundum sker, lader Sætre i Almenning særskilt skyldsætte.

som i sin Tid ved den almindelige Matrikulering blev befulgte (L. 1818 §§ 28, 30 og 35), maa iagttages. Naar derimod en allerede skyldsat Ejendom deles, maa vel ligeledes en tilsvarende Fordeling af Matrikulskylden ske, under Iagttagelse af de samme Regler, ved en formelig Forretning, og forinden denne er afholdt, maa intet Skjøde thinglyses; men i denne Forretning behøver ikke Sorenskriveren at deltage, med mindre nogen af Parterne ønsker det; hvorimod Skylddelingen kan foretages af 4 af Fogden blandt Udvalget (L. 28 Aug. 1854 § 19) opnævnte Lagrettesmænd, der bagefter afhjemler sin Forretning til Thinge, se Fr. 18 Decbr. 1764 og 8 Decbr. 1813; L. 17 Aug. 1818 § 42 og L. 6 Juni 1863 § 36 femte Punkt (der træder istedetfor L. 17 Decbr. 1836 § 3 jfr. 11 April 1842); Skr. 16 Juli 1844, 20 Juli 1850 og 20 Maj 1858; L. 28 Maj 1845 og L. 8 Jan. 1866 (jfr. Skr. 31 Marts 1847, L. 9 Juli 1851 og Skr. 20 Aug. 1857), Skr. 15 Juli 1852, 10 Novbr. 1855 og 6 Novbr. 1856 samt Udstiftningsl. 12 Oktbr. 1857 § 23. Se endvidere Skr. 3 Juni 1853 samt 4 Juli og 23 Oktbr. 1857; se og Skr. 31 Maj 1865. — Matrikulskylden skal være anført i alle Dokumenter angaaende Ejendommens Afhændelse, Brug, Pantsættelse, Udlæg o. desl., L. 17 Decbr. 1836 § 1 og L. 6 Juni 1863 § 37.

Om Ordningen af de særskilte Matrikulnummere handler L. 1818 § 33 jfr. Resol. 16 Decbr. 1828, hvoraf sees, at dette ikke var overladt til Ejernes Forgodtbefindende. Underbrug, der ligger sammen med Hovedbruget, og Husmandspladse skal matrikuleres undereet med dette (jfr. L 1 Septbr. 1830 § 10). Alligevel antages dog intet at være til Hinder for, at en Ejer lader sin Gaard dele i saa mange særskilt skyldsatte Brug, som han finder forgodt, og disse opføre i Kassebogen og Panteregisteret under særskilte Løbenummere eller Litteræ, jfr. Resol. 19 Juli 1848 § 2, Skr. 25 Aug. 1853 og 12 Marts 1855,

Sportell. § 99. — Derimod er Adgangen til at erholde flere Brug sammenføjede til eet afhængig af, at de ligger i samme Thinglag, grænser umiddelbart til hinanden og bruges af een og samme Bruger, se L. 17 Decbr. 1836 § 4, Skr. 30 Jan. 1841. Saadanne sammenføjede Brug maa Ejeren være berettiget til igjen at adskille og at faa dem opførte i Oppebørselsregistret og Kassebogen som særskilte Brug, uden ny Skyldsætningsforretning, naar blot det ældre Forhold med Hensyn til Nummer, Navn og Skyldbeløb nøjagtig gjenoprettes, se Skr. 20 Maj 1858 jfr. dog Skr. 4 Juli 1862 og 15 Novbr. s. A., Ugebl. f. Lovk. VI. S. 65 fgg. — Om Forandring af en Ejendoms Navn se L. 17 Decbr. 1836 § 5.

Matrikulen skal ved det Offentliges Foranstaltning besørges trykt, og et Exemplar af samme, forsaavidt vedkommende Distrikt angaar, altid findes hos enhver Amtmand, Foged, Sorenskriver, Lensmand og Formandskabsordfører paa Landet til Eftersyn for de Skattepligtige, L. 17 Decbr. 1836 § 2 og L. 6 Juni 1863 § 36. Ifølge sidstnævnte Lovsted skal derhos, naar Matrikulens Revision har fundet Sted, i vedkommende Departement føres en Hovedmatrikul for hele Riget, i hvilken samtlige særskilt skyldsatte Ejendomme til enhver Tid skal findes opførte med sin rette Skyld og Nummer, til hvilken Ende enhver Sorenskriver skal tilstille Departementet Gjenparter af de i Sportell. § 99 paabudne Forklaringer angaaende foregaaede Forandringer i Skylden, ligesom ogsaa enhver Foged til Departementet skal indberette, saa ofte flere Brug overensstemmende med L. 17 Decbr. 1836 § 4 sammenføjes til eet. Lignende Meddelelse skal derhos Fogden tilstille vedkommende Sorenskriver, for at fornøden Bemærkning kan gjøres i Panteregistrene.

Ligesom skyldsat Jord, ved at henlægges under Kjøbstad, eo ipso udgaar af Landmatrikulen, saaledes kan Matrikulskylden ogsaa nedsættes ved Aftag eller Affældning, hvortil Ejeren

har Adgang, enten for en vis Tid eller for bestandig, i Tilfælde af Ejendommens Forringelse ved Elvebrud, Fjeldskred eller lignende Ulykkestilfælde. Dette bevilges af Regjeringen, efter forudgaaende lovligt Skjøn under Sorenskriverens Bestyrelse. Se Fr. 13 Decbr. 1746 VI. P. 4 § 4 Nr. 8 jfr. Fr. 31 Juli 1801 I § 6, Skattel. 26 Aug. 1833 § 11, L. 28 Maj 1845 § 1 og Sportell. §§ 11 og 12. Se og L. 6 Juni 1863 § 18.

Jordbrugenes samlede Antal udgjorde ved Udgangen af Aaret 1860 = 135,183 med en samlet Skyld af 240,356 Skyldaler 4 Ort 9 Skilling, hvilket giver en Middelskyld af 1 Skyldaler 3 Ort 21 Skilling og en Middeltaxt af 710 Spd. — Efter de i Aarene 1851—1860 foretagne Salg udgjør den gjennemsnitlige Værdi af Landets Jordegods 535 Spd. pr. Skyldaler, og Jordbrugenes Middelværdi altsaa 950 Spd. — Beregnet efter den reviderede Matrikul vilde Middelskylden udgjøre 3 Mark 70 Ører og Skyldmarkens Gjennemsnitsværdi 258 Spd.

Ellefte Afsnit.

Om Jordfællesskabet og dets Udskiftning.

§ 81.

Forskjellige Arter af Jordfællesskab.

Med Hensyn til en meget stor Del af Landets Jordegods, især paa Vestlandet, bestaar der forskjellige høist indviklede og forvirrede Ejendomsforhold, som man med et almindeligt Navn kalder Fællesskab. De enkelte Gaarde er ofte delte i flere Brug, hvilke hver for sig bestaar som selvstændige Ejendomme og er særskilt skyldsatte, uagtet de i Virkeligheden kun paa en høist ufuldstændig og uhensigtsmæssig Maade, og tildels endog slet ikke, er fysisk begrænsede. Paa enkelte Steder er nemlig aldeles ingen Deling af Grunden foretagen (fuldkomment Fællesskab), men de forskjellige Opsiddere bruger enten de forskjellige Teige eller Agre af Indmarken vexelvis (Aarebytte, Aarekast), eller de bruger Marken i Forening, saaledes at Udbyttet sednere deles (Hopemark, jfr. 3—12—11). I de fleste Tilfælde er derimod vistnok Indmarken i Virkeligheden delt, men ikke saaledes, at hver Opsidder har sin Mark i en eller flere sammenhængende Strækninger; hvorimod hvert enkelt Ager- eller Engstykke er splittet ad i en hel Del adspredt liggende, ofte ganske smaa Strimler eller Teige, der umulig lader sig frede ved nogen særskilt Indhegning. De til samtlige Brug hørende Huse ligger gjerne samlede i en Klynge paa en fælles Gaardsplads (Tunet); deromkring ligger den hele

dyrkede Indmark (Bøen), hvoraf hver Lodejer har sine særskilte Tejge, men som dog Høst og Vaar benyttes som fælles Græsgang for alle Opsidderne (jfr. 3—12—12 og 13 og Gjerdel. 16 Maj 1860 § 35). Dette Forhold (ufuldkomment Fællesskab, Tejgebytte) finder endog Sted ogsaa mellem forskjellige Gaarde indbyrdes, saa at samtlige de til disse hørende enkelte Brug kan have sine Tejge spredte ind mellem hinanden ofte i en betydelig Afstand, og der gives enkelte slige Fællesskaber, der omfatter hele Bygdelag. Udmarken, - saavel det uopdyrkede Land hjemme i Bygden (Hjemhagen) som Fjeldbejterne*, - ligger oftest i fuldkomment Fællesskab ikke alene mellem de forskjellige Brug i en Gaard, men ofte ogsaa mellem forskjellige Gaarde, ja hele Præstegjeld, f. Ex. det store Fællesskab mellem Stavanger og søndre Bergenhus Amter, der omfatter Gaarde i 6 Kirkesogne med mere end 100 forskjellige Lodejere.

Disse Forhold, der gjenfindes lige fra de ældste Tider, ikke alene i Norge men ogsaa i de øvrige germaniske Lande, hvor de imidlertid nu for det meste er blevne afskaffede**, skylder vistnok i Regelen Arv, men tildels dog ogsaa kontraktmæssige Ejendomsdelinger sin Oprindelse. — Efter Fr. 13 Decbr. 1764 og 8 Decbr.

*) Jfr. om Udtrykkene: Hjemmark, Udmark og Indmark i Ugebl. f. Lovk. IV. S. 352—55.

**) Se Grams Tingsret S. 278 fgg. - og om Forholdene i Sverige bl. a. en Afhandling af C. Säve i Bergstedts Tidskrift för Litteratur 1852 S. 265 fgg. — De afvigende agrariske Forhold i de øvrige germaniske Lande har medført en bymæssig Sammenflytning af Landbefolkningen, der har vedligeholdt sig uafhængig af Jordfællesskabet, men som dog staar i nær Forbindelse med dette, hvilket ogsaa viser sig i de fælles Ord i Sproget. Det norske Ord Tun, der betyder Gaardsplads, svarer ligefrem til det engelske town, oldengelsk tún, der betyder en By. Det norske Bø (bœr, býr), der betegner en beboet Gaard, betyder paa Dansk en virkelig By, Landsby. Paa samme Maade svarer det norske og svenske Torp (þorp) til det tydske Dorf (Landsby).

1813 jfr. Skr. 17 Oktbr. 1829 kan det fuldkomne Fællesskab ikke lettelig mere opstaa, da ingen Ejer har Adgang til at faa Matrikulskylden paa nogen Ejendom delt, med mindre der foretages en tilsvarende Deling af Jorden, lige saa lidt som omvendt Skjøde paa nogen særskilt Del af en Ejendom maa thinglyses, med mindre tillige Skylden er fordelt paa de særskilte Parceller, - og Følgen af, at dette ikke iagttages, vilde altsaa blive, at Lodejerne blev solidarisk ansvarlige med hinanden for alle Skatter og Udredsler. Hvad det ufuldkomne Fællesskab angaar, er det vistnok ved Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 23 sørget for, at heller ikke dette kan indføres, hvor det ikke var forhen; derimod er det uundgaaeligt, at de bestaaende Forhold af denne Art ved fremtidige Ejendomsdelinger stadig maa blive udvidede, jfr. Skr. 29 Decbr. 1859.

Hvad Skoven angaar, da er denne vistnok undertiden delt mellem de forskjellige Opsiddere; men denne Deling angaar alene selve Træerne, medens Grunden fremdeles ligger udelt og benyttes som fælles Havnegang, ligesom heller ikke Skoven er delt i samlede Strækninger, men oftest i adspredte Teige. Undertiden er den endog delt efter de forskjellige Træsorter, hvorved de besynderligste Forhold fremkommer, idet den Ene kan eje Grunden, en Anden den paa samme staaende Løvskov, en Tredje Naaleskoven o. s. v., - og det ikke saaledes, at En betragtes som Ejer, og de Øvrige som Servituthavere, men saaledes, at de samtlige er Ejere og følgelig indtager en ligeartet Stilling ved Siden af hinanden, medens det derhos ogsaa kan hænde, at endnu Andre kan have Servituter paa nogen af disse særskilte Ejendomsgjenstande, f. Ex. Ret til at bejte paa Skovgrunden, flaa Næver i Løvskoven, hugge Ved i Naaleskoven o. s. v. — Den fremtidige Stiftelse af deslige Forhold er imidlertid forebygget ved Skovl. 22 Juni 1863 § 15, der forbyder at adskille Skovgrunden og de paa samme voxende Træer i særskilte Ejendomsgjenstande.

§ 82.

Fællesskabets Indvirkning paa Ejendomsforholdet.

Det er indlysende, at Forhold, som de her skildrede, ikke alene maa lægge uoverstigelige Hindringer i Vejen for et hensigtsmæssigt og rationelt Jordbrug, men at ogsaa det retlige Forhold mellem Ejerne derved i mange Maader maa paavirkes, og forskjellige Vanskeligheder ved Bestemmelsen af de forskjellige Beføjelsers Udstrækning fremkaldes, der ingenlunde lader sig løse alene ved at se hen til Rettighedens egen Beskaffenhed. — Hvor det fuldkomne Fællesskab, forbundet med Fællesbenyttelse, finder Sted, bliver Forholdet vistnok at bedømme overensstemmende med Reglerne for det virkelige Sameje; thi den stedfindende Deling af Ejendommen i de offentlige Protokoller kan her ikke udenfor de offentlige Udredsler have anden Betydning, end som Angivelse af Forholdet mellem de forskjellige Lodder, hvilke her befinder sig i et sandt communio pro indiviso. I Tilfælde af Uenighed mellem Lodejerne kan det ikke antages, at Majoriteten kan binde Minoriteten udenfor de mest kurante og regelmæssige Anliggender, saasom angaaende Udsæd og Indhøstning; i alle andre Tilfælde maa man vistnok fastholde, at der ikke bestaar noget kontraktmæssigt Forhold mellem Lodejerne, hvoraf noget Samtykke til at underkaste sig Flerhedens Bestemmelser skulde kunne udledes, og den eneste Udvej i Tilfælde af Protest fra den Enkeltes Side vil saaledes være den Adgang til at kræve Skifte, som ligefrem er hjemlet i 3—12—15 og 5—2—68. — Hvor Aarebytte finder Sted, maa vistnok enhver af Lodejerne antages at have den fulde Raadighed over de ham tilfaldende Stykker, saalænge hans Brugstid varer; men han er ikke berettiget til uden de Øvriges Samtykke at foretage noget, som gjør Stykket uskikket til i Fremtiden at benyttes efter sin tidligere Bestemmelse, og det selv om saadant i sig selv maa erkjendes hensigtsmæssigt, f. Ex. at føre Madjorden af den ene Agerteig paa den anden.

I det saakaldte **Tejgebytte** ejer derimod vistnok Enhver sin **Indmark** helt og udelukkende, og efter Ejendomsrettens almindelige Grundsætninger skulde han følgelig være berettiget til at foretage med sine Tejge, hvad han vil, uden Hensyn til hvad Skade han derved maatte paaføre de Andre. Men det indsees let, at dette ingenlunde altid vilde gaa an, og at Forholdets Natur med Nødvendighed kræver, at hver enkelt Ejer her maa være underkastet Indskrænkninger af Hensyn til de øvrige i en højere Grad, end det ellers i Almindelighed mellem Naboer er Tilfældet. Den **fælles Havning** paa Bøen om Høsten er saaledes vistnok en i selve Forholdets Natur begrundet gjensidig **Ret**, som nogen enkelt af Ejerne neppe kan modsætte sig (jfr. 3—12—12 og 13, Gjerdel. 16 Maj 1860 § 35), og allerede herved opstaar et Interessentskabsforhold, hvorved den enkelte Ejers uafhængige Raadighed over sin Lod væsenlig maa begrænses. Ligesaa maa den Regel, at der i Tejgebytte ikke kan kræves Gjerdehold (Gjerdel. 16 Maj 1860 §§ 3, c og 4), nødvendigvis, ogsaa udenfor Ansvaret for Bofæ, paalægge Ejerne adskillige Baand i Forhold til hinanden. Men bestemte Regler for Udstrækningen af enhvers Ret og Pligt udenfor de yderst sparsomme Forskrifter, som den positive Lovgivning giver, lader sig neppe opstille, hvorimod man i de enkelte Tilfælde maa holde sig til, hvad der efter almindelig Vedtægt i Egnen ansees tilladeligt.

Med Hensyn til **Udmarken**, der, som anført, almindeligvis ligger i fuldkomment Fællesskab, i alle Fald med Undtagelse af den paa Grunden staaende Skov, kommer atter Reglerne for det virkelige Sameje til Anvendelse, hvoraf følger, at den Enkelte bliver uberettiget til uden de Øvriges Minde at tilegne sig nogensomhelst udelukkende Raadighed over nogen Del af denne (jfr. 5—10—6), og altsaa navnlig uberettiget til ved Rydning og Opdyrkning at udvide sin Indmark. Ved Bestemmelsen af den Udstrækning, hvori hver Enkelt har Ret til at deltage i den

fælles Benyttelse af Havnegangen, kan ikke de respektive Ejendommes virkelige Behov være det afgjørende, da det ingenlunde altid er givet, at dette staar i ligeligt Forhold til Ejernes Andel i Samejet; men Afgjørelsen maa, hvor ikke Kreaturernes Tal ligefrem er fastsat, bero paa, hvor meget Vedkommendes Andel i og for sig formaar at yde: Er dette mere, end han selv behøver til eget Brug, maa han være berettiget til paa anden Maade, saasom ved at indtage fremmede Kreaturer, at gjøre sig det overskydende nyttigt; er det omvendt utilstrækkeligt til hans Behov, maa han underkaste sig tilsvarende Indskrænkning (jfr. Gjerdel. 16 Maj 1860 § 37). Forholdet bliver saaledes her væsenlig forskjelligt fra, hvad der gjælder ved Almenningerne*, hvor Brugsretten er et Appendix til Gaardene og ikke nogen selvstændig Ret for Ejerne personlig. — Angaaende Skoven indeholder derimod Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 7 (jfr. L. 17 Aug. 1821 § 5) den positive Bestemmelse, at ingen af Lodejerne, saalænge den ligger i Sameje, uden fælles Samtykke maa aavirke deri mere end til Gaardsfornødenhed, jfr. Krll. 22—4; men denne Indskrænkning kan dog ikke uden Urimelighed antages at gjælde Skove, hvis Udskiftning overensstemmende med Lovens § 24 er forbudt, ligesaalidt som den kommer til Anvendelse, hvor Skoven ikke ligger i fuldkomment Fællesskab, jfr. L. 4 Juni 1865 § 5.

Hvor endelig det særegne Forhold finder Sted, at Grunden og den paa samme staaende Skov, eller endog de særskilte Træer i denne, befinder sig hos forskjellige Ejere, saaledes at samtlige har Ejendomsret, er det klart, at ikke alene Omfanget af de forskjellige Rettigheder ofte kan være meget tvivlsomt (f. E. om Lyng og Ener hører til Grunden eller til Skoven, da begge spises af Kvæget, og begge benyttes til Brændsel og Trævirke), -

---

*) Jfr. ovf. S. 181 og 193.

men at ogsaa Rettighedens eget Indhold kan være vanskeligt at bestemme. Det kunde synes naturligst at behandle dette Forhold efter Servitutforholdets Grundsætninger, og saaledes erklære enhver Brug uberettiget, hvorved den Andens Brug umiddelbart fortrænges; men ved nærmere Betragtning vil dette dog vise sig at være urigtigt. Thi den ene Ret stiller sig ikke her som en afstraadt Bestanddel af den anden, men begge staar uafhængigt ved Siden af hinanden*, idet de resp. Rettighedshavere under vor Forudsætning samtlige er Ejere, og altsaa hver for sig har mere Ret, men mindre Beskyttelse lige over for hinanden, end i Servitutforholdet. Det kan følgelig ikke formenes Grundens Ejer at hente Mose, Ler eller Jord i Skoven, om end Skovbundens Frugtbarhed derved lider; thi han er mere end blot havningsberettiget, - lige saa lidt som det kan formenes Skovens Ejer at lade sin Skov voxe op til et Vildnis, hvorigjennem Kreaturerne ikke kan komme frem; thi han er mere end blot hugstberettiget. Heller ikke kan det negtes Grundens Ejer at holde Gjeder, uanseet den Skade, som voldes paa Ungskoven; thi Skovejerens Ret er ingen Servitut paa Grunden, - og ligesaalidt kan det forbydes Skovens Ejer at lade de fældede Træer og Kviste blive liggende, om end Havnegangen derved ødelægges; thi Grundejeren har ikke nogen Græsningsservitut i Skoven. — Men paa den anden Side gaar det dog heller ikke an overalt alene at lægge den strenge Ejendomsrets Regler til Grund; thi de forskjellige Retsgjenstande er her saaledes knyttede til hinanden, at man ingenlunde kan tilsidesætte ethvert Hensyn til den Skade, som ved den Enes Brug maatte forvoldes for den Anden. Foruden at man naturligvis ubetinget maa erklære enhver modvillig Skadetilføjelse for utilladelig, vil man her vistnok ogsaa i det hele lade Skik og Brug i

*) Jfr. ovf. S. 139—40 jfr. S. 93.

Egnen være det afgjørende, og navnlig vil det efter Forholdets Natur være Grundens Ejer, der mest maa taale Indskrænkninger i sin Raadighed, hvorimod Skovens Ejer vil indtage en mere uafhængig Stilling*. Det er vel saaledes utvivlsomt, at Grundens Ejer maa være uberettiget til at udgrave denne saaledes, at Træerne styrter omkuld eller gaar ud, medens man ikke kan forbyde Skovens Ejer at hugge denne ned forsøde, om end al Vegetation paa Grunden derved for bestandig vilde tilintetgjøres. — Det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Ejere af de forskjellige Træer i Skoven skjønnes ikke at give Anledning til særegne Tvivl, men at maatte betragtes ganske som mellem forskjellige af hinanden uafhængige Ejere; navnligen kan den Omstændighed, at den Enes Skov vil lide Skade derved, at den Anden hugger sin Skov ud, ingen Indflydelse tillægges. Det antages dog, at hvor det ved Tømmerhugst bliver nødvendigt at fælde eller beskadige andre mindre værdifulde Træer, som tilhører en anden Ejer, er denne forbunden til at taale dette, som en i selve det faktiske Forhold liggende Ulempe. — Heller ikke almindelige Servituthaveres Stilling afændres væsenlig derved, at den Ejendom, hvorpaa Servituten hviler, ligger i Sameje.

§ 83.

Fællesskabs Udskiftning. Brugsrettigheders Afløsning og Omordning.

I Erkjendelsen af alle de Forviklinger, som Jordfællesskabet medfører, og de mangfoldige Hindringer, som det lægger i Vejen

*) I den kgl. Udskiftningslovkommissions Udkast var det foreslaaet, at „Ejendomsret i Skov paa Andens Grund" skulde ansees som en Servitut paa Grunden; men dette blev udeladt efter Indredepartementets Indstilling, der imidlertid er gaaet ud fra den urigtige Forudsætning, at, hvor den Ene erkjendes som Ejer, maa den Anden nødvendigvis blive at betragte som Servituthaver. Se Storth. Forh. 1857. V. O. Nr. 38 S. 26—27.

for Jordbrugets og Skovdriftens Opkomst, har Lovgivningen i særdeles Grad stræbt at befordre dette skadelige Forholds Opløsning. Allerede Lovbogens 3—12—15 og 5—2—68 gav enhver Lodejer en ubetinget Ret til at kræve Skifte, hvilket imidlertid ikke var andet end, hvad der gjaldt om Sameje i Almindelighed (5—3—51), og alene kunde komme til Anvendelse med Hensyn til det virkelige (eller saakaldte fuldkomne) Fællesskab. Loven af 17 August 1821 greb derimod Sagen alvorligere fat, og anordnede 1) at ogsaa det saakaldte ufuldkomne Fællesskab (Teigeblytte) skulde være tvungen Udskiftning underkastet, 2) at enhver Lodejer kunde fordre, at alle de øvrige Ejere skulde deltage i Udskiftningsomkostningerne, 3) at alt offentligt og beneficeret Gods skulde udskiftes, og endelig 4) bestemte den i § 6 et Tvangsmiddel, bestaaende i 25 pCt. Forhøjelse i Landskatten for alle de Brug, som ikke inden en bestemt Frist var behørigen udskiftede, hvilken Frist ved L. 14 Juli 1827 blev forlænget til Udgangen af Aaret 1837; men inden dennes Udløb ophævedes Landskatten (i 1836), og Tvangsmidlet bortfaldt saaledes. — Nu er Loven af 1821 afløst ved Udskiftningsloven af 12 Oktbr. 1857 med Tillægslove af 21 Marts 1860, 9 Maj 1863 og 4 Juni 1866, der, - foruden at lette Bekostningen for Lodejerne og befordre hensigtsmæssigere Udskiftning ved at give fuldstændigere Regler for Fremgangsmaaden, navnlig angaaende Afløsningen af de for Udskiftningen hinderlige Brugsrettigheder over det samlede Fællesskab, - adskiller sig fra Loven af 1821 i følgende Punkter: 1) at medens Udskiftning efter L. 1821 var en Retshandling, der, i Mangel af mindelig Forening, foregik ved en blandet Skjøns- og Domsbehandling under Sorenskriverens Bestyrelse*, er efter L. 1857 det dømmende Element ganske udslettet og erstattet med et jordbrugskyndigt, saa at Forretningen,

*) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 134 fgg.

nagtet fremdeles foretagen i Retsformer, i Virkeligheden alene har Karakteren af faktisk Afgjørelse. 2) at Nødvendigheden af Husenes Udflytning ikke længer ubetinget giver Ret til at vægre sig for at deltage i Udskiftningen; hvorimod ogsaa Udflytningsomkostningerne fordeles paa alle Lodejerne. 3) at ikke alene enhver Lodejer selv kan fordre at blive udskiftet, men at saadant Forlangende af en enkelt Lodejer nødvendiggjør det hele Fællesskabs Udskiftning, saa at det kun undtagelsesvis tilstedes nogen at erholde særskilt Udskiftning, og 4) at de større, omfattende Fællesskaber besørges udskiftede ved det Offentliges Foranstaltning af egne, med en extraordinær Kompetens udrustede Udskiftningskommissioner*. — Derhos har L. 1857 § 7, paa sämme Maade som L. 1821 § 5, med Hensyn til Skov, som ligger i Fællig, indskrænket hver enkelt Lodejers Brugsret saaledes, at han ikke uden fælles Samtykke maa aavirke deri mere end til Gaardsfornødenhed. Noget andet og nyt Tvangsmiddel for at befordre Udskiftning blev derimod i den nye Lov ikke optaget; men ligesom en væsenlig Del af Udskiftningens Omkostninger er overtagen af det Offentlige (L. 1857 § 16 jfr. L. 9 Maj 1863 § 7 og L. 4 Juni 1866 §§ 2 og 3), saaledes er der ogsaa givet Haab om Understøttelse af Statskassen til Hjælp ved Udflytning (L. 1857 § 19, e).

Det Fællesskab i Jord eller Skov, som Udskiftningsloven angaar, er alene det fra gammel Tid bestaaende fuldkomne Fællesskab mellem flere særskilt skyldsatte Ejendomme samt Tejgebytte, L. 1857 § 1 jfr. Skr. 29 Oktbr. 1863. — Den bliver altsaa uden Anvendelse i det almindelige Samejeforhold (f. Ex. hvor en Samling af Gaarde i Forening har kjøbt en Skovstrækning til fælles Brug, idet denne nemlig fremdeles juridisk bestaar som en eneste særskilt Ejendom med samlet

---

*) Se Platou i Ugebl. f. Lovk. IV. S. 17 fgg.

Skyld*), saavelsom, hvor Nogen ejer en enkelt Tejg, om end dennes Skikkelse eller Beliggenhed vanskeliggjør dens Fredning og hensigtsmæssige Benyttelse, eller endog hvor Nogen ejer flere Tejge inden et Fællesskab, aldenstund hver enkelt Tejg er særskilt skyldsat. — Heller ikke omfatter Loven det ovenberørte komplicerede Forhold, at Ejendomsretten til Skoven er adskilt fra Grundejendomsretten, ligesaalidt som det Skovfællesskab, der bestaar i, at de forskjellige Træsorter tilhører forskjellige Ejere, - hvilket saavel følger af, hvad der passerede ved Lovens Istandbringelse, som deraf, at selv en Brugsret, som bestaar i Adgang til at tilegne sig samtlige Træer af en vis Beskaffenhed eller Størrelse, skal blive uberørt af Udskiftningen. Derimod omfatter Loven naturligvis andet fuldkomment eller ufuldkomment Fællesskab i Skov, selv om en Anden ejer Grunden. — Endelig har Udskiftningsloven alene Hensyn til det Fællesskab, hvis Gjenstand er Ejendomsret til Jord eller Skov; altsaa ikke til Fiskerier, Vandfald eller andre Herligheder, ligesaalidt som til Brugsrettigheder, som maatte tilkomme Flere i Fællesskab. Forsaavidt saadanne Herligheder imidlertid tilligger Jord, som er i Fællesskab, bliver de naturligvis at medtage ved dennes Udskiftning, jfr. § 18, c.

Ret til med bindende Virkning for Samtlige at kræve Fællesskabet udskiftet tilkommer alene Lodejerne. En Bruger kan naturligvis aldrig kræve Udskiftning; men han kan derhos ej alene ikke modsætte sig den Udskiftning, som hans Jorddrot eller en anden Lodejer forlanger, men Lejlændinge eller Forpagtere af særskilt matrikuleret Jord er endog pligtige til at erstatte sin Jorddrot de ved Udskiftningen foranledigede Omkostninger med $\frac{1}{40}$ aarligt Afdrag og 4 pCt. Rente. Husmænd eller andre

*) Jfr. dog Udskiftnl. § 24 og Skovl. 22 Juni 1863 § 71, se Platou l. c. S. 18 og 205.

Fæstere af ikke særskilt matrikuleret Jord kan derimod ikke paalægges nogen Andel af Udskiftningens Omkostninger (§ 6, jfr. Skr. 14 Decbr. 1859).

Servituthavere kan heller ikke kræve Udskiftning, lige saa lidt som nogen Andel af Omkostningerne kan paalægges dem; derimod er de i visse Tilfælde pligtige at finde sig i, at deres Rettighed udløses eller ombyttes med en anden, for saa vidt det af Udskiftningsmændene ansees fornødent til et hensigtsmæssigt Skifte. Herom bestemmer Udskiftningslovens § 2 jfr. §§ 3 og 4 og L. 9 Maj 1863 § 4: 1) Enhver Servituthaver kan istedetfor sin Brugsret tildeles Ejendomsret over en Del af Fællesskabet, hvilken dog altid maa have lige saa stor Værdi som den afstaaede Brugsret, og derhos i Almindelighed give ham Adgang til en i det væsenlige ensartet Brug med den, han tidligere havde, saaledes at f. Ex. Bejtestrækning ikke udlægges istedetfor en Hugstret. Dog kan uvæsenlige Brugsrettigheder ogsaa afløses mod Erstatning i Penge eller paa anden Maade. 2) Enhver Servitut, der knytter sig udelukkende til et enkelt Sted i Fællesskabet, kan overflyttes paa et andet Sted, hvor den bliver lige benyttelig for den Berettigede og mindre hinderlig for Udskiftningen og Jordens Fredning. I andet Fald bliver den uberørt af Udskiftningen. 3) Hugst- og Bejtningsret i Skov kan, ikke alene hvor den hviler paa en enkelt Lod eller Strækning, men ogsaa hvor den hviler paa den i Fællesskab værende Skov som en Helhed, overføres til en enkelt eller enkelte af de udskiftede Lodder saavelsom til en anden Strækning end den, hvorpaa den hidtil har hvilet, - alt selvfølgelig under den samme Forudsætning, at Servituthaveren ikke lider nogen Formindskelse i sin Ret (jfr. Skovl. 22 Juni 1863 § 8); er derfor den hele Skov nødvendig for at fyldestgjøre Rettighedshaverens Behov af Havnegang eller Trævirke, kan ingen Omordning finde Sted.

4) Hugstrettigheder kan endelig, selv om den Berettigede er at betragte som Ejer af Træerne og ikke som blot Servituthaver, afløses, naar Grundejeren forlanger det, ifølge L. 1857 §§ 3 og 4 jfr. L. 9 Maj 1863 § 4. Kan der gives den Hugstberettigede fuldt Vederlag i anden Skov, overensstemmende med Grundsætningen i § 2, b, er Adgangen hertil ubetinget; men selv om dette ikke lader sig gjøre, kan Hugstretten dog afløses mod Vederlag i Jord eller Penge efter den Berettigedes Valg, naar den hviler paa Indmarken og ikke er af overvejende Vigtighed for Rettighedshaveren. Hviler Retten derimod paa Udmarken og omfatter samtlige Træer, bliver den i ethvert Tilfælde uberørt af Udskiftningen, da det ikke bliver muligt at give den Berettigede Erstatning af samme Slags som det, han afgiver, hvor han ejer alt dette forud.

Anden Adgang end den her gjennemgaaede til at afløse eller omordne de for Udskiftningen og Jordens Fredning hinderlige Brugsrettigheder haves ikke. En almindelig Udhugstkontrakt bliver saaledes altid uberørt af Udskiftning; ligesaa Grundbyrder; heller ikke er der Adgang til at overføre Brugshaverens Ret til en anden Ejendom udenfor Fællesskabet. Ligesaalidt kan en Vejtningsret i Indmark, der ikke knytter sig udelukkende til et enkelt Sted, overføres til en særskilt Strækning, selv om den Berettigede intet Tab lider, men maa enten lades uberørt af Udskiftningen eller udløses. Og heller ikke kan nogen Brugshaver, hvis Ret skal udløses, paanødes anden Erstatning end Grund, med mindre det skjønnes, at Brugsretten er af liden Betydning. — Iøvrigt er det Udskiftningsmændene, der har Myndigheden til at bestemme, saavel hvorvidt Afløsning og Omordning af Brugsrettigheder skal finde Sted, som hvorledes den skal foregaa, og saaledes f. Ex. at afgjøre, hvorvidt en Vejtningsret i Skov skal udløses overensstemmende med § 2, b, eller overflyttes overensstemmende med Litr. d, og herunder har de alene at

tage Hensyn til, hvilken Ordning for Ejendommenes fremtidige Benyttelse i det hele vil være den hensigtsmæssigste.

Ogsaa hvor Ejendomme ikke ligger i Fællesskab, kan visse paa samme hvilende Brugsrettigheder, nemlig Hugst- og Bejtningsret, afløses efter Udskiftningslovens Forskrifter, naar Grundejeren forlanger det (§§ 3 og 4). I Indmarken kan Bejtningsretten altid afløses mod Erstatning i Jord eller i Penge efter den Berettigedes Valg, men Hugstretten kun for saa vidt der ikke for samme kan gives Vederlag i Skov, som ligger i Udmark eller paa saadanne Steder i Indmarken, der ikke er skikkede for Opdyrkning, og Udskiftningsmændene derhos finder, at Rettigheden ikke er af overvejende Vigtighed for det Brug, hvortil den ligger. I modsat Fald kan ingen Udløsning af Hugstretten finde Sted. I Udmarken kan saavel Hugst- som Bejtningsret kun da udløses, naar der kan gives Rettighedshaveren fuld Erstatning af samme Slags som det, han afgiver. Derimod hjemler ikke §§ 3 og 4 Udskiftningsmændene den samme Adgang til at omflytte Hugst- og Bejtningsrettigheder istedetfor at afløse dem, som § 2, d ved Fællesskabs Udskiftning. Iøvrigt falder Regelen i § 4 for Udmarkens Vedkommende sammen med Hovedregelen for Udskiftningstilfælde i § 2, b; hvorimod § 3 for Indmarkens Vedkommende gaar noget videre i at tilstede Udløsning end § 2. Denne Uoverensstemmelse, der har sin Grund i, at §§ 3 og 4 ikke fandtes i det oprindelige Udkast, men blev tilføjet efter Forslag fra vedkommende Storthingskomite, er for Hugstrettens Vedkommende rettet ved L. 9 Maj 1863 § 4, der har givet Bestemmelserne i §§ 3 og 4 Anvendelse ogsaa ved Udskiftning af Fællesskab. Bejtningsrettens Afløselighed vil derimod fremdeles kunne blive afhængig af, hvorvidt den bebyrdede Ejendom er udskiftet eller ligger i Fællesskab, og det er tænkeligt, at en Grundejer ved Fællesskabets Udskiftning kan maatte taale, at en Bejtningsret paahæftes hans

Lod, som han umiddelbart derefter kan kræve afløst. Thi at Afløsningsretten efter §§ 3 og 4 ikke kan benyttes, saalænge Fællesskabet bestaar, og ikke engang ved Udskiftningen kan bringes i Anvendelse undtagen for Hugstrettens Vedkommende, er ganske klart.

Den Afløsning og Omordning af Skovservituter, som hjemles ved Skovl. 22 Juni 1863 §§ 1, 2 og 10 jfr. 8 og 9 (jfr. ovf. S. 141—3), er aldeles uafhængig af Udskiftning, og kan bringes i Anvendelse ligesaavel medens Fællesskabet bestaar som efter at det er udskiftet. Derimod bestemmer omvendt Skovlovens § 12, at Brugsrettigheder, som i Henhold til Lovens §§ 8—10 er blevne begrænsede og omordnede, ikke skal kunne kræves udløste efter Forskrifterne i Udskiftningslovens §§ 3 og 4 samt L. 9 Maj 1863 § 4, førend efter 10 Aars Forløb fra den foretagne Omordning. Det samme maa vistnok ogsaa gjælde om deres Udløsning i Udskiftningstilfælde efter § 2, b; derimod kan der neppe være noget til Hinder for, at saadanne begrænsede og omordnede Brugsrettigheder omflyttes i Tilfælde af Udskiftning ifølge § 2, d.

Den ubetingede Ret til at kræve Udskiftning bortfalder ifølge Udskiftnl. § 24 jfr. Skovl. § 71 ved Almenninger, hvor Udskiftningens Tilladelighed af forstlige Hensyn er gjort afhængig af forudgaaende Undersøgelse ved det Offentliges Foranstaltning af særlig opnævnte kyndige Mænd om, hvorvidt Udskiftning er hensigtsmæssig samt, i Tilfælde, hvorledes den bør ske. — Endvidere bortfalder Retten til at fordre Udskiftning ifølge L. 1857 § 8 jfr. § 5 og L. 9 Maj 1863 § 1, saavel af det fuldkomne Fællesskab som i Tejgebytte, naar det af Udskiftningsmændene skjønnes, at særegne Naturforhold lægger Hindringer ivejen for Udskiftning eller en bedre Samlen af Ejendelene, eller at der er skiftet saa vidt, som de stedlige Forhold rimeligen tillader, eller naar en bedre Samlen af Ejendelene antages ikke hensigtsmæssigen at kunne iværksættes,

med mindre Udflytning foregaar, hvis Bekostning vil overstige den i § 19, c bestemte Grænse for, hvad der kan paalægges den enkelte Lodejer, med mindre Statskassen eller nogen af de andre Lodejere vil udrede det overskydende. — Hvis imidlertid i sidstnævnte Tilfælde den, der forlanger Udskiftning, vil bære de med sin egen Udflytning forbundne Omkostninger, har han Adgang til at blive særskilt udskiftet, forsaavidt Udskiftningsmændene antager, at saadant kan ske uden Hinder for det øvrige Fællesskabs fremtidige Udskiftning. Men udenfor dette ene Tilfælde tilstedes det ikke nogen enkelt Lodejer at erholde særskilt Udskiftning; hvorimod Fællesskabet, naar Udskiftning af nogen Lodejer er forlangt, skal, saa vidt Udskiftningsmændene finder Anledning dertil, udskiftes i sin Helhed. Dog bliver Udmark uberørt af Udskiftningen, for saa vidt ingen af Lodejerne forlanger den udskiftet. (§ 18, b. jfr. § 5).

§ 84.

Fremgangsmaaden ved Udskiftning af Fællesskab.

Grundsætningen ved Fællesskabs Udskiftning er den, at Værdiforholdet mellem de forskjellige Ejendomme skal blive saa vidt muligt uforrykket. Hvad der tilsigtes, er at fastsætte de manglende eller at omregulere de uhensigtsmæssige Grænser mellem de allerede tilværende og i Matrikulen forud som særskilte Ejendomme betegnede Brug.

Udskiftningen kan, naar alle, saavel Brugere som Ejere, er enige, foretages efter Lodejernes eget Skjøn (§ 9). Noget Samtykke til Skiftet fra Panthavere eller andre Rettighedshavere, saasom Odelsberettigede, behøves derimod ikke. Heller ikke er de i Fællesskabet Brugsberettigedes Samtykke fornødent; dog forstaar det sig, at ingen tvungen Udløsning eller Omordning af Servituter overensstemmende med §§ 2, 3 eller 4 kan finde Sted uden de beskikkede Udskiftningsmænds Mellemkomst. Enhver Lodejer

maa imidlertid, saalænge Udskiftningen ikke er tilendebragt og vedtagen, paa Grund af Forskriften i § 22 være berettiget til at tage sit Samtykke tilbage og forlange Udskiftningen overdragen til de offentlige Udskiftningsmænd; hvorimod Brugerne maa være bundne ved sit foreløbige Samtykke til privat Skifte.

Nogen Kontrol fra det Offentliges Side med, at det rette Forhold mellem Lodderne ved den private Udskiftning iagttages, er ikke anordnet; det er alene foreskrevet, at et Dokument over Skiftet skal oprettes, hvori den enhver Lodejer tildelte Ejendoms Beliggenhed tilligemed dens Grænser og Rettigheder beskrives, hvilket Dokument skrives paa ustemplet Papir og thinglyses ved første eller andet Thing efter Vedtagelsen. Thinglysningens Forsømmelse kan dog ikke bevirke Udskiftningens Ugyldighed, men i det høieste medføre, at den bliver uforbindende for dem, som i Tidsrummet mellem Vedtagelsen og Thinglysningen erhverver Rettigheder i nogen af de udskiftede Ejendomme*. Iøvrigt kan vistnok det af Lodejerne vedtagne Skifte aldrig anfægtes, hvor ikke Svig fra deres Side maatte kunne paavises. — Derimod har en privat Udskiftning forsaavidt mindre Retskraft end en offentlig Udskiftningsforretning, at den ifølge § 22, jfr. dog L. 4 Juni 1866 § 4, ikke hindrer nogen Lodejer i at faa iværksat ny Udskiftning, naar Udskiftningsmændene enstemmig finder, at Jorden fremdeles ligger i Teigeblytte, hvilket ogsaa gjælder om alle de før Loven af 1857 under Sorenskriverens Bestyrelse foretagne Udskiftninger, hvorved der saaledes er gjort

*) Jfr. Platou l. c. S. 75—76. Hallagers Obligationsret I. S. 232. — Det har dog vistnok været Meningen, at Thinglysningen alene skulde finde Sted for at bevare Beviset om det Passerede, og at dens Forsømmelse altsaa lige saa lidt ved det private som ved det offentlige Skifte (§ 16) nogensinde skulde medføre Udskiftningens Ugyldighed. (Se Kommissionens Indstilling S. 87—88).

en væsenlig Undtagelse fra Reglerne om Retshandlingers Uroktelighed (jfr. L. 17 Aug. 1821 § 12 og Hstretsd. 4 Juni 1835).

Den Omstændighed, at Mellemlag gives, er ikke i sig selv til Hinder for, at Lodejerne kan udskifte Fælleskabet paa egen Haand; men her, som overalt, hvor en Forandring i kvantitativ Henseende af Ejendomsforholdet foregaar (jfr. § 2 i Slutn.), finder en Afhændelse Sted, og Reglerne for Skyldsætning kommer da til Anvendelse. Ifølge Grundsætningen i L. 17 Aug. 1818 § 28 jfr. L. 26 Maj 1866 og Analogien af, hvad der maa antages at gjælde, hvor Vederlag i Penge gives ved offentlig Udskiftning ifølge § 18 d. jfr. L. 9 Maj 1863 § 3 (se ndf. S. 372), skulde Skyldsætning strengt taget ikke være fornøden, hvor Mellemlaget var givet alene som Vederlag for Jordens bedre Dyrkning eller Skovens mere fredede Tilstand; men paa Grund af Umuligheden af under privat Udskiftning at kontrollere det sande Forhold, lader en saadan Skjelnen sig her neppe opstille.

Selv hvor en og samme Person er Ejer af samtlige de i Fælleskab liggende Brug, skjønnes det ikke, at det kan negtes ham paa egen Haand at udskifte disse, naar Brugerne dertil giver sit Samtykke, jfr. Skr. 12 Septbr. 1859; uagtet det maa erkjendes, at saadant saavel ligeoverfor Rigets Matrikulværk som ligeoverfor Pant- og andre Rettighedshavere i de forskjellige Ejendomme vilde kunne lede til store Misligheder*.

Hvor derimod Lodejerne ikke selv forenes om Udskiftningen, udføres denne, hvor Fælleskabet alene omfatter enkelte Gaarde, af 3 Udskiftningsmænd, nemlig en Formand, der, for saa vidt fast Lønning af Statskassen er bevilget, beskikkes af Kongen eller den, han dertil bemyndiger (Indredepartementet), og ellers af Amtmanden, samt 2 af Fogden enten inden de i Lagrettesl.

*) Jfr. dog Platou l. c. S. 77.

28 Aug. 1854 § 18 omhandlede Udvalg for det hele Fogderi, eller af et særskilt Udvalg, opnævnte Mænd, § 10 jfr. L. 4 Juni 1866 §§ 1 og 2 jfr. 6. — Udskiftningsformanden berammer Forretningen til en bestemt Dag paa Aastedet, hvorefter Berammelsen med Opnævnelse bliver ved Lensmanden at tilkjendegive enhver Lodejer og Bruger paa Fællesgodset saavelsom Brugsberettiget samt vedkommende Naboer med mindst 4 Ugers Varsel (§ 12). Udskiftningsmændene sammentræder derpaa til den berammede Tid og undersøger, om de befalede Former til Forretningens Fremme er iagttagne. I bekræftende Fald, eller efter at de mulige Mangler, om dertil maatte være Anledning, er rettede, undersøges det, hvorvidt der er materiel Beføjelse til Udskiftning, og dernæst skrides til Forretningens Udførelse efter de foreskrevne Regler. Naar Udskiftningen er paabegyndt, tages intet Hensyn til, at Rekvirenten igjen frafalder sit Forlangende, selv om samtlige Lodejere deri er enige (§ 22, jfr. Skr. 18 Juli 1861). Udsættelser skal saavidt muligt ske paa bestemt Tid. Umiddelbart efter Forretningens Slutning kundgjøres samme af Formanden paa Aastedet eller paa en af Lodejernes Bopæl (§ 13 jfr. Instrux og Regler af 11 Juni 1859 og L. 8 Juni 1866 § 8). Udskiftningsforretningen indføres i en af Amtmanden autoriseret Protokol (§ 16 jfr. L. 9 Maj 1863 § 9), og bekræftet Udskrift af Forretningen besørges derefter af Formanden thinglyst og overleveret en af Lodejerne til samtlige Lodejeres Afbenyttelse (Skr. 17 Jan. 1861). — Om Udskiftningsforretningens Omkostninger handler § 16 og L. 9 Maj 1863 §§ 6, 7 og 8 jfr. L. 4 Juni 1866 § 2 og Skr. 9 Jan. 1860.

Udskiftningsmændene har ingen dømmende Myndighed*)

---

*) De kan følgelig heller ikke modtage nogen Ed. Det er saaledes et urigtigt og vildledende Udtryk, naar man stundum, f. Ex. i L. 4 Juni 1866 § 4, benævner dem „Udskiftningsretten."

men alene Afgjørelsen af de faktiske Spørgsmaal, nemlig: 1) den egentlige Udskiftning, d. e. hvilken og hvor stor Strækning, hver enkelt af Lodejerne skal tildeles, hvorvidt nogen af Lodejerne skal udflytte (§ 19), sámt Udstrækningen af enhvers Gjerdepligt (§ 18 e jfr. L. 16 Maj. 1860 § 9), - og 2) Afgivelsen af de Skjøn, som under Udskiftningen bliver fornødne, saasom: hvorvidt der er materiel Beføjelse til Udskiftning (§§ 1, b, 8, 22, 24 o. fl.) og i hvilken Udstrækning denne skal finde Sted (§ 18, b); hvorvidt en Strækning er Udmark eller Indmark (§ 3); hvorvidt en Servitut egner sig til at udløses eller kan overflyttes til et andet Sted (§ 2); hvor stort Beløb Lejeren skal godtgjøre Ejeren m. v. (§ 6); Udflytningens Bekostning (§ 19, b) og Fordelingen af denne tilligemed de øvrige Omkostninger (§ 16); Vederlaget for Jordbytte (§ 18, d. L. 9 Maj 1863 § 3) m. v. — Deres Afgjørelser i disse 2 Retninger er exigible (§§ 13, 18, d, 19 d og f, L. 9 Maj 1863 § 3). I Tilfælde af Misfornøjelse kan de inden 3 Maaneder paaankes til Overudskiftning eller til Overskjøn, som udføres af 6 af Fogden opnævnte Mænd under Ledelse af Udskiftningsformanden, der her dog ikke har Stemme undtagen i Tilfælde af Stemmelighed mellem Mændene, hvor han gjør Udslaget (§§ 14 og 15, L. 9 Maj 1863 § 5).

De under Udskiftningsforretningen mødende Retsspørgsmaal henhører derimod under de almindelige Domstole. Ligesom imidlertid Udskiftningsmændene selv har ved Kjendelse at afgjøre, hvorvidt de befalede Former til Forretningens Fremme (§§ 10—12) er iagttagne, hvilken Afgjørelse, saavelsom Spørgsmaalet om Udskiftningens Lovformelighed i det Hele, derefter kan indbringes for Underretten (§ 13 jfr § 14), - saaledes har Udskiftningsmændene ogsaa, hvor der opstaar Tvist mellem Udskiftningssagens egne Parter (Lodejere eller Brugsberettigede, hvis Udskiftning tilsigtes) om Ejendomsret i Fællesskabet, indbyrdes Rettigheder eller Brug i dette, og det ikke

lykkes at faa Tvisten bilagt i Mindelighed, - ved foreløbig Kjendelse at afgjøre, hvilken Forudsætning der, saavidt det Omtvistede angaar, skal lægges til Grund for Udskiftningen, og denne Afgjørelse bliver endelig, hvis ikke Sagen af den dermed Misfornøjede indbringes for Underretten inden 2 Maaneder efter Forretningens Slutning (§ 20 jfr. § 14). Dette gjælder saavel om Over- som Underudskiftninger og -Skjøn. Bliver Udskiftningsmændenes Kjendelse af Domstolene underkjendt, er dermed selvfølgelig ogsaa den til samme støttede Udskiftning omstyrtet. At iøvrigt Udskiftningsmændenes Forudsætninger, selv om de ikke maatte være udtalte i formelig Kjendelse, saa længe de ikke er underkjendte, bliver bindende for Overudskiftningsmændene, forstaar sig selv.

Derimod maa det, før Udskiftning kan finde Sted, nødvendigvis være givet, hvad Fællesskabet materielt omfatter. Finder derfor Grænsetvist med Nabo Sted, og samme ikke i Mindelighed kan bilægges, kan ingen Udskiftning foregaa, og i dette Tilfælde kan heller ikke Mændene selv foreløbig opstille nogen Forudsætning; men Udskiftningen maa, saalænge saadan Tvist er uafgjort, udsættes (§ 17). For at imidlertid ikke en enkelt Lodejer skal have det i sin Magt derigjennem at stanse den hele Udskiftning, er de Lodejere, som har forlangt Udskiftning, berettigede til, hvis den Lodejer, som er i Grænsetvist med Nabo, ikke inden 6 Maaneder har paastævnt Sagen og derefter uden unødvendigt Ophold forfølger samme, - selv at optage eller forfølge Sagen til Afgjørelse med bindende Virkning for vedkommende Lodejer, og for sine Omkostninger i den Anledning holde sig til denne.

Andre Retstvistigheder end de her omhandlede har Loven ikke forudsat vil møde under nogen Udskiftning. Den har aabenbart forudsat, at det altid vil være in confesso, saavel hvilke Interessenter som hvilke Ejendomme Fællesskabet omfatter,

saa at det alene kan være om Udstrækningen og Begrænsningen af Interessentens Ret eller Ejendommens Gebet, der vil kunne herske Tvist. Dette vil vistnok ogsaa i Regelen være Tilfældet; men det modsatte er dog tænkeligt, og det synes da klart, at Spørgsmaalet om Rettens Tilværelse overhoved maa behandles paa samme Maade som Spørgsmaalet om dens Udstrækning. Enhver Fordring paa Lod i Fællesskabet maa altsaa foreløbig kunne paakjendes af Udskiftningsmændene efter § 20, hvad enten Prætendentens Egenskab af Interessent af de øvrige Lodejere for nogen Del er anerkjendt eller ikke. Er det selve Rekvirentens Ejendomsret, som Lodejerne aldeles bestrider, vil det af denne Tvists Afgjørelse tillige blive afhængigt, hvorvidt der overhoved er formel Adgang til at fremme Udskiftningen (§ 13), og der kan saameget mindre være Tvivl om, at den foreløbige Afgjørelse heraf maa tilkomme Udskiftningsmændene, som det jo i Almindelighed maa tilkomme enhver Forretnings Administrator at bedømme, hvorvidt Rekvisitionen er udgaaet fra en dertil Berettiget. Paaankningen af Udskiftningsmændenes Kjendelse vil her antage Karakteren af et almindeligt Vindikationssøgsmaal, der efter Sagens forskjellige Udfald enten vil forberede en negtet eller omstøde en iværksat Udskiftning. — Gaar Paastanden derimod ud paa, at en given Ejendom ikke hører med til Fællesskabet, - enten at den aldrig har henhørt derunder eller allerede er udskiftet derfra, - eller hvis omvendt Nogen paastaar, at hans Ejendom hører med i Fællesskabet, medens de andre Lodejere bestrider dette, - er det klart, at Tilfældet gaar ind under § 17, som angaaende selve Fællesskabets materielle Begrænsning, og dette Spørgsmaal kan følgelig ikke afgjøres af Udskiftningsmændene, men Udskiftningen maa udstaa, indtil det er afgjort ved Domstolene.

Ved de betydeligere, omfattende Fællesskaber kan derimod Kongen efter Andragende fra nogen Lodejer og efter

at vedkommende Repræsentantskaber er hørte, anordne særskilte Udskiftningskommissioner, bestaaende af 5 af Kongen beskikkede Mænd, hvis Formand skal være i Besiddelse af de for Dommere anordnede Egenskaber (§ 21). Disse Kommissioner har fuld Kompetens til at afgjøre alle under Udskiftningen forefaldende saavel faktiske som retlige Tvistigheder, saavel mellem Lodejerne og de Brugsberettigede indbyrdes som med Naboer og Andre. Kommissionens Kjendelser angaaende Retstvistigheder er paaankelige til Høiesteret efter de om Stiftsoverretsdomme gjældende Regler. Dens Udskiftninger (og Skjøn) er upaaankelige; dog skal Udkast til den endelige Udskiftning udlægges til Eftersyn hos Lensmanden i 6 Maaneder, forinden samme, efter at de indkomne Klager er tagne under Overveielse, endelig afgjøres. Vedkommende Lodejere, Brugsberettigede og Naboer tilkaldes ved en af Kommissionen udstyret Stevning paa ustemplet Papir, der forkyndes paa den i L. om Almenningssager 9 Juli 1851 § 1 bestemte Maade. At Kommissionen ogsaa har Myndighed til under Faldsmaalsstraf at indstevne og afhøre Vidner, er klart. — Kommissionen udskifter Fællesskabet, saavidt den finder det gjørligt, ved først at dele mellem Sogn og Sogn (hvis Fællesskabet omfatter flere Sogne), og dernæst mellem Gaard og Gaard (Storskifter); Udskiftningen mellem de enkelte Brug i hver Gaard foregaar derimod paa almindelig Maade ved Udskiftningsmænd. Kommissionens Protokol bliver, naar dens Hverv er fuldført, at overlevere til vedkommende Sorenskrivers Embedsarkiv, hvorimod der om nogen Thinglysning af dens Forretning ikke bliver Tale. — Samtlige Omkostninger ved saadanne Udskiftningskommissioner udredes af Statskassen.

Paa lignende Maade, som her foreskrevet, iværksættes ogsaa Privatalmenningers Deling mellem Ejerne og de Brugsberettigede ifølge Skovl. 22 Juni 1863 §§ 36 og 37.

§ 85.

Fortsættelse. Regler for Delingen.

Angaaende selve Udskiftningen indeholdes Reglerne i §§ 17 og 18 jfr. Udskiftningsformændenes Instrux af 11 Juni 1859 og Reglerne for Udskiftningsforretninger af samme Dato, samt L. 21 Marts 1860 jfr. L. 9 Maj 1863 §§ 2 og 3. Hovedregelen er, at Enhvers Lod, saavel af Hjemmark som Udmark, skal udlægges saavidt muligt samlet og saaledes arronderet, at Enhver uden uforholdsmæssig Byrde kan frede sin Jord. I Almindelighed skal derhos de Dele af Fællesskabet, som omfattes eller berøres af Udskiftningen, opmaales og bonitereś, og geometrisk Kart over samme optages; dog kan saadan Opmaaling bortfalde ved Udmark, hvis Værdi er ringe i Forhold til Udstrækningen, og ligeledes i Indmark, der antages ikke med Fordel at kunne opdyrkes, naar Udskiftningsmændene er enige i at anse samme ufornøden. — At Lodejerne er forpligtede til at finde sig i de Foranstaltninger, som Udskiftningsmændene finder fornødent at foretage, for at kunne udføre Opmaalingen og Udskiftningen (jfr. Reglerne af 11 Junil 1859 § 17), og at de, medens Udskiftningen foregaar, er uberettigede til at foretage Handlinger, hvorved denne hindres eller vanskeliggjøres, er en Selvfølge, jfr. L. 4 Juni 1866 § 5.

Med Hensyn til Delingsnormen bestemmer § 1, a, at man ved Udskiftningen af det fuldkomne Fællesskab skal benytte som Maalestok saavel for Delenes Størrelse som ved Omkostningernes Fordeling (§ 16 sidste Passus og § 19 b) den gamle Matrikulskyld, uden Hensyn til den Afgang, som deri maatte have fundet Sted ved nogen Ejendom formedelst Aftag, - alt for saa vidt Lodejernes Andele ikke er bestemte ved andet Forholdstal, f. Ex. Landskylden eller den nye Matrikulskyld, i hvilket Tilfælde dette maa lægges til Grund, - og ikke nogen af Lodejerne maatte tilkomme særegne, f. Ex. ved Hævd vundne Rettigheder i

Fællesskabet, da denne i saa Fald, forsaavidt hans Ret berøres af Udskiftningen, maa tillægges et saa meget større Stykke, (jfr. § 2). Har ingen af de i Fællesskabet værende Gaarde gammel Skyld, skiftes efter den nye, og har nogle ikkun ny Skyld, andre baade gammel og ny Skyld (hvilket f. Ex. vil kunne være Tilfældet, hvor oprindelige Husmandspladse i Tidens Løb er gaaede over til særskilte Gaardsbrug, der først efter 1821 er blevne skyldsatte), deles først det Hele mellem hine og disse efter samtlige Gaardes nye Skyld, og derefter erholder de førstnævnte sine Andele; Resten skiftes dernæst mellem de øvrige efter deres gamle Skyld. — Bestemmelsen om, at tidligere stedfundet Aftag ikke skal tillægges nogen Indflydelse paa Delingen, kommer imidlertid efter Sagens Natur alene til Anvendelse, hvor en i fuldkomment Fællesskab liggende Strækning skal fordeles mellem Gaarde, der selv tidligere, end Aftaget fandt Sted, er udgaaede af Fællesskabet; thi hvor den samlede Gaard paa den Tid, da Ulykken indtraf, laa i fuldkomment Fællesskab, maa saavel Ulykken som det derved bevirkede Aftag være gaaet over den hele Masse, og ingen enkelt Ejendoms Skyld derved være undergaaet nogen særskilt Forandring.

Ved Udskiftningen af det ufuldkomne Fællesskab (Teigebytte) er det egentlig ingen Deling, men tvertimod en Samlen af de altfor meget delte Lodder, der tilsigtes, og her sker Fordelingen følgelig uden Hensyn til Skylden, ved en ligelig Bytning, saaledes at Enhver erholder Erstatning for det, han afgiver (§ 1, b). Hvor nogen Lodejer saaledes maa afgive et værdifuldere Stykke mod et ringere, er han berettiget til, for saa vidt det uden Ulempe for Udskiftningen kan ske, at paastaa et saa meget større Areal af dette sidste; thi at paatvinge ham et Mellemlag i Penge eller Andet (Gjødsel, Avling o. desl.) er egentlig en tvungen Udløsning, som efter Regelen alene Servituthavere, ikke Ejere, er underkastede. Bliver det derimod

til en hensigtsmæssig Udskiftning nødvendigt for nogen Del at fravige det oprindelige Værdiforhold, har den Lodejer, som for uopdyrket eller mindre vel dyrket Jord erholder opdyrket eller bedre dyrket, Valget, om han vil yde Vederlaget for Dyrkningen i Penge eller i Jord; afgiver han ingen Erklæring, eller ikke stiller antagelig Sikkerhed for Pengene, gives det i Almindelighed i Jord, da det ansees for endnu mere betænkeligt at tvinge Nogen til at kjøbe end til at sælge, (§ 18, d). Det samme gjælder ifølge L. 9 Maj 1863 § 3, hvor nogen Lodejer maa afgive mere Standskov, end han paa andet Sted kan erholde igjen, i hvilket Tilfælde Udskiftningsmændene har at bestemme den fornødne Udjevning, f. Ex. ved at anordne Udhugst af en vis Strækning i Skoven, tildele den ene Lodejer Hugstret for et vist Tidsrum i den Andens Skov, o. desl. I begge Tilfælde kan dog ogsaa Erstatning i Penge undtagelsesvis paabydes, hvor Ydelsen er ringe i Forhold til de Ulemper eller forøgede Omkostninger, som Vederlagets Ansættelse paa anden Maade vilde medføre. At der i saadanne Tilfælde, hvor en Udjevning for Udskiftningens Skyld maa foregaa, selv om Vederlaget erlægges i Penge eller Andet, som ikke er Gjenstand for Matrikulering (jfr. § 9), ingen ny Skyldsætning udfordres, er en ligefrem Følge deraf, at Jordens bedre eller ringere Dyrkning og Skovens mere eller mindre fredede Tilstand ikke kommer i Betragtning ved Matrikuleringen (L. 17 Aug. 1818 § 28 jfr. L. 26 Maj 1866); tvertimod maa det snarere siges, at det oprindelige Skyldforhold forrykkes, naar Vederlag herfor gives i Jord. Men, som oven bemærket, lader Principet for Matrikulværket sig ved Udskiftning af Fællesskab neppe fastholde med nogen streng Konsekvens. I de af Indredepartementet udfærdigede Regler § 19 er det vistnok udtalt, at der ved Boniteringen skal befølges samme Princip som ved Matrikulering, alene at tage Hensyn til Grundstykkets naturlige Beskaffenhed og ikke til

Jordens Dyrkning eller Skovens Fredning; men det skjønnes ikke, at dette lader sig forene med Budet i Lovens § 18 d eller med den Grundsætning, at Enhver skal have fuldt Vederlag for, hvad han afgiver.

Jagttagelsen af de foreskrevne Delingsnormer paaligger Udskiftningsmændene som Pligt, og de er ikke engang, om Parterne selv maatte ønske det, berettigede til at fravige samme; dog har Indredepartementet i en Skr. 18 Febr. 1864, som det synes, med god Føie antaget, at der intet er til Hinder for, at Lodeierne i et fuldkomment Fællesskab, naar samtlige derom er enige, substituerer den nye Matrikulskyld for den gamle. At det ogsaa under Udskiftningen staar enhver af Lodeierne frit for mod eller uden Vederlag at afstaa en Del af sin Lod til en anden, forstaar sig selv; men dette vedkommer ikke den egentlige Udskiftning, hvis Opgave det er at give netop de bestaaende Eiendomme deres rette og sande Begrænsning, - og saadan Afstaaelse bliver følgelig at betragte som en sand Afhændelse, hvortil saavel særskilt Adkomstdokument som særskilt Skyldsætning bliver nødvendig. Ligeledes bliver særskilt Skyldsætning fornøden, hvor en Del af Fællesskabet udlægges Nogen til Eiendom istedetfor en ikke forhen skyldsat Servitut (§ 2 i Slutn.). Deslige Skyldsætninger har imidlertid ikke Udskiftningsmændene Kompetens til at foretage.

Da den udskiftede Eiendom efter Udskiftningen i juridisk Betydning forbliver den samme som før, er det en Selvfølge, at Udskiftningen altid ipso jure bliver forbindende for Pant- og andre Rettighedshavere, saasom Odelsberettigede i Godset. Dette gjælder ligesaavel om privat som offentlig Udskiftning. Derfor udkræves heller intet Samtykke af saadanne Rettighedshavere til privat, ligesaalidt som der tilkommer dem noget Varsel til offentlig Udskiftning, og de kan ikke engang ansees kompetente til at paaanke nogen Udskiftning uden i Tilfælde af

paavisselig Svig. Foregaar derimod en virkelig Afhændelse i Forbindelse med Udskiftningen, og følgelig en Formindskelse af den behæftede Ejendoms Matrikulskyld finder Sted, forstaar det sig, at Rettighedshaveren beholder sin Ret i den saaledes afhændede Del*; men medens saadan Afhændelse altid antages at være tilstede, hvor Mellemlag er givet ved en privat Udskiftning (§ 9), gjælder dette ikke ubetinget om de Afstaaelser, som under offentlig Udskiftning kræves (§ 28 d). I dette Tilfælde bestemmer derimod L. 4 Juni 1866 § 7, at, hvor vedkommende Lod eller Brugsret er behæftet eller beslaglagt, kan Fordringshaveren holde sig til Erstatningssummen, hvilken derfor i fornødent Fald skal deponeres; det samme gjælder om Udflytningsomkostninger. Hvor en Servitut er bleven afløst ved Udlæg til Ejendom af et Stykke af Fællesskabet, vil det afhænge af, om Servituten var forbindende for Panthaverne i den tjenende Ejendom eller ikke, hvorvidt disse taber eller beholder sin Panteret i det saaledes afstaaede Stykke, om end dette ifølge § 2 sidste Passus bliver skyldsat, og den tjenende Ejendoms Skyld saaledes formindsket. Panthaverne i den herskende Ejendom erholder naturligvis altid Panteret i det erhvervede Stykke til Vederlag for den afstaaede Servitut.

Til Slutning bemærkes endnu Lovens § 22 om Ugyldigheden af Foreninger, hvorved nogen Lodejer frafalder sin Ret til Udskiftning, eller hvorved paa anden Maade Hindringer opstilles for denne (jfr. § 19, c), saavelsom Forbudet imod ved nogen Transaktion at indføre noget nyt fuldkomment eller ufuldkomment Fællesskab der, hvor det ikke tidligere var (§ 23 jfr. § 17), hvilket sidste Mændene ved enhver Delings- eller Skyldsætningsforretning er paalagt udtrykkelig at bevidne. Hertil antages imidlertid ikke at henhøre Paahæftelse af Brugsrettigheder

*) Jfr. ovf. S. 299.

i det ene Brug til Fordel for det andet, ligesaa lidt som Forflerelse af Teigenes Antal i et allerede existerende Teigebytte eller Optagelse af flere Lodeiere i et fuldkomment Fællesskab, hvilket altsaa fremdeles, saalænge Fællesskabet bestaar, kan finde Sted, jfr. Skr. 14 og 29 Decbr. 1859 og Skovl. 22 Juni 1863 §§ 14—16.

Det er tænkeligt, at ogsaa mellem Eiendomme, der engang har bestaaet som særskilte, virkelig fra hinanden afgrænsede Gaarde, Delelinjerne i Tidens Løb kan være gangne aldeles tabt, saaledes at de ikke mere lader sig gjenfinde, i hvilket Tilfælde der, i det mindste med Hensyn til Grænsestrækningerne, opstaar et Forhold, der i høi Grad ligner det saakaldte fuldkomne Fællesskab, og hvis Løsning ofte vil være særdeles vanskelig (jfr. 5—3—28 og 29). At imidlertid Udskiftningsloven ikke kan anvendes herpaa, er indlysende, da denne alene gjælder for det virkelige, fra gammel Tid bestaaende Fællesskab, og ikke giver nogen Hjemmel til fornyet Udskiftning af Eiendomme, som engang har faaet sine bestemte Grænser, jfr. Høiretsd. 14 Marts 1846 (Retst. S. 441—48). — At Udskiftningslovens § 24 jfr. Skovl. 22 Juni 1863 §§ 71 og 36 forudsætter Udskiftning anvendelig mellem Eiere af Bygdealmenninger, altsaa i et virkeligt Sameieforhold, er en Misforstaaelse af Lovens Forfattere, der i alle Fald ikke maa udstrækkes udenfor det ene Tilfælde, hvori det har faaet udtrykkeligt Udtryk i Loven.

Tolfte Afsnit.

Om Jords Fredning.

§ 86.

Pligten at vogte sit Kvæg og at hegne for sin Jord i Almindelighed.

Det ligger i Sagens Natur, at den forhen udviklede Sætning, at enhver Ejer kan kræve at beholde sit eget Gebet uantastet, og at enhver Indskriden paa fremmed Retsgebet er en Retskrænkelse, alene kan gjælde i sin fulde Udstrækning, naar Indskridelsen kan tilregnes en anden Person, enten som forsætlig eller som uagtsom. Den Omstændighed, at Dyr overensstemmende med sin Natur forvolder Skade, er i sig selv en uhyldig Hændelse, der alene kan give Vedkommende Adgang til at træffe betryggende Forholdsregler; men hvorfor ingen Anden kan gjøres ansvarlig, med mindre Skaden er denne særskilt tilregnelig, saasom Ingen i Almindelighed er forpligtet til ved positive Foranstaltninger at afværge Tab og Skade for sine Medmennesker. — At det skadegjørende Dyr tilhører Nogen, kan her ikke medføre nogen Forandring, al den Stund ikke Dyrets Besiddelse i sig selv indeholder nogen Tilsidesættelse af den pligtmæssige Agtsomhed, som den ene Borger skylder den anden, f. Ex. ved vilde Dyr (6—10—4, jfr. om Hunde 6—10—6), vanefuldt Kvæg (3—12—21).

Ikke desto mindre er det indlysende, at den Sætning, at det maa blive Enhvers egen Sag at værge sin Ejendom for al den Skade, som ikke skriver sig fra andre Personer, maa under-

kastes adskillige Modifikationer i den praktiske Gjennemførelse, og at det navnlig maa paalægges den, der holder Dyr, som kan gjøre Skade, at vogte disse og iagttage visse videre Forsigtighedsregler med Hensyn til dem, og at Tilsidesættelse af denne Pligt maa medføre Ansvar. Thi paa den ene Side kan det siges, at den Omstændighed, at han giver dem Tilhold hos sig, altid forøger den Fare, hvorfor Andre alene paa Grund af Dyrets egen Natur er udsatte. Og paa den anden Side kan man i det borgerlige Samfund ingenlunde tillægge den Skadelidende ubetinget Ret til mod Andenmands Dyr at anvende alle de Betryggelsesforanstaltninger, (f. Ex. ved at dræbe Dyret), som, ifald dette havde befundet sig i fri Tilstand, vilde have staaet ham aabne. — Omfanget af de Forsigtighedsregler, som det saaledes paaligger Dyrenes Ejer at iagttage, og omvendt Graden, hvori Andre er pligtige at taale de Ulemper, som Dyrene forvolder, lader sig imidlertid ikke udlede af almindelige Retsgrundsætninger, men maa bestemmes ved den positive Lovgivning. Hvor denne tier (f. Ex. om Skade, der forvoldes ved Katte, tamme Harer og Kaniner, Duer, jfr. Gjerdel. 16 Maj 1860 § 38), og heller ikke den sædvansmæssige Ret indeholder nogen Regel, er det ikke muligt alene ved Fortolkning at fastsætte noget almindeligt Resultat. Kun saa meget synes klart, at den Skadelidendes Ret til at værge sin Ejendom, i fornødent Fald ved at dræbe deslige Dyr, altid maa indtræde i saa meget større Omfang, jo mindre Ejerens Ansvar antages at være.

Med Hensyn til de egentlige Husdyr er det klart, at den Omstændighed, at de gjør Skade paa Nogens Ejendom, ikke kan berettige den Skadelidende til udenvidere at dræbe dem, (jfr. L. 16 Maj 1860 § 21 Slutn.). — Vor tidligere Lovgivning, der skriver sig fra en Tid, da Jordbruget i Norge var af ringere Betydning i Forhold til Kvægdriften, gik her ud fra den Grundsætning, at det heller ikke i Almindelighed paaligger Ejeren af

Bosæ at erstatte den Skade, som dette, uden nogen Forseelse fra hans Side, forvolder paa Andres Marker, men at det til en vis Grad maa blive Markens Ejers egen Sag at beskytte sin Ejendom ved tilstrækkeligt Hegn. Til Lettelse heri havde Grundejeren imidlertid Ret til at kræve, at Naboen skulde forholdsvis med ham deltage i Gjerdernes Opførelse og Vedligeholdelse (se 3—12—16 til 23, der i det væsenlige er stemmende med de ældre Love). Gjerdepligt gjaldt dog kun i Indmark, og selv her kun for saa vidt der ikke fandt Tejgebytte Sted; i Udmark gjaldt den kun, for saavidt det fra gammel Tid havde været brugeligt, eller det af Ejerne var vedtaget (jfr. Hstretsd. 15 Novbr. 1841 og 8 Decbr. 1842, Retst. 1842 S. 73—82 og S. 785—789). Følgen af, at Nogen forsømte sin Gjerdepligt, var, at den Forsømmelige selv ingensomhelst Erstatning kunde kræve for den Skade, hans Marker led ved Andres Kvæg (jfr. Hstretsd. 1 Juni 1831 og 4 Marts 1857, Retst. S. 165—7), men derimod pligtede at erstatte al den Skade, som hans eget eller Andres Kvæg forvoldte Nogen, der selv havde sine Gjerder i tilbørlig Stand. Forsaavidt imidlertid Dyret ikke lod sig udestænge ved de foreskrevne Gjerder, var det Ejerens Pligt at vogte det eller holde det hjemme, og den Skade, som Kvæg gjorde, uagtet der var lovligt Gjerde, paalaa det derfor altid dets Ejer at erstatte. Den Skadelidende var berettiget til at optage og indsætte Kvæg, som kom i hans Ager og Eng, og hvis Ejeren ikke udløste det inden 5 Døgn, beholdt han det som Erstatning for Skaden. — Paa Strækninger, hvor ingen Gjerdepligt fandt Sted, havde Kvægets Ejer heller ingen almindelig Ansvarspligt, ligesaalidt som Grundejeren var berettiget til med den i 3—12—21 bestemte Virkning at indsætte fremmed Kvæg, som optoges; hvorimod Kvægets Ejer naturligvis altid stod til Ansvar, for saa vidt nogen særskilt tilregnelig Forsømmelse kunde lægges ham tillast (jfr. Krll. 22—9).

Ved Loven af 16 Maj 1860, der gjælder saavel for Kjøbstæderne som for Landet (§ 42), er derimod et ganske modsat, med Jordbrugets tiltagende Betydning mere stemmende Princip lagt til Grund i denne Materie, idet Loven nu opstiller det som en Grundsætning: at Enhver i Almindelighed har at vogte sit Bosæ saaledes, at det ikke gjør Andres Marker nogen Skade, og følgelig pligter at erstatte al den Skade, det gjør paa Andenmands Grund; dog har han til Lettelse i denne sin Vogtningspligt Ret til i visse Tilfælde at forlange, at Naboen til en vis Grad skal deltage med ham i Opførelse og Vedligeholdelse af Gjerde. Saaledes er nu Gjerdeholdet gaaet over fra et Middel for Jordens Ejer til at frede sin Jord til et Middel for Kvægets Ejer til at lette hans Pligt at vogte sit Kvæg, - og medens Fritagelse for Gjerdepligt tidligere paalagde Grundejeren en saameget større Pligt til at taale Ulemperne af fremmed Kvæg, paalægger den nu Kvægets Ejer en saameget mere udstrakt Bevogtningspligt.

§ 87.

Gjerdepligtens Udstrækning.

Gjerdepligtens Udstrækning er ved den nye Lov bestemt i det væsenlige som hidtil. Naboer kan kræve Gjerde af hinanden i Indmark saavelsom mellem Indmark og Udmark; i Udmark kan derimod Gjærde alene fordres, hvor det hidtil har været, med mindre det godtgjøres, at Foretagendet for begge Ejendomme vil være af overvejende Nytte i Forhold til Bekostningen (§§ 1 og 2). Dog bortfalder Gjerdepligten overalt, hvor Naturforhold gjør Gjerdeholdet overvejende vanskeligt, eller hvor Bekostningen vilde være uforholdsmæssig mod Nytten; hvor Gjerdet vil være til væsenlig Hinder for Udøvelsen af Herlighed, saasom Laxefiskeri, samt i Tejgebytte, hvor dette ikke er udskiftet saa fuldstændig, som Udskiftningsloven giver Anledning

til at kræve. Hvor saadanne Tilfælde forekommer i Indmark, eller mellem Indmark og Udmark, indtræder den fulde Vogtningspligt, som om der var lovligt Gjerde. I Almenning finder ingen Gjerdepligt Sted (§§ 3 og 4). — Ejendomme, der adskilles ved en Vej, hvorover nogen af Ejerne har lovlig Adgang til at opføre Grind eller Led (Bygdevej), ansees som sammenstødende; dog saa, at den, som vil gjerde langs Vejen for sin Ejendom, ikke er pligtig at deltage med Naboen i fælles Gjerde- eller Grindhold. Er der ikke lovlig Adgang til at opføre Grind over Vejen (jfr. Vejl. 15 Septbr. 1851 § 56), finder ingen Gjerdepligt Sted, og hvis Vejen gaar gjennem Indmark paa begge Sider, indtræder fuld Vogtningspligt, som om der var lovligt Gjerde (§ 6). — Naboer kan komme overens om at ophæve eller indskrænke Gjerdepligten for sine Ejendomme, i hvilket Tilfælde der gjensidig paaligger dem fuld Vogtningspligt, som om der var lovligt Gjerde; omvendt kan de ogsaa komme overens om at udvide Gjerdepligten over det lovbestemte Maal. Deslige Overenskomster gjælder dog ikke længer end 10 Aar ad Gangen (§ 17).

Gjerderne skal holdes i lovlig Stand til enhver Tid, hvori Jorden er ufrossen eller skikket for Bejtning; dog mellem Udmark og Udmark ikke udenfor Tidsrummet fra 30 April til 14 Oktbr. (§ 16 jfr. § 39).

Om Gjerdepligtens Fordeling handler §§ 7—12: De sammenstødende Ejendomme skal hver tage Halvdelen, uden Hensyn til Matrikulskylden, forsaavidt Byrden ikke paa gyldig Maade er anderledes fordelt. Ejendomme, som ligger i Fællesskab, betragtes i denne Henseende i Forhold til Nabo som een Ejendom; men indbyrdes bestemmes saavel deres Ret til at kræve som deres Pligt til at deltage i Gjerdehold mod Nabo efter det Forhold, hvori de har Lod i Fællesskabet, saaledes, at hvor Stemmerne er lige, gjælder deres Stemme, som vil, at der skal gjerdes. Mellem Lejgene selv indbyrdes finder, som

oven anført, ingen Gjerdepligt Sted. Ved Udskiftninger har Mændene ifølge Udskiftnl. 12 Oktbr. 1857 § 18, e Myndighed til at fordele Gjerdepligten mellem Lodejerne uden Hensyn til Halveringsregelen, med behørig Jagttagelse af det tidligere mellem dem for saavidt gjældende. — Ejer af Udmark, som ikke selv forlanger Gjerde, og som godtgjør, at han ved samme vilde uforholdsmæssig betynges, skal nyde en passende Formindskelse i Byrden. Hvor En ejer Grunden og en Anden den paa samme staaende Skov, paahviler Gjerdepligten Grundejeren alene; hviler der en Græsningsservitut paa en Skov, og Gjerdet maa antages udelukkende eller hovedsagelig at være til Nytte for Servituthaveren, kan Ejeren kræve, at hin i det Hele eller for en Del overtager Gjerdebyrden (§ 20). Den, der blot har Hugstret i Andenmands Skov, paaligger ingen Gjerdepligt, Skovl. 22 Juni 1863 § 9, jfr. dog § 49 samt §§ 63 a og 64.

Hvad der udfordres til lovligt Gjerde, bestemmes i §§ 13—15. — Lovens Grundsætning er, at, for saa vidt ikke Naboerne har ophævet eller indskrænket Gjerdepligten mellem sine Ejendomme, skal Gjerdet altid frede for stort Kvæg (Heste og Kjør), men aldrig for Geder og Svin, med Hensyn til hvilke Dyr Vogtningspligten altsaa er ubetinget; med Hensyn til Saud afhænger det af de lokale Forhold, hvorvidt Gjerdepligt eller Vogtningspligt skal finde Sted. Efter Regelen skal derfor Gjerde være 1¾ Alen højt samt saa stærkt og tæt, at det freder for Hest, Storfæ og Saud; men det er derhos overladt Kongen, efter Andragende fra Kommunalbestyrelsen for det enkelte Hered eller Sogn, saavel at bestemme, at Gjerdets Højde skal være indtil 2 Alen, som omvendt at det skal være lovligt, naar det kun freder for Hest og Storfæ, - alt eftersom Vogtningen eller Gjerdeholdet fremstiller sig som den overvejende Byrde. — Grøfter, Vasdrag, Fjeld o. desl. ansees efter Omstændighederne for lovligt Gjerde.

Er Gjerde i Ustand, og den Gjerdepligtige ikke inden et

Døgn, efter at han er vidnesfast tilsagt af Nabo, som udsættes for Skade, paabegynder Istandsættelsen og fortsætter dermed uden Afbrydelse, kan Naboen, efter optaget Skjøn, lade Istandsættelsen udføre for den Forsømmeliges Regning og Beløbet strax inddrive ved Udpantning (§ 18). — Hvor Ejer og Bruger er forskjellige, holder Naboen sig, hvad Gjerdets Opførelse angaar, til Ejeren, og hvad Vedligeholdelsen angaar, til dem begge in solidum. Bruger af Andenmands Jord skal erstatte sin Jorddrot hans Udlæg til lovbestemte Gjerders Opførelse med $\frac{1}{10}$ aarlig foruden lovlige Renter (§ 19). Bruger af Ejendom, som ikke er særskilt skyldsat, har dog ingen selvstændig Ret til at kræve og heller ingen selvstændig Pligt til at opføre og vedligeholde Gjerde mod Nabo (§ 5).

§ 88.

Ansvaret for Bofæ.

Med Hensyn til Ansvaret for Bofæ gjælder efter §§ 21—27 den Grundsætning, at Dyrets Ejer altid er pligtig at erstatte den Skade, som det forvolder, alene med den Undtagelse, at, hvor Jordens Ejer har forsømt sin Gjerdepligt, medens Dyrets Ejer har opfyldt sin, kan intet Ansvar gjøres gjældende mod denne for Skade, som forvoldes af saadant Kvæg, mod hvilket Gjerdet skulde frede. Ejer en Tredjemand det ulovlige Gjerde, medens baade Dyrets og Jordens Ejer har opfyldt sin Gjerdepligt, paaligger Ansvaret Gjerdets Ejer. Ejerens Erstatningsansvar for sine Dyr er altsaa ganske uafhængigt af, om der kan lægges ham noget særskilt tillast; har altsaa alle Vedkommende opfyldt sin Gjerdepligt, men Dyret alligevel kommer ind paa Nogens Ejendom ved Andres Skyld, f. Ex. ved at forsømme at lukke Grind (§ 15 jfr. § 40), eller modvillig at nedbryde Gjerde, maa Dyrets Ejer ligefuldt erstatte Skaden, selvfølgelig mod Regres til den Skyldige. — Erstatningen skal, selv om

Skaden ikke kan paavises, paa Strækning, hvor, og til Tid, da Gjerdepligt finder Sted, ikke være mindre end 12 ß for Hest, Storfæ, Svin eller Gjed, og 4 ß for Saud. — Paa den anden Side kan Erstatningen, hvor ingen særskilt Brøde kan lægges Ejeren tillast (jfr. Krll. 22—6 og 9), aldrig gjøres gjældende for mere end Dyrets Værdi (§ 33)*.

Foruden Erstatningen, forfalder derhos Dyrets Ejer, som har forsømt sin Vogtningspligt, i Regelen i Bøder til Fattigkassen. I denne Henseende kommer det an dels paa Dyrets Art, - hvorvidt Gjerdet skulde frede for samme eller ikke, - dels paa Stedet og Aarstiden, - hvorvidt nemlig Gjerdepligt finder, eller efter Regelen i § 1 skulde finde Sted, eller ikke: a) For Gjed skal under alle Omstændigheder bødes; b) For det øvrige Bofæ, hvorimod Gjerdet ikke skulde frede (Svin og betingelsesvis Saud) skal der altid bødes, naar det kommer ind paa Indmark i den Tid, hvori Gjerdepligt finder Sted; c) For det Kvæg, hvorimod Gjerdet skal frede (Hest og Storfæ samt betingelsesvis Saud) bødes kun, hvor det kommer ind paa Strækning, hvor, og til Tid, da Gjerdepligt finder Sted, og derhos enten Dyret er vanefuldt, eller dets Ejer har forsømt sin Gjerdepligt, medens Jordens Ejer har opfyldt sin, eller hvor Gjerdepligten bortfalder ifølge §§ 4, 6 og 17, saa at det skal ansees, som om der var lovligt Gjerde. For Hest, Storfæ og Gjed er Bøderne 60 ß til 10 Spd., for Svin 24 ß til 5 Spd. og for Saud 12 ß til 5 Spd. — Disse Bøder for den blotte Forsømmelse af Vogtningspligten kommer ikke til Anvendelse, hvor nogen særskilt Brøde, forsætlig eller uagtsom, kan lægges Dyrets Ejer eller nogen Anden tillast, idet her Krll. 22—6 og 9 indtræder, ifølge hvilken sidste Art. Straffen er Bøder fra 2—10 Spd. — Kommer Fjærkræ (med

*) Jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 425—426.

Undtagelse af Duer) ind i Andenmands Have eller Ager, eller Gaas i Andenmands uslaaede Eng, skal dets Ejer erstatte Skaden og bøde fra 12 ß til 2 Spd. (§ 38).

Dyrets Besidder træder med Hensyn til Pligten at vogte det i Ejerens Sted, og Ansvaret er her, ligesom ifølge Krll. 22—6 og 9, det samme, om det ogsaa er paa sin Ejers egen Ejendom, Fæet kommer ind, naar denne er i en Andens Besiddelse (§ 34).

I alle Tilfælde, hvor der tilkommer nogen Jordejer Erstatning for Skade af fremmed Bofæ eller Fjærkræ, har han Ret til at indsætte og tilbageholde Dyret til Sikkerhed for sit Tilkommende (§§ 26—33 jfr. § 38). Herfra undtages alene under visse Betingelser Hest i Sætertiden. Jordejeren skal derom strax underrette Dyrets Ejer eller dennes Folk, eller, naar han ikke ved, hvem denne er, behørig bekjendtgjøre Indsættelsen. Han skal forsvarlig røgte og fodre Dyret, men maa ikke bruge det. Jagttager han ikke disse Forskrifter, taber han sin Ret til Erstatning for Skade og Omkostninger. Dyrets Ejer kan ikke fordre det udleveret, førend han har betalt Omkostningerne ved Bekjendtgjørelsen, Dyrets Røgt og Fodring samt Erstatning for Skaden, eller stillet Sikkerhed for Betaling inden 14 Dage, eller, i Tilfælde af Skjønnets Paaanke, deponeret Beløbet hos Lensmanden. Melder Ejeren sig ikke inden 14 Dage, eller med Hensyn til Hest 4 Uger, fra Indsættelsesdagen eller, hvis Ejeren ikke vides, fra Bekjendtgjørelsen, - eller han ikke inden 3 Dage efter at Indløsningssummen er bestemt, foretager Indløsningen, - har den, som indsatte Dyret, Ret til at sælge det efter de om Tvangsauktioner gjældende Forskrifter, og af Salgsbeløbet tage sig betalt for Udløsningssummen og sednere hafte Udgifter. Overskuddet leveres Lensmanden, der har at udbetale det til Dyrets Ejer, eller, hvis denne ikke kjendes, at behandle det som Udbytte af solgt Hittegods (Pl. 8 Juni 1811 og 5 Decbr.

1812), hvoraf altsaa Optageren tilkommer Finderløn og, dersom Ejeren ikke melder sig inden Aar og Dag, Tredjedelen. Denne er ogsaa berettiget til, hvis Ejeren ikke kjendes, strax at overlevere Dyret til Lensmanden, der har at behandle samme paa foranførte Maade. Er det at befrygte, at Omkostningerne herved vil blive uforholdsmæssige mod Dyrets antagelige Værdi, kan Fogden for hvert Tilfælde bestemme, hvorledes dermed skal forholdes. — Det fremgaar af det Anførte klart, at Dyrets Ejer ingen Forpligtelse har til at indløse dette, saa at Erstatningsansvaret lige saalidt i dette Tilfælde, som naar Jordens Ejer vælger ved formelig Rettergang at indtale sit Krav, kan komme til at overstige Dyrets Værdi; Strafansvaret derimod er naturligvis ikke bundet til denne Grænse. — Omkommer indsatte Dyr ved ulykkelig Hændelse, kan den, som indsatte det, intet fordre hos dets Ejer; er dets Død eller Forringelse Indsætteren tilregnelig, kan Ejeren naturligvis herfor søge Skadeserstatning.

Trettende Afsnit.

Om Vejvæsenet.

§ 89.

Vejes Anlæg og Vedligeholdelse.

Skjønt Vejlovgivningen i det hele nærmere vedkommer den administrative Ret end Tingsretten, berører den dog de faste Ejendommes Retsforhold paa saa mange Maader, at en kort Udsigt over dens Hovedpunkter ikke kan undgaaes.

Fra de ældste Tider har Vedligeholdelsen af de fornødne Landeveje været et Bygdeanliggende. Almindeligt Vejarbejde findes allerede ved Begyndelsen af det 13de Aarh. at have fundet Sted, og Magnus Lagabøters Landslov indeholder temmelig fuldstændige Forskrifter om, hvorledes Vejene skulde indrettes, samt om de fornødne Broer paa disse og om Færgeindretninger, ligesom der var anordnet et regelmæssigt offentligt Tilsyn med de vigtigere Veje. Vejenes Istandholdelse paalaa Ejeren eller Brugeren af den Grund, hvorover Vejen gik; i Almenning samtlige Heredets Bønder. Se G. L. 90, F. L. III. 19, M. L. VII. 43—47, Chr. IV. L. 40—43, Fr. 24 Septbr. 1648 § 21, Instr. 7 Febr. 1685 § 17 og Lovb. 3—16. — En fuldstændig Anordning om Vejvæsenet fik vi først ved L. 28 Juli 1824, der igjen er afløst ved Vejloven af 15 Septbr. 1851, med Tillægslov af 12 Oktbr. 1857.

De offentlige Veje inddeles i Hovedveje, ɔ: de vigtigere af de Veje, som forbinder Norge med Sverige eller Stifterne

og Amterne indbyrdes, eller som tjener større Distrikter af Riget som Vej til Kjøbstad eller Ladested, - og Bygdeveje, ɔ: de øvrige under offentligt Tilsyn og Bestyrelse henlagte Veje. — Hvilke Veje skal klassificeres som Hovedveje, bestemmes af Kongen.

Anlæg af nye samt Omlægning eller Nedlæggelse af ældre Hovedveje bestemmes af Kongen efter Betænkning af vedkommende Amtsformandskab; Anlæg af nye samt Omlægning eller Nedlæggelse af ældre Bygdeveje bestemmes af Amtmanden med Samtykke af vedkommende Hereds Formand- og Repræsentantskab. — Omkostningerne ved Anlægget og Omlægningen af Hovedveje samt ved Opførelse af Broer i denne Anledning mellem Norge og Sverige udredes af Statskassen efter Bevilgning af Storthinget; ved de øvrige Hovedveje af de Amter, hvorigjennem Vejen gaar, efter Bevilgning af vedkommende Amtsformandskab; dog saaledes, at der, hvis Omkostningerne skulde befindes for trykkende for Amtet, af Storthinget kan bevilges et Tilskud af Statskassen enten til endelig Udgift for denne, eller mod Refusion ved Udligning paa Rigets Matrikulskyld samt paa Kjøb- og Ladestederne efter Storthingets Bestemmelse. Ved Anlæg eller Omlægning af Bygdeveje samt Opførelse af Broer paa saadanne udredes Omkostningerne af de Hereder, hvorigjennem Vejen gaar, efter Bevilgning af vedkommende Repræsentantskab, dog saaledes, at der, hvis dette maatte befindes for trykkende, af Amtsformandskabet kan bevilges det fornødne Tilskud af Amtets Vejkasse (§§ 2 og 4).

Vedligeholdelsen af alle oparbejdede Veje skal i Almindelighed foregaa ved Naturalarbejde af Brugerne af matrikuleret Ejendom i det Hered, hvorigjennem Vejen gaar (jfr. Hstretsd. 10 Maj 1864, Retst. S. 462 fgg.). Dog skal de betydeligste Arbejder, navnlig Broers Opførelse og Vedligeholdelse samt alt Mineringsarbejde og efter Omstændighederne tillige det bekosteligste Murarbejde, hvad Hovedvejene angaar, udføres paa

Amtets, og hvad Bygdevejene angaar paa Heredets Bekostning. Ligeledes kan Vedligeholdelsen af altfor afsidesliggende og besværlige Veje, saavelsom Opførelsen og Vedligeholdelsen af enkelte altfor kostbare Broer, ganske eller tildels overtages af den hele Amtskommune, eller, for Hovedvejes Vedkommende, af Statskassen. — Kommunerepræsentationen kan med Amtmandens Approbation beslutte, at Naturalarbejdet i det hele eller for en Del skal bortfalde, og Vejenes Vedligeholdelse forsaavidt ske ved Pengebidrag (§ 5 jfr. Skr. 5 Juli 1854). — Alle Udgifter til Vejvæsenet skal udlignes paa Matrikulskylden i vedkommende Amt eller Hered (§§ 14 og 50 b).

Ethvert Hered skal være inddelt i Roder, hvoraf enhver tildeles et eller flere Stykker af de gjennem Distriktet gaaende Veje. De til enhver Rode hørende Brug fordeler igjen de Roden tillagte Vejstykker mellem sig i Forhold til disses Besværlighed og Brugenes Matrikulskyld, saaledes at ethvert Brug faar sit afmaalte Vejstykke at holde vedlige. — Rode-Inddelingen iværksættes af Amtmanden efter indhentet Betænkning fra vedkommende Kommunebestyrelse, og den engang iværksatte Rodeinddeling kan i Almindelighed ikke forandres før efter 20 Aars Forløb (§§ 6—11 jfr. Skr. 21 Juni 1854). Hvor et Hered skulde være uforholdsmæssig betynget med Vejarbejde i Sammenligning med de tilstødende Hereder, kan Uligheden jevnes paa den Maade, at en eller flere Roder i disse henlægges til almindeligt Vejarbejde i hint, hvorom Bestemmelse fattes af Amtmanden og Amtsformandskabet og, i Tilfælde af Tvist mellem disse, af Kongen. Paa samme Maade kan det, hvor noget Distrikt eller nogen enkelt Gaard er saa afsides beliggende, at vedkommende Brugere ikke findes at burde paalægges Veligeholdelsesarbejde in natura paa nogen offentlig Vej, bestemmes, at de istedetfor saadant Arbejde skal yde et vist aarligt Pengebidrag efter Omstændighederne til Amtets eller Heredets Vejkasse (jfr. § 14);

ligesaa bliver det at bestemme, om og hvorvidt Strandsteder eller andre lignende Steder paa Landet skal deltage med Arbejde eller Pengebidrag ogsaa til andre Veje end dem, der særskilt for disse Steder selv er fornødne (§§ 7, 12 og 13 jfr. L. 12 Oktbr. 1857 §§ 1 og 2).

Enhver er forpligtet til at holde det ham tildelte Vejstykke i forsvarlig Stand overensstemmende med Vejbestyrelsens Forskrifter, og til enhver Tid at afhjælpe befundne Mangler, naar han derom tilsiges, inden en bestemt Frist; dog skal overordentlige Istandsættelser, der vilde blive for trykkende for den enkelte Bruger, foranstaltes udførte ved en eller flere af de nærgrænsende Roder (§ 32). Vejfylden til Hovedveje anskaffes for Amtets og til Bygdeveje for Heredets Regning; men de Vejarbejdspligtige maa selv fremskaffe den paa sit Vejstykke (§ 21). Engang om Aaret, i Almindelighed strax efter Vaaraannen, og ellers naar Vejene Høst og Vaar tiltrænger Forbedring, saavelsom hvor det maatte befindes hensigtsmæssigt at lade Vejfylden fremkjøre paa Vinterføre (jfr. Høstretsd. 16 Juni 1849, Retst. S. 60 fgg., og 1 Oktbr. 1864, Retst. S. 732 fgg.), - tilsiges hver Rodes Mandskab til almindeligt Vejarbejde, der skal paabegyndes og være tilendebragt inden en af Amtmanden foreskreven Tid (§ 33 jfr. §§ 46 No. 3, 60 og 61).

Vintervejarbejdet paaligger hver Rodes Brugere i Fællesskab. Forsaavidt nogen Bruger bor saa afsides, at dette vilde falde uforholdsmæssig besværligt, skal de øvrige Brugere i Roden mod Betaling forrette hans Del af Arbejdet, og hvor samtlige eller Pluraliteten af Brugerne i en Rode befinder sig i saadant Tilfælde, skal Vejbestyrelsen foranstalte det Roden paaliggende Vintervejarbejde udført ved lejede Folk paa Rodens Bekostning. Hvor dette vilde falde for trykkende for enkelte Distrikter eller af andre Aarsager ikke være anvendeligt, kan Vinterarbejdet for Hovedvejes Vedkommende udføres paa Amts-

kommunens og for Bygdevejenes paa Heredets Bekostning. Paa lidet befærdede Bygdeveje kan Vintervejarbejdet indskrænkes eller ganske undlades med Amtmandens Samtykke. Vejbestyrelsen er ogsaa berettiget til at lade Vinterveje, der ligger udenfor de offentlige Sommerveje, sætte i farbar Stand ved de nærmestliggende Roder, naar saadant ansees gavnligt for den almindelige Færsel (§§ 35—38, jfr. L. 12 Oktbr. 1857 § 5).

Foruden den almindelige Vedligeholdelsespligt, er ogsaa ved Vejes Anlæg eller Omlægning, naar dette ikke udelukkende foregaar for Statskassens Regning, Gaardbrugerne i de Hereder, gjennem hvilke Vejen gaar, forpligtede til uden Betaling, efter Tilsigelse, at forrette Vejarbejde fra 1 til 24 Dage i Forhold til Brugenes Matrikulskyld; dog ikke mere end 12 Dage hver Sommer (§ 34).

§ 90.

Vejenes Indretning. Vejvæsenets Bestyrelse. Veje i Kjøb- og Ladesteder. Private Veje m. v.

Om hvorledes Veje og Broer paa samme skal være indrettede, findes forskjellige Forskrifter i Vejl. §§ 18—21, 30, 31, 39 og 43 jfr. L. 12 Oktbr. 1857 § 4. — Krudmøller og lignende for Færselen farlige Indretninger maa ikke opføres inden en Afstand af 1000 Alen fra offentlig Vej (L. 1857 § 6). Ingen anden Bygning maa opføres i mindre end 3 Alens og intet Gjerde i mindre end 1 Alens Afstand fra Vejen (Vejl. § 19). Kreaturer maa ikke tjaares paa Vejen eller i dens Grøfter, og heller ikke slippes til Græsning paa de Veje, der er omgivne med Hegn (§ 55). Brugen af Kjøreredskaber, som beskadiger Vejen, kan forbydes (§ 58 jfr. L. 1857 § 8). Paa Hovedveje maa ingen Grinder opsættes, hvor saadanne ikke før har fundet Sted, med mindre Vejbestyrelsen paa Grund af særdeles Omstændigheder tillader det (§ 56).

Enhver er pligtig til mod Erstatning at afstaa den fornødne Grund til Vejes Anlæg, Omlægning og Udvidelse, samt til at finde sig i, at der saavel i dette Øjemed som til Vejes Vedligeholdelse tages Vejfyld og Sten paa hans Ejendom, og at skadeligt Vand gives Afløb over hans Grund; dog maa Oldtidslevninger i intet Tilfælde tilintetgjøres eller beskadiges uden med Ejerens Samtykke og efter Amtmandens Bestemmelse (§§ 22 til 29 jfr. §§ 19 og 77). Ligeledes er det til Broers Opførelse eller Istandsættelse tilladt at tage den fornødne Sten i Skov og udyrket Mark, samt i paatrængende Tilfælde tillige de fornødne Træmaterialier, alt imod Erstatning (§§ 41 og 42). Endvidere kan Krudmøller og lignende farlige Indretninger, som maatte befinde sig inden en Afstand af 1000 Alen fra offentlig Vej, forlanges borttagne mod Erstatning (L. 1857 § 6).

Det offentlige Vejvæsen i hvert Amt bestyres af Amtmanden ved Hjælp af Vejinspektører og Lensmændene. Derhos beskikkes en af Opsidderne i hver Rode til Rodemester (§§ 16 og 17 samt 45—48). I nogle Amter er derhos ansat egne Amtsingeniører. Overbestyrelsen af hele Rigets Vejvæsen, forsaavidt nogen Medvirkning ved samme fra Statens Side finder Sted, henhører under Indredepartementet (jfr. Cirk. 19 Septbr. 1854). Den tekniske Overbestyrelse af Vejvæsenet er henlagt til en under Departementet staaende Vejdirektør (jfr. Cirk. 16 Juli 1853). Til forberedende Drøftelse af Arbejdsplaner eller andre tekniske Spørgsmaal, vedkommende de offentlige Arbejder overhoved, er der anordnet en Ingeniørkommission, bestaaende af Vej-, Kanal-, Havne- og Jernbanedirektørerne tilligemed en af Kongen som Formand beskikket Civil- eller Militær-Ingeniør, og som desuden efter Indredepartementets Foranstaltning kan tiltrædes af andre sagkyndige Mænd, se Resol. 16 April 1864, jfr. Res. 10 Novbr. 1860.

I de Ladesteder, som har Formænd og Repræsentanter

fælles med noget Landdistrikt, forholdes med Vejvæsenet efter de for Landet fastsatte Regler. — Kjøbstæderne og de Ladesteder, som har egen Kommunebestyrelse, er forpligtede til at vedligeholde de over dens Grund gaaende Veje, der støder til de offentlige Veje i Landdistrikterne, samt lade opføre og vedligeholde de paa samme fornødne Broer overensstemmende med de gjældende Regler, alt eftersom de tilstødende Veje er Hoved- eller Bygdeveje. Fremdeles skal enhver Kjøbstad vedligeholde alle øvrige over dens Grund gaaende Veje, som er fornødne for den offentlige Færsel, og som hidtil har ligget under Kjøbstadens Vejvæsen, samt de inden Kjøbstaden værende brolagte eller ubrolagte Gader med alle paa samme fornødne Broer, for saa vidt der ikke herom gives specielle Bestemmelser (f. Ex. L. 3 Septbr. 1851 § 6 for Hønefos, jfr. Hstretsd. 15 Maj 1860, Retst. S. 465 fgg.). — Anlæg af nye og Forandring af ældre Veje foranstaltes af Vejbestyrelsen med Kommunerepræsentationens Samtykke og Amtmandens Approbation. Alle Omkostninger ved Vejes og Gaders samt Broers Anlæg og Vedligeholdelse udredes af Bykassen, for saa vidt det ikke af Kommunerepræsentationen bestemmes, at Arbejde in natura for nogen Del skal finde Sted af dem, som ejer Hus eller holder Hest. Dog kan Omkostningerne ved Anlæg og Omlægning af Hovedveje eller af Gader, som er Fortsættelse af Hovedveje, eller ved Opførelsen af Broer paa samme i det hele eller for en Del overtages af Statskassen paa samme Maade som paa Landet, hvor de maatte skjønnes at ville blive for trykkende for Bykassen. — Vej-, Bro- og Brolægningsvæsenet bestyres i Kjøbstæderne under Amtmandens Overopsyn af Magistraten og Politimesteren, og i Ladestederne med egen Kommunebestyrelse af Amtmanden, ved Hjælp af lønnede eller ulønnede Vejinspektører og Rodemestere. Iøvrigt gjælder om Vejvæsenet i Kjøbstæderne i det væsenlige samme Regler som paa Landet. Se §§ 71—82.

Private Veje ligger aldeles udenfor det Offentliges Bestyrelse og Tilsyn, og er ganske overladte til Ejerens Omsorg og Raadighed paa samme Maade som enhver anden Del af hans Ejendom. Saavel Pligten til at afstaa den fornødne Grund m. m. som Indskrænkningerne i Henseende til Benyttelsen af den til Vejen stødende Grund er uanvendelige paa disse. Derimod er direkte Beskadigelser naturligvis ogsaa her strafbare (se §§ 53, 54 og 57 jfr. § 83); ligeledes maa vistnok Forbudet i Vergl. 14 Juli 1842 § 3 mod Skjærpning paa alfare Veje ogsaa gjælde private. Mærkes kan ogsaa Forskriften i Gjerdel. 16 Maj 1860 § 15. Vejloven bestemmer alene i § 83, at, hvis nogen privat Vej tjener flere Brugere som fælles Adkomst til offentlig Vej eller Vandkommunikation, er de samtlige pligtige at deltage i dens Vedligeholdelse saavel Sommer som Vinter i det Forhold, hvori enhver af dem skjønnes at benytte Vejen, forsaavidt ikke anderledes paa lovlig Maade er fastsat. Kan de ikke enes om sin Arbejdspligt, skal Lensmanden og nærmeste Rodemester i Forening med 2 af Brugerne opnævnte Mænd fastsætte det Fornødne.

Med Hensyn til saadanne Veje og Gangstier, som, uden nogensinde at være henlagte under det offentlige Vejvæsen, dog i lange Tider stadig har været almindelig benyttede af Alle og Enhver, kan der ofte opstaa yderst vanskelige Spørgsmaal om Grundejerens Forhold. Hvor det i saadanne Tilfælde kan paavises at være en virkelig privat Vej, som Ejeren alene har taalt, at Andre tilligemed ham har benyttet, er Sagen klar; thi her kan hverken den almindelige Hævd komme til Anvendelse, eller nogen Benyttelse i nok saa lang Tid forandre den Stikkelse, Forholdet bestandig har haft. Men ofte lader Forholdets oprindelige Beskaffenhed sig ikke eftervise; stundum kan det endog af samtlige Omstændigheder være klart, at Vejen fra først af er anlagt uden nogen Hjemmel, medens den dog derefter i lang

Tid har været benyttet af Alle og Enhver i den Tro, at Brugen var fuldt berettiget, en Tro, som maaske endog selve Grundejeren kan have delt. At heller ikke her den almindelige Hævd kan paaberaabes som Grundlag for nogen af Almenheden vunden Vejret, er klart, saavel fordi Publikum som saadant ikke er nogen juridisk Person, der kan repræsenteres ved de forskjellige Brugsudøvere, som fordi selve den stedfundne Brug ikke er foregaaet under Forudsætning af en Vedkommende over den Andens Ejendom tilkommende ejendommelig Ret, hvilket sidste endog ofte vil være til Hinder for, at nogen enkelt Bruger kan have erhvervet nogen Vejservitut for sin Gaard*. — Derimod maa det vistnok antages, at naar en saadan stadig og almindelig Brug af Vej eller Gangsti har fundet Sted fra Alders Tid, uden at det oprindelige Forhold kan paavises, og uden at Ejeren ved sine Dispositioner over Vejen har betegnet den som sin udelukkende Raadighed undergiven, der maa Almenheden, eller Vejvæsenet paa dennes Vegne, være berettiget til at paastaa, at den skal vedblive, og Grundejeren følgelig være forpligtet til at tilstede dens Benyttelse i samme Omfang som hidtil**. At Alders Tids Brug stifter Ret i deslige Forhold, er udtrykkelig sagt i G. L. 90, M. L. VII. 43 samt i D. L. 3—13—13, og mange af vore offentlige Landeveje har fra først af ingen anden Oprindelse. I mangfoldige Tilfælde har ogsaa Forholdet antaget den Skikkelse, at Grundejerretten til deslige Veje og Stier er gaaet aldeles i Forglemmelse, idet Ejendommene paa begge Sider har sat sin Grænse ved Vejen, medens denne selv paa

---

*) Jfr. Platou Om Besiddelse S. 276—8.

**) Spørgsmaalet har oftere været undergivet Domstolenes Paakjendelse, uden dog, saavidt vides, endnu at have fundet sin Afgjørelse, se Hstretsd. 14 Decbr. 1842 (Retst. 1843 S. 271 fgg.), 3 April 1845 Retst. S. 661 fgg.) og 17 Jan. 1855 (Retst. S. 353 fgg.).

en Maade er bleven betragtet som herreløs; her er det Offentliges Ret følgelig saameget mere klar. At Vejvæsenet er berettiget til at overtage deslige Veje som offentlige, overensstemmende med Vejlovens Forskrifter, følger af sig selv, og Grundejeren tilkommer ingen Erstatning, uden forsaavidt nogen yderligere Afgivelse af Grund eller Andet maatte paafordres. Saa længe saadant imidlertid ikke er skeet, maa Vejlovens Regler om deres Vedligeholdelse og Benyttelse ogsaa paa dem være uden Anvendelse.

Angaaende Jernbanevæsenet er intet Særskilt at mærke udenfor hvad tidligere om Expropriationsretten og om Forbudet mod at anbringe ildsfarlige Ting i deres Nærhed er anført, - se Love af 12 Aug. 1848 og 7 Septbr. 1854 jfr. Resol. 29 Aug. 1855.

Fjortende Afsnit.

Om Vasdragenes Benyttelse, Vands Ledning m. m.

§ 91.

Vandet som Kommunikationsmiddel.

Det er allerede ovenfor berørt, at vor Ret betragter Vandet som en Ejendomsgjenstand, der i juridisk Forstand henhører til fast Gods. Dette kommer navnlig tilsyne i Grundejerens Eneret til Fiskeri i ferske Vande saavelsom ved Vandets Benyttelse som Drivkraft, hvor Ejendomsrettens almindelige Grundsætninger i det hele maa komme til Anvendelse, jfr. Hstretsd. 27 Oktbr. 1853 (Retst. S. 747 fgg.) og 14 Novbr. 1866 (Retst. 1867 S. 27 fgg.) — Imidlertid følger det af sig selv, at de almindelige Regler om Ejendomsrettens Udstrækning i sin Anvendelse paa Vandet maa undergaa adskillige Modifikationer som Følge af Gjenstandens egen Uimodtagelighed for udelukkende Herredømme og den deraf flydende Umulighed i skarpt at begrænse de forskjellige Retsgebeter; hvortil endvidere kommer, at Vandet paa den ene Side i saa mange Henseender er af Vigtighed for det hele Samfund, og paa den anden Side kan anrette saa udstrakt og uberegnelig Skade, at Staten ogsaa heri har Opfordring til positivt at begrænse de enkelte Ejeres Raadighed.

Disse Begrænsninger er imidlertid efter vor Ret meget mindre end efter de fleste fremmede Lovgivninger, og indskrænker sig egentlig til følgende 2 Hovedsætninger:

1) Ingen maa forandre Vandets naturlige Løb, stanse eller

aflede Vandet, eller forøge eller formindske Vandmassen til anden Mands Skade (jfr. 5—11—7 og 8), - og

2) Enhver har Ret til at benytte Rigets Vasdrag som Kommunikationsmiddel.

Den første af disse Sætninger er ovenfor i sin Almindelighed behandlet og vil nedenfor i en anden Forbindelse yderligere blive berørt; den anden skal her gjennemgaaes. Nogen almindelig Lovhjemmel for samme haves ikke; men den er forudsat i mange Anvendelser.

A. At Baad- og Skibsfarten paa Elve og Indsøer er fri for Enhver, forudsættes navnlig i L. 26 Aug. 1854 § 7. Som Følge heraf er ikke mindre Ejerne end enhver Anden i Benyttelsen af Vasdraget uberettigede til at spærre samme. Men ligesom dog dette paa flere Steder sker med Hjemmel af gammel Sædvane, der i disse lidet lovbestemte Forhold vistnok maa respekteres, saaledes maa her de forskjellige Berettigede lempe sig efter hinanden, og man kan ingenlunde erklære en Brug uberettiget alene af den Grund, at Skibsfarten derved besværliggjøres, saalænge den ikke ganske forhindres, jfr. Rskr. 29 Novbr. 1793 og Resol. 19 Marts 1829 om det arendalske Vasdrag. I denne Henseende maa samtlige konkrete Omstændigheder tages i Betragtning, navnlig hvorvidt den paaklagede Brug er ældre end den Skibsfart, som derved besværliggjøres. Fremdeles maa man være strengere i sine Fordringer med Hensyn til offentlige Færgesteder, større Floder, hvor regelmæssig Dampskibsfart finder Sted, o. desl., end hvor blot almindelig Baadfart lejlighedsvis foregaar. Endelig maa der tages noget Hensyn til Brugens egen Beskaffenhed og de forskjellige Interessers Betydelighed. Af positive Bestemmelser haves ingen udenfor de med Hjemmel af L. 26 Aug. 1854 § 7 approberede specielle Flødningsreglementer. For Skade, som ved Passagen forvoldes paa Grunden eller Andet, saasom Fiskerier, f. Ex. ved Hjulslagene

af Dampfartøjer, er Ingen ansvarlig, med mindre nogen særskilt tilregnelig Brøde kommer ham tillast.

Til at benytte Stranden uden Ejerens Samtykke er man derimod ikke berettiget, skjønt heraf, naar Skade ikke forvoldes, ingen anden Virkning kan flyde, end at Grundejeren uden Ansvar kan løskaste de paa hans Grund opdragne eller fortøjede Fartøjer. Paa Steder, hvor Havnelovgivningen er anvendelig, bliver naturligvis at forholde overensstemmende med dennes Forskrifter. Jfr. L. 24 Juli 1827 § 20, E.

Ifølge Vejl. 15 Septbr. 1851 § 44 kan Amtmanden anordne Færgeindretninger paa de offentlige Veje med Samtykke af Kommunebestyrelsen; i Tilfælde af Tvist, afgjøres Sagen af Kongen. Den hertil fornødne Grund kan selvfølgelig forlanges afgiven efter Taxt.

B. At Tømmerfløbningen i Rigets Vasdrag er fri, har altid været en anerkjendt Sætning i den sædvansmæssige Ret, der paa mange Maader i Lovgivningen er forudsat, jfr. Præmisserne til Fr. 17 Oktbr. 1794, se og L. om svenske Undersaatters Benyttelse af de norske Vasdrag 25 Oktbr. 1815. Vasdragets Ejere kan altsaa ikke kræve nogen Erstatning for dets Benyttelse i saadant Øjemed, uden forsaavidt saadan fra Alders Tid har været svaret (se f. Ex. Hstretsd. 5 Marts 1859 om Søndeløvelven ved Risør), og Tømmerejeren er ikke engang pligtig at erstatte den Skade, som Tømmeret under sin Fart maatte forvolde paa Stranden eller paa Fiskeindretninger, Brygger, Broer, Baade o. desl., al den Stund han ikke har tilsidesat nogen pligtmæssig Forsigtighed. Hstretsd. 19 Novbr. 1857 (Retst. 1858 S. 43 fgg.). Endnu mindre er naturligvis Grundejeren berettiget til at spærre Vasdraget for Tømmerets Gjennemfart, uden hvor saadant fra gammel Tid har fundet Sted (se Hstretsd. 17 Febr. 1859, Retst. S. 307—11, jfr. 16 Oktbr. 1863, Retst. S. 801 fgg.).

Af Hensyn til de mangehaande Vanskeligheder, som vilde

være forbundne med, at hver Enkelt særskilt skulde fremdrive sit Tømmer, har det i de vigtigere Vasdrag fra gammel Tid været brugeligt, at Fløtningen har været besørget for Lastehandlernes fælles Regning under Bestyrelse af Tømmerdirektioner, hvorved Forholdet har været ordnet ved specielle, ofte kongelig konfirmerede, Konventioner, saasom Konv. 27 Novbr. 1789 jfr. Anordn. 2 Jan. 1795 om de arendalske Vasdrag; Reskr. 27 Oktbr. 1813, Regl. 11 Maj 1819, Konv. 16 April 1830 og Res. 18 Jan. 1839 for Vrangfossen; Konv. 26 Jan. 1843 for Tinnelven o. fl., se og Reskr. 5 Juni 1702 for Kværkhængslet paa Eger m. fl. Dette Forhold, hvis forbindende Kraft for dem, som ikke frivillig vilde indtræde i samme, kunde være tvivlsom, er nu tillagt retlig Gyldighed ved L. 26 Aug. 1854 §§ 1—5, der bestemmer, at Flerheden af dem, for hvis Regning Fløtningen i et Vasdrag foregaar (Lastehandlere eller Skovejere), er berettigede til at fatte Beslutning om, at Fløtningen i det hele Vasdrag eller enkelte Dele deraf skal foregaa fælles og under fælles Bestyrelse, og at vedtage de Regler, hvorefter Bestyrelsen skal ordnes og Udgifterne fordeles, hvilke Regler dog af enhver Vedkommende kan fordres undergivne kongelig Approbation, jfr. Skr. 23 Maj 1863. Disse Regler er bindende for Enhver, som vil slippe Tømmer i Vasdraget, og heller ikke kan Nogen, som vil underkaste sig samme, udelukkes fra Fællesfløtningen eller fra at nyde godt af de for dens Iværksættelse eller Lettelse tilvejebragte Indretninger paa lige Vilkaar med de øvrige i Fløtningen Interesserede. Dog er det heller ikke Nogen udenfor Foreningen forment selv at fløde sin Last; men han maa ligefuldt erlægge den fastsatte Afgift for Benyttelsen af de til Fløtningens Lettelse foretagne Forbedringer eller anbragte Indretninger, og Fællesfløtningen maa ikke ved saadan særskilt Fløtning hindres eller forstyrres, jfr. Høstretsd. 22 Jan. 1864 (Retst. S. 151 fgg.) og 20 Novbr. 1866 (Retst. 1867 S. 38 fgg.).

Tvist om det Forhold, hvori de forskjellige Slags Trælast skal bidrage til Fløbningsomkostningerne, afgjøres ved lovligt Skjøn. — Hvor saadanne Foreninger om Fløbning for samtlige derved Interesserede fælles Regning ikke er oprettede, maa Kollisioner mellem de forskjellige Tømmerejere bedømmes paa samme Maade som mellem andre af hinanden uafhængige Brugsudøvelser, hvoraf Følgen i Regelen vil blive, at Ingen kan paalægges noget Ansvar for den Skade, han ved sin Fløbning forvolder de Andre, saalænge han ikke modvillig har forhindret dem. At en større eller mindre Del af Tømmerejerne i et Vasdrag har forenet sig om at fløde for fælles Regning, kan naturligvis ikke gjøre de af disse vedtagne Regler bindende for de øvrige, jfr. Hstretsd. 1 April 1864 (Retst. S. 310 fgg.).

§ 92.

Fortsættelse. Lænseindretninger. Vasdragenes Farbargjørelse. Kollisioner mellem de forskjellige Interesser.

Nogen almindelig Ret til at benytte Strandbredderne tilkommer Lastehandlerne ikke, jfr. 6—14—8. De kan saaledes navnlig ikke forlange Adgang til paa visse Steder at lade Tømmeret trække over Land; kun den for selve Fløbningen nødvendige Adgang til at betræde Stranden, saasom for at udstikke opdrevne Tømmerstokke, synes ikke at kunne formenes dem. — Derimod bestemmer Fr. 17 Oktbr. 1794, at Grundejeren er berettiget til at anlægge Lænser og gjøre de videre fornødne Indretninger (Slipperender o. desl.) til Bekvemmelighed for Tømmerfløbningen, mod derfor at nyde en billig Godtgjørelse eller Afgift af Tømmerhandlerne, hvilken, i Mangel af mindelig Forening, skal fastsættes ved en lovlig Skjønsforretning. Vægrer Grundejeren sig herfor, uagtet han tilbydes Godtgjørelse, og efter at Lænsens Nødvendighed eller Nytte for Tømmerfløbningen ved en lovlig Skjønsforretning er bevist, da er Tømmer-

handlerne berettigede til selv at lade Lænsen indrette paa hans Grund, mod at han nyder billig Erstatning for den Skade, Grunden derved kunde tilføjes, efter lovligt Skjøn. At den engang stedfundne Bestemmelse af Afgiften, saalænge Lænsen selv bliver uforandret, ikke sednere kan kræves omgjort, om end Forholdene maatte forandres, synes klart.

Tvivlsommere er det derimod, hvorvidt Tømmerhandlerne er berettigede til at kræve en Lænse borttaget, naar samme ikke længere er til nogen Nytte for Tømmerdriften, men maaske endog til Hinder. Den Bemærkning, at Lænsens Anlæg fra først af var betinget af dens Nytte for Tømmerdriften, er ikke i og for sig afgjørende; thi naar den engang er anlagt, og en Afgift for dens Brug bestemt, er den bleven en Herlighed ved Ejendommen, og Spørgsmaalet er netop, om det, der var Betingelsen for dens Tilblivelse, ogsaa skal forstaaes som Betingelse for dens fortsatte Tilværelse; Tømmerhandlernes Berettigelse til mod Erstatning at frigjøre Tømmerdriften for enhver Forhindring er nemlig ikke tvivlsom. Ved Spørgsmaalet, om Tømmerhandlerne er berettigede til vilkaarlig og uden Erstatning til Grundejeren at sløjfe Lænsen, maa det vistnok komme an paa selve Forholdets Oprindelse: Hvor Lænsen skriver sig fra gammel Tid, eller dens Tilkommende er ordnet ved speciel kongelig Bestemmelse (f. Ex. Reskr. 12 Juli 1684 om den nu sløjfede Bingens Lænse), kan klarlig ingen Forandring ske, og det samme synes at burde antages overalt, hvor Lænsen er anlagt i Medhold af Fr. 1794 § 1 af Grundejeren selv. Thi her opløser Forlangendet om dens Borttagelse sig i en Paastand om Afgivelse af en virkelig lukrativ Formuesgjenstand, der efter Regelen alene kan kræves mod Erstatning. Forordningen af 1794 betragter det ogsaa kjendelig som en Herlighed ved Grunden*, at der er Adgang til derpaa at

*) ganske som Anbringelse af Fæstigheder efter Havnelovens §§ 18 og 19.

anlægge Tømmerlænser, og først naar Grundejeren selv ikke paa Opfordring vil benytte denne, indtræder Tømmerhandlernes Ret; derfor tænker § 1 sig aabenbart, at den for Lænsens Brug bestemte „billige Godtgjørelse eller Afgift" skal være en virkelig Betaling for en Tjeneste og ikke blot Skadeserstatning. — Er Lænsen derimod anlagt af Lastehandlerne selv med Hjemmel af Fr. 1794 § 4, synes den igjen af dem frit at kunne borttages, saaledes at Afgiften dermed ophører, og i alle Fald alene den Grunden ved Anlægget tilføjede virkelige Skade bliver at erstatte. Thi her er Lænsen Tømmerhandlernes egen Ejendom; Afgiften erlægges ikke for Benyttelsen af den, men for Benyttelsen af Grunden, og § 4 siger selv, at Afgiften i dette Tilfælde alene skal være „Godtgjørelse for den Skade, Grunden derved kunde tilføjes". — At Lænsens Sløjfning i intet Tilfælde kan gjøres afhængig af noget forudgaaet Skjøn om dens Unødvendighed eller Unytte for Tømmerdriften, men at Tømmerejernes egen Erklæring i denne Henseende maa være afgjørende, er en klar Sag, da der her alene handles om at gjenoprette det oprindelige Forhold.

Skulde Grundejeren forsømme at holde en af ham anlagt Lænse i tilbørlig Stand, eller vægre sig for mod billig Godtgjørelse at give denne de Udvidelser eller Forbedringer, som Tømmerdriftens Behov maatte kræve, er Lastehandlerne utvivlsomt berettigede til, efter optaget Skjøn, med Jagttagelse af Forskrifterne i §§ 3 og 4, selv at overtage Lænsen mod Erstatning til Grundejeren efter Reglerne i sidstnævnte §.

Som Følge af Vandets Bestemmelse som almindeligt Kommunikationsmiddel, maa der altid være Adgang til at forøge dets Brugbarhed i denne Retning ved at *bortrydde Hindringer for den almindelige Færsel*, uden at den Omstændighed, at dets Ejer muligens har haft Fordel af Færselens Besværlighed, (f. Ex. ved mindre Konkurrens o. desl.), kan berettige denne til

herfor at kræve nogen Erstatning, jfr. Hstretsd. 1 Maj 1857 (Retst. S. 342 fgg.) og 24 Juni 1862 (Retst. S. 583 fgg.). For saa vidt det indskrænker sig til en simpel Oprensning af Vasdraget, uden at dette selv derved forandres, maa enhver heri Interesseret paa egen Haand kunne foretage dette, naar ingen Andenmands Ejendom derved tilføjes nogen Skade. Endvidere er, - i Tilfælde af, at Udvidelse, Forbedring og Regulering af Fosse og Strømme eller Kanal- og Dæmningsanlæg til Fremme af den almindelige Færsel eller Fløding ønskes foretagne, og Kongen har meddelt Tilladelse til Foretagendets Udførelse, - Enhver forpligtet til mod Erstatning saavel at afstaa den til Foretagendets Udførelse fornødne Grund, som at finde sig i den Skade eller Forringelse, Foretagendet maatte medføre for hans Grund, Ejendom, Indretninger eller Ejendomsherligheder, se L. 31 Maj 1848 §§ 1 og 7 og L. 26 Aug. 1854 § 6, jfr. L. om Krabastømmer 12 Juli 1848 § 1. Som Gjenstand for Erstatning kan efter det Anførte alene betragtes direkte Beskadigelser samt Tab af virkelige Herligheder, saasom Vandfald, Fiskerier, Østersbanker o. desl., - ikke Ophøret af den Fordel, som Kommunikationens Besværlighed har skaffet Grundejeren, da dette ikke var nogen ham tilkommende Ret. Saadanne Arbejder til Tømmerdriftens Lettelse i Vasdragene kan ikke alene iværksættes af dem, for hvis Regning Flødningen sammesteds foregaar, men ogsaa, hvis disse ikke vil, af Skovejerne og Andre, saaledes at Omkostningerne udlignes paa den Trælast, som i et vist Tidsrum flødes gjennem Vasdraget, naar Flerheden af Kommunebestyrelserne i de Distrikter, fra hvilke Trælasten fremdrives, erklærer sig derfor. Den Trælasten i saadant Tilfælde paalagte Afgift kan det paalægges vedkommende Flødningsbestyrelse at indfordre.

De her omhandlede Foranstaltninger kan imidlertid alene iværksættes til Lettelse af Færselen i de Vasdrag, der af Naturen

er egnede for Kommunikationen. De anførte Lovbestemmelser forudsætter ogsaa en i Vasdraget allerede stedfindende Færsel, og de kan derfor ikke bringes i Anvendelse i saadanne smaa Vasdrag, der i sig selv er aldeles utjenlige for Kommunikationen og kun ved særegne Anlæg og extraordinær Oprydning kan gjøres brugbare dertil, jfr. Hstretsd. 14 Juli 1862 (Retst. S. 695 fgg.). Hvor der opstaar Spørgsmaal ikke om at forbedre en allerede tilværende, men om at tilvejebringe en ganske ny Kommunikationsvej, vil Afgjørelsen af, hvorvidt saadant mod Grundejerens Protest kan foretages, komme til at bero paa, hvorvidt Foretagendet er af Interesse for det Almindelige, og kongelig Tilladelse er her i ethvert Fald nødvendig, se Pl. 28 Decbr. 1809 og L. 31 Maj 1848 § 7.

Det er i det Foregaaende oftere paapeget, at det indbyrdes Forhold mellem de her gjennemgaaede Berettigelser saavelsom deres Forhold lige over for Grundejeren vanskelig lader sig bestemme ved nogen almindelig Regel. I det længste maa man vistnok fastholde Grundsætningen om Enhvers selvstændige Ret, og altsaa være utilbøjelig til at tilkjende den Ene Erstatning for Skade, han ved den Andens Brug paastaar at lide, saalænge denne ikke kan paavises at have gjort sig skyldig i noget umiddelbart Retsindgreb eller tilsidesat nogen enten ifølge Lov eller Vedtægt ham paahvilende Pligt. Jfr. saaledes Hstretsd. 24 Septbr. 1845 (Retst. S. 677 fgg.), hvor Tømmerejerne og Grundejeren gjensidig paastod hinanden ilagt Ansvar, de første for den Skade, Tømmerfløbningen havde lidt ved Opførelsen af et Fiskegjerde, og den sidste for den Skade, hans Ejendom led ved Tømmerfløbningen, samt for Gjerdets Nedbrydelse og Fiskespilde, og hvor Tømmerejerne alene blev tilpligtede Erstatning for Fiskegjerdets Nedbrydelse, men Parterne iøvrigt frifundne for hinandens Tiltale. — Men, som tidligere bemærket, lader den Regel, at man i Benyttelsen af sin Ret ikke behøver at tage

Hensyn til, om Andre derved lider Skade, sig i disse Forhold ingenlunde gjennemføre med nogen Konsekvens, netop fordi Rettens egne Grænser her er saa ubestemte. Klart er det i ethvert Fald, at den ene Benyttelse ikke maa fortrænge den anden aldeles; at Tømmerhandlerne altsaa ikke maa spærre Elven med en Lænse, og at paa den anden Side Dampskibsfart i Vasdragene maa ordnes saaledes, at Tømmerflødningen ikke gjøres umulig; ligesaa at ikke Grundejeren ved Dambygning maa stanse den i Vasdraget stedfindende Tømmerflødning (jfr. Hstretsd. 17 Febr. 1859, Retst. S. 307 fgg.); hvorimod han paa den anden Side heller ikke behøver at nedrive eller forandre sine Damanlæg, for at gjøre Vasdraget brugbart for Flødning (Hstretsd. 16 Oktbr. 1863, Retst. S. 801 fgg.).

Men ikke engang den Sætning, at den Ene aldrig er forpligtet til ved positive Foranstaltninger at sørge for den Andens Tarv, lader sig i disse Forhold, hvor Retsgebeterne i den Grad løber over i hinanden, altid fastholde, idet en saadan positiv Varetagelse af Andres Tarv stundum kan stille sig som en Betingelse for selve Retten. Saaledes antog Højesteret i Dom af 14 Marts 1863 (Retst. S. 343 fgg.) Drammens Lastehandlere forpligtede til at lade sit Tømmer opsamle og afstikke ved Mulvadshængslet, hvilket disse paastod var uden Nytte for dem, men hvis Vigtighed navnlig for Sagbrugene og Broerne i Hønefossen var oplyst, mod en Afgift til Hængslets Ejer. Denne antoges derimod ikke berettiget til at modsætte sig, at Lastehandlerne, for at undgaa Afgiften, lod Hønefossen gjøre flødbar, uagtet en enkelt Lastehandler, der fremdeles ønskede at benytte Hængslet, gjorde fælles Sag med ham, se Hstretsd. 22 Jan. 1864 (Retst. S. 151 fgg.). Ligeledes blev ved Hstretsd. 24 Jan. 1867 (Retst. S. 142 fgg.) Direktionen for Tømmerflødningen i Namsen Elv tilpligtede at erstatte den Skade, som Tømmeret gjorde paa Laxegaardene sammesteds, da det var oplyst, at man ved at føre Tømmeret frem i

Flaader med tilstrækkeligt Mandskab, saaledes som i tidligere Tider skede, kunde undgaa at beskadige Laxegaardene, men man i de sednere Aar, da Tømmerdriften var tiltagen og dermed Besværlighederne ved at fløde i Flaader forøgede, var begyndt at lade Tømmeret gaa løst i Elven. — De specielle Flødningsreglementer opstiller i denne Henseende forskjellige Forholdsregler, og overhovedet maa den almindelige Vedtægt paa ethvert Sted her komme i afgjørende Betragtning. L. 26 Aug. 1854 § 7 overlader det derhos til Kongen, efter at Betænkning er indhentet fra vedkommede Flødningsbestyrelse, at fastsætte de Bestemmelser, som findes billige og fornødne, for at Baad- og Skibsfart paa Elv eller Indsø kan forenes med den stedfindende Tømmerflødning, og af denne Bemyndigelse er der oftere gjort Brug, saasom i Regl. 27 Juni 1855 jfr. Resol. 23 Marts 1857, 21 Decbr. 1855 jfr. 4 Jan. 1860 for Skeens Vasdrag; Regl. 13 Juli 1855 jfr. Res. 22 Septbr. 1856 for Vormen, Regl. 22 Septbr. 1856 for Tyrifjorden, Regl. 4 Aug. 1860 for det frederikshaldske Vasdrag.

§ 93.

Vands Ledning. Sænkning eller Udtapning af Indsøer og Myrstrækninger m. v.

Uagtet Ejeren af Vandet i Almindelighed er berettiget til at forbyde Andre at bortlede det fra ham, er han dog under visse Omstændigheder pligtig at afgive det til Andre, som derfor maatte have Brug. Allerede 5—11—7 tillod Enhver at lede Fjeld- og Almenningsvand til at vande sine Agre og Enge med, og L. 28 Juli 1824 § 6 jfr. 31 Maj 1848 § 8 tillader i Almindelighed enhver Jordbruger, som mangler Vand til sin Jords bedre Dyrkning, at fordre samme afgivet af dem, som forud har samme i Eje eller Brug. Denne Ret er imidlertid betinget af, at Ejeren ingen Skade derved lider, og at ikke Oversvømmelse eller Elvebrud paa omliggende Jorder derved forvoldes, og om nogen Erstatning bliver saaledes her ikke Tale

undtagen for den Skade, som ved selve Grøftegravningen m. v. maatte forvoldes. Som Følge heraf kan det heller ikke være Vandets Ejer forment sednere selv at benytte samme, f. Ex. til en Fabrikdrift, om end den Andens allerede anlagte Vandledning derved gjøres unyttig; dog gaar det vel heller ikke her an ganske at tilsidesætte ethvert Hensyn til dennes Tarv. — Det er iøvrigt alene til Jordens Dyrkning og ikke til andet Brug, saasom til Husbrug eller Fabrikdrift, at man paa denne Maade kan kræve Vand afgivet af Andre. Til Bergværksdrift kan dog det fornødne Vand kræves afstaaet ifølge Bergl. 14 Juli 1842 § 18, for saa vidt det ikke allerede er anvendt til nogen anden Industrigren, eller det derfra uden Skade kan afgives; men her maa Vandet formelig exproprieres.

Ved Anlæg af Vandledninger til Kjøb- og Ladesteder er derimod disses Kommunebestyrelser, efter erhvervet kongelig Tilladelse, berettigede til, mod Erstatning, saavel at fordre det fornødne Vand afstaaet som Grund m. v. afgivet og at paalægge Ejeren de Indskrænkninger, som Foretagendet maatte medføre. Se L. 28 Aug. 1851 og 18 Maj 1860. Her finder saaledes en formelig Expropriation af Vandet m. v. Sted, og paa deslige Anlæg er L. 31 Maj 1848 §§ 2—5 anvendelig. Det samme gjælder ogsaa, om en saadan Vandledning agtes benyttet udenfor vedkommende Kjøbstads eller Ladesteds Grænser. Landdistrikternes Kommunebestyrelser har derimod ingen saadan Adgang til Anlæggelse af Vandledninger uden med vedkommende Ejeres Samtykke.

Ogsaa til at bortlede skadeligt Vand fra sin Jord over anden Mands Grund er enhver Jordbruger ifølge L. 28 Juli 1824 § 1 berettiget, mod at erstatte ham den ved Gravningen m. v. bevirkede Skade; uanseet Regelen om, at enhver er pligtig at modtage det Vand, som ifølge Naturens Orden strømmer til ham. Kun er han i dette Tilfælde efter § 2 selv-

følgelig forpligtet til at fortsætte Grøfterne saa langt, at ingen anden Mands lavere liggende Jord derved kan tage Skade. — Hermed kan for Byernes Vedkommende sammenholdes L. 19 Maj 1860 § 3 og 8 Juni 1858 § 8 om Kloakledninger.

Endvidere er Kongen bemyndiget til at meddele Tilladelse til Sænkning eller Udtapning af Indsøer og Myrstrækninger samt Udvidelse, Forbedring eller Regulering af Fosse og Strømme, for derved at indvinde eller forbedre eller afværge Skade paa Jordsmon, ifølge den ovenanførte L. 31 Maj 1848. Enhver er i saa Fald forpligtet til mod Erstatning saavel at afstaa den til Foretagendets Udførelse fornødne Grund, som at finde sig i den Skade eller Forringelse, Foretagendet maatte medføre for hans Grund, Ejendom, Indretninger eller Ejendomsherligheder. — Saadanne Foretagender kan iværksættes, om end ikke alle de Grundejere eller Rettighedshavere, hvis Jord eller andre Herligheder derved antages at ville udvides eller forbedres, kan forenes om at udføre Arbejdet for fælles Regning, naar blot Flerheden af Lodejerne eller Rettighedshaverne, - beregnet ikke efter deres Antal, men efter Værdien af den Forbedring, som Foretagendet for enhver vil medføre, - deri er enige. Hver enkelt Lodejer, som saaledes ikke har villet deltage i Foretagendet, er, naar dette er udført, og det ved lovligt Skjøn godtgjøres, at Fordel deraf er vundet for hans Ejendom, forpligtet til, efter eget Valg, enten at udrede sin forholdsmæssige Anpart af samtlige Omkostninger, eller den Sum, hvortil den for hans Ejendom vundne Fordel ansættes, eller at afstaa de for hans Ejendom indvundne eller forbedrede Strækninger mod Erstatning for deres oprindelige Værdi, - alt efter lovligt Skjøn. For disse Forbindtligheder hæfter i ethvert Tilfælde med første Prioritet disse Strækninger, dog efter Fradrag af deres oprindelige Værdi (§ 6).

Femtende Afsnit.

Om Bergværksdriften.

§ 94.

Historisk Oversigt.

Den egentlige bergmæssige Drift paa metalholdige Fossilier er i Norge ikke ældre end Slutningen af det 15de Aarhundrede. Tidligere indskrænkede man sig til at udvinde Jærn af Myr- og Sømalm (rauði); men om denne Bedrift, der vistnok ansaaes Grundejeren udelukkende forbeholdt, har de gamle Love ingen særskilte Bestemmelser. Jfr. Retterboden for Østerdalen af 22 Febr. 1358 (Dipl. Norv. VI. 238). — Da Staten i Begyndelsen af Christian den Tredjes Regjering begyndte ved indforskrevne sachsiske Bergfolk at drive det nysopdagede sølvholdige Bly- og Kobberværk Golmsberg (Güldnæs) i Telemarken, foranledigede dette den ældste Bergordning for Norge af 9 Juni 1539, og heri blev den i Tydskland siden Midten af det 12te Aarhundrede udviklede Retssætning om **Bergregalet*** lagt til Grund, og dette er siden bestandig bibeholdt som Udgangspunkt gjennem hele den følgende Lovgivning.

---

*) Allerede i Dronning Margretes Instrux for Erik af Pommern af 1397 omtales det som Kronens udelukkende Ret „at bygge Malme", - og paa det ældste Bergværk i Norge, som nævnes, Kobberværket i Sandsver, meddeltes kongelig Forlening 1490 „paa Villaar som ved andre Malmbjerge sædvanligt" (Budstikken VI. S. 630). — Den romerske Ret

Denne Betragtning af Metalanvisninger som Regalier ledede dog aldrig til, at Staten tillagde sig Eneret til at drive Bergværk. Allerede Bergordningen af 1539 giver enhver Finder Tilsagn om at erholde Muthung og et Grubefeldt tilmaalt af den ansatte Bergmester, og Kongerne søgte paa mange Maader at ophjælpe den private Bergværksdrift, indtil endelig Bergværksdriften blev, som det heder, erklæret fri ved Christian den Fjerdes Fr. 29 Juli 1632, jfr. Reces 1643, 2—26 og 3—41. Men paa dette Regalitetsprincip hviler det, at Grundens Ejer som saadan intet Fortrin har fremfor enhver Anden med Hensyn til de i Jordens Skjød hvilende Metaller og Ertser, idet Grundejendomsretten aldeles ikke ansees for at omfatte disse; hvorimod Staten indrymmer enhver Finder fuld Ret derover, alene paa den Betingelse, at han iagttager visse foreskrevne Regler*. — Overensstemmende hermed er det ogsaa ganske konsekvent, at det Offentlige ikke alene fører et nøje Indseende med, at Bergværksejeren driver sin Grube forsvarligen, men at det ogsaa kræver, at han stadig skal holde den i Drift, under Tab af sin Ret. Bergværksdriftens Vigtighed for det Almindelige vilde nemlig ikke i og for sig kunnet retfærdiggjøre saa store Indskrænkninger i en Ejers Raadighed, hvis ikke Tingen egentlig maatte betragtes som skjænket ham af Staten.

---

betragter derimod Metallerne som hørende til Grunden paa samme Maade som dennes øvrige Bestanddele, og de Lovsteder, hvoraf man har villet udlede noget Andet, taler alene om en Afgift, se Walter Röm. Rechtsgesch. §§ 166, 226, 389. Den samme Grundsætning gjælder ogsaa i den engelske Ret, dog med enkelte væsenlige Undtagelser navnlig for Tingrubernes Vedkommende.

*) Fra dette Synspunkt vil det saaledes sees, at de Betænkeligheder, som man i sin Tid nærede angaaende den frie Bergværksdrifts Forenelighed med Grundloven, navnlig §§ 94 og 105, egentlig beroede paa en Misforstaaelse, jfr. Hstretsd. 19 Decbr. 1834.

Metalanvisningernes Egenskab af Regalier var saaledes ikke til Hinder for, at hvem, som vilde, bemægtigede sig de Ertser, han maatte finde. De ældre Berganordninger paalagde alene Enhver, som havde opdaget eller havde Kundskab om nogen Metalanvisning, under streng Straf at aabenbare dette for nærmeste Bergembedsmand. Finderen gaves derhos Tilsagn om Finderløn, forsaavidt han ikke selv vilde drive Anvisningen eller overdrage den til Andre. Men for at Nogen, Grundejeren ikke mindre end Andre, skulde erhverve udelukkende Ret til en funden Anvisning, maatte han erholde en formelig Forlening dermed fra Staten gjennem et af vedkommende Bergembedsmand udfærdiget saakaldet Muthungsbrev. — At Bergregalet, saaledes som andetsteds undertiden skede, var overdraget til enkelte Korporationer eller Magnater (ved saakaldet Specialforlening), saaledes, at denne blev eneberettiget til al Bergværksdrift inden vedkommende Distrikt, og enhver Bemægtigelse af Ertser af nogen Anden altsaa ulovlig, forekom i Norge kun i Grevskaberne (Grevernes Priv. 25 Maj 1671 § 15, jfr. Fr. 7 Febr. 1812 § 25). De ædle Metaller var derhos udelukkende forbeholdte Staten; men ogsaa paa disse blev Bergværksdriften erklæret fri ved Fr. 29 Decbr. 1783 udenfor Kongsberg Sølvværks Distrikt, d. e. Sandsver, Flesberg og Eger Præstegjeld.

Saasnart et Bergværk blev anlagt, fik samme almindeligvis anvist en vis Cirkumferens, inden hvilken det skulde være eneberettiget til at søge sin Forsyning med Skovprodukter, erholde Kjørsler forrettede m. v. Endvidere tillagdes der jevnlig ved specielle Privilegier Bergværket Eneret til Bergværksdrift inden hele Cirkumferensen; men denne Ret ophørte sednere. Alle Bønder inden Cirkumferensen var forpligtede til mod billig Betaling at levere Kul og Ved samt forrette Kjørsler til Værket, hvilken Pligt først hævedes ved L. 1 Juli 1816 jfr. dog Hstretsd. 7 Aug. 1832.

De ældre Anordninger om Bergværksvæsenet: Chr. IV. Fr. 29 Marts 1644, Chr. V. Bergordinans af 23 Juni 1683, Interimsprivilegierne af 25 Aug. 1687, Fr. om Jærnværkerne af 9 Jan. 1736 jfr. Pl. 20 Juni 1743, Fr. 27 Decbr. 1752 og 7 Septbr. 1812, - er nu alle satte ud af Kraft ved Loven af 14 Juli 1842, der med Tillægslove af 28 Septbr. 1857 og 17 Febr. 1866 altsaa nu indeholder de gjældende Bestemmelser om Bergværksdriften.

§ 95.

Skjærpning og Muthung.

Bergværksloven af 1842 har ligesom de ældre Anordninger fastholdt det Princip, at Bergværksdriften er fri for alle Statens Undersaatter, og at følgelig de i Jordens Skjød bevarede Metaller og Ertser ikke omfattes af Grundejendomsretten. Herfra undtages alene Myr- og Sømalm, der er Grundejeren udelukkende forbeholden (§ 8). Som Følge deraf staar det ogsaa Enhver frit for at søge efter Metalanvisninger paa Andenmands Grund.

Hvor saadan Søgen efter Metalanvisninger imidlertid er forbunden med Opgravning eller Minering (Skjærpning, tydsk Schürfen), maa den derimod uden Grundejerens og Brugerens Samtykke alene finde Sted i Udmarken i en Afstand af mindst 100 Alen fra Hus, og aldrig paa alfare Veje (§ 3). Hvis Skjærperen ikke har erholdt Grundejerens og Brugerens skriftlige Tilladelse, maa han have en af vedkommende Bergembedsmand eller af Fogden, Lensmanden eller Magistraten udstedt Skjærpeseddel, der gjælder i Aar og Dag, og ved hvis Udstedelse vedkommende Udsteder har at paase, at Rekvirenten behørigen legitimerer sit Forhold samt stiller tilstrækkelig Sikkerhed for al den Skade, han under Skjærpningen maatte foraarsage (§ 2 jfr. Skr. 19 Juli 1843). At Skjærperen ubetinget pligter at erstatte al saadan Skade, selv om ingen egentlig Uagtsomhed

kommer ham tillast, følger af sig selv og er ligefrem udtalt i § 5; men herunder kan alene forstaaes den umiddelbare Skade, som Grundens Ejer eller Bruger lider, ikke den indirekte Skade, saasom at Heste bliver sky ved Skuddene, eller at Husdyr falder ned i Skjærpehullet, aldenstund Skjærperen har iagttaget den anordnede Forsigtighed (jfr. § 3 Slutn. og § 4). Straffen for ulovlig Skjærpning er bestemt i Krll. 22—6, og for at hindre Nogen i lovlig Skjærpning i Bergl. § 6.

At Skjærperen er berettiget til uden videre at tilegne sig og beholde de Ertser, han maatte finde, er en Selvfølge, uagtet det intetsteds udtrykkelig er sagt; thi denne Ret har overhovedet enhver Opdager af metalholdige Fossilier, om disse end ikke er fundne ved Skjærpning. Var Gravningen eller Skjærpningen ulovlig, kommer Krll. 22—8 til Anvendelse.

Til derimod at erhverve udelukkende Ret over den fundne Anvisning udfordres det, at han erholder sig den overdragen ved et af vedkommende Bergmester udstedt Muthungsbrev (§§ 7—13). For i denne Henseende at vedligeholde sin Fortrinsret, har Finderen at underrette Lensmanden, eller i Kjøbstæderne Magistraten, om sin Opdagelse i en skriftlig, dobbelt udfærdiget Anmeldelse, der af denne gives Paategning om Anmeldelsestiden, samt om og naar nogen Anden i de sidste 12 Maaneder har anmeldt nogen Opdagelse i samme Egn, og hvoraf det ene Exemplar tilstilles Bergmesteren, det andet leveres Anmelderen tilbage. Denne skal derefter vidnesfast underrette Grundejeren om, at Anmeldelsen er skeet, samt til næstfølgende Prædikedag besørge Anmeldelsen og Paategningen læst fra Kirkebakken eller, hvis Opdagelsen er skeet paa Kjøbstadgrund, inden 8 Dage bekjendtgjøre samme paa den for Kjøbstæderne brugelige Maade (§ 7).

Sednest inden 18 Maaneder efter Anmeldelsen skal derefter Finderen til Bergmesteren indgive en skriftlig Begjæring

om Muthung, ledsaget af en Prøvestuffe, hvorefter Bergmesteren skal udstede Muthungsbrev, som skal indeholde Mutherens Navn, og hvori tillige Prøvestuffen skal beskrives, samt derhos angives, paa hvis Grund den er funden. Bergmesteren maa ikke negte Nogen Muthung paa nye Fund, idet, hvis flere Muthungsbreve skulde blive udstedte paa samme Anvisning, Fortrinnet tilkommer den første Finder, saafremt han har iagttaget de anførte Forskrifter, hvilket Spørgsmaal henhører under Domstolenes Afgjørelse. Indeholder derimod den indleverede Prøvestuffe ikke virkelig Erts (jfr. Skr. 23 Febr. 1861), er det vel en Selvfølge, at Muthungsbrev maa negtes, saasom her selve Grundbetingelsen for Bergværksanlæg mangler, og Loven kjendelig i Prøvestuffens Fremlæggelse har søgt en Garanti for, at der er gjort et virkeligt Ertsfund, og mod uhjemlet Indgreb i Grundejerens Ret. — Fra Anmeldelsen af og indtil Udløbet af de 18 Maaneder, kan ingen af nogen Anden foretagen Skjærpning saa nær det angivne Sted, at ikke begge kan erholde det behørige Grubefeldt udmaalt, betage den første Finder hans Ret. Forsømmer Finderen at begjære Muthung inden den bestemte Tid, falder Anvisningen igjen i det Frie, d. e. Finderen taber sin Fortrinsret (§ 9).

Dersom Finderen forsømmer den foreløbige Anmeldelse for Lensmanden eller Magistraten, eller undlader paa foreskreven Maade at bekjendtgjøre denne, er det ligeledes klart, at han taber sin Fortrinsret fremfor den, som efter behørig Anmeldelse muther Anvisningen, selv om dette sker sednere, end hin gjorde sit Fund. Har derimod den første Finder selv erhvervet Muthung tidligere end den andens Anmeldelse, forstaar det sig, at Anmeldelsens Undladelse ikke kan skade hin; thi Anmeldelse er ikke foreskreven som en Betingelse for at erholde Muthung, men alene som et Middel til at sikre sig Fortrinsretten, om end en sednere Finder maatte have muthet tidligere; og den bliver

følgelig overflødig, naar selve Muthungen kommer betimelig nok. Bergmesteren synes endog at være berettiget til at negte Muthungsbrev paa Anvisninger, som anmeldes at være fundne efter, at de af en Anden allerede er muthede; under en modsat Forstaaelse synes nemlig Ordet „nye Fund" i § 9 Slutn. ingen god Betydning at faa, da det dog er indlysende, at Bergmesteren i intet Tilfælde kunde være pligtig at udstede Muthungsbrev paa gamle, i en Række af Aar drevne Værker.

Imidlertid er det en Mangel i Loven, at den ikke har bestemt, inden hvilken Tid efter Opdagelsen Anmeldelsen skal være skeet, medens den igjen bestemmer, at Begjæring om Muthung skal indgives inden en vis Tid efter Anmeldelsen. Thi da Fortrinsretten til Anvisningen er knyttet til Opdagelsestiden, „saafremt Finderen har iagttaget de i Loven givne Forskrifter", uden Hensyn til hvem der har anmeldt eller muthet først, saa kan der, hvor tvende havde erhvervet Muthung i lovlig Tid efter Anmeldelsen, medens første Finder har anmeldt sit Fund sednere end den anden, være tvivlsomt, om hin desuagtet skal have Fortrinnet for denne, eller om det ikke skal betragtes som et Anstød mod de befalede Forskrifter, at han har ladet en Anden komme ham i Forkjøbet med Anmeldelsen. Den almindelige Mening blandt Bergmændene er, at det alene er Anmeldelsestiden, det kommer an paa, saa at man først anser Opdagelsen for at være skeet i det Øieblik, Finderen ved at anmelde sit Fund konstaterer det. For denne Forstaaelse, der unegtelig er den eneste, som giver noget fast Holdepunkt, kan ogsaa anføres, at § 9 andet Punktum udtrykkelig siger om Mellemtiden mellem Anmeldelsen og Muthungen, at første Finder er sikret for at præjudiceres af sednere Opdagere. Men det skjønnes dog ikke, at denne Mening kan bestaa med Loven, der ganske ubetinget knytter Fortrinsretten til Opdagelsestiden, og ikke giver mindst Vink om, at Anmeldelsen,

der jo ikke engang er nogen absolut fornøden Akt, skal have anden Betydning end som et Bevismiddel*. Men paa den anden Side kan man dog heller ikke anse Finderen berettiget til ganske at undlade ethvert Skridt, indtil han ser, at en Anden er i færd med at fortrænge ham, da isaafald Forskrifterne om betimelig Muthung vilde tabe en stor Del af sin Betydning, og den Urimelighed kunne indtræde, at af tvende Muthere den, der ganske havde forsømt sin Anmeldelse, var bedre faren end den, der havde iagttaget samme. Man er derfor vistnok nødsaget til idetmindste at anse Finderen af en Anvisning, hvis han ikke strax muther samme, forpligtet til, om han vil bevare sin Fortrinsret, uden Ophold at anmelde samme, - og følgelig lade første Finder staa tilbage i Kollision med en tidligere Anmelder, med mindre han beviser, at Anmeldelsens Forsinkelse ikke har sin Grund i nogen Forsømmelse fra hans Side (jfr. Fr. 7 Septbr. 1812 § 11).—Lensmandens eller Magistratens Paategning paa Anmeldelsen har ingen Betydning med Hensyn til Finderens Ret, men er alene en Underretning til denne om, hvorvidt han maa vente at blive præjudiceret af andre Findere.

De samme Regler om Anmeldelse og Muthung gjælder ogsaa, naar Nogen vil optage Skjærp og Gruber, der er faldne i det Frie, eller gjøre Forsøg med Berghalde ved forladte Gruber eller Slaghobe ved forladte Hytter; dog at Fristen til at begjære Muthung her blot er 6 Maaneder efter Anmeldelsens Publikation (§ 10).

Muthungsbrevet skal endelig inden 2 Maaneder, eller i Nordland og Finmarken 8 Maaneder, fra dets Dato publiceres

*) Sagen er vistnok den, at Loven i altfor høj Grad er bleven staaende ved den Forudsætning, at Fundet er gjort ved en regelmæssig Skjærpning, en Forudsætning, der dog ingenlunde altid er rigtig. Og har Skjærpning ikke fundet Sted, kan Opdagelsesmomentet ofte være aldeles ubestemmeligt.

paa Landet fra Kirkebakken og i Kjøbstæderne paa den der brugelige Maade. Oversiddes denne Frist, ansees Muthungsbrevet først begjært ved Bekjendtgjørelsens Datum, saa at Mutheren altsaa taber sin Fortrinsret, hvis de 18 Maaneder imidlertid er udløbne. Om Publikationen skal Bergmesteren strax underrettes (§ 11).

§ 96.

Grubefeldtets Udmaaling.

Naar Nogen har erhvervet Muthung paa en Anvisning, er han berettiget til at erholde sig tilmaalt et Feldt, inden hvilket han bliver udelukkende berettiget til Grubedrift (§§ 21—27). Herved betegnes altsaa de lokale Grænser for den ved Muthungsbrevet forlenede Ret, idet man ikke har villet tillægge den første Finder Ret til i hvilkensomhelst Udstrækning at afstænge et helt Ertsdistrikt for alle Andre. — Udmaalet forrettes af Bergmesteren eller Geschworneren efter forudgaaende nøjagtig Undersøgelse af Feldtets Beskaffenhed, og gives efter Lejestedernes forskjellige Forekomst enten som en smal Strimmel (gestrecktes Feld) efter Anvisningens Strygende, af indtil 150 Favnes Længde og $3\frac{1}{2}$ Favn paa hver Side af samme, regnet retvinklet fra Lejestedets Grænseflader, dette selv altsaa ikke medregnet, (Vierung), - eller som en retvinklet Firkant paa indtil 2500 □ Favne, Grænserne regnede lodret mod Dybet (geviertes Feld). Det Punkt, hvor Fundet er skeet, skal ligge indenfor Udmaalets Grænser; men iøvrigt kan samme gives i hvilken Retning, Rekvirenten forlanger, for saa vidt ikke andre Grubeejeres Ret derfor er til Hinder. For Udmaal under Dagen gjælder de samme Regler; dog at Rekvirenten her angiver et Udgangspunkt i Gruben. — Forudsætningen er iøvrigt altid, at det er den samme Anvisning, som Muthungsbrevet angaar; thi længer end denne strækker sig, kan naturligvis heller ikke Udmaal gives; ligger flere Lejesteder

hinanden saa nær, at de hensigtsmæssigen kan afbygges ved en og samme Drift, maa de imidlertid betragtes som eet, jfr. § 23, hvor dette vel kun er sagt om Udmaal efter gestrecktes Feld; men ved Udmaal efter geviertes Feld er det vistnok forudsat at følge af sig selv.

Over det tilmaalte Feldt erhverver Grubeejeren ingen anden Raadighed end udelukkende Ret til Bergværksdrift inden samme; dette er følgelig ikke nogen Afstaaelse, hvorfor der tilkommer Grundejeren Erstatning, og der er saaledes heller intet til Hinder for, at Feldtet gjerne kan strække sig ud over Indmark. Naar § 24 derfor tilføjer, at Indskrænkningerne ifølge §§ 3 og 18 ogsaa her skal iagttages, da er Meningen ingen anden end den, at der udenfor Udmarken ikke maa gjøres Aabning til Dagen, eller kan kræves nogen Grundafstaaelse til andet end Veje. Jfr. Skr. 21 Juni 1853.

Det er iøvrigt ikke nogen Nødvendighed at forlange Udmaal, saa længe ingen Anden gjør Mine til at komme Grubeejeren ivejen; heller ikke er det ulovligt at overskride sit Feldt, for saa vidt man ikke skrider ind paa det nogen anden Grubeejer tilmaalte Feldt; det er blot Eneberettigelsen, som her mangler.

Til Anlæg af nødvendige eller hensigtsmæssige Hjælpedrifter (Stoller, Kunst- eller Forbringsskakter o. s. v.) har imidlertid Grubeejeren overalt Adgang, naar Bergmesteren finder Anlægget nyttigt; dog fremdeles under samme Betingelse, at der kun i Udmark maa gjøres Aabning til Dagen (§§ 40 og 41). De lidet praktiske Bestemmelser om særskilte Stoldrifter af Andre end vedkommende Grubeejer, som den ældre Bergværkslovgivning indeholdt, er derimod i den nye Lov bortfaldne. — Hvor saadanne Hjælpedrifter føres ind paa nogen anden Grubeejers Feldt, tilkommer denne fuld Erstatning for den Skade, han derved maatte lide paa sin Drift; og føres de ind paa Ertslejesteder i en Andens Feldt, tilkommer denne Halvdelen

af det Gods, som derved paa Lejestedet maatte blive udbrudt. Med Hensyn til Fund af Metaller og Ertser under Dagen i umuthet Feldt har Finderen at iagttage det samme, som i § 10 om Muthung af forladte Gruber m. v. er foreskrevet.

Efterhvert som det tilmaalte Feldt afbygges, synes Grubeejeren uden nogen ny Muthung at være berettiget til at forlange fortsat Udmaal, forsaavidt det fremdeles er den samme Anvisning, der forfølges, og ikke andre Grubeejere imidlertid er komne ham iveien. — Hvor flere Muthere forlanger Udmaal i Kollision med hinanden, bestemmer § 9 udtrykkelig, at den første Finder, naar han har taget Muthung i betimelig Tid, har Fortrinnet ved første Gangs Udmaal, saavidt den samme Anvisning strækker sig. Ved de følgende Udmaalinger maa det komme an paa, i hvilken Orden Rekvisitionerne indløber, og hvor flere Grubeejere kommer paa samme Tid, bliver der ingen anden Udvej end at dele det omtvistede Feldt mellem dem.

Som ovenfor bemærket, er det ikke forbundet med noget Ansvar at drive en funden Anvisning uden paa samme at tage Muthung; men Vedkommende anerkjendes kun ikke som Ejer af Værket. Ligesom han følgelig ikke har nogen Adgang til enten at erholde sig noget Feldt tilmaalt eller til at fordre nogen Grundafstaaelse, saaledes er han til enhver Tid udsat for at fordrives af Hvemsomhelst, der lader sig Anvisningen eller Gruben tilmuthe. Og i denne Henseende har selve Grundejeren intet Fortrin for enhver Anden. For Indmarkens Vedkommende, hvor Ingen uden hans Tilladelse kan gjennembryde Overfladen (§§ 3, 18, 24, 40), er han vistnok forsaavidt sikret imod, at Nogen fordriver ham fra hans paabegyndte Drift; derimod er han ligefuldt udsat for, at en Anden, som har muthet en nærliggende Anvisning (i Udmark), lader sig give Udmaal under Dagen netop paa det Sted, hvor hans Ertsfund ligger, og derved fortrænger ham fra dette.

§ 97.

Bergværkseierens Forhold til Grundeieren.

Om Forholdet mellem Grundeieren og den, som paa hans Grund anlægger Bergværksdrift, handler Bergværkslovens 3dje Kap. jfr. L. 17 Febr. 1866. — Uagtet efter det Anførte Grundeiendomsretten ikke omfatter de Metaller og Ertser, som Grunden indeslutter, er dog Eieren af den Grund, hvorpaa en Anvisning findes, berettiget til at deltage med Finderen i Driften for en Tiendedel (§§ 14—17). Loven skjelner ikke, saaledes som den ældre Berganordning, eftersom Anvisningen er funden i Indmark eller Udmark, idet ingen Drift kan aabnes i Indmarken uden med Grundeierens Samtykke. Samme Ret til Deltagelse tilkommer Grundeieren, naar Nogen vil optage en forladt Drift, paa hans Grund. Retten til at deltage i Driften tilkommer alene Eieren af den Grund, hvorpaa Anvisningen *findes*; den Omstændighed, at Gruben ved Drift *under Dagen* føres ind paa nogen Mands Grund, giver ikke dennes Eier nogen Ret til Deltagelse i Driften. Anvisninger, som findes i *Almenning*, der ikke er overgaaet til privat Mands Eiendom, har derimod Finderen Ret til at drive alene. Bygdealmenning maa i denne Henseende vistnok sættes ved Siden af Statsalmenning, saalænge den fremdeles benyttes som Fællesbrug (jfr. L. 17 Aug. 1818 § 34). Har Kjøberne derimod skiftet den mellem sig, eller er Almenningen solgt til en eller flere private Personer, er dens Eiere berettigede til Deltagelse i Driften.

Grundeieren skal, under Tab af sin Ret, inden 6 Maaneder efter at Muthungsbrevet er ham forkyndt, erklære, om han for sin Part vil deltage i Driften eller ikke; erklærer han sig villig dertil, skal skriftlig Kontrakt om Vilkaarene mellem ham og Mutheren oprettes. Vil Grundeieren ikke selv deltage i Driften, eller han ikke, inden 3 Maaneder efter at have erklæret at ville benytte sin Ret, enten forenes med Mutheren om Konditionerne,

eller vil vedtage de af Bergmesteren dem imellem fastsatte Vilkaar, eller træffer Overenskomst med Mutheren eller nogen Anden om at overdrage sin Del, - har han endnu 3 Maaneders Frist til ved offentlig Auktion at afhænde sin Andel, og i Auktionskonditionerne skal da være bestemt, at, om Kjøberen ikke inden 1 Maaned fra Tilslaget er forenet med Mutheren om Vilkaarene for Driften, og skriftlig Kontrakt derom oprettet, skal han finde sig i de Betingelser, som Bergmesteren bestemmer. — Grundejeren har altsaa efter den første Erklærings Afgivelse en Frist af tilsammen 6 Maanedet til at omraade sig i. Om han, efter først at have erklæret ikke at ville deltage i Driften, inden de 3 Maaneders Udløb maatte forandre sin Beslutning og forlange at indtræde som Participant, synes dette ikke at kunne negtes ham, ligesom han ogsaa under Auktionen maa have Ret til at negte Tilslag paa det højeste Bud, naar han inden 1 Maaned derefter enten forenes med Mutheren om Betingelserne for Driften, eller vedtager de Vilkaar, som Bergmesteren fastsætter. — Har Grundejeren ikke paa denne Maade raadet over sin Andel, da tilfalder denne Mutheren.

Grundejeren eller den, til hvem han maatte have overdraget sin Ret, er forpligtet til at deltage i Udgifterne ved Driften fra dens første Begyndelse, - uanseet om Muthung først sednere er tagen, - ligesom han ogsaa fra samme Tid er berettiget til Andel i Udbyttet og kan fordre, at en Tiendedel af det Vundne skal forblive paa Stedet, indtil Overenskomst er truffen med ham eller den, til hvem han maatte have overdraget sin Ret. — Udgifterne ved Skjærpningen saavelsom det derunder vundne Udbytte er derimod i ethvert Fald Grundejeren uvedkommende.

Endvidere er den, som har erholdt Muthung paa en Anvisning, berettiget til hos vedkommende Grundejer eller Grundejere at erholde udvist fornøden Plads til Veje og Gangstier, til Berghalde, til Grubeveds Opsætning, til Byg-

ninger over Dagen, til Vands Opdæmning og Ledning, til Grubemaskiner og Opberedningsværksteder, ligesom og til at erholde det til disse fornødne Driftvand, for saa vidt det ikke allerede er anvendt til nogen anden Industrigren eller det derfra uden Skade kan afgives (§§ 18—20 jfr. L. 17 Febr. 1866). Dog kan der ikke i Indmark forlanges nogen Grundafstaaelse undtagen til Veje. — Krav paa Grundafstaaelse haves saaledes kun for de Indretninger, der henhører til Bergværk i egentlig Forstand, d. e. Malmens Opfordring i Dagen og dens mekaniske Behandling (Opberedningsværksteder), ligesom det ogsaa alene er herpaa, Muthung har Anvendelse. Alene til Veje kan Grundafstaaelse fordres ogsaa for Malmens Førsel fra Gruben til Forædlings- eller Afskibningsstedet ifølge L. 17 Febr. 1866 jfr. Hstretsd. 28 Oktbr. 1864 (Retst. 1865 S. 1 fgg.). De Anlæg, der alene beskjæftiger sig med de opberedte Ertsers videre metallurgiske Behandling (Hytteværker, § 28), tilkommer derimod ingen Expropriationsret, lige saa lidt som Muthung her bliver anvendelig.

Grundafstaaelsens Nødvendighed for Værket afgjøres ved lovligt Skjøn, og for det, som afstaaes, tilkommer der Grundejeren fuld Erstatning, efter eget Valg engang for alle eller som en aarlig Afgift. Det Afgivne falder tilbage til Grunden, naar det ikke længer benyttes til det Øjemed, hvori det er afgivet; uden at der dog, hvor Erstatningen er bleven erlagt med en Sum engang for alle, haves nogen Adgang til at forlange, at Grundejeren skal tilbagebetale nogen Del deraf. Gjenoptages et nedlagt Værk af nogen Anden, kan der dog neppe tilkomme Grundejeren nogen ny Erstatning for den Grund, som han engang har afgivet og faaet betalt. — At et Værk, eftersom det udvider sig, kan forlange videre Grund afgiven, er en Selvfølge.

Denne Forpligtelse til mod Erstatning at afgive Grund m. V. synes ifølge Sagens Natur at maatte paahvile enhver

Grundejer, der besidder det, som Værket behøver, uagtet Kapitlets Overskrift alene taler om den, paa hvis Grund Værket anlægges, d. e. hvor Driften gjennembryder Overfladen. Pligten at afstaa Grund m. V. falder saaledes ikke overalt sammen med Retten til Deltagelse i Driften. At den Grundejer, som gjør Brug af denne Ret, isaafald maa bære sin Del af Erstatningen, er en Selvfølge. — I Almenning synes Staten eller Ejeren, og ikke den blot brugsberettigede Almue, at tilkomme den fulde Erstatning.

§ 98.

Bergværksejerens Forhold ligeoverfor det Offentlige.

Som før bemærket, har det Offentlige bundet Bergværksdriften til temmelig strenge Vilkaar. Det er for det Første gjort Grubeejeren til Pligt at holde sin Grube i uafbrudt Drift, da den i modsat Fald falder i det Frie. Dette gjælder dog ikke i det første Aar efter at Muthung er erholdt, og heller ikke ved nye Drifter i de første 3 Aars Vintermaaneder (§ 30). Hvad der udfordres, for at en Grube kan siges at være i Drift, maa komme an paa et bergmandsmæssigt Skjøn, og Bedømmelsen heraf tilkomme Domstolene. — Ønsker Grubeejeren, uden at forspilde sin Ret, at lade sin Grube eller sit Skjærp ligge ubearbejdet en vis Tid, maa han inden 1 Maaned, efter at Arbejdet er stanset, hos vedkommende Bergmester begjære Fristbevilling (§§ 31—39 jfr. Skr. 11 April 1856), hvilken skal meddeles, naar det godtgjøres, at væsenlige, Grubeejeren utilregnelige Hindringer, enten hidrørende fra særegne og forbigaaende Omstændigheder ved Driften eller ved Metallernes og Ertsernes videre Benyttelse eller Afhændelse, for Tiden er i Vejen. Omstændigheder, som ikke umiddelbart vedkommer selve Gruben eller i alle Fald Benyttelsen af det vundne Gods, f. Ex. Pengemangel eller en langvarig Proces, - afgiver altsaa ingen tilstrækkelig Grund til

Erholdelse af Frist, jfr. Skr. 16 Novbr. 1860, hvorefter ikke engang den Omstændighed, at Værket ikke for Tiden tiltrænger Malm fra vedkommende Grube, i og for sig antages at være tilstrækkelig Grund til at meddele Fristbevilling. De Beslutninger, hvorved Bergmesteren negter eller tilsteder Frist, kan af vedkommende Grubeejer eller af hvilkensomhelst Tredjemand, hvem det maatte interessere, - der f. Ex. selv ønsker at optage Gruben, - undergives kongelig Afgjørelse; hvorimod deslige Spørgsmaal ikke hører under Domstolene. Indtil Sagen er afgjort, beholder Grubens Besidder sin Ret; bevilges Fristen ved kongelig Resolution, ansees den som meddelt fra Resolutionens Datum. Indtræffer der Vandlæk i en Grube til Skade for en tilgrænsende Grube, maa Frist for hin ej bevilges uden med Samtykke af dennes Ejer, og dersom en Grube, som er i Drift, besværes af Vand fra en tilgrænsende Grube, som ligger under Frist, og den førstes Ejer ikke selv har foranlediget Vandlækket ved uforsvarligt Arbejde, paaligger det sidstnævnte Grubes Ejer, om de ikke anderledes forenes, at holde sin Grube læns, da den i modsat Tilfælde falder i det Frie. — Fristbevillinger skal, under Tab af sin Gyldighed, publiceres paa samme Maade og inden samme Tid som Muthungsbreve, og de gjælder i Aar og Dag fra sin Udstedelse, efter hvilken Tid de imidlertid kan fornyes, saa ofte de samme lovlige Aarsager er forhaanden. Naar en bevilget Frist er udløben, eller en ansøgt Frist er negtet, maa Gruben atter tages under Belæg, i første Fald strax, i sidste Fald inden 1 Maaned, saafremt den ikke skal falde i det Frie. — Fristbevilling er ogsaa fornøden for muthede Berghalde og Slaghobe, som ikke holdes i stadig Drift.

Dernæst er det gjort Bergværksejeren til Pligt at drive sin Grube bergmæssigen, d. e. ikke alene paa en Maade, som er tilstrækkelig betryggende for dens egen og andre Grubers Sikkerhed, men ogsaa med tilbørlig Økonomi og ikke paa Rov

(§ 42). Opsynet hermed paaligger vedkommende Bergembedsmænd (Bergmester og Geschworner, jfr. Instr. 30 Oktbr. 1844), der aarlig har at befare Gruberne i sit Distrikt, og paa Embeds Vegne er forpligtede til med Raad og Anvisning at vejlede vedkommende Ejere eller Bestyrere i Alt, hvad som hører til Grubernes og de vundne Ertsers hensigtsmæssige Behandling. Bergmesteren eller Geschworneren maa derfor ikke under Embeds Fortabelse være Ejer af eller Deltager i nogen Grube eller noget Værk, der er hans Kontrol undergiven, uden kongelig Tilladelse (§ 47 jfr. L. 28 Septbr. 1857). Bestyrelsen af Grubedrift maa de derimod frit kunne overtage. — Bergmesteren skal efter Overlæg med Grubens Ejer eller Bestyrer udsætte og med tydelige Mærker betegne de Baand og Bergfæster, som han anser fornødne til Grubens Vedligeholdelse og Sikkerhed, og disse maa ikke angribes eller borttages, under en Mulkt af 50—500 Spd., med mindre Grubens Ejer og vedkommende Bergembedsmænd er enige i, at Feldtet er afbygget og ingen Erts der mere at finde (§ 43 jfr. Skr. 22 Oktbr. 1863). Naar vedkommende Bergembedsmand iøvrigt finder, at et paabegyndt Arbejde kan have ødelæggende Følger for Gruben selv eller andre tilgrænsende, bør samme paa hans Forbud indstilles, da Angjældende i modsat Fald, hvis Forbudet finder Rettens Medhold, forfalder i en Mulkt fra 50—300 Spd. (§ 44). Sagen maa altsaa, hvis Grubeejeren ikke vil respektere det af Bergmesteren eller Geschworneren gjorte Forbud, af det Offentlige undergives Domstolenes Afgjørelse paa sædvanlig Maade, og det Særegne ligger altsaa blot i, at Fogdens Mellemkomst ikke udfordres. Det maa dog naturligvis ogsaa staa Grubeejeren frit for, hvis han ikke paa egen Haand tør sætte sig ud over Forbudet, selv at indbringe Sagen for Retten. For andre Misbrug, som ikke medfører Fare, er intet særskilt Ansvar foreskrevet; men det er klart, at Bergmesteren ogsaa her maa være

berettiget til ad Rettens Vej, efter Omstændighederne gjennem Forbud, nedlagt paa sædvanlig Maade ved Fogden, at faa ethvert utilbørligt Grubearbejde stanset. — Ved enhver Grube skal der holdes Protokol over Driften (§ 45) samt, for saa vidt den er dybere end 5 Favne, fuldstændigt Kart (§ 46).

Vil en Grubeejer nedlægge sin i Drift værende Grube, skal han, naar den er over 10 Favne dyb, under en Mulkt af 10 Spd. underrette Bergmesteren derom 2 Maaneder forud, og tilstille denne Grubekartet (§ 49 jfr. Skr. 3 Maj 1845). Naar Driften er indstillet eller Retten til dens Fortsættelse tabt derved, at Gruben er falden i det Frie og en Anden derefter har muthet den, maa den fratrædende Ejer ikke beskadige eller bortføre noget af den til Grubens Befæstning opførte Bygning, hvilken skal følge Gruben. De øvrige Maskiner og Bygninger har han derimod Ret til at bortflytte, saafremt han ikke forenes med den, som sednere tager Gruben i Drift, om dets Benyttelse (§ 50). Naar en Grube nedlægges, er den forrige Ejer endnu i et Aar berettiget til at benytte dens Berghalde, om end en Anden imidlertid sætter Gruben i Drift (§ 48). Af denne Bestemmelse, sammenholdt med § 10, følger, at Berghaldene er Tilbehør til Gruben, saaledes at den, som muther denne, derved ogsaa erhverver hine, og at særskilt Muthung af Berghaldene alene kan finde Sted, naar Ingen vil optage den forladte Grube. Det gaar saaledes heller ikke an at nedlægge en Grube med Forbehold af dens Berghalde videre, end § 48 hjemler.

De hidtil gjennemgaaede Regler gjælder alene den egentlige Bergværksdrift, d. e. den Virksomhed, der gaar ud paa at udvinde de metalholdige Fossilier af Jordens Skjød og underkaste dem den fornødne mekaniske Behandling. Kun paa denne, altsaa hvad der umiddelbart angaar Ertsens Bemægtigelse, er de i Bergregalet grundede Retsregler anvendelige. Om den Virksomhed, der bestaar i at undergive de vundne Ertser den

videre metallurgiske Behandling, Smeltning m. v. (Hyttedriften), gjælder derimod væsenlig ingen andre Regler end om Fabrikvirksomhed overhoved. Hertil udfordres altsaa ingen Auktorisation fra Statens Side, lige saa lidt som disse Værker er undergivne noget særeget Tilsyn af Bergembedsmændene, og som Følge heraf er heller ikke Forbudet i L. 28 Septbr. 1857 anvendeligt paa disse. — Bestemmelsen i § 71 har nu, efter at Produktionsafgiften af Bergværkerne siden 1845 er bortfalden, ingen Anvendelse. Heller ikke kan der til Hytteværker, som før bemærket, kræves nogen Grundafstaaelse.

Alene for saa vidt Værket agtes drevet med Kul eller Ved af fremmede Skove, er Oprettelsen af Hytteværker, Masovne og Stangjærnshammere, altsaa Anlæg for de raa Malmes første Behandling, gjort afhængig af kongelig Bevilling (§§ 28 og 29). Bestemmelsen er navnlig motiveret af Hensyn til Skovenes Bevaring; benytter Ejeren derfor alene Brændematerial fra sine egne Skove, eller kan skaffe sig samme fra Udlandet, f. Ex. Stenkul, udfordres ingen Bevilling; heller ikke er saadan fornøden til Anlæg, hvorved blot færdigt Metal videre forædles, saasom Kupolovne, Spigerhammere, Støberier o. desl.

Om Bergværkernes Retsforhold iøvrigt mærkes for det første Odelsl. 26 Juni 1821 § 4, hvorefter de tillige med den Jord, som til deres Drift er henlagt, er undtagne fra Odelsrets Erhvervelse. Dette gjælder saavel om Hytteværker som de egentlige Bergværker. Disse sidste udsletter derhos, som Følge af den dem tillagte Expropriationsret, saavidt denne strækker sig, ogsaa den til Grunden allerede erhvervede Odelsret (jfr. ovf. Side 271).

Endvidere udgjør ethvert Bergværk et eget Fattigvæsensdistrikt (§§ 61—65, jfr. Fattigl. 6 Juni 1863 resp. § 29 og § 30, Skr. 9 Febr. 1846 og 6 Maj 1857, se Hstretsd. 26 Oktbr. 1831). Hjemstavnsret inden samme erhverves ikke ved det blotte

Ophold paa Værkets Territorium, men ved i 2 Aar at have været i Værkets Tjeneste eller Arbejde (jfr. Hstretsd. 30 Septbr. 1853, Retst. S. 769 fgg.), eller ved som Tyende hos Værkets Ejer, Betjente eller Arbejdere at have haft Ophold paa Værkets Grund eller paa det til samme liggende Jordegods, - saavelsom ved Fødsel af en i Værksdistriktet hjemstavnsberettiget Moder. Ligeledes udgjør ethvert Bergværk, som almindeligvis holder mindst 30 Arbejdere i stadig Virksomhed, en egen Skolekommune (Skolel. 16 Maj 1860 §§ 10 og 17). Bestyrelsen af Værkets Fattig- og Skolevæsen føres af Sognepræsten og Værksejeren eller den, han dertil bemyndiger (jfr. Skolel. § 70). — Har Værket i 5 paa hinanden følgende Aar været nedlagt, fritages det for de samme paaliggende særskilte Forpligtelser i Henseende til Fattig- og Skolevæsenet, og dette gaar da med sine Midler aldeles ind under Kommunens almindelige Fattig- og Skolevæsen, jfr. Hstretsd. 29 Novbr. 1866 (Retst. 1867 S. 54 fgg.).

Om Værksejerens Forhold til Arbejderne iøvrigt henvises til Kontraktsretten*. — Værksarbejderes Fritagelse for Værnepligt (§ 68 jfr. Res. 28 Juni 1825) bortfaldt ved Værnepligtsloven af 26 Aug. 1854 § 8 jfr. L. 12 Maj 1866 § 14.

Den Værkerne ifølge Bergvl. § 67 jfr Handelsl. 8 Aug. 1842 § 12 tilkommende Handelsret er efter den sednere Udvidelse af Handelsfriheden paa Landet (L. 28 Septbr. 1857 og L. 26 Maj 1866) bleven af mindre Betydning. — Om de for Bergværkerne gjældende særegne Maal se Bergvl. § 66.

Idet §§ 76 og 77 hæver alle ældre om Bergværksvæsenet udgivne Love og Anordninger, erklæres de for Bergværkerne hidtil gjældende specielle Privilegier fremdeles bestaaende, for saa vidt de ikke strider mod Loven af 1842. Heraf følger altsaa,

---

*) Jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 161 fgg. Colletts Personret I. S. 349—50. Se og Schweigaards Proces I. S. 483 fgg.

at den Omstændighed, at nogen et enkelt Bergværk hidtil tillagt Rettighed ikke er nævnt i Bergværksloven, ikke i og for sig er tilstrækkelig til at anse den bortfalden; men paa den anden Side er det ogsaa klart, at det ingenlunde er nødvendigt, at Loven udtrykkelig skal have erklæret en Rettighed ophævet, for at man skal kunne antage den at være bortfalden. Hvor nemlig Loven selv fuldstændig har ordnet et Forhold i dets Helhed, er det en Selvfølge, at denne, og ikke de derfra afvigende Bestemmelser i ældre Privilegier, maa komme til Anvendelse. Dette er navnlig Tilfældet med Bergværkets Forhold til de omliggende Grundejere. Bergværkernes Cirkumferens nævnes ikke engang i Loven af 1842 med et eneste Ord, og det maa saaledes antages, at det hele Cirkumferens-Institut er afskaffet, og alle de Rettigheder, som tidligere med Hjemmel heraf tilkom Værkerne, nu bortfaldne som stridende mod Loven. De vigtigste af disse var vistnok allerede tidligere hævede, især ved L. 1 Juli 1816; men enkelte bestod dog fremdeles f. Ex. Sagbrugenes Pligt at levere Brændematerial (Hstretsd. 7 Aug. 1832), Forbudet mod Anlæg af Hytteverker m. v. inden Cirkumferensen (jfr. L. om Røros 12 Septbr. 1818 § 2, se Kommissionens Udkast af 1840 S. 53) m. fl., og disse maa saaledes ogsaa nu ansees hævede. Bergvl. § 76 kan saaledes kun faa Anvendelse paa virkelig erhvervede Rettigheder, hvoraf de allerede anlagte Værker faktisk er i Besiddelse, samt paa saadanne specielle Begunstigelser i Forhold til det Offentlige som Toldfrihed o. desl.; men af saadant staar der neppe noget af Vigtighed tilbage*. — Særskilt angaaende Røros Kobberværk mærkes Loven og Privilegierne af 12 Septbr. 1818 og L. 20 Aug. 1842, 28 Septbr. 1857, 3 Marts 1860 samt 12 Maj 1866.

Uagtet Bergværkernes Eneret til Bergværksdrift inden Cirkumferensen allerede tidlig bortfaldt, blev dog Kongsberg

*) Jfr. Storth. Forh. 1845 V. Nr. 97 S. 24—25.

Sølvværk ved Fr. 29 Decbr. 1783 forbeholdt Eneret til at drive guld- og sølvførende Gange i Sandsver, Flesberg og Eger Præstegjeld. Ved Sølvværkets Nedlæggelse mellem Aarene 1805—1820 (jfr. Reskr. 10 Juli 1805 og Resol. 22 April 1816) opstod Spørgsmaal, om ikke denne Ret maatte være bortfalden, og disse Distrikter altsaa undergivne den almindelige Regel i Berganordningens § 17. Men Sølvværkets Eneret blev ved prov. Anordn. 17 Aug. 1839 jfr. Resol. 23 Decbr. s. A. erklæret fremdeles at skulle bestaa, og dette blev gjentaget i Bergvl. § 75, jfr. Høstretsd. 20 Maj 1846 (Retst. S. 377 fgg.). — Med Hjemmel af L. 24 Septbr. 1854 og Resol. 1 Novbr. s. A. samt Resol. 28 Marts 1855 er imidlertid største Delen af dette vidtløftige Distrikt paa visse Betingelser og mod aarlig Afgift afhændet til Private i 6 Feldter, under udtrykkeligt Forbehold af, at disse ikke yderligere maa udstykkes. Til Sølvværket staar iøvrigt Staten ikke i andet Forhold end enhver anden privat Værkseier, jfr. Resol. 16 Juli 1838.

Om Bergværkernes Adgang til gjennem Forlagskontrakter at stille sine Produkter til Underpant for modtagne Forstrækninger (Bergvl. §§ 51—53 jfr. Pantel. 12 Oktbr. 1857 § 1, a), samt om deres Ret til at danne Hypotekforeninger ifølge L. 17 Juli 1857 jfr. Pantel. § 1, b, henvises til Kontraktslæren (jfr. Hallagers Obligationsret II. S. 267 fgg.).

Sextende Afsnit.

Om Jagt og Fiskeri.

§ 99.

Jagten. Dens Frihed i Forhold til Grundejeren.

Grundlaget for den norske Jagtlovgivning er endnu i alt Væsenligt Lovb. 5—10, der saa godt som ordret, skjønt med flere Misforstaaelser, er taget af de gamle norske Love*, se G. L. 93—95, F. L. XIII. 6 og 7, XIV. 9, M. L. VII. 58, 59, 60 og 63, Chr. IV. L. 56, 57, 60 og 62 Slutn. Her var det den stadige Grundsætning, at Jagten uden Hund var fri for Enhver; hvorimod Jagten med Hund samt Anbringelsen af Gildre var forbeholdt Grundejeren. — I forrige Aarhundrede forsøgte Regjeringen at indføre den danske Jagtret i Norge, saaledes at Jagten udelukkende skulde forbeholdes Grundejeren, ligesom der gaves forskjellige Forskrifter om Vildtets Fredning, se Fr. 2 Marts 1730, Plakat 10 Aug. 1731, Fr. 8 Maj 1733 og Reskr. 11 Novbr. 1735; men allerede ved Fr. 5 Febr. 1744 blev alle disse Indskrænkninger igjen hævede og den ældre Tingenes Orden gjenoprettet. — Det i adskillige andre Lande gjældende Jagtregal, hvorefter Jagten var forbeholdt Kongen og Adelen, har i Norge aldrig været indført, jfr. Priv. 25 Maj 1671 resp. §§ 12 og 11, der alene havde Betydning for Danmark.

---

*) Se P. A. Munch, De gamle norske Loves Bestemmelser om Jagten, i Norsk Folkekalender 1850 S. 36 fgg.

Fra Statens Side var Jagten længe kun ydet ringe Opmærksomhed. Fredning var kun anordnet for Storvildtet (Elgsdyr og Hjorte), og Udryddelsen af Rovdyr opmuntredes alene ved en ringe Skudpenge for Ulv og Bjørn. Først i den senere Tid blev der ved Love af 4 August 1845 jfr. 28 Septbr. 1857, der igjen er afløste ved Loven af 22 Juni 1863, saavel fastsat Præmier for Udryddelsen af de skadeligste Rovdyr, som anordnet Fredning til visse Aarstider af de fleste Arter nyttigt Vildt, og desuden paalagt forskjellige andre Indskrænkninger i den tidligere ubundne Jagtret. Hertil slutter sig Lovene af 30 Aug. 1842 og 3 Marts 1860 angaaende Edderfuglenes Fredning.

Efter Sagens Natur er Skovens vilde Dyr, saavelsom Fiskene i Vandet, herreløse Ting. Ejeren af den Grund, hvorpaa Dyret tilfældig opholder sig, bliver ikke derved Ejer af dette. Derfor er ulovlig Jagt eller Fiskeri, hvorvel en Forbrydelse, dog ikke Tyveri, med mindre Dyret befinder sig i indhegnet Dyrehave, eller Fisken i Dam eller Park, altsaa allerede forud er fanget (se Krll. 22—11 og 12).

Men uagtet Vildtet saaledes ikke kan siges at tilhøre Grundejeren, saa følger dog ikke heraf, at Enhver frit kan bemægtige sig det. Lovgivningen har i forskjellige Retninger indskrænket den almindelige Jagtfrihed og tillagt Grundejeren en Eneret til Jagt, hvilken Eneret gjælder dels visse Jagtmaader, dels Jagten efter visse Dyr, dels Jagten paa visse Steder og Tider. Men denne Ret gjør ham alligevel ikke til Ejer af Dyret, forinden han virkelig har fældet eller fanget det. Og udenfor disse Indskrænkninger gjælder det som almindelig Regel, at Jagten er fri for enhver af Statens Undersaatter.

Grundejerens Forrettigheder i Henseende til Jagten er følgende:

1) Jagt med Hund tilkommer alene Grundejeren (5—10—2). Kun efter Bjørn og Ulv er Jagten med Hund fri for Enhver

og den samme Frihed synes uden Betænkelighed at maatte kunne udvides til Gaupe.

Ved Bedømmelsen af Jagtens Tilladelighed gjælder den Grundsætning, at det alene kommer an paa Stedet, hvor Dyret reises, saa at den, der lovligen har opjaget et Dyr, er berettiget til at forfølge det, selv med Hund, ind paa anden Mands Grund. Denne Forfølgningsret (jus seqvelæ) er udtalt i 5—10—3: „reiser Nogen et Dyr paa sin egen Mark, da eier han det, som reiser, ihvem det veider, om han farer efter."

2) Grundeieren er eneberettiget til at gjøre Gildre (5—10—6 og 7). Dette synes dog alene at kunne omfatte de større og fuldstændigere Fangeindretninger, der kan siges at medføre et Slags Raadighed over Grunden; de følgende Artikler 8 og 9 forudsætter ogsaa, at deslige Gildrer kan være farlige for Kvæget. Snarer for Kramsfugle, Limpinder o. desl. synes derfor ikke at høre ind herunder, men maa kunne opstilles af Enhver. Dog er paa den anden Side Grundeieren naturligvis altid berettiget til at nedtage disse, men derimod ikke at tilegne sig, hvad deri maatte være fanget.

Har Granner Mark sammen, bestemmer 5—10—6, at den, som vil gildre, „skal kræve Skifte med Vidne". Herved menes naturligvis ikke Udskiftning af Fællesskabet, men alene Fordeling af Adgangen til Gildre, eller Udførelse af Gildret for fælles Regning. Vil de Andre ikke deltage med ham, da kan han gildre, som vil, og beholde, hvad han fanger; men gildrer han uden at have tilbudt sine Medeiere Deltagelse, da tilhører Fangsten samtlige Eiere i Forhold til deres Lod i Marken.

5—10—8 og 9 paabyder forskjellige Forsigtighedsregler, som skal iagttages, naar Nogen vil gildre; men det viser sig af Lovstedernes Kilder, at de kun er skrevne under Forudsætningen af, at Jorden ligger i Fællesskab: Hjemme i Fæmarken skal nemlig Gildret løses om Dagen, og alene gildres om

Natten; men i Ødemarker skal Gildret blot, hvis det bestaar i Selvskud, oplyses ved Kirken eller til Thinge. Er Stedet, hvor der gildres, enkelt Mands Ejendom, synes disse Indskrænkninger følgelig ikke at kunne gjælde, men alene de almindelige Regler for den Agtsomhed, som man skylder Andre, at komme til Anvendelse, saa at følgelig ethvert Ansvar maa bortfalde, selv om ingen Bekjendtgjørelse har fundet Sted, naar Gildret er anbragt paa Steder, hvor ingen fremmede Mennesker eller Dyr lovligen kunde komme. Jfr. Høstretsd. 10 Septbr. 1847 (Retst. S. 582 fgg.) og 19 Marts 1859 (Retst. S. 287 fgg.).

3) Elgsdyr, Hjort og Bæver maa overalt alene fældes af Grundejeren (Jagtl. 22 Juni 1863 § 3).

4) I Hjemmarken, - hvorunder maa forstaaes Gaardene med alle sine Tilliggelser hjemme i Bygden, altsaa ikke alene Indmarken men ogsaa Hjemhagen*, - maa ikke uden Grundejerens Tilladelse Rensdyr, Hare, Tiur og Røj, Aarfugl, Hjerpe, Rype og Raphøns samt Edderfugl paa nogensomhelst Maade jages, fanges eller dræbes, om end Hund dertil ikke benyttes (L. 22 Juni 1863 § 6). Edderfugl maa heller ikke nogensinde fanges eller dræbes inden en Afstand af ⅛ Mil fra fredlyst Æg- eller Dunvær, og fra 1 April til 15 August maa ikke engang Nogen uden Ejerens eller Besidderens Tilladelse løsne Skud paa saadant Vær (L. 30 Aug. 1842 § 3).

Den frie Jagt er altsaa for de vigtigste Vildtsorters Vedkommende indskrænket til Udmarken eller Fjeldstrækningerne, og maa næsten altid foregaa uden Hund. — Men hertil kommer, at Friheden til at jage ingenlunde medfører en tilsvarende Ret til at begive sig ind paa anden Mands Grund i saadan Hensigt. Vel er det ikke strafbart at betræde en Andens Grund uden hans Tilladelse, med mindre dette enten sker saa

*) Altsaa samme Modsætning som mellem 5—10—8 og 9.

stadigen, at man kan siges sammesteds at tage Vej eller Gangsti (Krll. 22—10), eller det sker paa Indmark paa Aarstid, da Gjerdepligt finder Sted (Gjerdel. 16 Maj 1860 § 39 jfr. 16). Men dette hindrer ikke Ejeren fra, hvis han formaar det, ved Afspærring eller Vagthold at formene Uvedkommende Adgangen, og i ethvert Fald er man uberettiget til at trænge sig gjennem Andres Indhegninger og at stige over Gjerder, uagtet der heller ikke herfor er sat nogen Straf, saalænge ingen Skade forvoldes. Ved at fredlyse sin Ejendom (jfr. Sportell. 13 Septbr. 1830 § 24) kan Ejeren derimod ikke i Almindelighed opnaa nogen større Beskyttelse mod fremmede Jægere, end han forud havde.

At bemægtige sig Dyr samt deres Unger og Æg i Hidet eller Redet maa betragtes paa selvsamme Maade som den egentlige Jagt. I Hjemmarken er det saaledes lige saa utilladeligt uden Grundejerens Tilladelse at plyndre Hare- eller Raphønsreder, som at skyde Harer eller Raphøns, medens f. Ex. Sang- og Vandfuglenes Reder ogsaa der frit kan plyndres. — Her maa dog som Undtagelser mærkes, at Grundejeren kan forbeholde sig Eneretten til Bjørn, som ligger i Vinterhide i hans Skov, ved at lyse dette til Thinge (5—10—5), samt at Grundejeren ligeledes ved at fredlyse Vær, hvorpaa Edderfuglen har Rede, kan forbeholde sig udelukkende Ret til at tage Æg og Dun derfra (L. 30 Aug. 1842 § 1 og 2). Fremdeles, at Falke og Høge, som har Rede paa Nogens Jord, hører Grundejeren til (3—14—38 jfr. 6—15—5), hvorimod de naturligvis udenfor Redet frit kan fanges eller dræbes af Enhver.

I Almenninger er Jagten saavel med som uden Hund fri for Enhver; ligeledes staar det Enhver frit for sammesteds at anbringe Gildre og andre Fangeindretninger af alle Slags (5—10—10 til 12, der maa læses i Forbindelse). Strengt taget skulde alene indenbygds Mænd have Ret til at jage med Hund; men i den almindelige Anvendelse tages dette ikke strengt.

At Almenningen er solgt til Bygden eller til Privatmand, kan ikke ophæve Jagtfriheden; thi Kjøberen er ikke Grundejer i egentlig Betydning, og Almenningen er ikke ved Salget ophørt at være Almenning, med mindre den er solgt til den brugsberettigede Almue selv og er bleven udskiftet mellem Kjøberne. Bjørn, som har sit Leje i Almenning, maa kunne tages af Enhver.

Ifølge Regelen om Forfølgningsretten bliver den, der lovligen har opjaget et Dyr, saalænge han følger Sporet, berettiget til Dyret, uden Hensyn til, hvor det fældes, eller hvem der fælder det. I Besiddelse af Dyret kommer imidlertid Jægeren først, naar han virkelig har dræbt eller fanget det; og at fælde Dyr i anden Mands Jagt bliver følgelig ikke Tyveri, eller overhovedet nogen strafbar Gjerning (forudsat, at Jagten ikke i og for sig er ulovlig), men bevirker blot, at Byttet maa udleveres til den, som havde rejst det. Har den, som rejste et Dyr, mistet Sporet, uden dog at have opgivet Forfølgningen, og en Anden derefter fælder Dyret, opstiller 5—10—3 en forskjellig Fordelingsmaade, eftersom Dyret „løber af sit rette Løb ud paa anden Mands Jord", eller det „løber af Vejdesti"; men denne Bestemmelse, der er fremkommen ved en Misforstaaelse af Lovens Kilde, er aldeles meningsløs. Sandsynligvis vilde Domstolene i dette lidet praktiske Tilfælde altid dele Byttet lige mellem begge Jægere.

Om et fældet vildt Dyr tidligere beviisligen har været tæmmet, men atter er blevet forvildet, kan man neppe tillægge den tidligere Ejer nogen Tilbagesøgningsret, men maa visnok følge den romerske Regel, at Ejendomsretten til tæmmede vilde Dyr gaar tabt, naar de atter antager sin vilde Natur.

Straffen for Indgreb i Grundejerens Ret ved ulovlig Jagt paa hans Enemærker er bestemt i Krll. 22—11. Det forstaar sig, at ogsaa her Reglerne om Forfølgningsretten kommer til Anvendelse, saa at der alene tages Hensyn til, paa hvis

Grund Dyret er rejst. Naar et paa anden Mands Grund ulovligen rejst Dyr fældes paa Jægerens egen Grund, maa saaledes den fulde Straf, og ikke bløt de ringere Bøder for ulovlig Jagen komme til Anvendelse. Det synes endvidere klart, at det kun bliver en enkelt Forbrydelse, om flere Dyr fældes under samme Jagt, naar de alle er rejste paa samme Ejers Grund; jfr. Krll. 6—11. Er de forskjellige Dyr derimod rejste paa forskjellige Ejeres Grund, maa hver fornærmet Grundejer kunne anlægge særskilt Sag og fordre særskilt Straf idømt for de paa paa hans Grund ulovligen rejste Dyr. Deltager flere Jægere i den ulovlige Jagt, kommer de almindelige Regler om Delagtighed i Forbrydelse til Anvendelse, hvilket ordentligvis vil lede til, at samtlige vil blive straffede som Gjerningsmand (jfr. Krll. 5—3, 6 og 7). — Den blotte ulovlige Opstillelse af Fangeindretninger paa anden Mands Grund er, saalænge Intet endnu deri er fanget, alene en forberedende Handling og medfører intet Strafansvar, forsaavidt ikke Krll. 22—6 er gaaet for nær ved Grundens Benyttelse. At fælde Dyr i indhegnet Dyrehave eller Park og at tage Dyr af anden Mands Gildre er Tyveri, da Dyret her allerede befinder sig i Ejerens Besiddelse, jfr. Jagtl. 22 Juni 1863 § 3, tredje Punktum og 5—10—7.

Er Grunden bortforpagtet, er det en Selvfølge, at Brugeren, forsaavidt intet Modsat maatte være vedtaget, med Hensyn til Jagtretten og Adgangen til at paatale Indgreb deri træder i Ejerens Sted, jfr. Fr. 8 Maj 1733, se dog 3—14—38, der forbeholder Ejeren Falke og Høge. I Almindelighed maa dog ogsaa Ejeren ansees berettiget til at deltage i Jagten med Hund, men neppe til at gildre. Forsaavidt imidlertid Jagtretten ved Loven selv er begrænset med Hensyn til Antallet af de Dyr, som tør fældes (Elgsdyr, Hjort og Bæver), maa det antages, at denne Ret, forsaavidt Ejeren ikke udtrykkelig eller stiltiende har forbeholdt sig samme (hvilket paa nogle

Steder skal være almindeligt med Hensyn til Hjorte), udelukkende maa tilkomme Brugeren.

§ 100.

Skudpræmier, Fredningsbestemmelser m. V.

For Ødelæggelsen af de skadeligste Rovdyr har Loven fastsat Præmier (Jagtl. 22 Juni 1863 §§ 1 og 2), nemlig: for Bjørn, Ulv, Gaupe og Jærv, samt for Ørn og Hønsehøg. Præmien udbetales af den Amtskommunes Kasse, inden hvis Grænser Dyret er fældet. De lovbestemte Præmier er i flere Amter ved Amtsformandskabets Beslutning forhøjede. — Den Omstændighed, at Loven for en vis Art Rovdyrs Udryddelse har fastsat Præmie, medfører imidlertid i sig selv ingen Udvidelse af Retten til at jage samme paa fremmed Grund; at jage Jærv med Hund eller opstille Høgebure paa anden Mands Grund er saaledes ulovligt og medfører Straf efter Krll. 22—11, uagtet Angjældende, for hvad han fanger, erholder Belønning af det Offentlige.

Med Hensyn til en hel Del af det nyttige Vildt har derhos Loven, for at bevare samme og befordre dets Formering, indskrænket Retten til at fange eller dræbe det, dels med Hensyn til Antal, dels til Aarstid. Jagtl. 22 Juni 1863 §§ 3—11. Disse Fredningsbestemmelser er ikke mindre bindende for Grundeieren selv end for Fremmede. Aldeles forbudt er det til enhver Tid at fange eller dræbe Edderfugl i Tromsø Stift samt i Fosens og Romsdalens Fogderier (L. 3 Marts 1860). Af Elgsdyr og Bæver maa kun fældes 1 og af Hjorte 2 om Aaret paa hver særskilt Eiendom, og det kun i Maanederne August, September og Oktober; dog kan Kongen, efter Indstilling fra vedkommende Amtsformandskab, meddele Eiere af større Skovstrækninger Tilladelse til at fælde flere Dyr. I Stats- og Bygdealmenning bestemmes det af Kongen (dog for Bygde-

almennings Vedkommende efter at Kommunebestyrelsens og Amtsformandskabets Erklæring er afgiven), hvorledes der skal forholdes med Jagten efter Elgsdyr, Hjort og Bæver; indtil saadan Bestemmelse er afgiven, er Jagten efter disse Dyr i Almenning forbuden. Privatalmenning maa derimod i denne Henseende betragtes som „særskilt Ejendom", og Ejeren af samme følgelig uden Videre være berettiget til at fælde 1 Elgsdyr, 1 Bæver og 2 Hjorte aarlig, eller flere, hvis Kongen dertil giver Tilladelse. Overensstemmende med Reglerne for Forfølgningsretten fordres det kun, at Dyret skal være rejst paa Ejerens egen Grund, uden at det kommer i Betragtning, hvor det er dræbt, jfr. Høstretsd. 18 Oktbr. 1866 (Retst. S. 780 fgg.). I Grave maa Elgsdyr og Hjorte ikke fanges, da det ved denne Fangstmaade ikke er muligt at overholde Lovens Bud om, at kun et vist Antal maa fanges. Disse Indskrænkninger med Hensyn til Tid og Antal gjælder dog ikke om Dyr, der opholder sig paa Ø, som er enkelt Mands Ejendom, eller i indhegnet Park, og som følgelig allerede forud er at betragte som fangne, ligesom Fredningsbestemmelserne overhovedet kun gjælder Vildtet i dets frie Tilstand. Foruden de ovennævnte Dyr fredes endvidere Rensdyr, Hare, Tiur og Røj, Aarfugl, Hjerpe, Rype og Raphøns en vis Tid af Aaret, ligesom det er aldeles forbudt at borttage Æg af disse Fugle. De i Loven fastsatte Fredningstider kan for enkelte Distrikter efter Andragende fra vedkommende Amtsformandskab saavel udvides som indskrænkes af Kongen, der endvidere er berettiget til at anordne Fredning af Gemser samt udstede Forbud mod visse Fangstmaader, som maatte vise sig i høj Grad ødelæggende for Vildtstanden. Bruger af fast Ejendom er berettiget til uden Indskrækning i Tiden og Antallet at fange og dræbe Hjort, Bæver og Hare i Hjemmarken, naar disse Dyr beskadiger hans Have, Ager, Eng eller Hjemskov; i andre Tilfælde derimod

giver den Omstændighed, at Dyrene gjør Nogen Skade, ingen større Ret til at fælde dem.

Overtrædelse af Fredningsbestemmelserne straffes med Bøder til Fattigkassen for hvert Dyr, og enhver Deltager i den ulovlige Jagt straffes med samme Bod som Fælderen. Afhændelse mod eller uden Vederlag af Hare eller fredet Fuglevildt er forbudt i Fredningstiden, og i Overtrædelsestilfælde straffes Afhænder, Kjøber eller Modtager med samme Bod som Fælderen; hvorimod Elgsdyr, Hjort, Bæver og Ren til enhver Tid frit kan afhændes, naar de kun er fældede i den tilladte Tid. Er det ulovlig dræbte Dyr Elgsdyr, Hjort eller Bæver, tilfalder Dyret eller dets Værdi Grundejeren, hvis denne ikke selv har forøvet eller deltaget i Forseelsen, men i modsat Fald Fattigkassen; andet Vildt er derimod Jægeren berettiget til at beholde, uagtet det ulovligen er fældet. Er Jagten baade stridende mod Fredningsbestemmelserne og mod Grundejerens Ret, f. Ex. hvis Nogen i ulovlig Tid jager med Hund paa Andens Grund, eller fælder nogen af de fredede Vildtsorter i Andens Hjemmark, kommer saavel Straffebestemmelserne i Jagtlovens § 8, jfr. L. 3 Marts 1860, som i Krll. 22—11, jfr. L. 30 Aug. 1842, til Anvendelse ved Siden af hinanden, efter særskilt Paatale.

Sluttelig bemærkes, at uagtet Jagtloven paa de forskjellige Steder betjener sig af forskjellige Udtryk, som „fælde“, „fange“, „dræbe“, „jage, fange eller dræbe“, „fange eller dræbe“, maa det dog i alle Tilfælde ansees ligesaa lovstridigt at fange et fredet Dyr levende som at dræbe det.

Dyr, som findes døde paa Land, selv om de er dræbte af en Anden, naar blot ikke Fælderen forfølger det, tilfalder Grundejeren og Finderen, hver for det Halve (5—10—4). Er det Rovdyr, for hvis Udryddelse Præmie er bestemt, er naturligvis den, der bevislig har dræbt det, eneberettiget til at kræve Præmien, om end Ejendomsretten til det døde Dyr tilfalder Andre.

§ 101.

Fiskeriet. Grundejerens Rettigheder.

Uagtet Fiskene i Vandet, ikke mindre end Vildtet i Skoven, ifølge sin Natur er herreløse, har dog den Omstændighed, at Grundejendomsretten ansees for ogsaa at omfatte selve Vandet, medført, at man i en større Udstrækning har anseet Grundejeren eneberettiget til de deri værende Fiske. — Regelen er den, at alene Fiskeriet i Havet er frit for Enhver (jfr. Reskr. 23 April 1728), medens Grundejeren udelukkende er berettiget til Fiskeriet i Ferskvand samt hvor det iøvrigt fra Alders Tid har tilkommet ham (5—11—2, 3, 4, 11 og 13). Endvidere er Grundejeren overalt eneberettiget til at opføre faststaaende Fangeindretninger paa sin Grund (5—11—14 og 15); hvorimod den Omstændighed, at Fiskegarn og andre løse Fangeredskaber tildels maa fastgjøres i Grunden, selvfølgelig ikke er til Hinder for det frie Fiskeri.

Som Gjenstand for frit Fiskeri kan dog aldrig Østers betragtes, da disse sidder fast ved Grunden og altsaa overalt maa ansees som denne tilhørende paa samme Maade som dens øvrige Tilvæxter, jfr. Høstretsd. 26 Oktbr 1854 og 29 Septbr. 1855 (Retst. 1855 S. 41 fgg. og 784) samt 17 Oktbr. 1865 (Retst. 1866 S. 2 fgg.). Det samme er nu ogsaa udtrykkelig foreskrevet om Perlemuslinger, L. 7 Juni 1845, medens disse tidligere var anseede for Regalier, Fr. 28 Maj 1718. — Hummer og Krebs maa i juridisk Forstand henføres til Fiske, (jfr. Reskr. 23 April 1728), uanseet at de naturhistorisk taget er Insekter.

Grundejernes Ret til Fiskeri er indbyrdes begrænset paa samme Maade som deres Ejendomsret over selve Vandet, nemlig indtil Midtstrømslinjen (5—11—3 og 5). Ved dennes Bestemmelse skulde man altsaa følge Vandets virkelige Dyb eller Rende, ikke dets synbare Overflade, da det egentlig er Ejendoms-

retten til den under Vandet værende Grund, der drager Vandretten og dermed tillige Fiskeretten med sig. Men uagtet 5—11—3 endog ligefrem synes at tilsige dette, idet den foreskriver, at enhver Ejer skal nyde Fisket „saavidt hans Jord paaløber“, synes man dog for Fiskerettens Vedkommende at have sat sig ud herover, saa at man alene tager Hensyn til Overfladen. Denne Opfatning er idetmindste for et af de vigtigste Fiskeriers Vedkommende lagt til Grund i L. 28 April 1866 § 2, hvorefter de Fiskeriberettigede i et Vasdrag kan forlange Midtstrømslinjen bestemt ved et Skjøn af Lensmanden og 2 Lagrettesmænd, hvilket Skjøn ved indtrædende Forandring i Elveløbet atter kan omgjøres. Naar imidlertid denne Lov derhos vil, at Midtstrømslinjen heller ikke skal bestemmes ligefrem efter Afstanden fra Bredderne, men at det skal iagttages, at der paa hver Side af samme falder saavidt muligt lige meget af den Del af Elven, hvori Lax antages at gaa, - da er dette en positiv Forskrift, der ikke maa udvides til andre Tilfælde*. — Hvor Vandet ikke er, som 5—11 forudsætter, Aa eller Bæk, men Tjern eller Indsø af en mere rund eller firkantet Form, vil Grænserne for de omliggende Territorier mødes i et Punkt i Midten. Her synes det dog rimeligere at betragte et Stykke midt i Søen som et Fællesdistrikt for samtlige Ejere. I de større Indsøer synes man endog at maatte antage, at der midt i samme, hvor Stranden af de tilstødende Ejendomme ikke længer lader sig forfølge, maa være et Distrikt, hvor Fiskeriet er frit, paa samme Maade som i Søen. Thi Loven har intetsteds sagt, at en Grundejer skal være eneberettiget til Fiskeri overalt, hvor Vandet er ferskt, men taler alene om Elve, Aaer og Bække, - altsaa netop Vande, hvor de modstødende Strande overalt lader sig forfølge, medens vor Forudsætning tvertimod er, at der ikke i Virkeligheden gives

*) Jfr. Storth. Forh. 1863 VIII. Nr. 51 S. 9 jfr. 1866 IX. S. 124.

nogen Grundejer. Imidlertid er det vel tvivlsomt, hvorvidt man vil vove i dette Punkt at forlade den i sig selv saa skarpe Skjelnen mellem Fersk- og Salt-Vand, og i ethvert Fald maa man her bruge megen Varsomhed. I Regelen vil ogsaa Fiskepladsene overalt, hvor Fisseriet er af nogen Værdi, fra gammel Tid af være betragtede som visse Gaarde tilhørende (jfr. Hstretsd. 21 Novbr. 1842, Retst. 1843 S. 175). — Hvor Grunden er bortfæstet, maa Fisseretten, forsaavidt intet Modsat er vedtaget, i Almindelighed antages at tilkomme Brugeren, jfr. 3—14—27 og 28.

I Almenningsvande er ifølge 5—11—1 alle Bygdens Gaardbrugere fiskeberettigede, og Staten eller den private Ejer kan ikke tilegne sig nogen Eneret. At deltage i Fiskeriet synes derimod ikke at kunne negtes dem, jfr. ovf. S. 182—3.

Det har været paastaaet, at Stangfiskeri ifølge den sædvansmæssige Ret skulde være frit for Enhver; men denne Mening har ikke vundet Indgang ved Domstolene, se Hstretsd. 8 Febr. 1842 (Retst. S. 234) og 1 Marts 1845 (Retst. S. 636 fgg.).

I Saltvand er derimod Fiskeriet frit, ikke mindre paa Stranden end i det aabne Hav, Reskr. 23 April 1728. Denne Frihed er dog overensstemmende med Statsrettens almindelige Grundsætninger indskrænket til Statens egne Undersaatter, forsaavidt Fiskeriet foregaar paa Norges Søterritorium d. e. inden en Sømil fra Land (Reskr. 22 Febr. 1812) jfr. (danske) Reskr. 12 Maj 1696 og 15 Decbr. 1758. Den modsatte Udtalelse i Reskriptet af 1728 om Hummerfiskeriet maa derfor betragtes som en eneståaende Urigtighed. — Om Russernes Ret til Deltagelse i Fiskerierne under Norges Kyster, se Trakt. $\frac{7}{18}$ Oktbr. 1751 § 12, Reskr. 10 Febr. 1747 og L. 13 Septbr. 1830 § 40.

Friheden til at fiske medfører imidlertid ligesaa lidt som Jagtfriheden nogen tilsvarende Ret til at benytte Grunden. Vistnok kan Fiskeren ikke alene uden Ansvar betræde Grunden,

men ogsaa benytte den til derpaa at landdrage sin Fangst og fastgjøre sine Fiskeredskaber, uden at Grundejeren derfor kan forlange nogen Betaling; hvorimod han naturligvis tilkommer Erstatning, om nogen Skade derved maatte forvoldes. Men paa den anden Side er Grundejeren ikke alene berettiget til at benytte sin Grund efter Forgodtbefindende, f. Ex. opføre Brygger, Pælevært, Dæmninger o. desl. sammesteds, om end Fiskeriet for Andre derved forhindres, - men han maa ogsaa efter Omstændighederne have Ret til ved Vagthold, Indhegning o. desl. at udelukke enhver Uvedkommende, altsaa ogsaa Fiskere, fra sin Grund.

Til selve Fiskeriet inden sit Søterritorium tilkommer derimod Grundejeren intet Fortrin for enhver Anden. Kollisioner her maa altsaa løses paa selvsamme Maade som mellem to Fremmede, nemlig efter Prioriteten i Tid. Denne Sætning er udtalt i 5—11—20, jfr. L. 24 Septbr. 1851 §§ 13 og 14: at „den skal have Drættet, som først udgav sit Taug", - jfr. Høiretsd. 7 April 1848 (Retst. S. 536 fgg.), hvorved er antaget, at den, som vil have Fortrinnet, maa have gjort et forsvarligt Kast, saa han virkelig kunde vente Fangst, og Høiretsd. 15 Mai 1850 (Retst. S. 576 fgg.), der antager det tilstrækkeligt, at den Ene først har bragt sit Taug iland, om han end ikke er begyndt at udkaste Noten.

Fra Regelen om Saltvandsfiskeriets Frihed gjaldt imidlertid en væsenlig Undtagelse, idet der for det vigtigste af vort Lands Fiskerier, Torskefisket i Lofoten, i tidligere Tid havde uddannet sig det Forhold, at Ejendomsretten til Fiskeværene ogsaa omfattede Eneret over den til Været hørende Havstrækning, saaledes at kun de, som besad Rorbod i Fiskeværet, ansaaes berettigede til at drive Fiskeri sammesteds; dog var Værejerne forpligtede til at udleje de ledige Rorboder for lovbestemt Betaling, og endog til efter Fogdens Udvisning at bortfæste Grund til Rorboder og Hjælde, saafremt der var Plads til flere Sæt paa den Været tilhørende

Havstrækning, end der var Norboder paa Været. Men hele dette System blev ophævet ved L. 23 Maj 1857, og den almindelige Grundsætning om „frit Hav“ ogsaa her gjort gjældende.

Derimod er der ved gammel Brug paa mange Steder indrømmet Grundejeren en Andel i Udbyttet af de betydeligere Fiskerier, som foregaar fra hans Grund, under Navn af Landslod. Denne Afgift, der allerede forekommer i 1636, svares dog kun, hvor Fiskeriet sker med Not, og i Regelen alene ved Sildfisket. Den synes tildels at have sin Rod i den endnu paa mange Steder herskende Erkjendelse af, at Besidderen af Grunden tilkommer en vis Forkastret; tildels har den vel ogsaa indbefattet Erstatning for den Beskadigelse, som ved Notbruget altid til en vis Grad maa tilføjes Grunden (jfr. 5—11—16). Paa Grund af denne Indtægt sees ogsaa den allerede fra 1679 paabudne 8 pCt. Skat (jfr. Fr. 13 Decbr. 1746 VI. P. 1) at være paalagt Kastevaagene, der paa nogle Steder ogsaa er blevne særskilt skyldsatte. Denne Skat er imidlertid fra 1837 af ophævet, idet Herligheden skulde være taget i Betragtning ved den nye Matrikulering (L. 17 Aug. 1818 § 28); men dette er alene skeet i de tvende bergenhusiske Amter. Landsloddens Størrelse, der oprindelig ganske hvilede paa Vedtægt, blev siden fastsat ved Reskr. 27 Marts og 18 Decbr. 1795 for Sønd- og Nordhordlands Fogderier, udvidet ved Reskr. 21 Decbr. 1798 og Plak. 10 Novbr. 1801 samt L. 7 Aug. 1827 til hele Bergens og Christiansands Stifter samt Romsdals Amt, - til resp. $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{10}$, $\frac{1}{12}$ eller $\frac{1}{18}$ af Fangsten, eftersom Vaagen var skattelagt, oprydded, beleiligt (?) eller ubelvem, i hvilket Erstatning for den ved Fiskeriet foranledigede Skade paa Ager og Eng skulde være indbefattet. For Fosens Fogderi og Guløsen blev Landslodden ved Fr. 21 Decbr. 1792 jfr. L. 14 Juli 1842, bestemt til en Haasætters Lod foruden Erstatning for Skade paa Ager og Eng; men i Praxis anvendte man ogsaa her Reskriptet af 1795, og det samme

var Tilfældet paa andre Steder i Trondhjems Stift (f. Ex. Namdalen) og i Nordlandene (Helgeland), men derimod ikke i Finmarken, da Grunden her var Statens Ejendom. — Ved L. 23 Maj 1863 er samtlige disse Bestemmelser forandrede derhen, at Landslod ved Notfiske skal erlægges paa den hele Kyststrækning i Christiansands, Bergens, Trondhjems og Tromsø Stifter, undtagen hvor Strandbredden hører til Statsalmenning, og dens Størrelse er ansat til 6 pCt. i de to bergenhusiske Amter, og ellers til 3 pCt., af Fangsten, uden Hensyn til Kastestedets Beskaffenhed, foruden Erstatning for Skade paa Ager og Eng, hvilken fastsættes ved et upaaankeligt Skjøn af Lensmanden og 2 Lagrettesmænd. Ved Vaarsildfiskeriet udgjør Landslodden ifølge L. 24 Septbr. 1851 § 36 jfr. L. 28 Aug. 1854 § 2, overalt 3 pCt. af Fangsten, men uden videre Erstatning. Landslodden tilfalder Grundens Bruger, forsaavidt ikke anderledes mellem ham og Ejeren er vedtaget.

Paa mange Steder, især i det inderste af Fjordene, ansees endog med Hjemmel af gammel Brug Grundejeren, tildels ogsaa Andre, eneberettigede til Fiskeri med alle Andres Udelukkelse. Gyldigheden heraf synes ikke at kunne negtes, hvor Vedkommendes Eneret virkelig har været anerkjendt fra Alders Tid; thi om den end ikke ligefrem har Hjemmel i 5—11—2 og 11, der vel fornemmelig alene har Ferskvandsfiskeriet for Øje, saa viser de anførte Lovsteder dog, at Alders Tids Brug i disse Forhold er retsstiftende. Ved den almindelige 20aarige Hævd kan derimod saadan Eneret ikke erhverves, da Erhvervelsens Gjenstand, Andres Udelukkelse, er negativ. — Omvendt kan ogsaa Grundejeren med Hjemmel af gammel Sædvane eller anden særlig Adkomst paa mange Maader være indskrænket i sin Fiskeriret. Se saaledes Hstretsd. 23 Novbr. 1848 (Retst. 1849 S. 66 fgg.) om Velsvandet i Norderhov; 24 April 1852 (Retst. S. 404 fgg.) om Laxefiskeriet i Altenelven, der drives for et Interessentskabs

Regning, og 11 Marts 1856 (Retst. S. 375), der antog den enkelte Grundejer uberettiget til særskilt Fiske, hvor Fisket fra gammel Tid blev drevet i Fællig (i Reenelven).

Paa samme Maade er paa mange, og vel de fleste Steder Laxefiskeriet ogsaa i Søen med Hjemmel af gammel Sædvane blevet Grundejeren udelukkende forbeholdt. Reskr. 23 April 1728 undtager udtrykkelig fra det frie Fiskeri „Lax, som søger visse Steder, hvilke staar i aparte Skat og Skyld for det Slags Fiskeri", hvorved sigtes til den i 1837 ophævede 8 pCt. Skat (Fr. 13 Decbr. 1746 VI. P. 1)*, - og samme Forudsætning ligger udtalt i L. 23 Maj 1863 § 11 jfr. 12.

Straffen for ulovligt Fiskeri er nu, ligesom for ulovlig Jagt, kun Bøder (Krll. 22—12); er Fisken taget i Andenmands Fiskedam eller Park, bliver det naturligvis Tyveri. — Chr. V. L. 5—11—13 belagde derimod alt ulovligt Fiskeri med Tyvsstraf, hvilket ikke alene var uregelmæssigt i Sammenligning med Straffen for ulovlig Jagt i 5—10—2, men saa meget mere paafaldende, som Kilden alene havde Landnamsboden. At gjerde tvertover Elv, og saaledes tilegne sig al Fisken, (5—11—6 og 12 jfr. L. 23 Maj 1863 § 7 og 28 April 1866 § 3) var derimod kun belagt med en Bod af 2 Lod Sølv, idet Gjerderen her forudsættes selv at være Fiskeberettiget. — Ved Siden heraf forbydes i 5—11—14 og 15 at spilde anden Mands Fiskeri, hvorfor Straffen dog blot var en Bod; herved menes alene Beskadigelse af anbragte Fiskeindretninger eller anden modvillig Forhindring af Fiskeriet, og saadant vilde nu blive at anse efter Krll. 23—17. — At Fiskeriets Ejer i Regelen maa finde sig i den Skade paa Fiskeri, som forvoldes ved Tømmerflødning og Dampskibsfart i Vasdraget m. v., eller som foraarsages ved

*) Der findes i Landet 54 særskilt skyldsatte Laxefiskerier med en samlet Skyld af omtrent 66 Skyldbaler.

Sagflis eller anden Urenlighed fra ovenfor liggende Brug, er forhen bemærket, jfr. Retst. 1845 S. 677 fgg.

I den sednere Tid har det Offentlige ogsaa truffet Foranstaltninger til de ædleste Fiskesorters Bevarelse ved at anordne Fredning af Hummer fra 15 Juli til 30 Septbr. (L. 29 Juni 1848) og af Lax og Søørret fra 14 Septbr. til 14 Febr. (L. 17 Aug. 1848). — Den sidstnævnte Lov tilligemed dens Tillæg af 12 Oktbr. 1857 er igjen afløst ved Love af 23 Maj 1863 og 28 April 1866, der ogsaa har givet forskjellige andre Forskrifter vedkommende Lax- og Søørretfiskeriet, idet Brugen af Fiskeredskaber, der er fordærvelige for Yngelen, er forbudte, og Fiskeriejerne i et Vasdrag givne Adgang til at danne Foreninger om Ansættelse for fælles Regning af Opsyn ved disse Fiskerier, i hvilket Tilfælde ubetinget Forbud mod Fangst af Yngelen indtræder; ligesaa er der givet Regler angaaende Bestemmelsen af Midtstrømslinjen for disse Fiskerier.

Med Hensyn til de øvrige mindre Fiskerier haves ingen særskilte Forskrifter. Dog er Kongen ifølge L. 6 Juni 1863 bemyndiget til efter Andragende fra vedkommende Kommunebestyrelse og Amtsformandskab at forbyde til Fiskeri i Elve og Indsøer at benytte saadanne Redskaber, der ansees skadelige for Fiskeribedriften.

§ 102.

De store Torsk- og Sildfiskerier.

En særegen fremragende Plads blandt det frie Havfiskeri indtager de store Fiskerier, saa kaldte til Forskjel fra det mindre eller saakaldte daglige Fiskeri, og som i Regelen er indskrænket til visse Tider og Steder, hvor Fisken i store Masser søger under Land. Disse Fiskerier udgjør en af Landets vigtigste Næringskilder, og søges af en Mængde Mennesker fra ofte langt bortliggende Egne. De er derfor i en særdeles Grad blevne

Gjenstand for Lovgivningens Omsorg, der er gaaet ud paa at lette og regulere Adgangen til Deltagelse deri, til Opnaaelse af det størst mulige Udbytte for Enhver. Om nogen Ret for Grundejeren til at bortvise eller paa anden Maade formene Nogen Adgangen til Deltagelse kan der selvfølgelig her aldrig være Tale.

Gjenstanden for disse Fiskerier er udelukkende Torsken og Silden. Torskefisket falder igjen i 2 store Hovedafdelinger: Fiskeriet af Vaartorsken eller Skreiden, som i Regelen foregaar nordenfor Stat i Maanederne Februar og Marts, og Sejfiskeriet, der foregaar til alle Aarstider langs Norges hele Vestkyst. — Sildfisket falder ligeledes i 2 Hovedklasser: Vaarsildfisket, der i Regelen falder søndenfor Stat i Maanederne Januar og Februar, og Sommersildfisket, der foregaar ogsaa til andre Aarstider og langs den hele Vestkyst*.

Alle disse Fiskerier har været drevne i Norge lige fra den tidligste Oldtid. Men almindelige Bestemmelser om samme indeholder de gamle Love kun for Sildfiskeriets Vedkommende, se F. L. XV. 5 og 6, M. L. VII. 48—51, Chr. VI. L. 44—48, der er Kilderne til de tilsvarende Bestemmelser i Lovb. 5—11. — Da Sildfiskerierne i Vigen i det 16de Aarhundrede antog saa store Dimensioner, at Udførselen fra Marstrand gik op til et Kvantum af 50,000 Læster aarlig, blev der af Regjeringen udfærdiget stedse udførligere Reglementer for disse under Navn af Rotboger, hvilke handlede om den Orden, der skulde iagttages ved dette Fiske, Fangstens Behandling, Afgifter af samme m. v., af 12 Juli 1561, 26 Oktbr. 1575, 3 Septbr. 1583, 9 Oktbr. 1584, 7 Oktbr. 1585, 26 Aug. 1586 og 24 Septbr. 1589. Iøvrigt gjaldt der vistnok lokale Vedtægter for de forskjellige Fiskerier. Ved Kongebrev af 27 Marts 1564 blev Rotbogen for Vigen

*) Se O. N. Løberg, Norges Fiskerier, Chr.a 1864.

udvidet til at gjælde for Fiskerierne i Bergenhus Len, og under 24 Aug. 1639 udfærdigede Lensherren Olaf Parsberg en udførlig Anordning om Sildfiskerierne i Trondhjems Len, hvilken blev stadfæstet af Kongen. Men om Torskefiskeriet udkom ingen almindelige Bestemmelser, før Garnfiskeriet var kommet i Brug mod Slutningen af det 17de Aarhundrede*. Imidlertid blev det længe ved spredte og lejlighedsvise Bestemmelser, navnlig til Løsning af indtrædende Kollisioner, og først fra anden Halvdel af forrige Aarhundrede fik man fuldstændige Anordninger for de forskjellige Fiskerier, hvoraf der sednere er udkommet en stor Mængde lige til de sidste Tider. De vigtigste var Fr. om Fiskerierne og Fiskehandelen nordenfjelds (d. e. fra Stavanger Amts til Finmarkens Grænser) af 12 Septbr. 1753, Fr. 1 Febr. 1786 om Fiskeredskabers Bestemmelse i Lofotens, Helgelands og Vesteraalens Fogderier samt Sildens Fiskning og Virkning i Helgeland, hvilket Sidste (3dje Afd.), udvidedes til hele Nordland og Finmarken ved L. 8 Febr. 1816, Fr. om Sild- og Torskefiskeriet i Fosen af 21 Decbr. 1792, hvis 1ste Kap. udvidedes til Sildfiskeriet i Gulosen ved L. 14 Juli 1842, samt Lov om Fiskerierne i Finmarken af 13 Septbr. 1830.

I den sednere Tid har man ved de betydeligste af disse Fiskerier, nemlig ved Vaarsildfisket og ved Skreidfisket i Lofoten indført et af Staten selv ansat Opsyn, udrustet med Øvrigheds-myndighed og ledsaget af særskilt beskikkede Fiskeridommere. I Forbindelse hermed er Fiskerilovgivningen efterhaanden bleven

*) Garnbruget ved Torskefisket blev først bragt i Anvendelse af en Handelsmand Klaus Nilssøn paa Søndmøre i Aaret 1685, men havde længe at kjæmpe med Modstand fra de fattigere Fiskeres Side, og kom neppe i almindeligt Brug før et Aarhundrede sednere. Paa samme Maade mødte Notebruget ved Sildfisket, der allerede var kommet igang ved Midten af forrige Aarhundrede, en heftig Modstand, der endnu ikke ganske er forsvunden (jfr. L. 6 Septbr. 1845).

revideret, hvorved Mesteparten af de ældre Specialbestemmelser er afløst af enkelte almindelige Hovedlove. De for Tiden gjældende Love om de store Fiskerier er:

a) Om Sildfiskerierne: L. 24 Septbr. 1851 med dens Tillægslove af 28 Aug. 1854 og 26 Marts 1860 for Vaarsildfisket, - og L. 25 April 1863 for alt andet Sildfiske, hvorved intet offentligt Opsyn er anordnet.

b) Om Torskefiskerierne: L. 23 Maj 1857 for Lofotfisket, - og for det øvrige Torskefiske i Nordland og Finmarken, hvorved offentligt Opsyn ikke er anordnet, L. 18 Maj 1860; ved Siden af sidstnævnte Lov gjælder endnu for Torskefiskeriets Vedkommende enkelte Dele af L. 13 Septbr. 1830, - navnlig Forskrifterne om Opsynsmænd og om Russernes Deltagelse i Fisket. — For de øvrige Torskefiskerier gjælder Fr. 21 Decbr. 1792 II. om Torskefisket i Fosen, L. 1 Aug. 1821 om Vaartorskfisket i Borgenfjorden paa Søndmøre samt L. af samme Dato om Torskefiskeriet ved Skudesnæs.

c) Om Fiskens Behandling gjælder Reskr. 26 Juli 1781.

Hovedformaalet for denne Lovgivning er at ordne Fiskeribedriften i det Hele, og at regulere Forholdet mellem Fiskerne indbyrdes; Grundejerens Retsstilling som saadan kommer her kun lidet i Betragtning. Dels maa den Enkeltes Ejendomsret, hvor det gjælder et Velfærdsanliggende for det hele Land, nødvendigvis træde i Baggrunden, og dels medfører Fiskeriet for Grundejeren selv saa store Fordele, at der om fra hans Side at lægge samme Hindringer i Vejen eller at udelukke Fiskerne fra Grunden aldrig kan være Tale. Hvor derfor Fiskelovene behandler Grundejerens Forhold til Fiskerne, gjælder det ikke saameget positivt at stadfæste disses Ret til at indfinde sig paa Stedet for at fiske, men mere om at forebygge, at Grundejeren skal misbruge den Overvægt, som Forholdene i det Hele giver ham over den fremmede Fisker. At Fiskerne har en

ubetinget Ret ikke alene til at betræde, men ogsaa til at benytte Strandbredden, og det uden Hensyn til, om Beskadigelse finder Sted, forudsættes overalt, og er udtrykkelig udtalt i 5—11—16. De ældre Fiskelove gav endog Fiskerne formelig Ret til i fornødent Fald at fordre Grund afstaaet til Anlæg af Rorboder, Røster, Fiskehjælde m. v., se Fr. 12 Septbr. 1753 II. § 7 m. fl.; men disse Bestemmelser er i den nyere Fiskerilovgivning bortfaldne som overflødige, da Grundejerens egen Fordel forudsættes at være tilstrækkeligt Motiv for ham til selv at anbringe disse, overalt hvor de behøves.

Fiskelovene er saaledes i sit Væsen Politilove. Fremfor alt er det deres Opgave at regulere Benyttelsen af de forskjellige Redskaber og at forebygge Konflikter mellem de fuldkomnere men kostbare og de mindre fuldkomne men billigere Fiskeredskaber: Garn- og Linebrug ved Torskefisket; Not- og Garnbrug ved Sildfisket. Derhos indeholder de en Mængde Bestemmelser sigtende til at overholde Orden ved Fisket i det Hele, og at afværge Kollisioner mellem den store Mængde Mennesker fra forskjellige Egne, som deri tager Del. I dette Øjemed er der, som oven anført, ved de betydeligste Fiskerier, Vaarsildfisket og Lofotfisket, ansat et offentligt Opsyn, der er tillagt fuld Underøvrigheds- og Politimyndighed, medens Fiskeriet foregaar. Ved de øvrige Torskefiskerier skal den fiskende Almue selv af sin Midte udvælge visse Opsynsmænd, der har Myndighed til at anordne det Fornødne vedkommende Maaden, hvorpaa Fisket skal foregaa; ved Sildfiskeriet finder saadant Opsyn derimod ikke Sted. Endvidere indeholder Lovene Forskrifter om Behandlingen af tabte og bjergede Fiskeredskaber, samt forskjellige Regler, sigtende til at forebygge Overtrædelse af Helligdagsanordningerne. — Bestemmelser angaaende Fiskens Fredning haves ikke her, da saadanne ikke alene vilde være aldeles unødvendige paa Grund af den uudtømmelige Rigdom, men ogsaa i sig selv umulige, da disse

Fiskerier netop mest foregaar i Forplantningstiden. Derimod er det forbudt at fordærve Fiskepladsene ved sammesteds at udkaste Ballast eller anden Urenlighed.

Angaaende Fiskevarernes Behandling og Tilberedning indeholdt den ældre Lovgivning, især Fr. 12 Septbr. 1753, forskjellige Regler, sigtende til at opretholde deres Værdi som Handelsvare; men alle disse er i den nyere Fiskelovgivning ophævede. Fortiden gjælder alene Bestemmelsen i Reskr. 26 Juli 1781 jfr. L. 1 Aug. 1821 om at Fisken ikke maa tilvirkes som Rundfisk i Romsdalen og paa Søndmøre uden i den kolde Aarstid, til andre Tider kun som Rotskjær (flækket i Ryggen), - samt i L. 23 Maj 1857 § 20, at Skrejden i Lofoten ikke maa nedtages af Hjæld før 12 Juni. — Den tvungne Vragning (Fr. 5 Maj 1683 II. m. fl.) blev ophævet ved L. 15 Septbr. 1851.

De Søindrulleredes tidligere Eneret til Deltagelse i de store Fiskerier (Fr. 3 Juni 1803 § 4) er, forsaavidt den ikke allerede var bortfalden ved Fr. 23 April 1804, nu hævet ved Lovene af 13 Septbr. 1830 § 39, 23 Juni 1836, Værnepligtsl. 12 Oktbr. 1857 § 52 og 12 Maj 1866 § 88, jfr. sidstnævnte Lovs § 43.

§ 103.

Brygde-, Hval- og Sælfangsten m. v.

Foruden om det egentlige Fiskeri indholder Lovgivningen Bestemmelser om Fangsten af Brygde, Hval og Sæl, hvilke Sødyr almindeligvis dræbes ved Skud.

Om Brygdefangsten i søndre Bergenhus Amt handler Fr. 24 Juli 1801. Dette Slags Fiskeri er frit for Enhver. Forordningen indeholder alene Forbud mod at skræmme eller forjage den Brygde, som Andre er i Begreb med at fange, samt Regler for Byttets Deling, hvor Brygden fanges ved flere Fiskeres Bistand.

Om Hvalfiskefangsten handler L. 24 Januar 1863, der afløste de gamle Regler i 5—12—1 til 13, hvilke med forskjellige Forvanskninger var tagne af de ældre Love (G. L. 149 og 150, F. L. XIV. 10, M. L. VII. 64, Chr. IV. L. 61). Regelen er nu, som før, at Enhver har Ret til at skyde Hval, undtagen paa Sildevaag eller Sildefjord i den Tid, Sildfiske foregaar. Ligeledes er nu Enhver berettiget til at bemægtige sig Hval, uden Hensyn til Størrelsen, som han finder enten i Søen eller paa Land, som ikke er i nogen Andens Eje, Statsalmenning derunder indbefattet, forsaavidt Hvalen ikke er saaret eller dræbt ved mærket Skud. Findes mærket Harpun i Hvalen, tilkommer dennes Ejer en Tredjedel af dens Værdi, og findes nogen Hval paa anden Mands Grund, har dennes Bruger og Finderen lige Ret til Hvalen. Finderen, Mærkets Ejer og Grundens Bruger tilkommer saaledes hver en Tredjedel. Hvis den, der har dræbt eller fundet en Hval, fører den til Land for der at afspække den, tilkommer Grundens Bruger i Landslod 6 pCt. af Hvalens Værdi. Det paaligger derhos Hvalens Ejer snarest muligt at afspække den og at bortføre dens Levninger, naar saadant af Hensyn til den almindelige Sundhedspleje maatte paafordres, og Afspækningen skal foregaa i Vidners Overvær, hvor det lader sig gjøre uden at udsætte sig for at tabe Byttet. Findes Harpun eller andet Aflivelsesredskab i Hvalen, skal det behørigen oplyses.

Om Sælhundefangsten handler Lovb. 5—12—14 til 16, der er taget af de ældre Love, G. L. 91, M. L. VII. 65, Chr. IV. L. 62, men aldeles forvansket. Ifølge de ældste Love var Enhver berettiget til fra Søen af, men ikke fra Land, at skyde Sæl, med mindre Sælen laa paa en dertil opdæmmet Sælgrund (á látri þvi, er stilli er til hlaðit). Skjød Nogen derimod Sælen fra Land af, tilfaldt Sælen Grundejeren, og hvo, som skjød Sæl paa anden Mands opdæmmede Sælgrund,

eller satte sit Garn i anden Mands Sælvejde, maatte derhos bøde Landnam. Chr. IV. L. hævede Forbudet mod at skyde Sæl fra Land af, og gjengav „opdæmmet“ med „fredlyst“, og denne Gjengivelse er bibeholdt i Chr. V. Lovbog. Men denne har derhos gjenoptaget Forbudet i de ældre Love mod at skyde Sæl fra Landet af, og paa dette Sted er „opdæmmet“ gjengivet med „hvor Gildre er lagt“. Den heraf opstaaede Uoverensstemmelse lader sig ikke løse paa anden Maade, end ved ganske at sætte sig ud over Forskjellen, eftersom Sælen skydes fra Søen, eller fra Land. Regelen bliver da, at Sælfangsten i begge Tilfælde er fri, forsaavidt Grundejeren ikke har fredlyst Skjæret (jfr. Trakt. $\frac{7}{18}$ Oktbr. 1751 1ste Kodicil § 12); i sidste Fald tilfalder Sælen Grundejeren. Har derimod Grundejeren tillige lagt Gildre paa Skjæret, eller hvis Nogen sætter Garn i Andens Sælvejde, skulde Angjældende, foruden at miste Fangsten, tillige bøde Landnam; men denne Straf er ophævet ved Krll. 28—13, og til i dens Sted at anvende Bøder efter Krll. 22—11 eller 12 er man neppe berettiget. At Ingen er berettiget til at opføre Gildre eller andre Fangeindretninger for Sæl paa fremmed Grund, selv om denne ikke er fredlyst, er en Selvfølge; men nogen særskilt Straf, udenfor Fangstens Forlis, synes dette dog ikke at kunne medføre, med mindre Krll. 22—6 skulde være gaaet for nær. — Denne Adgang til ved Fredlysning at forbeholde sig Eneret til Sælfangst paa sin Grund synes iøvrigt overensstemmende med de ældre Loves Tanke at burde indskrænkes til saadanne enkelte Skjær og Grunde, hvor Sælhunden stadig søger hen. — Finder Nogen en Sæl, som en Anden har dræbt (med mærket Skud), tilfalder Dyret Finderen og Vejderen, hver for det Halve.

At udvide disse Bestemmelser til andre Havdyr, f. Ex. til Hvalrosse, gaar neppe an; men Tilfældet er hos os, idetmindste for Tiden, neppe praktisk. Fangsten af disse Dyr er naturligvis fri.

Findes saadanne Sødyr døde i Søen, uden at være dræbte ved mærket Skud, tilfalder de Finderen. Findes derimod Sæl, Marsvin og andre Sødyr end Hval „oven Strandbakken“, tilfalder, hvis de findes udengjerdes, 2 Tredjeparter, og hvis de findes indengjerdes 3 Fjerdeparter Grundejeren, og Resten Finderen (5—12—17). At underslaa deslige Fund maa straffes efter Krll. 21—14.

Syttende Afsnit.

Om Rettigheders Erhvervelse.

§ 104.

De forskjellige Erhvervelsesmaader.

Under den foregaaende Fremstilling af de vigtigere tinglige Retsforhold er ogsaa Spørgsmaalet om Rettighedernes Erhvervelse jevnlig behandlet: saaledes Erhvervelsen af Frugterne af Andres Ting, den Forrykkelse i de ældre og Stiftelse af nye Ejendoms- og andre tinglige Retsforhold, som indtræder ved Sammenblandinger, ved Produktion og Bearbejdelse af fremmed Stof, ved Jords Udskiftning af Fællesskab, ved Bergværkers Anlæg, Jagt, Fiskeri m. v. I disse Tilfælde er det imidlertid ikke saa meget den derunder forekommende Erhvervelse paa den ene, og Fortabelse af Rettigheder paa den anden Side, som giver Forholdet dets meste juridiske Interesse; men denne ligger i Totaliteten af det Forhold, hvorunder Tingen befinder sig, og hvoraf den stedfindende Retserhvervelse kun er en enkelt Side. I nærværende Afsnit skal derimod behandles de Forhold, hvor selve Erhvervelsen optræder som Forholdets egentlige Resultat og som den nærmeste Gjenstand for dets retlige Bestemmelse.

Al Erhvervelse er enten selvstændig (originær) eller afledet (derivativ), eftersom den indtræder uafhængig af Tingens hidtilværende Ejendomsforhold, eller alene gjennem en Overførelse af en tidligere bestaaende Ret paa den nye Erhverver. Den originære Erhvervelse søger sin Gyldighed i sig selv; den

derivative er tillige betinget af den tidligere Rets Gyldighed, da ordentligvis Ingen kan overdrage Andre mere Ret, end han selv besidder.

I Regelen forudsætter den originære Erhvervelse, at Tingen hidtil har været, eller idetmindste ansees for at være herreløs; thi det følger af den retlige Orden, at naar en Ting engang er anerkjendt som Ejendomsret undergiven, kan ingen nye Rettigheder i samme stiftes uden ved Overførelse helt eller delvis af denne Ret paa et nyt Subjekt. Ubetinget nødvendigt er dette imidlertid ikke, da Ejendomsretten saalidt som nogen anden Ret er absolut. Hvor Staten for sig selv eller Andre kræver Tingen afstaaet uden Hensyn til Ejerens Vilje, sker dette i Kraft af en Ret, der staar over og ligger forud for Ejendomsretten, og Expropriation maa saaledes i det Hele behandles som en originær Erhvervelsesmaade, uagtet der i Formen finder en virkelig Overdragelse Sted (jfr. ovf. S. 87). — Men ogsaa udenfor saadanne Tilfælde kan Ret stiftes i Strid med en tidligere bestaaende Ret, gjennem dennes Udslettelse, uden at den bliver overført paa den nye Erhverver, (Hævd). Det tidligere Retsforhold kan da vistnok fremdeles i flere Stykker forblive klæbende ved Tingen og have Indflydelse paa dens retlige Vilkaar; men selve Erhvervelsen bliver her lige saa selvstændig hvilende paa sig selv og uafhængig af Gyldigheden af den Ret, som fortrænges, som om denne aldrig havde existeret. En Inddeling af de originære Erhvervelsesmaader i primitive og extinktive er derfor ikke alene lidet oplysende, men endog tildels vildledende, da den fremhæver et Moment, der i denne Forbindelse ikke har nogensomhelst Indflydelse paa Forholdets retlige Bedømmelse. Den tidligere Rets Ophør er nemlig Følgen af, men ikke Grunden til den nye Rets Erhvervelse.

I visse Tilfælde kan en ældre Ret bortfalde samtidig med den nye Rets Erhvervelse, uden dog at være umiddelbart grundet

i denne. Dette sker ved Erhvervelse af Frugterne af Andres Ting samt gjennem Bearbejdelse af fremmede Materialier. Begge Dele er originære Erhvervelsesmaader. Men medens Erhvervelsen har sin Grund i, at Tingen ved selve sin Tilblivelse som saadan indtræder som en Bestanddel af Besidderens Formue, er Fortabelsen af den tidligere Ret en Følge af den Forandring, som Tingen forud er undergaaet, og hvorved den i juridisk Forstand er bleven til en ny Ting. Den tidligere Ret maa altsaa betragtes som ophørt derved, at dens Gjenstand er gaaet tilgrunde, og Retten til den nye Ting som stiftet gjennem dennes Besiddelsestagelse.

De afledede Erhvervelsesmaader behandles hensigtsmæssigst i de Dele af Systemet, hvor de Handlinger, gjennem hvilke Overførelsen af Retten finder Sted, afhandles, - altsaa de frivillige (Gave, Salg, Laan, Leje, Pant) i Obligationsretten, og de tvungne (Udlæg og Affætning) i Processen. Det er nemlig disse Handlinger og Betingelserne for deres Foretagelse, der giver Anledning til de fleste Undersøgelser; selve den derigjennem erhvervede Ret falder, naar hine er afgjorte, temmelig af sig selv, da den i Regelen alene afhænger af, hvilken Ret Overdrageren havde, og i hvilken Udstrækning denne tilsigtes eller tilstedes overført paa den nye Erhverver. Og de legale Indskrænkninger i sidste Henseende behandles ogsaa bekvemmere i Forbindelse med Handlingens Betingelser end med dens Resultat.

Vi beskjæftiger os her altsaa alene med de originære Erhvervelser, hvor det udelukkende er Tingens eget Forhold, der begrunder Stiftelsen af Ret i samme, og af disse vil vi særskilt omhandle Tilvæxt, Bemægtigelse og Hævd.

I. Tilvæxt.

§ 105.

Naturlig Tilvæxt. Opskyl. Forandring af Elveløb.

Det er en ligefrem Følge af den tinglige Rets Væsen, som umiddelbart sluttende sig til Tingen i den Stand, hvori den til enhver Tid befinder sig, at den tillige maa omfatte alle de Forøgelser saavel i Omfang som i Værdi, som Tingen efterhaanden modtager, aldenstund det fremdeles forbliver den samme Ting. Hvad enten disse Forøgelser alene skyldes Tingens egen organiske Frembringelsesevne, - saasom naar en Ager eller Eng frembringer Grøde, hvor Dyr eller Planter voxer eller giver Frugter, som endnu er forbundne med Modertingen, - eller de er en Følge af andre naturlige Forandringer ved Tingen, saasom hvor en fast Ejendom enten ved at Vandet træder tilbage eller ved sukcessive Opskyl (alluvio) udvides, eller naar en Elv forandrer sit Løb eller der opstaar Øer i Vandet, - gjør i denne Henseende ingen Forskjel, da i alle Tilfælde Tingen selv, - Dyret, Planten, Grundstykket, - forbliver det selvsamme. Det er derfor ogsaa kun ganske uegentlig, man kan kalde dette en Erhvervelse i tinglig Forstand, da det nye Tilkomne her ikke optræder som en særskilt **Ting**, men alene som en Tilvæxt til den oprindelige Tings **Værdi**, der i juridisk Betydning ganske maa stilles ved Siden af den Forøgelse, der alene er en Følge af forandrede Konjunkturer. At Forøgelsen i de her berørte Tilfælde tildels er opnaaet gjennem Anvendelse af Andres Ting, saasom hvor Nogen har nedlagt fremmed Gjødning eller saaet fremmed Sæd i sin Jord, hvor Nogens Føl er opfødt af en Anden til voxen Hest o. desl., - kan saaledes ikke i og for sig give denne Anden nogen Ret til Tingen; 5—8—13 forudsætter ogsaa, at den Kalv, hvormed Koen gaar drægtig, tilhører Koens Ejer, om den end er avlet med en fremmed Tyr. Hvorvidt den, gjennem hvis Virksomhed

en Andens Ting saaledes har vundet en Tilvæxt i Værdi, herfor kan kræve nogen Erstatning, er ovenfor berørt (se S. 63—66 og 128), og vedkommer ikke Ejendomsforholdet.

De her udviklede Grundsætninger er ogsaa udtalte i Lovb. 5—11—5 (der er taget af de ældre Love, G. L. 85, F. L. XIII. 9, M. L. VII. 48 Chr. IV. L. 44) for det Tilfælde, at Elv eller Aa forandrer sit Løb, eller der opstaar Øer i Vandet. Regelen er, at saadan Forandring, den være nu en Forbedring eller Forringelse, ikke skal have nogen Indflydelse paa Ejendomsretten til Territoriet; thi Bunden under Vandet tilhører Grundejeren paa samme Maade som det tørre Land, og Territoriets Grænser bliver de samme, hvad enten det er bedækket med Vand eller ikke. Disse Grænser bestemmer Loven, hvor Vandet forlader en Grund, som den hidtil har bedækket, til „midt i Aaen, der den randt ret af gammel Tid" (Midtstrømslinjen). Grænsen mellem de modstødende Ejendomme skal altsaa ikke drages midt efter den dem adskillende Elvs Overflade, men efter dennes egentlige Dyb eller Rende. Hvor altsaa Stranden paa den ene Bred er flad og paa den anden brat, vil Midtstrømslinjen falde nærmere denne end hin. Heller ikke skal Forandringer, som maatte foregaa med Elvelejets Form, have nogen Indflydelse paa Grænsens Bestemmelse: denne skal altid forblive den gamle Midtstrømslinje. Hvad der ligger paa den ene eller anden Side af denne, tilhører hver af de modstødende Grundejere, hvad enten Elven ganske eller tildels forlader sit Leje, eller der danner sig Øer i den, og det Samme maa gjælde, hvor dens Leje forandres ved Til- eller Frafkylning paa Stranden. — Det forstaar sig imidlertid af sig selv, at den rette oprindelige Grænse mangen Gang vil være umulig at udfinde, og Bevisbyrden maa da efter Sagens Natur paahvile den, som paastaar en mere udstrakt Ret over Territoriet, end hvad der til enhver Tid udvortes fremstiller sig som hans: Hvor derfor den oprindelige

Midtstrømslinje ikke lader sig paavise, maa den nuværende Midtstrømslinje lægges til Grund; og hvor heller ikke denne lader sig bestemme, f. Ex. hvor der er flere Render i Elven, maa Grænsen opdrages midtefter Vandets synbare Overflade, hvorved man dog altid maa vælge et Tidspunkt, da Vandstanden er saa lav, altsaa det omtvistelige Feldt saa lidet, som muligt. Ved sukcessive Tilskylninger kan imidlertid selv dette blive vanskeligt nok, da Spørgsmaalet ikke lettelig vil opstaa før efter, at disse paa en af Siderne allerede har antaget en mærkelig Udstrækning, og det praktiske Resultat vil her vistnok som oftest blive, at man tillægger enhver Ejer alt det, som hænger fast ved hans Strand, og ved mellemliggende Vand er skilt fra den lige over for liggende. Om at opsøge nogen Midtstrømslinje vil der saaledes neppe blive Tale udenfor det i 5—11—5 udtrykkelig omhandlede Tilfælde, at Elven forlader sit Løb, eller der opstaar Øer i samme. — For Laxefiskeriernes Vedkommende giver L. 28 April 1866 § 2 særegne Regler angaaende Midtstrømslinjens Bestemmelse; men disse, hvorefter Grænsen endog skal kunne forandres, eftersom Forandring i Elveløbet indtræder, kan aabenbar ikke udvides til andre Forhold. — Med Hensyn til den Udstrækning, hvori de tilgrænsende Ejendomme skal tage Del i de indvundne Strækninger, er det for det Første klart, at ikke deres Matrikulskyld, men alene Strandbreddernes Udstrækning, kan lægges til Grund. Men forsaavidt Midtstrømslinjen efter det Anførte ikke falder parallel med Stranden, kan det være tvivlsomt, hvorvidt Grænselinjerne skal drages lodret paa denne eller paa hin; det Første synes at være det naturligste, da det er det paa begge Sider af Midtstrømslinjen liggende Territorium, som skal deles. At fortsætte Grænselinjerne mellem de sammenstødende Ejendomme i samme Retning som paa Land ud over Vandet, indtil de træffer Midtstrømslinjen, vilde aldeles ingen Rimelighed have, jfr. Høistretsd. 24 Septbr. 1856 (Retst. S. 682 fgg.).

De selvsamme Grundsætninger kommer ogsaa ifølge 5—11—5 til Anvendelse med Hensyn til Elv eller Aa, som bryder ind paa Nogens Jord: den ejer Aaen, „som Jorden aatte, der den brød": den samme Grænse, som hidtil har gjældt for Grundstykkerne paa Land, skal fremdeles blive gjældende, efter at Grunden er bleven bedækket med Vand. Om at opsøge nogen Midtstrømslinje bliver der saaledes her ikke Tale, medmindre de oprindelige Grænser i Tidens Løb skulde gaa tabte.

Hvad her er sagt om Ejendomsrettens uforandrede Vedbliven uafhængig af de Forandringer, som foregaar ved dens Gjenstand, gjælder naturligvis ogsaa alle øvrige tinglige Rettigheder. Panthavere, Odelsberettigede, Servituthavere m. v. har samme Ret over Tilvæxten som over den oprindelige Ting.

§ 106.

Fortsættelse. Adgangen til at lede Vandet tilbage i dets gamle Løb, Forbygnings- og Indbæmningsarbejder. Avulsion, Jordskred.

Det er indlysende, at de Erhvervelser, som bevirkes ved de i 5—11—5 omhandlede Naturbegivenheder, ofte vil være negative, og endog oftere medføre Forringelse end Forbedring af Grunden. Der opstaar følgelig det Spørgsmaal, om den Ejer, som lider Skade derved, at Elven tager et forandret Løb, er berettiget til at omgjøre det saaledes indtraadte Forhold og lede Vandet tilbage i dets gamle Leje*. Efter nogen almindelig Regel lader dette Spørgsmaal sig ikke besvare. Ubetinget erklære ham berettiget til at gjenoprette det tidligere Forhold kan man ikke; thi umiddelbart vil deslige Begivenheder vel altid mere eller mindre have medført Skade for begge Parter, og Loven synes at have forudsat, at Enhver herfor skal erholde noget Vederlag i de Fordele, som den nye Tingenes Orden til Slutning vil

*) Jfr. Platou, Om Besiddelse S. 263 fgg.

medføre. Paa den anden Side kan man visnok heller ikke af Lovstedets Udtryk „ejer" udlede, at det er dens Mening, at nogen Ejendomserhvervelse umiddelbart ved Begivenheden skal indtræde, men alene at fastsætte Ejendomsforholdet under Forudsætning af, at den nye Tingenes Tilstand forbliver den endelige, uden at udtale sig om, hvorvidt den ogsaa nødvendigvis skal blive dette. Sagens egen Natur synes her at tale afgjørende for, at det ikke kan være den Skadelidende forment at ophæve de Virkninger, som den indtrufne Ulykke har medført for ham, uden Hensyn til at ogsaa Andre har lidt Skade ved den samme Begivenhed, naar han blot ikke fører disse Virkninger over paa Andre. Det er ogsaa kun „det sædvanlige Løb, som Vandet har haft fra Alders Tid", hvilket 5—11—7 forbyder at forandre, og 5—11—8 og 10 siger udtrykkelig, at Vandet skal ledes tilbage igjen, hvor Nogen forsætlig har ledet det ud af sit rette Løb; men i Forhold til enhver Skadelidende er Begivenheden lige hændelig, og maa være samme Retsregler underkastet, hvad enten den er Følge af en Naturbegivenhed, eller af en Persons frie Handling. Man synes derfor at maatte antage, at, hvor det Indtrufne kan omgjøres strax, inden det nye Forhold har faaet Tid til at befæste sig, og inden Vandet har dannet sig et virkelig nyt og stadigt Leje, kan de øvrige Ejere ikke modsætte sig dette, forudsat, at Omgjørelsen kan foretages uden at træde deres Territorium for nær. — At aldrig den, som selv forsætlig eller uagtsomt har bevirket Elvebruddet, og som saaledes i ethvert Fald bliver erstatningspligtig, er berettiget til mod de Øvriges Protest at forlange at lede Vandet tilbage, ligesaalidt som han fra sin Side kan modsætte sig dets Tilbageledning, er ligefrem.

Hvorvidt og i hvilken Udstrækning det er en Ejer tilladt ved forebyggende Foranstaltninger, saasom Pæleværk, Dæmninger o. desl. at beskytte sin Grund mod Vandets Ødelæggelser, uanseet at dette kan bevirke, at Skaden overføres paa Naboer

eller Gjenboer, - vil ganske afhænge af, om Vandets sædvanlige Løb eller Masse derved forandres eller ikke. I første Fald er det udtrykkelig forbudt i 5—11—7 og 8; i andet Fald har han ligefrem Hjemmel dertil i sin Ejendomsret. At opføre fremspringende Dæmninger eller at inddæmme Dele af Flodlejet og saaledes sammentrænge Vandmassen, saavelsom at udvide Flodlejet ved Udgravninger, er følgelig ulovligt, ikke mindre naar det sker for at afværge Skade paa Grunden, end naar det sker for at indvinde mere Land. Derimod kan Ingen forbydes f. Ex. ved en Stenbeklædning o. desl., der ikke rager op over Overfladen, at beskytte sin Strand, selv om derved bevirkes, at denne, der tidligere har brudt Bølgernes Magt, nu taber denne Egenskab, saa at Vandet kommer til at skjære ind paa den nedenfor liggende. Ligeledes er det ulovligt ved Dæmninger o. desl. at forhindre saadanne Oversvømmelser, som regelmæssigen indtræder til visse Tider, naar Vandet i Flomtiden derved føres over paa den Andens Grund; hvorimod saadanne Dæmninger er lovlige, hvor de kun anbringes til Forebyggelse af tilfældig Oversvømmelse. — Ifølge L. 31 Maj 1848 kan imidlertid alle deslige Foranstaltninger iværksættes saavel i Hensigt at indvinde eller forbedre som at afværge Skade paa Jorden, naar Kongen dertil meddeler Tilladelse; men i saa Fald skal der gives fuld Erstatning for den Skade, som Foretagendet maatte medføre for Andre.

Hvor nogen Strand begrændses af Havet eller af større Indsøer, maa vistnok Grundsætningerne i sig selv være de samme, som hvor den begrænses af Elv eller Aa. Men her vil der dog ikke let kunne opstaa Kollisioner med Gjenboer, men alene med Naboer. I Regelen vil Grundejeren derfor her have Adgang til saavel ved Inddæmning udenfor Kysterne at udvide sit Land, som ved allehaande Forbygningsarbejder at beskytte sin Grund, forsaavidt ikke Havnelovgivningen derfor er

til Hinder (jfr. Havnel. 24 Juli 1827 § 16). Selv om saadant maatte bevirke Opgrundning for Naboens Strand, synes det ikke at kunne forbydes, aldenstund Vandets Løb ikke derved kan siges at forandres. — Med Hensyn til Ejendomsretten til Øer, som maatte opstaa i Havet, maa der sees hen til, hvor langt Stranden kan siges at fortsætte sig under Vandet; thi kun saa langt strækker sig Grundejerens Ret. Hvad der ligger længer ude i Dybet, bliver naturligvis ingen Tilvæxt til Nogens Grund, men herreløst Territorium, og maa følgelig, hvis det falder inden Rigets Søterritorium (Reskr. 22 Febr. 1812), tilhøre Staten og blive Almenning, og hvis det ligger i aabenbare Sø udenfor alle Land, maa det være Gjenstand for den første Opdagers frie Bemægtigelse og blive en Koloni af den Stat, hvis Borger denne er.

Ganske forskjelligt fra de her behandlede Tilfælde er det, hvor et helt Stykke af den ene Ejers Jord kan paavises at være løsrevet og ført hen til en andens (avulsio), eller hvor den Enes Jord er styrtet ud over den Andens Marker, hvilke Tilfælde ikke er indbefattede under 5—11—5*, der alene handler om Elvelejets Forandring. At den Jord, som i det ene eller andet Tilfælde organisk forbinder sig med Grunden, absorberes af denne og tilfalder dens Ejer, synes klart; thi Jord, der sammenblandes med Grunden, maa betragtes som undergaaet som særskilt Ting. Men paa den anden Side kan man heller ikke negte Jordens Ejer at hente tilbage af sin Jord saa meget, som han kan paavise og naa, uden at opgrave den Andens Grund, forsaavidt han gjør det betimeligt, inden det Hele saaledes har forbundet sig med Grunden, at en Sammensmeltning kan siges at have fundet Sted. Grundejeren kan imidlertid ikke derved

---

*) Jfr. Ørsteds Haandbog IV. S. 281 og Grams Tingsret S. 204—5, som dog aabenbar hviler paa en Misforstaaelse.

forhindres i sin Ejendoms Benyttelse eller Dyrkning, om end den Andens Jord derved bliver nedpløjet og sammenmænget saaledes, at den ikke kan faaes tilbage. — For det sjeldne Tilfælde, at den Grund, til hvilken den Andens Jord saaledes var bleven ført, derved maatte kunne paavises at have vundet en bestemt Værdiforøgelse, vilde man muligens tilkjende Jordens Ejer et Vederlag for denne hos Grundejeren (jfr. ovf. S. 119); men i Almindelighed vil deslige Begivenheder medføre Tab for begge Parter. At behandle Tilfældet efter Reglerne for Sammenblandinger og saaledes dele de sammenmængede Jordarter mellem begge Ejere, vilde klarligen ikke være rigtigt, da den Grundejeren tilhørende Jord er en Bestanddel af den faste Ejendom, og altsaa intet saadant Ligelighedsforhold, som ved Blandinger af løse Gjenstande, finder Sted.

I ethvert Fald er det kun den ved Begivenheden løsrevne Jord, som ved sin Forbindelse med en Andens Grund absorberes af denne. Heterogene Gjenstande derimod, saasom Bygninger, Gjærder, Træer eller Buske, der maatte have fulgt med den løsrevne Jord, maa Ejeren altid kunne kræve tilbage, hvis det kan ske uden at beskadige den Andens Grund, thi nogen Amalgamation med Grunden er her umulig. — Ogsaa ved de sukcessive Alluvioner maa det Tilskyllede, for at kunne betragtes som en Tilvæxt til Grunden, idetmindste til en vis Grad være ensartet med denne. Det behøver vistnok ikke at bestaa netop af de samme Jordarter; men saadanne Ting som Guld, Rav, Træstykker, for ej at tale om Kunstgjenstande, der maatte opskylles, kan ikke henføres dertil, men vilde, hvor ikke Reglerne for Vrag eller Hittegods kom til Anvendelse, blive Gjenstand for fri Bemægtigelse.

At det ved sukcessiv Alluvion skulde staa i Nogens Magt at bevise, at det til en Andens Grund opskyllede Jordsmon var kommet fra ham, er neppe stort mere end tænkeligt. Skulde det

indtræffe, kunde man neppe negte ham at hente tilbage igjen saa Meget, han kunde naa, uden at beskadige den Andens Grund. Thi man har ingen Hjemmel til at erklære Nogens Ejendom tabt, saalænge han fremdeles kan paavise den som saadan.

II. Bemægtigelse.

§ 107.

Herreløst Gods i Almindelighed. Derelinkveret Gods. Drivtømmer.

Ting, som ikke er i Nogens Eje, maa Enhver frit kunne tage og beholde. Bemægtigelse er, som før bemærket, den Erhvervelse, hvorved al Ejendom oprindeligvis er stiftet, og hvoraf al sednere Ret er udsprungen. At Besiddelsestagelse stifter Ejendom, forsaavidt ingen tidligere Ret staar ivejen, er alene en Anvendelse af den Grundsætning, at ethvert faktisk Forhold agtes som retligt, naar ikke Nogens bedre Ret paavises (res nullius jure naturali cedit occupanti). — Hvad enten Tingen tidligere har været Ejendom undergivet eller ikke, gjør forsaavidt Intet til Sagen, naar det kun erkjendes, at der ikke længere existerer Nogen, der er berettiget til samme.

Fra den Sætning, at herreløst Gods tilfalder den, som i Hensigt at gjøre det til sit, sætter sig i Besiddelse af samme, er der imidlertid gjort væsenlige Undtagelser:

a) Det er en almindelig statsretlig Sætning, at alt *fast Gods*, som ingen Anden ejer, hører *Staten* til (Almenning). Territorialhøjheden indbefatter ogsaa Ejendomsret, hvor ikke en allerede tilværende privat Ejendomsret træder ivejen. Sætningen: res nullius cedit occupanti gjælder altsaa kun Løsøre.

b) Lovgivningen har i visse Tilfælde udtrykkelig tillagt visse Personer *Eneret* til at bemægtige sig visse herreløse Ting (res jacentes), saaledes Lovgivningen om Jagt, Fiskeri m. v.

c) Endelig har Lovgivningen i visse Tilfælde forbeholdt

Staten eller vedkommende Grundejer en Anpart af visse Fund, f. Ex. af jordgravet Gods, døde Dyr m. v.

Der kunde imidlertid ogsaa tvistes om Gyldigheden af selve den i Spidsen stillede Regel, der intetsteds positivt er udtalt af vor Lovgivning. Man kunde paastaa, at den Regel, at Bemægtigelse af herreløse Ting stifter Ejendom, ikke længer kan gjælde, efter at Ejendomsforholdene i Staten engang er blevne regulerede, og at det da er naturligere at antage, at Staten selv, som Repræsentant for det hele Menneskesamfund, maa være indtraadt i den Ret til at okkupere de herreløse Ting, som tidligere stod hver Enkelt aaben. Tingenes Bestemmelse, kunde man sige, er at tjene Menneskene overhovedet, ikke det enkelte Individ udelukkende, som tilfældigvis har sat sig i Besiddelse af samme; idet nu Staten træder til og ved sin Anerkjendelse giver den privatretlige Ejendom dens Tilværelse, gaar vistnok den i dette Øjeblik existerende Besiddelse over til Ejendom; men heraf følger ikke, at ogsaa for Fremtiden Ejendom kan stiftes paa samme Maade. Naturligere kunde det derfor synes at søge det oven opstillede Princip om Alles oprindelige lige Ret til Tingene i Udenverden fyldestgjort derigjennem, at alle de Ting, som ikke tilhører nogen Enkelt, tilkjendes Staten selv, hvorved de netop vil komme hele Samfundet tilgode. — Men uagtet denne Betragtning unegtelig har ledet til, at Staten i de vigtigste Tilfælde udtrykkelig har tilegnet sig en væsenlig Andel i herreløse Ting, vilde den dog som Grundlag for en almindelig Regel savne enhver Hjemmel saavel i Sagens Natur som i den positive Lovgivning. Thi den hviler i sig selv paa den skjæve Opfatning af Privatejendoms Udspring af en Indrømmelse fra Statens Side; istedetfor at den er ligefrem grundet i Nødvendigheden for Mennesket, som et frit og fornuftigt Væsen, af at have et sikret Feldt for sin Virken og selvstændige Optræden, og saaledes alene tiltrænger Statens Anerkjendelse, for at

bestaa. Og i vor positive Lovgivning er det eneste Tilfælde, hvori herreløst Gods er tillagt Staten (den nu ophævede 5—12—1 jfr. 8, se og 4—4—4 og D. L. 5—9—3), saa specielt, at ingen bindende Analogi deraf lader sig udlede, saa meget mindre, som Lovgivningen i andre lignende Tilfælde ganske har ignoreret Staten (se 5—10—4 og 5—12—17). — Mere kunde det fra Lovgivningens Side synes at have for sig, at anse Grundeejeren, eller Ejeren af den Ting, hvori den herreløse Gjenstand findes, eller med hvilken den er traadt i Forbindelse, om den end ikke er at anse for en Tilvæxt til samme, for eo ipso at have erhvervet denne, da de fleste Lovsteder, som behandler deslige Forhold, udtrykkelig har tillagt Grundejeren en Andel (f. Ex. 5—10—4, 5—12—4 og 17, 5—9—3 fgg.). Men dette vilde være en vilkaarlig og urigtig Anvendelse af Besiddelsesbegrebet, hvortil udfordres mere end at Tingen faktisk befinder sig inden Nogens Omraade, nemlig Bevidsthed om Forholdet og Vilje til at benytte sig deraf; hvorimod der under vor Forudsætning blot finder en Detention Sted. De anførte Lovsteder maa følgelig opfattes som Undtagelser fra, og ikke som Anvendelser af en almindelig Regel. — Hvis man altsaa maa erkjende, at herreløse Ting i Almindelighed hverken kan tilfalde Staten eller Grundejeren helt, kan der saa meget mindre være Spørgsmaal om at tillægge dem nogen Anpart deraf; thi dels vilde dette være vilkaarligt, dels vilde man savne enhver Regel for Delingen, da de positive Bestemmelser, som man her maatte ville benytte som Analogier, opstiller indbyrdes forskjellige Normer. Der bliver saaledes intet Andet tilbage end at tillægge Okkupanten den herreløse Ting helt og holdent, hvor ikke Lovgivningen udtrykkelig har bestemt noget Andet.

Dette er imidlertid stet i de fleste Tilfælde af praktisk Betydning. Med Hensyn til saadanne Ting, som aldrig tilforn har været Ejendomsret undergivne, indeholder Lovgivningen

positive Forskrifter om Jagt og Fiskeri, samt om Fund af døde Land- og Sødyr. Hovedregelen vil saaledes her alene faa Anvendelse paa saadanne Naturgjenstande som nedfaldne Meteorstene, opskyllet Rav o. desl., der ikke kan betragtes som Tilvæxt til Grunden, og derfor frit maa kunne tages af Enhver. — Med Hensyn til Ting, som engang har været Ejendomsret undergivne, men senere maa antages at være blevne herreløse, foreskriver Loven selv, hvorledes der skal forholdes med jordgravet Gods. Med Hensyn til Oldtidslevninger, som ikke er jordfundne, men f. Ex. findes henliggende løst paa Marken, i gamle Huse, Møbler o. desl., har den derimod ikke udtrykkelig udtalt sig; men det synes idetmindste meget tvivlsomt, hvorvidt Finderen er berettiget til paa egen Haand at statuere, at den tidligere Ejendomsret til Tingen skal ansees som bortfalden. Loven synes, ved under en fælles Rubrik (5—9) at have behandlet Fund af Ting, som engang har været Ejendom undergivne, aabenbart at have forudsat, at enhver saadan Ting, som ikke kan ansees for jordgravet Gods, skal betragtes og behandles som Hittegods, altsaa ikke agtes som herreløs, forinden Ejerens mulige Ret efter den bestemte Præskriptionstids Forløb er udslettet. Under denne Forudsætning faar Hovedregelen saaledes alene Anvendelse paa saadanne Løsøregjenstande, som Ejeren har derelinkveret.

I ethvert Fald er det en Selvfølge, at man ikke, selv om man frit kan bemægtige sig, hvad man finder, er berettiget til i saadan Hensigt at opgrave Andres Jord, sønderbryde deres Møbler, trænge ind i deres Huse o. s. v., jfr. 5—9—7 og Krll. 22—6 og 8.

En Ting, som ved Aarhundreders Praxis er anseet som Gjenstand for fri Bemægtigelse, uagtet det strengt taget baade har været og er virkelig Ejendomsret undergivet, er det saakaldte Drivtømmer eller Rækved i det nordlige Norge, jfr. Reskr. 10 Febr. 1747 og Høstretsd. 30 Maj 1854 (Retst. S. 412).

Bergværkslovgivningen er i sig selv ingen Anvendelse af denne Lære, da Ertserne er virkelig integrerende Bestanddele af selve Grunden, men som ved udtrykkelig Lov er undtagne fra Grundejendomsretten og gjorte til Gjenstand for fri Bemægtigelse under Jagttagelse af visse foreskrevne Betingelser.

Derimod kommer den Sætning, at Bemægtigelse af herreløst Gods i sig selv stifter Ejendom, til Anvendelse ogsaa i nogle af de ved Lovgivningen udtrykkelig fra Regelen undtagne Tilfælde, forsaavidt Okkupanten ogsaa her undertiden tilkjendes Ejendomsretten over den tagne Ting, uagtet selve Okkupationen var ulovlig. Dette er Tilfældet ved ulovlig Jagt og Fiskeri. Da Lovgivningen nemlig her kun undtagelsesvis har anordnet Konfiskation til Fordel for den forurettede Grundejer (L. 22 Juni 1863 § 10 jfr. Krll. 22—8), og man ingenlunde er berettiget til at anse det ulovlig fangne eller fældede Dyr som noget, der er Grundejeren urettelig frataget, kan man udenfor de udtrykkelig lovbestemte Tilfælde ikke negte Jægeren eller Fiskeren Ejendomsretten selv til den ulovlige Fangst. Og den Erstatning, som maatte blive Grundejeren at tillægge for den ved Jagten eller Fiskeriet tilføjede Skade, vil ingenlunde være identisk med de fangede Dyrs Værdi, da det i ethvert Fald er høist uvist, om dette, hvis det ikke var ulovlig fanget, nogensinde vilde være kommet den Berettigede tilgode, og altsaa Jagten eller Fiskeriet ingenlunde kan betragtes som nogen direkte Formuesformindskelse. Ved ulovlig Bemægtigelse af døde Dyr og jordgravet Gods gjælder derimod det Modsatte, da disse Ting forbliver paa sin Plads, og følgelig deres ulovlige Borttagelse er et umiddelbart Indgreb i den dertil Berettigedes Formue, selv om han endnu ikke havde nogen Kundskab om Tingens Tilværelse.

§ 108.

Fund. a) Hittegods.

Idet vi nu gaar over til at omhandle de Bemægtigelser, hvorom Lovgivningen indeholder særegne Forskrifter, bemærkes foreløbig, at det Offentliges Ret til fast Gods, som ikke er i privat Eje, er behandlet tidligere, forsaavidt det ikke hører til den offentlige Ret. Det samme gjælder om Jagt og Fiskeri, da disse Materier mere henhører til Læren om de forskjellige Tings retlige Vilkaar i Almindelighed end til Erhvervelsesmaaderne i Særdeleshed. De Tilfælde, vi saaledes beholder tilbage, bliver altsaa saadanne, hvor Tingen tidligere har været Ejendom undergiven, uden at denne Ret af Ejeren selv forsætlig er opgiven.

Saalænge der er nogen Grund til at antage, at Ejerens Ret fremdeles bestaar, kan den Omstændighed, at Tingen er bleven besiddelsesløs, ikke i og for sig medføre, at Bemægtigelse af den stifter Ejendom, men alene at Finderen bliver berettiget til at tage den i sin Varetægt og, efter Omstændighederne, erholder en Del af dens Udbytte. — Lovb. 5—9—1 og 2 bestemte alene, at hvor Nogen havde hittet Noget, skulde han oplyse Fundet, og den, som lyste derefter, skulde sige Kjendetegn derpaa. Ved Hittegods i egentlig Forstand betegnes altsaa besiddelsesløst Gods, som fremdeles maa antages at have en Ejer. Hvorvidt Ejeren havde Kundskab om, hvor Tingen befandt sig, eller om han i Virkeligheden har tabt den, er ligegyldigt; det udfordres alene, at den skal være besiddelsesløs, hvilket afhænger af samtlige de ydre Omstændigheder, hvorunder den forefindes (jfr. ovf. S. 43—44 og 57—58). Heller ikke ophører Tingen at være Hittegods derved, at Finderen har Kundskab om, hvem Ejeren er (jfr. Hstretsd. 30 Jan. 1849, Retst. S. 171, 11 Jan. og 21 Aug. 1855, Retst. S. 221 og 649 fgg., samt 21 Oktbr. 1856, Retst. S. 782); derimod vil denne Omstændighed naturligvis faa sin Indflydelse paa Om-

gangsmaaden. — At ogsaa Penge bliver at behandle som Hittegods, uagtet strengt taget enhver Besidder af disse eo ipso betragtes som Ejer, og disse følgelig aldrig skulde kunne tages i Besiddelse af Nogen i en Andens Navn, er forhen bemærket.

Meningen i 5—9—1 var udentvivl ligesom i dens Kilde, J. L. I. 112, jfr. G. L. 144, M. L. IX. 12, Chr. IV. L. 13, at Finderen, naar han havde tilbørlig oplyst sit Fund, var berettiget til at bruge og beholde Tingen, indtil Ejeren meldte sig, i hvilken Henseende imidlertid ingen Præskriptionstid var fastsat. Noget udtrykkeligt Krav paa Finderløn giver Loven ham ikke; hvorimod det er en Selvfølge, at han maatte være berettiget til Erstatning for de Udgifter, som Tingens Bevaring har medført, og hans Ansvar overhovedet bedømmes efter Reglerne for negotiorum gestio. — Ved Pl. 8 Juni 1811 og 5 Decbr. 1812, der udvider Pl. for Kjøbenhavn af 28 Septbr. 1767 til Kjøbstæderne og Landet i begge Riger, er det imidlertid bestemt, at Hittegods skal bevares paa Politikammeret og derfra oplyses, og at Ejeren, naar han indfinder sig og fra Politikammeret erholder udleveret det Fundne, skal betale en liden Ducør i Finderløn efter Politimesterens Bestemmelse, foruden Omkostningerne ved Bekjendtgjørelsen; hvorimod, hvis ingen Ejer indfinder sig inden Aar og Dag, det Fundne skal sælges for Politikassens Regning, og Finderen gives en Tredjedel deraf i Finderløn. — Det følger heraf, at Politiet altid er berettiget til at fordre, at Finderen udleverer den fundne Ting til det, for at den kan blive behandlet overensstemmende med Pl. 1811 og 1812; derimod er det ikke gjort Finderen til Pligt selv at aflevere Tingen paa Politikammeret, da Plakaten ikke er rettet til ham men til Politiet, og noget Strafansvar medfører Undladelsen heraf altsaa ikke, naar Finderen blot selv behørigen oplyser Fundet (jfr. Krll. 21—15). Derimod maa Bestemmelsen i Pl. 1811 og 1812 vistnok medføre, saavel at Finderen bliver

uberettiget til at bruge Tingen, og i Overtrædelsestilfælde vil kunne blive at straffe, som om han havde underslaaet den, uanseet at han selv har oplyst den (jfr. Hstretsd. 8 Juni 1858, Retst. S. 494 fgg.), som at hans Ansvar for Tingen, i Tilfælde at den maatte forkomme eller forringes, i det Hele maa bedømmes strengere, aldenstund han uden Nødvendighed har undladt at overgive den i det Offentliges Varetægt.

Den, som finder Andenmands Ting, er naturligvis ikke forpligtet til at tage sig af den. Har han derimod engang taget den til sig, bliver han pligtig at behandle den paa lovbefalet Maade, og han kan ikke undgaa Ansvar saavel til Straf som Erstatning, om han end atter bringer Tingen tilbage paa det Sted, han fandt den, - i alle Fald naar dette ikke sker umiddelbart efter Fundet.

Hvis den fundne Ting enten aldeles ikke, eller kun med uforholdsmæssige Omkostninger lader sig opbevare, saasom Fødemidler eller levende Dyr, maa de naturligvis kunne sælges for Ejerens Regning. Men Bedømmelsen heraf kan neppe være overladt til Finderen, der i saadant Tilfælde maa være pligtig til, forsaavidt det lader sig gjøre, at overgive Tingen til Politiet, jfr. Instr. 15 April 1791 § 7 Slutn., Resol. 17 Juli 1818 og Gjerdel. 16 Maj 1860 § 31.

Hvis en Ting maatte være bleven urettelig behandlet som Hittegods, forstaar det sig, at naar Tingen efter Præskriptionstidens Udløb eller før denne Tid af det Offentlige er bleven realiseret, kan Salget ikke omstødes, og Ejerens Vindikationsret til Tingen er følgelig tabt. Ligesaa klart er det, at, om Tingen enten af Finderen eller Politiet maatte være bleven udleveret til urette Vedkommende, maa Ejeren kunne vindicere den tilbage ikke alene fra denne Modtager, der i Regelen vil være skyldig i Bedrageri, men ogsaa fra Tredjemand, da Besidderen i begge Tilfælde vil savne lovlig Hjemmel. Iøvrigt maa Politiets

Ansvar i saadanne Tilfælde bedømmes efter Reglerne for Embedshandlinger, hvoraf vil følge, at det kun vil pligte Erstatning, hvis det har gjort sig skyldigt i grov Forsømmelse, medens Finderen, der altid har det i sin Magt at overlade Afgjørelsen af Ejendomsspørgsmaalet til det Offentlige, maa behandles i Lighed med den kontraktmæssige Besidder af Andenmands Ting, jfr. Hstretsd. 21 Jan. 1836 (Retst. S. 60).

§ 109.

Fortsættelse. b) Fundet Kvæg. c) Bjergede Fiskeredskaber. d) Vrag.

Særskilt med Hensyn til hittede Heste og andet Kvæg bestemmer 5—9—8 og 9, at Finderen, hvis han ikke kjender Ejermanden, skal oplyse det i det Sogn, hvori det er fundet, og hvis Ejeren da ikke indfinder sig, kan han føre det hjem til sig; kommer Ejeren inden Aar og Dag, skal det udleverés ham mod Hitte- og Foderløn samt Erstatning for Omkostningerne. Melder Ejeren sig ikke inden Aar og Dag, tilfalder det Finderen. Dyret maa ikke føres ud af Sognet eller bruges, før det er oplyst. Disse Bestemmelser, der kun gjælder for Landet, er ikke ophævede, men stemmer iøvrigt med Pl. 1811 og 1812, alene med den Forskjel, at Finderen selv kan oplyse Fundet og beholde det Hele, hvis ikke Ejeren melder sig, samt at han er berettiget til at bruge Dyret, medens han har det i sin Varetægt. — En meget kortere Præskriptionstid, resp. 2 eller 4 Uger, bestemmer Gjerdel. 16 Maj 1860 §§ 26—33 og 38 for Bøfæ eller Fjærkræ, som ulovligen kommer ind paa Andenmands Jord og der optages af dennes Ejer eller Bruger; men her er det Betingelsen, at der tilkommer Optageren Skadeserstatning, og det er derfor ogsaa ingenlunde nødvendigt, at Dyret af sin Ejer skal være tabt. Hvis Ejeren ikke melder sig eller indløser Dyret, har Optageren imidlertid ikke Ret til udenvidere at beholde det (som tilforn efter 3—12—21); men det skal realiseres, og Overskuddet udbetales

Ejeren, eller, hvis denne ikke kjendes, behandles som Udbytte af solgt Hittegods, hvoraf altsaa Optageren, hvis Ejeren ikke melder sig, tilkommer Tredjedelen (jfr. ovf. S. 384—5).

At Finderen af bortkommet Kvæg ikke er forpligtet til selv at overtage dets Oplysning og Bevaring, men kan overgive det til Politiet til Behandling ligefrem efter Pl. 1811 og 1812, er en Selvfølge, jfr. Gjerdel. § 31.

Angaaende tabte Fiskeredskaber, som bjerges under de store Fiskerier, med tilhørende Fangst, bestemmer Fiskelovene af 24 Septbr. 1851 §§ 21 og 22, 23 Maj 1857 §§ 17 og 18, 18 Maj 1860 §§ 4 og 5 og 25 April 1863 §§ 3 og 4, at de snarest muligt, og sednest inden 48, eller ved Lofotfisket 24 Timer efter Hjemkomsten, skal anmeldes for Opsynet, hvor saadant er anordnet, og i andet Fald ved Opslag eller paa anden brugelig Maade bringes til offentlig Kundskab, under Straf som for Fordølgelse af Hittegods. I Henseende til Bjergelønnens Størrelse forholdes efter det Sædvansmæssige. Hvor Opsyn er anordnet, skal Bjergelønnen for de Redskaber, som anmeldes for og afleveres til dette, strax udbetales Bjergerne, hvorefter Opsynet tager Redskaberne i Bevaring og bringer Bjergningen til almindelig Kundskab, og efter Fiskeriets Slutning udfærdiger en Fortegnelse over samtlige bjergede og ikke afhentede Fiskeredskaber, hvilken bekjendtgjøres paa hensigtsmæssigste Maade. Melder Ejeren sig ved Vaarsildfisket inden Udgangen af næstfølgende Juli, og ved Lofotfisket inden Udgangen af næstfølgende Februar Maaned, udleveres de ham mod Betaling af Bjergeløn og øvrige Omkostninger; i modsat Fald sælges de til Fordel for Statskassen. Ved de øvrige Fiskerier, hvor offentligt Opsyn ikke er anordnet, skal Bjergeren, hvis ingen Ejer melder sig efter den første Bekjendtgjørelse, afgive Anmeldelse til vedkommende Foged eller Lensmand, og de bjergede Redskaber behandles da som almindeligt Hittegods, saa at Bjergerne følgelig, hvis Ejeren

melder sig inden Aar og Dag, erholder den sædvanlige Bjergeløn, og i modsat Fald en Tredjedel af Udbyttet.

I Henseende til Skib eller Gods, der ved Søskade kommer ud af sin Ejers Besiddelse, indeholdes Reglerne i Søfartsl. 24 Marts 1860 §§ 84 fgg., der ikke saa skarpt, som tidligere Lovb. 4—4—4 og 5, skjelner mellem skibbrudddent Gods og Vrag, eftersom „der er levende Folk hos", eller ikke. Bjergerne tilkommer nu altid kun en af Amtmanden eller af Søretten bestemt passende Bjergeløn, ved hvis Ansættelse Omstændighederne i det Hele skal tages i Betragtning. Dog bestemme § 91, c jfr. 92, at, hvis Skibet var forladt af Mandskabet, eller Skib eller Gods findes flydende paa Søen eller sunket i samme, bør Bjergelønnen bestemmes noget rundeligere, og ikke lettelig sættes lavere end en Fjerdepart, eller højere end en Halvpart af det Bjergedes Værdi. — Naar Skib eller Gods indstrander, er Grundbesidderen og andre Nærboende forpligtede til at indfinde sig paa Stedet for at hjælpe til at bjerge, og strax at anmelde det Indtrufne for Lensmanden, som, naar han kommer tilstede, har at anordne det Fornødne med Hensyn til Bjergningen og det Bjergedes Bevaring, og navnlig vidnesfast at optage en fuldstændig Fortegnelse over det Bjergede, hvilken han, tilligemed Indberetning om det Passerede, har at indsende til Fogden. Ligeledes paaligger det Enhver, som indbjerger forladt Skib eller Gods, der findes drivende paa Søen eller sunket i samme, at anmelde Fundet for Lensmanden, som igjen indberetter det til Fogden. Fogden har derefter at træffe de Foranstaltninger, som han efter Tilfældets Beskaffenhed finder hensigtsmæssige, og strax at gjøre Indberetning om Sagen til Amtmanden, der har at overtage den videre Omsorg for det Bjergede. Hvis Ejeren ikke kjendes, udfærdiger Amtmanden en Bekjendtgjørelse om de bjergede Gjenstande, der indrykkes i de offentlige Tidender. Melder Ejeren sig inden et Aar efter sidste Bekjendtgjørelse, udleveres det

Bjergede til ham, mod Betaling af Bjergeløn og øvrige Omkostninger. Melder Ingen sig inden den anførte Tid, bliver det Bjergede, hvis det ikke allerede tidligere er skeet, at bortsælge ved Auktion, og Beløbet, med Fradrag af Bjergeløn og Omkostninger, at indsætte i Norges Bank. Herfra kan det endnu af Ejeren fordres tilbage inden 5 Aar fra Bekjendtgjørelsen; men efter denne Tids Forløb tilfalder Beløbet Statskassen. — I Tilfælde af Tvist mellem Bjergerne indbyrdes om Bjergelønnens Fordeling, bliver denne at bestemme af Amtmanden. Er Bjergningen foregaaet i Søen ved Sejlskib, tilkommer dettes Rederi Halvparten af Bjergelønnen, naar et Skib er bjerget, og ellers en Tredjepart. Den øvrige Bjergeløn fordeles i dette Tilfælde mellem Besætningen i Forhold til Enhvers Hyre. Bjergelønnen hæfter paa de bjergede Gjenstande med Prioritet endog foran Mandskabets Hyre. — Iøvrigt maa angaaende denne Materie henvises til Søretten*.

Ting, som opfiskes i Ferskvand, gaar ikke ind under de her anførte Regler, men maa behandles som almindeligt Hittegods.

Undtaget fra de almindelige Bestemmelser om Hittegods er det saakaldte Krabastømmer og Bundtømmer, forsaavidt Kongen har givet Bemyndigelse til, at samme af Tømmerdirektioner, Fløndingsinteressentskaber eller Lænseejere kan anvendes til Fordel for Vasdraget eller paa anden Maade (L. 12 Juli 1848). Ved Meddelelsen af saadan Bemyndigelse ophører nemlig Tømmeret at være besiddelsesløst og ansees, i Lighed med hvad der gjælder om alt andet i Elven gaaende Tømmer, for at være i de over samme Dispositionsberettigedes Besiddelse, jfr. Hstretsd. 16 Jan. 1856 (Retst. S. 189 fgg.) og 22 Febr. 1861 (Retst. S. 272 fgg.). Bemyndigelsen skal imidlertid være betinget af, at det Fornødne med Hensyn til det omhandlede Tømmers

---

*) Se Hallagers Søret S. 251 fgg.

Bjergning og Afhændelse, samt Anvendelsen af det derfor udbragte Beløb, fastsættes ved approberede og behørig kundgjorte Reglementer, hvilke skal indeholde nøjagtige Forskrifter om den Omgangsmaade, der skal bruges, for at give dem, der maatte kunne godtgjøre sin Ejendomsret til saadan Last, passende Frist til at melde sig, for at erholde den udleveret. — I Vasdrag, hvor saadan Bemyndigelse og i Henhold hertil approberet Reglement ikke er givet, maa derimod Krabas- og Bundtømmer fremdeles blive at behandle som almindeligt Hittegods, forsaavidt det ikke nogetsteds undtagelsesvis, med Hjemmel af sædvansmæssig Ret, skulde ansees som tilhørende Bjergerne, jfr. Hstretsd. 5 April 1838 (Retst. S. 369 fgg.) og 18 April 1842 (Retst. S. 398 fgg.).

§ 110.

Fortsættelse. e) Jordgravet Gods.

Ved jordgravet Gods forstaaes saadanne jordfundne Værdigjenstande, som vel i sin Tid har været Ejendom undergivne, men hvortil det dog med Vished kan vides, at der nu ingen Ejer gives, eller at i alle Fald Ingen kan legitimere sin Ret, - altsaa nærmest Oldtidslevninger. Om de findes i Kjøbstadjord eller paa Landet, maa være ligegyldigt.

Reglerne om jordgravet Gods indeholdes i 5—9—3 til 7 jfr. Pl. 7 Aug. 1752. Finderen skal lovligen oplyse sit Fund, og dette deles da mellem ham, Kongen (Staten) og den nærmeste Odelsmand til Jorden. Gives der ingen Odelsmand til Jorden, altsaa overalt hvor Godset findes paa Kjøbstadgrund, træder dens Ejer i hans Sted. Er Odelsmanden selv Finder, tilkommer ham 2 Tredjedele og Staten en Tredjedel, men hvor en ikke-odelsberettiget Grundejer tillige er Finder, tilkommer ham kun Halvparten og Staten den anden Halvpart. Hvor Staten selv er Grundejer, og ingen Odelsmand gives, faar den naturligvis 2 Tredjeparter, se 5—9—6 om Fund i Almenning (jfr. ovf. S. 182 og 199).

Begrebet „jordgravet Gods“ falder ikke ganske sammen med det danske „Danefæ“ (dánar-fé), der i Fr. 22 Marts 1737 autentisk fortolkes som „al Skat, som Ingen kjender sig ved“, hvorved Tillægget: at det „findes nedgravet eller forborget i Jord, Skov, Mark, Hus eller andetsteds“ mere staar som en naturlig Forklaringsgrund til den Omstændighed, at Ejendomsretten til samme er gaaet i Forglemmelse, end som nogen Betingelse for den nærmest af Feudalforholdet udspringende Regel, at det hører Kongen alene til. — I den norske Ret maa derimod den Betingelse, at Godset findes i Jorden, ansees for aldeles væsenlig, hvilket fremgaar af den hele Anordning af Fordelingsmaaden. Saa strengt bør man dog ikke tage Ordet, at man fordrer, at det egentlig skal ligge nedgravet; hvorimod ogsaa saadant Gods, som findes i Stenhobe eller Bjergkløfter, under flade Stene paa Marken eller i hule Træer o. desl., vistnok bør betragtes som jordgravet. Men Gods, som findes gjemt i gamle Bygninger eller i Møbler o. desl., kan ikke uden aabenbar Vilkaarlighed henføres derunder. Saadant Gods synes da at maatte behandles som almindeligt Hittegods, da man neppe kan overlade det til Finderen paa egen Haand at opstille den Præsumtion, at ingen Ejer til Godset kan existere, og saaledes tilegne sig det. Ejeren af den Ting, hvori Godset findes, kan i ethvert Fald ikke fordre nogen Andel i samme.

Reglerne i 5—9—3 til 6 er ved Pl. 7 Aug. 1752 „til Opmuntring“, som det heder, saaledes modificerede, at den, „som finder gamle Mynter og Andet, som formedelst sin Ælde eller særdeles Beskaffenhed af nogen Rarhed kan ansees“, og indsender samme til det Offentlige, derfor skal nyde fuld Betaling. Meningen hermed er naturligvis blot, at Staten i dette Tilfælde renuncerer paa sin Ret til Fordel for Finderen, men ikke at Odelsmanden eller Grundejeren derfor skal berøves sin Tredjepart; hvorimod det bliver Finderens Sag at godtgjøre denne

hans Andel. Plakaten forudsætter vistnok, at det er Grundejeren selv, som er Finder; men dette berettiger dog ikke til at antage, at Statens Anpart, hvor de er to forskjellige Personer, skal deles mellem dem.

Det beror imidlertid paa Finderen, om han vil indsende Tingen eller ikke; i sidste Tilfælde kan det Offentlige naturligvis paastaa sin Part. Finderen maa overhovedet, som Okkupant af den herreløse Ting, betragtes som den, hvem Dispositionsretten over Tingen tilkommer, og Statens eller Grundejerens Ret gaar alene ud paa at erholde en Andel af dens Værdi. Om derfor Grundejeren skulde modsætte sig Indsendelsen, har det ingen Indflydelse, da hans Andel i ethvert Fald bliver ham ubeskaaret. Af samme Grund maa ogsaa, for det Tilfælde, at Finderen og Grundejeren begge maatte ønske at beholde Tingen, mod at udbetale de øvrige til samme Berettigede deres Anparter, Fortrinnet tilkomme den Første. At betragte Finderen, Grundejeren (eller Odelsmanden) og Staten som Samejere og løse Tvisten overensstemmende med 5—3—51, vilde være stridende med Hovedregelen om Stiftelsen af Ejendomsret til herreløst Gods. — Pl. 1752 gaar iøvrigt kjendelig nok ud fra, at deslige Fund bør indsendes til det det Offentlige; men den har dog ikke gjort dette til nogen Tvangspligt i Norge.

Omvendt er heller ikke det Offentlige forpligtet til at indløse Tingen, og hvis dette ikke sker, kan Staten strengt taget fordre sin Anpart, uagtet Finderen har gjort Alt, hvad han formaaede. Thi Plakaten gjør det til Betingelse for Finderens Ret til at erholde fuld Betaling, at Fundet ansees for at være „af nogen Rarhed", og dette maa forstaaes i Forhold til Statens Samlinger, hvilket naturligvis ingen Anden end det Offentlige selv kan bedømme. Noget Andet er det, at Klogskab og Billighed tilsiger, at det Offentlige i slige Tilfælde ikke gjør nogen Fordring paa Andel, hvad vistnok ogsaa Plakaten har tænkt sig.

Ifølge Grevernes Priv. 25 Maj 1671 § 15 Slutn. skal jordgravet Gods, som findes inden Grevskabet, Greverne selv og ingen Anden tilhøre. Dette Privilegium er kjendelig et Udtryk for Patrimonialhøjheden, og det er her en udelukkende Ret til Fundet, ikke blot Statens Anpart deraf, som er tillagt Greven; Finderen synes endog neppe at have Krav paa Finderløn. Privilegiet maa gaa foran Lovbogen, og om Pl. 1752 kan der ikke blive Spørgsmaal. Men efter L. 1 Aug. 1821 § 6 vil Privilegiet bortfalde ved den nuværende Greves Død.

Anmærkning. Odelsmandens Ret til jordgravet Gods kjendtes ikke i de ældste norske Love, men indførtes ved Magnus Lagabøters Landslov VI. 16, og synes motiveret ved den Betragtning, at Godset muligens har tilhørt en af hans Forfædre*. Den synes derfor kun lidet at passe med de sednere Tiders korte Odelshævdsterminer 10 eller engang 20 Aar. — Dette Privilegium er altsaa af en ganske anden Art, end den større Ret til funden Hval, der tilkom Odelsbaarne ifølge 5—12—1, hvilken var et rent personligt Fortrin, og saaledes tilkom Enhver, som besad en ikke præskriberet Odelsret, ligegyldigt til hvilken Ejendom, og ligegyldigt om fjernere eller nærmere Odelsberettiget. Retten efter 5—9—3 tilkommer derimod alene den nærmeste Odelsmand til den Jord, hvori Fundet er skeet. Det er forøvrigt klart, at Retten ikke er hævet ved Odelsl. 16 Juni 1821 § 32.

Straffen for at underslaa fundet Gods er bestemt i Krll. 21—14 og 15, jfr. 27—2**, hvilke Straffebestemmelser angaar alle Fund, som Finderen ikke er berettiget til udelukkende at beholde, altsaa ogsaa strandet eller mærket Hval og andre døde Sø- eller Landdyr (5—10—4, 5—12—17, L. 24 Jan. 1863). Den Skyldige taber naturligvis tillige sin Ret til Fundet, og det ikke alene som Finder, men, ved jordgravet Gods, ogsaa som

*) Jfr. G. L. 148 jfr. 144. F. L. XVI. 1. Harald Haardraades Saga Kap. 59.

**) Jfr. Schweigaards Commentar II. S. 375—81.

Grundejer eller Odelsmand (5—9—3, jfr. Hstretsd. 26 Juni 1833 og 11 Febr. 1843, Retst. S. 358 fgg.). — Er Tingen funden ved uberettiget Gravning i anden Mands Jord, er Finderen strafskyldig efter Krll. 22—6, hvorhos hans Anpart som saadan ifølge 22—8 jfr. 5—9—7 forbrydes til Fordel for den forurettede Grundbesidder; men iøvrigt forstaar det sig, at Staten og Odelsmanden ikke derved kan tabe sin Ret til Andel i det Fundne.

§ 111.

Krigsbytte.

I den ældre Krigsbrug betragtedes Fienden som retløs, og hans Ejendom følgelig som Gjenstand for fri Bemægtigelse*. Dette barbariske Princip er dog blandt alle civiliserede Stater forlængst afskaffet, og det gjælder nu som en Grundsætning, at Krig føres mellem Staterne og ikke mellem disses Undersaatter som saadanne. Imidlertid respekteres dog efter Nutidens Folkeret under visse Omstændigheder ikke Fiendens Ejendomsret, men fiendtligt Gods kan gjøres til Bytte.

At gjøre Bytte er nu aldrig tilladt Andre end dem, der hører til den væbnede Magt, herunder dog ogsaa indbefattet organiserede Partigjængere og Friskarer, hvis Optræden er autoriseret af den krigførende Stat. Alle Andre betragtes og behandles som Røvere.

Denne Sætning har allerede længe været anerkjendt for Bytte tillands; men tilsøs har det lige indtil den sidste Tid været erkjendt lovligt, at de krigførende Magter meddelte Private Autorisation til at gjøre Bytte ved Skibe, som de i dette Øjemed for egen Regning udrustede (Kapere). Men ved Parisertraktaten

---

*) Jfr. Gaii Inst. IV. 16; fr. 51 § 1 Dig. de acqvir. rer. dom. (14. 1); fr. 12 pr. Dig. de captivis (49. 15).

af 30 Marts 1856 vedtog samtlige europæiske Stormagter, at Kaperi skulde være afskaffet, og denne Bestemmelse er sednere tiltraadt af samtlige civiliserede Nationer; af Norge og Sverige ved Deklaration af 13 Juni s. A. Enhver Kaper vil følgelig nu blive at behandle som Sørøver. — Et privat Skib, som angribes af Fienden, er naturligvis berettiget til at sætte sig til Modværge (jfr. Søfartsl. 24 Marts 1860 § 69 Nr. 6 og 12); men hvis Resultatet af Kampen bliver det fiendtlige Skibs Opbringelse, betragtes Byttet som gjort for Staten.

Med Hensyn til hvad der kan gjøres til Bytte, gjælder derimod en væsentlig Forskjel mellem Bytte tillands og tilsøs. Tillands gjælder det nu som Regel, at de fredelige Borgeres Ejendom skal respekteres. Det ansees vel ikke ubetinget som stridende mod Folkeretten, men dog mod civiliseret Krigsbrug, at den Højstbefalende i exceptionelle Tilfælde, f. Ex. ved Bestormelsen af en Fæstning, kan give Tilladelse til almindelig Plyndring; og det er aldrig forekommet i de sedneste Krige. Derimod ansees den krigførende Magt berettiget til i Fiendens Land at udskrive Kontributioner til Armeens Behov, og i Tilfælde af disses Udeblivelse med Magt at tage det Fornødne. Fiendtlig Privatejendom i eget Land, maa altsaa saa meget mere respekteres, og den dansk-norske Regjerings modsatte Handlemaade i 1807 (Fr. 9 Septbr. og Befaling af 24 Decbr. 1807) maatte alene betragtes som en Repressalie. — Dernæst ansees faste Ejendomme aldrig som Gjenstand for Krigsbytte, hvad enten de tilhører det Offentlige eller Private. Den indtrængte Fiende er vistnok berettiget til at sætte sig i Besiddelse af al Statsejendom paa det besatte Gebet, og at hæve alle Indtægter deraf i Lighed med de andre offentlige Indkomster; men Ejendomsret derover erhverves først ved den endelige Fredsslutning, og enhver i Mellemtiden foretagen Afhændelse er uhjemlet. — Derimod ansees Løsøregjenstande, der tilhører den fiendtlige

Stat, som godt Bytte, navnlig Krigskassen og alt Krigsmateriel; dog ansees det ikke tilladeligt at gjøre Kirkernes, Skolernes og velgjørende Indretningers Ejendele til Bytte. Endelig er det tilladt at fratage den overvundne Fiende hans Hest og Vaaben; derimod ikke de Penge og Kostbarheder, han maatte bære hos sig, med mindre han er dræbt, i hvilket Tilfælde Sejerherren ansees berettiget til heller selv at tage det, end at det skulde blive liggende paa Valpladsen.

Tilsøs er derimod alt fiendtligt Gods, privat som offentligt, under fiendtligt Flag frit Bytte; herfra undtages alene Fiskerbaade og udentvivl ogsaa skibbrudent Gods. Søkrigens Øjemed er nemlig tillige indirekte at svække Fienden ved at ødelægge hans Handel. — Derimod er det ved Parisertraktaten af 30 Marts 1856 jfr. Dekl. 13 Juni s. A. erkjendt, at neutralt Flag beskytter fiendtligt Gods, og at neutralt Gods under fiendtligt Flag ikke maa beslaglægges, - alt med Undtagelse af Krigskontrabande. — Naar et Krigsskib gjør Landgang, bliver naturligvis Reglerne om Bytte tillands anvendelige (Anordn. 10 Marts 1813 § 1 Slutn.).

Kun saadant Bytte, som umiddelbart fratages den overvundne eller fældede Fiende, er den enkelte Erobrer berettiget til udenvidere at tilegne sig og beholde. Alt andet Bytte, altsaa erobret Krigskasse og Krigsmateriel saavelsom Skib eller Gods paa Søen, ansees altid som gjort i Statens Navn, men fordeles af denne efter visse Regler mellem Krigerne. De betydeligere Gjenstande, saasom Faner, Kanoner, Munition, Krigsskibe m. v., forbeholdes altid Staten selv, almindeligvis dog mod en billig Godtgjørelse til Erobrerne.

Ejendomsretten til Krigsbytte ansees stiftet, saasnart en definitiv Besiddelsestagelse har fundet Sted, hvilket efter almindelig Vedtægt antages at være skeet, naar det har været 24 Timer i Erobrerens Besiddelse. Dette gjælder saavel om Bytte tilsøs

som tillands (jfr. 4—7—6, Kr. Ar. Br. 9 Marts 1683 § 134). Men derhos ansees det ved Bytte, som gjøres tilsøs, nødvendigt, at Erobringens Retmæssighed stadfæstes ved en formelig Dom af de i saadant Øjemed organiserede Priseretter, der hos os forhen stod under Appel til Overadmiralitetsretten, men efter Resol. 18 Septbr. 1815 til Højesteret. Prisedomme affiges i den erobrende Stat og respekteres baade af Ven og af Fiende. Tillands er Prisedom ikke nødvendig. — Konsekvensen af disse Grundsætninger skulde ligefrem være, at, hvor nogen af Vore tilbageerobrer saadant Gods, som Fienden overensstemmende med Krigsbrug har erobret fra os, maa dette tilfalde Rekaptøren og den forrige Ejers Ret definitivt være tabt. Men med denne Strenghed gjennemføres de i Almindelighed ikke; hvorimod de forskjellige Stater almindeligvis indrømmer sine Undersaatter Tilbagegivelse af deres fra Fienden tilbageerobrede Ejendom, mod en større eller mindre Kjendelse til Rekaptøren. Saaledes bestemte Bytteanordningerne af 10 Marts 1813 for Søetaten § 1, c og for Landetaten § 3, c, at det Kongens egne eller hans Allieredes Undersaatter tilhørende tilbageerobrede Gods, der endnu ikke er prisdømt*, skal udleveres til den forrige Ejer, mod at han udbetaler Rekaptøren en Tredjepart af dets Værdi. — De yderst uklare Bestemmelser i Lovb. 5—3—46 og 49 angaar, hvorledes man end vil fortolke dem, alene det Bytte, som Fienden har gjort mod Krigsbrug („Gods, som fra Ejermanden røvet eller stjaalet er"). Tvivlsomt er det dog, om Loven nogensinde har villet anerkjende Fienden berettiget til at gjøre Bytte fra os tillands.

---

*) Denne Betingelse er vel ikke udtrykkelig tilføjet i Bytteanordningen for Søetaten; men at det er Meningen, fremgaar aldeles bestemt saavel af den tilsvarende Bestemmelse i Anordningen for Landetaten som af Fr. 5 Juli 1808 og Pl. 24 Septbr. 1811.

Forøvrigt henhører den nærmere Udvikling af denne vanskelige Materie dels til Folkeretten dels til Militærretten*. — Under Krigen i Begyndelsen af dette Aarhundrede fik man, foruden de nu aldeles upraktiske og ved Kundgj. 19 Febr. 1814 ophævede Bestemmelser om Kaperfarten, forskjellige Anordninger om Krigsbytte og dets Deling, hvoraf især kan mærkes Fr. om Indstrandinger i Krigstid af 5 Juli 1808 og Bytteanordningerne af 10 Marts 1813; men disse Bestemmelser, der ingenlunde ganske stemmer med Nutidens Folkeret, vil vistnok i Tilfælde af Krig blive afløste ved andre. Se endvidere Krigsartiklerne af 9 Marts 1683 Kap. 10 og 8 Januar 1752 Kap. 80.

III. Hævd.

§ 112.

Hævdsinstitutets Betydning. Hvilke Rettigheder kan erhverves ved Hævd.

Naar Nogen i 20 Aar upaatalt har besiddet en Ting som sin, da beholder han den for Eftertiden uden anden Adkomst. Det samme gjælder om Brugsrettigheder over Andres Ting, som han paa saadan Maade har udøvet, 5—5—3 og 4. Det faktiske Forhold vinder saaledes ved Tidsforløbet i begge Henseender den retlige Gyldighed, det maatte mangle, forudsat, at intet ved selve Adkomstens Beskaffenhed er til Hinder for saadan Erhvervelse. Denne Erhvervelsesmaade kaldes Hævd**.

Hævdsinstitutet er indkommet i den norske Lov fra den danske (se Christian d. 3djes koldingske Reces af 1558 Art. 50), der igjen har optaget det af den romersk-tydske Ret. I de

*) Se Bornemanns Skrifter V. S. 405—416. Heffters Völkerrecht §§ 130—140. Bluntschli Kriegsrecht Art. 132—158. Petersens Militærret §§ 153—156.

**) Se Platou, Om Besiddelse S. 76 fgg.

gamle norske Love var Ejendomshævd i sin Almindelighed ukjendt undtagen for Kirkens Vedkommende; derimod er der Spor til, at man i alle Fald i den sednere Tid har betragtet Odelshævden ogsaa som udslettende Mangler ved selve Adkomsten*, ligesom forskjellige Bestemmelser om den processuelle Præskription virkede til det Maal at give en Besiddelse, der havde varet en vis Tid, Urokkelighed. — Hævdsinstitutet i den norske Ret er imidlertid i den Grad forskjelligt fra det romerske, at der om at overføre Grundsætningerne for dette paa hint kun meget lidet bliver Tale.

Hævdsinstitutionen har sin Grund i Nødvendigheden af, at den Tilstand, som upaatalt har bestaaet gjennem lang Tid, fremdeles opretholdes, og ikke omstyrtes, alene fordi en eller anden Mangel ved Adkomsten efter en Række af Aar opdages. Den ubetingede Vindikationsret, som ligger i den tinglige Rets Væsen, tiltrænger en saadan Modvægt, for at ikke Retstilstanden skal blive altfor usikker**, og endog velerhvervede Rettigheder være udsatte for at tabes af Mangel paa Bevis.

Lovb. 5—5—3 siger, at „hvis Gods og Ejendom Nogen har haft i Haand og Hævd i 20 Aar, ulæst og ukært til Thinge, det beholder han uden anden Adkomst at fremvise, med mindre det bevises, at han havde det enten til Pant, eller i Forlening eller i Forsvar". Virkningen af den tyveaarige Besiddelse er saaledes baade, at Besidderen ingen anden Adkomst behøver at fremvise, d. e. Hævd er en selvstændig Adkomst, - og tillige at Bevisbyrden vendes om, saaledes, at Besidderen ikke behøver at bevise, at hans Besiddelse egnede sig til at begrunde Hævd, men at Vindikanten maa bevise, at den led af en Mangel, der gjør Hævd umulig.

---

*) Jfr. Ugeblad for Lovkyndighed VI. S. 63.

**) ne rerum dominia in incerto essent, Just. Inst. II. 6 pr.

De Rettigheder, som kan erhverves ved Hævd, er alene Ejendom og Servituter. 5—5—3 siger, at Besidderen „beholder" Tingen, og naar den 4de Art. tilføjer: „man kan saavel paa Brug som paa Ejendom fange Hævd", da fremgaar heraf klatt, at Resultatet i begge Tilfælde er det samme, og at Brugsretten over Tingen saaledes ogsaa bliver Hævderen ejendommelig tilhørende, - m. a. O: Besidderen beholder den samme Ret, som han i de 20 Aar faktisk har udøvet, hvad enten det er den fulde Ejendomsret eller en afløst Bestanddel af denne. Men heraf følger igjen, at kun saadanne Brugsrettigheder, der optræder som selvstændige Ejendomsgjenstande (d. e. Servituter), kan være Gjenstande for Erhvervelse ved Hævd, ligesom ogsaa kun de kan besiddes (d. e. udøves) af Brugeren i eget Navn. — Lejeret og overhovedet allehaande temporære eller afledede Brugsrettigheder kan følgelig ikke erhverves ved Hævd, ligesaalidt som Brugsret over Løsøre, og intetsomhelst Tidsforløb kan afhjælpe Mangler ved saadanne Rettigheders Stiftelse.

Da fremdeles Hævd er betinget af Besiddelse, saa følger heraf, at kun de Rettigheder, der kan besiddes (gjennem at udøves), er Gjenstand for Erhvervelse ved Hævd, altsaa kun de positive Servituter*. — Negative Servituter kan ikke besiddes, og heller ikke retteligen benævnes „Brug". Den Nytte, som Nogen i Hævdstid kan have draget af den Tilstand, hvori en Andens Ejendom har befundet sig, f. Ex. derved, at hans Marker har haft Ly af dennes Skov, eller at han fra sit Hus har haft fri Udsigt over dennes Grund, eller at den Enes Hus har været støttet af den Andens Bygning, har alene været en Følge af hans egen Ejendomsret og ikke nogen Indskrænkning i den Andens Ret til naarsomhelst at disponere over sin

*) Jfr. ovf. S. 134 og 147.

Ejendom efter Forgodtbefindende, f. Ex. ved at nedhugge Skoven, bebygge Grunden eller nedrive Bygningen, uanseet den Skade, hin derved maatte lide, jfr. Hstretsd. 23 Febr. 1843 (Retst. S. 169 fgg.). Følgelig kan heller ikke, hvor en saadan negativ Forpligtelse virkelig maatte være kontraktmæssig overtagen, mulige Mangler ved denne Adkomst afhjælpes ved nogen Hævd. — Anderledes derimod, hvor den Nytte, Nogen har draget af den Andens Ejendom, ikke ipso jure tilkom ham i Kraft af hans egen Ejendomsret, f. Ex. hvor Nogen i Hævdstid har haft Vinduer ind til Naboens Grund i de Byer, hvor saadant ikke ansees tilladeligt (jfr. ovf. S. 99). Thi da vil Retten hertil kunne hævdes som en positiv Servitut paa denne, der for Naboen vil medføre en tilsvarende Pligt til ikke ved Bygning o. desl. at berøve ham Lyset.

Paa samme Maade kan aldrig Udøvelsen af den Raadighed, som Loven undertiden har tilstaaet Enhver over Andenmands Ejendom, ligesaalidt som andre frie Benyttelser, der staar Enhver aabne, f. Ex. af Veje, Gader, Gang over Udmark, Fiskeri i Søen o. desl., nogensinde ved Hævd gaa over til en Servitut, der kan hindre Ejeren fra frit at disponere over sin Ting; thi saadan Benyttelse udøves ikke som nogen ejendommelig Ret, men alene paa Grund af den almindelige Frihed, og intet Tidsforløb kan give Benyttelsen en Karakter, som den aldrig har haft. — Noget Andet er det, at offentlige Gader og Veje ikke altid kan nedlægges eller forandres til Skade for dem, som har indrettet sig overensstemmende med det af det Offentlige engang etablerede og paa Stadighed beregnede Forhold; thi dette kommer deraf, at der i Anlægget selv ligger et Tilsagn til disse fra det Offentliges Side, som ikke igjen vilkaarligen kan brydes, jfr. Hstretsd. 24 Septbr. 1857 (Retst. S. 713 fgg.). Retten til her at modsætte sig Forandringer er derfor heller ikke betinget af, at Forholdet har bestaaet i Hævdstid, ligesom den paa den

anden Side ingenlunde tilkommer Enhver, som, om end nok saa stadig og længe, har benyttet Gaden eller Vejen. — At heller ikke Panteret eller andre tinglige Sikkerhedsrettigheder, ligesaalidt som Handelsret, Udskibningsret eller lignende blotte Beføjelser, kan erhverves ved Hævd, er en Selvfølge (jfr. ovf. S. 40). Se ogsaa Høstretsd. 23 Novbr. 1841 (Retst. 1842 S. 105 fgg.).

Grundbyrder, Afgifter og andre Fordringer kan naturligvis ikke hævdes; thi de er hverken Ejendom eller Brug, eller overhovedet Noget, som kan besiddes. At en Fordring er knyttet til Haandskrift, gjør heri ingen Forandring; thi Papiret er alene et Accessorium til Fordringen, og kan ikke ejes af nogen Anden end den, hvem den obligatoriske Ret tilkommer, følgelig ikke særskilt erhverves. Naar man har villet gaa den Middelvej at tilstede Hævd paa Gjeldsbreve, men med den Indskrænkning, at man ikke derved skulde blive berettiget til efter samme at kræve Betaling af Debitor, med mindre man havde en i Formen gyldig Adkomst til Gjeldsbrevet*, da er dette en Urgeren af Papirets Egenskab af Ting, som ganske strider imod Principet i Fr. 9 Febr. 1798, og derhos i sig selv urigtigt af en dobbelt Grund: først fordi man derved betragter Fordringen som Accessorium til Papiret istedetfor omvendt, og dernæst fordi Adkomstens Gyldighed i Formen er en Hævdsspørgsmaalet uvedkommende Omstændighed, aldenstund det er givet, at der i Virkeligheden ingen gyldig Adkomst existerer. Hvorvidt et Gjeldsbrev, som er kommet ud af sit rette Løb, kan søges tilbage fra sin Besidder, eller ikke, beror paa det personlige Forhold mellem Parterne og kan ikke afgjøres efter Tingsrettens Regler. Men i ethvert Tilfælde kan ingen Anden end den, som kan give liberatorisk Kvittering for Gjelden, være Ejer af det Papir, hvortil samme

*) Se Platou l. c. S. 143, jfr. ovf. S. 28.

knytter sig. — At Afgifter og andre Fordringer, der er knyttede til en Ejendom, hævdes tilligemed denne, forstaar sig derimod af sig selv.

Med den nys anførte Undtagelse er enhver Ting, der efter sin Beskaffenhed kan være Ejendom undergiven, Gjenstand for Erhvervelse gjennem Hævd. Navnlig er den Omstændighed, at en Ting tilhører Staten eller Kirken, ikke til Hinder for Hævd, forsaavidt ikke denne dens Egenskab i og for sig gjør privat Ejendomsret over Tingen til en Umulighed. Se ovf. S. 171—2.

At enhver Person, juridisk saavel som fysisk, kan vinde Hævd, er en Selvfølge. For de førstes Vedkommende maa Erhvervelsen naturligvis her som ellers foregaa ved Repræsentant.

Hævd er som retligt Institut ganske forskjelligt fra Præskription, idet den første er en Erhvervelse af Rettigheder formedelst deres faktiske Udøvelse, medens den sidste er Fortabelse af Rettigheder formedelst Ikkeudøvelse. Og man maa heller ikke af dette tilsyneladende Modsætningsforhold lade sig forlede til at opfatte begge disse Institutioner som korresponderende, skjønt de vistnok for endel hviler paa den samme nomothetiske Grund; thi de er saavel i Henseende til Betingelser som i sit Resultat ganske uafhængige af hinanden. Ved Hævd erhverves Ejendomsret eller Brugsret til en Ting, og det er ganske tilfældigt, hvorvidt nogen tidligere Ret over Tingen derved udslettes; ved Præskription udslettes Rettigheder; men den Omstændighed, at Nogen derved ogsaa befries for en Forpligtelse, begrunder ingen Retserhvervelse for denne, med mindre en særskilt Adkomst træder til. Betingelse for Hævd er altid en positiv Virksomhed, for Præskription den blotte Uvirksomhed. Præskriptionsinstitutet tilhører følgelig nærmest den obligatoriske Ret; hvorimod netop de Rettigheder, som er Gjenstand for Erhvervelse ved Hævd, i Almindelighed ikke kan fortabes ved Præskription.

§ 113.

Hævdsbetingelserne: Besiddelse i eget Navn.

Betingelse for Hævd er alene Besiddelse af Tingen eller af Brugen i eget Navn i en vis Tid. Hvorvidt denne Besiddelse hviler paa nogen mere eller mindre gyldig Adkomst, er ligegyldigt, da den vundne Hævd selv er tilstrækkelig Adkomst; dog kan Adkomsten, forsaavidt den oplyses, faa en væsenlig Betydning som Bevis for Beskaffenheden af den Besiddelse, som paastaaes at have fundet Sted, og derigjennem Indflydelse paa Afgjørelsen af, hvorvidt en Ret er erhvervet.

Hvad der udfordres til at anerkjende et Forhold som Besiddelse, er tidligere udviklet (S. 40 fgg.). Med Hensyn til faste Ejendomme, hvor, som før bemærket, ingen total og bestandig Ihændehavelse er mulig, kan det let tænkes, at flere Personer under Hævdstiden har udøvet en stadig Benyttelse, der hver for sig maatte ansees tilstrækkelig til at fyldestgjøre Fordringen til Ejendomsbesiddelse, men uden at de ved Benyttelsen er optraadte i Fællesskab, saa at en Fællesbesiddelse kan siges at have fundet Sted. Denne Kollision maa altsaa paa Grund af Besiddelses udelukkende Natur løses til Fordel for den ene af Parterne, og her vil det atter kunne komme i afgjørende Betragtning, hvorvidt nogen af dem har Adkomst, og saaledes kan tilvejebringe det bedste Bevis for sin Ret, jfr. Hstretsd. 10 Febr. 1847 (Retst. S. 423 fgg.). Thi Retten er ogsaa et Faktum og vil som saadant faa sin Indflydelse paa Afgjørelsen af Spørgsmaalet om Besiddelse er tilstede.

Hvor den Adkomst, der ligger til Grund for Besiddelsen, staar i Strid med den tilsigtede Retserhvervelse, er det klart, at ingen Hævd kan indtræde. Loven siger selv, at Besidderen ikke vinder Hævd, dersom det „bevises, at han havde Tingen til Pant eller i Forlening eller i Forsvar", og at dette Udtryk ikke er ment at skulle være udtømmende, men skal betegne Besiddelse

i fremmed Navn i Almindelighed, fremgaar af 5—7—13, der endvidere tilføjer „Laan eller Leje". Hævdsinstitutionen gaar kun ud paa at tillægge Besiddelsen retlig Bestand og ikke paa at forandre dens Art. Udlægshaveren, Finderen m. v. kan saaledes ikke hævde Tingen, da de ingensinde har besiddet den som Ejendom.

Nogen Indskrænkning i den Regel, at Besiddelse i eget Navn efter 20 Aars Forløb bliver urokkelig, opstiller Loven ikke. Det forstaar sig imidlertid, at en Besiddelse, som er stiftet ved en Forbrydelse, aldrig kan begrunde nogen Retserhvervelse, og at den af Loven selv udtalte Pligt at respektere Andres Ret maa være ligesaa bindende som den kontraktmæssig vedtagne. I modsat Fald vilde endog Besidderen i fremmed Navn, ved at underslaa Tingen, efter 20 Aars Forløb tilvende sig Ejendomsretten. Men Loven kan umulig anerkjende Forbryderens Vilje at besidde i Strid med Loven, og at Forbryderen negtes Adgang til at hævde, er saaledes en nødvendig Konsekvens af selve Straffebudet. Naar Nogle derfor har ment, at Tyven vel skulde kunne hævde, altsaa erhverve Ejendomsret til Tingen, men uden derved at blive fri for Erstatningspligten, saa at der følgelig fremdeles skulde paahvile ham en personlig Forpligtelse til at give den tilbage til den Forurettede, men ikke tilkomme denne nogen Vindikationsret ligeoverfor Tredjemand, og denne endog kunne lægge Tyvens Besiddelsestid sammen med sin egen for at udbringe Hævdstiden*, — da er dette en aldeles vrang Anvendelse af Modsætningsforholdet mellem tinglig Ret og personlig Forpligtelse, og en Fornegtelse af begges retlige Karakter.

Det Anførte leder dog ikke videre end til at negte, at den lovstridige Besiddelse nogensinde kan omstøde den ved dens Stiftelse krænkede Ret. Besiddelsens Lovstridighed i og for sig

*) Se Grams Tingsret S. 163.

udelukker saaledes ikke Hævden. At Besiddelsen er stiftet ved Selvtægt, er altsaa ikke ubetinget til Hinder for Hævd, men kun da, hvor Forbrydelsen er forøvet mod den, hvis Ret ved Hævden skulde fortrænges. Er ikke denne ved Forbrydelsen fornærmet, men Selvtægten er forøvet mod Nogen, som selv ingen Ret havde til at modsætte sig Besidderens Ejendomserhvervelse, f. Ex. hvor den, som i god Tro har kjøbt en Ting, egenmægtig tager samme fra den, der havde laant eller lejet den af Sælgeren, med dennes Samtykke, bliver Besiddelsen selv og den ved dens Stiftelse forøvede Retskrænkelse uafhængige af hinanden og maa faa sine særskilte Virkninger. I det anførte Tilfælde er det nemlig ikke Ejerens, men Brugerens Ret, der er krænket, og den forøvede Selvtægt er saaledes ikke til Hinder for, at Besidderen vinder Hævd, om Kjøbet sednere maatte befindes at lide af en Mangel, f. Ex. Sælgerens Umyndighed. Anderledes derimod, hvis det var Sælgeren selv, der havde negtet, eller paalagt Brugeren at negte Tingens Udleverelse, men Kjøberen alligevel havde taget den; thi ved her at lade den stiftede Besiddelse efter 20 Aar blive urokkelig, vilde man ligefrem legalisere den begaaede Forbrydelse.

Paa den anden Side maa det være en med Hensyn til den civilretlige Erhvervelse ligegyldig Omstændighed, hvorvidt den lovstridige Besiddelsestagelse er belagt med Straf eller ikke; thi Sætningen hviler alene paa Umuligheden af, at Uretten ved noget Tidsforløb kan blive til Ret. Forsaavidt Besidderen erkjender, eller maa erkjende, at han ved sin Besiddelse krænker den Andens Ret, og følgelig er uberettiget til at besidde, er han altsaa udelukket fra at vinde Hævd (jfr. Hstretsd. 15 Febr. 1860, Retst. S. 244 fgg.).

Den fælles Egenskab ved Besiddelse i fremmed Navn og lovstridig Besiddelse i eget Navn, som gjør dem begge uskikkede til at begrunde Hævd, er den selve Adkomsten vedklæbende

Tilbagegivelsespligt, der bliver lige bindende, hvad enten den er udtalt af selve Loven, eller kontraktmæssig vedtagen, og som hverken i det ene Tilfælde eller i det andet kan bortfalde ved Tidsforløbet, der ikke kan forandre Forholdets Art, men alene give det Bestaaende retlig Gyldighed. I begge Tilfælde mangler saaledes egentlig selve det faktiske Grundlag for den Ret, som skulde erhverves, nemlig Ejendomsbesiddelse.

Men det Anførte fører derhos ligefrem til den Konsekvens, at overalt, hvor selve Besiddelsesgrunden medfører Indskrænkninger i Besidderens Raadighed, enten ifølge Lov eller Kontrakt, bliver disse bestaaende, uanseet den vundne Hævd. Thi kun med disse Indskrænkninger har Besiddelse fundet Sted, og kun saaledes indskrænket Ejendomsret er følgelig erhvervet. Og det samme gjælder om Byrder og Indskrænkninger, hvorom Besidderen i Løbet af Hævdstiden erholder Kundskab; thi fra det Øjeblik, han maa erkjende deres Tilværelse, bliver hans Villie til at fornegte dem retsstridig, og hans Besiddelse af Tingen som ubebyrdet følgelig eo ipso standset. At Indskrænkningen i Hævdstiden ikke er gjort gjældende, og at Besidderen muligens endog har forglemt dens Tilværelse, kan ikke give ham nogen større Ret end den, han i Virkeligheden har besiddet; at derimod Forpligtelsen muligens kan være præskriberet (5—13—2), er en anden Sag og vedkommer ikke Hævdsspørgsmaalet.

Den Omstændighed, at Indskrænkningen findes indført i Pantebogen, kan imidlertid ikke i og for sig gjøre den bindende for Ejendommens Besidder, da den ikke derved bliver inhærent ved Adkomsten eller nødvendigvis behøver at komme til Besidderens Kundskab. Vel har man paaberaabt sig den Grundsætning, at en fast Ejendom juridisk taget bestaar saadan, som dens Folium i Panteprotokollen udviser, og at det i alle Fald er en Lovsformodning, at hvad der staar i Pantebogen, er Hvermand bekjendt. Men, foruden at Sætningen i denne

Almindelighed ingenlunde er rigtig, maa det erindres, at netop Hævdsinstitutionen er uafhængig af det hele Thinglysningsvæsen, og søger sine Betingelser udelukkende i det faktiske Forhold. 5—7—13 siger ogsaa udtrykkelig, at et pantsat Gods kan hævdes til ubehæftet Ejendom.

Er derimod Indskrænkningen tillige paaført Besidderens Adkomstdokument som Erindring ved dettes Thinglysning (Sportell. 13 Septb. 1830 § 33), da frembringes herved en saa stærk Formodning om, at den ogsaa maa være kommen til hans Kundskab, at der maatte oplyses ganske særdeles Omstændigheder, saasom at Dokumentet siden Thinglysningen aldrig har været i hans Værge, eller at han havde gyldig Grund til at anse Indskrænkningen allerede forud at være ophørt, for at hans Paastand om desuagtet at have besiddet Tingen i 20 Aar som ubebyrdet skulde kunne komme i Betragtning.

Den Sætning: at man ikke kan vinde Hævd i Strid med sin Adkomst, er saaledes alene en Følge af den i selve 5—5—3 udtalte Regel, at Tidsforløbet ikke forandrer Besiddelsesgrunden, men alene styrker denne. Der er saaledes intet til Hinder for, at man vel kan vinde Hævd udenfor sin Adkomst, saaledes som det ogsaa udtrykkelig er sagt i 5—3—28 jfr. 29. Thi da Tilværelsen af særskilt Adkomst overhoved er en for Hævdserhvervelsen ligegyldig Omstændighed, og da Besiddelsen af det Mere ikke nødvendigvis bliver lovstridig derved, at Adkomsten lyder paa noget Mindre, vil det indsees, at det alene kan komme an paa, hvorvidt Besiddelsen af Differensen i og for sig er skikket til at begrunde Hævd. Saa bestemt udelukkende kan vistnok Adkomsten være, at den kan afgive et Vidnesbyrd om Ulovligheden af den udvidede Besiddelsestagelse; men dette vil kun meget sjelden være Tilfældet.

§ 114.

Fortsættelse. God Tro.

Den ovenfor udviklede Sætning, at Ingen kan vinde Hævd med Vidende om sin Uberettigelse, har man almindeligvis udtrykt saaledes: at god Tro er en Betingelse for Hævd. Denne Betegning rammer vistnok ogsaa Sagen i det Væsenlige, naar man kun fastholder, at den gode Tro refererer sig til Besiddelsesgrunden; imidlertid udtrykkes dog herved et andet end det Begreb, som man ellers plejer at forbinde med „god Tro", og man maa derfor være varsom med at sætte denne fra den romerske Ret hentede Omskrivning istedetfor den af Lovens egne Forskrifter udledede Angivelse af den Beskaffenhed, som Besiddelsen maa have for at begrunde Hævd. Hvad derved udtrykkes, er alene den negative Fordring, at Ejendomsbesiddelsen ikke maa indeholde nogen bevidst Retskrænkelse.

Thi om end Besidderen den hele Tid har vidst og maattet være belavet paa, at hans Besiddelse kunde omstyrtes, og selv om der paahviler ham et civilretligt Erstatningsansvar for Tingen, er dette ingenlunde nok til at hindre ham i at vinde Hævd, da det ikke i og for sig gjør hans Besiddelse uberettiget. Det er ingenlunde nødvendigt, eller forudsættes engang, at Besiddelsen var objektiv retsgyldig; isaafald behøvedes jo ingen Hævd. Ligesaavel som Hævden erstatter Savnet af enhver Adkomst, ligesaavel afhjælper den saadanne Fejl ved Adkomsten, der ikke udelukker Besidderens Berettigelse til at besidde Tingen som sin, saaledes Hjemmelsmandens Uberettigelse til at afhænde Tingen (jfr. 5—3—23), Forsømmelse af at iagttage de foreskrevne Former ved Erhvervelsen, f. Ex. Thinglysning m. v., - efter Regelen: at den gyldigen stiftede Ejendomsbesiddelse efter 20 Aar gaar over til Ejendomsret. — Hvorvidt en Mangel af denne Beskaffenhed bringes til Besidderens Kundskab, f. Ex. ved en Paategning om manglende Hjemmel ved Adkomstdokumentets

Thinglysning, er ganske ligegyldigt, aldenstund den erholdte Kundskab ikke gjør Besidderen uberettiget til at fortsætte sin Besiddelse.

Altsaa: ligesaalidt som Besidderens Ubekjendtskab til de i selve hans Adkomst indeholdte Indskrænkninger hjælper ham, ligesaalidt kan hans Kundskab om Adkomstens egen Utilstrækkelighed skade ham, hvor den ikke gjør ham uberettiget til at besidde.

Ved Spørgsmaalet om Virkningen af Besidderens Vildfarelse i Henseende til sit Forhold til Tingen, maa der saaledes først og fremst skjelnes, eftersom Vildfarelsen angaar Besiddelsens Grund eller dens Gjenstand. I første Tilfælde kommer den ham ubetinget til Skade. Thi Adkomsten, hvad enten den søges i en privat Aftale eller i selve Loven, maa lægges til Grund saadan, som den i Virkeligheden er, ikke saadan, som Besidderen har forstaaet den, hvilket sidste alene kan faa Indflydelse paa det mulige Erstatningsspørgsmaal. Den, som bevislig har modtaget en Ting tillaans, kan ikke vinde Hævd, om han end den hele Tid har staaet i den maaske meget undskyldelige Tro, at han har faaet den til Gave; ligesaalidt som en Arvefæster, hvis Kontrakt, rigtig fortolket, alene hjemlede ham og hans Efterkommere en Brugsret, kan høres med den Paastand, at han i 20 Aar har forstaaet den som et virkeligt Arvefæsteskjøde. — I sidste Tilfælde vil den Oplysning om det sande Forhold, der først kommer om 20 Aar, komme forsent, med mindre det bevises, at Vildfarelsen var Besidderen tilregnelig. Den, som ved en Fejltagelse har taget en anden Ting i Besiddelse, eller Mere, end hans Adkomst hjemlede ham (jfr. 5—3—28), beholder det altsaa efter 20 Aars Forløb, hvis det ikke bevises, at han har gjort sig skyldig i nogen Brøde. Medførte derimod selve Besiddelsen Erstatningsansvar, kan den heller ikke begrunde Hævd; thi at der ligesaalidt ved tilregnelig Uagtsomhed som ved Svig kan vindes Rettigheder, er en Selvfølge.

Det meget omtvistede Spørgsmaal, hvilken Indflydelse det har, at Besidderen i Løbet af Hævdstiden bliver vidende om sin Mangel paa Berettigelse (mala fides superveniens), synes efter det Anførte at maatte besvares saaledes, at, hvis den erhvervede Kundskab forandrer Besiddelsesgrunden saa, at den ikke længer bliver tjenlig til at stifte Hævd, eller gjør Besidderen uberettiget til at fortsætte Besiddelsen i eget Navn, enten ganske eller i samme Udstrækning som hidtil, - altsaa hvis den paalægger Besidderen, helt eller delvis, en Tilbagegivelsespligt, - da er den forsaavidt til Hinder for Hævd; i modsat Fald ikke. Dette vil f. Ex. være Tilfældet, hvis Nogen ved en Fejltagelse eller Forvexling har taget en fremmed Ting istedetfor sin egen; thi om end Fejltagelsen var noksaa utilregnelig, bliver Besidderen, saasnart han erfarer det rette Forhold, pligtig at berigtige Fejlen eller dog at bevare Tingen paa Ejerens Vegne, og altsaa i ethvert Fald uberettiget til at beholde den som sin. Fremdeles hvor Nogen, som i god Tro har erhvervet en Ting, bagefter bringer i Erfaring, at den urettelig var frakommen hans egen Myndling; thi som Værge er det hans Pligt at paatale dennes Ret, og han skal ikke misbruge sin Stilling til at vælte Tabet over fra sig paa ham. Eller, hvor Nogen bringer i Erfaring, at en Ting, som han i god Tro havde paalagt sin Tjener at kjøbe, af denne istedet er stjaalen; thi paa Grund af 3—21—2 er det Husbondens Pligt selv at skaffe Bestjaalne Tingen tilbage. Videre hvor Besidderen under Hævdstiden erholder Kundskab om, at der paahviler Ejendommen Hæftelser, Servituter, Løsningsrettigheder o. desl.; thi fra dette Øjeblik af bliver han, som før bemærket, uberettiget til at fortsætte Besiddelsen af Ejendommen som ubebyrdet. — Derimod bliver den, som i god Tro har erhvervet en Ting, ikke derved alene, at han sednere erfarer, at den var stjaalen, udelukket fra at hævde Tingen, hvor intet Andet træder til. Han maa vistnok være belavet paa, at

Ejeren vindicerer den; men dette er ikke Andet, end hvad der ogsaa gjælder, hvor Nogen har kjøbt af en Umyndig (5—3—24) eller af Hustruen uden Mandens Vidende og Villie (5—3—23), og saa længe dette ikke sker, er han berettiget til at betragte sig som Tingens Ejer og vedblive at besidde den som sin, og er ikke forpligtet til at bringe Tingen tilbage; han kan jo tvertimod forudsætte, at hans Hjemmelsmand forliger sig med Tyven, saa at hans Besiddelse endog uden hans Medvirkning kan blive urokkelig. Noget Andet er det, at Besidderen, hvis han forstikker eller fordølger Tingen, og saaledes gjør sig til Tyvens Medskyldige, sætter sig ud af Stand til at hævde; thi dette er ikke en Følge af den erholdte Kundskab, men af hans sednere Opførsel*.

Naar Nogle har villet, at efterfølgende Kundskab om Erhvervelsens Ugyldighed i ethvert Fald skal udelukke Hævd, da har man gaaet ud fra en Opfatning af god Tro som selvstændig Betingelse for Hævd, der ingenlunde lader sig udlede af Loven. Vor Lovgivnings eneste Hævdsbetingelse er Besiddelse af en vis Beskaffenhed, og kun forsaavidt den paavirker denne, kan Besidderens Tro komme i Betragtning; men man kan ingenlunde altid sige, at en Omstændighed, der, hvis den havde været tilstede ved Forholdets Stiftelse, vilde have gjort dette ugyldigt, ogsaa bagefter skal have samme Virkning. Hertil kommer, at den Mening, at efterfølgende Kundskab ubetinget standser Hævdserhvervelsen, vilde lede til aldeles urimelige Konsekvenser, hvor Tingen i Løbet af Hævdstiden havde været i Fleres Eje, af hvilke Nogle, men ikke de Andre, bagefter har erholdt Kundskab om det sande Forhold**. — Ifølge den romerske Ret var mala fides superveniens aldrig til Hinder for Hævd; men heraf kan dog intet udledes, da Romerne paa den anden Side fordrede

*) Jfr. Schweigaards Commentar I. S. 227 og II. S. 356.

**) Jfr. Platou l. c. S. 124—5.

en i Formen gyldig Adkomst som Betingelse for Hævd og undtog stjaalne og forsvegne Ting fra at kunne hævdes.

§ 115.

Hævdstiden. Forholdet mellem Besidderen og hans Hjemmelsmand.

Den til Hævdserhvervelse fornødne Tid er uden Hensyn til Tingens Beskaffenhed 20 Aar, regnede fra Besiddelsens virkelige Stiftelse. Undtagelsesvis er der til Erhvervelse af Ejendomsret til Stykker af Almenning i 3—13—2 foreskrevet 30 Aar, hvilket er en Levning af de ældre norske Loves Regler om Odelserhvervelse (M. L. VII. 61, Chr. IV. L. ibid. jfr. F. L. XIV. 7, G. L. 86). — Dette Tidsrum maa være uafbrudt sammenhængende; at det nogensinde skulde gaa an at sammenlægge forskjellige ved Mellemrum afbrudte Perioder, vilde stride mod Institutionens hele Tanke. Hvorvidt Besiddelsen derimod under visse Omstændigheder kan betragtes som bestaaende, og altsaa Hævden fremdeles løbe, uanseet en midlertidig Afbrydelse i det udvortes Raadighedsforhold, skal sednere blive undersøgt.

At Tingen den hele Tid skal have befundet sig hos een og samme Person, er ikke nødvendigt, hvorimod flere paa hinanden følgende Besiddere maa kunne lægge sine Besiddelsestider sammen, forsaavidt de staar i Sukcessionsforhold til hinanden*. Dette er en ligefrem Følge af, at Formanden har overdraget sin fulde Ret, altsaa ogsaa den ved det forløbne Tidsrum vundne Udsigt til at beholde Tingen, paa sin Eftermand. Bestod derimod intet Sukcessionsforhold mellem Parterne, f. Ex. hvor den tidligere Besidder havde derelinkveret Tingen, er de tvende Besiddelser derved afbrudte, og den nye Besidder kan følgelig kun regne sin Hævdstid fra sin egen Besiddelsestagelse.

For at Eftermanden saaledes skal kunne sammenlægge sin

*) Jfr. Bang i Jur. Tidsskrift XVII. S. 50 fgg.

Formands Besiddelsestid med sin egen, maa hin være egnet til at begrunde Hævd. I modsat Fald kan den naturligvis ikke benyttes. At Eftermanden var ubekjendt med Mangelen ved Formandens Besiddelse, kan ikke forbedre denne; hvorimod Eftermanden maa kunne paabegynde selvstændig Hævd, forsaavidt hans egen Besiddelse dertil egner sig. Dette er aldeles ubestrideligt ved enhver Singularsukcession; thi her giver Erhververens Adkomst ham et selvstændigt Retsfundament. Med Hensyn til Universalsukcessor kan det imidlertid siges, at den ham som saadan paahvilende Pligt at svare for alle sin Formands Forpligtelser maa have tilfølge, at den samme Tilbagegivelsespligt, som paalaa denne, ogsaa maa gaa over paa hin, og at han saaledes maa være udelukket fra at hævde imod denne, ifølge hans Adkomst, ham paaliggende Pligt. Hvor Boet har været behandlet af den offentlige Skifteret, vil man dog vistnok ikke betænke sig paa at betragte Udlægget som en selvstændig Adkomst, og ligesom man, hvor Tingen ved Skifterettens Foranstaltning var solgt til en Fremmed, ikke vil finde det tvivlsomt, at Boets Erstatningspligt er ophørt, saasnart Tingen af Kjøberen er hævdet, saaledes vil man vistnok antage det samme, hvor den in natura er udlagt til en af Arvingerne. Men antages dette, synes den Omstændighed, at Arvingerne uden Skifterettens Mellemkomst har tiltraadt Arv og Gjeld, ikke at burde bevirke noget forskjelligt Resultat, da Skifterettens Indtræden efter Fr. 8 April 1768 ikke har nogen Indflydelse paa Arvingernes Ansvarspligt som saadan, men alene paa Udstrækningen, hvori den kan gjøres gjældende. Sagen er egentlig den, at Arvingens Ansvarlighed for Arveladerens Forpligtelser (5—2—84) ikke efter vor Rets Opfatning kan antages at begrunde et saadant Identitetsforhold mellem Arveladeren og Arving, at ogsaa den indre Bevidsthed hos den Første nødvendigvis skal forplante sig paa den Sidste.

Ægtefæller danner, saalænge Ægteskabet bestaar, en formueretlig Eenhed, og her kan der følgelig ikke være Tale om, at den ene skulde kunne hævde, hvad den anden urettelig havde indbragt i Boet. Ved Ægteskabets Opløsning indtræder imidlertid en selvstændig Adkomst for den Længstlevende, og hvorvidt denne nu kan paabegynde en egen Hævd, vil være afhængigt af, om man virkelig kan betragte denne Adkomst som forskjellig fra den, hvormed Boet hidtil besad Tingen. Dette vil man vistnok ubetinget antage for Hustruens Vedkommende. Med Hensyn til Manden vil man vel derimod sige, at hans personlige Ansvar for den Boet af Konen paadragne Forpligtelse allerede forud bestod, og ikke ved Fælligets Opløsning kan være bortfalden. — I det specielle Sameieforhold, er Fællerne uafhængige af hinanden, og der er saaledes intet til Hinder for, at den ene hævder sin Del af Tingen, uagtet den andens Besiddelse er uskikket til for denne at begrunde nogen Hævd.

Hvor Eftermanden ved sin Erhvervelse har været vidende om Mangelen ved Formandens Adkomst, er det en Selvfølge, at han ligesaalidt kan fortsætte den af denne paabegyndte, som selv paabegynde nogen Hævd, da han her ved sin egen Erhvervelse har gjort sig skyldig i Svig, jfr. Hstretsd. 3 Marts 1855 (Retst. S. 273 fgg.).

Hvad enten Besidderen har stiftet Besiddelsen i egen Person eller ved Fuldmægtig, er uden Indflydelse med Hensyn til Hævdserhvervelsen, der alene er afhængig af den borgerlige Besidders eget Forhold til Tingen. Betingelsen er blot, at Tjeneren virkelig har haft Fuldmagt til at tage Tingen i Besiddelse, og at han ogsaa virkelig har taget den i Besiddelse i Principalens og ikke i sit eget Navn; thi da betragtes Besiddelsestagelsen borgerlig som skeet ved Principalen selv, og Fuldmægtigen sættes forsaavidt ganske ud af Betragtning, lige meget om han har staaet i Forhold til Tingen som naturlig Besidder eller

blot som Detentor. Hævdstiden maa altsaa regnes fra Fuldmægtigens Besiddelsestagelse, uden Hensyn til, hvorvidt Principalen derom har faaet Kundskab; ligeledes kan Fuldmægtigens slette Tro ikke hindre Hævdserhvervelsen, naar kun Principalen var i god Tro, thi denne er, som anført, alene betinget af den stedfundne borgerlige Besiddelse og dennes Beskaffenhed. — Imidlertid maa herved erindres, at Husbondens almindelige Ansvarspligt for sine Tjenere (3—21—2) undertiden vil kunne gjøre det nødvendigt for hin uopfordret at berigtige de Fejl, han maatte opdage, og at saaledes ogsaa efterfølgende Kundskab om Besiddelsens Uberettigelse vil kunne hindre Husbonden fra at hævde.

Den blotte Omstændighed, at Nogen har taget en Ting i Besiddelse paa en Andens Vegne, er derimod ikke tilstrækkelig til at stille denne Anden i selvstændigt Hævdsforhold til Tingen, hvor ikke hin har handlet ifølge Fuldmagt. Thi vel bliver hin ogsaa i dette Tilfælde blot naturlig Besidder; men den Anden erhverver dog ikke derved borgerlig Besiddelse, forinden han har erfaret og ratihaberet, hvad der er skeet; indtil da staar han aldeles udenfor Sagen, og Forholdet maa forsaavidt bedømmes ganske som ved Overdragelse fra en fremmed Hjemmelsmand. Hævden kan altsaa her ikke løbe under den Førstes Besiddelse, med mindre denne i og for sig var skikket til at begrunde Hævd. Hvorvidt denne i sin Stilling havde en mere eller mindre gyldig Grund til at optræde paa den Andens Vegne, kan ikke komme i Betragtning, al den Stund han ingen virkelig Fuldmagt har haft. Om saaledes Brugeren af en Andens Ejendom har, Ejeren uafvidende, udvidet Ejendommens Grænser ud over en Naboejendom eller udøvet en Brugsret over Naboens Grund, kan dette Forhold, om det end har fundet Sted i god Tro i Hævdstid, ikke begrunde nogen Ret for Ejeren, saafremt dets Uretmæssighed bliver oplyst; thi Ejeren har aldeles ingen

Besiddelse haft, saa længe han ikke fra sin Side har kjendt og vedtaget det Bestaaende, eller det Tilføjede er blevet saaledes indforlivet i Ejendommen, at det har udgjort eet med denne. — Noget Andet er det, at det i 20 Aar bestaaende Forhold ikke ubetinget vil kunne rokkes alene ved Beviset for, at det engang tidligere har været anderledes, om end Ejeren erkjender ingen Kundskab at have om, hvorledes det er tilblevet; thi dette er alene en Følge af den ovenfor udviklede Sætning, at der til Besiddelse, navnlig af fast Gods, ingenlunde kan fordres, at man til det Yderste skal kjende Tingens sande Udstrækning og Bestanddele, jfr. Hstretsd. 22 Oktbr. 1859 (Retst. 1860 S. 1 fgg.).

Hvor Nogen ifølge sin Stilling er optraadt ikke som en Andens Fuldmægtig men som Repræsentant for Nogen, der selv ingen gyldig Viljesbestemmelse kan have, f. Ex. Værgen for den Umyndige, Bestyrelsen for et Interessentskab o. desl., er han Hovedmand, og hans Besiddelse kan altsaa ikke begrunde Hævd for den Umyndige eller Interessentskabet, med mindre den i Forhold til ham selv dertil var skikket. Ved en ny godtroende Værges Tiltrædelse maa derimod Hævd for den Umyndige begynde at løbe. Juridiske Personers Bestyrelse maa derimod, uanseet Omskiftning af deres Personale, betragtes som en uafbrudt Eenhed, og Eftermændene følgelig være bundne ved sine Formænds Forhold, jfr. Hstretsd. 30 Juli 1841 (Retst. 658 fgg.).

§ 116.

Særskilt om Udøvelsen af Brug.

Betingelserne for Erhvervelsen af Brugsrettigheder ved Hævd er ifølge Loven de samme som for Erhvervelsen af Ejendomsret, nemlig 20aarig Besiddelse, d. e. Udøvelse i eget Navn. Men da Besiddelsesbegrebet, ved at overføres fra virkelige Ting paa Rettigheder, tildels antager en forskjellig Skikkelse, vil vi i denne og næste § nærmere undersøge, hvilken Indflydelse denne Gjen-

standens Forskjellighed maa tillægges paa de ovenfor udviklede Sætninger.

Det er allerede forhen bemærket, at Brugshævd og Ejendomshævd er det selvsamme Institut, og deraf udledet den Følgesætning, at der ved „Brug" i 5—5—4 alene forstaaes positive Servituter. Men med denne Begrænsning maa ogsaa enhver Brugsret, der virkelig kan besiddes, ogsaa gjennem Hævd kunne erhverves. Naar man derfor har opkastet Spørgsmaal, om personlige Servituter kan erhverves ved Hævd, da synes dette ikke i sin Almindelighed uden Vilkaarlighed at kunne negtes, forudsat, at det er en virkelig Servitut, d. e. en ejendommelig Brugsret. Men, som forhen bemærket (ovf. S. 131—2), vil en Brugsret, der ikke knytter sig til fast Ejendom, sjelden antage den Bestandighed, at den kan siges at optræde som en selvstændig Ejendomsgjenstand. Og dette vil saameget vanskeligere kunne ske, hvor Retten skal erhverves alene ved den faktiske Udøvelse; thi her vil Paastanden om, at Brugen har fundet Sted for Brugeren personlig, i Almindelighed tillige indeholde Erkjendelse af, at den ikke har været udøvet af Brugeren som Ejendomsrettighed, og af denne Grund vil personlige Servituter ikke lettelig kunne stiftes ved Hævd, uden hvor de tillige hviler paa en, om end utilstrækkelig, Adkomst, hvorved deres Egenskab af virkelige Servituter betegnes, saasom hvor Nogen har tilforhandlet sig en bestandig Ret til Fiskeri, Jagt o. desl. paa anden Mands Grund, i hvilke Tilfælde Ingen vil betvivle, at mulige Mangler ved Adkomsten udslettes ved Hævd. Stundum kan imidlertid Brugens egen Beskaffenhed saa bestemt betegne den som virkelig Ejendomsbrug, at intet yderligere Bevis herfor behøves, navnlig hvor den aabenbarer sig ved en udvortes staaende Indretning, saasom hvor en Kjøbstadborger i 20 Aar har havt Lænseanlæg, Lastetomt o. desl., for ikke at tale om, hvor Nogen har havt Hus staaende paa en Andens Grund (jfr. Høiesteretsd. 24 Novbr.

1843, Retst. 1844 S. 274 fgg.). Og endelig vil en Brugsret, der har været udøvet af en juridisk Person, eller af et Embedes Indehaver som saadan, let kunne fremtræde med den samme Bestandighed, som om den var udøvet til Fordel for en fast Ejendom. Men udenfor saadanne Tilfælde vil Sagen vistnok i Regelen stille sig saaledes, at en blot personlig Brugsudøvelse enten vil antages at have stiftet en mere eller mindre indskrænket Ejendoms- eller ingen Ret.

Det har almindelig været paastaaet, at kun de Servituter, som aabenbarer sig gjennem en staaende synbar Indretning, skulde kunne erhverves gjennem Hævd, medens de saakaldte usynbare Servituter ikke skulde kunne hævdes. Forsaavidt man har villet grunde denne vilkaarlige Lære derpaa, at Brugshævd skulde hvile paa et ganske andet Fundament end Ejendomshævd, nemlig paa et stiltiende Samtykke af den tjenende Tings Ejer, hvilket ikke skulde kunne forudsættes, uden hvor denne gjennem en synbar Indretning har været opfordret til at gjøre sine Indsigelser mod Brugen gjældende*, - da maa det herimod være tilstrækkeligt at paapege, at det da paa den ene Side vilde være lidet naturligt at fordre et saa langt Tidsrum som 20 Aar, for at lade denne Formodning indtræde, ligesom i alle Fald Beviset for, at Servituten virkelig har været den tjenende Tings Ejer bekjendt, synes at maatte kunne erstatte dens Synbarhed, og at paa den anden Side Konsekvensen vil lede til, at ingen Servitut, selv om den er synbar, skulde kunne hævdes, naar den tjenende Tings Ejer kunde bevise, at han aldeles ikke har givet eller, saasom paa Grund af Umyndighed, Fraværelse o. desl., kunnet give noget Samtykke dertil. Derimod har Andre (Ørsted, Larsen, Gram) begrundet Sætningen derved, at den uafbrudt vedvarende faktiske Tilstand, der svarer til Besiddelsen ved

*) Se Usfing, Om Servituter S. 156 fgg.

Ejendomshævd, ikke kan være tilstede, hvor ikke Servitutens Tilværelse er betegnet ved en staaende synbar Indretning*. Men uagtet denne Forestillingsmaade undgaar de værste Urimeligheder ved den første Opfatning, er den dog neppe stort bedre begrundet. Thi den hviler paa en Forudsætning om Nødvendigheden af, at en uafbrudt Udøvelse af Raadighed over Tingen skal være tilstede, for at Besiddelsen skal erkjendes bestaaende, som, efter hvad ovenfor er udviklet, navnlig med Hensyn til fast Gods, umulig lader sig opstille, ligesaalidt ved Besiddelse af Brug som af Ejendom. — Den bestridte Lære, der ogsaa bestemt er forkastet af vore Domstole, se Høstretsd. 21 Septbr. 1849 (Retst. S. 649 fgg.) og 2 Febr. 1856 (Retst. S. 266 fgg.), hviler derhos paa Forudsætningen om en Forskjel i Betingelserne for Erhvervelse af Hævd paa Ejendom og paa Brug, som i sig selv vistnok maa erkjendes uantagelig.

Man har nemlig sagt, at god Tro ingenlunde er nogen Betingelse for Hævd paa Servituter, men at man utvivlsomt kan erhverve Hævd paa en Brug, som man uden al Ret har tiltaget sig over den Andens Ejendom. Det Uholdbare i denne Sætning, der heller ikke har vundet Indgang ved vore Domstole, ligesaalidt som den har nogensomhelst Hjemmel i Loven, vil vise sig, naar man overfører, hvad ovenfor er forklaret om den Beskaffenhed, Besiddelsen maa have, for at begrunde Hævd til Ejendom, paa Brugsrettigheder.

Til Besiddelse ved Ting svarer Udøvelse ved Brug. Denne maa ligesaavel som hin have fundet Sted i eget Navn. Hvorvidt den hviler paa nogen Adkomst, er derimod ogsaa her ligegyldigt, idet den vundne Hævd selv afgiver en saadan. Derimod maa Brugen selvfølgelig ikke staa i Strid med den

*) Se Ørsted i Arkiv for Retsv. VI. S. 344 fgg. Larsens Skrifter II. Afd. 1. S. 451—2, Grams Tingsret S. 418—20.

Adkomst, paa hvilken den hviler. Heraf er det altsaa en ligefrem Følge, at en Brug, om hvis Oprindelse Intet er oplyst, men som har varet i 20 Aar, ikke kan rokkes alene af den Grund, at det er sandsynligt, at den fra først af er sat i Udøvelse uden nogen Adkomst; og selv om dette virkelig bevises, indeholdes heri endnu ikke det Bevis for det bestaaende Forholds Ulovlighed, som maa til, for at det skal kunne omstyrtes. Bevises det derimod, at Udøveren har tilegnet sig Brugen med Bevidsthed om sin Uberettigelse, da maa nødvendigvis et af to være Tilfældet: Enten erkjender han derved vidende at have forgrebet sig paa fremmed Ejendom; men paa en saadan Handlemaade, der endog vil kunne medføre Strafansvar, kan dog umulig begrundes nogen Retserhvervelse (jfr. Grundsætningen i Krll. 22—8). Eller han har forudsat, hvilket vel er det sædvanlige, at Ejeren ikke vil have noget imod den stedfindende Brug. Men den saaledes formodede Indrømmelse kan dog ikke uden den største Urimelighed antages at gaa ud paa nogen ejendommelig Ret, men kun paa en Tilladelse indtil videre; og ligesaalidt som en laant Ting nogensinde kan hævdes til Ejendom, ligesaalidt kan en Brug, der blot er tilstedet precario, nogensinde hævdes som Servitut, da Erhvervelsen i begge Tilfælde vilde staa i ligefrem Strid med Adkomsten. At dette alligevel, paa Grund af Vanskeligheden ved efter saa lang Tids Forløb at oplyse det sande Forhold, i det praktiske Liv jevnlig vil blive Resultatet, kan dog ikke berettige til at opstille det som en Retsregel. Sagen er den, at, medens man ved Ejendomshævd ligesaalidt som ved Brugshævd kan gaa ud fra nogen Lovsformodning om, at det er en virkelig oprindelig Ret, som ved Hævden bestyrkes, kan man ligesaalidt omvendt ved denne som ved hin gaa ud fra nogen almindelig Forudsætning om, at Forholdet er uretmæssigt i sin Oprindelse. Det er i begge Tilfælde den bestaaende Tilstand, som opretholdes, med mindre det bevises, at den dertil

ifølge sin Beskaffenhed var uskikket. Den anførte Sætning er ogsaa bestemt forkastet af vore Domstole, se Høstretsd. 16 Oktbr. 1845 (Retst. S. 689 fgg.), 10 Febr. 1847 (Retst. S. 113 fgg.), jfr. 27 Oktbr. 1853 (Retst. S. 747 fgg.) og 17 Jan. 1862 (Retst. S. 197 fgg.).

§ 117.

Fortsat Udvikling af Forskjellen mellem Besiddelse af Ejendom og af Brug.

Fastholder man altsaa, at der ingen juridisk Forskjel kan opstilles i Henseende til Betingelserne for Indtrædelsen af Hævd paa Ejendom og paa Brug, er det dog hermed ingenlunde negtet, at den faktiske Forskjel saavel mellem det, der i begge Tilfælde er Erhvervelsens Gjenstand, som mellem de ydre Tilstande, hvorigjennem Besiddelsen i begge Tilfælde aabenbarer sig, vil kunne have en væsenlig Indflydelse paa Resultatet.

Allerede med Hensyn til selve Spørgsmaalet om en Besiddelsestilstands Tilværelse vil det vise sig, at denne, hvor dens Gjenstand er den fulde Ejendomsraadighed over Tingen, næsten altid er paa det Rene, medens den ved Servituter kan være yderst uklar. Et Servitutforhold kan nemlig ofte uddanne sig paa en Maade af sig selv gjennem Tidens Løb, saaledes at man vel kan maatte erkjende, at det i sin nuværende Skikkelse har bestaaet gjennem Hævdstid, medens dets rette Udstrækning og Indhold først tilfulde viser sig i samme Øjeblik, som der opstaar Spørgsmaal om dets Gyldighed, f. Ex. hvor en Bygning ved at synke har overskredet Grænseskjellet og er bleven hvilende paa Naboens Hus. Hvor der her opstaar Spørgsmaal, om Forholdet har vundet Hævd, er det indlysende, at der kun kan hentes liden Vejledning af den Sætning, at Besiddelse forudsætter Bevidsthed om Forholdets Tilværelse; thi denne Fordring kan ikke udstrækkes til den nøjagtigste Kundskab om alle Forholdets Enkeltheder. Derimod vil dets Mangel af Adkomst eller dennes

prekære Beskaffenhed som oftest saa klart fremgaa af samtlige Omstændigheder, at Anvendeligheden af Hævd paa Grund heraf maa negtes. Men om man ogsaa her vil sige, at Ejeren dog i Hævdstid har besiddet Ejendommen i denne Stilling, uden at have været sig noget Uretmæssigt bevidst, saa opstaar endnu Spørgsmaalet om, hvilken Ret over Nabogrunden han saaledes har besiddet: enten blot at have sin egen Bygning ragende ud over denne, eller tillige at benytte Nabohuset til Støtte for den, saa at Naboen altsaa ogsaa skulde være uberettiget til at rive sit Hus ned. Dette vil man nu vistnok aldrig antage, med mindre dertil endnu er kommet en særskilt Benyttelse af Naboens Væg, f. Ex. til Indlæggelse af Bjælker eller Befæstelse af Murankere; men det maa erkjendes, at man paa denne Maade oftere vil komme til at overhugge Knuder istedetfor at løse dem.

Dernæst maa det erindres, at Besidderens Forhold til Tingen er et Udelukkelsesforhold, medens dette ingenlunde er nødvendigt ved Udøvelsen af Brug. At den tidligere Ejer samtidig med den Anden har vedblevet at benytte Tingen som sin, hindrer saaledes ubetinget Ejendomshævd; medens det ingenlunde altid hindrer Brugshævden, at Ejeren har deltaget med Brugeren i Brugens Udøvelse. Og medens det er en Umulighed, at Tvende samtidig kan hævde en Ting til Ejendom, er der Intet ivejen for, at den Ene kan hævde Tingen til Ejendom og den Anden samtidig en Servitut i samme. — Men paa den anden Side vil den Besiddelse, hvis Gjenstand er Tingen selv, lettere kunne vedligeholdes, om end Besidderen i længere Tid ingen umiddelbar Raadighed udøver over den, - saalænge han blot ikke fortrænges af nogen Anden, - end hvor Gjenstanden alene er en Brugsret. Brugsbesiddelsen forudsætter flere korporlige Ytringer end Ejendomsbesiddelsen, uagtet det indre Moment (animus) i begge er det samme. Og saaledes vil den Omstændighed, at Ejeren har deltaget i Brugens Udøvelse, kunne medføre, at Brugen ikke

faar Karakteren af Besiddelse; hvorimod den Omstændighed, at en Anden befatter sig med Tingen, medens Ejeren holder sig passiv, vil kunne betragtes som en Depossession, og saaledes aabne Adgang for hin til Hævd paa den fulde Ejendomsret. Alt maa her komme an paa Tingens og Brugens Beskaffenhed.

Af denne Grund vil, som ovenfor bemærket, personlige Servituter, som ikke er understøttede af nogen Adkomst, ikke let kunne hævdes, og det samme vil ofte kunne hindre Hævd paa afbrudte og usynbare Servituter, jfr. Hstretsd. 15 Maj 1839 (Retst. S. 343 fgg.). Thi hvad det overalt kommer an paa, er, at der kan paavises en saa tilstrækkelig Forbindelse mellem Brugens enkelte Ytringer, at Besiddelsen kan betragtes som stadig vedligeholdt. Dette sker af sig selv, hvor Brugens Tilværelse er betegnet ved en staaende udvortes Indretning; men ogsaa hvor dette ikke er Tilfældet, vil en saadan Forbindelse kunne tilvejebringes derved, at Brugen finder Sted for at tilfredsstille et vist regelmæssigt Behov*, - altsaa navnlig ved Landboservituter til Fordel for fast Ejendom, - eller derved at den finder Sted i Henhold til en bestemt Adkomst. Men hvor intet af alt dette er Tilfældet, vil en sjelden udøvet Raadighed - forsaavidt den ikke allerede derved forkynder sig som blot prekær - enten blive anseet for at begrunde Ejendoms- eller slet ingen Ret, jfr. Hstretsd. 27 Novbr. 1858 (Retst. 1859 S. 51 fgg.).

Nogen almindelig Regel for, hvor hyppigt en Brug maa være gjentagen, for at kunne kaldes Besiddelse og saaledes begrunde Hævd, lader sig naturligvis ikke opstille, da alt her maa komme an paa Brugens Beskaffenhed og Øjemed. At gjøre det til en absolut Fordring, at Brugen skal have fundet

---

*) Det er ifølge samme Tanke, at Romerne fordrede, at alle Realservituter skulde have en causa perpetua, og alene anerkjendte Servitutforhold mellem prædia vicina.

Sted hvert eneste Aar, synes vilkaarligt, da man med samme Grund kunde udstrække Fordringen til Maaneder, Uger og Dage, og det ikke saa meget er Afbrydelsernes Længde, som deres Beskaffenhed, hvorefter det bliver at bedømme, om Besiddelsen fremdeles skal agtes bestaaende. Den Omstændighed, at en Vintervej i et enkelt Aar ikke har kunnet benyttes formedelst Mangel paa Føre, synes saaledes ikke i og for sig at kunne være til Hinder for Hævd. Men paa den anden Side er det indlysende, at saa lange Mellemrum som et Aar i Regelen ikke vil kunne taales, og dertil kommer, at en Brug, der er udsat for saa store Afbrydelser, vanskelig vil kunne have antaget den Regelmæssighed, som maa fordres, for at den skal kunne erkjendes som Gjenstand for Besiddelse.

Hvad her er sagt om Brugens Stadighed, gjælder ogsaa om dens Bestemthed. En Brug, der er udøvet i forskjelligt Omfang, til uregelmæssige Tider, og paa forskjellige Steder, om end inden samme Ejendoms Grænser, vil, selv om den er gjentaget temmelig hyppig, ikke saa let kunne siges at have været uafbrudt besiddet, med mindre den enten ifølge sin Beskaffenhed forudsætter et videre og mere ubestemt Omfang, f. Ex. Hugst og Havningsrettigheder, eller den er udøvet i Henhold til en given Adkomst. Jfr. Hstretsd. 22 Oktbr. 1859 (Retst. 1860 S. 1 fgg.), 19 Febr. 1862 (Retst. S. 279 fgg.).

Hævdstidens Begyndelse maa ved synbare Servituter altid regnes fra det Øjeblik, da den udvortes Indretning er bleven fuldført, om den end ikke er tagen i Brug. Ved usynbare Servituter kan det derimod ofte være vanskeligt nok at bestemme, naar Brugen i Virkeligheden er begyndt; men herom lader sig fra et almindeligt Standpunkt intet sige. — Med Hensyn til flere Besidderes Adgang til at lægge sine Besiddelsestider sammen vil ved Realservituter, selv om de er afbrudte, Besiddelsen af

den herskende Ejendom af sig selv frembringe det fornødne Sukcessionsforhold.

Hvad Adgangen til at vinde Hævd gjennem Fuldmægtig angaar, maa det for Realservituternes Vedkommende erindres, at, da det er for Tingen og ikke for Ejeren personlig, Rettigheden skal erhverves, kan det, naar det faktiske Forhold engang er stiftet, om end Ejeren af den herskende Ejendom ingen bestemt Kundskab derom har, ikke fordres, at Udøveren skal staa i noget personligt Fuldmagtsforhold til denne Ejer, for at den skal kunne hævdes. Thi da, som oftere bemærket, Besiddelse af fast Ejendom ingenlunde forudsætter nogen nøjagtig Kundskab om dens sande Grænser og Herligheder, vil allerede den Omstændighed, at Ejeren har overdraget dens Brug i det Omfang, denne nu bestaar, til en Anden, medføre, at man fra nu af vil anse Ejeren for borgerlig at besidde Ejendommen saadan, som Brugeren har modtaget og paa hans Vegne brugt den, og følgelig anse Servituten som hævdet, selv om det oplyses, at denne oprindelig af en tidligere Bruger har været selvtiltagen, jfr. Hstretsd. 22 Oktbr. 1859 (Retst. 1860 S. 1 fgg.). At det Samme maa gjælde om mindre Grænseforrykkelser, er en Selvfølge.

Efterfølgende Kundskab om Brugens Uretmæssighed vil endnu sjeldnere være til Hinder for Brugshævd end for Ejendomshævd, da den kun i de færreste Tilfælde vil medføre nogen Pligt til af sig selv at ophøre med Brugens Udøvelse. Det vil i Regelen kun være Tilfældet med saadanne Servituter, der bestaar i en Tilegnelse af fremmed Ejendom, som man ved en Fejltagelse eller Misforstaaelse har bragt i Udøvelse, f. Ex. hvor Nogen ved en Fejltagelse har begyndt at hugge i en fremmed Skov. Jfr. Hstretsd. 16 Oktbr. 1844 (Retst. 1845 S. 498 fgg.) og 19 Febr. 1862 (Retst. S. 279 fgg.). I andre Tilfælde vil derimod Brugsudøveren ikke lettelig alene derved, at han kommer til Kundskab om, at Ejeren vil kunne fordre, at Brugen

skal ophøre, blive uberettiget til at fortsætte denne paa samme Maade som før, d. e. som Servitut, saalænge Ejeren ikke paa lovlig Maade ved Paatale til Thinge gjør denne sin Paastand gjældende.

§ 118.
Stansning af Hævdens Løb.

Hævdens Løb stanser, 1) naar Besiddelsen ophører eller taber sin Evne til at begrunde Hævd, og 2) ved Paatale til Thinge.

1) Hvad det Første angaar, da maa gjentagende erindres, hvad forhen er fremhævet, at der til en Besiddelsesstands Vedligeholdelse kræves mindre end til dens Stiftelse, og at saaledes ikke enhver midlertidig Afbrydelse af det udvortes Raadighedsforhold kan siges es ipso at ophæve Besiddelsen*. Hvad hertil skal udkræves, er et rent faktisk Spørgsmaal, hvorved man atter maa erindre, hvad der i forrige § er forklaret om Brugsbesiddelsens og Ejendomsbesiddelsens forskjellige Karakter.

Hvor en ny Besidder erholder Tingen paa den forriges Vegne, f. Ex. som Panthaver, Laantager o. dl., finder naturligvis aldeles ingen Afbrydelse Sted; thi den borgerlige Besiddelse forbliver her hos den første, og det er denne, som begrunder Hævd. Det Samme maa ogsaa antages, naar Tingen tabes og efter ikke altfor lang Tid findes af en Anden; thi ogsaa her vil man kunne sige, at Finderen fortsætter Besiddelsen i den oprindelige Besidders Navn. — Men erkjendes først en virkelig Deposseſſion for at have fundet Sted, maa det antages, at Hævden i ethvert Tilfælde derved stanses, da Tvende umulig samtidig kan besidde den samme Ting som sin. Depossessionens Uretmæssighed kan her ikke komme i Betragtning; thi Besiddelsen er et faktisk og ikke et retligt Forhold, og at den nye Besiddelse selv er uskikket til at begrunde nogen Retserhvervelse,

---

*) Jfr. ovf. S. 56—59.

formindsker ikke dens Evne til faktisk at ophæve den tidligere. Den Tilbagegivelsespligt, som paahviler den uretmæssige Besidder, gjør ikke denne til Besidder i den Andens Navn, og kan saaledes ikke opretholde det ældre Forhold, som engang er brudt; deraf vilde desuden blive Følgen, at Hævden samtidig maatte løbe for flere Personer, som hver for sig kunde være berettigede til af den uretmæssige Besidder at fordre Tingen udleveret. Kun da, hvor den nye Besiddelse i eget Navn endog som Faktum kan sættes ud af Betragtning, vil det ældre Forhold, trods Afbrydelsen, kunne ansees bestaaende, og altsaa Hævden fremdeles kunne løbe, saasom hvor en Finder eller Laantager alene underslaar Tingen, uden at afhænde den til en ny Besidder; og maaske vil man antage det Samme om Ting, som den bestjaalne Besidder har erholdt tilbage fra Tyven eller Hæleren selv; skjønt det unegtelig er lidet konsekvent at lade Tingens Skjæbne, efter at den engang er kommet ud af sin Besidders Værge, have nogen Indflydelse paa Bedømmelsen af det faktiske Forhold, hvori denne skal ansees for at staa til den. Men den Urimelighed, at Hævd kunde løbe for flere Personer paa een Gang, undgaar man vistnok i deslige Tilfælde.

Med Hensyn til Servituter maa det erindres, at den tjenende Tings Ejer, der selv har virkelig Besiddelse, ikke ved Udøvelsen heraf kan depossidere Brugsudøveren, saalænge han ikke ganske fortrænger denne; da Ejendom og Servitut vel kan bestaa ved Siden af hinanden. Heller ikke en ny Besiddelsestagelse af Tingen til Ejendom afbryder Brugsbesiddelsen, hvor denne er betegnet ved en staaende Indretning; thi Besiddelsestagelsens Gjenstand har her været Tingen i denne Tilstand. Besiddelsen af usynbare Servituter vil derimod lettelig kunne ansees afbrudt ved ny Besiddelsestagelse til Ejendom.

Hvorvidt et midlertidigt Ophold i Brugens Udøvelse kan betragtes som en Afbrydelse af Besiddelsen og altsaa standse

Hævdens Løb, maa afgjøres efter det oven Udviklede. En udvortes Hindring mod Servituten, f. Ex. Afspærring af en Vej, kan ikke i og for sig stanse Hævden, naar Hindringen kun betimelig overvindes. Selv om Brugshaveren herunder gjør sig skyldig i Selvtægt, vil dette neppe være til Hinder for, at den fremtidige Brug betragtes som en umiddelbar Fortsættelse af den ældre, naar man maa antage, at han ved Hindringens Bortrydelse har handlet i Bevidstheden om sin Ret; thi den begaaede Egenmægtighed vil her snarere fremstille sig som en Krænkelse af den offentlige Myndighed, end som noget Indgreb i Ejerens Ret. Men selv om det virkelig lykkes Ejeren enkelte Gange at tilbagevise Brugsudøveren, kan dette, hvor Servituten efter sin Natur taaler Afbrydelse, ikke stanse Hævden, saalænge han ikke endelig fordriver ham, jfr. Hstretsd. 21 Septbr. 1849 (Retst. S. 646 fgg.). Ved synbare Servituter maa derimod Borttagelsen af den staaende Indretning, naar dette gjøres af den tjenende Ejendoms Ejer i Hensigt at stanse Brugen, altid betragtes som en virkelig Depossession, og følgelig, uden Hensyn til om denne Handling var lovlig eller ikke, stanse Hævden. Sker det derimod af Brugshaveren selv eller ved en Naturbegivenhed, og Indretningen igjen betimelig restitueres, har naturligvis ingen Afbrydelse fundet Sted.

Naar Besiddelsen i Løbet af Hævdstiden taber sin Evne til at begrunde Hævd, er det en Selvfølge, at Hævdsløbet maa stanse. Dette vil ske ved at Besiddelsesgrunden forandres til Besiddelse i fremmed Navn, f. Ex. hvor Besidderen paa Ejerens Forestilling erkjender sig uberettiget til at beholde Tingen som Ejer, men dog beholder den tillaans, eller hvor andre Grunde, saasom efterfølgende Kundskab om Besiddelsens Ulovlighed, paadrager ham en Pligt at give Tingen tilbage eller at ophøre med Brugen. Fremdeles naar en Brugsudøver udtrykkelig har frasagt sig Adgangen til at hævde; i hvilket Tilfælde det forstaar

sig, at ingen Thinglysning af en saadan Deklaration behøves, for at gjøre Udstederens Besiddelse udygtig til at begrunde Hævd, medens paa den anden Side Thinglysningen ikke ubetinget vil kunne forhindre hans Efterfølger, som i god Tro fortsætter Brugen paa samme Maade som han, fra at begynde selvstændig Hævd paa Servituten.

Endvidere ophører Brugsbesiddelse, naar Brugsudøveren bliver Ejer af den tjenende Ting (confusio), idet den da absorberes af Ejendomsbesiddelsen, og Ejeren fra nu af udøver Brugen som Ejendom og ikke som Servitut. Hævd paa Rettigheden i sidstnævnte Egenskab maa saaledes standse (Hstretsd. 1 Decbr. 1841, Retst. 1842 S. 1 fgg.). At muligens Ejendomserhvervelsen bagefter omstødes eller endog i og for sig var ugyldig, kan ikke opretholde den engang faktisk standsede Brugsbesiddelse. — Den Omstændighed, at Brugsudøveren kommer i Besiddelse af den tjenende Ejendom i anden Egenskab, f. Ex. som Lejetager, behøver derimod ikke nødvendigvis at hindre, at den i Forvejen paabegyndte Servitutbrug fortsættes som saadan, hvilket navnlig ved synbare Servituter ofte vil have megen Rimelighed for sig. Men ellers vil man i vistnok i Almindelighed antage den stedfundne Brug for at have været en Udøvelse af Lejeretten og ikke af Servituten, hvor intet Modsat fremgaar af den Adkomst, med Hjemmel af hvilken den er udøvet. — Da der i Almindelighed intet er til Hinder for, at en Sameier kan vinde Hævd paa en udvidet Raadighed over den fælles Gjenstand, behøver heller ikke den Omstændighed, at Brugsudøveren bliver Medejer af den tjenende Ejendom, nødvendigvis at standse Hævden, naar det blot kan oplyses, at hans fortsatte Udøvelse af Brugen har været en Ytring af Servituten og ikke af Ejendomsretten. Jfr. Hstretsd. 7 Marts 1863 (Retst. S. 301 fgg.).

2) Ved Paatale til Thinge maa nu efter Forll. 20 Juli 1824 § 48 forstaaes Indgivelse af Forligsklage til vedkommende

Kommissær. Er Sagen undtagen fra Forligsmægling, maa Stevningen til Retten være forkyndt, enten paa den sædvanlige eller paa den i 1—4—10 og 12 jfr. 13 bestemte Maade, da en Underretsstevnings Udtagelse ikke har nogen bindende Betydning. Forsaavidt Sagen ikke tillige bliver anhængiggjort ved Retten inden Hævdstidens Udløb, forstaar det sig, at den maa være paastevnt til det første Thing, hvortil lovligt Varsel kan gives.

Lige med Paatale til Thinge staar naturligvis Anmeldelse for Skifteretten i et Bo; derimod kan et Beslag eller Forbud, selv om det paa lovlig Maade forfølges (1—19—20), neppe ansees tilstrækkeligt. Saa meget mindre kan Beskikkelse eller anden udenretlig Protest stanse Hævden, selv om Besidderen ifølge de saaledes modtagne Oplysninger maa erkjende sin Uberettigelse, aldenstund saadan Erkjendelse ikke tillige gjør ham til Pligt at opgive sin Besiddelse.

Bliver Besidderen ved endelig Dom frifunden, er Sagen dermed afgjort i Realiteten, og selv om der maatte kunne anlægges ny Sag paa en anden Søgsmaalsgrund, kan naturligvis ikke Hævdens Løb ansees standset ved Stevnemaalet i den første. — Bliver Stevningen afvist, er det at agte lige med forsømt Paatale, og det gaar umulig an her at følge Analogien af Fr. 19 Aug. 1735 § 10 og Reskr. 19 Decbr. 1749 § 2, og saaledes anse Citanten berettiget til, selv om Hævdstiden imidlertid er udløben, at udtage ny Stevning med kort Frist; thi hvad der gjælder om Standsning af den processuelle Præskription, kan ingenlunde overføres paa Afbrydelse af selve den materielle Retserhvervelse.

Et Søgsmaal, anlagt af en uvedkommende Person, har naturligvis aldeles ingen Indflydelse paa Besidderens Hævdserhvervelse. Paa samme Maade kan Søgsmaal, anlagt af en enkelt Medejer i Tingen, alene have Indflydelse for hans eget Vedkommende, og ikke stanse Hævdens Løb mod de øvrige Ejere.

Ligesaalidt kan ved Brug, som samtidig gjør Indgreb i flere Ejeres Ret, f. Ex. Opdæmning, Søgsmaal fra en af disse Ejeres Side standse Hævdens Løb mod de øvrige. Noget Andet er det, at den Omstændighed, at denne vinder sin Sag, muligens kan gjøre det nødvendigt, at Brugen i sin Helhed maa ophøre, og saaledes faktisk virke befriende ogsaa for de andre.

§ 119.

Den ved Hævden erhvervede Ret.

Ved Hævdstidens Udløb erhverver Besidderen den Ret, som han faktisk har besiddet, og af samme Udstrækning og Indhold, som han har besiddet den (qvantum possessum, tantum præscriptum). — Ved Hævd til Ejendom er det altsaa den fulde Ejendomsret, der erhverves, forsaavidt ikke Tingen har været besiddet med en mere indskrænket Raadighed. De paa Tingen hvilende reelle Byrder, saasom Tilbagefalds- eller Løsningsret, Servituter, Grundbyrder og andre Hæftelser, der ikke enten klæber ved selve Besidderens Adkomst eller bevisligen har været Besidderen bekjendte, udslettes følgelig ved Hævden, ligesaavel som selve den tidligere Ejendomsret, jfr. 5—7—13, Høstretsd. 9 Septbr. 1831 og 19 Oktbr. 1859 (Retst. 1860 S. 49 fgg.). Dette er ingen Præskription, og det er strengt taget heller ikke Hævden, som omstøder disse Byrder; men de maa bortfalde som uforenlige med den ved Hævden stiftede Ret*).

Indskrænkninger i Ejendomsretten, der hviler paa selve Loven (jfr. Skovl. 22 Juni 1863 §§ 14—19), kan selvfølgelig aldrig borthævdes, om de end i Hævdstid ikke har været gjorte gjældende; thi de klæber altid ved Adkomsten; Hævdsinstitutet hører overhovedet kun hjemme inden Privatrettens Omraade. At Forbudet er dispensabelt, kan egentlig ikke forandre

*) Jfr. Holm i Jur. Tidsskrift XXVII. S. 36 fgg.

Sagen; thi Dispensation kan Ingen tiltvinge sig, og, saalænge den ikke er given, er Tilstanden lige meget stridende mod den lovbestemte Orden; imidlertid synes dog Højesteret i et enkelt saadant Tilfælde at have anseet Hævd anvendelig, Hstretsd. 6 Juni 1850 (Retst. S. 580 fgg.). — Forpligtelser, der i sig selv er af privatretlig Natur, er imidlertid ikke undtagne fra at kunne borthævdes, derved at de haves i Forhold til Staten. Den Kirkegodset ifølge Fr. 25 Febr. 1733 paahvilende Tilbagefaldspligt saavelsom Kirkens Ret til at hugge i dets Skov til sin Fornødenhed maa derfor bortfalde, naar Ejendommen har været besiddet som fri Ejendom i 20 Aar, og Besidderen ikke har vidst, at Ejendommen var Kirkegods; i modsat Fald kan derimod den Omstændighed, at Byrden ej har været indført i hans Skjøde, ikke hjælpe ham, da Forpligtelsens Tilværelse er udtalt ved Lov.

At ingen Ejendom ved Hævd kan frigjøres fra den almindelige Skattepligt, er efter det Anførte en Selvfølge, jfr. 2—22—6 og Fr. 13 Decbr. 1746 VI. § 4 Nr. 4. Det Samme gjælder om saadanne almindelige Grundbyrder som Jordebogsrettigheder og Tiende, hvor Fritagelse forudsætter en særskilt Hjemmel. — Hviler derimod Grundbyrden selv paa en særlig Hjemmel, saasom Jordafgift og løs Landskyld, er intet til Hinder for, at den kan borthævdes under de sædvanlige Betingelser.

Ved Brugshævd erhverves paa samme Maade den Servitut over den tjenende Ejendom, som i Hævdstiden faktisk har været udøvet. Med Hensyn til den Udstrækning, hvori Retten erhverves, bliver alene at se hen til det faktisk stedfundne Forhold; at Brugsudøveren virkelig havde en Adkomst, der hjemlede ham en mere udstrakt Brug, kan ikke komme i Betragtning, hvor den forsaavidt ikke er bleven benyttet. Dette er imidlertid ikke saa at forstaa, at Servituten altid skal ansees indskrænket til nøjagtig det samme Maal, som den under Hævdstiden udøvede

Benyttelse; thi stundum kan selve den stedfundne Brugs egen Beskaffenhed vise hen til et videre Omfang af den til Grund for samme liggende Ret, og i dette Tilfælde bliver det altsaa denne, som ved Hævden er vundet. Saaledes maa en Havneret til en vis Gaards Fornødenhed antages at gjælde den Besætning, Gaarden til enhver Tid kan fremføde (jfr. Hstretsd. 2 April 1852, Retst. S. 438 fgg.), og en Hugstret paa samme Maade kunne udøves i den Udstrækning, Gaardens regelmæssige Behov til enhver Tid maatte udkræve (jfr. Skovl. 22 Juni 1863 § 8); ligeledes maa en Vejrettighed kunne benyttes af alle Beboerne af den Gaard, for hvilken den er erhvervet, om end Husholdningernes Antal forøges, - medens man neppe tør sige, at en til en vis Bedrift hævdet Hugstret altid kan udøves i hvilketsomhelst Omfang, det formedelst Bedriftens Udvidelse maatte tiltrænges. Her maa man tage Forholdet i dets Helhed i Betragtning, og derhos erindre, at ogsaa her er det altid den udvortes Skikkelse, hvorunder Brugen selv er optraadt, og ikke den indre Retsgrund, hvortil den muligens maatte være støttet, som afgjør det Omfang, hvori den ved Hævden erhverves.

Paa lige Maade kan intet Hensyn tages til Brugerens subjektive Opfatning af Beskaffenheden af den Ret, som han udøver, hvor tydelig end denne kan fremgaa af Maaden, hvorpaa han optræder; thi Hævden slutter sig til det faktiske Besiddelsesforhold, og dette kan ikke betegnes ved den blotte Viljestilkjendegivelse. Nogen udelukkende Brugsret kan altsaa ikke erhverves ved Hævd, ligesaalidt som negative Servituter, om end Brugeren i Hævdstiden stadig har bortvist alle andre Deltagere, deriblandt endog Ejeren selv. Thi Brugsbesiddelse er, som oven bemærket, ikke i sit Væsen udelukkende paa samme Maade som Ejendomsbesiddelsen, og Brugeren har ikke besiddet andet end den Raadighed, han selv har udøvet. Ejeren og andre Berettigede maa derfor altid have Adgang til at deltage i Brugens Udøvelse,

om saadan Deltagelse end ikke har fundet Sted i Hævdstiden, forsaavidt ikke den hævdede Brug ved sin egen Beskaffenhed udelukker Andres Deltagelse, hvilket ved Servituter, som udøves gjennem en udvortes Indretning, der tilhører Servituthaveren, ofte vil være Tilfældet. — Noget Andet er det, at Ejeren maa vige, forsaavidt hans Deltagelse vilde være Servituthaveren til Fortrængsel; thi dette er ikke andet end hvad i Almindelighed følger af, at Servituthaverens Ret er en afstaaet Del af Ejendomsretten, og følgelig i Kollisionstilfælde maa gaa forud for denne. Stundum vil imidlertid den hævdede Servitut ifølge Maaden, hvorpaa Brugen under Hævdstiden har været udøvet, være stiftet som en Fællesbrug, og isaafald forstaar det sig, at, hvis Tingens Evne til at give det samme Udbytte, som hidtil, maatte formindskes, maa de begge underkaste sig forholdsvis Indskrænkning.

Nogle Brugsrettigheder er imidlertid af en saa omfattende Natur, at de kan optræde under samme udelukkende Skikkelse som selve Ejendomsretten, f. Ex. Skovret (jfr. Udskiftnl. § 2, d), Havneret, Ret til en Oplagstomt o. desl. Her kan altsaa intet være til Hinder for, at de ogsaa ved Hævd kan erhverves i dette Omfang, naar kun denne deres Egenskab lader sig bevise, f. Ex. ved den Adkomst, hvorpaa Brugen hviler, i Forbindelse med den Maade, hvorpaa Raadigheden faktisk er foregaaet. Thi her ligger deres Behandling som Servitut eller som Ejendom egentlig mere i Navnet end i Tingen.

Servituten slutter sig som saadan umiddelbart til den tjenende Ejendom, som en afløst Bestanddel af Ejendomsretten, og det er som saadan, den bliver Gjenstand for Hævd. Det gaar altsaa ikke an at frahævde en anden Servituthaver hans Servitut, selv om denne i Hævdstiden fra sin Side har ladet Retten ubenyttet; men vel kan man muligens derved have erhvervet en ny Servitut af samme Slags over den samme

tjenende Ejendom. En Servitut, tænkt som Servituthaverens Ejendom, er nemlig alene et Begreb, en immateriel Ting, der som saadan ikke kan besiddes, altsaa heller ikke hævdes. Selv om den Adkomst, med Hjemmel af hvilken Brugen har været udøvet, muligens viser, at denne i Virkeligheden har været en Benyttelse af den anden Servituthavers Ret, vil dette dog ikke være tilstrækkeligt til at begrunde Paastanden om, at denne er bleven hævdet; thi selv om hin imidlertid ikke er bragt i Udøvelse, vil dog ikke denne afpræge sig i det udvortes Forhold paa saadan Maade, at den vil kunne erkjendes som Gjenstand for Hævderens Besiddelse, og Mangler ved den Adkomst, hvorved en Servituthaver overdrager sin Ret til en anden, vil altsaa ikke kunne afhjælpes ved nogen Hævd. Her viser sig altsaa en i selve Begrebet liggende Forskjel mellem Ejendom og Servitut, der har sin Grund i Ejendomsrettens totale og udelukkende Karakter: den første hævdes altid imod Personen, den sidste mod Tingen. — Ogsaa her maa det imidlertid bemærkes, at enkelte Brugsrettigheder ifølge selve sin Art optræder i en saa udelukkende Skikkelse, at de staar paa Grænsen af Ejendom, saa at følgelig Retten i samme Øjeblik, den er erhvervet for den Ene, bliver udslettet for den Anden, f. Ex. Retten til Oplagstomt, til at tilegne sig alle eller visse bestemte Træer i en Skov o. s. v. — At fremdeles den, der ved Hævd erhverver den herskende Ejendom, eo ipso erhverver de samme tilliggende Servituter over andre Ejendomme, er en Selvfølge; men her optræder Servituten aldeles ikke som selvstændig Gjenstand for Erhvervelse.

Reelle Servituter udgjør integrerende Dele af den herskende Ejendom, til Fordel for hvilken de er erhvervede. At de ikke uden Samtykke af den herskende Tings Ejer kan afhændes til Tredjemand eller overføres til nogen anden Ejendom, er en ligefrem Følge af, at Servituten derved i sit Væsen vilde forandres, hvilket Servituthaveren naturligvis ikke vilkaarligen

kan gjøre. — Personlige Servituter maa derimod som anden Ejendom kunne afhændes, gaa i Arv o. s. v.

Den tjenende Tings Ejer kan naturligvis aldrig ved Hævd paadrages nogen Forpligtelse til at vedligeholde denne eller de paa den for Servitutens Skyld anbragte Indretninger, selv om han i Løbet af Hævdstiden stadig har gjort dette, da Præstationer ikke er Gjenstand for Hævd. Hvorvidt Servituthaveren fra sin Side er berettiget til saadan Vedligeholdelse, vil komme an paa, om Retten er hævdet i dette Omfang, hvilket maa antages, hvor han i Hævdstiden har foretaget de Istandsættelser, som Tingen har behøvet, saavelsom hvor Brugens egen Beskaffenhed forudsætter, at der Tid efter anden maa foretages Arbejder ved Tingen for at Brugen skal kunne finde Sted, f. Ex. Vedligeholdelse af en Vej. At fremdeles Servituthaveren altid maa kunne istandsætte den for Servitutens Skyld anbragte Indretning, hvor denne tilhører ham selv, er klart. I deslige Tilfælde vil i Regelen ogsaa Ejeren af den tjenende Ting kunne kræve, som en til Adkomsten knyttet Betingelse for Servitutens Udøvelse, at Servituthaveren vedligeholder eller deltager med ham i Vedligeholdelsen. — Udenfor disse Tilfælde kan Servituthaveren derimod ikke ansees berettiget til at foretage noget Reparationsarbejde paa den tjenende Ting, da han derved vilde anmasse sig en ny Raadighed over denne; idet en given Ret ingenlunde med Nødvendighed forudsætter, at Tingen altid skal være i den Forfatning, at Retten lader sig benytte. Ret til at lægge sine Bjælker ind i Andenmands Mur medfører saaledes ingen Ret til at reparere Muren.

At Servituthaveren i de samme Tilfælde, hvor han for Servitutens Skyld er berettiget til at vedligeholde den tjenende Ting, ogsaa maa være berettiget til at erstatte den undergaaede Indretning med en ny, f. Ex. gjenopføre en nedstyrtet Bro, synes at være klart. Ligesaa maa han være berettiget til at

foretage de samme Arbejder til Forebyggelse af Skade, som han vilde kunnet foretage til Afhjælpelse af en allerede indtruffen Beskadigelse. Andre Foranstaltninger paa den tjenende Ejendom til Servitutens Betryggelse, saasom Forbygningsarbejder mod Jordskred eller Elvebrud, er han derimod uberettiget til at iværksætte, da dette vilde være en Disposition over den fremmede Ejendom, hvortil selve Servituten ikke giver nogen Beføjelse. — At Servituthaveren saa meget mindre er berettiget til at foretage nogensomhelst Forbedring ved Servituten, saasom at oprydde i Havnegangen, udvide en Gangsti til Kjørevej o. desl., er en Selvfølge.

At Servitutens Erhvervelse paalægger Ejeren af den tjenende Ting den negative Forpligtelse at afholde sig fra enhver Brug, der er til Afbræk for Servituten, er alene en Anvendelse af den almindelige Pligt for Enhver at afholde sig fra Retskrænkelse. — Den hævdede Servitut er naturligvis ikke mindre bindende i Forhold til andre tidligere Rettighedshavere i den tjenende Ejendom end i Forhold til dennes Ejer selv, og nogen Thinglysning er ligesaalidt her som ellers, hvor Adkomsten grunder sig i Hævd, nødvendig.

§ 112.

Fortsættelse. Frihævdelse. Laghævd.

Paa samme Maade som Ejeren ved Hævd kan fravindes en Del af Ejendomsraadigheden over sin Ting, kan han ogsaa ved Hævd tilbagevinde afløste Bestanddele af Ejendomsretten, og saaledes frihævde sin Ejendom for Servituter. Dette kan ske derved, at en ny faktisk Tilstand, der er uforenlig med Servitutens Bestaaen, gjennem Hævd vinder Uvirkelighed.

Alene derved, at Servituthaveren i 20 Aar har undladt at benytte Servituten, kan denne ikke bortfalde, da tinglige Rettigheder ikke er undergivne Præskription. Borttagelsen af

den for Servitutens Skyld anbragte udvortes Indretning gjør heri ingen Forskjel, idet Forpligtelsen til at taale Brugen fremdeles bliver hvilende paa Ejendommen. Selv om det er den tjenende Tings Ejer, som har borttaget Indretningen, og Servituthaveren derefter i 20 Aar har forholdt sig uvirksom, bortfalder ikke derved Servituten, med mindre heraf skulde kunne udledes en bindende Opgivelse fra Servituthaverens Side; thi i modsat Fald vilde det dog ikke blive andet end Præskription, medens der til Hævd fordres en ny positiv Tilstand.

Servituten borthævdes derimod, hvor Nogen har besiddet den tjenende Ejendom som ubebyrdet i 20 Aar, uden Kundskab om Servitutbaandet; thi fuld Ejendomsret er uforenlig med alle Byrder. Fremdeles, naar Ejeren har vundet Hævd paa nogen Brug, som staar i Modsigelse med Servituten, f. Ex. i 20 Aar afspærret eller oppløjet en Vej, eller gjenmuret Servituthaverens Vindue, eller haft en Bygning staaende paa et i Skjødet forbudt Sted. — Herunder maa da de almindelige Betingelser for Hævd paa Brug komme til Anvendelse, hvorved alene er at mærke, at Følgen af saadan Kontrahævd ingenlunde altid behøver at være Servitutens totale Udslettelse, men ofte alene dens Indskrænkning.

At Kontrahævd er anvendelig mod alle Servituter, hvad enten de hviler paa Kontrakt eller paa Hævd, og hvad enten de er positive eller negative, er indlysende. Hævdens Gjenstand er i alle Tilfælde ikke den oprindelige Servitut, men den i Strid dermed etablerede nye positive Tilstand.

Angaaende Servitutens Ophør ved frivillig Opgivelse og ved den herskende eller den tjenende Tings Undergang gjælder om hævdede Servituter intet Andet end om de kontraktmæssigen stiftede. Kun bemærkes, at hvor Servituten selv ikke hviler paa nogen thinglyst Hjemmel, kan heller intet thinglyst Dokument være fornødent til dens Ophævelse.

Den ved Hævd stedfindende Retsstiftelse er, som tidligere oftere bemærket, aldeles uafhængig af Thinglysningsindretningen. Noget Andet er det, at det ofte for Beviisets Skyld kan være nyttigt at faa den erhvervede Ret konstateret og indført i Pantebogen. Dette har for Servituters Vedkommende ingen Vanskelighed, da det vil kunne ske ved et Thingsvidne eller en Dom mod den tjenende Tings Ejer, forsaavidt han negter at anerkjende Servituten. Ved Hævd paa Ejendom møder derimod den Vanskelighed, at man ofte ingen bestemt Modpart vil have, og efter vore Procesregler haves der ingen almindelig Adgang til med bindende Virkning at indstevne alle mulige Prætendenter til en Ting. Vistnok bestemte 5—5—7, at den, som klarligen kan bevise, at han har lovlig Adkomst paa nogen Ejendom ved Arv, Kjøb, Mageskifte, Gave eller tyve Aars Hævd, skal nyde Laghævd derpaa, hvorved maa forstaaes en Stadfæstelse af hans Ret til Thinge; men de fornødne Retsmidler til Erhvervelse af en saadan Stadfæstelse, enten ved Thingsvidne eller Dom, anviser Loven ikke, og Artikelen, der skylder en ukritisk Behandling af de ældre danske Retskilder sin Tilværelse, har aldrig været praktisk. Derimod skal man have Exempler paa, at der er blevet meddelt Besidderen kongelig Bevilling til med Aars og Dags Varsel ved offentlig Stevning at indkalde Enhver, som maatte ville gjøre ham den hævdede Ejendom stridig, og mod denne Udvidelse af Mortifikationsinstitutet (jfr. L. 9 Juli 1851 § 1 og Udskiftningsl. 12 Oktbr. 1857 § 21) synes der ikke at være noget at indvende. Den saaledes erhvervede Dom vil da give Besidderen fuldgyldig Hjemmel ligeoverfor Alle. — Kan Hævderen erhverve en udtrykkelig Anerkjendelse af den hævdede Ret fra den i Pantebogen sidst indførte Ejer, synes dog ogsaa dette at maatte være tilstrækkelig Legitimation for ham ved senere Forføjninger over Ejendommen.

§ 121.

Beviset i Hævdssager.

Hævden giver ikke alene Besidderens Adkomst retlig Gyldighed, men befrier ham ogsaa for at føre noget Bevis for sin Adkomst. Ifølge 5—5—3 har Besidderen blot at bevise, at han har besiddet Tingen eller Brugen i 20 Aar; hvorimod Vindikanten maa bevise, at Besiddelsen enten var ustikket til at begrunde Hævd, eller at den er bleven afbrudt. — Dette er saaledes en Undtagelse fra Hovedregelen i 5—5—5 om Bevisbyrden i Vindikationstilfælde, at, naar Vindikanten har bevist sin ældre Ret, maa Besidderen bevise, at denne paa lovlig Maade er ophørt.

Det er imidlertid indlysende, at den Fritagelse for Bevisbyrden, som Besidderen opnaar efter 20 Aars Forløb, ikke medfører, at den fulde principale Bevisførelse for, at Betingelserne for Hævd dog ikke var tilstede, nu maa overtages af Modparten. Her, som ellers, maa de almindelige Regler for Bevisbyrdens Fordeling komme til Anvendelse, og hvis det lykkes Vindikanten at tilvejebringe vel ikke Vished, men dog Sandsynlighed for, at Besiddelsen mangler de Egenskaber, som fordres til Hævd, vil Besidderens blotte Paastand ikke længer være tilstrækkelig, men det maa paaligge ham ved yderligere Beviser at supplere den saaledes svækkede Formodning om Besiddelsens Hævdsdygtighed til det oprindelige Maal.

Og en saadan Sandsynlighed vil ofte uden videre Bevisførelse fremgaa af Forholdets hele Beskaffenhed. Er det saaledes bevist eller in confesso, at Besiddelsen oprindelig var stiftet i fremmed Navn, er det indlysende, at Besidderens blotte Foregivende om, at den for mere end 20 Aar siden er gaaet over til Ejendomsbesiddelse, ikke kan tages for fulde under Paaberaabelse af, at han efter 20 Aars Forløb ikke behøver at fremvise sin Adkomst; men han maa tvertimod skaffe fuldt Bevis for

Tilstedeværelsen af den nye Besiddelsesgrund, og det er alene dennes mulige Mangler, som ikke skal komme ham til Skade. Det Samme gjælder, naar Besidderen paastaar, at Andres Rettigheder over Tingen, som han ifølge sin Adkomst var pligtig at respektere, sednere er bortfaldne. Paa samme Maade vil en Lejetagers Paastand om, at en Brug, som han udøver over den lejede Ejendom, er udøvet med Hjemmel af en formentlig Servitutret og ikke blot en Ytring af Lejeretten, ikke kunne antages, med mindre enten Adkomsten eller Brugens egen Beskaffenhed bestyrker dette hans Foregivende. Fremdeles vil en Brug ofte saa bestemt forkynde sig som selvtiltagen eller alene udøvet precario, at den ikke vil kunne tilkjendes Udøveren som en hævdet Servitut, med mindre han formaar at svække den Formodning, som Brugens egen Beskaffenhed stiller imod ham, se den ovf. citerede Høiesteretsdom af 10 Febr. 1847 (Retst. S. 113 fgg.) og Østretsd. 24 Febr. 1855, der forkastede Paastanden om Hævd paa en i meget mere end 20 Aar udøvet Vandhentningsret fra en Bæk paa en aldeles ubenyttet Tomt. Ligeledes vil Paastanden om, at en blot personlig Brug har været udøvet som Servitut, som oftest være i den Grad blottet for Sandsynlighed, at den ikke lettelig vil kunne tages for god, med mindre den understøttes ved Fremlæggelse af Adkomst eller andet Bevis for dens Rigtighed.

Beviset for, at Besidderen har været vidende om sin Uberettigelse, kan, som Bevis for noget Indvortes, aldrig tænkes ført i den fulde juridiske Strenghed. Indiciebevis vil, hvor der ikke haves Modpartens egen Erkjendelse, være det regelmæssige, medens det dog forstaar sig, at der heller ikke her kan gjøres noget Afslag i de almindelige Fordringer til Bevisets Styrke, jfr. Østretsd. 19 Marts 1834. Men det er derhos klart, at selv om de af Vindikanten fremskaffede Oplysninger ikke fuldstændig beviser Besidderens onde Tro, kan de dog vække saa

megen Formodning imod ham, at han bliver nødt til at fjerne denne, for at hans Paastand skal kunne tages tilfølge. Bevise sin gode Tro behøver vistnok Besidderen ikke; men paa den anden Side kan denne heller ikke efter hans nøgne Paastand lægges til Grund, hvor den efter de fremkomne Oplysninger stiller sig som usandsynlig. Uagtet saaledes den Omstændighed, at en Ejendommen paahvilende Byrde findes paaført Besidderens Adkomstdokument, ikke indeholder noget absolut Bevis for, at den er kommen til hans Kundskab, er dog dette i sig selv saa sandsynligt, at Ingen betvivler, at det maa være hans Sag at føre Bevis for det Modsatte. — Herved er imidlertid at mærke, at Besidderens Kundskab om den for Tiden bestaaende Tilstands Uoverensstemmelse med det i sin Tid stiftede Forhold ingenlunde altid involverer nogen Bevidsthed om hins Uretmæssighed; jfr. 5—3—28 og 29, der viser, at den Omstændighed, at man bevislig havde kjøbt noget Mindre, ikke er til Hinder for, at man trods Skjødets Indhold vinder Hævd paa det Mere, man i Hævdstid har besiddet.

Besidderens principale Pligt at bevise sin tyveaarige Besiddelse er naturligvis ikke fyldestgjort alene ved at bevise dens Stiftelse; han maa ogsaa bevise, at den har bestaaet gjennem denne Tid. Det maa imidlertid erindres, at der her, som overalt, hvor der tales om at bevise en faktisk Tilstand, ikke kan fordres, at Beviset skal referere sig til hvert eneste Tidsmoment; men at Forholdet ogsaa som Bevisthema maa tages i sin Helhed, saa at det alene fordres, at dets uafbrudte Kontinuitet fremgaar som det naturlige Resultat af de om dets enkelte Momenter afgivne Forklaringer. Er dette skeet, bliver det Vindikantens Sag at bevise, at en Afbrydelse har fundet Sted, som kan standse Hævden. Hvad der i denne Henseende fra hver af Siderne udfordres, er ovenfor udviklet.

Om Alders Tids Brug.

§ 122.

Alders Tids Brug som Retsgrundlag.

I en Mængde Tilfælde af meget forskjellig Beskaffenhed foreskriver Loven, at der skal forholdes overensstemmende med, hvad der fra gammel Tid af har været brugeligt. Som saadanne kan mærkes: Om Lagmandstolden, 1—5—25; Sorenskrivertolden, Sportell. 13 Septbr. 1830 § 82; Lensmandstolden, Sportell. § 116; Præstegaardenes Rettigheder og Tilliggelser og deres Bygningers Vedligeholdelse, 2—12—1 og 4; Smaatiende, 2—22—2; Præstepengene i Kjøbstæderne, 2—12—7; Klokkernes Boliger og Indkomster, 2—15—7, 8 og 11 jfr. Reskr. 15 April 1778; Skyds- og Natteholb for Præst og Klokker, 2—12—10 jfr. Reskr. 24 Marts 1792; Forbindelsen mellem Hoved- og Annexsogn 2—3—4 jfr. Fr. 13 Decbr. 1746 VI. § 4 Nr. 3; Bygselens Fordeling mellem Præsten og Kirken, 2—21—23; Betalingen for Begravelse i Kirken og for Klokkeringning, 2—21—25 og 33; Kirkernes Afgifter, 2—21—45; Pligtarbejdet til Kirkerne, 2—21—60 jfr. Fr. 13 Aug. 1734 § 15; Tavle- og Blokkepenge, Kirkens Fortog, Udlæg til Vin og Brød, Fr. 13 Aug. 1734 §§ 6—8; Landskylden og andre jorddrotlige Rettigheder, 2—21—19, 3—14—15, 18 og 23, Fr. 5 Febr. 1685 § 6, Reskr. 2 Septbr. 1763; Sædegaardes Friheder, 2—22—11 jfr. 6, 5—3—34, Fr. 5 Febr. 1685 § 10; Vejarbejdspligt, Instr. 7 Febr. 1685 § 17; Almenningsbrug, 3—12—1, 3 og 6, 3—15—8; Vardehuse, 3—17—4; Vand- og Fiskerirettigheder, 5—11—2, 4, 5, 7, 11; Landslod, Reskr. 27 Marts 1795 m. fl.; Forstædernes Handelsret, Reskr. 4 Maj 1770; o. fl.*

---

*) Jfr. Holm, i Jur. Tidsskrift II. S. 222 fgg. Ahlefeld Laurvig, de praescriptione immemoriali, Hafn. 1821.

Det sees allerede af de her citerede Lovbestemmelser, at Alders Tids Brug ikke egentlig eller engang nærmest er tænkt som nogen Erhvervelsesmaade for tinglige Rettigheder, men som en Norm for visse Retsforhold i det Hele. Imidlertid synes Tingsretten at være det bekvemmeste Sted til at behandle dette Institut, saavel fordi det spiller en væsenlig Rolle ved Bestemmelsen af forskjellige vigtige tinglige Forhold, som fordi det i sin Grund hviler paa samme Betragtning som Hævdsinstitutionen, nemlig at det, der har bestaaet som anerkjendt Ret gjennem en længere Tid, ikke lettelig bør omstyrtes.

Alders-Tids-Institutet maa dog ingenlunde, saaledes som den romerske præscriptio longissimi temporis, opfattes som noget Supplement til Hævdsinstitutionen, saa at Mangler ved Hævdsbetingelserne i Almindelighed skulde kunne afhjælpes ved Tidsrummets Længde. Alders Tids Brug spiller en selvstændig Rolle som retlig Adkomst i visse Forhold, og det netop især saadanne, hvori Hævdsinstitutionen aldeles ikke har nogen Anvendelse. Paa den anden Side kan Alders Tids Brug ikke faa synderlig Indflydelse med Hensyn til Stiftelse af Ejendomsret. Thi uagtet der vistnok engang har været en Tid, da der for en Mængde Ejendomsforhold ikke lod sig paavise anden Hjemmel end Besiddelse fra gamle Tider, saa vil dog nu den almindelige Hævd altid afgive tilstrækkelig Adkomst for saadanne Tilfælde. Begge Instituter har særskilte Feldter for sin Virksomhed, uagtet de er Anvendelser af den samme Grundsætning, og Loven har selv anvendt dem begge ved Siden af hinanden, hver paa sit Feldt. Saaledes vil 2—12—1, at Alders Tids Brug skal være det afgjørende ved Bestemmelsen af Præstegaardenes Rettigheder og Tilliggelser, medens den 20aarige Hævd anføres som Hjemmel for det Kaldet tilhørende Jordegods; ifølge 3—12—1, 3 og 6 skal Alders Tids Brug være afgjørende saavel for, hvad der er Almenning, som for hvem der er brugsberettiget i samme, og

for Brugsrettens Udstrækning; medens 3—12—2 viser, at Erhvervelse af Stykker af Almenning til privat Ejendom, og altsaa ogsaa af egentlige Servituter i samme, sker ved den almindelige Hævd. Og paa lige Maade er intet til Hinder for, at de begge kan komme til Anvendelse ved Siden af hinanden ved Bestemmelsen af Vandrettigheder, Fiskerirettigheder, Vejrettigheder o. fl. — Alderstidsinstitutet har ogsaa spillet en vigtig Rolle i Lovgivningen lige fra de ældste Tider, fra hvilken ogsaa mange af de oven citerede Lovbud er hentede, medens Hævdsinstitutionen i denne var ganske ukjendt.

Alders Tids Brug har aabenbart samme Betydning for Retten i subjektiv Forstand (Retsbeføjelsen), som Sædvanen i Almindelighed for Retten i objektiv Betydning (Retsreglerne). Ligesom det Sædvansmæssige respekteres som almindelig Retsregel, saaledes bliver det enkelte Retsforhold anerkjendt som gyldigt, naar det har bestaaet fra Alders Tid. Thi ligesaalidt som den positive Lovgivning formaar at omfatte hele et Folks Ret og at opstille Lovbud om enhver Gjenstand, som tiltrænger retlig Bestemmelse, men maa overlade meget til Ordning gjennem den almindelige Retsbevidsthed, saaledes er der mange Retsforhold, hvis Grundlæggelse ikke altid kan ventes at finde sit Udtryk i nogen strengt bindende Akt, men hvis Tilværelse dog maa anerkjendes. Slige Forhold har derfor Loven overladt til sin egen Udvikling og tillægger dem Gyldighed, fordi de bestaar, uden at granske efter deres Oprindelse. — Den forbindende Kraft ligger i begge Tilfælde i den Følelse af Pligtmæssighed (necessitatis opinio), hvormed de Vedkommende i lang Tid har indrettet sig. I Regelen vil ogsaa de Tilfælde, hvori saadant sker, være af den Natur, at Modsætningen mellem Retsregel og Retsforhold for en stor Del forsvinder; thi for at en saadan Følelse af Pligt skal kunne være tilstede i det individuelle Forhold, vil det næsten altid være en Betingelse, at det samme

eller lignende Forhold optræder saa ofte eller saa regelmæssigt, at en vis Ordning som den tilbørlige kommer til at afpræge sig i den almindelige Retsbevidsthed. Det er derfor ogsaa mest i offentlige eller halv-offentlige Forhold, hvor Loven har tillagt Alders Tids Brug Virkning som retsstiftende. Alders Tids Brug erstatter saaledes dels Speciallove, dels privatretlige Vedtægter, dels giver den Regler af oprindelig tvivlsom Gyldighed (fastsatte paa Almuemøder eller af en ikke egentlig kompetent Øvrighed o. dl.) Urokkelighed.

De i Loven selv bestemte Anvendelser af Alders Tids Brug, er naturligvis ikke udtømmende, men maa opfattes som kasuistiske Ytringer af en mere almindelig Regel. Paa den anden Side har Loven intetsteds udtalt det som nogen almindelig Sætning, at Alt, hvad der har bestaaet fra Alders Tid, skal være bindende for Fremtiden, og det er ogsaa klart, at en saadan Regel ingenlunde lod sig opstille, da det kun er enkelte Forhold, der egner sig til at ordnes paa denne Maade. Alders Tids Brug har saaledes ingenlunde den samme omfattende Virkning til at begrunde individuelle Rettigheder, som den sædvansmæssige Ret til at hjemle almindelige Retsregler. — Forsøger man at ordne de Tilfælde, hvori Loven selv har erklæret Alders Tids Brug for Retsgrundlag, i visse Grupper, vil disse blive omtrent følgende:

1) Ydelser til lokale Embeds- og Bestillingsmænd, især gejstlige.

2) Jurisdiktionelle Grænser.

3) Omfanget og Begrænsningen af de forskjellige Næringsveje.

4) Indre Bygde- og Menighedsanliggender.

5) Naboforhold og overhovedet de Rettigheder, hvormed faste Ejendomme besiddes, navnlig i Forhold til Almenheden.

6) Betingelserne for Vasdrages Benyttelse og Fiskeri.

Men det forstaar sig, at ingenlunde alle under disse Rubrikker faldende Forhold er Gjenstand for bindende Ordning

ved Alders Tids Brug. Nogen bestemtere begrænset Regel for, i hvilke Tilfælde Alders Tids Brug stifter Ret, lader sig imidlertid efter Lovgivningens Beskaffenhed neppe opstille.

Med Hensyn til den Beskaffenhed, som Brugen maa have haft, for ved at fortsættes i Alders Tid at stifte Ret, maa det fastholdes, at Ingen alene ved sin egen Adfærd kan skabe en bindende Sædvane, men at Brugen maa have fundet Sted med en gjensidig Bevidsthed om positiv Berettigelse og Forpligtelse. Hvad den Berettigede eller Forpligtede alene har gjort i Kraft af sin egen Ret, kan ikke forandre dennes oprindelige Natur. Man taber ikke Raadigheden over sin Ting alene ved en Tidlang at lade den være ubenyttet (jfr. Hstretsd. 18 April 1843, Retst. S. 539 fgg.), ligesaalidt som man ved en Tidlang at benytte sin Ting paa en vis Maade paadrager sig nogen Forpligtelse til ogsaa for Fremtiden at vedblive dermed (jfr. Hstretsd. 23 Febr. 1843, Retst. S. 169). Og paa samme Maade kan de saakaldte frie Benyttelser af anden Mands Grund aldrig ved at fortsættes i Alders Tid gaa over til Servituter (jfr. Hstretsd. 24 Septbr. 1845, Retst. S. 667 fgg.). — Derimod er den Omstændighed, at Brugen fra først af er opstaaet af en Villighed (ex mera facultate), ikke i og for sig til Hinder for, at den i Tidens Løb i den almindelige Opfatning kan antage Karakteren af Pligt, og, ved paa denne Maade at fortsættes i Alders Tid, vinde Urokkelighed. Herpaa afgiver Landslodden det bedste Exempel.

At Forpligtelsens Gjenstand er en Præstation, er ikke til Hinder for, at den, ved at have været efterkommet i Alders Tid, kan blive forbindende for Fremtiden, naar Forholdet dertil egner sig. Tvertimod har Institutionen endog en meget væsenlig Anvendelse med Hensyn til saadanne. Saaledes med Hensyn til Gjerdeholdspligt (L. 16 Mai 1860 § 7 Slutn.); positive Forsigtighedsregler eller endog ligefrem Betaling som Betingelse

for Afgang til Tømmerflødning (Hstretsd. 5 Marts 1859, Retst. S. 334 fgg.) m. V.

Heller ikke er rent negative Rettigheder undtagne fra paa denne Maade at begrundes; hvorimod vistnok denne deres Beskaffenhed som oftest vil gjøre det umuligt at paavise, at der har fundet den gjensidige Erkjendelse af Retten Sted, som her udfordres. Men paa dette Grundlag hviler den Grundejeren eller Andre paa mange Steder tilkommende Eneret til Fiskeri i Søen, saavelsom den udelukkende Ret til Benyttelse af Almenninger i enkelte Retninger, som paa nogle Steder tilkommer Enkelte af den brugsberettigede Almue, og paa den anden Side de Indskrænkninger i Henseende til Almenningens Brug, som Almuen paa enkelte Steder udenfor de almindelige Regler er bleven underkastet, f. Ex. Pligten til alene at hugge efter Udvisning eller mod Rekognition.

At en Tingenes Orden, der staar i Strid med Loven, aldrig kan vinde Hjemmel ved at have bestaaet i Alders Tid, er en Selvfølge. Loven selv er vistnok tildels underkastet Forandringer gjennem den sædvansmæssige Ret; men saalænge Loven bestaar, er enhver mod den stridende Brug en Ulovlighed, jfr. Hstretsd. 23 Novbr. 1841 (Retst. 1842 S. 105 fgg.) se og Hstretsd. 17 Oktbr 1844 (Retst. S. 775 fgg.) og 20 Novbr. 1866 (Retst. 1867 S. 38 fgg.).

Hvad angaar Længden af det Tidsrum, som skal kunne benævnes Alders Tid, synes det for det Første ganske klart, at denne umulig lader sig ansætte i noget bestemt Antal Aar, hvilket allerede noksom fremgaar deraf, at det eneste Tal, man under Lovens Taushed uden altfor megen Vilkaarlighed kunde vælge, maatte blive den almindelige 20aarige Termin (jfr. Fr. 31 Juli 1801 § 1). Ligesaalidt kan man antage, at derved forstaaes Tiden før et bestemt Aarstal, skjønt Loven vistnok i enkelte Anvendelser har gjort et Forholds Opretholdelse afhængig af,

at det er ældre end et vist Aar, se Skatteanordn. 13 Decbr. 1746 VI § 4 Nr. 2 jfr. Anordn. 25 Febr. 1682 (1639), Fr. 5 Febr. 1685 § 6 jfr. Lovb. 3—14—23 (1640), 2—22—6 (1661); thi dette har sin Grund i, at den nu gjældende Regel netop daterer sig fra hine Aar; hvorimod det netop er Meningen med Alders-Tids-Institutet, at det med perpetuerende Kraft skal beskytte, hvad der til enhver Tid har bestaaet fra Alders Tid. Det synes overhovedet mindre rigtigt at binde Afgjørelsen til noget bestemt Tal; Begrebet „Alders Tid" er i sig selv et ubestemt Begreb, hvis Indhold i det enkelte Tilfælde maa bestemmes efter Forholdets hele Beskaffenhed. At dette er Lovens Mening, viser sig allerede af de synonyme Udtryk, hvormed Begrebet i de forskjellige Lovsteder betegnes: „Arilds Tid", „gammel Tid", „gammel Sædvane", „gammel Praxis", „Brug fra fremfarne Tider". Og at der i ethvert Fald menes et meget længere Tidsrum end det, som efter de ovenanførte Steder vilde udkomme, sees af Kansler Jens Bjelkes iøvrigt uheldige Derivation af „Arilds Tid", i hans Forklaring over termini legales, af Ar (ɔ: arδr), Plog, og Ild, d. e. den Tid, da man først begyndte at bruge Plog til Landbruget og Ild i Husholdningen*, ligesom en slesvigsk Fr. 29 Jan. 1770 autentisk har fortolket Ordet i J. L. I. 46, der er Kilden til D. L. 5—10—13, om en Tid, „der er længere end den menneskelige Erfaring rækker, saa intet Bevis mere er forhaanden"; paa enkelte Steder bruges ogsaa Udtrykket „umindelige Tider", se Reskr. 4 Mai 1770 og Reskr. 27 Marts 1795 med dets Supplementer. — Men det vilde dog være vilkaarligt og stridende mod Institutets Betydning som positivt Retsgrundlag for stiftede Forhold, at forstaa dette om nogen saadan Umindelighed, som overgaar ikke alene den

---

*) „Arild" er vistnok ligefrem det gamle ár öld, d. e. aarle Fortid. Ordet forekommer i Lovbogen kun i 2—3—4, se og D. L. 1—5—18.

Enkeltes Erindring, men overhoved al historisk Oplysning. Det naturligste bliver uden Tvivl her at følge den romerske Regel, at et Forhold maa siges at have bestaaet fra Alders Tid, naar ikke de Ældste af den nulevende Slægt, enten ved egen Iagttagelse eller ved Meddelelse af nogen i deres Tid Levende, nogensinde har erfaret, at det har været anderledes*. Dette vil saaledes svare til omtrent et Aarhundrede. — Det blotte Bevis for, at det engang maa have været anderledes, er naturligvis ikke nok til at rokke Forholdet; i den hedenske Tid havde naturligvis Kirken og Gejstligheden ingen Rettigheder, og der var bevislig en Tid, da de jorddrotlige Rettigheder var ganske forskjellige fra de i 3—14 omtalte, og da der ingen Landslod svaredes ved Fiskerierne.

§ 123.

Alders Tids Brug som Bevismiddel.

Ganske forskjellig fra den her afhandlede Virkning af Alders Tids Brug, som afgivende selvstændigt retligt Grundlag for visse Forhold, er den Betydning, der tilkommer den som Bevismiddel for, at et retligt Grundlag maa være tilstede, uagtet et saadant ikke mere lader sig paavise. Dette er for saa vidt en regelmæssig Anvendelse af Indiciebeviset. Thi vistnok paaligger det den, der paastaar en Ret, som ikke ipso jure tilkommer ham, at eftervise den Hjemmel, hvorpaa han bygger denne, og det blotte Faktum, at han for Øjeblikket nyder Retten, er i denne Henseende ikke nok, aldenstund det er givet, at det forhen var anderledes. Har dette Forhold derimod bestaaet og været respekteret fra Alders Tid, vinder Formodningen for, at det ogsaa er rettelig stiftet, i den Grad Styrke, at det maa paaligge Modparten at bevise det Modsatte, hvis han vil have

*) Jfr. fr. 28 Dig. de probationibus (22. 3).

det omstyrtet. Men lykkes det ham at føre dette Bevis, er dermed ogsaa Grundlaget for det Bestaaende rokket, og dette maa ophøre, hvor gammelt Forholdet end er, med mindre det henhører til dem, hvori Alders Tids Brug selv stifter Ret. — Saadan Anvendelse af Alders Tids Brug som Bevis for Retmæssigheden af den bestaaende Tilstand, men kun saalænge til det Modsatte bevises, har Loven selv gjort i 2—21—23 og 45, 5—3—34 o. fl. og den samme maa ogsaa tilkomme den i alle andre Tilfælde, især hvor der handles om permanente Forhold, om de end er uoverensstemmende med den almindelige Regel, naar de dog kan tænkes gyldigen stiftede, f. Ex. hvor der er Spørgsmaal om reelle Privilegier og andre Friheder i Forhold til det Offentlige, saasom Skattefrihed, Udskibningsret, Handelsret o. dl.; om Afgifter enten af hele Kommuner eller enkelte Ejendomme til andre m. V., hvor den Anerkjendelse, Forholdet hidtil har nydt, altid har været betinget af Forudsætningen om Tilstedeværelsen af en gyldig, legal eller kontraktmæssig, Hjemmel, og følgelig af sig selv maa bortfalde, naar dennes Ugyldighed bevises. Se saaledes Høstretsd. 30 Juli 1841 (Retst. S. 658 fgg.), hvorved Kongsberg Sølvværk blev tilpligtet at borttage en siden 1761 staaende Bom paa en offentlig Vej, da det blev oplyst, at den var bleven anbragt paa et andet end det i sin Tid bestemte Sted, og paa den anden Side Høstretsd. 12 Oktbr. 1844 (Retst. 1845 S. 609 fgg.), hvorved Christiansunds Kjøbstad blev tilpligtet at udrede et i 1708 vedtaget Bidrag til Bremsnæs Kirke, uagtet det ingensinde i den hele Tid havde været svaret.

Modsætningen mellem Alders Tids Betydning som Retsgrundlag og som Bevismiddel fremtræder altsaa ikke saa meget, hvor intet Andet er oplyst, end at Forholdet tidligere har været anderledes end nu; thi desuagtet bliver i begge Tilfælde Forholdet urokket staaende: i første Tilfælde blot med Hjemmel af Alders

Tids Brug, i andet Tilfælde med Hjemmel af den engang sandsynligvis erhvervede Adkomst. Bliver derimod selve det bestaaende Forholds Oprindelse oplyst, og denne viser sig at savne tilstrækkelig Hjemmel, faar dette i første Tilfælde ingen Indflydelse, medens det i andet Tilfælde medfører, at Forholdet trods sin lange Bestaaen maa ophøre.

Med Hensyn til den Længde, et Tidsrum maa have haft, for at kunne kaldes Alders Tid, maa det Samme gjælde, hvad enten det blot skal benyttes som Bevismiddel eller tillige som selvstændigt Retsgrundlag. Ved den nærmere Bestemmelse heraf maa imidlertid Omstændighederne i det givne Forhold i det Hele komme i Betragtning, altsaa ikke alene Forholdets Stadighed eller Almindelighed, men ogsaa dets Naturlighed; om man ved at ophæve det, vilde vende tilbage til en mere regelmæssig Tingenes Orden, eller man alligevel vil blive nødt til at skaffe sig en anden positiv Regel, altsaa hvorvidt Spørgsmaalet angaar selve Forholdets Tilværelse eller kun dets nærmere Ordning. Og at det her ogsaa maa komme i væsenlig Betragtning, med hvilken Grad af Nøjagtighed Forholdet i sin Oprindelse er oplyst, er en Selvfølge.

Angaaende Beviset for Tilstedeværelsen af Alders Tids Brug gjælder de almindelige Regler. Bevisbyrden paaligger naturligvis den, som derpaa vil grunde Paastand om nogen Ret, som ikke afpræger sig i en udvortes Besiddelsesstand. Hvor Nogen derimod vil angribe den bestaaende Besiddelse med den Paastand, at den er uoverensstemmende med en ældre og saaledes formentlig bedre berettiget Tilstand, f. Ex. at den gamle Midtstrømslinje gik paa et andet Sted i Elven end nu o. dl., maa han selv herfor overtage Beviset. — De regelmæssige Bevismidler vil være Vidnesbyrd af gamle Folk, der fra sin Barndom har levet i Egnen og kjender Forholdene, samt Dokumenter, hvori Forholdet direkte eller indirekte berøres.

Modbeviset vil vel i Regelen blive at føre ved historiske Aktstykker, jfr. 2—21—22 og 23. — Om noget Bevis for Vedkommendes gode eller slette Tro kan der her efter Forholdets hele Natur aldrig være Tale.

Det paa Alders Tids Brug grundede Retsforhold er naturligvis underkastet Forandring gjennem den almindelige Lovgivning paa selvsamme Maade som de paa hvilkensomhelst anden Adkomst hvilende. Hvorvidt Nogen, som herved bliver skadelidende, derfor kan kræve Erstatning, afhænger af, om han derved berøves særskilt erhvervede Rettigheder.

Attende Afsnit.

Om Rettigheders Haandhævelse og Fortabelse.

§ 124.

Vindikationsrettens Betydning og Udstrækning.

Den tinglige Rets Gjenstand er Tingen selv, og det er heraf en ligefrem Følge, at den maa kunne gjøres gjældende lige over for enhver Person, som staar Retten ivejen, uden at der spørges om nogen særlig Forpligtelsesgrund for denne, saalænge Tingen selv er til. At Besidderen muligens herved kan lide et ganske uforskyldt Tab, medens Ejeren muligens ved sin egen Uforsigtighed har mistet Tingen, forandrer ikke Sagen, da det personlige Forhold aldeles ikke vedkommer den tinglige Ret. Ved Tvistens Afgjørelse kommer det ikke an paa, hvem der efter de konkrete Omstændigheder har mest Krav paa Beskyttelse, men paa, hvem der har eller ikke har Ret. — Denne konsekvente Fastholden ved Tinglighedens Begreb*, der i den ældre germaniske Ret ingenlunde iagttoges, og fremdeles ikke overalt er gjennemført (jfr. Code civil art. 2279, preussisk Landret I. 15 § 1, 26), aabenbarer sig i vor Lovgivning saavel for Løsøres som for fast Ejendoms Vedkommende i Bud som 5—6—1 og 9, 5—8—15 og 6—17—5.

Især fremtræder denne den tinglige Rets ubetingede Haandhævelse skarpt, hvor Rettens Gjenstand er Tingen i dens hele

*) Jfr. Bornemanns Retslære S. 98.

Totalitet, altsaa hvor det gjælder selve Ejendomsretten, og Paastanden saaledes gaar ud paa selve Tingens Udlevering (Vindikation). Men Grundsætningen er den selvsamme, hvor der kun er Spørgsmaal om en enkelt tinglig Rettighed, saasom Servituter, Brugsrettigheder, Pant m. V., der fra den ene Side fordres anerkjendte, medens de fra en anden Side bestrides. At Navnet Vindikation eller Tilbagesøgning her er mindre passende gjør intet til Sagen; hvad der sker, er overalt et og det samme.

Der gives imidlertid enkelte Ting, med Hensyn til hvilke Vindikation, paa Grund af Tingens egen Beskaffenhed, ved selve Loven er udelukket:

1) Penge, saavel Mynt som Repræsentativer. Dette har sin Grund i Pengenes Bestemmelse som almindeligt Cirkulationsmiddel, ved hvis Modtagelse Ingen skal behøve at spørge efter Besidderens Hjemmel, og for Repræsentativers Vedkommende tillige i deres Kontext, der altid forkynder Ihændehaveren som Ejer. — Er derimod Pengene behørigen indesluttede i Kister, Pakker, Poser o. dl., kan Kisten, Pakken, Posen m. V. tilligemed de deri indesluttede Penge naturligvis søges tilbage fra Enhver; men i dette Tilfælde er det ikke Pengene som saadanne, der er Gjenstand for Vindikationen. Ved blot at individualiseres, saasom ved at ridse Mærker i et Myntstykke, skrive Navn paa en Pengeseddel o. s. v., kan Pengene derimod ikke gjøres vindikable, da de ikke herved ophører at være Penge. — Har Pengene ophørt at gjælde som Cirkulationsmiddel, f. Ex. antikke Mynter, er de naturligvis som andre Ting Gjenstand for Vindikation. Jfr. ovf. S. 24 fgg.

2) Gjeldsbreve, lydende paa Ihændehaveren, altsaa: Statsobligationer, Kommunalobligationer, Hypothekbank-, Hypothekforenings- og Jernbaneobligationer (jfr. Hstretsd. 17 Juni 1844, Retst. 1845 S. 17 fgg.). Dette har alene sin Grund i

deres Kontext, der betegner Ihændehaveren som rette Kreditor i Forhold til Debitor (Statskassen, Kommunen o. s. v.). De taber følgelig denne Egenskab, saasnart Kontexten forandres, ved at de bliver noterede paa Navn. Ligeledes er det kun den godtroende Ihændehaver, som er beskyttet mod Vindikation; hvorimod de maa kunne søges tilbage saavel naar den, til hvem de var overgivne i Forvaring, i Kommission o. dl., dør eller gjør Opbud, og Obligationerne findes udisponerede i Boet (Konkursl. 6 Juni 1863 § 39 jfr. Hstretsd. 30 Novbr. 1866, Retst. 1867 S. 59 fgg.), - som fra Enhver, der paa lovstridig Maade er kommen i Besiddelse deraf, eller dennes Bo. — Hvorvidt samme Indskrænkning derimod gjælder om Penge, er meget tvivlsomt, da disses eget Væsen som Cirkulationsmiddel og Hensynet til deres Kredit taler for absolut at udelukke selve Muligheden af Vindikation og for i ethvert Tilfælde at betragte dem som umiddelbart sammensmeltede med Besidderens øvrige Formue. Ligesom man derfor aldrig vilde indrømme den, som havde overgivet en Anden Penge til Forvaring o. dl., i Tilfælde af Depositarens Fallissement nogensomhelst Fortrinsret i Boet, om end de betroede Penges Identitet nok saa fuldstændig kunde bevises, al den Stund de ikke er individualiserede ved Indpakning o. dl., med mindre en virkelig Panteret i Boet er tillagt Pengenes Ejer (saasom Statskassen og offentlige Stiftelser hos sine Oppebørselsbetjente), - saaledes leder Konsekvensen unegtelig til at antage det Samme om stjaalne Penge, som endnu maatte findes i Behold i Tyvens Bo. Dog vilde man udentvivl i et saadant Tilfælde lade Billighed gaa foran den strenge Ret. Jfr. Hstretsd. 19 Mai 1852 (Retst. S. 514).

3) Med Hensyn til Vexler, som er endosserede in blanco, maa ganske det Samme gjælde som om Gjeldsbreve, der oprindelig har været lydende paa Ihændehaveren. — Gjeldsbreve, som lyder paa Navn, maa derimod sættes ved Siden af andre

Ting, og det er en Vilkaarlighed i noget Tilfælde at negte, at de kan vindiceres, lige meget om de er Vexler, eller andre Gjeldsbreve, om Besidderen er Debitor selv, eller en anden Cessionar.

Men herved maa vel haves for Øje hvad ovf. S. 26—27 er sagt om Gjeldsbreves særegne tinglige Beskaffenhed, idet det egentlig er Berettigelsen til den til Papiret klæbende Fordring, Spørgsmaalet gjælder, og hvoraf Ejendomsretten, og dermed ogsaa Vindikationsretten, til Papiret er afhængig. Tænker man sig saaledes, at Debitor selv har betalt sin Gjeld til urette Vedkommende og faaet sit Gjeldsbrev tilbage med en falsk Kvittering og derefter tilintetgjort Papiret, er der naturligvis ikke mere Spørgsmaal om Vindikation, da Tingen ikke længer existerer, men alene hvorvidt Debitor fremdeles er pligtig at betale, hvilket er et rent obligationsretligt Spørgsmaal. Men ved dettes Besvarelse bliver det igjen en ganske uvæsenlig Omstændighed, hvorvidt Dokumentet fysisk er tilintetgjort, eller ikke, naar Sammenhængen forøvrigt er in confesso. Spørgsmaalet er altsaa i begge Tilfælde kun, hvorvidt den givne urigtige Kvittering in casu skal ansees for liberatorisk eller ikke, og dette Spørgsmaal bliver ikke at afgjøre efter Tingsrettens Grundsætninger. Man kan meget vel under visse Omstændigheder medgive, at en Fordring paa denne Maade kan ophøre, uden derved at opstille nogensomhelst Undtagelse fra Reglerne om den ubetingede Vindikation, der netop er uafhængig af enhver Forpligtelsesgrund. Den, som har indladt sig i et Forhold af en vis Beskaffenhed (Kreditor), kan meget vel forudsættes at have vedtaget, at en i sig selv mindre fuldstændig Legitimation skal tages for god og endelig afgjørende under visse Omstændigheder, af Hensyn til den praktiske Hensigtsmæssighed saavel for ham selv som for hans Medkontrahent*. Saaledes vil man, idetmindste

*) Jfr. Schweigaards Proces I. S. 475—6.

ved Vexler, aldrig antage, at den, som eengang i rette Tid til en med formelt rigtig Adkomst forsynet Præsentant bona fide har betalt Beløbet, nogensinde kan tvinges til at betale opigjen. Og at den, som ingen Betaling kan fordre, heller ikke kan kræve Papiret udleveret, om end dette fremdeles er til, er en Følge af den almindelige Regel.

4) Naar man har villet undtage de fungible, eller i det Mindste de fortærlige Ting, saasom Korn m. V. i Almindelighed fra Vindikation, da er dette aldeles vilkaarligt og uden Hjemmel i Loven, jfr. 5—6—9 og 6—17—5, der ligefrem gaar ud fra den modsatte Forudsætning. Derimod vil Vindikationen af deslige Ting ofte blive vanskelig af den Grund, at Identiteten, som Følge af deres Beskaffenhed, ikke let vil lade sig bevise. — Noget Andet er det, at deslige Ting, naar de er laante til at forbruges, aldrig kan søges tilbage; men dette er alene en Følge af, at dette ikke er noget sandt Laan, men en virkelig Afhændelse til Eje, mod Vederlag i andre Ting af samme Art.

§ 125.

Beviset i Vindikationstilfælde.

Det er en ligefrem Anvendelse af de almindelige Procesregler, at Vindikanten, for at faa sin Ting tilbage fra Besidderen, ikke behøver at bevise, at han har en stærkere Ret end denne, men alene at hans Ret er ældre (prior tempore, potior jure). Det bliver da Besidderens Sag at bevise, at denne tidligere Tingenes Tilstand sednere paa lovlig Maade er undergaaet Forandring. Dette er udtalt i 5—5—5, der altsaa ganske stemmer med Grundsætningen i 1—1—3 og 1—14—5.

Dette Vindikantens Bevis for sin tidligere Ejendomsret behøver derhos ikke at være af samme strenge Indhold som den romerske rei vindicatio; 6—17—9 viser, at Bevis for en Adkomsts Tilværelse overhoved er nok. Saa længe Besidderen ikke

selv udleder sin Ret fra samme eller en endnu ældre Kilde, vil det indsees, at den tidligere Rets mulige Angribelighed ikke engang vedkommer Spørgsmaalet om, hvorvidt den nuværende Besidder er berettiget til at forholde Vindikanten Tingen. Derimod er det ikke tilstrækkeligt for Vindikanten blot at bevise sin tidligere Besiddelse; thi den nuværende Besiddelse skal ifølge 1—1—3 og 1—14—5 heller ikke rokkes uden af en gyldig Aarsag, hvilket forudsætter, at en Retsgrund maa være tilstede, medens af rent faktiske Tilstande den ene er lige saa god som den anden. — Imidlertid er det ikke altid fornødent at bevise nogen særlig Adkomst; i mange Tilfælde vil det være tilstrækkeligt, at Vindikanten beviser sin tidligere Besiddelse under Omstændigheder, som i det daglige Liv vidner om Ejendomsret, hvilket især vil være Tilfældet ved Løsøre. Ved faste Ejendomme derimod vil omvendt Besiddelsen spille en ringere Rolle; her vil i Regelen Vindikantens tidligere Ejendomsret ikke være bestridt, medens Spørgsmaalet i Almindelighed vil dreje sig om Adkomsternes Gyldighed og Betydning; og Spørgsmaalet om Besiddelsen vil i Almindelighed blot komme frem, hvor Tvisten angaar Ejendommenes rette Grænser, jfr. 5—3—29. — En Institution som den romerske actio Publiciana kjender vor Ret aldeles ikke.

For saa vidt Besidderen paaberaaber sig en endnu ældre Adkomst end Vindikanten, er det klart, at det nys bemærkede ogsaa maa gjælde om ham. — Vil derimod Besidderen paaberaabe sig, at Vindikantens beviste eller erkjendte ældre Ret er ophørt, og altsaa søge sin Beskyttelse i en sednere Adkomst, er det indlysende, at denne maa være uangribelig. Det ved første Øjekast modsigende i, at Vindikanten, for at omstyrte sin Modparts Besiddelse, alene skal behøve at bevise sin ældre Adkomst, uden at der spørges videre efter dennes Tilstrækkelighed, medens Besidderen, for at beskytte sin Besiddelse imod denne, ogsaa maa godtgjøre Tilstrækkeligheden af den Adkomst,

med Hjemmel af hvilken han paastaar, at hin Tilstand er ophørt, forsvinder ved den Betragtning, at Begges Bevisthemata i sit Væsen er forskjellige, idet Vindikanten principaliter har at bevise den oprindelige Tingenes Orden, og hans Bevisthema altsaa er et Faktum, som, ifald det kun fremdeles bestaar, er afgjørende for denne Sag*, medens Besidderens Bevisthema netop slutter sig hertil, ikke som Modbevis, men som Bevis for en Resolutivgrund, der kun, hvis den er tilstrækkelig, kan begrunde Ophævelsen af det ældre Forhold.

Hvad Besidderen saaledes maa bevise for at opnaa Frifindelse for Vindikantens Tiltale, bliver altsaa Tilstedeværelsen af nogen af de Grunde, som i Almindelighed bevirker tinglige Rettigheders Ophør. Disse kan være:

1) Tingens Undergang eller Overgang til en ny Ting, eller at den gjennem Bearbejdelse eller Stoftilføjelse er undergaaet en saadan Forandring, at Besidderen selv har en tinglig Interesse at søge fyldestgjort i den.

2) Ejendomsrettens Opgivelse eller Overdragelse, frivillig eller tvungen, af Ejeren selv eller Nogen, som var kompetent til at handle paa hans Vegne.

3) Præskription af den ældre Ret ved at Tingen ifølge det Offentliges Foranstaltning er bleven behandlet som Hittegods eller Vrag m. V., eller retteligen bleven gjort til Krigsbytte.

4) Hævd, som en ny og selvstændig Erhvervelsesmaade.

En positiv Indskrænkning i Vindikationsretten opstiller derhos Bankfundatsen 14 Juni 1816 § 66, hvorefter Ting, der er modtagne som haandfaaet Pant af Norges Bank, ikke kan vindiceres fra samme, hverken formedelst manglende Hjemmel, eller anden Fordring. Saadant Privilegium tilkommer derimod

*) Hvorimod det naturligvis under en ny Sag mod en anden Vindikant kan være aldeles utilstrækkeligt.

ikke andre Laaneindretninger; L. om Diskontoindretn. 14 Juni 1816 § 22 og L. om Sparebanker 20 Juli 1824 § 7 fritager alene disse Indretningers Panter for Vindikation formedelst nogen Fordring fra det Offentliges Side.

Bestemmelsen i 5—8—5, der frakjender den Ejer, som har laant eller lejet sin Ting til Nogen, hvem Namsdom var overgangen (og thinglyst, Pl. 18 Jan. 1788), naar denne har beholdt Tingen saa længe, „at det er venteligt, at den er hans egen", og der bliver taget Udlæg i samme, Vindikationsret mod Udlægshaveren, - vil man nu vistnok alene forstaa som opstillende en Præsumtion imod Vindikanten. At Ejeren virkelig skulde frakjendes sin Ejendomsret, naar han kan bevise denne, vilde Ingen mere antage*.

Selv hvor Tingen var bleven solgt ved tvungen Auktion, kan man ikke negte Ejeren, hvis Ting uretteligt maatte være ham frakommen, at vindicere samme umiddelbart fra Auktionskjøberen, uden at han engang i dette Øjemed behøver at paaanke Auktionsforretningen, aldenstund han ikke staar i Forhold til denne som Part**.

At Vindikanten i sin Tid har erhvervet Dom til Erstatning mod den, som ulovlig har stilt ham ved Tingen, kan ikke betage ham Adgangen til sednere at vindicere Tingen fra den, i hvis Besiddelse han maatte træffe den. At han i saa Fald maa tilbagegive den muligens oppebaarne Erstatning, er en Selvfølge.

§ 126.

Vindikationssagens Parter og Gjenstand.

Da der ved tinglige Rettigheders Haandhævelse aldrig spørges om nogen personlig Forpligtelse, men den Berettigede

---

*) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 362—3.

**) Jfr. Schweigaards Proces II. S. 554—7.

umiddelbart vender sig mod Tingen, og altsaa maa angribe den Person, der staar mellem den og ham, - saa følger heraf, at Tingens Besidder altid bliver den rette Modpart i Vindikationssøgsmaalet, og at denne aldrig ved at angive sig at besidde paa en Andens Begne, kan skyde Søgsmaalet fra sig, jfr. 5—8—15, 6—17—5 fgg. — Paa den anden Side maa det erindres, at en Dom altid kun kan stifte en personlig Forpligtelse for den Tabende i Forhold til Vederparten, og Intet afgjør om den tinglige Rets virkelige Tilværelse. Dommen i en Vindikationssag kan altsaa aldrig udrette mere, end at fjerne den Hindring, som Modpartens Besiddelse stiller imod Vindikantens Retsnydelse. En Dom over den Besidder, som kun indehaver Tingen paa en Andens Begne, vil derfor sjelden være Vindikanten til nogen virkelig Nytte, og hans egen Interesse vil derfor som oftest tilsige ham at lade Sagen mod denne falde og vende sig direkte mod den opgivne Hjemmelsmand; men fra sin Side kan Indstævnte ikke gjøre sin Besiddelse i fremmed Navn gjældende som nogen Afvisningsgrund. — I Sager angaaende faste Ejendomme vil det i Regelen aldrig være Tale om at gjøre nogen Anden end den, der staar indført i Pantebogen som Ejer, til Sagvolder; men heller ikke her bør den faktiske Besidder nogensinde kunne skyde Søgsmaalet fra sig (jfr. 1—4—13 og 14)*. Undertiden kan det ogsaa netop være Besidderen som saadan, Vindikanten søger at fordrive, f. Ex. hvor hin paastaar at have vundet Hævd paa Ejendommen, eller paaberaaber sig en Brugsret, hvis Gyldighed imod sig Vindikanten bestrider (Fr. 4 Decbr. 1795).

Paa den anden Side følger det af den tinglige Rets Natur, at et Vindikationssøgsmaal aldrig kan gaa videre end til Tingens Udlevering. Med Tingen følger naturligvis de

*) Jfr. Schweigaards Proces I. S. 173—5.

vedhængende Frugter, ligesom ogsaa 5—5—6 bestemmer, at Besidderen i ethvert Fald tillige skal tilsvare de efter Sagsanlægget oppebaarne Frugter. Vil Vindikanten paastaa mere, maa han dertil have en særskilt personlig Forpligtelsesgrund (kontraktmæssig eller deliktmæssig) at gjøre gjældende mod sin Vederpart. — Ophører Besiddelsen af hvilkensomhelst Grund, medens Sagen varer, danner dette en Frifindelsesgrund for Paastanden om Tingens Udlevering; thi Dommen kan ikke gaa ud paa Umuligheder. Men i dennes Sted kan da træde en personlig Erstatningspaastand, forsaavidt Sagvolderen herunder har gjort sig skyldig i nogen Brøde, jfr. 5—3—47 (qvi dolo desiit possidere, pro possessore habetur). — At Besidderen i fremmed Navn altid maa være berettiget til at levere Tingen tilbage til sin Hjemmelsmand til den mellem dem aftalte Tid, er en Selvfølge; vil Vindikanten sikre sig herimod, maa han nedlægge lovligt Forbud mod Tingens Udleverelse, hvilket da maa kunne forfølges undereet med Vindikationssagen. Men at det engang rettelig anlagte Vindikationssøgsmaal aldrig kan afvises eller fordres hævet af den Grund, at Besiddelsen bagefter er ophørt, forstaar sig selv.

Om de Kontrapaastande, som Besidderen muligens kan have at gjøre gjældende mod Vindikanten til Erstatning for anvendte Omkostninger eller foretagne Forbedringer ved Tingen m. v., er ovenfor handlet.

Tillæg.

Om den literære og kunstneriske Ejendomsret.

§ 127.

Betydningen af literær Ejendomsret.

Det forstaar sig af sig selv, at Aandsprodukter som saadanne ikke kan være Gjenstand for nogen sand Ejendomsret. De er ikke materielle Ting, og deres Bestemmelse er netop at tilegnes af saa Mange som muligt i de videst mulige Kredse. Tænkningens Feldt er frit. Det beror vistnok paa Enhver, om han vil beholde sine Tanker for sig selv, eller meddele dem til Andre; men, saasnart han har meddelt dem, er de ikke længer udelukkende hans, og han raader ikke for, hvor megen Udbredelse de skal erholde. Hvad enten der er benyttet skriftligt eller mundtligt Meddelelsesmiddel, er her uden Indflydelse.

Det er imidlertid rimeligt, at Enhver ønsker selv at beholde den Ære og den økonomiske Vinding, han gjennem sin aandelige ligesaavelsom gjennem sin legemlige Virksomhed kan høste. Det har bestandig været anseet for utilbørligt at tilegne sig Andres Ideer og Resultaterne af deres Studium og udgive det for sit eget (Plagiat); men i sig selv ligger heri ingen Retskrænkelse, da Ideernes Gebet er frit. Heller ikke vilde det bestaa med Almenhedens ubestridelige Krav paa, at al menneskelig Tænkning skal komme Menneskelivet i det Hele tilgode, og med den Grundsætning, at Ingen tør udelukkes fra Deltagelse i det fælles Aandsliv, om Staten vilde tilsige

Borgerne, at Udbyttet af deres aandelige Produktion skal komme dem selv udelukkende tilgode. Derimod er det ganske naturligt, at Lovgivningen indrømmer Vedkommende en vis *begrænset* Eneret til at høste den *Pengefordel*, som gjennem Resultaterne af hans Tænkning og Ingenium kan vindes. Dette har ogsaa vor Lovgivning gjort i Bestemmelserne om *Patenter* for Opfindere (Haandvl. 15 Juli 1839 § 82) samt i Forbudet mod *Eftertryk* (Fr. 7 Jan. 1741 og L. 12 Oktbr. 1857, jfr. L. 13 Septbr. 1830 og Krll. 22—20) se og L. 4 Juni 1866.

Den saakaldte literære og kunstneriske Ejendomsret er altsaa i Virkeligheden ingen sand Ejendomsret*, men alene et *Monopol*, der ganske hviler paa den positive Lovgivning. Den Forfatter eller Kunstner, som har frembragt et Værk, har netop ogsaa overgivet Publikum den frieste Brug deraf; de deri nedlagte Tanker er nu hele Almenheden tilgjængelige, og i samme Øjeblik, Nogen har tilegnet sig dem, er de dennes. De enkelte *Exemplarer* af Værket er vel Ejendom undergivne, men Værket som Værk, som Aandsprodukt, er et Led af Menneskeaandens almindelige Virksomhed, og tilhører følgelig den hele Verden.

Men den *haandværksmæssige Mangfoldiggjørelse* af et Værk paa *mekanisk* Vej kan derhos afgive en Indtægt, som billigvis bør forbeholdes den, hvis Flid og Talent Værket skylder sin Tilværelse, eller den, til hvem denne maatte have overdraget sin Ret. — Det synes ogsaa i sig selv naturligt, at det udelukkende bør være overladt Forfatteren selv at bestemme, saavel om han vil overgive sit Arbejde til Almenheden, som i *hvilken Skikkelse* dette skal ske, og *hvilken Grad af Udbredelse* det skal have.

Først efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse kunde der saaledes

---

*) Jfr. Hegel Philosophie des Rechts S. 108–112. Grams Tingsret S. [illegible]—3.

opstaa Spørgsmaal om at beskytte literære Arbejder mod utilladelig Mangfoldiggjørelse, og i Førstningen opfattedes dette som en Beskyttelse for Bogtrykkeren, som havde anvendt Bekostning paa Trykningen, og hvis Arbejde det derfor ved specielle Privilegier forbødes at eftergjøre. Saadanne Privilegier haves lige fra Slutningen af 15de Aarh. (1491 og 1494 fra Venedig). Opfatningen af Eftertryk som et Ejendomsindgreb findes, saavidt vides, først i et juridisk Skrift fra 1548 af Franskmanden Forcadel, i hvis Fortale Forfatteren siger, „at han haaber, at ikke Nogen eftertrykker hans Bog; thi ellers vilde han handle ligesom en Tyv". I de nyere Eftertrykslovgivninger er det naturligvis især Forfatteren og hans Arvinger, hvis Interesse haves for Øje; men vor Ret er forsaavidt endnu bleven staaende paa det tidligere Standpunkt, idet Fr. 1741 alene beskytter Forlæggerens Interesser, og derfor nærmest tænker paa Bogtrykkeren, og, forsaavidt den stiller Autor og første Forlægger ved Siden af hinanden, vistnok forudsætter, at Forfatteren selv forlægger sit Arbejde.

§ 128.

I hvilken Udstrækning Forlagsretten beskyttes.

Den literære Ejendomsret i sit naturlige Omfang indbefatter, efter det Anførte, 2 Beføjelser: 1) udelukkende Ret til at bestemme, om, naar og hvorledes et Skrift skal udgives i Trykken, og 2) Ret til i en vis Tid at forbyde Eftertrykning af det udgivne Skrift. — Alene den sidste Beføjelse har vor Lovgivning tillagt Forfatteren (og Kunstneren) og den, til hvem han har overdraget sin Ret, idet den beskytter ham mod utilbørlig Konkurrens af Andre, men ikke tillægger ham nogen udelukkende Raadighed over sit Aandsprodukt: Fr. 1741 forbyder i Almindelighed kun „at oplægge, eftertrykke eller eftertrykt indføre eller falholde noget Skrift, som en Anden justo titulo sig haver forhvervet,

eller først ladet oversætte eller saaledes forbedre, at derved nogen kjendelig Bekostning er gjort". Hertil slutter sig ganske Krll. 22—20, der sætter Straf af Bøder og Konfiskation for paa den her omhandlede Maade „at gjøre Indgreb i den Forlagsret, som maatte tilkomme nogen Anden". — Indgreb i Forlagsretten paa den anden Maade, navnlig Udgivelse af en Mands Arbejde uden hans Samtykke (jfr. Krll. 25—7), er saaledes ikke i vor Lovgivning belagt med Straf. I Regelen vil dog saadant indeholde et Brud paa en kontraktmæssig Forpligtelse og følgelig medføre Erstatningsansvar; men hvor dette ikke er Tilfældet, f. Ex. om Nogen vilde lade stenografere og udgive Prædikener, Taler, Forelæsninger o. desl., skjønnes Saadant efter vor bestaaende Lovgivning ikke at kunne i Almindelighed medføre nogetsomhelst Ansvar.

Forudsætningen er endvidere altid, at der existerer et Skrift, d. e. et selvstændigt, til Udgivelse i væsenlig uforandret Skikkelse egnet Arbejde. Skriftlige eller trykte Meddelelser af anden Art, Breve, mundtlige Fremstillinger m. v. maa det være Enhver overladt at benytte med eller uden Forandring, helt eller delvis, uden noget juridisk Ansvar; noget Andet er det, at heri kan ligge et groft Brud paa den literære Sømmelighed og et Misbrug af Fortrolighed.

Hvad enten Skriftet er originalt eller ikke, er ligegyldigt; det fordres alene, at der skal være anvendt „kjendelig Bekostning" paa dets Istandbringelse, hvilket altsaa, henført til Autor selv, maa betyde „kjendeligt Arbejde". Oversættelser, Udgaver af Klassikere, Samlinger af Aktstykker o. desl. er følgelig ogsaa beskyttede mod at eftertrykkes. Men derimod er der naturligvis intet til Hinder for, at Hvemsomhelst, der hertil ser sig istand, udgiver en ny Oversættelse, en ny Udgave, en ny Samling af de samme Kilder, om end denne er ganske overensstemmende med den ældre, ja om end denne er benyttet som Materiale til

Istandbringelsen af den nye, naar dette blot er et selvstændigt Arbejde og ikke alene et Optryk af det ældre.

Samme Regler som om Skrifter gjælder ifølge L. 12 Oktbr. 1857 om Forlagsret til Musikalier, Kobberstik, Stentryk, Træsnit og andre deslige Afbildninger, altsaa vel ogsaa om Fotografier.

Beskyttelsen tilkommer ifølge L. 13 Septbr. 1830 ikke alene norske men ogsaa fremmede Undersaatter, forsaavidt det fremmede Lands Lovgivning ogsaa beskytter den norske Undersaatter tilkommende Forlagsret.

Undtagne fra Forbudet mod Eftertryk er ifølge Fr. 1741 de forordnede Kirkesalmebøger, Luthers Katekismus og ABC-Bøger. Endvidere tillader L. 13 Septbr. 1830 at oplægge og trykke de før 1814 udkomne Samlinger af Love og Anordninger, som vedkommer Norge, samt de til Brug i Rigets Kirker, Skoler og andre Læreanstalter auktoriserede Bøger, uagtet de Rettigheder, Nogen i Udlandet maatte tilkomme. Indenlandske Forlæggeres Ret til disse Bøger maa altsaa respekteres; dog ansees de almindelige Love efter sin Beskaffenhed ikke som Gjenstand for nogen udelukkende Forlagsret, se Hstretsd. 21 Oktbr. 1842 (Retst. S. 689 fgg.) og 18 Febr. 1843 (Retst. S. 123 fgg.), jfr. Skr. 14 Jan. 1850.

De Indgreb i Forlagsretten, hvorimod vor Lovgivning beskytter Autor og den, til hvem han har overdraget sin Ret, er alene Mangfoldiggjørelse paa mekanisk Vei af hans Arbejde uden hans Samtykke. At afskrive en Bog eller kopiere en Tegning er altsaa tilladt Enhver. — Heller ikke er Nogen indskrænket i sin Benyttelse af Arbejdet paa enhver anden Maade. At opføre et dramatisk Arbejde eller et Musikværk uden Forfatterens eller Komponistens Tilladelse er ikke forbudt. Selv om Benyttelsen tildels sker ved Aftrykning, er den tilladt, naar den Forbindelse, hvori det Aftrykte kommer, ophæver

dettes Karakter som eget Skrift og gjør det til Bestanddel af et nyt Værk, der skyldes en anden, særskilt Forfattervirksomhed, f. Ex. naar et Stykke af et Skrift citeres i et andet, naar Aviser eller Tidsskrifter optager Artikler af hinanden, naar et Stykke, ja selv et helt Skrift indtages i en Læsebog eller Antologi o. dl. Hvad her fornemmelig maa komme an paa, er, dels i hvilket Forhold det optagne Stykke staar til hele Samlingen, dels hvorvidt dennes Istandbringelse, navnlig Udvalget, kan betegnes som en sand literær Virksomhed; thi er selve Samlingen alene en haandværksmæssig Aftrykning af forskjellige Skrifter, er det klart, at Eftertrykket ikke bliver lovligt derved, at det er en Flerhed af Skrifter, som eftertrykkes.

Hvorvidt Eftertrykket gives en større eller mindre udvortes Lighed med Originalen i Henseende til Udstyr og Format, er ligegyldigt, saalænge det dog er en blot og bar Kopi af denne. — Med Hensyn til Kobberstik og andre Billeder maa det imidlertid erindres, at Formen her mangengang kan udgjøre noget saa Væsenligt, at dens Forskjellighed ophæver den Identitet mellem Original og Kopi, som er Betingelsen for Efterligningens Ulovlighed. Det er saaledes vel neppe tvivlsomt, at Gjengivelsen af et kunstmæssigt Kobberstik i Træsnit eller omvendt maa ansees som en ny og forskjellig Behandling af samme Emne, og end klarere bliver vel dette, naar tillige Formatet er forskjelligt, naar det ene er illumineret, medens det andet er sort m. v. Det Samme maa vel ogsaa gjælde, naar en ganske forskjellig Efterlignelsesform er benyttet, f. Ex. et Kobberstik gjengivet ved Fotografi eller i ophøjet Arbejde o. dl., skjøndt man her vistnok bevæger sig paa det Tilladeliges yderste Grænser.

Det maa iøvrigt vel bemærkes, at Kunstværker og musikalske Værker, paa samme Maade som literære Frembringelser, ikke som saadanne, men først efter at de er gjengivne ved

Trykken, er sikrede mod videre Mangfoldiggjørelse paa samme Vej. Det er paa Gjengivelsen (Musikalier, Kobberstik, Stentryk, Træsnit og andre deslige Afbildninger), at Lovens Bestemmelser om Forlagsret og om Eftertryk er gjorte gjældende, ikke paa Originalen (Kompositionen eller Maleriet). Kunstneren har det saaledes, lige saa lidt som Forfatteren, i sin Magt at forebygge sit Værks Gjengivelse og Udbredelse ad mekanisk Vej paa hvilkensomhelst Maade, saalænge det kun existerer som Original. — Afstøbninger af plastiske Arbejder nyder efter vor Lovgivning ingen Beskyttelse mod Eftergjørelse; hvorimod det er klart, at et Kobberstik eller anden Afbildning efter et plastisk Arbejde ligesaavel er sikret mod Eftertrykning som andre.

At Eftertrykket i enkelte Dele afviger fra Originalen, ophæver ikke dets Strafbarhed, saalænge det dog i det Væsenlige er uforandret det samme Værk. — Iøvrigt er Grænsen mellem det strafbare Eftertryk og det alene literært utilladelige Plagiat ikke skarp. Hvad der fornemmelig maa komme i Betragtning, er Forholdet mellem den paa begge Sider „kjendelig anvendte Bekostning og Arbejde". Medens Ingen vil negte, at det er strafbart at eftertrykke et originalt videnskabeligt Værk, om end i Eftertrykket enkelte Trykfejl eller urigtige Citater er rettede, vil man neppe kunne antage det samme om en Læsebog, en Diplomsamling eller en Textudgave.

Hvorvidt Forfatteren af et Værk er berettiget til at forbyde Oversættelser af samme paa andre Sprog, har vistnok været omtvistet, men synes dog bestemt at burde benegtes, da vor Lovgivning alene omfatter Optrykning af det identiske Værk, og Overførelsen af samme paa et andet Sprog maa erkjendes som en saa selvstændig og indgribende Forandring, at det maa ansees for derved at være blevet et nyt og forskjelligt Arbejde. — At da heller intet Forbehold af Eneberettigelse

kan give nogen større Ret, end Vedkommende forud besidder, er indlysende. — Med Hensyn til svenske Skrifter er imidlertid Adgang til at forbeholde sig Eneretten til Oversættelse med visse Indskrænkninger tillagt Udgiveren ved L. 4 Juni 1866. Eneretten er dog her gjort afhængig af, at en Oversættelse virkelig udgives inden en vis Tid, og dette vidner tilstrækkeligt om, at en saadan Adgang ikke i Almindelighed staar Forfattere aaben.

Den Beskyttelse, som den literære Ejendomsret nyder, tilkommer dog efter Fr. 1741 ikke „de forhen trykte Bøger, *som* enten de rette Ejere er døde fra, og hvorpaa deres Arvinger intet specielt Privilegium har, eller og som Autor eller første Forlægger, om han end var ilive, dog lod henligge og ikke inden en vis Tid, saasom inden et helt, eller halvt eller et Fjerdingaars Forløb, ligesom Skriftet var stort eller kostbart til, efter at samme var aldeles bortsolgt, begyndte igjen at oplægge det; thi isaafald maa en Anden frit oplægge samme Skrift, efterdi det er at formode, at den retmæssige Ejer ved længere Forhaling sin Ret dertil har overgivet". — Naar man imidlertid har villet forstaa det Første saaledes, at Forlagsretten er indskrænket til de Paagjældendes Levetid, da er dette neppe rigtigt; thi det vilde staa i Strid med Forordningens Begyndelse, at „det Skrift, som Nogen engang paa lovlig Maade er bleven Ejer af, skal bestandig tilhøre den som sit eget". Ordene „som de rette Ejere er døde fra", maa vistnok forstaaes om de Skrifter, som paa Grund af den Forlagsberettigedes Død er komne ud af Boghandelen, og det Følgende vil da kun sige, at det Samme skal gjælde, om Autor eller første Forlægger end var ilive. Med andre Ord: Betingelsen for, at et Værks Ejer, som intet specielt Privilegium har, skal beholde sin Eneret, er, at han stadigt holder det tilgjængeligt i Handelen. Forsømmer han dette, falder Forlagsretten i det Frie, hvad enten Grunden

ligger deri, at han dør fra det, eller i hans egen Beslutning. Dette sidste Tillæg er af Vigtighed; thi det viser, at det ikke staar i Nogens Magt, ikke engang i Forfatterens egen, om han maatte ønske det, at drage et engang udgivet Værk ud af Cirkulationen. At Forfatterens literære Interesser saaledes ganske er satte ud af Betragtning er en konsekvent om end temmelig ensidig Gjennemførelse af den Grundsætning, at Forfatterens Ret over sit Aandsprodukt alene bestaar i Eneret til at høste den Pengefordel, som dets Mangfoldiggjørelse ved Trykken kan afgive, men uden nogen Ret til at udelukke Almenheden fra at tilegne sig dets Indhold. — At beskytte sin Forlagsret ved specielt Privilegium er iøvrigt nu forlængst bortfaldt, og Regjeringen kan neppe længer ansees berettiget til at meddele saadanne. — Et Værk maa siges at være „aldeles bortsolgt“, naar Exemplarer af samme ikke mere er at erholde paa sædvanlig Boghandlervej, om der end fremdeles forekommer enkelte Exemplarer deraf i Antikvarboghandelen. — For at holde den Forlagsberettigedes Eneret vedlige, behøves ikke mere, end at han har begyndt igjen at oplægge Skriftet. Om dette end er skeet efter de resp. 1, ½ eller ¼ Aars Forløb, synes at maatte være ligegyldigt, naar kun ingen Anden bevislig er kommen ham i Forkjøbet. Er dette derimod skeet, synes den oprindelige Forlæggers Eneret ugjenkaldelig at være bortfalden.

Oplægger nogen Anden et engang i det Frie faldet Skrift, synes han ikke derved at kunne erhverve nogen udelukkende Forlagsret til samme, da han jo ikke kan siges at have gjort nogen kjendelig Bekostning paa Skriftet.

Har Forfatteren mod eller uden Vederlag overdraget sin Ret til en Forlægger, er det klart, at han derved i Forhold til denne er bleven lige saa indskrænket i Adgangen til bagefter at udgive Værket, som en Fremmed. Imidlertid antages denne Forlæggerens Ret, hvor intet Andet udtrykkelig er vedtaget, alene

at gjælde det engang trykte Oplag. Naar dette er udsolgt, maa Forfatteren have Ret til at disponere over de nye Oplag, som han finder forgodt, dersom ikke Forlæggeren har erhvervet selve Ejendomsretten til Skriftet. — Iøvrigt hører Retsforholdet mellem Forfatter og Forlægger til Kontraktslæren. Kun bemærkes, at Forfatteren paa Grund af det Kontraktsforhold, hvori han er traadt, ofte endog vil være mere indskrænket end en Fremmed, og navnlig i Regelen ikke kan ansees berettiget til, saalænge det engang existerende Oplag ikke er udsolgt, at foranstalte nogen ny Udgave af Skriftet, om han end deri foretager saa mange Forandringer, at det, udgivet af en Fremmed, vilde blive at betragte som et forskjelligt Værk. At dog heller ikke Forfatteren ved sit Forhold til Forlæggeren kan være hindret fra at udgive et i Virkeligheden nyt Værk om samme Gjenstand, hvor meget end Afsætningen af det ældre Værk derved kunde skades, er ligefrem.

Anmærkning. Universitetets Eneret til at udgive Almanakken (Reskr. 1 Marts 1684, Forbud af 18 Aug. 1685, Lovb. 2—20—5, Kab. Br. 10 April 1812 § 10, Univ. Fund. 28 Juli 1824 § 6) er mere end Forlagsret til et bestemt Skrift; det er et almindeligt Monopol paa at forlægge Skrifter af en vis Beskaffenhed, og vedkommer os følgelig ikke her; jfr. Hstretsd. 11 Decbr. 1860 (Retst. 1861 S. 121—126).

Indhold.

Indledning.

Første Afsnit. Om Tingene i Almindelighed.

Andet Afsnit. Om Besiddelse.

Tredje Afsnit. Om Ejendom i Almindelighed.

Fjerde Afsnit. Om Sameje.

Femte Afsnit. Om Servituter.

Sjette Afsnit. Om Grundbyrder.

Syvende Afsnit. Om offentlige Ejendomme.

I. Almenninger.

II. Civile og militære Embedsgaarde.

III. Gejstlige Embedsgaarde.

IV. Kirker, Kirkegaarde og Kirkegods.

V. Bygselgodset.

Ottende Afsnit. Om de privilegerede Ejendomme.

Niende Afsnit. Om Odelsretten.

Tiende Afsnit. Om Matrikulen.

Ellefte Afsnit. Om Jordfællesskabet og dets Udskiftning.

Tolvte Afsnit. Om Jords Fredning.

Trettende Afsnit. Om Vejvæsenet.

Fjortende Afsnit. Om Vasdragenes Benyttelse, Vands Ledning m. m.

Femtende Afsnit. Om Bergværksdriften.

Sextende Afsnit. Om Jagt og Fiskeri.

Syttende Afsnit. Om Rettigheders Erhvervelse.

I. Tilvæxt.

II. Bemægtigelse.

III. Hævd.

Om Alders Tids Brug.

Attende Afsnit. Om Rettigheders Haandhævelse og Fortabelse.

Tillæg. Om den literære og kunstneriske Ejendomsret.

Rettelser og Tillæg.

S. 15	L. 22	f. o.	Citatet (5—8—16) udgaar.	
- 62	- 20	—	tilf. jfr. Hstretsd. 10 Maj 1864 (Retst. S. 462 fgg.).	
- 100	- 27	—	—	Handelsl. 8 Aug. 1842 §§ 7, a og 9 samt L. 22 Juni 1863.
- 147	- 12	—	—	Skr. 24 Novbr. 1853.
- „	- 14	—	—	Derimod kan de bortfalde ved Frihævdelse.
- 200	- 1	—	—	Om døde Hvale se L. 24 Jan. 1863 § 2.
- 213	- 25	—	31 Maj læs 27 Maj	
- 398	- 22	—	1859 tilf. Retst. S. 334 S. fgg.	
- 502	- 7	—	Tyven læs Ejeren	
- 513	- 16	—	medens dette — hvilket	
- 538	- 19	—	667 — 677	

Ex. H. L. S.
1/28/04.